

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה חמישית א-ב

ירושלים, סיון-אלול תרפ"ח

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת: ירושלים מאה שערים, תי. ד. 36

דפוס עזריאל

התוכן

ע'

3

ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

12

דפוס ארץ-ישראל

א. ספרות עתית 12; ב. קבצים ומאמרים 13; ג. ספרים וחבורות 16;
ד. שונות 39.

40

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 40; ב. קבצים ומאמרים 44; ג. ביבליוגרפיה וחולדות
הכמת ישראל 56; ד. מדע המקרא 62; ה. כתובים אחרונים וברית
חדשה 70; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 73; ז. מדע חרות, פילוסופיה
יהודית 75; ח. קבלה וחסידות 82; ט. תפלה ועבודה, דרשות 85;
י. היסטוריה וחסידות הקרובים אליה 86; יא. עם ישראל בהווה 98;
יב. ציונות וידיעות א"י 103; יג. אמנות, אתנוגרפיה, פולקלור 112;
יד. בלשנות 116; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 117; טז. ספרות
יפה עברית חדשה 117; יז. ספרות יפה יודית * 119; יח. ספרות יפה
לועזית על נושאים יהודיים * 119; יט. ספרות הנוער * 119; כ. חנוך
והוראה * 119; כא. ספרי למוד * 119; כב. ספרי מדע כלליים בעברית
ויודית * 119; כג. שונות 120.

מאמרים והקורות:

126

י. פלוישער: איפה מת רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל

142

ה. רוזנברג: חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדין אור הדפוס

162

י. ריבין קנד: למאמרו של מר זנה (ק"ס III, ע' 173—176)

מגזרי בית הספרים:

165

ב. שוחטמן: מארכיונו של אחד-העם

קצרות:

פרנקל את שוואגער: מכתב למערכת ק. ס. 176; ט. וילנסקי:
הערה (למאמרו של מר זנה, ק.ס. III, 55—58) 176; א. י. בראוור: חבור
בלתי נודע על פחות ירושלם באמצע המאה ה-17; ח. ילון: הערה
לעמוד 136 שנה ר' 177; א. שכדרון: שאלות לקוראים 177; תקון
מעוות 178.

ידיעות בית הספרים.

(מכת-אייר תרפ"ח).

מתנת הא' פצ'היימר.

הא' והג' מרקום פצ'היימר, מינסיגטר, אשר נדכו לפני שלש שנים לבית הספרים 6500 כרכים לזכרון בנם המנוח, נתן פצ'היימר, שלחו עוד הפעם לבית הספרים בערך 4000 כרכים. ביניהם נמצאים אינקונבלים ודפוסים יקרי מציאות במספר רב. מתוך הספרים יש להזכיר:

דפוס איטליה: משנה תורה להרמב"ם (אינקונבל דפוס לפני שנת ר"ם). מקרי דרדקי (אינקונבל). מסכתות שונות מן הדפוס הראשון של התלמוד. דפוס קושטא: ערוך הקצר, דרשות אבן שועיב, מסורת התלמוד, שער יהודה טר"י פוקי קראי.

דפוס קראקא: סומור לתורה אריפול, שו"ת מהר"ם מינץ ועוד.

דפוס אדריאנופול: פי' ר' יוסף יעבץ על אבות.

במשלח נמצאים ג"כ ספרים ביבליוגרפיים חשובים, כגון ברטולוצי (ארבעה כרכים) ומחזורים יקרי המציאות, כגון: מחזור מנהג רומניא ומנהג קרפנטרץ ומנהג ארגון. בין הספרים הלועזיים הנמצאים במשלח יש לציון ההוצאה הראשונה של פפרקורן, "אויב היהודים", 1509 ושל רויכלין, "טראת העינים", 1511. הגנו מזכירים עוד מתוך המשלח הזה: את התרגום הלטיני של המשנה של סקנהחזיוס ואת הספרים האלה:

Aphorismi medici Ioan. Damasceni et Rasis [al-Razi]. Bologna, 1489.

Los CL Psalmos de David en lengua espanola... conpuestos por David Abenatar Melo. 1625.

Staffelstainer, eine kurtze Unterrichtung, das man einfeltig dem Herrn Jesu Christo nachwandern sol. 1536.

Josephus Hebraicus... opera Seb. Munsteri versus. 1541.

The conversion and persecutions of Eve Cohan. 1680.

Plinius Secundus, Historia mundi. Basileae, 1525.

A historical and law treatise against the Jews and Judaism. London, 1703.

הוצאות ראשונות של נאומי קסל.

מתנת הממשלה הצרפתית.

ע"י השתדלותו של ה' ד"ר ליאו פיקרד המכירה הממשלה הצרפתית המיניסטריון להשכלה צבורית והמיניסטריון לעבודות צבוריות — להם לבית הספרים שורה של ספרים המכילים מחקרים גיאולוגיים חשובים. בין „המשלחת לפרס" של מורגן ב 10 כ"ר והעבודות של פרון ותומס הנוגעות לגי לוגיה של מונים. הספרים הגיעו לירושלים.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

החברה מכבה את מותו של חברה הנאמן והמסור ה' ד"ר נח דודסון, של המנוח ליב דודסון אשר השאיר בצואתו את ספריו לביה"ס. ד"ר נח דוד היה מיום חוסד החברה יושב ראש של כל ישיבותיה הכלליות. החברה החלי לזכור את זכרוננו ע"י סטיפנדיה על שמו.

החברה מודיעה:

„במשך השבועות האחרונים קבלה „חברת דורשי האוניברסיטה העכו בירושלים" שורה שלמה של הוצאות מדעיות בעלות ערך רב ממסורות מדעי פולנים אחרים.

בראש וראשון יש לציין האסף של כל הספרים שהוצאו לאור ע"י המש הראשי לסטטיסטיקה שנשלחו לנו ע"י המנהל של המשרד הזה פרופ' יוסף כוז יחד עם כל הקומפליטים של כתבי העת שיצאו לאור ע"י המשרד הזה, כלוב ספר השנה לסטטיסטיקה, הרבעון ועתון החדשי לסטטיסטיקה של המסחר חו"ל בפולניה, הסטטיסטיקה של עבודה והידועות הסטטיסטיות, נמצא בהא הזה גם הספר היסודי „הסטטיסטיקה של פולניה" (כמעט שלשים כרך), המכ בין יתר הרברים תוצאות של ספירת העם משנת 1921. המשרדים לסטטיסטי שעל יד העיריות בורשה ובלידו שלחו ג"כ קומפליטים של הוצאותיהם.

„חברת דורשי האוניברסיטה העברית" עומדת בקשר קבוע עם שורה של של חברות מדעיות בפולניה לרגלי חלוקת תמורדי של הוצאותיהן בהוצאות האוניברסיטה העברית. באופן כזה קבלה חברתנו כל הספרים שיצאו לאור נ החברה הפולנית לתורת הצמחים והרבעון של המוסד „לחקירת ההגירה וההתישבור נתקבלה ג"כ שורה שלמה של הוצאות חברה „חובבי היסטוריה".

הרכה מוליים שולחים לנו בקביעות כל הוצאותיהם בשביל בית הספר ובתור יוצא מן הכלל ראוייה לציין המתנה של המו"ל שמעון שטיינב. שנרב לנו כל ההוצאות שלו משנות 1918-1925, ביחוד ממקצע המשפט והכלכל במספר של 106 כרכים.

חברתנו מקבלת כסעט כל העתונים היהודיים המופיעים בפולניה בכל
הלשונות שהן. מספר העתונים שמקבלים אנו מפולניה עולה כומן האחרון ליותר
מ-120. אם נצרף לזה את העתונים מחו"ל במספר של יותר מ-80 שהחברה חתמה
עליהם בשביל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, יעלה מספר העתונים שהחברה
ממציאה לבית הספרים ל-200.

החברה מכינה כעת משלח גדול אשר עליו נודיע בפרוטרוט בק"ם הבאה.
ע"י החברה סודרה וערה מיוחדת (ח' ד"ר בלבן, פרופ' שור, ד"ר שיפר)
אשר תנהל באפן שטחי את עבודת קבוצת כתבי-יד והעתקת פנקסי קהלה וכו'.
על תוצאות העבודה נודיע.

רעדתנו בקופנהגן.

אחרי בקורה של באת"כת הועדה, הג' ה'לגה פ'לכיוור, בא"י נגשה הועדה
במרץ רב לעבודה. המשלח, אשר קבלנו בימים אלה, מכיל בין שאר הספרים את
המלונים הביוגרפיים של Bricka (19 כר') ושל Dahl-Bengelstoft (3 כר').
הפילוסוף הרני המפורסם הר'ד הפ'רינג שלח אותם הספרים מבין ספריו
שחסרו עד עכשו באספנו. כמו כן הרשה לועדת ביה"ס בקופנהגן לבחור מספריתו
הפרטית ספרים ולשלחם ירושלים.

האגודה למען האוניברסיטה בברלין.

ע"י פרופיסור ציטרון, יושב ראש האגודה הנ"ל קבלנו גם בחדשים אלה
חבת ספרים, חלקם ממקצע טרע היהדות, חלקם ממקצע הרפואה, וספרים אחרים
ממקצע הפסיכולוגיה של הכשר-למקצע.
ד"ר יוליוס מיש שלח לנו אסף של ספרים ועתונים ממקצע רפואת השנים.

מתנת הקהלה בבורדפשט.

בית הספרים קבל בימים האחרונים משלח ספרים מאת הקהלה הניאולוגית
בבורדפשט. המשלח הזה מכיל בעיקר ספרים וכתבי עת הנוגעים בדברי ימי היהודים
בהונגריה, אסף חבורים רבניים מדפוס הונגריה, ואסף ספרי שירים עבריים שיצאו
לאור באותה המדינה בסוף המאה העברה. רב הספרים הם כשפה ההונגרית
ומעטים בעברית וגרמנית.

מחלקת הרפואה.

מחלקת הרפואה התעשרה ע"י אסף של 5000 ספרים ספרטים (דפוסים מיוחדים)
רפואיים מסודרים לפי האלפאביתא, אשר משלימים את החומר שיש בעתונות
הרפואית.

ה' ד"ר מכס קהן, מנהל המעבדות בבית חולים, "בית ישראל" בניוירוק
שלח יחד עם הספרים שחבר אסף גיורל של ספרים, עתונים ודפוסים מיוחדים.
מספרות ההסת' המדעינית, "הדסה" קבלנו שורות של עתונים להשלמת
הסריות אשר בספרותנו.

באנו במז"ט עם הרופאים בחיפה ובתל-אביב למען סדר שם ספריות
לרפואה ע"י הספרים הכפולים של מחלקתנו. לחיפה נשלחו כבר ארבע חבות של
ספרים. האגודה להשתלמות במדע לקחה עליה את סדור הספרות הזאת.

ועדתנו בשטוקהולם.

ע"י הרב ד"ר מ. אהרנפרויז נתקבלו כמאה ספרים, ביניהם 48 כרכים של
אקמא כירורגיקא, כמו כן הספרים והחברות של האנטומולוג הידוע Sjöstedt,
מנהל המוזיאום האנטומולוגי בשטוקהולם, והכינוגרפיות של בעלי פרס נובל
בשנים 1901-1925.

ועדתנו ברומה.

הועדה למען ביה"ם ברומה המציאה לנו שורה של תמונות בנינים צבוריים יהודיים
באיטליה ומקומות חשובים לתולדות ישראל בארץ זאת, ביניהן בתי ספר ובתי
כנסת בטריאסט, תמונת בית כנסת עתיק בזידקה די טרפני, תמונה של אבן עם
כתובת עברית וערבית הנמצאת בבית הנכאת הלאמי בפלרמו, תמונות מן הגיטו
ברומה והמקומות היהודיות ברומה.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

למחלקת האוטוגרפים והפורטריטים (אסף שבדרון) מסרו בזמן האחרון:
ד"ר מכס גינצברג, ברלין: אוטוגרף של החיר-החוקר הרמן בורכהרד, שנהרג
בזמן הקירובותיו בתימן; מכתב מגדול התעשייה הגרמנית, אמיל רטהנאו; מכתבים
ותמונות משני בני מתקן-חדת לודויג פיליפסון: הפרופ' מרשין, החיסטוריון, ופרופ'
אלפרד, הגיאוגרף. — מר. א. מ. אוישישקין: תמונת הגאון ר' מרדכי אלזשברג
מביומק, אחד מראשוני "חובבי ציון". — מר. א. דרויאנוב: כמה מכתבים מזמן
ראשיתה של חבת ציון, בתוכם מכתב משנת תר"ן מאת "אגודת חובבי ציון
ליסוד מושבה מונטיפיורי" (חתום ע"י ק. ג. ויסוצקי בתור יו"ר, אברהם
מענדל אוישישקין בתור מזכיר ויתר חברי הועד: מזה, צ'לנוב, בריינין וכו') אל
כבוד הנבאי הנכבד מ' אברהם גרינברג, בתרעומת על שאינו קורא לאספה
כללית, "למרות מכתבנו הקודם והדעפישא" ולמרות "שלא תסול נולדנו בעולם
הישוב וכולנו כאחד חרפנו נפשותינו על שדה המערכה" ו, אל ידיחנונו ברברים

של מה בכך" וגומר; גם מכתב משנת תרמ"ב מאת יעקב הלוי ליפשיץ, מיסד "הלשכה השחורה" נגד הציוניות בקובנה, ליחל"ל, ע"א האסור לקנות אחוזות באה"ק, "אשר סופרינו כבשוה כבר בנוצתם, ולזה גרמו בעלי החוזה שלנו, כבוד גארדאן וחבריו, שהגידו בפומבי כונתם והתחברו לאוליפנט ותכליתם רק לגסד שסה ממשלת ישראל תחת דגל אינגלא (!) רואים עתה כהשגחה פרטית כי לא בזה בחר היד" וכו'. — מר ש. דאום ממגדיאל: אוטוגרפים ותמונות של הפסל חנוך (הנריק) גליצנשטיין. ד"ר פלישמן, פרג: תמונת אדולף כרמיה עם הקרשתו לראש הקהלה בפרג ד"ר רוזנברג. — ד"ר הוגו שטל, ברסלאו: מכתב חשוב בתכנון שנשלח לר' הירש קלישר בעניני ישוב איז וחיתום ע"י הרב הלונדונאי ר' נתן אדלר (גתניה לגרי) ומשה מונטפיורי. — הגב' מרגטה מינסטרברג: כ"י אביה הפסיכולוג, מיסד תורת הפסיכוסטניקה, הפרופ' הוגו מינסטרברג ותמונתו. — ד"ר אילטיס, ברין: מכתב הבוטנאי הפרופ' ויליזיס ויוזר. — הגב' אוגוסטה מינקובסקי, ברלין: כ"י בעלה הסתימטיקן הפרופ' הרמן מינקובסקי, יוצר תפיסה חדשה של מושגי הזמן והחלל. — הר"ר ל. צונץ, ברלין: מכתבים ותמונה של אביו הפיזיולוג הפרופ' נתן צונץ. — הגב' סופיה מלר (כהשתדלות הביבליוגרף ד"ר מיכאל הולצמן), וינה: כ"י אחיה הפיסיקאי הפרופ' גוטליב אדלר ותמונתו. — הגב' חנה ורבורג: אוטוגרף ותמונה של אביה ג. ב. כהן, אחד טראשוני הציונים בגרמניה. — הציר פיליפ קאופמן, וינה: מכתב ותמונה של אביו הציר דוד קאופמן. — הגב' הלנה מלכיוור, הנריקסהולם (דניה): כמה מכתבים מגרולי ישראל באנגליה ודניה. — ה' אלכסנדר לנדאו והאינז' א. לוריה, וינה: אוטוגרפים ופורטריטים שונים. — הר"ר תיאודור ולוציסטי, תל-אביב: כמה מכתבים של רופאים טפורטנים וכ"י הרב ד"ר יצחק רילף, מזקני חבת ציון. — הא' חיים אלכנח, ירושלים: הקדשה של מרדכי אהרן גינצבורג ע"י שער ספרו "תולדות בני האדם", וילנה, תקצ"ו. — ה' תנחום ברסן, ירושלים: כמה מכתבים של סופרים וחוקרים שבזמננו.

כמו כן נתוספו לאסף זה אוטוגרפים של: ר' יחזקאל לנדאו (גודע ביהודה) וחברו ר' ישעיה פיק-ברלין (הפלאה שבכרכין); — ר' חיים בר' שמחה הכהן רפפורט, שהתוכח בשנת 1759 (לפי המסרת בהשתתפותו של הכעש"ט) עם הפרנקיסטים; — ר' חיים מולוציץ (הנאון טבריסק); — ר' שמואל בר' אביגדור האחרון לרבני וילנה, עם תמונתו; — הסתימטיקן הפרופ' קרל וילהלם בורכרד; — המוסיקאי הצרפתי אדוארד י. קולון, מסדר הקונצרטנים הסימפוניים הנקראים על שמו; — פטר ננסן, הסופר הדני (שמסד אביו היה מסוצא יהודי).

מתנות שונות.

מתוך המתנות אשר קבלנו במשך החדשים האחרונים הגנו מזכירים כאן אחדות מן החשובות ביותר: ה' איגנציו באואר (מרדיר) ממשיך לשלח לנו ספרים ועיתונים יקרי מציאות הנוגעים לתולדות ספרד, ביניהם 4 כרכים של ה"ביבליאטיקה היספנה" של ניקולאו אנמוניו שהופיעו במרדיר 1783-88, אחד המקורות החשובים ביותר לתולדות הספרות היספנית והפורטוגזית.

ה' ד"ר בוכטיץ נדב את הספר הגדול של ג'ון על הגנים באיטליה. — החברה: "Bund oesterreichischer Bodenreformer", שלחה את הוצאותיה המכילות הצעות חקים לבנין ערים ונגד מפקיעי השער של הקרקע. — ה' בן-ראש (A. C. de Barros Basto) בפורטו (פורטוגל) שלח את כל ספריו. — ה' אלוקור בן-דוב קרמן שלח מאויגנאון (צרפת) שתי תעודות נדפסות אשר נשלחו בתקציב מקושטא לביר מיליאב לאויגנאון בענין, "פריון שבויים" בא"י, כמו כן העתקת, הסכמת צבור" אויגנאון משנת תקכ"ז נגד, "הבזוי והפורז" המתפשט בקהלה. — ה' י. ג. ה' ד"ר סמורלי המציא לנו את הכרך הששי של תולדות ועירת השלום (הנוגע לא"י) אשר חבר, — ד"ר הנסקה אסף של עיתונים ציוניים גרמניים שחסרו אצלנו.

ה' קמנואל הרץ בניירורק, אשר נדב כבר לביה"ס אלפים רבים של ספרים חשובים, שלח אחת ההוצאות היותר יפות של ציצרו: הוצאת ונציה, אלדו 1581-83, 10 כרכים. ההוצאה הזאת היא יקרת המציאות ואוהבי הספרים מחפשים אחריה. היא מכילה את הבאור המפורסם של אלדוס מנוסיוס ובניו לכתבי ציצרו. עשרת הכרכים נמצאים בכריכה אוריגניאלית מן המאה הטיז. — קולונל ג'ורג' ווד נתן את ספריו, מסים מקומיים באימפריה הבריטית ו"הדומיניון השביעי". — הג' חיים סון (ירושלים) תורמת לעתונות הפורטוגזית בכיח"ס. — הרב משה אביגדור חייקין, תל אביב, נדב את כתב היד, מסכת מכות ואת, שלחן ערוך אורח חיים, עם הגהות בכתב של רבי צבי הירש לוי, מי שהיה רב בבבלין. — הרב יעקב מ. מולידאנו שלח מטגור 20 מכתבים והסכמות שכלם מעניני א"י בשנות ת"ר-תרמ"ז ונוגעים ליסוד הקהלה המערבית. — ההסת' הציונית בטלין (ריגל) שלחה את הכרוז אשר הוציאה ממשלח אסמוניה בעברית ליום מלאת 10 שנים להוסד המדינה. — ה' י. ט'ק (ברשוב) שלח לנו גם הפעם אסף ספרים מסקצע מדע המסחר. — ה' ש. כהן-טרגלית, ניו יורק, נתן את אוצר השמות של החכם המנוח א. ת. רונברג. — ה' אדולף לוזון (ניו יורק) נדב לביה"ס את ההוצאה הפוליגלוטית של ס' תהלים Psalterium Hebraeum, Graecum, Arabicum et Chaldaeum. Genuae, 1516. ההוצאה הזאת מפורסמת מאד בהיותה אחת ההוצאות הפוליגלוטיות הראשונות.

("Genoan Polyglott"). היא מכילה כתור באור למלים, בכלל הארץ יצא קום את הביוגרפיה הראשונה של קולומבוס, כתובה ע"י יוסטיניאנו. מר ברל לוקר שלח ספר של ישראל ספכיום משנת 1598. — ה' נחמיה שמואל ליבאוויטש (ברוקלין) נתן לנו את הכסף הדרוש לשם קנית ספרים עברים שהיו נדרשים ע"י קוראינו. — הנסוך ליכנובסקי שלח לנו ימים מעטים לפני מותו את יומנו החשוב לתולדות המלחמה. — הוצאת ה. מאיר (הלברשטדט) ממשיכה לשלח לנו את כל הוצאותיה, ממקצע הכלכלה הסדינית. כמו כן שלחה לנו ההוצאה Meyer und Jessen (טינקן) אחדים מן הספרים היקרים אשר הוציאה. — הסוזיאום הבריטי שלח את ה Subject Index 1921-1925. — ה' אלפרד טונר נתן את ספרו, "חרשת ופוליטיקה". — ה' ד"ר קטמן (תל אביב) נדב דפוס עברי על עליה אחד: את תפלת יהודי צרפת לחשוקת מלכם ליום הששה עשר ואשתו מריה אנטואנטה. — האדריכל מירס נדב לנו תאורי מסע לא"י עתיקים של Sandys (1632), Bunting (1636), Fuller (1650). Viaggio da Venetia al sancto sepulchro (1521). — המסע של הסצרות שלחה לנו את הוצאותיה הרשמיות הנוגעות לחקירת האקלים ולתקוני בתי הספר הנמוכים. — המשרד לאתנולוגיה האמריקנית השלים ע"פ בקשתנו את שורת הכולטינים שלו אשר נמצאה כבר באספנו, וישלח לנו גם להבא כקביעות את הוצאותיו. — ה' פרסי י. מרכס (סידני) שלח לנו את כתביו לתולדות היהודים באוסטרליה וקטעים מן העתונות הנוגעים למקצע זה אשר אסף. — את שמו של ירידנו ה' ח. ש. ניי הויזען (בלטיטור) עליו להזכיר בכל דין וחשבון. גם הפעם רכש בעדנו ספרים עברים אשר נדפסו באמריקה והיו חסרים אצלנו ועזר לנו באסף החסר הביבליוגרפי לק"ס. — ע"י הא' רדקליף סלסן קבלנו חוברות רבות ממקצע התקלאות, אשר הוצאו ע"י תחנות הנסיון באמריקה. — ה' הרי סקר נדב לביה"ס מאות אחדות של כרכים, רבם ממקצע תולדות הפוליטיקה העולמית כוסן הכלחמה ואחריה. — ה' ד. עסיקס, תל-אביב, המציא תעודה חשובה לתולדות המפלגה, "התאחדות" כרוסיה משנת 1923, — ד"ר הולצמן-עציוני (וילקטור), בהשתדלותו של בר י. ח. הוילפרין, צלום של סכת מענין מאד של ת. הרצל.

החוקר הקראי מורד ביי פרנ' (קהיר) שלח לביה"ס את ספריו, ביניהם ספר לסוד עברי בערבית, דיואן בשני חלקים (ערבית), את הרוסן, "היהודיה" (בערבית) שבא להגן על הקראים, את התרגום העברי של ספר השירים שלו, "הקדשיות" וכו'.

השופט ג. פרוסקין המציא לנו את תרגומו העברי של המגילה (ספר המשפט המושלמי), — ה' ב. פרידברג (אנטורפן) את ספרו, "בית עקד ספרים",

—פרופ. פליקס פרנקפורטר את ספרו על ענין סקו ונוצטי ואת ספרו —Business of Supr. Court, —ה' ג'ורג' אלכסנדר קוהוט הוצאה מיוחדת של ה"ערוך". — בחלופין עם הספריה הצבורית בקליוולנד קבלנו שורות של העתונים, Atlantic Monthly, Library Journal, National Geographic Mag., Survey, System, Yale Review. אנחנו המצאנו מצדנו לספריה זאת עתונים עבריים המופיעים בא"י.

פרופ' ש. קליוין נדב כ"י המכיל דפים אחדים של פנקס שליח אשר אסף כספים לצורך בתרומה אשר בירושלים (ראה מאמרו בישרון תרפ"ב). — מכון קרנגי בושינגטון שלח לנו ע"פ בקשתנו את כל ההוצאות אשר בחרנו מתוך רשימות הספרים אשר הוצאו ע"י המכון. — ה' י. קרנר (קמברידג', מאס.) שלח את ספר כראשית נדפס בשביל עוריו. — ד"ר ליאו ראטה שלח לנו את ספריהם של Bosanquet, Bradley, Whitehead. — ח' י. רסקין (מיאנטסין) בקר את ביח"ס באביב בדרכו לאירופה והביא את ספרים רבים על תולדות האמנות בסין וכדומה ומכין לע"ע משלח חדש בשבילנו מגרמניה. — ג' שרגורודסקי הביאה אתה את הכרך 1924 של "יברויסקאיא סטרינה" אשר לא יכולנו להשיג, כי וקר מציאות הוא. — מר דוד תדחר (לע"ע קהיר) שלח מספר גדול של ספרים ערביים, ביניהם תרגומים של סופרים אירופאיים לערבית וספרים. — ההוצאה Zsolnay בווינה שולחת לנו בקביעות את הוצאותיה. גם בחדשים האחרונים קבלנו בקביעות את הספרים אשר יצאו ע"י ההוצאות אמנות, דכיר, דכר, מצפה, קפת ספר, שטיבל.

עבודות ביבליוגרפיות בבית הספרים.

לפני חדשים מעטים פנתה הועדה הבין-לאומית למדע ההיסטוריה (סניף המכון הבין-לאומי לקואופרציה מדעית ע"י חבר הלאומים) לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי והציע לפננו להשתתף בהכנת ספר-שנה בין-לאומי לביבליוגרפיה היסטורית, אשר יצא לאור ע"י המכון הנ"ל של חבר הלאומים ויכיל בצורת דו"ח שנתי את היצירה ההיסטורית של כל העמים וכל הארצות. בית הספרים הסכים להצעה זאת וקבל עליו שתי עבודות: א. לאסוף כל החמרים ההיסטוריים בספרים ובירחונים אשר הופיעו בא"י; ב. עריכת החלק של תולדות הדתות הקיטות. החלק הראשון, כלומר ציון הספרים והמאמרים ההיסטוריים, אשר הופיעו בא"י ב-1927 נגמר. שני שלישים של שמות הספרים והמאמרים הם בעברית.

העריכת המוחלטת של החמרים אשר נאסף בארצות השונות נמסרה ל-12 מדינות, וביניהן קבלה ארץ ישראל יחד עם גרמניה ואיטליה את עריכת המחלקה "תולדות הדת". עבודת העריכה הזאת תתחיל בשבועות הקרובים על סמך החמרים אשר ישלח לבית-הספרים ע"י הועדה הבין-לאומית למדע ההיסטוריה.

ע"י העבודה הזאת נתנה לא"י האפשרות להשתתף במפעל חשוב של קור
אופרציה מדעית בין-לאומית.

— המיניסטריון הפולני לעניני דת והשכלה צבורית פנה לבית הספרים
ובקש להציע לו סיתורה של מרנסקריפציה של האלפא-ביתא העברית לפולנית.
המרנסקריפציה הזאת הוצעה ונתקבלה ע"י המיניסטריון לשם קטלוגיזציה של
דפוסים עברים בפולנית.

מחלקה לספורט.

ה'ד"ר יוליוס ירחע (נידיוורק) שלח קבץ גדול של ספרים חדשים על ספורט
ומשחקים בשפות שונות. אנחנו עומדים להוציא, בעזרתו, קטלוג נדפס של
המחלקה הזאת החשובה כ"כ בשביל הנער בא"י.

סטטיסטיקה.

בחדשים דצמבר, ינואר, פברואר, מרץ, אפריל נרשמו 8983 ספרים
חדשים ב" 11.856 כרכים. מספר הספרים הרשומים עלה ביום ראשון למאי
1928 ל- 146.172 ספרים ב" 184.967 כרכים.

ביבליוגרפיה).

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם באור הקצורים
שאויות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוס ארץ-ישראל.

א. ספרות עתית.

1. החדר. ירחון מקדש למקצע הצמחים בארץ-ישראל. העורכים: יצחק רוקח, יוסף בן-רסן. יפו, (דפוס "שחם"), תרפ"ח. 24: 32.
בעברית ובאנגלית. חוברת א' הופיעה בשבט.
2. הילד המעורר. ירחון של ברית הילדים הקומוניסטית. (יוצא לאור ע"י ועדת הילדים המרכזית שע"י הועד המרכזי של הנוער הקומוניסטי הפלשתינאי. (מקציה לאינטרנציונל הנוער הקומוניסטי). חמ"ד [תרפ"ח]. 17: 27.
בהקדמה. מצויר. חוברת א' הופיעה, כנראה, בדצמבר.
3. הנגר. ירחון מקצועי מצויר להרשת-העץ והמקצועות הקרובים לה ... (העורך הכללי והמו"ל מ. כהן). ירושלים, דפוס עזריאל, תרפ"ח. 17: 24.
חוברת א' הופיעה בשבט.
4. עלים. לשאלות ההשכלה והחנוך של צבור העובדים העברים בארץ-ישראל; יו"ל ע"י חבר עובדי ועדת התרבות בהסתדרות העובדים העברים הכללית. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 16: 24.
ירחון. חוברת א' הופיעה בניסן.
5. עתיד המזרח. שבועון למסחר, תעשיה, בנין וחקלאות. העורך האחרון: א. צ. ברזין. ירושלים, דפוס הפועלים, 1928. 36: 49.
גליון א' הופיע 17 לפברואר.
6. הציר. שבועון לילדים ולנערים בעריכת א. פישקין ובחשתתפוטו הקרובה של מ. בן אליעזר. תל-אביב, וינר, דפוס "הארץ", תרפ"ח. 17: 25.
גליון א' הופיע ב"ב לשבט.

7. הקלסיק, דו ירחון יו"ל ע"י תלמידי הסתלקה הששית א. ג. ע. ה.
 [= נמסיה עברית, "הרצליה" כתל-אביב] ... תל-אביב, הנמסיה העברית, דפוס
 אחדות, תרפ"ח. 19: 27.

8. **Academy of medicine of Jerusalem.** The annual bulletin of
 the Academy of medicine of Jerusalem 1926—1927. (Jerusalem,
 typ. L.J.S. press), 1927. 15: 22.

9. **Haischa.** Zeitschrift für die Interessen der palästinensi-
 schen Frau. Hrsg. von der Histadrut Naschim Ibriot b'Erez
 Israel und der zionistischen Frauenorganisation in Amerika "Ha-
 dassah". Jerusalem, typ. Azriel, 1927. 17: 25.

Jahrgang II, No. 2. August. "Deutsche Ausgabe anlässlich des 15ten
 Kongresses".

את היוזנל בעברית ראה ק.ס. שנה ג' ע' 85.

The Palestine citrograph. Monthly journal devoted to the
 citrus industry in Palestine: ראה מספר 1.

ב. קבצים ומאספים.

10. **אזני חמץ.** קונטרס לפורים (להומור ולסטירה). ערוך. בירי מ. נ.
 ומעורב בירי הזעזער. האחראי כנשה פולק. (חיפה, דפוס ורהפטיג), [תרפ"ח].
 10 ע'. 23: 31.
 מצויר.

11. **הבימה.** תל-אביב, דפוס "אמנות", תרפ"ח. 40 ע' 24: 16.
 מאמרים לתולדות התראטרון. הבימה, תכניות למחזות וידועות קצרות על המשחקים
 עם ציורים ותמונות. הופיעה בניסן לבואה של הבימה לא"י.

12. **הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י.** הנוש השמאלני.
 דשאלות השעה. קבץ מאמרים מו"ל ע"י הנוש השמאלני בהסתדרות העובדים
 העברים. [האחראית סינה אליאס]. תל-אביב, (דפוס, תל-אביב), 1928.
 16 ע' 24: 16.

13. **הפקר.** עתון חריוסי לצביטה-כעיטה ולברית-בריקה. (תל-אביב,
 דפוס, אחדות), [תרפ"ח]. 8 ע' 35: 25.
 הופיע לפורים.

14. **הרפת.** עתון ספרותי-התולכי לפסח. תל-אביב, (דפוס, תל-אביב),
 8 ע' 35: 25. [תרפ"ח].

מצויר. האחראי א. גורדון (בן-רפאל).

15. ים המלח. קונצסיה לפורים לנצול כל המלח הארץ-ישראלי על ידי חבר מהנדסים אזרחים. תל-אביב, (דפוס „הארץ“), תרפ"ח. 16 ע' 33:23.
16. המפלגה הקומוניסטית בא"י. דגל הנוער. קבץ מקדש לעניני הנוער העובד. יפו, המפלגה הקומוניסטית, 1928. 8 ע' 24:17.
17. מרור. חד יומן לפסח. (תל-אביב, ביט"ס „תל-אביב“, דפוס „אחרות“), [תרפ"ח]. 8 ע' 35:25.
- מצויר. עתון התולד.
18. עזרה אדומה בין-לאומית. א"י. שופטים משפטים ושפטים. ירושלים, העזרה האדומה, (דפוס „אמנות“, ת"א), 1927. 39 ע' 22:15.
- קבץ לעזרה ולהגנה על קרבנות הרדיפות הארמפריאליסטיות בארץ.
19. פועלי ציון. א"י. דגל הפועל. לשנת הזכרון העשירית למות ב. ברוכוב. קבץ מאמרים. תל-אביב, פועלי ציון, 1927. 30 ע' 24:17.
- החוברת הופיעה בדצמבר.
20. פועלי ציון. א"י. דגלנו. קבץ מאמרים, הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון). ירושלים, פועלי ציון, (דפוס כהנא), 1928. 38 ע' 25:17.
- הופיע ב-8 למרץ.
21. פועלי ציון. א"י. דרכנו. קובץ מאמרים... האחראי א[לעזר] שרמן. יפו—תל-אביב, פועלי ציון, 1928. 32 עמודות 25:17.
22. פועלי ציון. א"י. מלחמתנו. קבץ מאמרים. הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון). יפו—תל-אביב, דפוס „פועלי ציון“, 1928.
- 16 ע' 25:17.
23. פיתום ורעמסס ערי מסכנות לפסח, בנויות על ידי חבר ארדיכאים אזרחים. תל-אביב, (דפוס „גוטנברג“), תרפ"ח. 16 ע' 32:24.
- הופיע לפסח.
24. ציון. מאסף החברה הא"י להיסטוריה ואנתרופיה. ספר שני. יצא לאור ע"י ועד החברה בהשתתפות „דבר“. ירושלים, דפוס וייס, תרפ"ז. [2], 172,
- 4 ע' 23:16.

את הראשון ראה ק.ס. שנה ג' ע' 7.

החומר בקובץ מסודר ע"פ הזמנים. בראש כל מאמר מאת ש. קליין על פרקי היחס שבספר דה"י. המחבר מביא ראיות על קדמוניות הספר ומחזיק את הכתבת מספר 27 מהרשו שומרון לשמות הנזכרים בדה"י. אין ספק, שזכרונות המשפחה והשבט נשתמרו דורות רבים בע"פ ובכתב. אבל אם קליין מבקש שריד לשבט שמעון בבני שרחין היושבים בתוך שבט עוזמא כנגב, נתיחס בזהירות רבה לדבריו. על דמיון שמות כלכל אין לסמוך. כנספח לסמאר

קובע ק. את מקומה של משפחת סופרים, שהיתה בירושלם בסוף הכית השני ומצאה מנוח
אגודה, הישומה במפת מירבא על יד גהל גר.

ההקבלות והבאורים של מרשרשטין למנהגים קדמונים בא"י כלם החוקים ורחוקים.
מתקבל על הלב רק „עבוד בן אמתך“ בתהלים (פז מ"ז, קט"ז פ"ז) עם הנוסח פ' בן פלוני
במש"ב לחולה, המעשה נורא" על „שדים“ ורבוקים משנה הרס"ד אינו האחרון, כפי
שיחשוב מר מ.

פרופסור קרויס מוסר פרטים חשובים למחקריו על תקופת ביזנט בא"י מתוך וכוז
בין יהודי וכן מומר, שנתפרסם בשנת 1910. מדוע הוא מבטל את הצורה המקובלת של
„משומד“ מן שמד וקובע עם מרצינו את הצורה לשמוש „משועמד“ מן „שעמוד“ (מבולה
בסורית), קשה להבין: האם מומר לאיליות קלסית ולאשלים אינו „משומד“?

המחקר הארוך ביותר הוא זה של דינבורג לתולדות היהודים בא"י בימי מסעי הצלב.
כדרכו בחקירה, הוא מאסף מקורות, הפעם נוצריים, ומבקר אותם. הפרטים שלקח מפיצים
אור על תקופה חשובה, ואנו רואים שהיהודים לא היו כל כך קטני ערך בכמות ובאיכות,
כמו שהורגנו לחשב, אבל אם ד"ב מכרזו על חשיבותם של היהודים בתור גורם צבאי, ואת
החסר במקורות הוא מבאר בהשקפה נכונה, קשה להסכים לו. כל אותם הסופרים והמעתיקים
היו שונאי ישראל מובהקים ולא היו משמישים דבר, שהיה עלול להשניא את עם חרמם על
הקורא. שתיקה מתוך כוז אינה מתאימה לתקופה זו. הכוז היתה רק אחרי דורות רבים של
שפלות ועבדות, ביחוד בתקופה החדשה; בספרד לא היה כוז מעולם וגם לא באיטליה.

על ישוב יהודי במלטה במאה המ"ד אינו שומעים בראשונה מנאמרו של הרב
אסף. בן-צבי נותן לנו ידיעות על היהודים בלבנון הדרומי במאה שעברה, לקטים מכפרים
ומשמועיות בע"פ. אם בן-צבי אומר בפשטות, שענין עליית הדם בדר אף קמר לא ידוע לו,
אין זה אלא מחוסר ספרים. בן-ציון ג' ופרסם פרטים על עלייה זו מתוך ספר שהראתי לו. —
מר יהודא מירושלים מפרסם 139 משלים בספרדות-יהודית עם תרגום עברי יפה ועם באורים
היסטוריים. מר שובה לקט ידיעות במקורות נוצריים על הקשר שבין היהודים ובנין מסגד
עומר על הר הכית. מספר שפרסמו וורל וגושהיל מתוך הגניזה הקהירית מביא הרב אסף
ידיעות על סחרם של יהודי מצרים, אשר הגיע לעדן, צירון והודו. דרך אנב הוא מתקן
שגיאות רבות ומעמיד כלים ומשפטים על שרשם הנכון. אבינעם ילין מודיע על רעש בשנת
501/2 ממקור סורי אשר לא נודע עד עתה. מעובדו של הרא"ל פרומקין פרסם אריעזר
ריבלין פרק חשוב לתולדות הפרושים בא"י בראשית המאה הי"ב. חשוב ביחוד הפרק
שהעתיק פרומקין מפנקס הכולל בצפת. את תקנות החלוקה של הפרושים משנת תקפ"ג
מפרסם ריבלין ממקור אחר. מר סוקניק נותן הערות אחדות מתוך הקירותיו לתולדות בהכ"ג.
החוברת מלאה וגדושה בחומר חשוב, המוסר לנו פרטי ידיעות על עברנו בא"י. מורגש
החוסר באיזה מאמר סינטי גדול, כי סוף סוף אין להצטמצם במקורות, כי אם נחין הקשר
עם הידוע מכבר — היסנתזה ההיסטורית.

א. י. ב.

25. נעלמאן, נטע. ארבעטער סאלידאריטעט. זאמלעקעפט

ארויסגעגעבען דורך נטע נעלמאן. תל-אביב, (דפוס „תל-אביב“), 1928. 15, [1]

26. פועלי ציון, א"י. ארבעטער-פירער. זאמלעקפט. יפו — תל-אביב, (דפוס „פועלי ציון“), 1928. 31 ע' 17 : 25.
האחראי א[ליעזר] שרמן. החוברת הופיעה ב-21 ליאנואר.
27. פועלי ציון, א"י. ארבעטער קעמפער. זאמלעקפט ארויסגע- געבן פון דער ארץ ישראלדיקער ארבעטער-פארטיי (פועלי ציון). האחראי א[ליעזר] שרמן. (תל-אביב, פועלי-ציון), 1928. 24 ע' 17 : 25.
הופיע בפברואר.
28. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. אונדזער שטימע. זאמלעקפט געווידמעט אקטועלע ארבעטער-פראגן. (האחראי: ז[אב] בירמן). (תל-אביב, דפוס „תל-אביב“), 1928. 16 ע' 16 : 24.
הופיע בפברואר.
29. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. ציוט-פראבלעמען. זאמלעקפט געווידמעט אקטועלע ארבעטער-פראגן. פאראנטווארטלעכער ז[אב] בירמן. יפו, [קאמוניסטישע פארטיי אין ארץ ישראל], דפוס „אמנות“ בתל-אביב. 1927.
16 ע' 24 : 32.
החוברת הופיעה בדצמבר.

ג. ספרים וחברות.

30. אבי-שאר, מרדכי. המתרחות. מחזה מחיי ירושלים בארבע מערכות. בין עיוס. מחזה מעולם החלוצים בשתי מערכות. תל-אביב, אחיעבר, (דפוס „הפועל הצעיר“), תרפ"ח. 126 ע' 14 : 19.
31. אברמוביץ, יוסף טוביה. יד יוסף על דיני שחיטות ובדיקות ותה"ל אוצר ... לשוכרים ... וגם ציורי תמונת הריאה ... מאת יוסף טוביה [אברמאווין]. ירושלים, דפוס „ציון“, תרפ"ח. 12, 64, 4 ע' 18 : 25.
32. אנדת אמנים עברית. התערוכה השנתית השביעית במגרש דוד. י"ג ניסן — ח' אייר תרפ"ח. ירושלים, דפוס „המפר“, תרפ"ח. [16 ע' 17 : 17].
קפלוג. השער והפקסס בעברית ואנגלית.
33. [אוסטרוב] אסטראוו, תנחום ליב. ס' תנחומא בר יצחק. כמה באורים בפסוקי תנ"ך ובמאמרי חז"ל ... שדרשתי ולמרחי לפני הקהל ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 56, VIII, 67 ע' 16 : 24.
הקדמה, פתיחה והסכמות בעברית ואנגלית, גוף הספר בעברית. עם תמונת המחבר.

34. אלחנן, חיים. אל יבנה; חזון כחמשה משאות מימי המצוקה הגדולה. תל-אביב, "שניר", (דפוס "גוטנברג"), תרפ"ח. 116, 4 ע' 17:12.

35. [אלמליח] אלמאליח, אברהם. ארץ ישראל וסוריה בימי מלחמת העולם וקורות א"י מיום שביתת הנשק עד סוף נציבותו של סיר הרברט סמואל. בעשרה כרכים. כרך א. ירושלים, דפוס "הסוללי", תרפ"ח. [4], 328 ע' 25:16.

גם שער צרפתי.

36. ארץ-ישראל. חקים. דיני כוררות ודיני בולים. ידיעות שמושיות. תל-אביב, (דפוס קופשטיק), תרפ"ח. 32 ע' 17:12.

תרגום בלתי רשמי. הקדמה מאת פ. ד—ן [דיקשיון].

37. אש, שלום. כתבי שלום אש. I. המכשפה מקשטיליה (רומן היסטורי). II. האנוסים (מחזה). III. שבתי צבי (מחזה). תל-אביב, "דביר", תרפ"ח. 156 ע' 24:16.

דביר לעם.

38. אשקל, משה. הלל וזמרה ... זמרה ושכחות ... כבי כנשתא ... וגם לשכח הלבבות וחתנים וכלות ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. [14], 78 ע' 15:11.

39. [בדהב] בדאבה, יצחק בן מיכאל. הפרדס ... יקרא בשם זכור ליצחק ... דיני גטין וגם מזכרת שטות הגטין ושמות עיירות ... ירושלים, דפוס ר. ת. הכהן, תרפ"ח. 32, 16, 16 ע' 17:12.

הס' מרכב מהרבה שמות וענינים שונים: חלק אחד נקרא גן ירושלים — זמרת הארץ — כי ביצחק. שירים וזמירות וגם אגרות ... מתוך כתבי יד ... אח"כ זכור ליצחק חיד, זכרונות ונקרא גם בשם כל הזהב ... איזה כללים ... אח"כ גן ירושלים — שנות חיים — כי ביצחק ... עניני רבני ירושלים שנקראו "ראשון לציון" וקורות זמן רבנותם ... ובסוף קובץ כבוד אם ... לקושים מספרי ... יצחק קובי.

40. [בונזלם] בונסלס, וולדמר [Waldemar Bonsels]. הדבורה זיוות. תרגם אלמוני. תל-אביב, "אמנות", (דפוס "השחר"), [תרפ"ח]. 184 ע' 19:14.

מצויר.

41. בחיי בן יוסף פקודה. ספר חובות הלבבות ... בתרגומו של ר' יהודה אבן תבון. מונה ומתוקן עפ"י המקור הערבי עם סבוא והערות מאת אברהם צפרוני. ירושלים, (דפוס "איתן"), תרפ"ח. 31, 306 [2] ע' 25:16.

ספריה סילוסופית ויל' ע"י יהודה יונוניץ.

במבואו לספר זה נושא ונותן ד"ר צפרוני בתולדותיו של רבנו בחיי ובשפת הפילוסופיה הדתית של בעל תובות הלכות. בנוגע לקביעת זמנו של ר' בחיי הוא נגרר אחר פרופ. א. ש. יהודה ונוטה הוא לאחר את זמנו. וסוף דבר הוא קובע את זמנו בין שנת 1052 ובין 1156. "השנה שבה מוזכרו אברהם אבן עזרא. ביתר דיוק אין לנו אפשרות להגביל את זמנו". ואולם חצי שנה לפני שיצא ס' תובות הלכות נדפס ספר הזכרון לרש"א פוזננסקי, ובו יש מאמר לפרופ. קוקובצוב הנושא ונותן בשאלה זו והוא בא למסקנות אחרות. הוא מצא שר' משה אבן עזרא מוזכר כבר באחד מספריו את ר' בחיי וספרו לא כבן זמנו כי אם כאחד מבני הדורות שקדמו לו. והנה עיקר פעולתו הספרותית של רמב"ע חלה בסוף המאה ה"א. אין איפוא שום אפשרות לקבוע זמנו של ר' בחיי במחציתה הראשונה של המאה ה"ב.

הנהגת התרגום העברי של ר"י תיכון ע"פ המקור הערבי מביאה תועלת רבה ויש להודות על זה להד"ר צפרוני, ואולם בהערותיו לא יצא ידי חובת פירוש. נשארו בספר כמה מקומות שלא יבינם גם הקורא המשכיל, והד"ר צפרוני לא העיר עליהם כלום. בעמ' 9 נזכרו "ספר שרשי הדת וספר המקמץ" ולא נתפרש טיבם של ספרים אלו. בעמ' 8 הובא "ספר רב חפץ בן יצחק", והיה לו להעיר שחלק מספר זה עם מבוא גדול יצא ע"י החכם המנוח ד"ר הלפרן בשנת 1915.

חיזוניהו של הספר ופה ככל דבר הספרים שיוצאו בהוצ' הד"ר יונבויץ.

42. ביאליק, ח"י"ם [נחמן]. אלוף בצלות ואלוף שום; בדיחה עממית בחרוזים. תל-אביב, "דביר", (דפוס "השחר"), תרפ"ח. 16, [2] ע' 24 : 17.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

43. ביאליק, ח"י"ם [נחמן]. דוד המלך בולדותו; שלש אנדות. א. מגלת ערפה; ב. הנער דוד; ג. דוד הרועה. תל-אביב, "דביר", (דפוס "השחר"), תרפ"ח. 14 ע' 24 : 17.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

44. ביאליק, ח"י"ם [נחמן]. דוד דור וספריו; אנטלוגיה ספרותית לתלמידים ולעם, (בצרוף מבואות). המסדרים: ח. נ. ביאליק וי. ח. רבניצקי בהשתתפות י. פייכמן. תל-אביב, "דביר", (דפוס "הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 44 ע' 19 : 25.

אברהם מאפו. מתוך: אהבת ציון. אשמת שומרון. עיט צבוע. המבוא כתוב בידו פ. לחובר.

45. ביאליק, ח"י"ם [נחמן]. ספר בראשית; (אגדה מדרשית). תל-אביב, "דביר", (דפוס "השחר"), תרפ"ח. 14 ע' 24 : 17.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

46. ביאליק, ח"י"ם [נחמן]. שלמה מלך החיות והעופות; ארבע אנדות. תל-אביב, "דביר", (דפוס "השחר"), תרפ"ח. 21 ע' 24 : 17.

47. בירמן, זאבן. לקח המאורעות בפ"ת. תל-אביב, דפוס
"תל-אביב", 1928. 16 ע' 12 : 16.

48. "בית-הכרם". אגודה הדדית. ירושלים. דין וחשבון לשנת
תרפ"ז (1 לאוקטובר 1926 — 30 לספטמבר 1927). ירושלים, דפוס זרקר, תרפ"ח.
10 ע' 21 : 27.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 7.

49. בכר, בנימין זאב [Wilhelm Bacher]. אנדת אמוראי
ארץ-ישראל. כרך שני — חלק שני ... מתרגם מגרמנית ע"י א.ז. רבינוביץ.
תל-אביב, "דביר", (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 228 ע' 16 : 24.
את החלקים הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 93 ושנה ד' ע' 7.

50. בלקינד, ישראל. ארץ ישראל ; ספר לבור ניוגורפיה של
ארצנו. תל-אביב, "המאיר", תרפ"ז. 146, 2 ע' 13 : 21.

51. בלקינד, ישראל. החשמונאים או מלחמת החרות. תל-אביב,
"המאיר", דפוס "שהם" ביפו, תרפ"ח. 68 ע' 14 : 19.

52. בן אליעזר, [משה]. עולם עובר ; תמונות וציורים. תל-אביב,
"מאיר", (דפוס "הארץ"), תרפ"ח. 168 ע' 13 : 18.

53. בנימיני, אהרן. ילדינו. תל-אביב, (דפוס "איתן"), תרפ"ח.
60, [5] ע' 17 : 24.

מחלק לשנים : א. התפתחותם הגופנית של ילדינו. ב. 3 שאלות על דבר ההיגיונה
של בתי הספר. הוספה : מבוא של גדול והתפתחות ילדים ע"פ חומר הנימנסיה הרצליה.

54. הבנק המרכזי למוסדות שהופיים בא"י. ירושלים. [חוברות
בעניני קואופרציה]. ירושלים, (דפוס "אחדות", תל-אביב), [תרפ"ח]. 15 : 23.

חובת א. הוראות לימוד והנהלת חנויות על יסודות קוא-
ופרטיביום על פי שיטת רוטשדויל. 22 ע'.

ב. העיקרים היסודיים של הקואופרציה. 6, [1] ע'.

ג. חלב ; חובת בשביל הצרכן הרגיל. מסבירה את
ערך החלב בתור מזון חיוני. 6, [1] ע'.

ד. קואופרציה. 6, [1] ע'.

ה. דונס. ג. ו. האפשרויות של המסחר הקואופרטיבי
והנבילותיו. 7, [1] ע'. תרגום תמצית מאמר מהירחון "המסחר
הקואופרטיבי" הוייל באמריקה.

55. בעלמי, אברהם מרדכי. קרבן מנחה על התורה ...
בפשטי הפסוקים. ירושלים, דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. 64 ע' 14 : 22.
ביודית.

56. ברוך, אברהם]. ספר לטוד וקובץ שאלות של תורת החשבון.
חבורת ג'—ד'. מהדורה שלישית בתקונים ומלואים. תל-אביב, "דביר", דפוס
הפועל הצעיר, תרפ"ח. 121—200, 7 ע' 16 : 24.

ההוצאה הראשונה הופיעה בשנת תרע"ח. השניה בשנת תרפ"ג.

57. ברוך, יצחק [ליב]. ספורים. נסיונו של מתיא בן חרש;
חתונת הורדוס; יהודית. תל-אביב, "אורה", דפוס, "איתן", תרפ"ח. 64 ע' 12 : 17.
תמונות מני קדם.

58. ברור, אברהם [יעקב]. הארץ. ספר לידעת ארץ ישראל.
תל-אביב, "דביר", דפוס, "איתן", תרפ"ח. 416 ע' 16 : 25.

אין לך מקצוע כה רחב והטרוגני כמקצוע הגאוגרפיה. זהו מין בית קבול הקולט אליו
כל דבר, ומשום כך נחוצה ידיעה רחבה ושמה מסוימת במסירת החומר הלו לקהל, ועל אחת
כמה וכמה לתינוקית של בית רבן. בעמים של קושרים א"ל, למעשה אין הדבר נוהג כן: כל
מחבר מאריך בפרק החביב עליו ביותר ועושהו לעקר העקר. ובשאר פרקים מקצר הוא או
מחמת שאינו מומחה להם או משום שסבור הוא שלא כדאי לספל בהם ביותר. כמקרה הזה
אירע אפילו למשובחים בספרי הגאוגרפיה שלנו. והנה בא בראור ומסר לידנו ספר נאה וראוי
לשמו. בכשרון ידע למזג את התכן המגוון, להכניס מדה וקצב בפרקיו, להתייחס ולעשותם
מקשה אחת.

כרם, למרות סוכו של הספר רחוק הוא עדין משלמות. כלפי קורמיו אמנם צעד
המחבר צעד אדיר לפנינו, אולם לגבי רצונו של המדעי, עוד רחוקה הדרך. ובדאי עוד יותר
מיובל שנים יעבר עד שנגיע לתכלית הרצויה.

המחבר נסה והצליח להכניס במדה הנאותה את כל התגליות והחקירות שנעשו
בארצנו בשנים האחרונות, והספר מכתיבה זו יכל לשמש כספר הגאוגרפי המדעי של א"י, אף
כי אוליב דאמת החקירה עומדת עדין בחתוליה, ובחלקותיה הרבות עוד רבה העזובה.
ובבחינת שדה בתולה היא. ועוד יקומו המומחים וישפלו בה, ואין לפיכך ביכולת המחבר
ובאפשרותו למלא את החסרונות הללו.

הספר מכיל יותר מ-400 עמוד, ומתם מקדיש המחבר כ-150 עמוד לגאוגרפיה הפיסית,
ואת הנותר—למבר 250 עמוד, מקדיש לגאוגרפיה האנושית. ומכאן אנו למדים על חשיבותם
הרבה של הישובים בארץ בעבר ובהווה.

מאפיו הכללי של הספר יש לציין: מעט המכיל את המרובה. מסירת תמצית של
חקירה גדולה ידועה, השמטתו של פלפול מעיקר, והרחקתם של ציטטים מיותרים שאינם באים
אלא לעיף את מחו של האדם האינטליגנטי. שאינו מומחה לכמה וכמה דברים ושאיין כרצונו
להיות מומחה. הומוגיניות ידועה בהרצאת הדברים ואף כי מרגשת סובייקטיביות לגבי שאלות
לאומיות וידועות.

למי כוון הספר? — המחבר עונה: לתלמידים העומדים על מפתן ההוראה, או על סף
ביס עריון, ולמשכילים המצויים אצל ספר עיון הדורש קצת התאמצות. אם כך הדבר,
המחבר היה צריך להפנות את תשומת לבו בעקר אל הדיאגרמות ואל המפות האוויריות,

למען הקל מעל הלומדים את מעמדת הסטטיסטיקות שאינן נתפשות בבחינת אחת, ולעשות את התאורים שבספר למוכנים יותר ולקלים יותר. אולם המחבר מתנצל לאמר: לצערנו אין לנו עוד אולם עברי של ארץ מולדתנו ואין לנו יכולת להוציא ספר לידועת הארץ משוכלל במסות ושרטוטים כל צרכו. הרבה מן האמת אמנם יש בדבריו. אולם לדידי גם החסר הנמצא כעת בדינו (ראה בביבליוגרפיה שבסוף ספרו) טוב הוא ומספיק להכין מסות אזוריות וכיוצא באלו. בנוגע לגרפיקים וכו', לדעתי מחובתו של המחבר לעסוק בכך, ולהכניס בידיו הוא, ואין לתאר פרקים העוסקים בגאוגרפיה פיזית או בסטטיסטיקות בלי גרפיקים. בימינו הרי נעשו "הלוחות" תפל לגבי הדיאגרמות, ובמדה שהמדע הולך ומעמיק יותר, בה במדה הגרפיקים הולכים ורבים. ולפיכך לא היה צריך ב. להסכים לפרסם ספר כזה, הואיל ואף לפי עדותו הוא לא נתמלא אף חצי תאותו בנוגע למסות ולחומר גרפי בכלל.

חמא אני מאד ואיני סבין משום מה החסיר המחבר ולא מסר בספר כולל בספרו פרק, ואפילו קצר וכתוב באותיות זעירות, על ההיסטוריה של חקירת א"י. ואם אמנם עדיין עומדים אנו במצב של הויה, מכל מקום רצוי מאד שכל מתלמד העומד על מפתן ההוראה וכל משכיל המצוי אצל ספר עיון, ידע מה הן תולדותיה של חקירת מקצוע זה ואיזה חלק מהן נסלו החוקרים העברים. בפרק הנוספות מלא המחבר במקצת מה שחסיר בספר, ובאין ספק יקר ערך הוא מפתח ביבליוגרפי זה, כי בעזרתו יוכל כל משכיל לעלות אל מקורותיו של המקצוע ולהעמיק בהם כרצונו, וההערות הקלות, הבאורים הקצרים אשר נתן, מקלים בודאי על הקורא, ואילו עובד כראוי פרק זה, וההערות הללו אילו לוקמו ולומשו כפי הצורך, הרי היה יוצא למחבר פרק יקר וחשוב בתולדות חקירת א"י.

בפרקים העוסקים בשמות הארץ ובתחומיה מראה המחבר בקיאות רבה בכל ספרותנו, והרצאתו יפה היא, בעלת ניב גבוה ונקראת בענג. ואין כאן אותו ריח החרגוניות והקופיות הנודף מרב הסרי הגאוגרפיה, חבל רק שסון זה נלקה במקצת בשאר הפרקים. הסקירה על שטח הארץ ומצבה הגאוגרפי חלשה קצת.

פחות בקיאות מראה המחבר בעסקו בשאלות הגאולוגיות של א"י. בפרק התהוות השכבות ותנוחתן נסלו שגיאות יסודיות בהגדרתם של כמה מלעים ופורמציות, ואף המפית הראשונה (ציור 1) למרות היות כתוב ממעל לה: "עפ"י בלנקנהורן עם תקונים ומלואים" היא העתקה גרועה, ראשית לא פרס המחבר לפי מי נעשו התקונים הללו, ושנית, המפית מצטיינת באי נקינה הנמור ומוטב היה אילו העתיק את מפת בל. בצלמה ובדמותה, כי הרי מרס המפה לא באה ללמד את כל הגאולוגיה של א"י בפרסיה, אלא לתת מושג כולל וסקירה כללית מהתהוות השכבות ותנוחתן היא באה, והמלואים והתקונים בצורה זו הפסדם בלי ספק גדול משכרם. אזכיר את הלוקיים האפניניים ביותר: א. השתבשות הקרקעות במקומות רבים מפני חסר קוי גבול. ב. ששטוש באחדים מסמני הפורמציות. ג. ערבוניה שלמה בקרקעות שבחופי ים המלח המזרחיים. ד. המלואים בקרקע הסנון אין תועלתם נכרת, ומוטב היה להסירם כמו שעשה בל. ה. אי-נקיון הקיום בכלל, ולמרות היות מפתו של בל קטנה יותר אין שם אותה הערבוניה כמו כאן.

גם המפית השניה (ציור 4) אינה עולה על הקודמת, ואין סימניה מצטיינים ביותר, ואיני יודע מה ראה ב. ששנה את סימניו של בל. ובמקום "המלואים" כעדותו של המחבר אין רואים אלא "חסורים". עוד זאת, רבוי הישובים במפית שכסונית זו אינו בא אלא להמעיט את דמותה ולקלקלה. הציור השלישי המציג דוגמת סאובנים ארץ ישראלים והלקות מספרו של פראאס אינו מוצלח כלל, באשר אין המאובנים הללו האפניניים שבא"י, ובמקרה זה היה לאל ידו של המחבר

לבהר בחמר משובח וספוס יוחר, מתוך עבודותיהם וכתבי היד של כמה וכמה חוקרים אשר קמו אחרי פראאס.

הבאור אשר נתן לפורמציית ה"גנר" והציור אשר צרף אליו הם מפרכים מעיקרי ורחוקים מן המציאות. לעומת זאת, תאור יפה הוא מוסר מתקופות המבול; ההתהוות פני הארץ, גבעותיה, סערתיה ונחליה נראית בעליל. וחבל על שלא הדגיש מיד על ההבדל העצום השורר בין אשדות ההרים אשר משני עברי פרשת המים הראשית, היורדים ומה וקרמיה. ואם נכון הדבר שמה שקרה לנחלים היורדים אל עמק הירדן, קרה גם אל היורדים אל השפלה, אעפ"כ נחוצה היה להדגיש את ההבדל הרב שבמורפולוגיה של שני האשדות. על תופעת הכחות החצוניים הפועלים על השכבות, מדבר באפן כללי מדעי ונוגע רק בקצה עטו בא". הציור השביעי אשר בחר בו גם בתור Vignetta, מציג "בלוק דיאגרם של נוף ביהודה עם מחילות ומערות בתוך שכבות גיר". ציור זה חוץ מהנוף החצוני הוא דמיוני לגמרי, ואינו מתאים כלל למציאות, ואין ארץ בעולם ואפילו הקרסט המפוסס במערותיו שידמה לו. אין כל פרופורציה במדותיו. מי שסיר את המערות המפוססות ביהודה, יודע כי בתוך האדמה פנימה נמצאות מחילות ארוכות וצרות מאד, המאוחדות בקצותיהם לחללים רחבי ידיים, אבל לא מפרוים למדי, ואילו אירע כציורו של ב. היו רבות מן התקריות אשר ממעל לחללים הללו, היו צריכות להתמוסס ולרפא, ו"הוליונות" או "מפצכים" כשם שמוצאים בארצות החלילות מתחת, אין פוגשים בהרי יהודה.

הקדמתי למכנה הארץ היא קטע שירה. כאן מרגשת אהבתו של המחבר לארץ אשר אותה הוא מתאר. תאורו על השפלה וההרים הוא נח וקל, הומוגני ופשוט, סגנונו גאוגרפי מדעי, וידע ידע לשאב מספרותנו הרבה סרמינים גאוגרפים נשכחים ומערפלים ולהפחית בהם רוח חיים. אף כי באוריו המדעיים אינם תמיד נכונים, כך למשל באורו ליצירת החולות מיושן הוא וכבר עבר עליו כלל. או מי שמצוי אצל הלייתולוגיה יודע, שב"לומקלות" יש כמות שכלולים מאובנים, לא פחות מאשר באבני החוף.

בתאור ההרים מרגשים למדי חסרונם של חתכים לארך נחלים שונים ולרחבם. בתאורו אלה ב. נתון בין הגאוגרף והגאולוג. יש שאחרי תאיר הנוף נודדו ויורה על הסכות אשר גרמו לאותו הנוף הידוע, ויש אשר לא יתמהמה הרבה ויסתפק בתאור בלבד.

החתך הגאולוגי לרחב איז המוצג בציור 13 לקח מבל. והמחבר הכנים לחוכו גם את המרבצים והפורמציית החדשות אשר נגלו אחרי חקירותיו של זה האחרון. חבל מאד כי תקונים אלו נעשו מבלי התעמקות יתרה בהכרת המרכצים החדשים. כי הדירתם של קרקעות נוספות אלו לתוך החתך פגעה באפן קשה בפורמציית האחרות. ולדידי אין להביא שני יסודי שכבה מבלי דעת תחלה מה עביו של כל מרבץ ומרבץ, נשיתו וכדומה. והנה כי כן נכנס אולי שלא ברצונו בתחומי קרקעות זרים והביא אנדרלמוסאי שלמה בכל הפורמציית. לעומת זאת היטיב למסר בפרק זה את יחס הגומלין שבין גורמים מקומיים —

גאוגרפיים ובין זמניים — היסטוריים. ההיסטוריה הישראלית שחקה על במת איז הוצאתם לפעל של מערכותיה השונות היתה בהתאמה לצורת במת זו ולתנאיה. כך למשל לידו רום מיוחד בא המחבר בתאור את המערות הרבות אשר הן בבחינת ידועה סמל הארץ. מתוך תאורו הוא נכנס לאקסטזה, שוכח את המערות בתור גושא פיסו ועושן לחלק בלתי נפרד של חיינו, וביחוד של המומנטים היפים ביותר בתולדות ומינו.

הציורים אשר בפרקים אלו מצטיינים מפאת חדושם. לפנינו נופים ענקיים ריאליים, צלומי אווירונים שהם בבחינת "מפות לפי מעוף הצפור". וכמה יפי והדר שפוך למשל על

הציור 17. מעלה אדומים, המציג כמו על כף יד את כל מדבריות יהודה, גבעותיה המפוסות ורבו גיאיותיה.

אחד הפרקים היפים בתאורי נוף הארץ הוא בלי כל ספק הפרק המדבר על שקע הירדן והערבה. ראשית כל הוא מרובה בתמונות יפות, וסגנונו מגוון והרצאתו חיה, ואין תימה, הריהו האזור היפה והפראי ביותר שבארצנו; הריהו אותו האזור המתחיל בקרחוני החרמון הנשא, וכלה בהרבוני הערבה השפלה.

בדברו על אי המזרחית, מתהססה קצת בתאור האבנים הכשניות וכל אבני הלכה הדומות בהרכבתן הכימית לאבני היסוד, ההבדל העיקרי ביניהן הוא פיסרי וגו', ולהלן, מתוך דבריו יוצא שהרי הגעש שבחרון פעוסים הם לעומת הרי הגעש הגדולים שבעולם. נראה כי נעלמה מטר ב. הלכה שלמה מהגנזים הליתולוגית וחלוקתם של הסלעים הללו לבסוסים וחמוצים, והואיל ואבני הבולת בסיסיות הן בהחלט, מובנת העובדה על התפרצותן של הלבות מתוך הרי געש נמוכים מאד, למרות היות אזור הבולת בחורן, בבשן ובגולן, אחד האזורים הגדולים שבתבל.

בדף 118 מוסר המחבר לוח קטן של החם המכוצע בחדשים הקיצוניים ובשנה. ומתוך לוח זה מוציא משפט ש. החם השנתי בארצנו אינו הולך וגדל מצפון לדרום, כי אם להפך, החם שעל גבולנו בדרום, קטן במקצת מאשר בצפון, בירות חמה מאד עריש, וחיה חמה מעזה, הסבה לא הובררה עדין כל צרכה. לדירי אין כאן כל תמיהה, ולמותר להכנס לסכוכים יתרים: הערים היושבות לרגלי הרים גבוהים מוכסחות מפני הצנה העזה כחרף והרחות הצוננות בקיץ, ואין כל פלא אם בחיה חם יותר מאשר בעזה, ואילו נסו להעפיל לעלות לראש הכרמל, אשר סמעל לעיר חיפה, לא היה חם עולה על חם עזה בודאי. ועוד זאת: לפי מספרי הלוח הנ"ל, יפו, עזה ואל עריש, שלש הערים הבלתי מוגנות בהרים, חם בחורף הולך וגדול דוקא מן הצפון אל הדרום. היחס הגורמלי הזה מתאים גם לערי השקע וגם ליתר ערי הארץ היושבות על ההרים, והבדלי החם הנכרים בהן, תלויים בגבהן מעל פני הים.

סגנון הפרק העוסק בשאלת האקלים הוא פופולרי למדי. חסר בו לגמרי הטון הפיסי הסדעי והמדויק, והרי אין לפנינו כאן אלא משחק הכחות הפיסיים שבתבל: התעבות האדים, רוחם וכיוצא באלו.

חמה אני על אי השכלול של הפרק על אודות הצומח, ביחוד מאחר שנפל לירי בוסנאים מוסחים. חסרה בו כל הסרמינולוגיה הבוטנית, ונפלו בו שגיאות לא מועטות, הן באי דיוק החמר הנמסר, התרשלות בסגנון וגם אבסורדים פיזיולוגיים. לעומת זאת מצפין הפרק על החי בסקירתו המדעית ובסרמינולוגיה היפה שלו. זהו פרק קצר, כתוב בסוב מעט, מעט המכיל את המרובה.

סקירה נאה מוצא הקורא בפרק על התפתחות הישוב בארץ. לפני עיניו עוברות כל הרפתקאות האומה, ונראה בעליל כי זוהי הפנה האמללה אשר סבלת בלי הרף מכבושי העמים השונים. כי על כן יושבת היא בתוך בין עמי תרבות אדירים. ויפה עשה על הראותו כאצבע על הערבוביה הרבה השוררת בארץ, הן בגזעי האדם, והן בשפה והן בקנינים התרבותיים. ושוב עובדא יפה לפנינו להשפעת הגומלין שבין גורמים מקומיים-גאוגרפיים ובין זמניים-הסטוריים. חבל רק שהפסקות על תקופת האדם הקדמון הן חלשות, נחוץ לשכללן יותר, ולהכניס בהן יותר חיים.

בפרק על תושבי הארץ מרגשת הנחיצות הרבה לאחו בשטח הגרופיקים, שתשמש כאילו־סרציה של הלוותות המעופים והמשעממים. ויפה עשה שחלק את תושבי הארץ לפי הגזע, השפה, המעמד והדת, אולם להגדרת הגזע היהודי עלי להעיר, שאין להכניס סימנים בלתי יציבים, ותכונות לא גזעיות אנטרופולוגיות לענין, כגון: מצב רוח, רחמנות, יראת שמים וכדומה המשפיעים אמנם על קלסתר פניו של האדם, אבל אין לסמך עליהם ולהסיק מתוכם מסקנה גזעית, והאמת היא לצערנו, שהאנטרופולוגיה היהודית שדה בתולה היא עדין למדע.

כשהנך קורא את הפרק על תושבי הארץ לפי דתיהם, שפתם, גזעם, ומעמדם, עולה במחך מבלי שמים זכרון הפרקים על החי והצומח בארץ: מינים על מינים בלי קצה וסוף. ערבוביה של גזעים או יותר נכון של דתות, בתחומים צרים כל כך.

ארץ של נגודים תראה ארצנו בהתבוננו מקרוב בכלכלתם של התושבים, אור וצל משמשים בערבוביה: בדוים פראים בני המדבר הנאמנים, החיים על המרעה או על הבזה והשרי, עבודת אדמה פרימיטיבית כשרידי תקופת הברונזה, של הפלחים, וחקלאות מודרנית לפי המאה ה־XX של אחרי הספירה. אבל שהפרק על המחצבים חלש במקצת, ואם אמנם נכון הדבר שיסוד חיינו בארץ היא החקלאות, כי כך היה גם בעבר וכך הוא גם בהווה, אולם מקוים אנו כי לחיינו העתידים יכנס פקטור חדש, פקטור התעשייה הגדולה, וכבר אותותיה נראו בארץ; ובאין ספק יתפוש מקום חשוב נצול המנרלים שלנו, אשר על כן לדירי אין להסתפק בסקירה המצומצמת על מלחי ים המלח, או במלים המועטות אשר הקדיש לחמרי הבנון שבהרים וליתר המנרלים שבארץ, וגם לחשיבותה של תכנית רוסנברג בתור מקורות האנרגיה בעתיד.

בששה פרקים גדולים המכילים יותר מ־100 עמוד, מתאר המחבר את הישובים בארץ, והתאורים לא מסובכים הם, וחסר גם אותו הפלפל הפילולוגי והארכיולוגי לקביעת הישובים העתיקים. פרקים אלו ובכלל כל הספר הם אמצעי טוב להחיות התנ"ך בעינינו, כי אין לקרא את הספר מבלי שספר התנ"ך יהיה מונח לפני הקורא, והצפטים המובאים הם לא רק לשם המפוגרפיה, אלא גם מבטאים הרבה את אפי הארץ ותולדותיה. וטוב עשה ב. לרענן את הקטלוג הישנני בהזכרת תכונה מיוחדת או פרט הספורי חשוב של האזור. בחבה מיוחדת התיחס להישובים העברים של העבר ושל ההווה, ואין לך נקודה מתארת שלא ימצא בה ישוב עברי באחד מן הזמנים.

האילו־סרציה היא טובה אבל דלה קצת, ביחוד חסרות תמונות שתבענה את סוגי הישובים בארץ. הציור 66 המציג את נעמה (נענה) אשר ממוזרז לעקרון בתור ספוס של כפר ערבי, המצטין בהיקפו העגלגל, בצפיפותו הרבה ובחסר כוון ידוע ברחובותיו, יפה הוא אמנם עד להפליא, אולם בכל זאת מן הרצוי היה לספח לציור זה עוד ציור מן ההרים, כי הרי סוס יש גון אחר ופריצוף אחר לכפרי הערבים בהרים.

כנגוד לתאורי הישובים היציבים אשר המחבר הקדיש להם את כל מרצו, דלים הם וקלושים למדי תאורי ישובי שבטי הבדווים; ולדירי מושב היה לעשות מר ב. אילו הוויד את ה"שלטים" הרבים "שבטי הבדווים" מראשי הפרקים הללו, כי דיסוננס גדול הם מתוים בהשוואה לקלישות תאורם, ומלבד ספירתם ושמות שבטיהם אין לנו מאומה, ומוטב היה אילו ב. לקט את כל השורות הפזורות העוסקות בתאורי הבדווים, וצרף אותן ליחידה מוצקת אחת והוסיף להן תאור יסודי ומקיף, כי אז קבלנו מושג יותר ברור מחיהם של שוכני אהלי הקדר, בני הגר וקטורה ויתר בני הפלגשים אשר לאברהם. ד"ר נ. שלם.

59. ברית טרומפלדור בארץ-ישראל. מזכרת לכני ברית טרומפלדור.

מהדורה ראשונה. תל-אביב, ברית טרומפלדור, דפוס „אחדות“, תרפ"ח. 42 ע' 12 : 16.

60. ברש, אשר. פרקים מחיי יעקב רודורפר. תל-אביב,

הוצאת „הדים“, תרפ"ח. 220 ע' 13 : 19.

61. גפן, ב. ז. בעולם הסטירה וההומור או פלפלא חריפתא.

תל-אביב, דפוס „החתייה“, תרפ"ח. 18 ע' 17 : 25.

62. גרד, רחל. יהודית והולפרנש; חזיון בחמש מערכות.

המוסיקה מאת גבריאל גרד. תל-אביב, „עולם אמנות עברי“, דפוס „אמנות“,

חשיר [1927]. 24 ע' 11 : 16.

63. [גרובר] גרובער, יוסף. ... משיח הרוחני ... ותפוח אחר מטאה

ושמונה תפוחים שנמטעני ... ירושלים, דפוס רוהלר, תרפ"ח. 90 ע' 16 : 24.

64. [גרובסקי] גראייבסקי, פנחס בן צבי. הארכה בארץ-ישראל

תקצ"ח—תרע"ו. [ירושלים], דפוס צוקרמן, [תרפ"ח]. 10 ע' 16 : 24.

65. [גרובסקי] גראייבסקי, פנחס בן צבי. זכרון לחובבים הראשונים

ומזכירי עסקני הצבור בירושלים. לתקופת מאת השנה לבסוס הישוב האחרון של

עדת האשכנזים בירושלים. חוברת ז'—יא. ירושלים, [דפוסים שונים] תרפ"ח.

חוברת ז. 54 ע' 15 : 22.

" ת. 50 "

" ט. 57 " 15 : 23.

" י. 30, [2] ע' 17 : 24. על השער כתוב : „כוללת תקודות היסטוריות“.

" יא. [28] ע' 17 : 24.

חוברות אחדות מכילות גם תמונות וצלומים. את הקודמות ראה ק.ס. שנה ד' ע' 91, 192.

66. גרינברג, אורי צבי. כלפי תשעים ותשע. תל-אביב

„סדן“, דפוס „אחדות“, תרפ"ח. 46 ע' 12 : 21.

67. הגדה של פסח עם העתקת שפת אנגלית. מנחת זכרון מאת

ועד הכללי כנסת ישראל לצדקת רבי מאיר בעל הנם בקה"ק ירושלים. ירושלים,

דפוס סלומון, [תרפ"ח]. 128, [14] ע' 8 : 11.

68. הדין, סוין [Sven Hedin]. מסעי אל ארץ סבט. ספר

א—ב, תרגום י. שף. תל-אביב, „אמנות“, (דפוס „השחר“), [תרפ"ח]. ע' 1—200,

69. הופמן, דוד [David Hoffmann]. ראיות סכריות נגד וולף וזון ... עם מאמר הערכה על אישיותו ועבודתו [של הופמן] מאת רא"ם ליפשיץ. תרגם מגרמנית (בצדוף הקדמה והערות) אליעזר בארישנמקי. ירושלים, "דרום", דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. XX, 151 ע' 17 : 24.

70. הורודצקי, שמואל אבא. החסידות והחסידים. ספר א. מהדורה שניה. תל-אביב, "דבר", דפוס "אחדות", תרפ"ח. LII, 153 ע' 16 : 24. החוצאה הראשונה הופיעה בשנת תרפ"ג.

71. הלואה וחסכון. יפו—תל-אביב. דין וחשבון כספי זכ"ל לשנת תרפ"ז. תל-אביב, (דפוס "אחדות", תרפ"ח). 6 ע' 21 : 27. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 8.

72. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. החלטות הועידה השלישית ... (תל-אביב, ד"כ"ב תמוז, תרפ"ח). תל-אביב, הועד הפועל, דפוס "אחדות", תרפ"ח. 32 ע' 14 : 21.

73. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והשלג בא"י. לקראת המועצה. (מכתב חוזר לחברים). האחראי מ. גרובמן. חיפה, (דפוס סוכובולסקי), 1928. [8] ע' 23 : 30.

החוברת הופיעה ב-29 לפברואר. אל החוברת נוספה הצעת תקנות של ההסתדרות.

74. ההסתדרות הציונית. התנהלה בא"י. דין וחשבון כספי ... בעד התקופה תרפ"ה, תרפ"ז וששנה חדשים של תרפ"ז (אוקטובר 1924)—מאי 1927). הוגש לקונגרס הציוני החמישה עשר. ירושלים, התנהלה הציונית, (דפוס זווים), תרפ"ז. 110 ע' 17 : 25. את הדו"ח באנגלית ראה חוברת זו מספר .

75. ההסתדרות הרפואית העברית בא"י. מקומות הסרפא בארץ ישראל. קובץ הרצאות, שנקראו בוועידה הרפואית לעניני מקומות סרפא בארץ-ישראל, שנתקיימה בתל-אביב ... 26—27 לדצמבר 1927. בעריכת ... יוסף שטיין ... י. בן-רענן ו ... משה כהן. תל-אביב, ההסתדרות הרפואית העברית, (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 48 ע' 15 : 22.

השער גם באנגלית.

76. וולקן וואלק, אליעזר ליפמן. עין אליעזר. חלק ראשון שוית בר' חלקי השו"ע; חלק שני חדשים על הש"ס והרמב"ם וחדשים ... ירושלים, וולק, דפוס "ציון", תרפ"ח. [6] 8 ע' 84 דף 26 : 33.

77. ויסוצקי, אברהם. להבה ירוקה. רומן. תרגום ב. נחמן, ירושלים, "תרבות", (דפוס סטרור ת"א), (תרפ"ח). 202 ע'. 12 : 18.
78. גלפובסקי, מונחם) זולמן. סופי-שבולים. שירים. תל-אביב, "דבר", דפוס, "אחדות", תרפ"ח. [2], 58 ע' 14 : 20.
79. ועדה לאחור הקבוצים בא"י. פנישה באיכח הקבוצים ב-23—4—1927 פלוגת נדרות-חיפה. פרוטוקול. הקטגוריה.
80. טוין, מרק [Mark Twain]. קארעזת הקלפרי פין. תרגום י. קרני. תל-אביב, "אמנות", (דפוס, "השחר"), (תרפ"ח). 398 ע' 13 : 20.
81. מלפיר, גבריאל. רעב. תל-אביב, "זרם", (דפוס, "אחדות"), תרפ"ח. 31 [1] ע' 16 : 24.
82. יברכיהו, ישראל. מתוך ההפכה. רומן בשלשה חלקים מחיי יחודי אוקראינה בימי הריבולוציה הרוסית הנדולה בשנות 1917—1920. תל-אביב, "זרעאל", דפוס, "הפועל הצעיר", חש"ד [תרפ"ח]. ע' 65—128, 16 : 24.
- חלק שני. חוברות ה-ח. חוברות א-ד ראה ק.ס. שנה ד' ע' 194.
83. ירושלים. בית ספר לאחיות הדסה. בית ספר לאחיות הדסה. ירושלים, דפוס כהן, תרפ"ד. 21, [1] ע' 12 : 21. עם תמונות.
84. ירושלים. שכונת שערי חסד. דין וחשבון לשנת תרפ"ז. ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ח. 20, 5 ע' 17 : 25. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 94.
85. [כ"ץ] כהן-צדק, יצחק. ואת ארצו חלקו. חוברות א-ב. ירושלים, דפוס, "ארץ ישראל", תרפ"ח. 31, 16 ע' 12 : 17.
86. ברוך, אריה. מלמודי המתימטיקה האלמנטרית. חוברת א. תל-אביב, "השכלה", דפוס, "הארץ", תרפ"ח. 30 ע' 12 : 16.
87. כשדאי, צבי. שבטי יעקב ונצוריו ישראל. חומר לחקירה על אדות עשרת השבטים. חיפה, "ישרון", דפוס ורהפטיג, תרפ"ח. 203, [1] ע' 16 : 24.
- תמונת המחבר. שער גס באנגלית.
88. לגרליף, סלמה [Selma Lagerlöf]. ירושלים; תרגום יעקב רבינוביץ. חלק שני. תל-אביב, ועדת התרבות של הסתדרות העובדים, (דפוס, "אחדות"), תרפ"ח. 602 ע' 13 : 18. חלק א' הופיע בשנת תרפ"א בהוצאת הספרייה התקראית.

89. לוטי, פיר [Pierre Loti]. הנכזבות; רומן; תרגום א. א. קבק.
ספר א—ב. ירושלים, מצפה, (דפוס, "הספר", תרפ"ח). 227, 114 ע' 12 : 17.
90. לופו, שמואל. אדולף פֶּרְטֵנֶה. ירושלים, "חלוצי המזרח",
(דפוס, "המדפיס"), תרפ"ח. 17, [1] ע' 14 : 21.
הרצאה במועדון "חלוצי המזרח" בי"א אדר תרפ"ח.
91. [לוצטון] לוצאטו, משה חיים. ס' המחזות. מכונסים זאת
הפעם הראשונה ומוגהים על-פי מקורות וכתב-יד בצרוף מכוא והערות על-ידי
שמעון גינצבורג. תל-אביב, "דביר", דפוס, "השחר", תרפ"ז. XXIV, 270 ע'
21 : 13.
- א. מעשה שמשון. ב. מגדל עז. ג. לישראל תהלה. המחזות האלה הופיעו גם כ"א
לחוד.
92. לְחֹבֶר, פִּינְשֶׁל. תולדות הספרות העברית החדשה עם
דוגמאות של מבחרי-הספרות לתלמידים ולמלמדים. ספר א. תל-אביב, "דביר",
דפוס, "הארץ", תרפ"ח. XII, 149, 1 ע' 17 : 25.
ספר ראשון: מימי צמיחת הספרות החדשה באימפליה עד שקיעת ההשכלה במערב.
93. ליבונטיץ, זלמן דוד. לארץ אבותינו. ספר שלישי. לתולדות
עבודת ההסתדרות הציונית משנת 1915 עד 1927. תל-אביב, דפוס, "איתן", תרפ"ח.
[2], 164 ע' 17 : 24.
- את הספרים הקודמים ראה ק.ס. שנה א' ע' 18 ושנה ב' ע' 84.
94. ליכטנבוים, יוסף. בצל השעות, שירים. ירושלים, "מצפה",
(דפוס הפועלים), תרפ"ח. 118 ע' 15 : 21.
95. ליסיצקי, אפרים א. שירים. (תל-אביב), "דביר"—"חברים",
(דפוס, "אחדות"), תרפ"ח. 282 ע' 15 : 21.
96. מְדִינִי [מדזינסקי], מ[שה]. עשר שנים של מדיניות
ארצושראלית. תל-אביב, "הארץ", תרפ"ח. 269, [1] ע' 18 : 25.
97. מטלינק, מוריס [Maurice Maeterlinck]. הצפר הכחל; ;
מחזה. תרגם ש. הקין. תל-אביב, שטיבל, (דפוס, "הפועל הצעיר"). תרפ"ח.
171 ע' 14 : 21.
98. מיוחס, יוסף. בְּרִי עָרֵב; ספר האגדות. ספר שני: אגדות
הנביאים. תל-אביב, "דביר", תרפ"ח. 73, [1] ע' 14 : 20.
הספר הראשון: אגדות התורה" ראה ק.ס. שנה ד. ע' 195.

99. מלחמ, אלכסנדר. מלון רפואי עברי; כולל מונחים בחכמת הרפואה ומדעי הטבע בצדוף הערות וציורים. ירושלים, [הוצאת המחבר, תרפ"ח. 196 ע' 12 : 17.

עם שער לטיני מיוחד.

100. מרגליות, ישעיה אשר זליג. מ אשרי האיש; חיבור מיוחד לחזקת ... בעון התחברות לרשעים ועזריהם וסיווגיו ... ונלוו אליו בתחלה תשובה ערוכה מהאדמו"ר ... מהרש"א [=שלמה אלקו"ר] אלפנדארי ... ירושלים, דפוס "ברסלב", תרפ"ז. 8, 78 דף 14 : 19.

101. מרכס, מדליין [Madeleine Marx]. אשה; רומן. תרגום רחל ניומן. מכוא מאת אנרי ברכים. ירושלים, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 205 ע' 13 : 18.

102. נורמן, יעקב. האהבה והמין. ירושלים, "תרבות", דפוס סטורד, [תרפ"ח]. 156, [1] ע' 13 : 18.

103. [נימן] ניימן, משה. החיננה של בית הספר. ירושלים, "תרבות", דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. 99 ע' 12 : 16.

104. סניידלוב, רפאל. במסלכת המינרלים. תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", [1927]. חוברות I—II. יסודות המינרלוגיה עם אמלס סגור בהדגשה מיוחדת על מינרלי הארץ. [4], 47, [4], 66 ע' 14 : 22. בחוברת ב' עמ' 56—66 הוספה: "שתיים עשרה אבני חושן (בסיון לפתרון מהותן)" עם טבלא.

105. סטיבנסון, רוברט לואיס. [Robert Lewis Stevenson]. דר. נקייל וסר סיד; ספור. תרגום י. צ'ציק. ירושלים, מצפה, (דפוס ווייס, תרפ"ח). 97 ע' 12 : 17.

בראש הספר מכוא: דר. ס. סטיבנסון וספרו מאת א[שר] ב[רש].

106. סמילנסקי, משה (חנניה מוסה). בני-ערב. I/II. ירושלים, אחיעבר, דפוס "איתן", תרפ"ז. 298, 285 ע' 13 : 19. = כתבי משה סמילנסקי.

107. ספריה לילדים. ירושלים, הוצאת דפוס "התחיה", [תרפ"ח]. 11 : 17.

א—ב. המחלל אמוץ הלב 6 ע'.

ג. ד"ר בנימין זאב הרצל 8 ע'.

ד. פרופ. הרמן צבי שפירא 7 ע'.

ה. הקופסא הכחולה והלבנה 8 ע'.

ו. הבראת אדמת מולדתנו 8 ע'.

ז—ח. האלמנה בירושלים 16 ע'.

ט—י. בן בת המלכה 16 ע'.

108. ספריה לנער. ירושלם, בזק, דפוס, "מוריה", תרפ"ח. 14:11.

ס. 1. קום, אליהו. תרי חד בדרא. ספור מחזי המגיד סובנא וגרגרים אחרים ... מהראבי"ע [אברהם ן עזרה]. 16, [2] ע'.
2. מגילת אנטיוכס (ומעוז צור). 10, [4] ע'.

109. ספריה קטנה. תל-אביב, בהוצאת פ. גינזבורג, דפוס, "הארץ",

תרפ"ח. 17:12.

כו. וואשינגטון, אירווינג. ריפ וואן ווינקל; מעשה. תרגם א. טבק. 27 ע'.
כז. יובל, [השיל]. ספורים. 31 ע'.
כח. גורקי, מקסים. תאוה ועזה; ספור. תרגם א. שלונסקי. 27 ע'.
כט. שטינברג, יעקב. בת הרב; ספור. 30 ע'.
ל. הרשכין, פרץ. אליהו הנביא; מעשה. 29 ע'.
לא. סיקו, מ. [סטילנמקי, מאיר]. קרבן; ספור. 29 ע'.
לב. דרושביץ, ו. שיהות מני קדם. תרגם מ. פאדוכה. 32 ע'.
לג—לד. חורגין, יעקב. סוהילה; ספור. 46, [1] ע'.
לה. כונן, א[ניו]. האהון מסן פרנציסקו; ספור. תרגם מ. פוננסקי. 30 ע'.
לו. כונן, א[ניו]. 1. חלומותיו של צ'אנג. 2. ביום הליד. ספורים. 64—33 ע'.
לז. ברש, אשר. 1. מול שער השמים. 2. אכזריות. ספורים. 28 ע'.
את הקורמים ראה ק.ס. שנה ד. ע' 96, 197.

110. סתהון, שאול דוד. שאלות ותשובות דבר שאול ... להשיב

שואלי ... עפ"י עומק הדין ... בפלפול וסברא ... נלוח עטם ... שאלות ותשובות ...
להרב הגדול ר' משה [בן שלמה] ן חביב ... ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח.
4, 56, 2, 64 דף 17:24.

111. עזרא, משה בן יעקב ן. שירי משה בן יעקב אבן עזרא;

מקובצים על-פי ספרים וכתב-יד, סדורים ומוגהים על ידי ח. נ. ביאליק וי. ת.
רבניצקי בצרוף הערות ובאורים מאת המסדרים ועליהם הערות נוספות מאת
ד. ילין. תל-אביב, "דביר", (דפוס ווייס, ירושלים), תרפ"ח. 10:25.

= אוצר שירת ישראל בספרד. כך שביעי ושמיני.

ספר ראשון: שירי חול. XII, 124 ע'.

"שני: הערות ובאורים לשירי משה אבן עזרא. [5], 143 ע'.

במספר השירים (שבעים ושבעה) המובנים בכרך זה ארבעים ושנים מהם, בצרוף
הערות ובלעדיהם נתפרסמו כבר בדפוס ... כל יתר השירים מתפרסמים בזה, כסדרה זאת
הפעם הראשונה.

112. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל-אביב, "דביר", (דפוס, "השחר"),

תרפ"ח. 17:12.

כד. כנציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ב ... 23 ע'.

- כה. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת א ... 15 ע'.
 כו. לוי[קפנים]. הדחליל. 12 ע'.
 כז. לוי[קפנים]. מעשה בתפוח שהלך לשות. 12 ע'.
 כח. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ג ... 16 ע'.
 כט. לוי[קפנים]. הנמר שהלך להפך חברבורותיו. 10 ע'.
 5. לוי[קפנים]. זמזומה. 10 ע'.
 לא. לוי[קפנים]. ארבעת בניפקעה. 12 ע'.
 לב. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ד ... 12 ע'.
 לג. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ה ... 12 ע'.
 את הקדמות ראה ק.ס. שנה ב' ע' 238, שנה ג' ע' 13, שנה ד' ע' 10.
 113. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל-אביב, "דביר", [דפוסים שונים], תרפ"ח. 12 : 16.
 44. הלל'ס, ש[מחה]. נמצאה האברה. (מחזה לילדים בשתי מערכות) 34 ע' 1 ציור.
 45. מיכאלי, מרדכי. החידות. 11 ע' 2 ציורים.
 46. מיכאלי, מרדכי. ספר התורה. 12 ע' 2 ציורים.
 את הקדמות ראה ק.ס. שנה ד' ע' 10, 97.
 114. פדרבוש, ש[מעין]. שלמות היהדות. ירושלם, מרכז הסיוח העולמי, תרפ"ז. 40 ע' 14 : 21.
 115. הפרדציה של התעשיות העבריות בא"י. תזכיר ... לקונגרס ה-15 של ההסתדרות הציונית העולמית בבוד. תל-אביב, דפוס אמנות, תרפ"ז.
 6 ע' 24 : 34.
 בעברית וגרמנית.
 116. פונל, דוד. בבית המרפא. ספור. ירושלם, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 105 ע' 13 : 18.
 117. פונלסון, צבי. ארסת "סואת". תל-אביב, "איתן", תרפ"ח. 10 ע' 17 : 24.
 118. פינגבאום, אריה. העין. חליותיה, שמירת כריאותה והמפור כה ... עם 242 ציורים. ירושלם, הדסה, 1927, 19, 308 ע' 15 : 23.
 = שורת ספרי-למוד לאחיות. ספר ב.
 בסוף הספר רשימת הכלים והמכשירים הדרושים לניתוחים, ורשימת המונחים בתרגום אנגלי וגרמני.
 119. פישקין, א[הרן]. הדב בעיר היהודים. (מחזה לילדים לפורים בשלש תמונות). תל-אביב, "הציר", (דפוס "הארץ"), תרפ"ח. 16 ע' 12 : 18.
 120. פרץ, י[צחק] ל[ויבוש]. ספר העם. מהדורה רביעית. תל-אביב, "דביר", דפוס "אמנות", תרפ"ח. II, 146, [1] ע' 16 : 25.
 כתב יד. 5. פרץ. כרך ראשון.
 מהדורה א' יצאה תרע"ח באודיסה. מהדורה ב' תרפ"ב בברלין. מהדורה ג' תרפ"ו בתל-אביב.

121. קהלת. חברת מניות להוצאת ספרים בעברית. ירושלים.
[תקנות]. ירושלים, "קהלת", דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. 9, [1] ע' 14 : 21.
122. קום, חיים שלמה. השקפה על סגלת אסתר עפ"י דרך
חדשה לפי מצב העמים בימים הקדמונים ובימי הביניים, ובימינו אלה, עם איזה
הערות ... ברכי חז"ל. ירושלים, דפוס "מוריה", תרפ"ח. 32 ע' 14 : 21.
123. קום, יהודה. אגדות. תל-אביב, "שביכוס", (דפוס "אחדות"),
תרפ"ח. 46, [1] ע' 13 : 21.
124. קורולנקו, וו[לדימיר] [Wladimir Korolenko]. בלי לשון.
תרגם א. ז. רבינוביץ. (תל-אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ח). [2], 185, [2] ע'
19 : 13.
עם הקדמה וסוף דבר מאת המתרגם.
125. קיזרלינג, א[דוארד] [Eduard von Keyserling]. ביאטה
וּפְרִיזָה; רוטן. תרגום י. ליכטנבוים. ירושלים, "מצפה", (דפוס ווייס), תרפ"ח.
146 ע' 13 : 18.
126. קלצקין, אליהו בן נפתלי הרץ. חיבת הקדש; חדושים
ושו"ת ודברי אגדה אשר כתבתי בעיר הקדש ... ירושלים, דפוס "העבריי"
וצוקרמן, תרפ"ז—תרפ"ז. 176, 40 ע' 16 : 23.
127. קמחי, דב. ספורים קטנים : נמושות. בימי הרג רב.
שירים. ירושלים, מצפה, דפוס הפועלים, תרפ"ח. 178 ע' 12 : 17.
128. קפת מלוח וחסכון קאופרטיבית של העיברים בירושלים.
סאזן לראשון לינואר 1928. (הקופה התחילה את פעולותיה ב11 לאוקטובר
1925). ירושלים, דפוס הפועלים, 1928. [4] ע' 23 : 30.
129. קפת הספר. תל-אביב, דפוסים שונים, תרפ"ח. 12 : 17.
ק"א—ק"ד. פישמן, ז. אגדות ארץ הקדושה. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 198.
מספר 379.
ק"ה—ק"י. בורלא י. בלי כוכב. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 190, מספר 303.
ק"א. בן אליעזר מן[שה]. העדים. 18 ע'.
ק"ב. שלום עליכם. מעות של חנוכה. 13 ע'.
ק"ג—ק"ד. פישקין, אהרן. מצרים. פרקי מסעות. 41, 1 ע'.
קט"ז—קט"ז. וילנאי, זאב. הרטוב וסביבותיה. (ארץ שמשון הגבור) עם
מפה וציורים. 39 ע'.
ק"ז. מיכאלי, מרדכי. דורד בלפור. ספור חייו ופעולותיו לטובת עמנו.
15 ע'.
ק"ח. קרל, הארבה. תרגום ש. בס. 32 ע'.
את הקודמים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 98.

130. קרן היסוד. א"י. ארץ ישראל. ירושלים, (דפוס עזריאל, 1928).

36 ע' 16 : 24.

עם הסוגות. בעברית, יודית, אנגלית, צרפתית וגרמנית.

131. קרן קימת לישראל. עצי יער בסודרת. סדר עיי יוסף

וויץ. (ירושלים, דפוס עזריאל, [תרפ"ח]. 15 ע' 14 : 21.

132. קרן קימת לישראל. א"י. דין וחשבון של הועד הארצי

לקרן הקימת לישראל לא"י ולסוריה ... לשנת תרפ"ז. תל-אביב, הקרן הקימת,

(דפוס "הפועל-הצעיר"), תרפ"ח. 36 ע' 17 : 24.

133. ראובני, א[הרן]. ספורים. כך א. ירושלים, "אחיעזר", תרפ"ח.

197 ע' 12 : 19.

134. רבינוביץ, אולכסנדר [ז'יסקינד]. הפטרה. ספר שני. ציורים

אמרות, שרמוטים היסטוריים והרהורים. תל-אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ח.

100 ע' 18 : 25.

הראשון הופיע בשנת תרפ"ח.

135. רופין, א[רתור]. ההתישבות החקלאית של היהודים

ברוסיה. תל-אביב, "הפועל הצעיר", תרפ"ח. 40 ע' 13 : 19.

המחבר בקר בסוף 1927 את המושבות החקלאיות החדשות והישגות באוקראינה

ובקרים. — בספרו הוא נותן סקירה קצרה ע"ד המושבות הישנות ומשתדל לתת תאור מצומצם

אבל מלא ע"ד ההתישבות החדשה (מבחינה, היקפה, האקונומיקה והסביבה שלה, הבריאות

והחנך במושבות, סכומי המפעל לעתיד).

מסקנותיו של המחבר : התישבות היהודים ברוסיה אינה מכוונת לא להצלת היהדות

כולה (לזה חסר המעוף הרוחני) ואף לא להצלת היהדות הרוסית (לזה חסר החיבה הרוש).

צריך להעריך אותה רק בתור מפעל פוליטי. ובתור כזה יש להצדיקה.

בהתישבות שברוסיה ובזו שבא"י ישנן שתי שיטות, הדומות מבחינה מכנית ומשקית, אבל

שונות הן לגמרי מבחינה סוציאלית תרבותית ולאומית.

הראשונה היא מפעל קורה בשביל עשרות אלפי משפחות ברוסיות. והשנייה היא

צעד ליצירת מרכז רוחני לאומי עברי בשביל כל היהדות. (ע' 40).

המחבר מדבר גם על התכנית להתישבות היהודים בסוריה החדשה ; הוא איננו מאמין

בהצלחת המפעל. (ע' 34).

136. רימונט, ולדיסלב [סטניסלב Wladyslaw Stanislaw

Reymont]. אכרים. ספור מימי ההווה. תרגום מפולנית ת. ש. בן אברהם. תל-

אביב, שטיבל, (דפוס "הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 14 : 21.

חלק ראשון : האספה. (ע' 264). חלק שני : חרף (ע' 284).

137. רמון, יעקב. ארצו. א. תרע"ט—תרפ"ח. תל-אביב, הוצאת דפוס „התחיה“, תרפ"ח. 32 ע' 12 : 17.
- שירים.
138. [שורצמן] שווארצמאן, בנימין מנחם. בין ישראל לעמים. השקפה ... בין שאיפת החיים של העם הישראלי ... לבין עמי העולם ... והחזרתו לארצו ... ע"י משיח צדקנו בלוי עזרת הגוים ... ירושלים, דפוס „ברסלב“, תרפ"ח. 56 ע' 17 : 24.
139. [שורצמן] שווארצמאן, בנימין מנחם. נחלת בנימין ... חידושים וביאורים בכמה סוגיות הש"ס וישוב דברי הרמב"ם ... וגם ביאורי דברי הפוסקים ... בהגיון ... ועומק הלכה ... ירושלים, דפוס „ברסלב“, תרפ"ז. 122 ע' 17 : 25.
140. [שטיינברג] שטיינברג, יעקב. רשימות. תל-אביב, „דביר“, (דפוס „השחר“), תרפ"ח. [IV], 236 ע' 14 : 22.
141. שלום, גרשם. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן ז"ל [נחמן בן שמחה מברסלב] וספרו תלמידיו ותלמידיו תלמידיו ... מתנה למרטין בוכר לחג יובלו מאנשי שלומו בירושלים. ירושלים, דפוס „עזריאל“, תרפ"ח. 38, 2 ע' 16 : 24.
142. שמונזי [יעקב] [נפתלין]. דברי ימי ישראל; ספר-עזר למורים, למתלמידים ולתלמידי המחלקות העליונות של בתי-ספר-תיכונים. חלק א. ספר א. מהדורה שניה. תל-אביב, „דביר“, דפוס „השחר“, תרפ"ח. VI, 136, XIV ע' 16 : 24.
- עם מפה. ההוצאה הראשונה הופיעה בשנת תרפ"ב.
143. שמענוביץ, דוד. אידיליות. תל-אביב, „דביר“, דפוס „הפועל הצעיר“, תרפ"ח. 179 [2] ע' 17 : 25.
- כתבים, כרך שני. את הראשון ראה: ק.ס. שנה ב' ע' 84.
144. שפירא, אברהם יעקב. סי' נתיבות שלום. מאמרים על פרשיות השבוע, ספר בראשית. ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ח. [2], 47 ע' 16 : 24.
145. התיאטרון האמנותי הא"י. תכנית רשמית. (תזכרת, שבתי צבר). תל-אביב, דפוס „אחדות“, תרפ"ז. 16 ע' 16 : 24.
- ראה גם ק.ס. שנה ג' ע' 259.
146. התיאטרון ארץ הישראלי (חברה). תכנית הצרצר מאחורי התנור (מאת צירלז דיקנס, בשלש מערכות. קבד למחזה בשביל הכמה מאת ב.מ.ס. עבריה ע"י יעקב סרווסקו). (תל-אביב), (דפוס „אחדות“), תרפ"ח. 5 ע' 16 : 23.

147. תיאטרון לאומי, תל-אביב. תכנית ל"יהודית"; (מחזה בשש תמונות — מוצג בשני פרקים; מאת פרידריך הֶבֶל). (תל-אביב, דפוס, אחדות, תרפ"ח.) 15, [1] ע' 17 : 24.
עם תמונת הבל וציוריו. המנהל האמנותי: י. מ. דניאל.

148. תל-אביב. בית מושב זקנים, יפו-תל-אביב. דין וחשבון לשנת תרפ"ז. תל-אביב, דפוס, אחדות, [תרפ"ח?]. 28, [2] ע' 17 : 24.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ג' ע' 248.

149. תל-אביב. תחנת הנסיון החקלאית של ההנהלה הציונית בא"י. הזנת עגלות מכתינה אֶקונומיות. תוצאות נסיון ... תל-אביב, דפוס, הפועל הצעיר, תרפ"ח. 8 ע' 15 : 23.
בסוף הספר שער באנגלית.

150. תל-אביב. תחנת הנסיון החקלאית של ההנהלה הציונית בא"י. מחלקת ההדרכה. חוברות. תל-אביב, דפוסים שונים. גודל שונה.

חוברת א. ריכרט וליטואר. חסוא זרעי סבך. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 84.
ב. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. זכוב הפירות בארץ-ישראל. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 82.

ג. אלעזר, מ. וצמח, ש. פנקס לרשימות ולהסתכלות חקלאיות. תרפ"ה. 46 ע' 14 : 23.

ד. פרינג, ש. ורוון, א. העקריות של הפרות. תרפ"ה. 7, [2] ע' 16 : 24.
ה. מנציקובסקי, פ. הובל הערבי. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 12.

ו. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. זכוב הזית בארץ-ישראל. תרפ"ה. 16 ע' 15 : 23.

ז. איג ופקטורובסקי. לוחות להגדרת המשפחות של צמחי א"י. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 234.

ח. צמח, ש. התלתן האלכסנדרוני בהשקאה. תרפ"ה. 30 ע' 15 : 23.

ט. ריכרט, ישראל. החרבון בעצי תפוחי הזהב בארץ והשמירה מפניו. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 16.

י. לוי, מ. אטון אפרוחים. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 12.

יא. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. מויקי הסבך והמלחמה בהם. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 93.

יב. מנציקובסקי, פ. הרכבת הסוונות העקריים בא"י. תרפ"ז. 8 ע' 15 : 23.

יג. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון] וקליין, ח. צ. פרפר הנמר. תאור חייו בארץ ישראל והמלחמה בו. תרפ"ז. 20 ע' 15 : 23.
בסוף החוברות סכום ושער באנגלית.

151. תנ"ך. כתובים. תרגום התרגום לשיר השירים מארמית לעברית על ידי א. ז. רבינוביץ, תל-אביב, (דפוס, אחדות), תרפ"ח. 34 ע' 12 : 18.

152. תרפ"ה. חקים. מנ"ל או מנ"ל אחפאם אל עדלנה (קבץ-דיני-הצדק). מתורגם על ידי גד פרוסקין ... בצורה מכוא ואילו הערות מאת המתרגם. ירושלים, (דפוס עזריאל), תרפ"ח. 31, 308 ע' 17:24.

בעמודים 268—278 נתן לוח המונחים.

המנ"ל, ספר החוקים האזרחיים העותמני, המיוסד על המסורת המושלמית של דורות רבים והנוהג בעיקרו עוד כיום בארץ ישראל, למרות השנויים שנעשו והנעשים בו על ידי הרשות המחוקקת בארץ, ניתן לנו על ידי השופט גד פרוסקין בתרגום עברי, תרגום שיש בו משום הרקה זהירה וקפדנית מכלי אל כלי במטרה כפולה: למסור מצד אחד, את תכנו ואת צורתו של החוק כמות שהם. בלי שנוי, תוספת וגרעון, ומצד שני, להלבישו סגנון תלמודי משוכלל ומנוסח, שיהא הוד ההלכה חופף עליו. הצורך השמושי של קהל אזרחי ארץ ישראל, שהשפה העברית היא שפת דבורם, משאם ומתנם, מזיק תרגום מדויק ופשוט. אולם המתרגם שלא חשבים את עינוי מחיר-המעשה, נתכוון בעיקר לקהל קוראים בעל מגמה למודית מחקרית ושאל להבליט על ידי תרגומו המסוגל את נקודות המגע שבין משפט המנ"ל ומשפטנו אנו, בתור שני ענפים מן האילן הגדול של המשפט המורחב. שניות זו של התעודה מטביעה בעל כרחא את חותמה על עבודתו השקדנית של המתרגם, המעדיף פעם משה זו ופעם את חברתה, כי שונות הן זקוקות כל אחת לאמצעי-בשווי מיוחדים.

אין ספק בדבר, כי החוקר העיוני במקצוע המשפט המושלמי לא יוכל להסתפק במנ"ל שהיא מעין ה"חשן משפט" של משפט-האישלם ויהא זקוק לעבור בהדרגה היסטורית על המקורות הראשונים ולסגל לעצמו גם את שפת-המקור, שהוא לא רק קלפה, כי אם גם תוך, שאינו ניתן להתרגם כל צרכו לעולם; ומה גם שהשואת-המשפט המושלמי למשפט העברי כשהוא לעצמה באה לפרקים קרובים מתוך השואת מונחים ובטוויים מקוריים מקבילים של שתי-השפות האחרות.

ברם, התרגום העברי של המנ"ל היא התחלה חשובה מכל הבחינות, מלבד סופסר-החוקים הקצרים, הבודדים והמתורגמים בחפזון ובפשטות משרדית שהיו מופיעים עד עכשו בעתונה הרשמי של ממשלת ארץ-ישראל, לא זכתה אותנו הספרות המשפטית העברית הצעירה עד עכשו בתרגום ספר חוקים שלם, הראוי לעיון ולמחקר מצד תכנו וצורתו, ומה גם שספר החוקים נהג בארץ ישראל בתקופה זו של התישבות וגאולת הארץ ותרגומו הוא כמעט אויטנטיק, שהרי התרגום הזה נתפרסם ברצונה ועל דעתה של ממשלת ארץ ישראל ובתמיכתה שתמכה בידי המתרגם, המשתתף בתור שופט בבית המשפט העליון של הממשלה. גם הנוקד העיוני של המשפט העברי, מתוך שיבחיין בהירות בין המונחים הבאים פעם כהוראתם ההיסטורית לפי התלמוד והפוסקים ולפעמים כהוראה חדשה ושונה הניתנת להם לשם התאמה לבנינו הפנימי של המשפט האישלמי, יפיק תועלת לעצמו מן הספר, שיש בו משום גריו להשוואת משפטים מרובות לא רק בכללי-המשפט, כמו שעשה זה באקראי המתרגם עצמו, כי אם גם בפרטי-הדינים והמוסדות המשפטיים, אשר מסכה עליהם הדת מרוחה ותעש אותם לבטוי שמושי של השקפת-עולם קבועה ולחומה בצורה בפני חדירת שיטת-המשפט הרומאי-אירופי ויחס-הרכוש והקנין שלו לארצות המזרח. —

ש. ארז ש. ד. מ.

153. הורוין, א(הרן). דער קאמפף מיט די אנטי רעליגיעזע אידעען. תל-אביב, דרוק סטוד, [תרפ"ח]. 35 ע' 15 : 22.
החוכרת נרפסה באידיש עכור ארצות הגולה".

154. ירושלים. בקור חולים האספיטלס. יערליכער רעפארט; תמוז תרפ"ז—תמוז תרפ"ז ... ירושלים, דפוס סלומון, [1927]. 16, 16 ע' 9 : 13.
ביורית ואנגלית.

155. פועלי ציון. ארץ ישראל. צום 10-טן יארצייט-טאג פון ב. באראכאוו (17.12.1917 — 17.12.1927). תל-אביב, פועלי ציון, דרוק פועלי ציון, 1927. 6 ע' 19 : 26.

156. קאמוניסטישע פארטיי. ארץ ישראל. ארבעטער-פרוי, גיי אין לענינס וועגן ! (צום 4-טן יארצייט פון טויט פון גרויסן פירער וו. א. לענין. 21 יאנואר 1928). תל-אביב, דפוס "תל-אביב", [1928]. 4 ע' 12 : 15.

157. קרן קימת לישראל. פלאנצט בויטער אין ארץ ישראל. (תל-אביב, דפוס "אמנות", [תרפ"ח]. [8 ע'] 12 : 17.
מצויר. הופיע גס באנגלית, גרמנית וצרפתית.

158. Ettinger, Jacob. Emek Jezreel, a flourishing district, its decline and rise. Jerusalem, Keren Hayesod, 1926. 27 [2] ע' 25 : 18.

159. Kiriath Sefer. Jewish national agricultural school. Program. (Tel-Aviv, typ. "Hashachar", 1927). 6 ע' 15 : 23.

160. Palestine. Ordinances. Annual volume for 1927. Jerusalem, Government of Palestine, typ. Greek convent & Azriel presses, (1928). 415 ע' 18 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 102.

161. Palestine. Proclamations, regulations, rules, orders and notices. Annual volume for 1927. Jerusalem, Government of Palestine, typ. Greek convent & Azriel presses, (1928). XXI, 539 ע' 18 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 205.

162. Palestine. Dept. of education. Annual report for the scholastic year 1926—1927. Jerusalem, (typ. Azriel press), 1928. [1], 30, [2] ע' XXIX tab. 20 : 32.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 205.

163. Powell, H. Clark. The citrus industry in Palestine. [Jerusalem, 1927]. 35 ע' 14: 21.

= Palestine. Dep. of agriculture and forests. Agricultural leaflets Series IV. Horticulture no. 9.

164. Zionist organization. Palestine executive. Financial report of the Palestine Zionist executive for the period October 1st, 1924—May 31st, 1927, submitted to the XVth Zionist congress. Jerusalem, Palestine Zionist executive, 1927. 104 ע' 17: 24.
את הדוח העברי ראה קים. חוברת זון מספר 75.

165. الاليانس المسيحية التبشيرية. ترنيمات. القدس، مطبعة بيت

المقدس، [١٩٢٨]. ١٦ ص 14: 11.

בלי שער. פוסטנים דתיים נוצרים. בהוצאת ה-אליאנס הנוצרי המסיונרי. ירושלים, [1928].

166. حداد، اسکندر. کتاب منهج الحق والوفاق في الزواج

والهجر والطلاق. القدس، مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٦. ٢٤٤ ص 22: 15.
חדאד, אסקנדר: דיני נשואין וגרושין לפי חקר האסלאם. ירושלים, 1926.

167. الخوري، اسکندر. مشاهد الحياة نظم اسکندر الخوري

البتجالي. الجزء الاول. القدس، مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٧. ٣٠٥ ص 22: 15.
אל-כחורי, אסקנדר: ספר שירים, חלק ראשון. ירושלים, 1927.

168. لجنة الدفاع الوطنية الاسلامية. خذ حذرك ايها المسلم لثلا

يفتنك المشركون عن دينك فيضلوك. القدس، مطبعة دار الايتام الاسلامية،

[١٩٢٨]. ٦ ص 15: 12.

קול קורא מ-הועדת האסלאמית להגנה על המולדת אל המוסלמים להזהר בפני
המסיונרים. ירושלים, [1928].

169. مقتل الجنرال كليبر. قصة واقعة تحتوى على قضية من اهم قضايا

التاريخ الكبرى التي شهدتها مصر في المدة التي احتلها فيها الفرنسيون اصدروها

تحرير الحقوق. يافا، مطبعة الحقوق، [١٩٢٦]. ٣١ ص 21: 15.

דאח הגנרל כלבר. ספור היצח והמשפט. יפא, [1926].

170. نصار، نجيب. الاميرة الحسناء. حيفا، مطبعة الكرمل

[١٩٢٦]. ١٦ ص 22: 14.

נצאר, נג'יב: הנסיכה היפה. ספור. חיפה, [1926].

ד. שונות.

171. קרן היסוד. ע.ס.ק. (6 תמונות ליוטוגרפיות בצבעים סן המקור
מאת גריתה וולף קנקאור; תמונות ממושכי קרן היסוד בעמק יזרעאל). ירושלים,
קה"י, תרפ"ז. 8 ע' 34 : 41.

172. תל אביב. בית הספר התיכוני למסחר. כרטיס תלמיד.
תל אביב, דפוס "אחרות", [1928]. [6] ע' 9 : 12.

173. **International missionary council.** Jerusalem meeting, 1928.
Press bulletin. (Series K) No. 1-13; March 25th—April 8th, 1928.
Jerusalem, 1928.

במכונת כתיבה.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

174. זיו, הוצא ע"י הסתדרות הצופים העברים, "השומר הצעיר" בליטא.

קובנה, השומר הצעיר, 1925. 31 : 23.

בשנת תרפ"ז הופיעו 3 חוברות, מהן אחת באדר א' בשם "זיו השומר" ואחת באדר ב' בשם "זיו ציוכל".

175. "החלוץ" בגרמניה. אגרות. ברלין, תרפ"ז. 28 : 22.

בהקדמה: אגרת א' הופיעה בח' ניסן.

176. יגדיל תורה. מאסף תורני מוקדש לחידושי תורה ופירושים בתלכה

למעשה. עורך ומסדר על ידי יהואל אברמסקי. סלוצק, דפוס "קומונטרסט" בבוכרוסק, תרפ"ח. 21 : 17.

קביעות ההופעה איננה ברורה. חוברת א' הופיעה בתשרי; העורך יהואל אברמסקי בסלוצק. חוברת ב' הופיעה באדר; העורך שלמה יוסף זעווין בנובוזינקוב.

177. יגדיל תורה (בגמטרי' זכר יהושע זל"ח"ה). קובץ דרכי-תלמודי-

פולני לזכ"נ ... מהר"י מימון. (ירחון). ורשה-פרגה, דפוס פנקנט, תרפ"ז. 22 : 15.

חוברת א'--ב' הופיעה בתשרי--חשוון.

178. הכרם. עניני דרוש, ביאורים ופירושים, על פרשיות התורה

ומעדים, ומדרשו ואגרות חז"ל... יו"ל בקריכת קלונימוס קלמיש הוכרברג והרב שמעון יהודה טרפשוין. ורשה, דפוס סיקורה, תרפ"ז. 21 : 17.

חוברת א' הופיעה באדר.

179. הנאמן. מופיע אחת לחדש. המטרה: לכנס את כל הנאמנים לח'

בתורה ובחיים לתגבורת רוח יהדות היה ופועלת. (העורך: י. שמואלוביץ, המו"ל: הסתדרות "צעירי ישראל", בליטא). מלון, "צעירי ישראל", תרפ"ח. 31 : 23.

גליון א' הופיע בכסלו.

180. הצעיר. ירחון צעירי ה"גורדוניה". יו"ל ע"י מרכז ה"גורדוניה"

בלבוב. (עורך: מ. שניין). לבוב, "גורדוניה", תרפ"ז. 22 : 15.

חוברת א' הופיעה בספטמבר.

181. אויפקום. וואכנשריפט פאר ליטעראטור, פובליציסטיק, און וויי-

סנשאפט. רעדאקטאר: ל. וואלקאוויטש. לאדזש, דרוק גרינגר, 1927. 23 : 15.

גליון א' הופיע 22 בדצמבר.

182. אונזער ווארט. צייטשריפט, ארויסגעגעבן דורך דעם פערבאנד פון אונפארמיאישע יודען אין פוילען. רעדאקטאר: ב. פאנעלנעסמ. ווארשא, דרוק זילבערשטיין [ואחרים], 1926. 19 : 28.
ירחון. גליון א' הופיע בנובמבר.
183. אונזער וועג. ביאליסטאקער ציוניסטישע וואכנבלאט. ארויסגעבער: ציוניסטישע ארגאניזאציע אין פוילן, ביאליסטאק. רעדאקטאר: ל. טרוויזש. ביאליסטאק, דרוק זבאר, 1927.
גליון ח' הופיע 30 דעצעמבר.
184. [אידישע] יידישע ארבעטער-יונגנט. חודש בולעטין פון ארגאניזיר-ביורא פון אלזעלטעכען יידישן סאצ. יונגט פארבאנד ביי פועלי ציון (פאר. מיט צ. ב.). רעדאקטאר-ארויסגעבער: י. ח. פרויטאג. ווארשע, (דפוס „פאוועכנע“), 1928. 22 : 28.
גליון א' הופיע בינואר.
185. אידישע פאלקס צייטונג. אומאבהענגיגע געזעלשאפטליך-ליטערארישע און פאליטישע אידישע צייטונג. דערשיינט יעדען דינסטאג און פרייטאג. רעדאקציע: עד. האראוויץ. ריו די זשאנערא, 1927. 38 : 56.
גליון א' הופיע 20 דעצעמבר.
186. אידישער ארטיסטן-פאריון אין פוילן. טעאטער ידיעות. צוויי-וואכנשריפט. (ורשה, דער פאריון), 1927. 22 : 32.
הערנד: גליונות 1—11 מ. וויבערס; 12—13 חסר שם עורך; 14—14 וואלא יחזאל היילפריי. גליון א' הופיע 25 למרץ.
187. ארבעטער-פראגן. חודש-ארגאן פון דער פראפעסיאנעלער באוועגונג. ארויסגעגעבן דורכן לאנדראט פון די פראפ. קלאסן פאריווען אין פוילן. (רעדאקטאר: וו. אלטער). ווארשא, דרוק „די וועלט“, 1928. 23 : 32.
חוברת א' הופיעה בי לינואר.
188. די בילן. צוויי-וואכנבלאט פאר אלץ זאם און אינטעלקטואל. רעדאקטאר: א. צאפנאס. ווארשא, דרוק „רעקארד“, 1928. 25 : 35.
גליון א' הופיע בי לינואר.
189. דער וואל גלאק; פאליטיש וואכענבלאט. (רעדאקטאר-ארויס-געבער: לאזאר קאהאן). (ווארשע, דפוס „די וועלט“), 1928. 31 : 48.
גליון א' הופיע 20 לינואר.
190. וואלינער געדאנק. אומאפהענגיקע דעמאקראטישע צייטשריפט. רעדאקטאר: ב. פערטשוק. לוצק, דרוק זבאר, 1928. 30 : 46.
שבועון. גליון א' הופיע 6 לינואר.

191. *וואלינער שטימע. אונפארטייאישע, דעמאקראטישע ליטערארישע, געזעלשאפטליכע און עקאנאמישע צייטשריפט. רעדאקטאר: ה. שענקער. ראזונע, דרוק שעסטאקאווסקי, 1928. 30 : 47.
שבועון. 2-טער יארגאנג.

192. וועלט און קולטור. פאליטיש-וויסנשאפטלעכער זשורנאל. רעדאקטאר: מ. סטאבניצקי. ווארשא, דרוק „גראפא“, 1927. 23 : 30.
ירחון (?) גליון א' הופיע 133 לאוקטובר.

193. לאנד און לעבן. ארגאן פון דער אירישער געזעלשאפט פאר לאנד-וויסנשאפט. רעדאקטאר י. לייפונגער. ווארשע, די געזעלשאפט, 1927.
19 : 27.

ירחון. חוברת א' הופיעה בדצמבר.
194. לאנדאנער פאלקס-צייטונג. רעדאקטאר הרב יוסף שאפאטשניק. לונדון, שאפאטשניק, 1927. 25 : 38.
שם אנגלי: The People's Paper. גליון א' הופיע 162 לספטמבר בתור שבועון. מגליון ה' והלאה הופיע פעם בחודש.

195. די עפאכע. חודש שריפט פאר ליטעראטור, קונסט און געזעלשאפטלעכע פראגן. רעדאגירט דורך דוד איינהארן. פאריז (ווארשע), (דפוס גראפיקא), 1928. 16 : 24.
על חוברת א' לא ציון סחי הופיעה.

196. פנקס. פערטעליאריקער זשורנאל פאר ליטעראטור-געשיכטע, שפראכפארשונג, פאלקלאר און ביבליאגראפיע. ניו יורק, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, אמעריקאנער סעקציע, 1927. 18 : 27.
חוברת 1—2, יולי—דצמבר.

197. ציון. צענטראל-ארגאן פון די ציוני. רעוויזיאניסט. אין פוילען. ארויסגעגעבען פון ועד הראשי אין ווארשא. רעדאקטאר: ר. פעלדשוה (בן-שם). ווארשא, דרוק „רענאמא“, תרפ"ח. 23 : 32.

חלק סן הסקסט בעברית. הגליון הראשון הופיע בקיץ 1927 בקרקו. השני ב-11 לדצמבר 1927 בורשה.

198. די צייט. (רעדאקטאר-ארויסגעבער: ת. ווייסבערג). טשענסטאכאוו, [1927]. 30 : 47.

שבועון. גליון א' שנה ב' הופיע 66 לינואר 1928.
199. די קינדער וועלט. (רעדאקטאר: ה. שטיינבערג). ווארשע, (דרוק „גראפא“), 1927. 16 : 24.
ירחון. גליון א' הופיע בנובמבר.

200. שטערן. דיטער אריש-קינסטלערישער און פאליטיש-וויסנשאפטלעך-
כער זשורנאל. (רעדאקטעגור: אגורסקי ש., ארשאנסקי ב., אשקראוויטש א.
ואחרים). מינסק, („שול און בוך“), 1925. 23 : 26.
דזירחון.
201. דער שטערן. (דירעקטאר: ש. שווארץ). (יאסר), 1927. 32 : 48.
דזשבווען. גליון א' הופיע ב' לינואר.
202. The Bene-Israel review. Bombay, The Bene-Israel review,
1925. 14 : 21.
כ" חוברת מכלול עמודים אחרים בכתב הודר. חוברת א' הופיעה בדצמבר.
203. Blätter der zionistisch-sozialistischen Jugend. Hrsg. vom
Verband der zionistisch-sozialistischen Jugend. Wien, Der Verband,
1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה במרץ. אופן ההופעה לא נזכר.
204. [Bombay. Israelite school]. The Israelite school
bulletin. Bombay, Israelite school, 1927. 12 : 18.
לא ידוע אם מופיע לעתים קבועות.
205. Hechaluz. Deutscher Landesverband. Blätter des
Hechaluz. Berlin, 1927. 22 : 28.
בהקטגוריה. חוברת א' הופיעה 165 למאי. מופיע בכל חודש (2).
206. Jüdisches Archiv. Zeitschrift für jüdisches Museal-und
Buchwesen, Geschichte, Volkskunde und Familienforschung.
Herausgeber L. Moses. Wien, 1927—28. 15 : 23.
ירחון. חוברת א' הופיעה באוקטובר 1927.
207. Jungvolk; Blatt der "Kameraden" Deutsch-jüdischer
Wanderbund. (Berlin, Dobrin), [1927]. Ill. 14 : 22.
2 גליונות בלי תאריך.
208. Keren Hayesod. Firenze. Bollettino semestrale d'informa-
zioni. Roma, Federazione sionistica italiana, 1927. 15 : 21.
ביוסף ב' הופיע במרץ.
209. Kongresszeitung; Organ des XV. Zionisten-Kongresses
in Basel. Red. Georg Herlitz. Zürich, "Das jüdische Heim", 1927.
35 : 54.
יצאו ר"ב גליונות. גליון א' הופיע ב-31 לאוגוסט. גם כעת הקונגרסים הקודמים
הופיעו הוצאות פריווריות כאלה.
210. המליץ. The Mediator; published bimonthly. Editor
Henry Einspruch. Westminster, Times printing co., 1928. 15 : 23.
רק באנגלית; דזירחון, אינו מופיע ביולי-אוגוסט. חוברת א' הופיעה בינואר.

211. **Przegląd społeczny**: miesięcznik poświęcony zagadnieniom pracy społecznej i opieki nad dzieckiem; organ Centr. komitetu opieki nad żyd. sierotami we Lwowie. Redaktor nacz. i odpow.: Leon Weinstock. Lwow, typ. Jaeger, 1927. 15: 22.

חוברת א' הופיעה בנובמבר.

212. **Die Stimme**. Jüdische Zeitung, erscheint jeden Donners-tag. Herausgeber: Das Zionistische Landeskomitee für Oesterreich: Leo Goldhammer, Adolf Böhm, David Rothblum. Wien, Zionistisches Landeskomitee für Oesterreich, 1928. 32: 47.

גליון א' הופיע ב-5 בינואר.

213. **The Vanguard**, a magazine of progressive Jewish life, published monthly. Editor: Isaac Zaar. New York, typ. Up-to-date print. co., 1927—1928. 16: 24.

חוברת א' הופיעה בנובמבר.

214. **Das Zelt**. Zeitschrift für die jüdische Jugend. München, Heller, 1928. 21: 28.

ירחון. חוברת א' הופיעה בינואר.

ב. קבצים ומאספים.

215. **א"ם**. קובצים לעניני החיים, ספרות ומדע. עורך ע"ר א. בורליון, ש. גולדנברג, וש. פינסקי. קובץ א. לונדון, הספר, תרפ"ח. 112, 128, 152, 112 ע' 16: 25.

עוד ב-1922 החליטו סופרים עבריים בלונדון להוציא קובץ שיהא מוקדש לתאור קלסתר פניה של בריטניה הגדולה, המעוררים לדבר נתקלו בהרבה מעצורים, רק ב-1924 התחילו להדפיס אותו ורק ב-1927 הקובץ יצא לאור. — "תולדות" הקובץ קבעו את פרצופו, הזובל-צימטיקה (מחלקה א' עניני החיים) מקדשת כלה — חוץ ממאמרו של ל. ראטה, "המחשבה הישראלית בעולם המודרני" — לאנגליה וליהדות האנגלית. אחדים מהמאמרים האלה במקצתם כאלו נתישנו. (למשל דיוניאו גוסר מאמרו היפה "אנגליה שלאחרי המלחמה" בהסכרת מאורעות של 1925), אותו הדבר בחלק המדעי. יש מאמר — של ד"ר ברנפלד — על קאנט, שיובלו חל ב-1924 ואין דבר על שפינוזה (חוץ ממה שהוא נזכר במאמרו של ראטה). שיובלו חגגו רק בשנה שעברה. —

זה אינו גורע מערכו של הקובץ העשיר והמגוון ע"פ תכנו. יש בו 4 מחלקות: א. עניני חיים. ב. ספרות יפה. ג. בקרת ומדע. ד. רשימות וזכרונות. סיה 33 מאמרים ורשימות, 9 שירים 41 ספורים.

במחלקה א. ע"ד אנגליה משתתפים סופרים מובהקים, שיר ושם להם במקצוע זה, כמו דיוניאו (שקלובסקי), פרופיסור א. מ. קולישר (על "החוקה האנגלית"), ב. י. לגרה ("משמר הפרלמנט האנגלי"), כדאי להעיר שמקצוע זה עזב לגשרי כספרותו. הספר היחיד שישנו — ש. אוסישקין "על המשפט הקונסטитуציוני האנגלי" — הופיע רק לפני שנה. המאמרים של ל. זנגביל — "היהודים כספרות האנגלית" — של ל. שטיין "היהודים בחיים הצבוריים של אנגליה" ושל א. סימון (שנכנס למחלקה ד') "היהודים והיהדות באנגליה" מגלים את פרצופה של היהדות האנגלית. א. סימון נוגע גם בשאלת עתידה של היהדות האנגלית.

את ההלאמה הגמורה של היהודים האנגלים הוא חושב לבלתי אפשרית. רק התגשמותו של הרעיון הציוני באמי תוכל אולי להביא לידי מהפכה כהייתה, שתעשה אותם לחק אורגני של העם העברי. — כמעט כל המאמרים הנ"ל הם מתרגמים.

מחלקה ב. סבילה ספורים של א. ביילין, ב. גלובין, ו. רוזנפלד וא. שטיינמן ושירים של פ. גינזבורג, מ. גולדברג, ד. פונל, א. פייערשטיין (אב. המאירי), ש. פינסקי, י. קוטשר, י. צ. רסון, ושניאור (מסודרת — אלמון) — מן האפוס הלירי "יערות".

מחלקות ג' וד' נבדלות יותר בנדל המאמרים מאשר בתכנם, שני מאמרים הם על נושאים כלליים: קאנט — לש. ברנפלד והחיים והתרבות במשנתו של זימל של מ. שוורץ; השאר על נושאים עבריים.

מ. קליינמן במאמרו המפורסם, "ביאליק ודורו" מנתח את שירי ביאליק לאורם של מאורעות הזמן וזכות שבמעט כל שיר ושיר — לרבות אלה שבסקירה ראשונה נראים לאינדיבידואליים — שהורים — היה כשוי אמנותי-נבואי לפרובלמות הזמן. המאמר נכתב בידיעת הענינים ובהערצה לשורר. הנתוח יפה, אבל, כמדומני, המחבר הפריז על המרה ולא לקח בחשבון את הגורמים האחרים, שהשפיעו על המשורר. — אחד מהעורכים, א. ביילין, סמציא חומר חשוב מאד ע"ד שלום עליכם וברנר. הוא היה מזכירו של ש"ע בקיבו בשנות 1902—1905, וזכרונותיו, שנכתבו בכשרון רב, מסייעים קיום אחדים לתאור אישיותו של הסופר. ע"ד ברנר מפרסם ב. 24 מכתבים, שקבל ממנו בשנות 1908—1911 מנליציה ופא"י. המכתבים ברנריים מסייעים: קצרים, לבביים, פסיכיסטיים, ונותנים תאור כולל מסבב נפשו של כותבם וגם ידיעות ביוגרפיות. ביילין מדגיש בנגוד להדעה המקובלת, שהמעורר נסגר לא מחוסר אמצעים (סצבו הוטב או דוקא). לסגירתו גרמו החלטתו של בר. לעזוב את אנגליה וגם העובדה, שהמעורר חדל להיות האורגן המפורסם היחיד, מה שהפחית את ערכו כעני בר. — ש. גולדברג מספר על יסיו האחרונים של יעקב.

מכל החומר הרב נצין עוד את מאמרו המקיף של המנוח י. נ. שמחוני, "זמירות היין לרי ששואל הנגיד; את מאמרו היפה של יצחק גרינבוים, "מחממת הסיקולריות בישראל בתקופה האחרונה" — המחבר משתדל להשאר בתחומי ההרצאה האובייקטיבית, אבל פה ושם מתבלש "הלוחם הפוליטי" שבו — שני כ"י: 1) קינה של אהרן הכהן משנת הקפ"א (מחיי היהודים בזוהר) מבואר ע"י פרופ. ש. קרויס 2) מעשה רב וסר שאירע לאנשי המערב בשנת ה' ששיט (מחיי היהודים בצפון אפריקה) עם הקדשה של ד"ר מ. גאשרי; קטעים מהסלון הפילוסופי של ד"ר י. קלצקין ומסה קצרה של קיניג, "מאנטולסקי עד יעקב עזשטיין".

המסדרים ראויים להכרת תודה, שלארות כל המעצורים הצליחו להוציא מסף חשוב. ב. שוחטמן.

216. ירדניה, תדיומן מוקדש לעניני הכתירות לשלטונות המרכז של חברות עזרה חדדית לאקדמאים עברים בורשה. (העורכים: חיים פרנושטיין, משה קליינבוים, ורשה, ירדניה, תרפ"ה, [1], 15 ע' 23 : 32. עברית, יודית ופולנית.

פוזננסקי, ש. א. ספר זכרון ...

ראה ק.ס. שנה ד' ע' 210.

ספר הזכרון שיצא לכבוד החכם המנוח ד"ר ש. א. פוזננסקי ז"ל ע"י ידידיו וחבריו למדע יתפוס מקום חשוב בין יתר ספרי הזכרון והיובל, שיצאו בארבעים השנים האחרונות, הן מצד כמותו והיצוניותו והן מצד תכנו ואיכותו. השתתפו בו כשלושים איש מחשובי המלומדים שלנו. ארבעה עשר מאמרים, התופסים את מחציתו של הקובץ, כתובים עברית ומסמלים את פעולתו המדעית של המנוח, שחלק גדול ממנה צרור בצרור החיים של הלשון העברית.

הקובץ נפתח בסקיצה ביוגרפית על הד"ר פוזננסקי כתובה פלנית ע"י מ. בל בן, ואחריה באה רשימה ביבליוגרפית שלמה מספריו ומאמריו העולים למאות, ערוכה ע"י פרופ. מרכס ובן המנות. רשימה זו מראה לנו את גודל האבדה שאבדה לחכמת ישראל בפטירת פוזננסקי במבחר שנותיו. במאמר מיוחד נותן מרכס הערכה על עבודתו המדעית של הנפטר. מאמר זה נדפס ראשונה ב- R. E. J. לאפריל 1922 ותורגם לעברית ע"י ד"ר י. ליפקין.

החלק העברי מתחיל במאמרו של ש. דובנוב, מסקנות אחרונות בשאלות הכוזרים. הוא מסכם את מה שהשיגה החקירה המדעית עד היום בשאלה זו. לפי דעתו רומז ר"י אלברצלוני באמרו שמצא "נוסח כתב אחר שכתב יהודי בלשונו בקונסטנטינופול" אל האגרת שנדפסה ע"י שכטר J. Q. R. n. s. כרך ג' עמ' 181—211, ואולם עדיין אפשר לפקפק אם אותו מכתב נכתב בקונסטנטינופול ולא בארץ הכוזרים עצמה. — י. א. בלוי עוסק בשמות החבורים של תורה שבעל פה, והוא מבאר בבקיות רבה את השמות: הלכות, מדות (= מכילתא), תוספתא, הגדות, פסיקתא, מדרש ומשנה. העוסקים בשאלה זו ימצאו במאמרו ענין רב ומקורות מרובים. — מחקר חשוב נתן יעקב מאנן על "משרת ראש הגולה בבבל והסתעפותה בסוף תקופת הגאונים". התעודות השונות שנתפרסמו בשנים האחרונות מן "הגניזה" הקהירית, ברובן ע"י מאנן גופו, הפיצו אור רב על נושא זה, ואולם גם עתה יש עוד דברים רבים שלא נתבררו כהוגן, ויש לחכות להתגלות תעודות חדשות. כך מוצאים אנו שבתעודה חשובה משנת דת"ג, שנכתבה בירושלם ושנרפסה זה עתה בספרם של וורוויץ ור. גוסהיים Fragments from the Cairo Genizah עמ' 200, החום "והזקיקה הנשיא בן שלמה הנשיא בן דוד הנשיא". וחקירה זה קדם איפוא בנשיאות בא"י לדניאל בן עזריה. — ח. י. בורנשטיין עוסק במאמר גדול בענין "התקופות והתפתחותן". — דוד דון נותן לנו רשימה מעניינת מן הפיוטים בספר החזונים כמנהג המערביים שנתגוררו בסיוולא. מספר החזונים הזה לא נמצא עד הזמן האחרון רק שריר בבית-הספרים אשר בברלין, והנה נמצא עתה אכזמפלר יחיד בעולם, שלם כמעט, ונקנה ע"י בית-הספרים של ביהמ"ד לרבנים בניוארק. הספר חשוב מאד לכל העוסקים בתולדות הפיוט והפיוטנים, כי יש בו כמאתים פיוטים שלא נודעו לנו עד היום וכן נמצא בו פיוטנים שלא היו ידועים לנו, ומכאן גם הערך הרב שיש לרשימת דודון. — י. ד. מרקון הוציא ע"פ שני כתיי הנמצאים בלנינגרד את פירושו של הקראי הקדמון שלמון בן ירוחם על מגלת רות. — גספר הדתים את "סדר קינות והשכבות" לנפטרים כמנהג קורפו, נפלו בהם קצת שבוסים, כגון בקינה להרוג: "ועתה שמוך הורגך חורשי את חורשי האדמה", וצ"ל: חרש את חרשי האדמה (ושעיהו מה' ט'). — מ. ד. קסוסו מפרש את הפרק השני בהושע. — א. מרמרישטיין פרסם מכת"י של המוזיאון הברזי קטע המכיל חרוזים המדברים בשבח התנאים והאמוראים. לפי דעתו הם מרב סעדיה גאון. בעל החרוזים אומר על עצמו שרבי דוסא היה זקינו ושהוא עשירי לאלעזר בן עזריה, והנה הראב"ד בס' הקבלה מוסר לנו שרס"ג החיכם לרי' חנינא בן דוסא (והרכבו בזכרון לראשונים ה' עמ' 165 סובר שבשביל זה קרא רס"ג את אחד מבניו: דוסא), אבל לא מצאנו בשום מקום שייחס את עצמו לרי' בן עזריה. אילו התייחסה משפחת רב אביתר, מגאוני ארץ ישראל (שכטר, סעדיה עמ' 89 שורה 25), מה שמרמרישטיין רוצה ליתחם לרס"ג את אותן השאלות במקרא (שנדפסו אח"ז ע"י ד. כהנא ב"הגורן" ספר ה' בשם "שאלות עתיקות") שפרסם שכטר ב-J. Q. R. כרך י"ג עמ' 345 ואילך — אינו מתקבל על הלב בשום אופן, ואפילו רק משעם זה שמחבר השאלות כותב על עצמו: "נער בן שמונה עשרה יצאתי ממגורי מארץ תובל מבית הוריי, וכידוע

רב חושיאל? לפי דעת מארכס זהו חושיאל אביו של רב חננאל, והוא מוציא מכאן מסקנא על זמן פטירתו של רב חושיאל. אבל לא יתכן בשום אופן להקדים כל כך את זמן פטירתו. אמנם במכתב התנחומים של רב שמואל חגגיר לבנו רב חננאל אין זמן, אך הן ידענו שרש חגגיר נולד בשנת תשנ"ב, ואת מכתבו כתב בודאי כשכבר הגיע לעמדה חשובה בחיי היהודים והמדינה. ואולי נוציא מכאן סיוע לדעתו של מאן שהיו או בקירואן שני חכמים בשם חושיאל (J. Q. R. n. s.) כרך מ' ע' 160—167) ורב חושיאל מורו של רב נתן אינו אביו של רב חננאל?—חשוב מאד הוא מאשרו של א. ב. ר. ע' על מנהגי הכנסת חתן וכלה לחופה בארץ ישראל במאה הראשונה והשניה לספחה"נ. המחקר מבוסס על כל החומר הרב והעצום הנמצא בספרות התלמודית והמדרשית.—פרופ. קרויס נושא ונותן בפרטים שונים הנוגעים לתולדות הגאונים, ומבאר לנו דרך אגב כמה דברים סתומים באגרת רב שרירא. בראשית מאמרו הוא בא לפרש את דברי רש"ג (הוצ' ליון עמ' 90) בענין "תעניתא דלא תוין אלא לריש גלותא". מה טיבן של תעניות אלו? לפי דעתו אין לפרש שהכונה לתענית על עצירת גשמים או על כל צרה שלא תבוא, שהיו אמרו "אין תענית צבור בבבל", אלא הכונה כאן לתעניות בה"ב. אבל אין להסכים לכך. הן תעניות אלו קבועין בכל שנה ושנה ואין ראש הגולה ממלא בהם שום תפקיד. אין כל ספק שהכונה לתעניות שהיו גוזרין על "עצירת גשמים או יוקר השער או דבר או ארבה ומאי דרמי להני" (חסדה גנוזה ס' קס"א = האשכול II 6 = קבוצת חכמים, וין תרכ"א = לקושות רמב"ן ה' א'), ומה שאמרו אין תענית צבור בבבל זהו לענין ש"אין בנו כח לאסור מלאכה מפני שאין נשיא... ואף על פי כן מנהג מעולם שקובעין בבבל שבע ברכות ארוכות על כל צרה שתבוא עליהן ומתריעין ואע"פ שאין שם נשיא" (תשובה"ג הוצ' הרכבי ס' רנ"ט). ורב האי מיעיד על עצמו שקבע כמה פעמים תעניות כאלה, וכך עשה גם רב סעדיה (ע' זכרון לראשונים חוב' ה' עמ' 229) ומתנגדיו האשימוהו שהוא מרבה בתעניות צבור. והנה לפני זמנו של רב אשי היה רק ראש הגולה וכול לגזור תעניות אלו, ומזמן רב אשי ואילך עשו כך ראשי הישיבות. אף מה שקרוים אומר שאין זכר לתעניות בה"ב בספרות הגאונים אינו מדויק, כי "בחמדה גנוזה" ס' ד' נזכרו "תעניות של אחר שבת של רגל", הן תעניות בה"ב הקבועין בחדש חשוון, ושבת הרגל היתה ב' ל' לך. ועי' גם בשבלי הלקט ס' רס"ה. בטעם הדבר שאין תענית צבור בבבל מסתיע קרויס בדברי הראש"ש בשם ראב"ה: לפי שאין שם נשיא. ואולם רב האי בתשובתו הנו' הביא כבר את דברי הירושלמי: "אמ' ר' יוסה חדה אמרה אילין תעניתא דאינון (בני בבל) קבעין לאו תעניתא אינון משום דלית בהון נשיאה". גירסת הגאון נכדלת מן הגירסא שלפנינו, וזו היתה גם גיר' הראב"ה. אך קרויס בספר "Synagogale Altertümer" עמ' 271 וב"השלח" כרך מ' עמ' 403 מביא את הירושלמי בגירסא שלנו: אילין תעניתא דאנון קבעין... דלית עמן נשיא, ומוציא מזה מסקנא שאסור היה לו להנשיא מטעם ממשלת רומי להשתתף בפרוצסיה חגיגת זו, ואין הוא מעיר כלל על נוסחת הגאון. — באורו של קרויס על "תפוכאתא" שבאגרת רש"ג (הוצ' ליון עמ' 105) הוא נכון. אבל מה שהוא מסתיע מן הקטע שבג' 87 אין בזה סיוע, כי שם צ"ל: "וכן כל חפץ ושאלה", כמו שכבר תקן ליון בלקוטים לאגרת רש"ג עמ' XXV וכן כתב גם רב נחמיה במכתבו שנדפס ע"י מן כרך ה' עמ' 347. J. Q. R. n. s.: "וכל איש אשר יהיה לו שאלה או חפץ". — ז. זליגמן הדפיס מכתב של ועד ארבע ארצות בפולין שנשלח לאמשטרדם בשנת 1677. — ד. סימונסן מפרסם ארבע חשבות חדשות מן הרמב"ם במקורן הערבי ובתרגום עברי. — חוץ מזה בא בקובץ מחקר מלא ענין, של ל. גרינצברג על "האגדה אצל אבות הכנסיה" על ס' שמות וכמו כן מחקרים מי. אוברמן על שירת דבורה. מ. שור על דרכי הסמיכות

והחבור בשפות השמיות, ק. דושינסקי על תפלת יקום פורקן. בכלל עושה הקובץ רושם טוב מאד הן בתכנון הן בחיצוניותו.

217. הרופא העברי; יוצא לאור על ידי ועד רופאים עבריים. בעריכת מ. אינהורן וא. גולדנשטיין. ניו יורק, ועד רופאים עבריים, תרפ"ח. כרך א' חוברת א' 70 ע' 15 : 23.

מצויר. בסוף החוברת, מונחים חדשים ואי-שכיחים, ושער אנגלי.

218. אוקראינע. ציטעראריש-קינסטלערישער אלמאנאך. צונויפגעשטעלט: אסאציאציע פון אידישע שרייבער אין אוקראינע. נומ. 1. קיעוו, "קולטור-ליגע", 1926. [1] ע' 16 : 23.

מצויר. בסוף הספר שער ברוסית.

219. דער בעזעם. צייטשריפט פאר הומאר און סאטירע. (רעדאקטאר: ארויסגעבער: הערש קרוך). לאדזש, 1928. 32: 23.

חדיומן. מצויר. הופיע כפברואר.

220. ווילנע. אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. פילאסאפיע גרעסער שריפטן. צווייטער באנד. ווילנע, קלעצקי, תרפ"ח. [12], 516, [4], XXVIII עמודות, 32: 24.

השער ותוכן הענינים גם באנגלית. כמו כן תמצית המאמרים באנגלית. כרך א' הופיע בשם "לנדוי-בוך"; ראה ק"ס שנה ג' ע' 111.

221. דאס לעבן. (רעדאקטאר ארויסגעבער: אברהם קירבעל). קראקא, 1928. 47: 31.

חדיומן. הופיע ב-16 לינואר.

222. פון יאר צו יאר. אילוסטרירטער געזעלשאפטליכער צוה אונטער דער רעדאקציע פון מ. שאלום. ווארשא, פארכאנד פון צענטראלעם פאר יתומים-פארזארגונג אין פוילן, 1928. [2], 215, [3] ע' 12 : 17.

את הקודם ראה ק"ס. שנה ד' ע' 109.

223. די צייט. מאגרינס מיוער'ס יובילעאום. כוילאנע צו די צייט. מיט דער געלעגנהייט פון איהר רעדאקטאר'ס 50-טען געבורטסטאג ... רעדאקטירט פון משה קליינמאן און אשר ביילין ... (לאנדאן), מאגרינס מיוער'ס יובילעאום קאמיטעט, 1928. 32 ע' 21 : 28.

שם החוברת גם באנגלית.

224. קאמוניסטישע פארטיי, ווייסרוסלאנד. היסטאריע. 1905 אין ווייסרוסלאנד. זאמלבוך ... אונטער דער רעדאקציע און מיט א פארווארט פון ש. (ס.) אנדסקי. מינסק, קאמוניסטישע פארטיי, 1925. 226 ע' 15 : 23.

קאמיסיע באם צ. א. ק. פון וו. ס. ס. ר. צו פויערן דעם 20-יאריקן יוביליי פון 1905 יאר און היסטאריע פון צ. ק. פ. (ב) וו. מצויר. — היסטאריע. המחלקה לחקירת תולדות המפלגה הקומוניסטית, קבל מהממשלה כל הארכיונים, שיש בהם חומר לתנועת השחרור. הוא טעבד אותם בכוח מפלגתי-קומוניסטי. במאסף ישנם מאמרים על הסצב במינסק, בוברויסק, רינינסק וכד' ב-1905 ונספח מאמר על הפרעות באורשה. שנדעס אז בעתונות.

225. שול-בוך; ארויסגעגעבן פון דער צענטראלער פארוואלטונג פון די אירושע פאקטשולע אין פילאדעלפיע. פילאדעלפיע, 1927. 43, [29] ע' 20 : 27.

המערכת: מ. קאפין, ס. מלמד.

226. Aus unbekannten Schriften. Festgabe für Martin Buber zum 50. Geburtstag. Berlin, Schneider, 1928. 245 'P 11 : 19.

55 מאמרים למחברים שונים.

227. Central conference of American rabbis. Yearbook. Vol. XXXVII. Ed. by Rabbi Isaac E. Marcuson. Cape May, N. J., 1927. 481 'P 15 : 22.

את הקורם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 18.

228. Еврейский вестник; научно-литературный сборник под ред. С. М. Гинзбурга. I. Ленинград, Общество распространения Просвещения между евреями, 1928. 246 ע' 15 : 23.

מערכת: ש. מ. גינסבורג, י.א. קלינק, ס. (ישראל) 5. צינברג.

בהבדל משאר המאספים, שהופיעו בזמן האחרון בלנינגרד, נותן המאסף הזה מלבד דברי-מדע גם דברי-ספרות, מאמרים הנוגעים, אטנם בצורה כללית, בעניני החיים, וגם אינפורמציה עשירה על חכמת-ישראל בחו"ל (בפרט ברוסיה) ובארץ.

בחלק הספרותי נתנו 3 תרגומים — ספור של ש. אש, מחזנותה של אלקה של ש. שטרניחובסקי (קטע), 4 שירים של יהואש — וספור מקורי אחד (שתי כיתות) של ציאנובסקי, סופר חדש רוסי בעל כשרון, הכותב על חיי היהודים. למחלקה זו שייך ע"פ צורתו מאמרו היפה של י. א. קלינק. בין החקלאים היהודים בקרים (רשמים והערות), המלא התפעלות ואמונה בעתידו של המפעל. דרך אגב הוא מוסר פרטים בלתי ידועים לקהל הרחב. המושבות נמצאות בצפון קרים בין ערבות יבשות. הקרקע אדמת טרשים ופלעים שרק הטרקטור יכול לחרוש אותם. המים בצמצום ועולים ביוקר; מושבות אחדות משלמות 100 רובל לחדש בעד שאיבת מים מן הבארות העמוקים (100-200 מטר העומק). המתיישבים מוכרחים לגור בצפיפות מפני חוסר דירות, ולחיות במשך חדשים רבים חיים של רעב-למחצה. המתחר במות, שהחומר האנושי המצוין שהוא תרבותי ומתמסר בהתלהבות לעבודה, יתגבר על כל הקשיים.

במאמרו השני על היהודים בספרות הרוסית החדשה מתוכה מר קלינק עם דיבוינסקי, שטרניחובסקי וגורנפלד (מבקר רוסי מזרם, יהודי) שכתבו, שהיהודים הכניסו מעט מאד לספרות הרוסית ושגם הספרות הרוסית-היהודית דלה באיכותה. הוא מצוין שגור עצום בשנים האחרונות, וזווען שהיהודים תופסים עכשיו מקום חשוב בספרות הרוסית גם בתור שפוסים וגם בתור סופרים (א-ינבורג, בבל, בואימנסקי, מנדלשטם, פסטרנק, אוסקין סובול ואחרים). הוא סובר שהמהפכה הסירה מעל הפרק את הוכחות על פנים לאומיים בספרות וגם הסירה את הגבול הבלתי בין ספרות רוסית-יהודית וספרות רוסית. מאמר מיוחד מקדש לסובול: אלושע וודין, זכרונותיו על אנדרו סובול. מותו הסגיר — אבד אי"ע לרעת — של הסופר הצעיר הזה, שהשתתף במהפכה באופן פעיל, עשה רושם גיזל והיתה חידת

סתומה. המחבר, כנראה ידירו של המנוח, מנסה לפתור כרמיות את החידה הזאת. מה יעשה האיש שהוא כלו בעד המהפכה וככל זאת סובר הוא, שלא כל מה שנוצר בעבר, אפילו אם הוא רומנטיות או אידיאליסמוס—, צריך להמחק, ודוקא מפני שזכיר לשוכח את המהפכה—היה לו יקר כל זיק של מחשבה אנושית חפזית. וא. סובול היה מאלה, שהיו מתחבשים בפרכות. (ע' 71).

על יהודי חו"ל יש מאמר אחד תמציתי, המצב הכלכלי של היהודים בפולניה מאת בלתי-חלוי (פסידוניס), על יסוד נתוח של המשק הפולני, תפקידם של היהודים בו והמנגנוניות של השלטון. הוא בא לידי מסקנה, שמצבה של היהדות הפולנית הורע בהרבה אחרי המלחמה היות וגם השוק הרוסי וגם שערי אמריקה סגורים.

י. צינגרג, שחבין לדפוס תולדות הספרות העברית של התקופה האירופית (כמדומני ב 8 כרכים), מפרסם מאמר על מקדמי ההשכלה ברוסיה: הגאון טוילנה והמגיד מרובנא, ששניהם בעצמם עמדו עוד בדור הישן. בקוים קצרים וכולפים הוא מתאר גם את התקופה של ערב ההשכלה. תאור ופה וקולע אל האמת של אופי ההשכלה ברוסיה ניתן במאמרו של המנוח פ. מרק. לתולדות האינטליגנציה היהודית: האירופאיסמוס המזרחי. הוא מספר על אופן הדירתה והשפעתה, על יחסה לשאלת השפות, מתאר את הגוון המקומי של ההשכלה ברוסיה וגם הבדליה מזו שבמערב בזמן ההוא: היא היתה יותר רגשנית ודילטנטית וגם מתונה יותר.

במאסף נתפרסמו תעודות חשובות. פרקי זכרונות של י. 5. גורדון, שכבר תרגמנו והוצאו לאור ע"י דביר-לעם (י. 5. גורדון ס' ראשון ע' 101—114). 10 מכתבים של הסופר לבנה לידירו הרוסי ד"ר פליה (פדגוג ומבקר מפורסם בזמנו), השייכים לסוף שנות הששים והמספרים על הרוחות המנשנות בין בעלי-השלטון ועל השקפותיו של לבנה. 5. שכעבד 11—14 שנה נמצא בין ראשי חובבי-ציון, שואף לעשות את היהודים לרוסים אירופיים. — את המכתבים מסביר ופה נ. א. בוכבינדר, במכואו והערותיו.

ר. ב. גלנץ — מזכיר המחלקה היהודית של האקדמיה בקיוב — מפרסם תעודות מענינות מהארכיון הקיובי. תשובותיו של הגנרל-גוברנמור בקיוב ע"ד הגנת היהודים מפני הפרעות בשנות ה-80, מכהב השתדלות של ריב"ל לפני השלטונות לטובת המתישבים היהודים (שנת 1840) וידיעות הבולשת על אישיותו וחוג מכיריו של שלום עליכם משנת 1903.

י. חסן מספר על משפט אכזרי נגד יהודים שב-שבטשחקי-פורים הציגו בצורה קריקטורית כומר קתולי (ליטא, 1828). העורך ש. גינצבורג במאמרו, על הפריצות היהודית מרצה על יסוד חומר ארכיוני בלתי נודע על עיליות, שהעלילו מצביאים רוסיים על היהודים ושרק ע"פ מקרה לא הביאו לגזרות חדשות (בשנת 1897—1904).

א. ג. גורנפלד מספר, שבעזבונו של קורולנקו נשאר ספור בלתי נשלם מחיי היהודים בשם האחים סנדל' ומוסר את תכנו.

המאמרים של פרופ. ניקולסקי, על התגלויות הארכיולוגיות החדשות בא"י (כרוניקה מדעית) ושל מ. ש. גינצבורג, המוסדות המדעיים היהודיים בחו"ל — הם אינפורמציניים. מהמאמר האחרון נראה שהרכה עמל המחבר לאסוף אחד לאחד את כל הידיעות מארבע הכנסות של הגולה היהודית. חבל שלקוית האינפורמציה הא"י, נזכרו רק חברת המשפט העברי ו-Jewish Palestine Exploration Society, שאר החברות (למשל ההיסטורית-אתנוגרפית ומאספיה, ציון, וחברות אחרות) לא צוינו. אפילו לאוניברסיטה העברית אין רטו. — הביבליוגרפיה

בערך עשרה: 27 ספרים, בהם 4 עבריים. כנראה היא לא כלת ממקור ראשון. למשל, ספר שהופיע רק בעברית (של י. קופמן). נכנס בתור ספר אנגלי (עם אותו מספר העמודים). — ראויים לשבח המו"לים על שבתנאים קשים הצליחו להוציא מאסף שהוא מלא ענין. מיוחד ויבואו כרכים חדשים. ב. שוחטמן.

229. Еврейская летопись. Ленинград, „Радуга“, 1926. 196 [4] ע' 17:26.

Сборн. 4-ый. Ред. коллегия: Л. М. Айзенберг, И. А. Клейнман, Л. М. Клячко и С. Г. Лозинский.

המאסף הראשון הופיע בתרגום בערך. את המאסף השני ראה ק.ס. שנה א' ע' 248. המאסף השלישי הופיע בשנת תרפ"ד (?) תוכן הענינים:

צינברג ס. 5. — התיאטרון העברי באיטליה בתקופת הרנסאנס. לווינסקי ש. ג. — יוסף נשיא מנקסוס. הסן י. י. — המלחמה הסוציאלית-הכלכלית בין יהודי רוסיה בשנות 30—50 למאה הרי"ט. אגנרס ב. — הגולה הפולטית הרב מאורשה שלמה פרנקל. אוזנברג 5. מ. — העירה קמינקא ותושביה. הורביץ ג. — בין הרבולוציונריות בציוויך. שפיר מ. פ. — זכרונותי לבידוב 5. י. — בתור ספר העבריים למתחילים. צ'מירנסקי ב. — מזכרונותיו של משה יהודי. קלימ'צ'קו 5. מ. — מחוץ לתחום. קנפור ר. מ. מביא לדפוס — נאום של פ. 5. לברוב באספת פועלים-יהודים שלא נדפס עדיין. בוכבינדר נ. א. — לתולדות התנועה האנרכיסטית בין היהודים באנגליה. סוסית י. ד. — ספר היש על ישו הנוצרי. קושניר ש. — דוד שמעוניבין. הולרברך א. — הגרופה היהודית של נתן אלטמן. רברבי י. — תולדותיו של הצדיק ממקורב. גליקמן ר. — מאורעות מהעבר הקרוב. גוטמן מ. — היהודים בין הקונקס. שרשטי העבר. נקרולוגים: על י. י. מזא"ה — מאת מ. מ. מרגולין; על א. י. ברוידה — מאת י. א. קלינמן; על י. י. ושראסון — מאת י. י. מרקון; על ש. ש. פן — מאת נ. א. בוכבינדר.

230. Еврейская Старина. Томы XI и XII. Ленинград, Еврейское историко-этнографическое общество, 1924, 1928. 398, XXXV, [3] 407; [1] ע' 16:23.

Редакционная коллегия: Л. Я. Штернберг (и др.)

הכרכים החדשים של ה"בירוסק. ספריה" שהגיעו עכשו אלינו הם מפרי פעילותיה של החברה ההיסטורית-האתנוגרפית בלנינגרד, שהוציאה בשעתה (1909—1918) את ה"ביר. ספר". בתור רבעון בעריכתו של שמעון דוכנוב, ושבה לתחיה לפני 5 שנים (ביוני 1923). החברל היסודי בין המאספים האלה ובין רבעונו של דוכנוב הוא בהרחבת היקף המחקר: הרבעון היה מקדש רבו ככלו לחקר תולדות היהודים במזרח אירופה. וגם כאן התרכזו (למעשה אמנם יותר מאשר להלכה) ביוחד בתקופות המאוחרות. הנה דעתם של עורכי המאספים (המנוח 5. שפרנברג, י. קלינמן, ש. לווינסקי, מ. מ. מרגולין, י. צינברג) היא

כי „עכשו יכולים להשיג על עצמנו לעתיד עבודה מדעית בכמה וכמה שאלות כלליות ופרטיות של עברנו במשך כל התקופות וכל הארצות שהיהודים ישבו בהן“ (מאת המערכת לכרך ה"א).

כמובן, גם עכשו גורמים תנאי המקום להרגשת מומנטים ידועים בשדה החקירה, למשל, שאלת השתתפותם הפעילה של היהודים בתנועות הצבוריות, המדיניות והסוציאליות, וביחוד החקירה בתנאי החי (גם היהודים הכלכליים וגם היהודים התרבותיים) „שהשתנה מימי המהפכה ביסודי“ וההשתדלות להאריך ולהסביר את השנויים הללו, שלפי דעתה של המערכת צריכה להיות אחת מתעודותיה הראשיות של המאספים (למעשה נפקד מקומן בשני המאספים...).

למרות „הרחבת התיקף“ ידעה מערכת המאספים לשמור גם על הרמה המדעית של המחקרים וגם על אותה רוח החיים שבהם הצטיין לטובה הרבעון „לכת. סטרינדה, מהמאמרים השייכים לתקופת-המקרא שנתפרסמו בשני הכרכים יש לציון בראש וראשונה את מאמרו רבי-הענין של ה. סטרובה, „לתולדות שהותם של בני ישראל במצרים“ (כרך י"א עמ' 45—64). המחבר בא לכמה מסקנות חדשות בשאלה זו. סטרובה מאחר את יציאת מצרים בהרבה, מלך השעבוד הוא רעמסס השלישי, ויציאת מצרים היתה בשנת מותו של רעמסס השלישי (1203 לפני הספירה הרגילה); ראוי לתשומת לב מרבה נתוחו של „מצבת מנפתח“ ופירושו של ה. סטרובה, שיש בהם הרבה מן החרוש—ג. גיקולסקי דן (כרך י"ב עמ' 208—238) באריכות על ספר החקים החתי והשפעתו על חקי התורה, ומברר את היחסים הסוציאליים בממלכת החתים (בהשוואה עם המצב בבבל ע"פ חוקי עמורבי); ומסקנותיו, כמו כל דרכי חקירתו, אם אין בהם משום תשובה כלל, אבל יש בהם לעורר הרבה והרבה שאלות חשובות. — מר ב. שולמן, במאמרו על „התפתחות היבום אצל העברים הקדמונים“ (כרך י"א, עמ' 165—177) מסביר, במקצת בצורה יותר מדויק, את המלחמה בין שתי הצורות שבמוסד משפחה-משפחתית זה, בין היבום והתליצה. ומר ל. שפרנברג (שם עמ' 177—189) מעיר הערות אחדות על המוטיב של „שמירת השם ביבום העברי“ ויחסו להשקפת העברים על השמירת הנפש; מר ס. לוריא נותן לנו (כרך י"ב עמ' 379—380) סקירה קצרה ובהירה על „דרכיה החדשות ותעודותיה של בקרת המקרא“ ורוצה לתת לנו גם סקירה על האפיון-סיקה והפירוטוגיה בשנים האחרונות, סקירה המוכיחה שרואיה בשנת 1924 לא היתה עוד לגמרי קשורה עם העולם המדעי. מר לוריא, נותן לנו עוד מחקר קצר על „משפחת לוריה במצרים הרומית“ (י"א עמ' 319—324) ומאמר על ספרו המפורסם של ז'וספר „היהודים בקסריות הרומאית“.— גם מאמרו וגם חקירותיו של מר לוריא מצטיינות בכחירות התפיסה ומעירות את המחשבה. מן המאמרים העוסקים בימי הביניים יש לציון את מאמרה הגדול של מרת ש. הרשברג (כרך י"ב עמ' 254—300) על „מהלך הרוחות נגד היהודים בגרמניה כתקופת המגפה השחורה“ (1349). המחברת דנה באריכות, בשקל דעת ובידיעת המקורות הגרמניים על מצבם הכלכלי של היהודים בגרמניה במאה הי"ד, ודרכיה בנידון זה ראויים לתשומת לב מרובה. — אם כי מסקנותיה (המאמר הוא חלק מעבודה יותר גדולה) בשאלת עמדתם הכלכלית של היהודים בגרמניה בתקופה זו הן קרובות להשקפותיו של יוסף קולישר, אבל גם בפרטים וגם בנסוח יש, כאמור, דברים חדשים. — בשאלת „תפקידם הכלכלי של היהודים בימי הביניים“ דן גם ש. לווינסקי (י"א עמ' 65—92) וגם יוסף קולישר במחקרו. על היהודים בתעשיות חמשי בפרוסיה במאה הי"ח (שם עמ' 129—160) שהוא

משלים במרה ידועה את מחקרו על היהודים בתעשיות הקטיפה (תעבר כרך א'). — מוסים קורא למאמרו (כרך יא 211—227). השתקפות ההוו הסוציאלי הכלכלי היהודי בספרות המוסר בימי הביניים ואינו דן רק על ספר הסידורים ובצורה אחרת נאמרו כבר הדברים ע"י החוקרים, ביוחד ע"י גרדימן. — מר ר. צינגברג מביא לנו במאמרו, אברהם הקריימרי ומשה הקיוברי ידיעות מענינות על חכמי ישראל בקרים וברוסיה במאה ה-17; ויש להצטרף, שמר צינגברג אינו מביא אלא קטעים קטנים מכתבי היד שהשתמש בהם. בנידון זה — כל המרבה הרו זה משבת... גם מאמרו זה וגם מאמרו השני של צינגברג, שקלוב ומשכיליו בסוף המאה ה-17 (י"ב, עמ' 17—44) אינם אלא פרקים נחלקים שונים מספרו הגדול "תולדות הספרות העברית באירופה", שאין ביכלת המהבר להוציא...

בין המאמרים האחרים יש לציון את שני מאמריו של ההיסטוריון המנוח פסח מרק "המסבר בשלמון העצמי של היהודים והחסידות", "המלחמה הפנימית ביהדות במאה ה-17" (כרך י"ב עמ' 44—178). שני המאמרים הללו, הכתובים על יסוד חקירות, גם במקורות שלא נתפרסמו, פנקסים ועוד, ובהבנה כנה וישרה, ערכם רב לתפיסה נכונה של ראשית תנועת החסידות ובמדה ידועה יש בהם משום אשור לאותן המחשבות הנפלאות שחביע בשעתו אורשנקין במאמרו המצויין "מחשבות על החסידות" (נכנס אח"כ לקבץ מאמריו "היהודים ברוסיה"). מהמאמרים באתנוגרפיה ראויים לעיון רב מאמרו של ש. שטרנברג: "הפרובלמה של הפסיכולוגיה היהודית הלאומית" (י"א, עמ' 5—44) וביחוד מאמרו הקצר, שאלת האתנוגרפיה היהודית" (י"ב 7—10) הכולל כמה וכמה רעיונות פוריים על סדור העבודה האתנוגרפית, רעיונות שחשיבותם בשביל א"י, בשביל ישוב מתיזה על יסודות עתיקים ומתלבש בצורות חדשות, היא אקטואלית.

מר סמירלוביץ דן בשאלת הירושה של הכורים ובקשר עם זה בלשונם היהודית-התשמית של הקראים. מר מ. גולדשטיין מספר על הנסך מרמין רדוויל אדונה של ניסוי, שרצה לקבל את היהדות והושם משום כך תחת אפוסטרופסתו של אחד מקרוביו (אפוסטרופס זו הוא אותו הרדוויל שעליו מספר שלמה סימון?). בכלל ראוייה היא אפיוזה זו לתשומת לב החוקרים מכמה טעמים. — שאול גינצבורג (י"ב 190—207) מספר ע"פ תעודות ארכיוניות על ר' דוד לוויא מבידוב (הרד"ב) שישב בשליסבורג אסור כפושע מדינה ונותן לנו ציור בהיר מהעירה היהודית בימי ניקולי הראשון, אם נוסה לזה את המאמרים על "הדימוס היהודי במאות הראשונות של ספירת הנוצרים" (ב. שולמן), על "היהודים באסיה התיכונה" (לוינסקי), על "היהודים באסיסיה" (סן-בוגורו), על "נוסע יהודי במאה ה-17, אברהם קונק" (י. רברבי), לתולדות התנועה הדתית (תחת השפעת הדתות הנוצריות), בין היהודים ברוסיה בשנות התשעים" (נ. בוכבינדר), מאמרו של י. קליומן (לתולדות היהודים בפולין) ושל ורשבסקי על "האתנופולוגיה של יהודי רוסיה" — יהיה לנו מושג נכון משני המאמרים המענינים, מלאי התכן, יש רק לאחל לחכמי ישראל העוסקים בעבודתם בתנאים קשים שההפסקות בין מאסף אחד לשני לא תהיינה כל כך נמשכות, ושבקרב יזכו אותנו במאסף השלישי. ב. ד.

231. **Gedenken an Walther Rathenau.** [By] Gerhart Hauptmann, Wilhelm Marx, Arnold Brecht, Edwin Redslob. (Feier der Walther Rathenau-Stiftung zum sechzigsten Geburtstag Walther Rathenaus am 29. September 1927). Dresden, Reissner, 1928. 24 ע'

232. Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-Jahrbuch. Berlin, Mittler, 1927. 131, [1] 'פ' 15 : 23.

השנה העשרים ושלש.

ספר השנה ארץ-הישראלית האחרונה מכילה מלבד דורח המוסר הארכיולוגי הגרמני שלשה מאמרים מדעיים: (א) המפלגה השפעות תרבות המערב על ארץ ישראל הקדומה; (ב) ספרטמן, מלחמה בותר; (ג) גרנקוויסט, מאוצר האגדות של פלחות ארץ-ישראליות. — הראשון מהם מענין ביותר. הוא סומך על החומר הארכיולוגי החדש כדי לברר את קשר התרבות ארץ-הישראלית עם התרבות האירופית. ולשם זה קבע בפרט את מוצא הפלשתים. ה. מייחס לתרבות הקרפית-טיקנית (בפרט על סמך כלו החרס שנמצאו), ומשער כי מולדתם הבלקן. בזמן הקדום ביותר היתה ארץ ישראל שוכנת לתרבות שמרכזה באיים האגאיים. בתקופת הברונזה הדרה תרבות שמית אל הארץ. אחרי שנכנסו בערך 1550 בשכר מדבר, לא היתה תרבות הפלשתים אלא כעין הד לתרבות המערבית. אמנם רבות מהשקפות ה. אינן במוחות עדיין, אבל אין זה גורע מענינם. המאמר השני מכיל לא רק פרטים על מלחמת ביתר כי אם גם סקירה על מלחמת בריכובבא בכללה; השלישי מכיל חמשה ספורים ערבים קטנים, מתרגמים כלשונם ובסגנונם.

233. The Jewish year book. An annual record of Jewish matters. 1927, 5687—88. 1928, 5688—89. Ed. by S. Levy. London, "Jewish chronicle", 1927, 1928. XIV, 430; XIV, 494 'פ' 12 : 18.

שנה 31 ו-32. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 109.

234. New York. Jewish institute of religion. Jewish studies in memory of Israel Abrahams by the faculty and visiting teachers of the Jewish institute of religion; pub. under auspices of the Alexander Kohut memorial foundation. New York, The Institute, 1927. LXVI, 458, [1] 'פ' 11 plates, 16 : 24.

ביבליוגרפיה נבחרה של כתבי ישראל אברהםס: ע' XLVII—[XIX]. מאמרים של:

D. Askowith, S. Baron, A. W. Binder, Joshua Bloch, Z. Diesendruck, I. Elbogen, R. Gottheil, H. Gressmann, I. Guttman, M. M. Harris, R. T. Herford, F. I. F. Jackson, G. A. Kohut, N. Krass, K. Lake, Reuben Levy, H. S. Lewis, D. G. Lyon, M. L. Margolis, S. B. Maximon, C. G. Montefiore, G. F. Moore, L. I. Newman, I. Obermann, F. Perles, Cecil Roth, Ch. Tschernowitz, H. Vogelstein, S. S. Wise, H. A. Wolfson, Dudley Wright, D. Yellin.

235. Sellin-Festschrift. Beiträge zur Religionsgeschichte und Archäologie Palästinas. Ernst Sellin zum 60. Geburtstage dargebracht von W. F. Albright, A. Alt, W. Caspari... A. Jirku (zugleich Herausgeber). Leipzig, Deichert, 1927. [4], 156 'פ' 15 : 23.

עם תמונתו של זליון.

**236. Вопросы биологии и патологии евреев. Сборник
I. Ленинград, „Практическая Медицина“, 1926.
207 ע' 17:26.**

שאלות הביולוגיה והפסולוגיה של היהודים. מאסף I. חברי המערכת: בינשטוק
ו. י. ברמסון ו. מ. גרן מ. מ. דמבו ג. ו.

תוכן הענינים:

המטרות של המאספים המדעיים לשאלות הביולוגיה והפסולוגיה של היהודים.
(1) בינשטוק ו. י. — לשאלת הכשרון של היהודים. (2) בינשטוק ו. י.
ונובוסלסקי — היהודים בלנינגרד (שנות 1900—1924). (3) ברוידה ח. ב. — חומר
ע"ד תנועת האוכלוסין היהודים במוסקבה במשך 48 שנה (1870—1917). (4) פסל'אן מ.
מ. — חומר לחקירת מצבם הסניטרי של האוכלוסין היהודים באודסה. (5) בינשטוק
ו. י. — היהודים בפלך הומל. בינשטוק ו. י. — היהודים באמסטרדם
(7) גרן מ. מ. — התפקידים הראשונים של החקירה המדעית בקשר עם העברת
היהודים לעבודת אדמה. (8) גרן מ. מ. ופסל'סקי ג. ס. — תאור מצבו הסניטרי של הכפר
היהודי (מסח). (9) זבל'יק ס. ג. ואלקסנדרובה ס. י. — לשאלת התפשטות
המזיקות בין הנוער העובד היהודי. (10) שמוליאן ס. פ. — העורון בין יהודי
אודסה. (11) פסל'אן מ. — חומר ע"ד המזיקות בין האינזל'רים היהודים באודסה.
(12) פסל'אן מ. — המצב הפיזי של הנוער העובד באודסה. (13) תוכן קצר של המאמרים
הנדפסים (כשפה הגרמנית).

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

שלום, ג. קונטרס אלה שמות ספרי מוה"ר. ראה ע' 34.

**237. American library association. A survey of libraries in
the United States. Chicago, American library association, 1926—
27. 4v. 12:19.**

- v. 1: Administrative work of public libraries and of college and uni-
versity libraries. 1926. 316 ע'.
- v. 2: Service to readers in public libraries and in college and uni-
versity libraries. 1926. 370 ע'.
- v. 3: Public library service to children. Extension work and com-
munity service of public libraries.— School library organization
and service. 1927. 326 ע'.
- v. 4: Classification and cataloging.— Inventory, insurance and account-
ing.— Binding and repair.— Buildings and equipment. 1927. 267 ע'.

בשנת 1919 נוצרה ע"י חברת הספרנים האמריקניים A.L.A. ועדה של חמשה אנשים
למען חקירת תנאי העבודה של הספריות באמריקה. במשך שבע שנים עבדה הועדה את
החמיר הרב אשר נאסף ע"י בתי הספרים השונים ובארבעת הכרכים האלה היא מוסרת את
הדין וחשבון שלה. הדין על כל השאלות החשובות לעבודת הספריות: העבודה הארמיניסט-

טובות (תקציב, אופן רכישת הספרים, מצב הפקידים וכו'), שרות הקהל, שרות הילדים, ספריות לתלמידים, למהגרים, לעוורים, הרצאות בספריה, שיטות הקלסיפיקציה, הכסחה, הנהלת חשבונות, כנינים, כריכה וכו'.

בפרק "שרות המהגרים" ימצא הקורא גם את המספרים הסטטיסטיים בנוגע לספרים עבריים ויודיים בספריות שונות ומספר הכרכים הנמצאים במחזור הקוראים.

238. **Amsterdam. Universiteitsbibliotheek.** Gids voor de tentoonstelling der Bibliotheca Rosenthaliana ter gelegenheid van het driehonderd-jahrig bestaan der Hebreuwsche typographie 1627—1927. 2e uitgave. Amsterdam, Universiteits-Bibliotheek, 1927. 24 'ע 14 : 24.

239. **Cohen, Israel.** Bibliography [of] Zionism. (Newcastle-upon-Tyne, Northumberland press, 1928). 3 'ע 18 : 24.

המחבר מעיר שהביבליוגרפיה איננה שלמה.

240. **The Cumulative book index.** Twenty-ninth annual cumulation... January, 1927—December, 1927. Ed. by Ida Lynn. New York, Wilson co., 1928. [4] 879 'ע 17 : 27.

= The United States catalog, 3rd ed., 6th supplement.

הוצאת וילסון מכונה לדפוס את המהדורה הרביעית של ה United States Catalog of Books אשר תכיל את השנים הקודמות עד 1927, והכרך הזה המכיל את הספרים אשר הופיעו ב 1927 בארצות הברית ובקנדה הוא האחרון אשר מופיע ל שנה אחת לפני הופעת הקטלוג המקיף. הקטלוג מכיל את המחברים, את שמות הספרים ואת המקצעות בא"ב אחת. על הספרות היודאית הרבה אשר הופיעה בשנה שעברה מעידים הערכים הארוכים *Zionism, Palestine, Hebrew literature, Hebrew language, Jews, Bible* וכו'.

241. **Encyclopaedia judaica.** Das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Bd. 1: Aach-Akademien. Berlin, Verlag Eschkol, (c1928). XXXI, 1216 'ע 21 : 30.

קונטרסים לדוגמא, עברי וגרמני, ראה ק.ס. שנה ג' ע' 22.

הופעת הקובץ הנהדר הזה היא בלי ספק מאורע היסטורי. לא לבד כי אוסף של חכמת ישראל ממדרגה כזאת יעשיר את ידיעותינו בפרטים רבים לאין מספר, הוא יגרום גם בעל כרחו להתקדמות המדע בעתיד. כי החוקר היהודי והלא-יהודי ימצא יסודות שעליהם יוכל לבנות; למשל יוכל לרכש לו במבט אחד ידיעות ביבליוגרפיות שלפניהם היו מצויות רק אצל יחיד סגולה מעין שטיינשנדר, וזמנו וכחו פנויים לעבודות חדשות. עם ישראל יוכל להתגאות בצדק. כבר ביחס ל-Jewish Encyclopedia קראנו פעמים רבות אצל חוקרים נוצרים מפורסמים דברי הערצה וקנאה; Encyclopaedia Judaica תזכה לאותה התפארת. תרבויות גדולות אחרות חסרות אנציקלופדיה גדולה כזאת זה כמה שנים, אע"פ שהיתה מוצאת יותר חוקרים ויותר קונים: למשל אין אנציקלופדיה קתולית גדולה. הלואי והעבודה הגדולה הזאת תגמר עד סופה במהרה בימינו. כנראה ישנן כל ההנחות לכך; המפעל מצא

הקבץ ראוי לשבח בלתי מוגבל; הוא כולל כל היתרונות במדה היותר גדולה: שלמות, דיקנות, אקטואליות ויופי הצורה. יש בתוכו ערכים שראויים לשם „ספרי, למשל „Abgaben, למחברים שונים (50 עמודות), „Aegypten, למחברים שונים (75 עמודות), „Agada, למרמורשטין, מ. גושמן והלר (80 עמודות), „Akademien, talmudische, לש. קליין וביאליבולצקי (45 עמודות). השגות יסודיות יש לנו רק מעטות מאד. ראשית בנוגע להערכת המלים העבריות; הגה עממית לגמרי, כלומר אין לה אותיות בשביל א וע, ויש אותיות שוות בשביל כ וק, פ וז, כ וז וכו'. זה נעשה כמובן בהתיחסות אל ההדיוטות. אבל דוקא להדיוטות רע הדבר ביותר. נוסף לזה ההערכה בלתי עקבית; היא מבדילה בין פ וב, אבל לא בין ב וב. מעמי הדגשה אין, ובמקום שוא נע יש e; למשל Machberet ha-Tene, Zebi וכו'!!— שנית: התמונות. הן הרבה פחות מדויגות, לא יותר מששים ושלוש בכרך הראשון. מהן שיכות תשע עשרה לערך „Aegypten, ובין אלה יש שלוש עשרה שאין להן כל ענין ליהדות ואפשר למצא אותן כמעט בכל ספר ע"א מצרים. שתי התמונות של Ahasver הן מן המאה ה 18 וה 19. תמונת יצחק אברבנאל המכונה „מקובלת“ היא לפי דעתנו פתוח עץ משנת 1900 בערך. שני ציורי האות ע הם בלי כל ענין אמנותי והיסטורי, והלא בכתבי יד אין מחסור בציורים יפים. צלום אשל אברהם מכוער מאד, כיוצא בו צלום יד אבשלום. אנחנו מדגישים את החסרונות האלה בנוגע לתמונות מפני שגם המדע מעונין מאד במספר הציורים ובחירתם. אם צריכים לקמץ, נוטב לקצר קצת בתוכן ולהוסיף לכל כך מאה תמונות (אבל בעלות ענין יהודי אמתי). בנוגע לבחירת התוכן אין לנו אלא להעיר כי לפי דעתנו ערך „Aegypten“ עבר ברובו את מסגרת אנציקלופדיה יהודית. בכל שאר הדברים ידעה המערכת לבחור היטב.

השגות אחדות לפרטים: ע' 178 קוראים כי המכתב המכונה „מכתב ר' שמואל מפאם לר' יצחק“ כתוב במאה ה 15. זאת טעות. המכתב נשמר בכתבי יד מרבים מן המאה ה 14. מהם אוזכר רק את כי הספריה S. Geneviève בפריס, מספר 1257. מפני שמחבר קסלוג הספריה החיה לא הכיר את המכתב. כי זה הוא בלי ספק מן המאה ה 14. בתור תאריך התרגום נזכר בדף 23 r שנת 1339. — ערך דוד אברבנאל נמצא בע' 371 תחת Abrabanel, ערכיהם של כל שאר בני המשפחה בע' 478 והלאה תחת Abravanel; אין רמיוה מן הצורה הראשונה אל השנית. הקורא המוצא ערך תחת הצורה האחת לא ידע שיש עוד ערכים תחת האחרת. — כיוצא בו יש ע' 370 Josef Abrabalia, וע' 578 Samuel Abravalla, ואין רמיוה. המערכת לא הכירה כי זהו שם אחד ומשפחה אחת. — המתרגם העברי של „ויכוח על האהבה“ ליהודה אברבנאל לא היה ריזא די מודינא, כמו שכתוב בע' 601, אלא כפי הנראה יוסף ברוך די אורבינו; ראה Zimmels, Leo Hebraeus ע' 59—61. — פעמים מעתה המערכת לתת לאותו האיש שני ערכים וכמוכן יש ביניהם הבדלים: ערכי Abraham ben Abraham I. (ע' 412) ו Abraham der Proselyt (ע' 530) עוסקים כאותו האיש, וכן ערכי Abraham ben Abraham II ו Abraham der Proselyt III נוגעים באיש אחד; ע' 531 שורה 1 צ"ל „מת 1264“, לא „1364“. — מלת adafina, מאכל השבת של הספרדים (השוה לזה M. L. Wanger, Zeitschr. f. roman. Phil. XL, 544) היתה ראויה לקבל ערך. — תחת Agnon צ"ל der Schatz meines Grossvaters במקום der Schatz; חוץ מזה לא שלום תרגם את הספר הזה אלא E. M. והתרגום לא הופיע בעתון Der Jude כי אם בהוצאת סונצינו. את רשימת ספריו המודפסים אפשר להשלים על ידי הערך הנמצא

היהודים (הינו בשנות 822 — 826). הערך הקצר מכיל שלוש טעויות דפוס. בביבליוגרפיה לערך הזה היה להזכיר במקום Ebert הישן גושן Manitius, Handbuch d. klassischen Altertumswissenschaft כרך 9, חלק II, שער 1 (1911). ע' 380—390.

למאמר המוב על Ahasver נוספה רשימה ביבליוגרפית: Chevalier, Répertoire des sources historiques du Moyen-Age, Topobibliographie. Montbéliard 1894, ערך „Juif errant”.

כל אלה כמובן רק פרטים קטנים, שהוספנו לטובת הקורא. הרושם הכללי הוא בכל זאת הערצה גמורה. נחג את הופעת האסף הזה בשמחה מרבה. — שאלה אחת: איך ההוצאה העברית? בהקדמה אין מלה עליה.

242. Friedman, Dénes. A Ferenc Jozsef Orszagos rabbiképző intézetén felavatott rabbik élettrajzi adatai és irodalmi működése. Budapest, (typ. Neuwald), 1927. 32 ע' 15 : 23.

פרטים ביו-ביבליוגרפיים על חניכי בית המדרש לרבנים.

243. Gesamtverzeichnis der ausländischen Zeitschriften (GAZ). Hrsg. vom Auskunftsbureau der deutschen Bibliotheken. 1914—1924. Berlin, Preussische Staatsbibliothek, 1927. 22, 480 ע' 22 : 30.

הרשימה מכילה את שמות העיתונים מחוץ לארץ גרמניה אשר שנותיחם 1914—1924 נמצאות בספריות גרמניות, ומודיעה באיזו ספריות הן נמצאות ואיזו שנים. ההודעות האלה נוגעות בכל אותן הספריות ששייכות ללשכת המודיעים של הספריות הגרמניות; ישנם בערך 1100 מקומות. העיתונים מסודרים בסדר אלפא ביתי. הרשימה השלמה עתידה להכיל כ-13000 שמות ומפתח. — לסדר את הרשימה הזאת, שאין כדוגמתה, היה אפשר רק על ידי ההסתדרות המובה של הספריות הגרמניות; אפילו באמריקה אין הסתדרות כזאת.

244. Hillesum, J. M. Bijdrage tot de bibliographie van Menasseh ben Israel's geschriften. 's-Gravenhage, Nijhoff, [1927]. 353—363 ע' 16 : 25.

Overdruk uit „Het boek”.

245. Jewish telegraphic agency. The J. T. A.; its function, its importance and service to American Jewry... New York, (1927). 32 ע' ill. 20 : 25.

246. Jüdisches Lexikon. Ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden, mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen, hrsg. von Georg Herlitz und Bruno Kirschner... Bd. 1: A—C. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1927). XXXVI, 1471 ע' 19 : 26.

תוברת א' ראה ק.ס. שנה ד' ע' 214.

הכרך הראשון מחזק את הרשם שקבלנו מהחבורה לרוממה. המחפש הוראה נוחה וקצרה על שאלות בפרט של ההוה היהודי, ימצא אותה פה. לדיקנות כדעית לא הגיעו חסיד. אך אם יופיעו ארבעת הכרכים בזמן קצר, כמו שהבטיחה ההוצאה, ישמחו הכל לקבל

ספר שמוש להדרכתם. גם באנציקלופדיה הזאת נכתבו ערכים רבים ע"י מומחים מיוחדים ונותנים דבר חדש. ראוי לשבח ג"כ שושנא הרבה ערכים שבדרך כלל אין מקוים למצוא אותם באנציקלופדיה כזאת, אבל שחם מן הענין. הנה שיכנס למשל כל הבטויים ההמוניים, שמות כל הסדרות, מושגים כלליים כמו Berufung, Abstinenz וכו'. מורגש מאד שיש לספר בעיקר תכונה חדשה ועממית; אך ע"י זה יש לו גם תפקיד וענין מיוחד, והוא להיות ראוי החיים היהודיים החדשים. דבר אחד מפריענו מאד: הספר שורץ כוכבי רמזה לאין מספר. כל מלה שיש לה ערך מיוחד קבלה כוכב בכל מקום שהוא נמצאת. התמונות מרבות ורבות מהן מענינות. הקבץ מעורר שמחה רבה.

247. Kürschners deutscher Litteratur-Kalender auf das Jahr 1928. Hrsg. von Gerhard Lüdtke. 44. Jg. Mit Bildnissen... Berlin, De Gruyter, 1928. VIII, 1490 'P 14 : 20.

לוח ספרות זה נוסד ב-1879 ע"י האחים תרס ומשנת 1882 והלאה הופיע בעריכתו של יוסף קירשנר (הידוע בתור מוציא את 221 כרכים של "הספרות הלאומית הגרמנית"). המהדורה החדשה הזאת מכילה 82000 שמות של סופרים ומשוררים. (שמות מחברים מרעיים נכנסים ללוח המלומדים' המוצא ע"י ההוצאה, למען הקל על לוח ספרותי זה). בין שמות אלפים סופרים גרמנים אשר שמויהם וחבוריהם נאספו כאן, ישנה כמובן, מספר לא קטן של סופרים יהודים הכותבים גרמנית.

248. New York. Jewish institute of religion. Annual catalogue 1927—28. New York, Jewish institute of religion, 1927. 37, [3] 'P 15 : 22.

Jewish institute of religion bulletin, vol. V, no. 1 October, 1927.

249. Rye, Reginald Arthur. The students' guide to the libraries of London, with an account of the most important archives and other aids to study. 3rd ed. rev. and enl. with 61 full-page illustrations. London, University of London press, 1927. XXV, 580 'P 17 : 26.

250. Vogelsang, F[riedrich]. Adressbuch der fremdsprachigen Zeitschriften und Zeitungen. Die wichtigsten Zeitschriften und politischen Zeitungen des Auslandes und Deutschlands in fremden Sprachen. 1. Ausgabe. Leipzig, "Börsenverein der Deutschen Buchhändler", 1927. XV, 544 'P 15 : 22.

251. Всесоюзное общество политических наторжан и ссыльно-поселенцев.

Деятели революционного движения в России; библиографический словарь; от предшественников декабристов до падения царизма. Под редакцией Вл.

Виленского-Сибирякова, Феликса Кона, А. А. Шилова (и др). Москва, Всесоюзное общество 1927/28. 17:26.

T. I. От предшественников декабристов до конца „Народной воли“ составили А. А. Шилов и М. Г. Карнаухова. Часть I. До 50-х гг. XIX в. XXVIII, [3] стр., [4], 222 столбца. Часть II. Шестидесятые годы. XVI, [3] стр., 495 столбцов.

חברת אסירים וגולים פוליטיים ברוסיה מוציאה מלון ביו-כיכליוגרפי גדול, בעשרה כרכים. על עסקני תנועת השחרור ברוסיה. יצא הכרך הראשון (בשני חלקים), המקיף תקופה של יובל שנים בערך: מהדיקברסטים עד שנות השבעים. למלון נכנסו רק אלה שבאזיה אופן שהוא סבלו בעד השתתפותם. בתקופה זו קטן הוא עד למאד מספר היהודים: 172—22 איש. בדיוק אי אפשר לדעת מספרם. כיון שהמסדרים לא מציגים את הלאומיות, ההוצאה יפה; הביבליוגרפיה עשירה. מובא גם החומר העיתונאי.

252. Who's who among North American authors. Los Angeles, California, Golden syndicate pub. co., (c1927). v. III 1927—1928, ed. by A. Lawrence. IV, 1088 'v' 16:21.

הספר מופיע כעת במהדורתו השלישית. המהדורה החדשה הזאת עולה בהרבה על המהדורה השניה אשר הופיעה שנתיים לפניו. החומר הרב מחולק באופן זה: פרק א' ביוגרפיות של מחברים בסדר אלף בית. פרק ב' ביוגרפיות של מו"לי עיתונים ושל המחברים המשתתפים בעיתונים. בהוספות מיוחדות ניתנת רשימה כפולה של פסודונימים מסודרת פעם לפי האלף בית של הפסודונימים ופעם לפי האלף בית של השמות הנכונים.

253. Zeitungskatalog 1928, Rudolf Mosse—Annoncenexpedition. Berlin, Mosse, 1928. XXVIII, 523, 553 'v', 30 maps, 20:29.

קטלוג העיתונים, שמופיע בהוצאה המפורסמת, מצטין בעשר תכנו ובידיקטוריה ויובל להועיל, תועלת מרובה גם לספריות. סדרו: א' עיתונים ומימים בכל הארצות, מסודרים לפי ארצותיהם. אצל עיתונים גרמנים נזכר הכוון הפוליטי. ב' מכתבי עתים של כל הארצות, מסודרים לפי מקצועות. בכל העיתונים ומכתבי העתים נזכרים מקום ההופעה ואפנה. עתוני ארץ ישראל נרשמו כלם, מכתבי העתים הסרים, לדאכוננו. ישנו מפתח המקומות, הכל כי אין מפתח השמות.

ד. מדע המקרא.

בעלם, א. מ. קרבן מנחה על התורה. ראה ע' 19.

254. גלם, יוסף [י'רמיהו]. טיתודיקה לכתבי הקדש בשביל המשפחה ובית הספר טכילה את הפרובלמטיקה ואת הטיתודולוגיה בלמוד כתבי הקדש. חלק ראשון הוצאה שניה ומוגהת. אנטורפן, רפום פלעסנר, תרפ"ז. 143 [4] ע' 16 : 24.

הופמן, ד. ראיות מכרעות נגד וילהוזין. ראה ע' 26.

קום, ח. ש. השקפה על מנלת אסתר. ראה ע' 32.

255. [ריבר] רייכער, ישעיה. כתב בית ישראל. חלק א', ע"ד השמות הפרטיים שבתנ"ך, מהותם והתפתחותם, פשוטם ומדרשם כחלק מתורת הפת. סקאיני, הוצאת המחבר, תרפ"ז. 114 ע' 16 : 23.

תנ"ך. כתובים. תרגום התרגום לשיר חשירים מארמית לעברית. ראה ע' 35.

256. **The Asatir**; the Samaritan book of the "Secrets of Moses"; together with the Pitron or Samaritan commentary and the Samaritan story of the death of Moses. Pub. for the first time with introduction, translation, and notes by Moses Gaster. London, Royal Asiatic society, 1927. [8], 352, 59, [1] ע' 14 : 22.

Aszkenazy, F. T. Chwala Boza.

ראה ע' 63 מספר 264.

257. **Ayò, Ugo**. "Moisè Legista" [by] un giovane ebreo (Avv. Ugo Ayo); lezione tenuta per l'Accademia Forense di Cultura... in Roma. Roma, "Hassadè", 1927. 18, [2] ע' 17 : 24.

= Biblioteca del Cenacolo No. 1.

258. **Badcock, Francis John**. Reviews and studies, Biblical and doctrinal. London, Longmans, Green and co. 1925. [8], 176 ע' 14 : 22.

אסף של מסות על שאלות שונות בתולדות הדת הנוצרית ובפרובלמטיקה של היום. מסה אחת מוקדשת לחג הסוכות.

259. **Bible a. N. T. Selections**. The pocket Bible; arranged by Arthur Mee. London, Hodder and Stoughton, [1927]. 390 ע' 12 : 17.

260. **Bible. Tr. Greek**. The Old Testament in Greek according to the text of Codex Vaticanus, supplemented

from other uncial manuscripts, with a critical apparatus... ed. by Alan England Brooke, Norman McLean, and Henry St John Thackeray. Vol. II, part I. Cambridge, University press, 1927. IX, 200 פ' 22 : 29.

Vol. II: The later historical books. Part I: I and II Samuel.

התהי' להוסי' בשנת 1909.

261. **Bible. Isaiah.** Das Buch Jesaja eingeleitet, übersetzt und erklärt von Eduard König. Gütersloh, Bertelsmann, 1926. VIII, 567 פ' 17 : 24.

כידוע עוסד המחבר על נקדת המסורה בנוגע לבקרת המקרא, וכן כן את פרושו להביא כל הראיות בעד המסורה ונגד הבקרת. בפרט נלחם נגד הרעה צעריכים להבדיל בין שני נביאים. הרבה להזכיר דברי החולקים עליו, ובכלל הרחיב קצת את דבורו, במקורות מאותו הזמן השתמש הרבה בשביל באוריו. מענין הוא שהחזיק בפרוש „עלמה=בתולה“, אהבה לישראל, שבה חושדים אותו רבים, לא נראה בספרו; דבריו על האנטישמיות ע' 2. אינם לכבוד ישראל.

262. **Bible. Psalms. Tr. English.** The book of Psalms. Philadelphia, The Jewish pub. society of America, 5685—1925. 289 פ' 9 : 12.

= The Holy Scriptures. A new translation.

263. **Bible. Psalms. Tr. English.** The Psalms, chronologically arranged; an amended version with historical introductions and explanatory notes by four friends. London, Macmillan, 1927. XIX, 464 פ' 13 : 19.

בסוף הספר (עמ' 395—419) הוספה: „קטעים מהליריקה התנכית.“
הספר הזה הוצא ראשונה ב1867, ומהדורות חדשות יצאו ב1870, 1876, 1891. ארבעת החברים, אשר הוציאו את ספר התהלים בסדר כרונולוגי זה היו F. E. C. T. Arnold, I. S. Phillpots, Alex. Potts, Kitchener. שלשה הראשונים אינם עוד בין החיים, פילסופס הוציא את המהדורה החדשה הזאת בלי שנויים.

264. **Bible. Psalms. Tr. Polish.** Chwala Boza (Psalterz Dawidowy), z hebrejskiego przelozył, wstepem i uwagami zaopatrzył Fryderyk T. Aszkenazy, v. I. Lwow, Nakladem autora, 1927. 83 פ' 14 : 19.

265. **Bible. Ruth.** The book of Ruth. The Hebrew text with grammatical notes and vocabulary, by A. R. S. Kennedy. London, Society for promoting Christian knowledge, 1928. 79 פ' 12 : 19.

= Texts for students, no. 42.

266. Billen, A. V. The Old Latin texts of the Heptateuch. Cambridge, The University Press, 1927. VIII, 234 'ל 14 : 23.

לפני שנתקבלה הוולגטה במערב העולם העתיק, נפוצים היו תרגומים רומיים במאה הרביעית, ולפי דעת בילן, גם במאה השלישית, שחלקים מהם נשתמרו לנו בשלשה כתבי יד ראשונים פרגמנטריים, והם כ"ז ליון, היותר שלם שביניהם, כ"ז מינקן, והפליטפסט מוירצבורג. שלשתם הם מן המאה החמישית או הששית. רק מאה פסוקים של "החפשו וכו'" נשתמרו בכל שלשת כתבי היד כאחת. אותם חוקר המחבר המלוטר בהשוואה עם טקסט הציוטמה, שנמצאים בכתבי אבות הכנסייה, ביחוד בספריו של אבגוסטינוס Quaesitum in Heptat. libri VII. Locutionum in Heptat. libri VII. גם הטקסט של בראשית כ"ה — כ"ח בתרגומו הרומי של פילון (Quaestiones in Genes.), אשר נתפרסם ע"י Conybeare, Expositor IV, 4, נכנס לחוג הקיריתו של בילן, המחבר הלך בדרך היחידה אשר מובילה למסקנות ברורות בנוגע ליחס כה"ז זה לזו והתרגומים השונים אשר בהם ומקורם הראשון, ובנוגע ליחס המסרת בלתי הישרה: הוא סדר לעצמו רשימות שלמות של המלים שנמצאות בכה"ז בתוך הטקסט של אבות כנסייה אחרים. אמנם לא הדפיס אותן בספר זה, אך כל מסקנותיו מכוססות עליהן. רק רשימה אחת וקרת ערך הוא פרסם ע' 185 וכו', שבה הוא נותן מבחר מלים מתוך Vet. Lat. שהן ראויות לתשומת לב מיוחדת, ומראות על היחס שבין הטקסטים השונים. אוצר המלים של כל כ"ז לחוד נחקר בפרק הראשון, בפרק ב' הוא קובע את היחס בין התרגומים שבכה"ז והמסרת בלתי הישרה, ובפרק ג' הוא דן על הטקסט היווני, אשר הונח יסוד לתרגום ה Vet. Lat. אולם המחבר אינו מסתפק בזה, אלא מנתח את התרגום של כל ספר ומספר בתוך כ"ז אחד לחוד ומוצא, שבכ"ז ליון מהות התרגום אינה אחת היא בכל הספרים, כי אם יש הבדלים בין אופי הטקסט של ספרים בודדים וגם קבוצות ספרים, וההבדלים האלה גדולים הם כמו אותם שבין שנים איוה שהם מן הרפריסטנטים של Vet. Lat. (ע' 15 וכו'). בנוגע ליחס התרגומים הרומיים לטקסט היווני הוא בא לידי מסקנות חשובות (ע' 138). הטקסט הרומי לפעמים מתאים לטקסט, אשר נשתמר רק בכ"ז הקורסיביים של ה-LXX, אולם באותם המקומות שבהם כה"ז של התרגום הרומי אינם מתאימים זה לזה, הרי אותו הטקסט, שהולך אחרי נוסח כה"ז הקורסיביים, הוא יותר רע. ובסוף הפרק הרביעי (סגנון כה"ז ומקומם בתוך ה Vet. Lat.) בילן מסוים במסקנה, כי כל התרגומים, שנשתמרו לנו, גם בכ"ז וגם בכתבי אבות הכנסייה, הם רצנסיים שונות של תרגום רומי אחד. האיגודים שבסוף הספר יתן חמר וקר ביחוד לחוקר הלשון הרומית במאות הראשונות אסיה, וגם מי שעובד ב-LXX, ולמד הרבה מתוכו. העבודה נעשתה בדיוק יפה ובעקביות. כל מי שעובד בתרגומי התנ"ך, ישתמש בה לתועלת הענין.

משה שובה.

Brooke, A. E. The Old Testament in Greek.

ראה ע' 62 מספר 260.

267. Budde, Karl. Jesajas Erleben; eine gemeinverständliche Auslegung der Denkschrift des Propheten (Kap. 6, 1—9, 6). Gotha, Klotz, 1928. VI, [1], 123 'ל 15 : 22.

Bücherei der christlichen Welt.

ב. עוסק בפרקים 6.9—1.6 בתור הכור מיוחד, בתור תוכיר הנביא לתלמידיו. הוא מבטל את הדעה, שהפסוקים האלה נחלקים למספר פתגמים או שחלקים זרים הוכנסו לבינם.

בתוכו הוא רואה את אשר הנביא היותר נעלה. זמן חבירו נמשך לפי דעתו משך שנתיים, מן הזמן שארם וישראל כרתו ברית והמלך אחז יום לקרא אשר לעזרתו עד זמן גלות שבפר ישראל ע"י תגלית פלאסר. לכל הנבואות הוא נותן כונה ארצית, כונה של העולם הזה; הן מוסבות לעתיד הקרוב, לא לאחרית הימים. גם את הפסוקים 1.9—6 מרחם ב. אל הספרך לא אל ה'—את ההשקפות האלה מבטא ב. בהקדמות להפרקים השונים ובביאור. את השקפתו הוא מביא בתרגום גרמני. פנים הספר נכתב בסגנון עממי; מלא ומתן מדעי נמצא בתחתית העמודים.

מחבר נוסף. **Cotsworth, M. B.**

ראה ע' 67 מספר 262.

268. **Creelman, Harlan.** An introduction to the Old Testament, chronologically arranged, With a foreword by Frank Knight Sanders. New York, Macmillan, 1927. XXXIV, 383 'ע 13: 20.

מבוא לתנ"ך זה הופיע בפעם הראשונה ב-1917 ונדפס בלי שנויים במהדורה חדשה. הוא קובע לו את מקומו בין ספרי המבוא הרבים ע"י הסדור הכרונולוגי של החומר. הספר מחולק לפרקים בהתאם לתקופות ההיסטוריות החל מן הזמן הקדום וכלה בזמן החילוניסטי. ובכל פרק ופרק מכוונס החומר התנ"כי המיועד להאיר כל תקופה ותקופה.

269. **Esterre, Neville d'.** Masters of war and other historical essays. London, Allen & Unwin, (1927). 277 'ע 13: 20.

המחבר כנס בספר זה שלש מסות, ביניהן מסה על "ישראל במצרים" וגמנין להתאים את הספור בספר בראשית ושמות לעובדות ההיסטוריות אשר ידועות לנו כיום.

270. **Gampert, Auguste.** Le Décalogue. Lausanne, La Concorde, 1926. 28 'ע 16: 24.

Extrait de la Revue de théologie et de philosophie, no. 60, aout—nov. 1926.

271. **Gampert, Auguste.** Les prophètes d'Israël éducateurs de la conscience. Neuilly, "La Cause", (1924). 22 'ע 13: 21.

Gaster, M. The Asatir.

ראה ע' 62 מספר 256.

272. **Gunkel, Hermann.** Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der religiösen Lyrik Israels. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1928. Hälfte I, 'ע 1-176. 17: 25.

= Göttinger Handkommentar zum Alten Testament hrsg. von W. Nowack, Ergänzungsband.

תרגום התהלים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 114.

273. **Haefeli, Leo.** Die Peschitta des Alten Testamentes. Mit Rücksicht auf ihre textkritische Bearbeitung und Herausgabe. Münster i. W., Aschendorff, 1927. XI, 121 'ע 16: 24.

= Alttestamentliche Abhandlungen, Bd. II. Heft 1.

ה. הקדיש חקירה מעסיקה לפשיטתא (התרגום הסורי הראשון של התנ"ך). מאמר יוכל להקרא קומפנדיום של שאלות הפשיטתא, כי השתדל לאסוף את כל הנכתב ע"י השאלות האלה. עבודתו מסודרת בשלושה חלקים: (1) תאור אופי הנוסח, תולדותיו ושיטתו; (2) המקורות לידיעותינו על הנוסח (דפוסים, כתבי יד, ציטטים אצל אבות הכנסיה הסוריים); (3) האפשרות למצוא את הנוסח המקורי. בנוגע לזה בא המחבר לרגליו חקירותיו לפקפוק: חסרים כתבי היד העתיקים שעל פיהם לבד היתה היום אפשרות הקונסטרוקציה, כלומר הוצאה בקרית אמתית של הנוסח. רק בקורדיסטאן יש עוד לשער כתבי יד חשובים; שמה חשב המחבר לנסע והמלחמה עכבה נסיעתו. —ה. הוסיף חלק חשוב לבלשנות התנכית.

274. Höpfl, Hildebrand. Introductionis in Sacros utriusque Testamenti libros compendium. V. 1-3. 2. ed. Roma, Spithoever, 1925-26. [2], 339, 445, [1], 330 פ' 15: 22.

V. 1. Introductio generalis.

" 2. Introductio specialis in libros V. T.

" 3. Introductio specialis in libros N. T.

275. Jirku, Anton. Das weltliche Recht im Alten Testament. Stilgeschichtliche und rechtsvergleichende Studien zu den juristischen Gesetzen des Pentateuchs. Gütersloh, Bertelsmann, 1927. 160 פ' (4 tab.) 15: 22.

י. חקר את הפרקים המשפטיים של התורה ואת שאר ספרי המשפט של המורה העתיק על פי שפה מיוחדת ובא לידי מסקנות מענינות. שפתו היא "בקורת הסגנון": הוא מחלק את החקים על פי צורתם; חקים שמדברים בנסתר, בנוכח, בנוכחים, חקים המתחילים ב"כי", "איש כי" או "אם", חקים בצורת קללה, וכו'. בתורה הבדיל עשר צורות כאלה, שנמצאות פעמים רבות בפרק אחד אחת אצל השניה; אבל בספרי המשפט האחרים של המורה העתיק נמצאת רק הצורה "אם..." בעזרת חלוקתו הוא בונה מחקי התורה לפי צורתם ספרי משפט "מקוריים" שלפי דעתו נתערבבו אח"כ. אבל קודם כל חשוב כי אחרי השוואת התורה עם ספרי המשפט האחרים הוא בא אל המסקנה: כמעט תמיד שמה"ה התורה את המדרגה היותר עתיקה של השקפות משפטיות. למרות חרוש השפה הזאת ולמרות קושי הענין, הספר ברור עד מאד; בלי ספק יגרם לחקירות חדשות.

276. Johnston, Allen W. The Bible and the Jews. Introduction by David James Burrell. New York, Revel, (c1925). 181 פ' 13: 19.

277. Kaatz, S[aul]. Weltschöpfungssära und Wissenschaft. Berlin, Poppelauer, 1928. 30 פ' 14: 22.

Kennedy A. R. S. The Book of Ruth.

ראה ע' 63 מספר 265.

278. Knapp, Charles. The Old Testament. Studies in teaching and syllabus with text taken from the revised version. v. I. London, Murby, 1926. XVI, [2], 463 פ' 16: 23.

הספר נוצר מתוך השאיפה להתאים את לסודי התנ"ך למצב החדש ולשמר בכל זאת על ערכם הדתי והמסורתי. הסבוא המתודולוגי, אשר בו פותח המחבר, מעמיד את הקורא (או את מורה התנ"ך) על ערכו החינוכי של התנ"ך. על זיקת הלמודים ההומניטריים בכלל וללמוד התנ"ך ועל המתודה אשר בה צריך הסורה להשתמש למען נצל את אוצרות התנ"ך למטרותיו—כל זה מנקודת המבט של הדת הפרוטסטנטית. החלק השני מכיל שעורים לדוגמה. נספחו מפות רבות וביבליוגרפיה.

König, E. Das Buch Jesaja.

ראה ע' 63 מספר 261.

279. **Lewy, Julius.** Die Chronologie der Könige von Israel und Juda. Giessen, Töpelmann, 1927. 32 " 16:24.

280. **Löhr, Max.** Das Räucheropfer im Alten Testament. Eine archäologische Untersuchung. Halle, Niemeyer, 1927. VIII, 37 " 17:25.

= Schriften der Königsberger Gelchrten Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Klasse, 4. Jahr, Heft 4.

281. **McKibbin, Mrs. Alma E[stelle] [Baker].** A manual of lessons in Old Testament history for academic grades. Pub. for the Department of education of the General conference of Seventh-day Adventists. Rev. 1927. Mountain View, Calif., Pacific press pub. association, 1927. [2], V—XVI, 408 " 15:20.

Text-book בשביל בחי ספר תיכונים באמריקה, מנקודת המבט של כחת האדונטיסטים.

McLean, N. The Old Testament in Greek.

ראה ע' 62 מספר 260.

282. **Marvin, Charles F. and Moses B. Cotsworth.** Moses the greatest of calendar reformers. Washington, International fixed calendar league, 1927. 31, [1] " 17:27.

= Moses B. Cotsworth, Calendar reform: Pamphlet C.

Mee, A. The pocket Bible.

ראה ע' 62 מספר 259.

283. **Meinhold, Johannes.** Einführung in das Alte Testament; Geschichte, Literatur und Religion Israels. 2. Aufl. sorgfältig durchges. und verm. Giessen, Töpelmann, 1926. VIII, 350 " 15:23.

= Sammlung Töpelmann. Die Theologie im Abriss: Bd. 1.

הסבוא הוא הרשום כללי, הסבאר בקצור ובדיוק את תולדות ישראל ואת ספרותם ודתם, בכונה עממית אבל ברמיזות מרבות אל החבורים הפרטיים המעוררים, להתעסקות בלמודים. הספר נכתב בשביל סטודנטים וכפרים פרוטסטנטים.

284. Petersen, William Waldemar. Das Tier im Alten Testament; ein Beitrag zur modernen Tierschutzfrage. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1928. 83 " 14: 23.

המחבר מתאר את יחס התנין לבעלי החיים. בדבריו על כל הפסוקים שנוכח בהם בעל חיים מראה המחבר כי ספר התנין קרוב מאד לרעיון החדוש של "צער בעלי חיים". הקריאה בספרו נעימה, ואמנם לא יעשיר את ידיעותינו ההיסטוריות על עם ישראל העתיק, אבל יגלה לנו את ערכם המוסרי של ספרי התנין.

285. Richter, Georg. Textstudien zum Buche Hiob. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. [4], 91, [1] " 16: 24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. von Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 7.

המחבר עבד מספר גרול של פסוקים מספר איוב שנוסחתם או פרושם גראו לו קשים. גרמה לנו כי הוכחותיו לפעמים קצרות מדי. נעים הוא שהזכיר תמיד בקצור גם את הצעות כל המבקרים החשובים של זמננו והתוכח עמם. הצעותיו שונות על פי רוב בהרבה מאלה שהיו עד עכשו.

286. Rosenzweig, Franz. Das Formgeheimnis der biblischen Erzählungen. München, Callweg, 1928. 10, [1] " 17: 25.

Sonderabdruck aus dem "Kunstwart" XXXXI. Jahrgang, Heft 5, Februar 1928.

287. Schlatter, Wilhelm. Die biblische Lehre vom Menschen. Leib, Seele und Geist. St. Gallen, Buchhandlung der Evangelischen Gesellschaft, 1927. 45 " 15: 22.

288. Scott, Melville. Textual discoveries in Proverbs, Psalms, and Isaiah. London, Society for promoting Christian knowledge, (1927). VII, 240 " 12: 19.

הצעות לתקוני הנוסח. לא מעשים מהם מסתברים מאד. אחרים אינם משביעים רצון מצד המוכן, ויש גם כאלה שיוצרים נוסח פשוט יותר מדי, למשל משלי 1: 17, הציע לקרא "ומה משכנך במקום" ומה שם בנו. אגב אורחא יש להודות כי כל שנויו נוגעים רק באחריות מעטות. בנוגע לסדור החומר נראה לנו חסרון כי הזכיר תמיד את הפסוק הנדון רק בהרגמו האנגלי ולא בלשונו המקורית.

289. Sinaisky, Vasili. Von Adam bis zu Jesu Christo. Zur Chronologie und Historiographie der Bibel und zur Genealogie Jesu Christi. Riga, (typ. "Splendid"), 1927. 72 " 14: 22.

Epistolae et logistorici, No. 2-5.

שלשלת היחס של ישו, כמו שנרשמה אצל לוקס ומתחיה, היתה יסוד למחבר לבנות עליה גימטריאות מוזרות. מצא התאמות מפליאות ורמזים עמוקים בבחיב הקדש. במקצת מפני שיהם את המספרים כרצונו למאות השנים, לדורות, לשנות הלבנה, לשנות החמה, לשנות חיי

האדם וכו'. חשבונותיו נשענים לא על ספרו הקדש בלבד, אלא גם על האגדה ואפילו על ספר היוכלים. אך לא השתמש במקורות האלה בלי בקרה. ברור היה לו כי חשבון הדורות בספרי הקדש במקצתו „מלאכותי“ (כלומר: סמלי (?), והשתדל למצוא את המקור ההיסטורי של המלאכותיות הזאת.

Thackeray, H. St. J. The Old Testament in Greek.

ראה ע' 62 מספר 260.

290. Vollmer, Hans. Materialien zur Bibelgeschichte und religiösen Volkskunde des Mittelalters. Bd. 1—2. Berlin, Weidmann, 1912—27. facs. 15: 24.

Bd. 1. Ober-und mitteldeutsche Historienbibeln. 1912. VII, 214 ע'. ע.

" 12. Niederdeutsche Historienbibeln und andere Bibelbearbeitungen. 1916. XII, 181 ע'.

" II 1.—II 2.: Eine deutsche Schulbibel des 15. Jahrhunderts; Historia scholastica des Petrus Comestor in deutschem Auszug mit lateinischem Paralleltext, erstmalig hrsg. 1927. 2v. XI, XII, 864 ע'.

האסף הזה, שכבר הופיעו ממנו שלושה חלקים בחמשה כרכים, דומה בחשיבותו ותפקידו לספר שהוא שכתב שמואל בר נר על תרגומי כתבי הקדש העתיקים לצרפתית. שונה הוא ממנו בזה שפולמר מדפיס גם מופסים. העבודה ראויה לשבח ותהלה; החומר שהוא מעלה לאור חשוב עד מאד. הכרך הראשון חוקר ומתאר עבודים גרמנים של כתבי הקדש, השני נותן עבוד רומי שקראו בו הרבה ביטוי הבינים ואשר השפיע השפעה גדולה. (הכרך השלישי ראה ק"ס שנה ד' ע' 223.) על שולי העבוד הרומי של פסר „האוכל“ שנמצא בכרך השני, ישנו תרגום גרמני ישן. את הכנוי המוזר „האוכל“ מפרש פ. „בולע ספרים“ או „פוצה פיו לרוחה“. ואנחנו שואלים: אולי כונתו פשוט כי פטרוס היה אוכל הרבה? הלא גם לכנוי Notker Balbulus יש כונה גופנית פשוטה. צריכים לזכור כי כנויים כאלה היו נהוגים בחוגי סלומדים אשר חקו את הקלסיות.

291. Wiener, Harold M. The altars of the Old Testament.

Leipzig, Hinrichs, 1927. [1], 34 ע' 20: 27.

Beigabe zur Orientalischen Literatur-Zeitung.

292. Wilcox, Milton Charles. The surety of the Bible.

God's multiplied witness. Mountain View, Calif., Pacific press pub. association, (1925). 192 ע' front., illus., 12: 19.

ספר להרמת הנפש, לנוצרים מאמינים.

293. Wittekindt, Wilhelm. Das Hohe Lied und seine Bezie-

hungen zum Istarkult. Hannover, Lafaire, (1925). [2], 220 ע' 15: 23.

המחבר, כמר פרוסטסטי, הולץ בעקבי רבים לפניו לבאר את שיר השירים באופן מיתולוגי. פרושו הוא חדש. הוא מזהה שולמית עם אשתו של ירושלם, וזוה עם תמוז. אך לאשתו יש זונים אחרים רבים חוץ מתמוז, היא קדשת השמים; על כן גם האהובה שבשיר השירים זונה, והמחבר מלקט בעטף רב כל הפסוקים משיר השירים שאפשר למצוא בהם רמז לזונה וליתר השקפותיו על הספר. משפט הספר הזה כמשפט ספרים רבים דוקא בגבול המיתולוגיה: הרבה ידענות, אבל—הרים תלולים בשערה.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

294. **Baron, David.** Jews and Jesus, being a study of Dr. Joseph Klausner's "Jesus of Nazareth—his time, his life, and his teaching". Northwood, Middlesex, Hebrew Christian testimony to Israel, "En Hakoré", [1927?]. 62 ע' 12:18.

295. **Bauernfeind, Otto.** Die Worte der Dämonen im Markusevangelium. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. VII, [1], 104 ע' 16:24.
= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament; hrsg. von Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 8.

296. **Cadbury, Henry Joel.** The making of Luke-Acts. London, Macmillan, 1927. X, 385 ע' 13:19.

297. **Coles, A. A.** The Messiah. Bexhill-on-sea, Coles, 1927. 63 ע' 14:21.

298. **Foakes-Jackson, F[rederick] J[ohn].** The rise of gentile Christianity. London, Hodder & Stoughton, (c1927). 231 ע' 12:19.
הספר הזה נוצר מתוך הרצאות אשר הרצה המחבר במקומות שונים, ביניהם גם לפני תלמידיו המבין היהודי דת בנו יורק. מטרת הספר: לבדוק את שאלת סבת הפרוד בין היהדות והנצרות הקדומה. לפי דעתו של המחבר היתה סבת הפרוד היחס אל המצוות המעשיות. היהודים לא התנגדו להשקפות הדוגמניות-עיוניות של הנוצרים הקדומים, אבל לא יכלו להסכים לבטול המצוות המעשיות.

299. **Gutberlet, Constantin.** Das zweite Buch der Machabäer; übersetzt und erklärt. Münster i. W., Aschendorff, 1927. [2], 219 ע' 16:24.

= Alttestamentliche Abhandlungen, hrsg. von A. Schulz, Bd. 10, Heft 3—4.

הנוסח היווני, תרגום גרמני ופרוש רחב. העבודה הזאת דבקה כלל בתורת הקהילות, בנגוד לספרשים חדישים אחדים אשר, עם היותם כמרים קתוליים, משתמשים בשמה המדעית בפרשם את ספרי הקודש. ג. עובר בתמימות עם מושגיו של פומס דאקונו. על המכתבים שבראש ספר המכתבים ב' דן באופן אחר מעל מה שבא אחריהם, כי המכתבים האלה, "לא נאמרו ביום הקדש". הנסיים, עד כמה שמספר אותם הכותב מתוך גבוהה, כלם לא חיונות הם אלא מעשים שהיו: מ מ ש רכבו פרשי זהב ארבעים יום מעל ירושלים באויר, וכו'. הולגסה שונה מן היונית רק לפעמים, "מצד הנוסח", אף פעם לא בענין (כי הלא היונימוס כתב ברוח הקדש). ג. איפוא, "פחות" מן הפסא אשר אמר כעת לעבד את נוסח הולגסה. — לא היה כדאי להזכיר את כל הדברים האלה, לו היתה זאת הוצאה לשם רוממות הנפש להמונים האדוקים. אבל לפנינו ספר בצורה מדעית, שדורש קוראים בעלי ידיעות מכוספות ביונית ובהיסטוריה. — הנוסח היוני אינו אלא העתקה מן (1894) Swete.

Haering, Th. Der Brief an die Hebräer.

300. **Jeremias, Alfred.** Die ausserbiblische Erlösererwartung. Zeugnisse aller Jahrtausende in ihrer Einheitlichkeit dargestellt. Berlin, Hochweg, 1927. 419 'P 13: 19.

= Quellen; Lebensbücherei christlicher Zeugnisse aller Jahrhunderte: hrsg. von Eberhard Arnold, Vorband I.

כדי להבין את הצפיה למשיח שהיא רעיון יסודי בתורת היהדות, צריכים להשוותה עם עקבות הרעיון הזה אצל כל העמים האחרים. ההשוואה הזאת היא מטרת הספר שלפנינו. אע"פ שכוון המחבר את ספרו דוקא אל הנצרות, לא נמנע מעסק בהסקורות בלי משא פנים, גם בנוגע לבחירה מהם גם בנוגע לפרושם. בתור חוקר בקיא במדע הדת אסף חומר עצום והעמיק בכאוריו. לפנינו מתבטא הרעיון המשיחי בסופר בכל ומצרים, באירן, בסין, ביוון ובשיר, בגנזים, אצל ההודים, היוונים, הרומים, הקלטים, והגרמנים, מתוך מקורות שתרגמו בדיוק (מקצתם בחרוזים). כל פרק מכיל גם מאמר רחב על השאלות הדתיות וההיסטוריות. כרך שני יעסק ביהדות ושישי בנצרות. כך יתהוו ספר מלא ענין.

301. **New Testament. Hebrews.** Der Brief an die Hebräer, erläutert von Th(eodor von) Haering. Stuttgart, Calwer, 1925. 108 'P 15:22.

תרגום עם באור לכל קטע וקטע. ע' 63—67 מבאר המתרגם את יחס התנ"ך והברית החדשה לפי "אגדת העברים". האגדה נכתבה לפי דעתו בשביל יהודים שהתנצרו ולא כמו שחשבו אחרים (בקשר עם התחלת הפרק הששי) בשביל הגויים.

302. **Preuschen, Erwin.** Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur. 2. Aufl. vollständig neu bearb. von Walter Bauer. Lieferung 9. Giessen, Töpelmann, 1928. 'P 1025-1216. 19: 28.

בקורות מאת ד"ר שוכה ראה ק.ס. שנה ב' ע' 89. 1781. ראה גם שנה ד' ע' 225.

303. **Purdie, Edna.** The story of Judith in German and English literature. Paris, Champion, 1927. VI, 161, [3] 'P 16: 25.

= Bibliothèque de la Revue de littérature comparée, t. 39.

המחברת עסקה בנושאה באופן מדויק מאוד; היא מצאה וחקרה מספר גדול מאד של עבודי ספור יהודית בשתי הספרויות. סוור הדבר כי מימי הביניים וכלה למצא רק שני עבודים אנגליים וחמישה גרמנים. מבחינה אחת הספר חסר: אין מעט מכירות לבחור דוקא בספרות הגרמנית והאנגלית. בשביל חקירה משה היה עליה להכניס לחוג עבודתה גם את הספרות הצרפתית, האיטלקית, הספרדית והרומית. יען כי שש הספרויות האלה עמדו חסר ביחס גמלין. זאת היתה אמנם עבודה מרבה; אבל למה לאחו דוקא בשתי הספרויות האלה? בנין הספר נעשה כך בלתי-אורגני, אך בפרטים ראוי הספר לשבח רב. נוספה לו רשימה כרונולוגית המכילה יותר מכאה עבודים של ספור יהודית.

304. **Rendall, Gerald H.** The epistle of St. James and Judaic Christianity. Cambridge, The university press, 1927. [8], 147 'P 14: 19.

הספר מכיל את הנוסח היווני של „אגרת יעקב“ ומחקר מקיף של האגרת הזאת. הן מצד מחברה והן מצד תכנה ההיסטורית. הספר „שמש מעבר בין יהדות ונצרות“, בו מתבטאת הנאמנות למסורה עם האמונה בדת החדשה. המחבר מושה את עמדתו של יעקב בתולדות הנצרות לעמדתו של Hugh Latimer בתולדות הריפורמציה האנגלית.

305. **Riessler, Paul.** Altjüdisches Schrifttum ausserhalb der Bibel, übersetzt und erläutert. Augsburg, Filser, 1928. 1342 פ' 14 : 22.

הוצאת המבחר הזה של תרגומים מן הספרות הגנוזה מעידה על זה, שהמלומדים הנוצרים התחילו להתעניין בספרות ישראל המאוחרת, אחרי שהזניחו אותה במשך זמן כל כך רב. המתרגם קורא את הספרים הגנוזים „הד הנביאים והקדמה לאיונגליון“, „באורי התניך היותר עתיקים“. המבחר מכיל 61 פרקים החל מתרגום „שמינה עשרה“, בסוף הספר באורים קצרים. התרגום הגרמני מוצלח, הדפוס של הספר יפה מאד.

306. **Robertson, J. M.** Jesus and Judas; a textual and historical investigation. London, Watts, (1927). XII, 241 פ' 13 : 20.
ר. בא לחדש את השרטה כי דברי „הבשורות“ הם מיתוס. הוא מבאר כי הספר על בגידת יהודה איש־קריות הוא אנדה שהוכנסה אחר כך לתוך „הבשורות“, והוא חולק על אלה שרוצים להוכיח את מציאותו ההיסטורית של ישו (למשל ע' 136—140 נגד קלוזנר).

307. **Schmidt, Joh[ann].** Geschichte der Familienbibel. Glarus, Tschudy, 1927. 30 פ' 15 : 23.

308. **Tobit.** The book of the words of Tobit. With an introductory essay by Ernest H. Short and reproductions of paintings by the old masters. London, Allan, 1927. VII, 120 פ' 15 : 23.

ההוצאה החדשה הזאת של התרגום האנגלי של ספר טוביה נעשתה באהבה רבה. כותב המבוא הראה בהקדמתו את ההשפעה הרבה שהיתה לספר טוביה בתולדות התרבות (מנהגים רבים של הכנסייה הקתולית בקשר עם החתונה מסתמכים בו) ובתולדות האמנות. לנוסח נספחו תמונות של גדולי האמנות האיטלקית וההולנדית.

309. **Vajs, Josef.** Evangelium Sv. Marka a jeho pomer k recké predloze. Praha, Ceska akademie ved a umění, 1927. VI, 130, [2] פ' 18 : 27.

= Kritické studie staroslovanského textu biblického, I.

310. **Winsch, Wilhelm.** War Jesus ein Nasiräer? Eine Studie über die Lebensweise Christi. 5. verm. und verb. Aufl. Oldenburg, Schwartz, 1927. [1], 81 פ' 13 : 21.

311. **Zielinski, Tadeusz.** Hellenizm a judaizm. Warszawa, Mortkowicz, 1927. 2v. X, 302, 306 פ' 12 : 18.

= Religje świata antycznego, Tom III—IV.

ה. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אברמוביץ, י. ט. יד יוסף. ראה ע' 16.

312. [ארנטרין] עהרענטרייא, חנוך. ס' מנחת פתחים. פרנקפורט

ע"מ, "חרסון", תרפ"ח. 107 ע' 14 : 22.

חדושים על כמה סוגיות.

[בדחב] בדאחב, י. הפרדס. ראה ע' 17.

בכר, ב. ז. אגדת אמוראי ארץ ישראל. ראה ע' 19.

[וולק] וואלק, א. ל. עין אליעזר. ראה ע' 26.

313. [זונדהימר], זאנדהיימער, משה טוביה. אור פני משה ...

יכיל שו"ת ... פירושים וכיאותים על התורה ... וסוגיות הש"ס ... פרנקפורט ע"נ

מיינ, דפוס "חרסון", תרפ"ח. XIV, 97, [2] ע' 15 : 23.

314. חיים בן בצלאל. ס' החיים ... נותן ... חיים נצחיים לעומקים

ועושים ככל הכתוב בו ... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ח. 107, [4] ע' 11 : 18.

ינדיל תורה. (סלוצק). ראה ע' 40 מספר 176.

ינדיל תורה. (ורשה). ראה ע' 40 מספר 177.

315. ספר הישר. ורשה, טרקלין, תרפ"ח. [1], 273 ע' 12 : 16.

הכרם. ראה ע' 40.

סתהון, ש. ד. דברי שאול. ראה ע' 30.

קלצקין, א. חיבת הקדש. ראה ע' 32.

[שורצמן] שווארצמאן, ב. ט. נחלת בנימין. ראה ע' 34.

316. [שין] שייך, שלום הכהן. קונטרס נתיבות שלום ... כמצות

פיר ונתיבותיה ערוך ויר"ל מאתי שלום הכהן שייך. קלויזענבורג, ווינשטיין,

תרפ"ח. 11 ע' 15 : 23.

317. שרים, רחמים בן דוד. שער רחמים ח"ב... שאלות ותשובות

על דרך האמת להבין מה שכתב... הרש"ש... בסידורו ובס'... נהר שלום ... באורים

ומאמרים מלוקטים... וירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 18, 96 דף. 17 : 24.

318. לאזערטאן, [הודה] ל. דער אירישער רעדנער. צווייטער טהייל

אויף עי יעקב ... ניו יארק, כוכבינדער, 1927. 256 ע' 15 : 23.

319. **Albeck, Chanoch.** Eine Erwiderung. Berlin, 1928. 28 'פ
14 : 22.

Sonderabdruck aus "Jeschurun" 1927 Heft 11/12, nebst Vorbemerkung
und Anhang.

ע"ז שאלת היחס בין גמ' הספיקל וגמ' העתים. ראה מספר 322.

Beer, G., O. Holtzmann, I. Rabin Die Mischna.

ראה מספר 323.

320. **Berman, Léon.** Contes du Talmud. Choisis et transcrits
de l'hébreu. Paris, Rieder, 1927. 273 'פ 12 : 18.

= Judaïsme 7.

321. **Friedmann, Chaim Baruch.** Zur Geschichte der ältesten
Mischna-Überlieferung. Babylonische Mischna-Fragmente aus der
altkairoer Geniza veröffentlicht und kritisch untersucht. (Teil 1).
Frankfurt a. M., typ. Droller, 1927. [4], 26 'פ 15 : 23.

Diss. Bonn. Sonderabdruck aus Jahrbuch XVIII der Jüdisch-Litera-
rischen Gesellschaft zu Frankfurt a. M. 1927.

322. **Kaatz, Saul.** Die Streitschrift Ch. Albecks gegen E.
Hildesheimer. Hindenburg O.-S., (Breslau, typ. Cohn), 1928. 12 'פ
14 : 21.

ראה מספר 319.

323. **Mishna.** Die Mischna; Text, Übersetzung und aus-
führliche Erklärung; mit eingehenden geschichtlichen und sprachli-
chen Einleitungen und textkritischen Anhängen ... hrsg. von G.
Beer, O. Holtzmann, I. Rabin. Giessen, Töpelmann, 1924—1927.
16 : 24.

Seder II. Moed. Traktat 1. Schabbat (Sabbat) ... von Wilhelm Nowack.
1924. VII, 152 'פ.

" II. " Traktat 2. 'Erubin (Vermischungen) ... von Wilhelm
Nowack. 1926. VIII, 108 'פ.

" IV. Neziqin. Traktat 3. Baba batra ("Letzte Pforte" des Civilrechts) ...
von Walter Windfuhr. 1925. VII, 112 'פ.

" IV. " Traktat 9. 'Abot (Väter) ... von Karl Marti, Georg
Beer. 1927. XXXII, 200 'פ.

324. **Schlesinger, Simon.** Beiträge zur talmudischen Methodologie. Berlin, Bund jüdischer Akademiker, 1927. 20 פ' 14:22.
= Schriftenreihe des Bundes jüdischer Akademiker, 5.
325. **Simonsen, David.** Transl. Jödiske Aeventyr og Legender. Köbenhavn, Gad, 1928. 159 פ' 17:23.
= Aeventyr fra mange Lande, udgivet ved Poul Tuxen, 5.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

- בחיי בן יוסף ו' פקודה. חובות הלכות. דאה ע' 17.
326. [נורחיה היונין]. ס' הישר על תוכחת ומוסר. חכרו רבינו יעקב תם... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ז. 80 ע' 18:11.
327. יונה בן אברהם מגירונדי. שערי תשובה... פותח שערים לדופקי בתשובה לרפא הנפשות... ויורה חמאים בדרך... לשו... ונלוה אליו ספר היראה מהמחבר... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ז. 120 ע' 18:11.
328. שפירא, [טוביה פ] [סח]. פתגמים של חכמים. חכמי המחקר, התורה והפילוסופיה, האמונה והדעות, המדות והמוסר. ספר שני יצא לאור על ידי ישראל שפירא. ניו יורק, (דפוס מונטיפי העברי), תרפ"ז. 78 ע' 20:14.
- השער גם באנגלית.
329. זעצער, [שמואל] [צבין]. מדרת הרחמים. פראגמנטען איבער אידישער עטיק לויטן תלמוד, מדרש, רמב"ם און זוהר. ניו יורק, פיערברג, תרפ"ה. 167 ע' 20:14.
- המחבר, שהשתדל בספריו השונים להקנות להקהל היהודי הרחב ידיעות על עיקרי היהדות ועל פעולותיהם של גדולי ישראל, עוסק בספרו זה בתורת המוסר היהודי ביחוד בהשקפתה על ערכי של צדקה, נמילות חסדים, והלואות לנצרכים.
- עיקרי הדברים נתפרסמו קודם ע"י המחבר בעתון הניו-יורקי "מארגען וזורנלי", כמו בשאר ספריו. השפה פשוטה וקלה וההוצאה יפה.
330. **Bolin, Wilhelm.** Spinoza. Zeit-Leben-Werk. 2. Aufl. neu bearb. von Carl Gebhardt. Wittenberg. Ziemsen, (c1927). VIII, 203 פ' 13:20.
= Geisteshelden, eine Sammlung von Biographien hersg. von Ernst Hofmann, Bd. 9.
- הספר יצא הפעם הראשונה ב-1894 ועבר עתה ע"י גבהרט. ג. מרח מרח קשה, כי תקופה אחרת שבעה את חותמתה על הספר הזה: הוא נכתב כלו ברוח הפויטיביוז ומובן מאליו כי השקפת ג. שונה במנה הרבה. אף על פי כן דאג ג. להכניס בו את המסקנות היותר חדשות של החקירה הפילוסופית והכיווגרפית, וגם הכיכליוגרפיה וההערות באו מידו.

אך האם מצא כל שכר עמלו? הלא מן הנמנע הוא לשנות רוח איזה ספר, וכן שוררת גם בספר הזה רוח פייארבך, אע"פ שכל הפרטים מתאימים להשקפתנו היום. והנה הספר נכתב בשביל קוראים הרחוקים מן הענין; הוא עממי בהחלט, ובכלל שואלים אנו: הריה צרך לספר כזה? מי שמקבל על עצמו לקרא מאתם עמוד על שפינוזה, הלא ודאי יוכל לעכל מאכל רוחני יותר כבד.

ה. פלאום.

331. **Cohen, Hermann.** Hermann Cohens Schriften zur Philosophie und Zeitgeschichte. Hrsg. von Albert Görland und Ernst Cassirer. Mit zwei Bildnissen Cohens nach Zeichnungen von Karl Doerbecker. Berlin, Akademie-Verlag, 1928. 2v. XVIII, 560; XIII, 503 'פ' 16: 24.

Veröffentlichungen der Hermann Cohen-Stiftung bei der Akademie für die Wissenschaft des Judentums.

בע' XVI-IX נאום ההספר של קסירר.

בשני הכרכים הגדולים האלה הוציאו גרלנד וקסירר מאמרים קטנים שפרסם כהן במקומות שונים וגם את ספרו על יסוד המתודה האינטימסימילית אשר אז מן השוק מומן רב. אין למאמרים האלה יחס ישיר אל היהדות, אבל בהשקפת עולמו של כהן היתה ליהדות חשיבות כל כך מרובה עד שלא יכול לעבור עליה גם כשדן על ענינים אחרים לגמרי. רבים מן המאמרים האלה מוסכים מסביב לשאלות פוליטיות, כשכהן משתדל לפתר אותן מתוך חקירה יסודית, פרינציפיונית. ומתוך השקפה חודרת כזאת מדבר כהן במאמרים אלה על עניני ריומא של היהדות ועל ההתקפות של האנטישמיות נגדה. (השוה ביחוד מקומות רבים בהקדמתו להוצאה החדשה של תולדות החמירות של אלכרס לגנה, את דבריו על הנומרוס קלאוזוס באוניברסיטאות, את הפולמיקה נגד ברגסון אשר בה מסתיע כ. בפילוסופים היהודים של ימי הביניים וכו')

מחבר נוסף S. S. Cohon,

ראה ע' 81 מספר 348.

332. **Diesendruck, Z[wi].** Maimonides' Lehre von der Prophetie. Wien, n.p., 1927. 'פ' [74]-134. 16: 24.

Reprinted from the Israel Abrahams memorial volume.

333. **Duff, Archibald.** A history of the religion of Judaism, 500 to 200 B. C.. London, Clarke, [1927]. 271, [1] 'פ' 13: 19.

המחבר המפורסם במקצוע חקירת כתבי-הקודש יוצא ככלל בעקבותיהם של ווילהליון וסיעתו. ההשערה על שלשה (או ארבעה) המקורות של התורה ושל ספרי יהושע, שופטים, שמואל א' ובי', היא לו ודאות גמורה. ואולם, למרות מה שבכמה נקודות של בקורת-המקרא הוא מרחיק ללכת אף מוילהליון, רוח אחרת נושבת מתוך ספרו "תולדות אמונת היהדות, 500 עד 200 קודם ספ'י". יש לו יחס יותר חיובי אל כתבי-הקודש כולם ואין "הבקורת העליונה" המסופקת פוגמת בהבנתו העמוקה והוקרתו החמה של הספרים השונים שבתנ"ך, שהוא מאחר

את זמנם ומשכשכ בהם מסוקים שונים. כך, למשל, מפליא יחסו החיובי לספר דברי-הימים ביחד עם ספר עזרא (עמ' 125, 154-173). אמיליו את הגרעין ההיסטורי של מנחם אחת"ר אינו מכחיש (עמ' 130). כהנא ובהקרה הוא סבר גם על התרגומים (עמ' 208-230) ועל הסנה (עמ' 118-120, 127). השקפתו על תרגום השבעים כתור תוצאה של הצורך הגדול, שהיה לקבוצת-היהודים המפוזרים בארצות בעלות דבור יווני או סמך יווני, אף אם אינה חדשה ביותר ככללה, יש בה גון חדש מפני שהיא מתקשרת בספרו בצרכים הכלכליים של ישראל בתור עסיהסחר במאות האחרונות קודם ספה"נ (עמ' 233-235). על היהודים והיהדות הוא סבר בחום ובהתלהבות, שקשה למצוא כדוגמאם בין התואלוגים הנוצריים, בהרבה מקומות. הוא סמעים לעתים תכופות (עיין, למשל, עמ' 117, 123-127, 145, 189, 246-247, 264). שההשקפה הרווחת בין הנוצרים, שהיהדות אינה אלא חוקיות כלבר (מצוות מעשיות), שאינה יודעת אהבה לזרים ושאנה רוצה להכניס זרים תחת כנפי-השכינה, ועוד, אינה אלא משפט קדום, ואחת מתכליותיו של ספרו הנוכחי היא—לבטל משפטים קדומים ממין זה. הוא סגיע בהערצת היהדות לידי כך, שהוא חושב להפרוה על המדה את ההערבה היתרה של התרבות היוונית ואינו חושב לבלתי-אפשרי, שחיללים יהודים בחיל-פרס היו "הטבעת המתווכת" בין "עבדיה" המוכל והנענה על דרשו טוב וזין "פרומיתאום הכבול" של איסכילוס (עמ' 41, 146-147, 216-217). ואולם, אם זהו דבר סוטל בספק, הרי אפשר לקבר את התלשתו, שה"לוגוס" באיוונגליון של יוחנן בא לא מאפלטון, אלא מן ה"מיטרא" שבתרגום-אונקלוס (עמ' 216).

וראי, יש בספר זה גם הרבה דברים מסופקים גם בלתי-נכונים. למשל: "זרובבל" אינו "זרובבל—הזוכב הכבלי" (עמ' 41), אלא "זרובבל" —זרע-בבל, אין זו ודאות גמורה כל-כך, שלא היתה שיבת-ציון כלל, כמו שהמחבר חושב (עמ' 54); וכן ש"עזרא" אינו שם של אדם, אלא עורתו של נחמיה! (עמ' 55); או שכפרשת-בראשית יש "חלק הגון" של "הרעיונות הקוסמולוגיים הקדומים של היוונים" (עמ' 69). נכון הדבר, ש"חורה" אינה Law, אלא Doctrine; אבל ספק הוא, אם "משנה" היא "החוק השני", (עיין גם עמ' 127), והגמרא לא נתחברה בשנת 1000 לספה"נ (עמ' 117-118), וב"פרקי אבות" כתוב: "משה קבל תורה מסיני ולא Inspiration (עמ' 119). ההחלטה, שחבוק האמין כאלים הרבה, לעמים וארצות שונות (עמ' 150-151), סותרת מה שכתב המחבר עצמו בעמ' 151-152; כמו שלא נכון הדבר, שבאיוה מן הכתבים היסודיים של התורה יש יסוד לדבר על "מונייהוהיסמוס" במקום "מונותיאיסמוס" (עמ' 84); וכך אומר המחבר כיחס לדברי-הימים ועזרא (עמ' 173). באופן שיסתי, לא בביטויים כודדים!

כל תיאוריה זו, שספר דברי-הימים בא להתנגד לפי ("פרומיתאום—תורת-הנשים"), שהמחבר מחויב בה ככל עזו ובה הוא מבאר את העובדה, שדברי-הימים באו בכתבי-הקודש העבריים בסוף (עמ' 159).—היא מחוסרת בסיס חוקי. דברי-הימים באו בסוף ספני שהם בעין סכום קצר של כל תולדות-היהודים.—סתתיהו חשמונאי לא נתכוין להקים את מלכות-דוד (עמ' 165); להפך, הכהנים-החשמונאים נתכוונו למסלכת-כהנים, וזו היתה סבת מלחמותיהם המאחרות בארצות וגרמה למסלחתם.

בן-סירא פעם נתחבר, לדברי המחבר, לערך בשנת 180 (עמ' 180), פעם—לערך בשנת 250 (עמ' 256) ופעם—בשנת 150 (עמ' 259). "קרתגו" היא לא "קרתגו-חדש" (עמ' 203), אלא—קרתגו-חדש (החיו לא נתכסאה בדבור). "אפיפאנס" הוא על-פי התקירות החדשות, לא "הנאור", אלא "האל המופיע", והחידוד של סולו ביוס: Epiphanes—Epimanes.

אינו אלא לשון נופלת על לשון. פועל עברי "נכב" (כב"ה!), שמשנו השם "מכב" (Hammerer), כמו ששהלש המספר (עמ' 206), אינו במציאות. שאונקלוס ידע את הסקורות השונים של "יהוה" ו"אלהים" ורצה לשמש את ההבדל (עמ' 213-214) היא השערה פורחת באויר. שהשבת מסורה לכם ואין אתם מסורים לשבת! הורה לא ישו (עמ' 214), אלא בעלי-התלמוד (עיין י. קלוזנר, ישו הנצרי, הוצאה ב' עמ' 293, 491; התרגום האנגלי, עמ' 278). עמ' 234 בא השם Cairo כתור אנאכרוניסמוס.

ויש להעיר עוד הערה כללית: עם כל היחס החיובי וההומני-הערני של המחבר אל היהודים והיהדות, עושה עלינו, היהודים — ואף על היותר אוניקסטיביים שבנו ביחס אל הנצרות — רושם לא-נעים מה שסמיר מוסעת בספר המבוקר, שישו הוא המטרה והתכלית והסוף של כל הדתיות העליונה ושל כל המוסריות הרמה של היהדות כולה; כאילו אין היהודים ותרבותם הדתית-המוסרית-הלאומית — היהדות, תכלית בפני עצמה וכאילו לא נבראו אלא לשמש את הנצרות בלבד... אף טובי החוקרים הנצריים, שהמחבר של הספר המבוקר הוא אחד מהם, אינם יכולים להשתחרר מהשקפה סובייקטיבית ובלתי-טבעית זו. בכרך הרש מכטיח המחבר לדבר על משלי, בן-סירא והכפת-שלמה, על פרק-אבות בפרט ועל המשנה והתלמוד בכלל, על תהלים ועל הספרים הגנוזים וההיצונים, וכן גם על תקופת החשמונאים ופעולתם החיובית, זה יהא בוודאי ספר חשוב, כמו שחשוב גם הספר שלפנינו. ואנו מקוים, שהמחבר יוהר בספרו הבא מכל אותן הטעויות המדעיות, שיש בספר זה ושאין ממקטות את חשיבותו המדעית בכללותה.

יוסף קלוזנר.

334. Edwards, Chilperic. The Messianic idea. London, Watts, (1927). [3], 146 'פ' 13: 18.

מבוא פופולרי להבנת המשיחיות בישראל.

335. Einstein, David G. The indestructible faith. New York, Bloch pub. co., 1927. VII, 207 'פ' 13: 19.

מסרת הספר תבואר מתוך הקטעים האלה (ע' 88 וכו'): אין הלאומיות והדת יחידה בלתי-נפרדת אצל עם ישראל. כל תולדות העם, החל מזמן גלותו, מכחישות את ההשקפה הזאת... הזמן עבר, אשר בו היתה היהדות הדת של עם אחד... לאומיותם של היהודים כיום היא אמריקנית, אנגלית, וצרפתית וכו'... עתידה של היהדות בארצות הליברליות צריך להתבסס על התאמתה חברתית יותר גדולה ולא על תחיה פוליטית. ההצלחה הפוליטית של התנועה הציונית תביא ליריד פרוד דתי בין יהודי המערב ובין יהודי המזרח.

336. Farbridge, Maurice H[arry]. Judaism and the modern mind. New York, Macmillan, 1927. XI, 300 'פ' 13: 19.

נסיון לביר לאיש חדיש את הערך המוסרי והדתי של היהדות המסורתית. בפרט היה חשוב בעיני המחבר לגלות את יופי התניך ואת גרלתו נגד התקפות חדישות.

337. Fels, Mary. Toward the light. New York, Dobsevege, 1927. 281 'פ' 13: 20.

338. Fleg, Edmond. Pourquoi je suis Juif. Paris, Editions de France, 1928. 102, [1] 'פ' 12: 19.

"Leurs raisons", collection dirigée par André Billy.

339. Gaskell, G. A. Gnostic scriptures interpreted. London, Daniel, (1927). 336 'P' 12: 18.

שם הספר מופיע. אין כאן טקסטים גנוסטיים דוקא, אלא טקסטים בעלי אופי מסוי נבחרים מן הספרות של כל הדתות: טקסטים בבליים, יהודיים, נוצריים, גנוסטיים-מניכאיים קלטיים, וכו'. הומיל' מבאר את הקטעים אשר נבחר באופן כזה. שיוצאת לו שיטה אחת תיאוסופית.

340. Gebhardt, Karl. Spinoza, vier Reden. Heidelberg, Winter, 1927. 80 'P' 19: 23.

הדרך הקטן הזה ראוי להערצתנו. במשך שני חדשים דבר המחבר במקומות שונים על שפינוזה וכל נאום ונאום מציין סיגנון חשובה ובעלת ערך רב. בהאג, כאספת חברת שפינוזה, דבר על אישיותו הרוחנית של שפינוזה, בפריז תאר בחברה צרפתית לפילוסופיה את מבנה השופה, בוונה דבר לפני חברה יהודית אקדמית על שפ. והיהדות, בפרנקפורט במסכת חברת טעריצי גפה דבר על שפ. וגטה. בכל הנאומים האלה מתבלש כיצד מתלכדת הקירה היסטורית עמוקה עם הבנה אינטואיטיבית של קשרי תולדות הרוח. הסיגנון הואת היא פרי עבודת עשרים וחמש שנים אשר הקדיש המחבר לחקירת שפ. אבל גם בין החוקרים הצליחו רק מעטים להבליט את מסקנות חקירותיהם באופן כל כך ברור וחי. בנאום על שפ. והיהדות מסביר גבהרד את השקפתו על האנוסים אשר עליה כתב כבר בהזדמנויות קודמות. מענינת ביותר היא תורתו של המחבר על רוח תקופת הברוק המתבסאת בכל הנאומים האלה.

341. Götzmann, Wilhelm. Die Unsterblichkeitsbeweise in der Väterzeit und Scholastik bis zum Ende des 13. Jahrhunderts. Eine philosophie-und dogmengeschichtliche Studie. Karlsruhe, Gutsch, 1927. VIII, 247 'P' 15: 23.

המחבר אסף את החמור הרב הנוגע לשאלה השארת הנפש המפור בכתבי אבות הכנסייה ופילוסופי האסכולסטיקה. במקומות אחדים דן המחבר גם על השפעת הפילוסופים היהודים על התפתחות הפרובלימה: ע' 143 (בקשר עם ספריו של דוכיניקוס נוגוירסליוס), ע' 165, 166 על שלמה גבירול.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.
ראה ע' 81 מספר 349.

342. Hasluck, Frederick William. Letters on religion and folklore. Annotated by Margaret M. Hasluck. London, Luzac, 1926. XI, 256 'P' ill. 14: 22.

אלמנת המחבר אספה בספר זה קטעים מתוך סכתבים אשר כתב בימי חייו האחרונים לפרופסור Dawkins. המכתבים האלה מכילים לרב הערות על שולי הגליון לספרים רבים אשר קרא, לרב ספרים נוגעים לפולקלור. פעמים רבות נוגעות הערותיו של המחבר לענינים יהודיים, כגון מקורות האמונה בעלילת הדם (ע' 45, 61) רפוי עממי אצל היהודים (ע' 182), פולחן הקדושים אצל היהודים בימי הביניים (ע' 187), אליהו כתור מורה של הרמבים (ע' 145), היהודי הנודד (ע' 159, 202) האגדה שארון הקדש הוחבא כוסן הגלות הראשונה תחת סלע בית המקדש (ע' 187), אגדות אליהו הנביא (ע' 202) וכו'.

343. **Lamparter, Eduard.** Das Judentum in seiner kultur-und religionsgeschichtlichen Erscheinung. Gotha, Klotz, 1928. VIII, 340 ע' 14: 22.

המחבר הוא כומר נוצרי. בספר זה הפך הוא לתת תשובה על השאלה: איזה הם הערכים התרבותיים והדתיים אשר יצרה היהדות במשך שלשת אלפים שנה? ספרו הוא ספר הגנה על היהודים: "האמת היא האויב ביותר גדול של האנטישמיות. עם הפצת האמת על היהדות בין עמנו, תפקתנה עיניו לראות שהאנטישמיות מתנגדת לרוח הגרמנית והנוצרית." המחבר מוסר בקצור את תולדות ישראל, ביתור באירוסה, ונוגע גם בפרובלימות של הוּמָן. חבל שחסרה רשימת הענינים בסוף הספר.

344. **Marmorstein, A[braham].** The old rabbinic doctrine of God. London, Oxford university press, 1927. 217 ע' 14: 21.

Pt I. The names and attributes of God.

= Jews' College publications, No. 10.

345. **Moses ben Maimon.** הלכות מלכים. Les lois concernant les rois et la guerre. Traduction française sur le texte hébreu par Elie Lambert. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. [4], 20 ע' 11: 18.

346. **Moses ben Maimon.** Les huit chapitres de Maïmonide, ou introduction à la Mischna d'Aboth, maximes des pères de la Synagogue. Tr. de l'arabe par Jules Wolff. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 78, [1] ע' 14: 22.

התרגום הזה של "שמונה פרקים" תרגם בדיקנות מן המקור הערבי בתשמת לב לתרגום העברי. בהערות מוצאים הוראות על כמה שאלות התרגום ועל הסגלות המיוחדות שבשפת הרמב"ם. החקירה מכילה גמול מפורט של החוכן והשוואה מענינת ועצמית בין מוסר רמ"ג ומוסר הרמב"ם. לא בסס כזה את דבריו אלא על שני המקורות לבדם ("אמנות ודעות" פרק י' ו"שמונה פרקים"). יש גם להצטרף שלא הכנים לתקירת מקורות הרמב"ם מילוסופים אחרים. עבודת הכנה על הענין הזה לא היו חסרות גם בזמן שוולף חבר את ספרו.

347. **Presser, Jakob.** Das Buch "De tribus impostoribus" (von den drei Betrügern). Proefschrift... Amsterdam. Amsterdam, Paris, 1926. [1], 169 ע' facs. 16: 24.

בירוע מוצאים בימי הבינים עד ימינו אנו ידיעות ע"א ספר שנקרא "שלשת הרמאים (משה, ישו, מהמד.)", אבל ספר כזה בעצמו יש רק בהוצאה שהופיעה (ע"פ השער) 1598. פה הצליח עכשיו לגלות חגלות מענינת מאד: ההוצאה הזאת ויף היא; לא נדפסה אלא ב-1753. אינה מיוסדת על חבור ישן כי אם על סאמר בשם "ע"א תרסיות הדתות" שחברו איזה Johann Joachim Müller בערך 1690, ואשר כתב ידו נשמר עוד בוינה. מכאן מוכח כי הספר המפורסם הזה אינו אלא רמאות, וכי כל ההרהורים על מחברו היו רק היות, הדיסטריה מענינת עוד ביותר בהוראותיה הרבות על הספרות האנטיתית בכלל.

348. Rall, Harris Franklin. Christianity and Judaism; compare notes, by Harris Franklin Rall and Samuel S. Cohon. New York, Macmillan co., 1927. VIII, [1], 132 ע' 13:19.

הספר הזה הוא פרי ההתאמצויות הנעשות באמריקה להביא לידי הבנה הדדית בין יהודים ונוצרים. ההיברו יוניון קולג' בסינסינטי ובתי מדרש התאולוגיים של הפרוטסטנטים בצ'יקגו חתלוש חוליו מורים ביניהם ולסדר הרצאות על היהדות לפני התלמידים הנוצרים ועל הנצרות לפני התלמידים היהודים. פרופ' שמואל ס. כהן נשלח לצ'יקגו והקולג' היהודי בסינסינטי הוזמן את פרופסור רל להרצות על הנצרות. הספר הזה מכיל שתי שורות ההרצאות.

349. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2., völlig Neubearb. Aufl. ... Hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1927—1928. 20:28.

5.—22. Lief. Bd. I. עמודות 385 — 2052. Antike und Christentum—Dyobouniotes.

23.—32. Lief. Bd. II. עמודות 1 — 928. Eadmund — Gegenreformation.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 49.

הספר המפורסם לא הותב במהדורה החדשה; ההקדו יסאר כסו שהיה השנוי חל בעיקר על דרך העבודה וחלוקת החומר. במהדורה הראשונה השתדל הפיל לעשות את הספר הטיבה אחת; עכשו עוב את נקורת הראות הואת ונתן מקום לכל הדעות. לפיכך הגדיל בהרבה את מספר השתתתפים בעבודה. במה שנוגע לחלוקת החומר, הרי קבע מקום הרבה יותר רחב לתולדות הדת בכלל; לכל הדתות החשובות ולכל הרעיונות הדתיים הקדשו ערכים מיוחדים. מצדנו יש להצטער כי הספר מעטק בעבר הרבה פחות מאשר כהוה. הערכים ע"א נושאים ואישים מימי הקדם ומימי הבינים קצרים הרבה מאלה ע"א נושאים מן ההוה. על ידי כך ירגיש הקורא לפעמים חסרונות ערכים. למשל ערכים על Albertanus Brixiensis ועל Chiliasmus ועוד חסרים לנברי; בערך Adso אין זכר כי הוא הסקור הראשון לאגדה על המאטיכריסטי; תחת Agobard von Lyon לא כתוב מאומה על סכסוכיו עם היהודים אע"פ שהיה מגדולי שונאי ישראל בימי הבינים, ובסקירה על הספרות לערך הזה חסר הפרק הגדול שכתב Aronius, Regestae מספר 84 והלאה. תחת Albert der Grosse חסר דבר ע"א שרפת החלמוד ועל נבירול, תחת Barlaam und Joasaph לא נזכר Johannes Damascenus. הערך Christudichtung מצומצם על הספרות הגרמנית. מצד אחד נתקבלו ערכים מסורטים על נושאים אקטואליים שאין להם יחס ישר אל הדת, כמו: Alkoholfage, Arbeitslosigkeit, Aufwertung, Bank, Berufsberatung, Betriebsräte, Biologie, Bodenreform, Boerse וכו'. אך בכל זאת הספר מורה דרך מצוין בכל עניני מדע הדת; השתדלו מאד למצא לכל ערך את המעבר היותר רצוי לפי בקאותו בענין, עורך מחלקת היהדות הוא גונקל. ע"א נושאים יהודיים נמצאים הערכים האלה (חוץ משמות פרטיים מן התנ"ך): Ackerbau, Palästina; Ahasver; Akiba; Alliance Israélite; Altar, Israelitischer; Antisemitismus; Apokalyptik, Jüdische; Aramäisch; Archäologie, Biblische; Armenpflege, Jüdische; Askese im Judentum; Auferstehung im Judentum; Ausgrabungen in Palästina; Avicebron;

Baalschem; Bann; Barkochba; Baruch-Schriften; Baukunst in Israel; Begräbnis in Palästina; Berge im A. T.; Beschneidung; Bibel, A. T. (11 עמודות; Sellin Bauer, Bertholet); Bibelübersetzungen, Targume; Bibelwissenschaft, A. T. (Bertholet); Biblische Theologie, A. T.; Bilderverehrung im A. T.; Blut im A. T.; Brod, Max; Buber, Martin; Bund im A. T.; Chabiru; Chassidismus; Chronik; Chronologie, Ausserchristliche; Cohen, Hermann; Coster, Uriel da; Darmesteter; Dekalog; Deuteronomium; Diaspora, Jüdische; Dubnow; Ebioniten; Ehe im A. T.; Eherne Schlange; Eherne Meer; Eid im A. T.; Eiferopfer; Einstein; El; Elbogen; Elephantine—Urkunden; Elkesaiten; Elohim; Elohist; Ephod; Epigraphik, Semitische; Erlassjahr; Erlösung im A. T.; Eschatologie, Jüdische; Essener; Eupolemos; Ewiges Leben im A. T.; Exil, Babylonisches; Exodus; Familie im A. T.; Fremde in Israel; Galiläa; Gamaliel; Gaza; Gebet im Judentum.

ח. פלאוס.

350. Silver, Maxwell. Justice and Judaism in the light of to-day. New York, Bloch pub. co., 1928. [6], 73 '2 14:21.

ז. עוסק במושג הצדק אצל היהודים ובהתקדמות שכל המושג הזה בהתפתחות המוסר אצל היהודים והעמים האחרים. הספר, שקבל בשנת 1917 את פרס קופפמן—קולר, מבוסס על חקירה עצמית בספרות הרבנית.

ח. קבלה וחסידות.

351. אבולעפיה, מודרום בן יוסף. מ' אוצר הכבוד... [פירוש הגדות השנים מסדר זרעים ומועד על פי קבלה]... נדפס ראשונה בשנת תקס"ח ועתה הוכא לכה"ד שניתן על ידי השותפים מאיר מאיער מטשערטעו ויצחק הערשקאוויטש מבאטארטש. מאטמאר, דפוס מאיר ליב הירש, תרפ"ו. [3], 62 דף. 26:21.

זו היא הוצאה שלישית. השניה והשלמה יותר, ורשה תרכ"ח, לא נודעה למביא לכה"ד. הדפוס יפה.

352. [אנגל] ענגל, יוסף. אוצרות יוסף. מאמר לכנה, מאמר דוד ... וינה, דפוס „אוניון“, תרפ"ח. I, 105, VIII ע' 22:14. [גרובר], גרובער, י. משיח הרוחני. ראה ע' 25.

353. דב בן אברהם ממזריטש. מגיד דבריו לעקב והוא לקוטי אמרים אמרי נועם ... לובלין, דפוס נחמה הערשנהארן, תרפ"ו. 100 ע' 22:15.

הורודצקי, ש. א. החסידות והחסידים. ראה ע' 26.

354. לוי יצחק בן מאיר מברדיצ'ב. קדושת לוי על התורה ... אשר השאיר אחריו ברכה הרב ... לוי יצחק אבד"ק בארדיטשוב ... על המשה חומשי תורה גם כמות לקוטים על פסוקים ונמרות ... הוספנו דברים חדשים ...

ופזרנו אותם בתוך הפרשיות ועוד הוספנו הגדה מסכי דבי אתונא וארבע קדושות אשר נשמטו בדפוסים האחרים. לזבלין, הערשענהארן, תרפ"ז. 208, 94 ע' 15:23.

355. [לינר] ליינער, חיים שמחה. ס' דור ישרים הוא ששלת היחוס וסדר הקבלה מחמשה צדיקים ... אא"ז ... מרדכי יוסף ... טאיווצא ושני בניו ... יעקב ... ו ... שמואל דוב ... ושני בני זק' ר' יעקב ... גרשון חנוך העניך ... ו ... אברהם יהושע העשיל ... עבודתם ומנהגיהם ומפעליהם ... לזבלין, דפוס שנידרסטר, 1925. 118, [1] ע' 15:21.

356. מדרש ריב"ש טוב. והוא ליקט [ן] ... סכל תורותיו, ומאמריו ... [ש] ישראל בעל שם טוב ... מלוקט סכל הספרים הנמצאים ... כל ... הדרכות ומוסרים, סיפורים ומכתבים ... כשם רבינו הכעש"ט ... וגם ... פרושים ... רמזים ... דרושים ... ותר הפרטים ותבארו כהשקרים קודם כל החלקים והקונטרסים. כל אלה לקטתים ... יהודה סכונה ליב אברהםאם ... קעטשקעמעט, דפוס מרדכי אברהםאם, תרפ"ז. 112, 112 ע' 14:20.

עם הקדמה מאת המלוקט.
תכן: א. חלק ראשון ... יחלק לשני קונטרסים ... הראשון כולל כשלוש מאות מאמרים ... וכשבעים מכתבים ... בין ... הבעל שם טוב ותלמידיו ... והקונטרס הזה הוא כעין פתיחה כללית ... מדרש ריב"ש טוב ... וקונטרס השני ... לקוטי תורת ... הכעש"ט ... בעניני תורה ומצוות ועבודת השי"ת עפ"י אל"ף בי"ת ... והקונטרס הזה מאות א' עד ז' ועד בכלל ... [עם שער מיוחד].

358. ס' מעשה הגדולים החדש. כולל ספורים ... והנהגות טובות ... מאת ... יחיאל ... מאלכסנדר ומבניו ... ורחמיאל ישראל יצחק ... ועוד מהרבה צדיקים ... נמצא בו סיפורים מענין הכנסת אורחים ... הובא לבית הדפוס [עם הקדמה] ע"י מתתיהו צבי בן ישראל יעקב סלאדאווניק. ווארשא, (דפוס פיסמענט), תרפ"ז. 88 ע' 15:21.

357. מרדכי בן ישכר בר מנדבורנא. ס' מאמר מרדכי ... מאמרים ... וגליון לזה סתרי תורה אמרות מהורות ... מאת ... אביו ... ישכר בער ... מנדבורנא ... גם בו יבוא סן המחבר ... מעשים נפלאים ... שיחות ... ותפלות ... ומכתבים ... הובא לבית הדפוס ע"י חוצאות נכד המחבר ... אהרן משה לייפער ... סאטמאר, דפוס מאיר ליב הירש, תרפ"ז. [5], 30, [4] דף. 15:21.

בסוף הספר אגרת מנאוני ירושלים.

שלום, נ. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן. ראה ע' 34.

359. זעצער, ש[מואל] צ[בין]. די נסיעה פון רבי נחמן בראס-לאווער קיין ארץ ישראל. לויט דעם שבחי הר"ן ... מיט אן איינלייטונג, דער-קלערונגען און באמערקונגען. ניו יורק, פייערבערג, תרפ"ח. 128 ע' 14:20.

היסוד לספר הם שבחי מהר"ן בעברית ויודית. בהקדמתו (ע' 1—40) מדגיש המחבר את המקום החשוב, שתפסה א"י בתורת החסידות, ומספר על עליית החסידים לא"י. המחבר סובר שתאור נסיעתו של מהר"ן אינו מכיל שום גוומאות והוויות ויכול לשמש כחור תעודה היסטורית חשובה.—ההוצאה יפה.

360. זעזער, ש[מואל] צ[בין]. רב ישראל בעל שם טוב. זיין דעבען, דערהער און ווירקען. (פינפמע אויפלאגע). I/II. ניו יורק, פייערבערק, [1927]. 247, 251 ע' 19:13.

361. Bloch, Chajim. Le Golem. Légendes du ghetto de Prague. Traduit par François Ritter. Strasbourg, Heitz, 1928. [VI], 237, [1] ע' 13:18.

אחרי התרגום האנגלי של „האגדות על הגולם“ בא עכשיו תרגום צרפתי בלשון נעימה. המחבר בעצמו כתב לו הקדמה חדשה, שבה הזכיר גם את העובדה המעניינת כי המשורר הגרמני אחים פון ארינס בנה את ספרו „איזבלה ממצרים“ על אגדת הגולם. אנחנו משערים שהוא או חברו ברנשנו לקח את הידיעות האלה מתוך שורט, Jüdische Merckwürdigkeiten שלשוננו נזכר גם אצל בלוך. האגדות שהביא בלוך אינן נוסח ישן כי אם זיוף חדש כמו שהראה שלום בק. ס. א' ע' 104—106.

362. Bloch, Chajim. Lebenserinnerungen des Kabbalisten Vital. Leipzig, „Asia Major“, 1927. 179 ע' 12:18.

ס' החיונות למהר"ח שבלוך תרגמו ראוי בודאי להתפרסם בקהל רב. אפשר להכיר מתוכו במשך נכבד עד כמה מתאימים בנפש מיסתיקון גדול החזיון הסורי והחיים העצמיים. רב המאורעות, שרח"ו מספר, הם נסים ונפלאות, אבל הקול הפשוט והרציני של הספור מוכיח לקרא כי יש למאורעות האלה לכל הפחות אמת סוביקטיבית.—בלוך הוסיף לתרגומו הקדמה, הערות מועילות וביבליוגרפיה.

363. Buber, Martin. Die chassidischen Bücher. Hellerau, Hegner, 1928. XXXI, 717 ע' 11:20.

בספר זה כנס כובר את ספריו על החסידות בכרך אחד. בכרך נכללו הספרים „ספורי ר' נחמן מברסלב“, „אגדות הבעש"ט“, „הספר על המגיד הגדול (ר' דב ברוך)“, „האור הנגזר“, „דרכי אל החסידות“. להוצאה החדשה הזאת כתב כובר מבוא המשווה את החסידות לתורת שפינוזה ולתנועת שבתי צבי. בסוף הספר שלשלת הצדיקים.

364. Buber, Martin. De legende van den Baalsjém; vertaling van R. Colaço Osorio-Swaab. Zutphen, Thieme, 1927. 225, [1] ע' 15:22.

עם תמונת המחבר.

365. Held, Hans Ludwig. Das Gespenst des Golem. Eine Studie aus der hebräischen Mystik mit einem Exkurs über Das

Wesen des Doppelgängers. München, Allgemeine Verlagsanstalt, 1927. 282, [1] 'ע' 13:18.

עם תמונות.

366. **Levi, Eliphas.** Dogma und Ritual der hohen Magie [by] Eliphas Levi (Abbé Alphons Louis Constant). Barth, 1927. 2v. 273, [1]; 341, [1] 'ע' 14:22.

Bd. 1: Dogma. Bd. 2: Das Ritual.

ספרי אליפז לוי, בתור תעודות מסוג מיוחד, ראויים בלי ספק להתפרסם בתרגום חדש כי הנזיר והכהן המנוודה שכתבם הוא בתקופה החדשה המחולל המפורסם ביותר של התנועה הסודית שנקראת "קבלה נוצרית". חלק גדול מן השטה החשובה שקבע אליפז לוי יצא מדמיונו הקודח, אך ערב בה גם חומר סודי אמיתי ישן. בפרט מן הקבלה היהודית. בתערובת הזאת הויקו קצת כתביו שנקראו תמיד הרבה, בחביאם לידי דעות מושעות ע"א הקבלה היהודית. צריך לקרא אותם בתור תעודות על החכמה הנסתרת של המאה ה-19; במובן הזה הם מרבי לכת.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

[אוסטרו]ב] אסטראו, ת. ל. תנחומא בר יצחק. ראה ע' 16.

367. [אורליאנסקי] ארליאנסקי, צבי הירש. דרשות שנים ועשרים דרשות מהשלה מאות דרשות ... כרך שני. ניויורק, דפוס אריאס, 1927. 174, [2] 'ע' 15:23.

הכרך הראשון יצא בשנת 1922.

אשק, מ. הלל חסרה. ראה ע' 17.

368. בנימין בן מאיר. אמרי בנימין על התורה ... נדפס פעם אחת בעיר טרנפל בשנת תקע"ד ... לודו, שמשעטשינסקי, תרפ"ו. 100 ע' 15:21.

מרנליות, י. א. ז. אשרי האיש. ראה ע' 29.

[שורצמן] שווארצמאן, ב. מ. בן ישראל לעמים. ראה ע' 34.

שפירא, א. י. נתיבות שלום. ראה ע' 34.

369. אש, נחום. א מרויסטיווארט פארץ יודישען פאלק (דבריו נחמה) נעהאלטן פון הרב ... אבד"ק משענסטחוב. משענסטאכאו, שמואל יוסף אש, תרפ"ד. 77 ע' 13:19.

370. **Guttman, Jacob.** Fest-und Sabbathpredigten. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1926. xi, 323 פ' 15:23.

371. **Harris, Rendel.** What was the afikoman? Cambridge, Heffer, 1927. 13 פ' 15:24.

= Woodbrooke essays, no. 2.

372. **Hertz, J[oseph] H[erman].** Opening and concluding addresses. London, Oxford university press, 1927. 27 פ' 14:21.

373. **Schulman, Samuel.** "God and modern Gods"; preached Sunday, December 11, 1927. "With Forum supplement". New York, Congregation Emanuel, 1927 (?). 19 פ' 14:20.

374. **Schulman, Samuel.** Science, ethics, religion and Dr. Freud; preached Sunday, January 8, 1928. "With Forum supplement". New York, Congregation Emanuel, 1928. 23 פ' 14:20.

375. **Tefillof.** A noite de Shabbath (segundo o rito português); arranjo e tradução por A. C. de Barros Basto (Ben-Rosh). Porto, Comunidade israelita, 1927. 34 פ' 12:18.

י. היסטוריה ומדעים הקרובים אליה.

בלקינד, י. החשמונאים או מלחמת החרות. ראה ע' 19.

376. **ברנשטיין, ש[מואל].** בחזון הדורות. מסות ורשומות. ניו יורק, בלוק, 1928. 223 ע' 15:23.

התוכן:

א.—מן הדורות הראשונים. ר' אישתורי הפרחי. ר' שלמה אלקבץ. שבתי צבי. יהודה ליאון אברבנאל. אוריאל אקוסטה. דוגמת חיי אדם (לאוריאל אקוסטה). יוסף דולמיריגו.

ב.—מן הדורות האחרונים. ד"ר אהרן גולדנבלום ותקופתו. חיים וליג סלנימסקי ואלכסנדר הלוי צדכובים. ראובן בריינין. אחד העם. דוד סימנסון. אברהם דיסין. מיכאל אוסיפוביטש גרשנון.

ג.—דורות וספרים. גאון הארץ. חזון הגאולה בשירת ישראל. צער האומה. יגון הדורות. שירי הזעם. דוד לוחם.

כשדאי, צ. שכטר יעקב ונצורי ישראל. ראה ע' 27.

צינן. מאסף החברה הא"י להיסטוריה ואתנוגרפיה. ראה ע' 14.

שמחוני, י. ג. דברי ימי ישראל. ראה ע' 34.

377. לעקאש, בערנארד [Bernard Lecache]. ווען דאס פאלק

ישראל שטארבט. פון פראנצויזיש ש. ז. ווארשע, גאלדפארר, 1927. 240 ע'

19 : 13

חומר על הפוגרומים באוקראינה שאסף המחבר בזמן נסיעתו לרוסיה לסמרה זו בקשר עם משפט שורצבורג.

378. מארק, יעקב. גדולים פון אונזער צייט. מאנאגראפיעס

כאראקטער-שטריכען און זכרונות. ניו יארק, (אריאס פרעס), תרפ"ז. 384 ע'

23 : 14

עם תמונת המחבר.

הספר מכיל מונוגרפיות של שלשים וארבעה גדולים—רבנים, עסקנים, סופרים וסתם אנשי-שם. בתוכן מוזכרים אלה שהמחבר דן עליהם, והם : אברהם אליהו הרכבי, ר' איצ'עלע פאנעוועזער (ר' יצחק יעקב רבינוביץ), אליעזר גורדון, אלעזר אשלם, בוקי בן יגלי (ד"ר י. ל. קצנלסון), דוד גורדון, דוד גינצבורג (ברוך), דוד פיינבערג, ר' הירשל קאווער (ר' צבי רבינוביץ), ר' הלל סאלאנטער (מליקובסקי), ר' חיים סולוויצקי, ד"ר יהודה לייב קאנטאר, ר' יהושע העליר, ר' יעקב יוסף (רב הכולל בניוירק), ר' יצחק אלחנן (ספעקטאר), ר' יצחק בלאזער, ד"ר יצחק ריף, ר' ישראל סאלאנטער, ר' מאיר מיכל שאטער (רבינוביץ), מלכ"ם (ר' מאיר לייבוש ; קעמפענער), מינסקער גדול (ר' ירוחם לייב פרלמן), ר' מרדכי עליסברג, ר' משה איצ'ל פאנעוועזער (ר' משה יצחק הלוי), מתתיהו שפראשון, ד"ר עזריאל הלדסהימר, ר' עלינקע קראטינגער (ר' אליהו ליינסון), ר' פינחס רובנסקי, קלמן שולמן, קעלמער מגיד (ר' משה יצחק), שאול פינחס רבינוביץ (ש"ר), ר' שלום בער שניאורסן (מהרש"ב), ר' שמואל מוהליבר, שמואל יוסף פין, שמחה זיסל זיו.

אולם, אגב אורחא נזכרים גם הספורסמים האלה : אברהם מאפו, אד"ם הכהן, אייזיק מאיר דיק, פרופ' בקשט, ר' בנימין דיסקין, ברפמן, הירש דיינאווא, ר' הירשעלע ברוידע, פרופ' חולסון, ח"י גורלנד, יהודה לייב גורדון, ר' יוסף זינדל, יעקב לייפשיץ, יעקב ספיר, לייזענבלום, לייזענשאהל, לייפמן לייסקין (בנו של ר' ישראל סלנטר), ד"ר מאיר לעהמן, ר' מענדל חייץ, מרדכי אהרן גינצבורג, ניסן רוזנפלד, נצ"יב, שלמה פיינבערג, שמואל פולקוב, ד"ר פינסק, פירקוביץ, ד"ר שמשון רפאל הירש.

כשהחיים שוטפים כסדרם, אז איננו נכר וגרשם כל-כך חלופו של דור ; אבל בשעת חירום, בהשתער האיינזורמיות, אז אין הדור "חולף" כי אם "הולך" לו לעולמים ושוכע בנשיה ... מר מרק בזכרונותיו-נסות אלה הציג רבים מהגדולים מהיות נמחים מוכרן כל, ובשכר זה ראוי הוא לברכה וגם לכפרה על הבלפת האניות של עצמו והעניות ממעש של אחדים מעסקני צבור, כביכול ...

ח. ש. נייטוויזען.

379. קיפער, מ. 10 יאר אקטיאבר-רעוואלוציע ; די אקטיאבר-רעווא-

לוציע און די אידישע ארבעטנדיקע פון אוקראינע. קיעוו, "קולטור-ליגע", 1927.

142, [1] ע' 15 : 23.

עם פבלאות.

380. ריינווייץ, אברהם. דער איד אין קאנאדע. (מאטעריאלען צו דער געשיכטע פון די קאנאדער אידען). באנד 2. (טורנטו), „קאנאדע“, 1927. ע' 248—340. 15 : 23.

את הראשון ראה : ק. ס. שנה ג' ע' 55.

Abrahams, Israel. Jewish studies in memory of ...

ראה ע' 55 מספר 234.

381. Агурский, С[амуил]. Еврейский рабочий в коммунистическом движении 1917-1921; перевел с евр. Г. Майзель. Минск, Гос. Изд. Белоруссии. 1926. 244 ע' 15 : 23.
עם תמונות. עמ' 238—244 רשימת העתונות הקומוניסטית בשנות 1918—1921.
ספר ביוגרפיה ראה ק.ס. שנה ג' ע' 57.

382. Anklaam, K. Die Judengemeinde in Aurich. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1927. 15 ע' 15 : 23.

383. Bernstein, Herman. The history of a lie; "The Protocols of the wise men of Zion"; a study. New York, Ogilvie pub. co., issued by "Israel's messenger" Shanghai, China, 1928. [2], 74 ע' 14 : 22.

384. Blitz, Samuel. Nationalism a cause of anti-semitism. New York, Bloch pub. co., 1928. XIII, 157 ע' 13 : 19.
בעמ' 152—157 ביבליוגרפיה.

סיבת שנאת-היהודים היא, לפי דעתו של המחבר, ה„גנציונליזמוס“, כלומר השאיפה של כל עם ועם בעל מבנה פוליטי מיוחד להשליך את „גפשו הקבוצית“ (group-mind) על כל קבוצה אחר אשר נגפשו עמו. מכיון שהיהודים הם המעוט בכל מקום ומקום, סובלים הם בכל מקום. שאלת המעושים תפטר רק אז, כשיחקימו במקום המדינות הקטנות השואפות לשוויון כל תושביהם במנהג, במחשבה ובמסורת — מדינות גדולות מורכבות מקבוצים רבים ושונים.

385. Boehl, F[rants] M. Th. Nieuwjaarsfeest en koningsdag in Babylon en in Israël. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 23 november 1927. Groningen, Wolters, 1927. 34 ע' 16 : 24.

386. Боровой, С[аул] Я[ковлевич]. Еврейская земледельческая колонизация в старой России; политика-

**идеология-хозяйство-быт; по архивным материалам.
Москва, Сабашниковы, 1928. 200 п 16:24.**

הספר מוקדש לאחד הנסיונות החברתיים המעניינים ביותר. אלפי אנשים הרחוקים מחקלאות, אנשים שניקרו מתאיקונומיה המסורתית שלהם, במקצת מסבות איקונומיות—עודף ההצעת על הדרישה, במקצת מסבות פוליטיות—גזרות ורדיפות חדשות נגד היהודים ברוסיה כתחלת המאה שעברה—עוברים בלי רצון או אפילו נגד רצונם לחקלאות, לחקלאות הרוסית הפרמיטיבית שלפני מאה שנים, ובמקום, שהיה אז יותר פראי, משהיה לפני דור אחד, המערב הרחוק של ארצות הברית של אמריקה או ערבות הפּפּסֶס באגרנסיה. ברור, כמה נסיון זה מעין למוד. ראשית, כפרק חדש בהיסטוריה של היהדות הרוסית, ולא רק מצדה החקלאי: לא פחות מענין גם הצד האידאולוגי שבדבר. אבל חשיבות הדבר מונחת לא בעבר בלבד: ידיעתו חשובה מאוד גם כשכיל העתיד. עד כמה ומשום מה הצליח או לא הצליח נסיון ראשון זה—זוהי שאלה שגם אנו בארץ יכולים ללמוד ממנה הרבה. אולם נדמה שלנסיון חברותי זה יש גם ערך כללי-מדעי. מצדו הסוציולוגי נסיון זה דומה בהרבה למושבות הסוציאליסטיות, שנסדו על ידי האוּסוֹפּיסטִים הגדולים ותלמידיהם באמריקה, בקירוב באותו הזמן, התישבות שגם היא היתה בעיקר חקלאית וגם כן ברובה מורכבת מחומר אנושי, הרחוק מחקלאות. ההבדל שבין שני הנסיונות האלה הוא חיצוני בעיקר. במושבות הסוציאליסטיות הנוכחות רצו אנשים בתוקף האידאולוגיה החדשה שהרגישו בקרבם, לשנות את האיקונומיה. שבה היו נתונים קודם לכן, ובמובן זה נסיונות אלה יכולים לתת חומר לתשובה על השאלה הגדולה, עד כמה גדול כחה של אידאולוגיה לשנות איקונומיה עתיקה בת אלפי שנים. במושבות החקלאיות העבריות אנשים בעלי אידאולוגיה עתיקה הופלו בחזקה לזרועותיה של איקונומיה חדשה להם. חקלאות, והשאלה היא, אם ויחלי איקונומיה חדשה זו שינתה או חידשה את האידאולוגיה העתיקה שלהם. מה נותן לנו ספר זה מבחינות אלה?

ראשית, צריך להגיד, ששם הספר הוא קצת יותר רחב מתכנו, וזה משני הצדדים. ראשית, מצד החיצוני. כידוע, התרכזה ההתישבות החקלאית העברית ברוסיה העתיקה בשתי נקודות, בפלך חרסון ובפלך יקטרינוסלב. והנה, כדי ששם הספר יתאים לתכנו, צריך היה לכתוב על השער שלו: א. המושבות בפלך חרסון. כי על המושבות העבריות שבפלך יקטרינוסלב לא מדובר כלל בספר שלפנינו. רק בסופו, ע' 194—עומד המחבר על העליה הרביעית, כפי שהוא קורא לה, כלומר על יסוד המושבות בפלך יקטרינוסלב ואמר שמשעמם וקשה לכתוב עליה, מפני שעל עליה זו נשתמרו רק מעט תעודות, והללו אינן אלא חזרה על התעודות הקודמות.

אבל הנחה זו אינה מדויקת כשהיא לעצמה. מהמחבר הנכבד נעלם כנראה, שהמושבות בפלך יקטרינוסלב נמצאו במשך הדורות האחרונים תחת אדמיניסטרציה מיוחדת שהיתה בקירבתם, בעיר מריופול, פלך יקטרינוסלב*, ולאדמיניסטרציה זו היה ארכיון עשיר משלה. אבל הדבר אינו נכון עוד מעט אחר, ובוה אנו עוברים לצד הפנימי של העבודה הזאת.

המחבר נותן לנו רק את ההיסטוריה החיצונית של ההתיישבות הנדונה, כלומר הוא מספר רק על הפעולות של הביורוקרטיה הרוסית במקצוע זה. החיים הפנימיים של המתושבים מופיעים על הבמה רק במדה שזה נחוץ בשביל הבנת נפתלי הביורוקרטיה בעבודתה "הקולוניזציונית". כל ההיסטוריה הפנימית, כלומר ההיסטוריה של החלקאות העברית החדשה הזאת, עליותיה וירידותיה וסבותיהן, כל זה אינו קיים בשביל המחבר, לכל הפחות הוא אינו מבאר אף כמלה אחת, מדוע הוא עובר עליה בשתיקה. אמת היא שלכתוב היסטוריה אקדמית פנימית זו הרבה יותר קשה מלכתוב את ההיסטוריה החיצונית. בשביל האחרונה קיימות העובדות של המנוח ניקולסון ועכשיו נחופסו עליהן גם הארכיונים של המוסדות שפעלו בהתיישבות זו—בה בשעה שבשביל ההיסטוריה הפנימית אין הרבה עובדות קודמות ומה שיש דורש זהירות יתרה, בכל אופן אם מצד ההיסטוריה החיצונית אין בהיסטוריה של המושבות היקטרינוסלביות שום חדש, והמחבר היה אולי רשאי לדלוג עליה, הרי מצד האיקונומי—לנו המחבר מסל בו—אי אפשר היה לעשות ככה. לחפף, עד כמה שירוע לנו, המושבות של פלך יקטרינוסלב עולות כמובן החקלאי על חברותיהן שבפלך חרסון. זה יוצא גם מהחומר, שמוכר המחבר עצמו, למשל מדברי זימצוב ואולייניקוב, אבל על דברים של הללו אפשר היה להוסיף כהנה וכהנה.

ובכן, הספר שלפנינו מוקדש רק להיסטוריה החיצונית של ההתיישבות העברית ברוסיה ורק להלק אחד שלה, למושבות של פלך חרסון. אבל בגבולות אלה הוציא המחבר דבר מתוקן, וספרו יקרא בעונג ובתועלת לא רק על ידי מי שמתעניין ביהודי בנושא זה אלא על ידי כל קורא סתם. מן הפרק הראשון אנו רואים שכל האלמנטים של פתרון חדש זה, ההתיישבות החקלאית העברית ברוסיה, עברו אליה בירושה מפולניה, יחד עם היהודים עצמם. כבר כאן אנו מוצאים את כל הנמוקים והתקוות שבחוגים רשמיים הלכו בדרך חדשה זו, על אדמת פולניה הופיע גם המשכיל הראשון, אברהם הירשוביץ, שהשיבה לחקלאות היתה להלק מהפגורמה הלאומית שלו ושהעמיד אחרי כך כל כך הרבה תלמידים. אחר כך עובר המחבר להשתלשלות העינים ברוסיה וזה על סמך חומר ספרותי עשיר וחומר ארכיוני גדול, שבעבורו השקיע כנראה המחבר הרבה זמן וכת. המחבר יודע לבחור ולעבד את החומר הדרוש וגם להרצות אותו באופן יפה. הוא אינו שוכח את הצד הפנימי של המאורעות, כלומר את הריאקציה שהפוליטיקה הממשלתית הרוסית הולירה בקרב היהדות הרוסית וראשית כל בין המשכילים שלה. ויחד עם זה אין הוא אף רק על פני הספרות הקלים אלא מתעמק לפנים הדינמיקה האיקונומית, זו שמבחינו וזו שמבפנים. רושם געים עושה ביחוד הדבר שהמחבר מתרחק מכל אפולוגיה, מלבד כמובן האפולוגיה, הפמונה בעובדות עצמן.

על העובדות כשהן לעצמן אין אנו יכולים לעמוד כאן, אבל בדרך כלל צריך להגיד שהיסטוריה זו מולירה כראש הקורא אסוציאציות מרובות מהמאורעות של עשר השנים האחרונות. נזכיר למשל השפעת הסנהדרין של נפוליאון על עמדת ממשלת רוסיה בענין ההתיישבות ועוד ועוד הרבה מונחים מענינים אחרים. קנה המדה הוא אחר, החיצוניות היא אחרת, אבל בדרך כלל אין הרבה חדש תחת השמש. אולי רק על פרט אחד כדאי לעמוד קצת.

במפרט שלנו עמדו כבר מזמן על הקשר החזק שבין השיבה לחקלאות ובין הציוניות. בלבו של סתם יהודי ה"שיבה לעבודת האדמה" קשורה עם "אדמת אבות". לפי מושגיו, יהודי שבא לארץ ישראל צריך לעסוק כמה שעסקו אבותיו כשישבו בארץ.

דהיינו, בעבודת האדמה. מושג זה הביא גם ברכה מרובה וגם נזק רב אבל לא נעמוד על זה כאן. חשוב, שאסוציאציה נפשית זו פועלת גם מצד אחר, לא רק כי ששב לארץ ישראל צריך לשוב גם לעבודת אדמה, אלא יהודי, ששב לעבודת האדמה באיזה מקום שהוא צריך לשוב... ליהדות הקדמונית. מובן שהזיונות נפשוים אלה אינם נתפסים באמצעים סמיוטיים, אבל אי אפשר לא לשים לב לעובדה שהמתישבים הראשונים בפלך חרסון קראו לעפריהם בשמות עבריים: „שדה מנוחה“, „נהר טוב“, „יפה נהר“... אם לא נשכח, שזה קרה לפני יותר ממאה שנים ובאקלים הקר של המצואות הרוסיות המפורסמת של אותו הזמן—או נצטרך להודות שכאן פעלו איזה כחות חוקים.

לסוף יורשה לנו להביע את חקותנו, שהמחבר הנכבד יוסיף לעבוד בשטח זה ובמשך הזמן ירהיב ויעסיק את גבולותיו. ראוי הוא נושא זה, שיקדשו לו זמן וכת.

דוד ויסמן.

387. Cassuto, Alfonso. Gedenkschrift anlässlich des 275 jährigen Bestehens der portugiesisch-jüdischen Gemeinde in Hamburg. Mit Aufzählung der portugiesisch-jüdischen Rabbiner in Hamburg und der in Hamburg, Altona und Glückstadt gedruckten Bücher portugiesisch-jüdischer Autoren. Amsterdam, Hertzberger, 1927. 31 "ו ill. 16: 24.

388. Хейфец, И[лья] Я. Мировая реакция и еврейские погромы. Т.1-2. Харьков, Государственное издательство, 1925. 15: 23.

T. I. : Польша 1918-1922. 256, [1] "ו.

" 2. : Венгрия 1918-1922. 248, [1] "ו.

הספר נכתב בזמן המאורעות ותכף אחריהם: בשנות 1919-1923. הכרך השלישי מופיע בפגריםים שבאוקראינה.—המחבר השתמש בחומר נדפס, בספוריהם של עדי-ראיה וגם בחסר רשמי בלתי נדפס של הממשלה הסובייטית.—המחבר נותן לפגוריםים באור כלכלי.

389. Comité des délégations juives, Paris. Les pogromes en Ukraine sous les gouvernements ukrainiens (1917—1920); aperçu historique et documents ... Paris, 1927. [5], 99, 144, [2] "ו 14: 23.

עם 8 ע' צלומים.

390. Dentz, Fred[erik] Oudschans. De kolonisatie van de Portugeesch Joodsche Natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne. Amsterdam, Hertzberger, (1927). 63 "ו 16: 24.

על סך תקורות בארכיונים ומקורות עתיקים עוסק הספר בהתישבות היהודים הפורטוגלים-הולנדים בסורינם (צפונה מברזיל). נמצא כי שנת 1639 היא הראשונה שבה יש הוכחה על ישוב יהודי בארץ. היהודים התגאו לעור להולנדים במלחמתם נגד הפורטוגלים מדכאיהם בעבר, אבל שברו את השפה הפורטוגלית לזמן רב (עד 1837) בתור יפה רשמית, כמו גם בהולנד. אף היהודים מהולנד שיסבו בסורינם, נספחו יהודים מאנגליה ויהודים ששכלו ככרול.

מן הפרטוגלים. לא פעם קבלו היהודים משרות גבוהות בהממשלה ובצבא (הפעם הראשונה בשנת 1688). בראשית המאה ה-18 באו יהודים אשכנזים אל הארץ. אצ"ל כי היהודים הפורטוגלים הביטו עליהם בכוז; רק בשנת 1852 התמוגו. במשך המאה ה-18 נלחמו היהודים מלחמות קשות מאד נגד עבדים כושים מורדים («בושי-השיח» Maroons). בערך 1770 שומעים על מעשים של אנטישמיות. בין הגזרות היתה אחת, שאסרה ליהודים לבקר את התיאטרון. והיהודים יסרו תיאטרון משלהם, שפרח עשרות רבות של שנים. גם אגודה ספרותית בשם «Docendo docemur» היתה להם. ב-1788 כתבה הקהלה ע"י חמשה באי"כ ספר «תולדות היהודים בסוריינם» בצרפתית, שתרגם אח"כ להולנדית. בסוף המאה ה-18 בקשו מספר יהודים «צנועים» להקבל בקהלה. — הקצורים האלה מראים בכמה דברים מענינים עוסק הספר הקטן.

Еврейская Летопись. Сборник 4-й.

ראה ע' 52.

Еврейская Старина. Т. XI и XII.

ראה ע' 52.

391. Elbogen, Ismar. History of the Jews after the fall of the Jewish state. Cincinnati, Dept. of synagog and school extension of the Union of American Hebrew congregations, (c1926). ix, 237 'פ facs., pl., ports. 13 : 19.

הספר הוא יותר מתרגום ספרו של אלבוגן הגרמני; המחבר הוסיף עוד פרקים חדשים אחדים. בפרט בנוגע לתולדות היהודים בזמננו. ביבליוגרפיה נבחרת, שהסתפקה כפי כונת התרגום בחבורים באנגלית, נספחה לספר, וגם 16 תמונות.

392. Fattori, Onofrio. Luigi Luzzatti. San Marino, typ. Arti grafiche sammarinesi, 1927. 10 'פ 17 : 24.

Estratto da „Museum“, anno XI, n. 1.

עם תמונתו של לוצצ'י.

393. Floriano, Antonio C. La aljama de judios de Teruel y el hallazgo de su necropolis. Teruel, typ. „La Voz de Teruel“, 1926. 36 'פ 5 pl. 15 : 23.

Memoria de excavaciones, num. 1.

394. Hachenburg, Max. Lebenserinnerungen eines Rechtsanwalts. Düsseldorf, Neue Brücke Verlag, (c1927). 352 'פ 16 : 24.

עם תמונת המחבר.

מחבר ספר-זכרונות זה הוא יהודי גרמני בן משפחת רבנים ומשפחת סוחרים, אשר עלה לגדולות, השפיע בהרבה על הפוליטיקה של ההשכלה בארץ בארץ וא"כ גם בגרמניה כללה. המחבר הוא לפי התיפוס שלו ולפי השקופתיו מתבולל-בהכרה. הספר מכיל גם פרק גדול על אנטישמיות.

395. Hagani, Baruch. L'émancipation des Juifs. Avec une préface de Charles Guignebert. Paris, Rieder, 1928. 270 'פ 12 : 19.

= Judaïsme; études publiées sous la direction de P.-L. Couchoud, VIII.
תולדות שחרור היהודים בגרמניה ובצרפת, מיוסדות על תעודות ומקורות מכל המינים.
שאסף אותם המחבר בחריצות גדולה. הפרק הגרמני נמשך מן הרמב"ם עד הרומנטיקה.
הפרק הצרפתי מכיל המהפכה הגדולה ותקופת נפוליון. המחבר נתן עבודה עצמית, רבת ערך.
המבוא מכיל קצור תולדות היהודים בכלל.

396. Heppner, A. Aus Vergangenheit und Gegenwart der
Juden und der jüdischen Gemeinden in den Posener Landen, von
A. Heppner und J. Herzberg. Heft 24. Breslau, Selbstverlag,
1927. 'פ 921—960. 15 : 23.

החבורת הקודמות הופיעו בשנות 1904—1921.

397. Höxter, Julius. Quellenbuch zur jüdischen Geschichte
und Literatur. Teil II, IV. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928.
14 : 21.

T. II: Spanien. VII, 132 ע'.

T. IV: Europäische Länder in der Neuzeit. VII, 169 ע'.

החלק השלישי ראה ק.ס. שנה ד' ע' 126.

החלק השני של הספר יקר הערך הזה כולל את התקופה הספרדית. הרבועי מתחיל
בגרש היהודים מספרד ומגיע עד סוף המאה ה-18. המופטים הנבחרים מראים על חיי היהודים
בתוריהם, הולנד, איטליה, פולין, גרמניה. חלקים רבים תורגמו הפעם הראשונה בשביל הספר
הזה מתוך מקורות שאינם פתוחים רק ליחידים. הספר, אשר יש לו ערך מדעי אמתי, מכיל
חלקים רבים בעלי חשיבות גדולה לתולדות היהודים ולתולדות תרבותם. מפתח הסקירות בסוף.

398. Іоктон, Н. „Работа“ Бѣлой арміи Юденича по
„еврейскому вопросу“, готовившійся погром над евреями
Петрограда. На основаніи личных переживаній оче-
видца, участника Сѣв.-зап. арміи, и документальных
данных. Тарту, тип. Лаакман, 1928. 15 'פ 15:23.

399. Josephus Flavius. Josephus; with an English trans-
lation by H. St. J. Thackeray. In eight vol. v. 1: The life.—
Against Apion. London, Heinemann, 1926. xx, 425 'פ 11 : 17.

The Loeb classical library.

ההוצאה החדשה הזאת תופיע בשכנה כרכים. הכרך הראשון מכיל את חיי יוסף ואת
הספר נגד אפיון; את הנוסח היווני ואת התרגום האנגלי. הנוסח של ה"חיים" מבוסס על
ההוצאות של גיזה ושל נבר, אולם במקומות רבים סר המו"ל מן הנוסחאות האלה.

400. Kittel, Rudolf. Die Zeit der Wegführung nach Babel
und die Aufrichtung der neuen Gemeinde. 1. u. 2. Aufl. Stuttgart,
Kohlhammer, 1927. vii, 298 'פ 16 : 24.

= Geschichte des Volkes Israel, Bd. 3.

את הקודמים ראה: ק.ס. שנה ב' ע' 22.

הספר "תולדות עמי-ישראל" של רודולף קיסל נחשב לאחת מן היותר טובות — אם לא היותר טובה — שבהיסטוריות הישראליות בכל הלשונות; ועוד בשנת 1923 יצאו שני הכרכים הראשונים מספר זה בהוצאה שונית. אבל שני הכרכים הללו כללו את תולדות ישראל מראשיתו ורק עד חורבן בית ראשון. על ההיסטוריה הישראלית מכאן ואילך לא פרסם קיסל כרך חדש עד היום. ואולם — כדבריו בהקדמתו — עוד לפני עשר שנים התחיל ממשיך את "תולדות עמי-ישראל" שלו מגלות-בבל ואילך. המחצה הראשונה של כרך שלישי מספר זה יצאה לפני חדשים אחדים, והיא כוללת כמעט 300 עמודים רק קצת יותר מתולדותיה של גלות-בבל עצמה. היא מסתיימת בהרצאת המאורעות העולמיים, בדרישה הראשונה, אבל באמת אינה מגיעת בספור מאורעותיהם של העולים אלא עד הכרזת-כורש. המחצה השניה של כרך ג', שצריכה להופיע בעוד חצי-שנה, תמלא, ודאי, במאורעות של שיבת-ציון כולה.

בכל המעלות, שבתן מצטיינים שני הכרכים הקודמים של קיסל, מצטיין גם כרך שלישי זה. זהירות מרובה בהחלטות, מדעיות מחמרת וקפדנית, השתלשלות גמורה על כל החומר ממקורות ראשונים ובקורות עצומה בספרות המדעית המקצועית בכל הלשונות (וזאת עבירתו, לצערנו!) — כל אלו המדות המשובחות של קיסל בולטות וניכרות גם בכרך זה. אין הוא מְשַׁמֵּר, אבל הוא זהיר וזהירות מדעית מרובה. יודע הוא את כל החדשים המפתיעים של המבקרים הקיצונים ומביא אותם בהשבוך, אבל אינו להוט אחריהם ואינו מקבלם בלא שיקול-דעת ארוך, שעל-פי רוב הוא — שיקול-דעת זה — גורם לדחייתם. מעלות אלו מחבנות היסטוריה ישראלית זו על כל אנשי-מדע, משמרים וראיוקאלים, יהודים ונוצרים.

ומה שמצוין את החלק הנוכחי ביחוד הוא — הקישור הפנימי העמוק, שקיסל מקשר את המאורעות הישראליים, המדיניים והרוחניים, במאורעות העולמיים. על-ידי כך לא רק הוא מפיץ אור על המהפכה בחיי-ישראל, מהפכת יחידה במינה בהיסטוריה האנושית, שבאה בסוף ימיה של גלות-בבל, אלא עושה אותה כמעט טובנת מאליה. הכתאקספריסיות של נבוכד-נאצר (עמ' 1—9), נבוכד-נאד (עמ' 11—20), כורש (עמ' 268—285) ודריוש (עמ' 292—298), הן מזהירות; והן מבארות הרבה מן המאורעות מאליהם. בכשרון מפליא תאר קיסל את הזעזועים ואת התקוות, שקמו וצמחו בקרב הגולה היהודית ככלל בימי נצחונותיו הראשונים של כורש (עמ' 130—133, 205—207). בפרק הגדול על יחזקאל השעים קיסל את התכונה הרצינית, הגראנדיוזית, המגעת לידי אכזריות, של הנביא (עמ' 166—168). מעניין הוא הסעיף על "פאראפסוֹכִי גויה", שבו מבואר הכשרון המיוחד של הגויא לראות למרחוק (Fernsehen), מה שקיסל מהזק על-ידי ראיות הרבה מספרו של E. Mattiesen. Der jenseitige Mensch, 1926 (עמ' 147) והערה 3, 151—158, 258—263). אין כמותו בכרך זה, שהכיר את הערך ההיסטורי-העולמי של התשובה מתוך הסתכלות-עצמית (Selbstbesinnung), שתפסה בסוף ימיה של גלות-בבל את הגולה היהודית (עמ' 186—190). הפרובלימה של שירי "עבד-יהוה" — זו השאלה, שספרות שקמה נוצרה עליה, מתגלגלת כאן לפנינו ברחבות מרובה; ואולם הפתרון אינו מספיק, לדעתי: כל פתרון, שיביא בחשבון רק אישיות פרטית — אפילו בצירוף הנביא עצמו (עמ' 222—257), ולא את עמי-ישראל (עיון: י. קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב' ירושלים תרפ"ז, עמ' 99—104), לא יבאר את כל הדברים העיקריים, שנכללו בשירי "עבד-יהוה", כמו שלא באר אותם החוקר קליין, שהחליף את דעתו שלש פעמים: קודם לכן היה "עבד-יהוה" זה זרוב בל, אחר כך — הורבין, ולסוף — אפילו משה רבינו (עבד-ה') בכבודו ובעצמו. כמו-כן קשה

להסכים לקיטל, שתהלים, ע"ה, נכתב בימי גלות-בבל (עמ' 198—200): כל הסגנון וכל רחבות-ההרצאה מתאימים לזמן יותר מאוחר—לימי בית שני; וכך הדבר גם בנוגע למומור ק"ו. לעומת זה חשוב ומוצלח הוא הסעיף על האוכלוסים: מספרם של הגולים והשבים (עמ' 53—62), חשבון, שעולה בחריפותו ודיוקו על כל מה שקדם לו בנידון זה. על כל פנים, המחצה הראשונה של "תולדות עמי-ישראל" לקיטל אינה נופלת בחשיבותה משני הכרכים הקודמים—ואנו מצפים למחציתן השניה ולמשכה של ההיסטוריה של עם יהודה בימי בית שני בכלל.

יוסף קלוזנר.

401. **Kon, Pinchas.** Geheimberichte der russischen Gendarmerie wegen Moses Montefiores Besuch in Wilno. Aus dem Wilnoer Staatsarchiv. [Wien], 1927. 6 'P 15:23.

Sonderabdruck aus B'nai B'rith Mitteilungen für Oesterreich, Jahrg. 27. Heft 10, Dezember 1927.

402. **Kracauer, I[sidor].** Geschichte der Juden in Frankfurt a. M. (1150—1824). Hrsg. vom Vorstand der Israelitischen Gemeinde Frankfurt a. M. Bd. 2. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. VIII, 553, 4 'P 16:24.

בע' 524—533 רשימת המקורות שנדפסו.

את הכרך הראשון ראה ק.ס. שנה ב' ע' 180. הכרך השני מרצה את תולדות היהודים בפנים החל מכתמת שלשים השנה עד שנת 1824. הספר הוצא לאור ע"י אלמנת המחבר, ג' הויג קרקאואר, אשר הוסיפה לעבודת בעלה מפתח השמות והענינים וביבליוגרפיה של המקורות הנדפסים. המפתחות האלה נדפסו — בעד שני הכרכים — בסוף כרך ב'.

403. **Нулишер М[ихаил] И[гнатъевич].** Великая французская революция и еврейский вопрос. Ленинград, Сеятель, 119 [1] 'P 16:23.

(Общество распространения просвещения между евреями).

המחבר נותן סקירה כללית על תולדות היהודים הפורטוגזיים בדרום צרפת והיהודים הגרמנים בארץ-לוסרינגן. אח"כ הוא מרצה על השתלשלותה של שאלת היהודים בזמן המהפכה הצרפתית הגדולה: דרישות היהודים, הוכחות באמצע הסיסמה, הכרת שהררי היהודים ב-27 לספטמבר 1791.

404. **Levinson, A[braham], ed.** Dr. Spivak memorial issue [of] The Sanatorium. (Denver, Colo. Jewish consumptives' relief society), 1927. 23, 1 'P 23:30.

=The Sanatorium, v. 22, no. 4, 1927.

עם תמונתו של ספיבק.

405. **Millas i Vallicrosa, J.** Documents hebraics de jueus catalans. Barcelona, Institut d'estudis catalans, 1927. 107 'P 33 facs. plates, 22:28.

= Institut d'estudis catalans, seccio historico-arqueologica. Memories, vol. I, fasc. 3.

החכם הספרדי Millàs, פרופסור לתנ"ך ולספרות העברית בימי הביניים באוניברסיטה במדריד, העומד היום כיחיד בדורו על משמרת חכמת ישראל בספרד, הוציא לאור ליג שטרות משנת ד"א ותת"ל"ג עד שנת ה"א ופ"ח העשויים ע"י סופרי ישראל כתקון חז"ל בברצלונה, בגירונה ובבזילדון (Besalu) ובמונתשון (Monzen) בארץ קטלוניא, שהיו גנוזים עד עתה בארכיונים דברצלונה וגירונה ואשר לא היו נודעים לחכם משה שוואב (ב"ר R. E. J.) כך סיח וב"ר Boletín d. l. R. Academia d. l. historia כך סיח וס"ט). והנה היום בידנו אוצר מלא של שטרות קטלוניא מוקדמים מכל אשר היו נמצאים לפנינו בשאר ארצות אירופה. חכמם נוגע לרוב לסכירות קרקעות, וגם יש בהם איזה שטרי מעשה ב"ד, ושטרי אפוסטרופות וגביית כתובה ועוד. כמובן חשובים מאד הם לחקר התפתחות השטרות בכלל. ביחוד הובר על ידיהם. — מה שנעלמה מעיני החוקרים עד היום — שר' יהודה אלברצלוני השתמש בס' השטרות שלו לא לבד בספרי הגאונים, כי אם גם בשטרות הנהוגים בזמנו ובארצו. על זה ועל כיוצא בזה אדבר בפרט בהוספות להעבודות של יהודי ספרד שיצאו לאור על ידי בקרוב. וגם דברתי במקום אחר (M.G.W.J. 71, 393) על מנהג של עכוב תפלה, אשר הובא מצרפת לברצלונה. בשטרות אלו נמצאים שמות ר' שמואל חסרדי והרשב"א ובני ששת ובני חסדאי ואנשים אחרים לא נודעים עד היום. יש להעיר על העדים פטר בר' אברהם וצ"ל (ס' ד') דוד בר' יוסף חרררי בס' ה' ט' י' י"ג (ע' אהרון ב' אברהם ב' יצחק ההררי בשו"ת הרשב"א ח"ג ס' ל"ב. מה נעם של ר"ת אלו?). יצחק בן הפרוש ר' מנחם ושי"ע"ם (ס' ס"ז י"ז כ"ה) על ר' יוסף ראש פלפל (ס' כ"ה). ועל עזרא בר' ראובן צבירי בר' פטר זלחיה (ס' כ"ה). בס' כ"ה ו' המלה זו נוהגת במקום משקל ולא במקום מסבע, כמו שחשב מלואם. מה רוצה לומר המלה עיקל בס' י"ט? (ע' כמוהו בשטרות של אנגליא הוצאת Davis ע' י"ה ור"כ). המו"ל עשה את מלאכתו באמונה וכהלכה וראוי לתודות ותשבחות כל קהל דורשי חכמת ישראל. יהי רצון שיצליח בדרכו! ותשואות חן גם לר' לור כהן ולר' ירושלם אשר עמד על ימינו!

יצחק בער.

406. Morus, [Richard Lewinsohn]. Wie sie gross und reich wurden. Lebensbilder erfolgreicher Männer. Mit 24 Tafeln. Berlin, Ullstein, (c1927). 287, [1] P' 19: 24.

הספר מכיל את תולדות חייהם של רוקפלא, בני משפחת רוש שילד, נובל, מורגן, קרופ, אריסון, פורד, בליין, לורהולם, סמינס.

407. Общество ремесленного и земледельческого труда среди евреев (ОРТ). Об'единенная статистико-экономическая комиссия при Ц.К. Материалы и исследования. Вып. I. Еврейское население СССР. (движение за время с 1897 по 1923 г. и распределение по республикам и поселениям); обработка материала и текст

Л. Г. Зингера, под общей ред. З. Л. Миндлина. Москва, ОРТ, 1927. 43 [6] 'פ, диаграммы, 15:23.

המספר מספף בתנועת האוכלוסין היהודים ברוסיה במשך 26 שנה, שעברו מהספירה הכללית האחרונה. במשך הזמן הזה מספר היהודים ברוסיה של עכשו התמעט על 50000 איש ו. א. כמעט 2 אחוזים, באותו זמן, שמספר התושבים לא יהודים התרבה על 28 אחוז. לפי המדינות: באוקראינה התמעט מספר היהודים על 15.7%, ברוסיה הלבנה התגדל על 3.4%; בכל רוסיה חוץ ממדינות אלה—(ו. א. בעיקר בפלכים שהיו מחוץ ל"תחום המושב"). מספר היהודים התרבה על 200 אלף בערך.

המספר הכללי של היהודים בכל מדינות רוסיה 1925 הוא 2.454.000 בערך.

408. Rabin, Israel. Die Juden in Zülz. (Zülz, Magistrat Zülz OS.), 1926. 44 'פ 16 tab. 14: 22.

Sonderdruck aus der Festgabe zur 700-Jahrfeier der Stadt Zülz OS.

409. Revere, Amedeo. Giuseppe Revere; scritti vari raccolti a cura di Amedeo Revere; con prefazione di Piero Sticotti. Roma, Casa editrice Selecta, (1928). 112, [1] 'פ 13: 19.

בסוף המסר נמצא פרק על המשפחה היהודית — Revere.

410. Rosenthal, Berthold. Heimatgeschichte der badischen Juden seit ihrem geschichtlichen Auftreten bis zur Gegenwart. Mit einer Urkundennachbildung, 10 Lichtbildern und einer Geschichtskarte von Baden. Bühl/Baden, Konkordia, 1927. VIII, 532 'פ 16: 22.

כנראה הצליח המחבר למצא את כל המקורות הגותנים חומר לענינו, והוא יודע בהתעמקות מפליאה לפרטי הפרטים של תולדות היהודים בבדן. המקרים ההיסטוריים ומצב היהודים התרבותי והמשפטי מבוררים היטב. הרי זאת עבודה שבלי ספק תהיה בת-סמך לזמננו. על תקופת ימי הביניים יש רק מעט, אך כידוע, לא באשמת המחבר; נראה כאן עוד הפעם כמה נחוץ לנו שיגלו המקורות הקבורים.

411. Schwarz, Adolf. Trauerrede auf den verewigten Ober-rabbiner Professor Dr. H. P. Chajes, am 16. Dezember 1927 im Tempel Wien, Innere Stadt gehalten. [Wien], n. p., 1927. 8 'פ 15: 22.

412. Simon, H. F. Aus Walther Rathenaus Leben. Dresden, Reissner, 1927. 30 'פ 13: 21.

= Schriften der Walther Rathenau-Stiftung, Nr. 1.

413. Stern, Heinrich. Geschichte der Juden in Nordhausen. Nordhausen, Selbstverlag, 1927. 75 'פ ill. 17: 24.

414. Українська академія наук. Київ. Юбілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія з нагоди сімдесятої річниці життя та п'яде-

сятих роковин наукової діяльності. (Т. I.) Київ, Академія наук, 1927. XI, 1187, [1] 18:27.

(Українська академія наук. Київ. Исторично-філологічний відділ: Збірник № 51.)

קובץ לכבוד ההיסטוריון האוקראיני המפורסם לחנ יובל. כמעט כל המאמרים על נושאים אוקראינים (ע"פ רוב בהיסטוריה, משפט ואתנוגרפיה). ישנם 3 מאמרים בעלי תוכן יהודי: (1) י. ב. גלגל — התכונות להתיישבות היהודים, שדנה עליהם הממשלה בקיבוץ ב 1841, ע' 955—966. (2) פרופ. ו. פ. קלימנקו — התעשייה והמסחר בפורוליה בהתחלת המאה ה-19, עם סבלאות סטטיסטיות חשובות על כל הערים והעיירות, ע' 1032—1057. (3) פרופ. ו. פ. רובינסקי — מתולדות הגורו בקיבוץ, ע' 938—955. בכל המאמרים האלה עבד חומר ארכיוני רשמי בלתי ידוע עד עכשו.

415. ולפנסון, אסר'איל. تاريخ اليهود في بلاد العرب في الجاهلية

وصدر الاسلام. مصر, مطبعة الاعتمار, 1927. 189. 16:24.

וולפנסון, ישראל: תולדות היהודים בארצות ערב בתקופות הבערות והתחלת האסלאם. קהיר, 1927.

יא. עם ישראל בהוה.

פדרבוש, ש. שלכות היהדות. ראה ע' 31.

416. [צ'רנוביץ, חיים] רב צעיר. על הזרמים הדתיים ש

היהדות באטריקה; הצעה על-דבר יסוד בית-דין הגדול. ניו-יורק,

דפוס „אפיטודייט פרינטינג קומפאני“, תרפ"ז. 20 ע' 15:23.

רופין, א. ההתיישבות החקלאית של היהודים ברוסיה. ראה ע' 33.

417. „תרבות“. פולניה. דין וחשבון של הועד המרכזי מחשון

תרפ"ה עד כסלו תרפ"ח. ורשה, תרבות, תרפ"ח. 64 ע' 15:22.

לצירי הועדה הארצית השלישית.

418. געזעלשאפט פאר יתומים פארזארנונג אויף וואלין. באריכט

פון דער טעטיגקייט פון הויפט-ראט פאר דעם פערזאד פון סערץ 1925 ביז

יאנואר 1927. צוזאמענגעשטעלט דורך ל. שפילבערג. (ראוונא, דפוס פייגל), 1927.

58 ע' 15 סבלאות של חשבונות וסטטיסטיקה, 22:28.

יש גם שער בפולנית.

419. 'יעאס'—יידישער צענטראלער עמיגרציע-געזעלשאפט אין פוילן.
באריכט פון ברוסקער אפטיילונג ... פארן יאר 1926. ברוסק, יעאס, [1927].
22 : 15 ע' 57

420. קאמוניסטישע פארטיי. רוסלאנד. אידישע סעקציע. אלפאר-
באנדישע באראטונג; (דעקאבר 1926). מאסקווע, שול און בוך, 1927. 263, [1] ע'
23 : 15

421. קאמוניסטישע פארטיי. ווייסרוסלאנד. אידישע סעקציע. באריכט
פון דער הויפט ביורא ... פאר דער צייט פון אקטאבר 1924 ביז אקטאבר
1925 יאר. מינסק, שול און בוך, 1925. 36 ע' 15 : 23

422. The American Jewish committee. Annual report. New
York, n. p., 1928. 184 ע' 12 : 18.
21. annual report.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

423. American joint reconstruction foundation. Report of
activities May 15th, 1924—December 31st, 1926. Berlin, typ.
Scholem, [1927]. 191 ע' 19 : 25.

סבלאות רבות.

424. Antwerp. Administration centrale de bienfaisance juive.
Exercice 1927. Anvers, typ. Jacobowitz, [1928]. 207 ע' 13 : 21.

425. Belloc, Hilaire. Die Juden; Übersetzung [aus dem
Englischen] und Nachwort von Theodor Haecker. München, Kö-
sel, 1927. XV, 232 ע' 14 : 22.

כדבר אחד יוצא הספר הזה מגדר הרגיל—בשקרנותו. ועל כן בלי ספק יהיה לספר
סופתי בשנאת ישראל. על השער כתוב: 'שלום לישראל', וכן העמיד המחבר תמיד פני
אהבה ואחזה ליהודים, ומאחורי המסות הזה השעין עליהם את רוב הדבה שהוציאו עליהם
עד עכשיו, ומצא בזה עוד מקום שהניחו לו אבותיו להתגדר בו: גינסלמן, המסות להפרעות.
פתרון שאלת היהודים' אצלו בדיוק מה שהיה בעבר: הכתם הצחב והגסו. אפילו הציונות
לא יצאה זכאית מפניו. המתרגם הגרמני בעצמו יבקר את הספר בקורת רצינית; למה
תרגמו?

426. Billikopf, Jacob. The Jewish situation in Eastern
Europe including Russia and the work of the Joint distribution
committee. Joint report by Jacob Billikopf and Maurice B. Hexter...
1926. (Chicago, 1926). 54 ע' 15 : 23.

427. **Buchmil, Josué.** Renaissance juive. London, Keren Hayessod, 1926. 16 פ 11:19.

428. **Бурменко-Ортенберг, Д.** Антисемітизм — зброя наших ворогів. Харків, „Український робітник“, 1927. 78, [2] פ 11:15

429. **Хвыля, А.** Национальный вопрос на Украине. (Харьков), Гос. Издат. Украины, 1926. 129 פ 15:22.
במקומות שונים ישנם מספרים מסויסמים על-אודות יהודי אוקרינה.

430. **Fleischmann, Gustav.** Sidla zidu v Cechach. Podle scitani lidu z 15./II. 1921. [Praha, 1927?] 2 fasc. 7, 26 פ 21:34.
הקטגוריה.

431. **Guttman, Michael.** Das Judentum und seine Umwelt. Eine Darstellung der religiösen und rechtlichen Beziehungen zwischen Juden und Nichtjuden mit besonderer Berücksichtigung der talmudisch-rabbinischen Quellen. Berlin, Philo-Verlag, 1927. XII, 400 פ 15:22.
Bd. 1. Allgemeiner Teil.

432. **Hilfsverein für jüdische Lungenkranke in der Schweiz.** Zehn Jahre Hilfsverein und seine Heilstätte „Etania“ in Davos 1917—1927; Jubiläumsschrift. (Zürich, typ. Gutzwiller, 1927?). 78 פ ill. 17:24.

433. **Holly, Eugen.** Im Lande der Kabbalisten, der Religionskämpfe und des Hungers. Quer durch Karpathenrussland. Pressburg, „Grenzbote“, (1927). 53 פ 14:21.

434. **Israelitischer Frauenverein zu Lübeck.** Blätter der Erinnerung zum 50-jährigen Bestehen des Israelitischen Frauenvereins zu Lübeck 1877—1927; von D. A. Winter. Lübeck, typ. Werner, 1927. 15 פ 16:24.

435. **The Jewish agricultural society.** Annual report for the year 1927. (New York, The evening post Job print. off., 1928). 38 פ 15:23.

את הרויח הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 40.

436. **Jewish committee for personal service in state institutions.** (Sixth) annual report 1926—27. California, (Jewish committee for personal service in state institutions). 24 פ 15:22.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 146.

437. Joerges, Ernst. Die weltgeschichtliche Bedeutung des Judentums und seine Zukunft. Berlin, Curtius, [1927]. 80 'P 14:22.

הספר, תפקיד היהדות בדברי ימי העולם ועתידה נראה ככיוון יותר לתפקיד הגרמניות בדברי ימי העולם ועתידה. בדרך כלל הוא מנמס כלפי היהודים, אבל אין לו אמון בהם לא בתכונותיהם ולא בהשפעתם ובעתידם. המחבר, שהיה פקיד גרמני גבוה וקרוב לאגדת היהודים הגרמנים הלאומיים, מוזר את היהודים להסמך בעם הגרמנים עד כמה שאפשר. את דתם יוכלו לשמר, בתנאי שינקו אותה מכל שמץ לאומי (אמנם מקור המחבר גם לדת עולמית חדשה, גרמנית שהורה). היהודי צריך להתגרמן, אם לא ירצה להביש לאסיה בכליון עינים עם (?) הציונים; הוא צריך, כי (!) רק כך יעבר הפרור שהביאה האנטישמיות לתוך העם הגרמני. Habeant sibi!

438. Jung, Leo. Living Judaism. 2nd ed. New York, The night & day press, 5687—1927. [10], 360 'P 14:23.

זה מספר שנים, עשרתים בערך, מאז החלה היהדות החרדית באמריקה להשתמש במבטאו של שמשון תמוזין, לאמר: „אצא כפעם בפעם ואנער“; אבל תמיד חסרו לה מכשירים—תקצירים על מהותה של החרדות (Orthodoxy) וההגדרות, אשר יהיו עיוכים על ידי מלומדים (לא ידענים) מומחים, תקצירים אשר יראו ויורו מה היא, יהדות לרוח התורה (Torah-true Jewishness), ועד כמה גדול כחה של החרדות בבגאות ושכלול... עתה בא מחבר הספר, יהדות היה, הרב ד"ר אליהו יונג, ומלא את החסר באופן נעלה ובאמנות נפלאה.

ת. ש. ניוהויזען.

439. Калинин, М[ихаил] И[ванович]. Еврейский вопрос. (Харьков), „Пролетарий“, 1927. 44, [2] 'P 12:17.

המחבר יורד הציף ברוסיה. החוברת — נאום שנשא בוועידת האומם.

440. Каменштейн, М. Советская власть, еврейское землеустройство и „Озет“. Москва, Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР. „Озет“, 1928. 56 'P 15:22.

המחבר, אחד מראשי העסקנים של האומם, סוקר על פעולות הממשלה הסובייטית בענין התישבות היהודים.

441. Kollenscher, Max. Gedanken zur Erneuerung der Gemeindesatzung. (Berlin, Scherbel, 1928). 16 'P 14:22.

Sonderdruck aus dem Jüdischen Jahrbuch für Gross-Berlin 1928.

442. Lambelin, Roger. Le péril juif; les victoires d'Israel. Paris, Grasset, 1928. xi, 235, [4] 'P 12:19.

המחבר הוא אחד המחוללים היותר קנאים של הדעה שהיהודים קשרו קשר נסתר האוסר ידו כל העולם. בספר אחר „גלה“ את שלטון היהודים באנגליה ואמריקה. בספר הזה הוא עוסק במצב הרוחני, המדינאי, המשקי, האמנותי וכו' של העולם כלו ביחס אל „שלטון היהודים“. בין דברים רבים הוא מספר שהיהודים יסדו את חבר הלאומים!

443. [Magnus, Laurie.] Apella; or, The future of the Jews, by a Quarterly reviewer. London, Paul, [1927]. 95 'P 11: 16.

444. Мережин, А[брам] Н. Вопросы земельного устройства трудящихся евреев. Москва, Комзет, 1927. 50 'P 12: 17.

המחבר אחד מראשי ה„ביסקציה“ וחבר הועד המרכזי של הקומוס (קומוסיס) המספלת בהתחשבות היהודים ברוסיה). החוברת היא נאום שנשא באספה הכללית של האו"ם במוסקבה 1927 IV.2.3.

445. Peritz, (Waisenhausdirektor). Denkschrift über die Verhältnisse der jüdischen Gemeinden und Beamten Ostpreussens. Für den Preussischen Landesverband jüdischer Gemeinden bearb. von Waisenhausdirektor Peritz. (Königsberg, typ. Hartung, 1926?). 11 'P 14: 22.

446. Robinson, Jakob. Die Juden Osteuropas als nationale Minderheit. Wien, Braumüller, 1927. 8 'P 17: 24.

Sonderabdruck aus „Nation und Staat“, 1. Jg. 1927, H. 2.

447. Robinson, Jakob. Das Minoritätenproblem und seine Literatur; kritische Einführung in die Quellen und die Literatur der europäischen Nationalitätenfrage der Nachkriegszeit, unter besonderer Berücksichtigung des völkerrechtlichen Minderheitenschutzes. Berlin, De Gruyter, 1928. 265 'P 16: 24.

= Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, hrsg. von Victor Bruns, Heft 6.

הביבליוגרפיה הזאת היא הראשונה במינה. אין זאת רק ביבליוגרפיה. אלא הערכה קריטית של הספרים והמאמרים יחד עם מסירת החכך בקצור. המחבר הגביל את עבודתו למעושים הלאומיים באירופה ובאירופה המרכזית והמזרחית בפרט. חשובה ביותר הביבליוגרפיה של הפובליקציות בקשר עם החווים הבין לאומיים בנוגע למעושים והשאלות המשפטיות הכרוכות בהם. הביבליוגרפיה יחד עם הכאורים של המחבר, היא בבחינת קצור היסטוריה של השאלות האלה בשדה המשפט הבינלאומי.

החלק אשר לפנינו הוא הכרך הראשון, הכללי. יבוא עוד כרך שני שיהיה מוקדש למצב המעושים בכל ארץ וארץ.

448. **Rosenberg, James N[aumburg]**. On the steppes. A Russian diary, with a brief foreword by Louis Marshall. New York, Knopf, 1927. xi, 215, [1] ע' 13 : 19.

449. **Singalowsky, A[aron]**. Aufbau und Umbau. Zum Problem des jüdischen Wirtschaftslebens in Osteuropa. (Darmstadt, typ. Roetherdruck G. m. b. H.), 1927. 32 ע' 17 : 24.

Sonderdruck aus "Der Morgen", Heft 4, 1927.

450. **Slouschz, Nahum**. Travels in North Africa. Philadelphia, The Jewish pub. society of America, 1927. x, 488 ע' 13 : 20.

ספר המסע הזה, שמכיל גם הרבה פרקים היסטוריים, הוא מלא ענינים מחזרים עד למאד שכמעט קשה להאמינם. בלוב ראה ס. קהלות יהודים הגרים אך ורק במערות שמתחת לאדמה ; על האי ירבה מצא עדה שאינה מקבלת לווים אל קרבה (ס. משער שנפרדה מעם ישראל עוד לפני תקופת השפעתם של הפרושים) ; הוא מספר על מלכה יהודית שנלחמה שנים רבות בראש צבא של יהודים, נוצרים וברברים נגד הערבים, וכו' וכו'. ספרו הוא מקור מסודרג ראשונה בשביל חוקר דברי הימים והפולקלור, והוא מושך אליו את הקורא למרות סגנונו היבש במקצת. נקודת כי בעוד מעט יוציא ס. לפעל את כונתו לערך לפנינו בסוגרפיות את התוצאות המדעיות של נסיעותיו.

451. **The South African Jewish board of deputies**. Report of the Executive committee for the period: August, 1925, to June 30th, 1927... (Johannesburg,) typ. Stationers' engraving co., (1927). 40 ע' 14 : 21.

452. **Szalman, Józef**. Zydzi w bolszewji. Warszawa, (typ. "Grafika"), 1928. 32 ע' 14 : 21.

453. **Zingarelli, Italo**. Der Gross-Balkan. Zürich, Amalthea-Verlag, (1927). 395 ע' 13 : 21.

בספר הזה מוקדש פרק אחד לנוסרים קלווס בהונגריה. מתוך רגש אפתי מוחה המחבר הנוצרי נגד המעשה הזה. הוא יודע לתאר היטב וכבקיאות את מצבם הרוחני והחברתי של היהודים בכלל ושל יהודי הונגריה בפרט.

יב. ציורות ידיעת א"י.

[אלמליח] אלמאליח, א. ארץ ישראל וסוריה בימי מלחמת העולם.

ראה ע' 17.

בלקינד, י. ארץ ישראל. ראה ע' 19.

ברור, א. י. ספר הארץ. ראה ע' 20.

- ג'יבסקי, פ. הארבה בארץ ישראל. ראה ע' 25.
- ג'יבסקי, פ. זכרון לחובבים הראשונים. חוברת ז'—רא ראה ע' 25.
- הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. החלטות הסידה השלישית. ראה ע' 26.
- ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. דין וחשבון כספי. ראה ע' 26.
- וילנאי, ז. הרטוב וסביבותיה. ראה ע' 32.
- ליבונטין, ז. ד. לארץ אבותינו. ראה ע' 28.
- מדיני, מ. קשר שנים של הציונות הסיונית. ראה ע' 28.
- פוגלסון, צ. אדמת, מואת". ראה ע' 31.
- קרן היסוד. ארץ ישראל. ראה ע' 33.
454. קרן קימת לישראל באמריקה. לוח, גואלי הארץ תרפ"ו. ניו יורק. קרן קימת לישראל, תרפ"ו. 96 ע' 15:10.
- עברית ואנגלית.
455. השומר הצעיר. פולניה. דין וחשבון מהועדה הארצית השכיכות ... תשרי תרפ"ח. ורשה, השומר הצעיר, תרפ"ח. 58, [8] ע' 15:22.
- תרכיה. חקים. מנ"ח. ראה ע' 36.
456. זרבבל. בקר באראכאוו, זיון לעבדן און שאפמן. מרשטער באגר. ווארשא, ארכעטער-היים, 1926. 176 ע' 23:16.
- עם תמונתו של בורוכוב. הספר הזה—מהדורה שניה. את הראשונה ראה ק.ס. שנה ג' ע' 124.
457. משעמערסקי, אולעקסאנדער]. אף שטאָלצן. (וועגן די „פּוילאָר ציאָן“) [פּויל־ציון]. מאסקווע, שול און בוך, 1928. 76, [1] ע' 18:13.
- המחבר — אחד מראשי ה'בסקציה'—מבקר קשה את מפלגת פּויל־ציון שפאל* שהיתה כל הזמן ליגלית ברוסיה ועבשו הוכרה למפלגה קונפדראציונלית ונאסרה. הוא מאשים אותה כנגידה באינטרסים של הפרולטריון ובקרב הציוניות.
458. פּעראיינגטער קאמיטעט צו פייערען דעם 10 יעריגען יובילעאום פון דער באלמור דעקלאראציע אין פּוילן, 10 יאהר באלפור דעקלאראציע... ווארשא, (דפוס קאראנא), 1927. 47 ע' 18:13.

459. **ציוניסטישע פאלקס ביכליאטעק.** אונטער דער הויפטערשאפט

פון י. ב. ספיר. קעשטענו, ציוניסטישע ארגאניזאציע, תרפ"ד. 13 : 18.

1. גארעליק, שןמריהן. אויף וואס דארף מען דאס? 13 ע'.
2. שווארץ, שןלום. די ציוניסטישע ארגאניזאציע. 13 ע'.
3. אייזנשטאדט, שןמאל. דער שקל. זיין געשיכטע. 15 ע'.
4. סקווירסקי, יןשראל. דער מאנדאט אויף ארץ ישראל. 17 ע'.
5. ספיר, יןסוף. די געשיכטע פונם ציוניזם ביז חיבת-ציון. 22 ע'.
6. שלום עליכם. אויף וואס באדארפן אירן א לאנד? עטליכע ערנסטע ווערפער פארן פאלק. 16 ע'.
7. קאטלער, ז. : ראה : ק.ס. שנה ד' ע' 13.
8. פינסקער, לעאן. אויסאעמאנספאציע. 15 ע'.
9. ווייצמאן, חיים. ישראל און זיין לאנד. 31 ע'.
10. ספיר, יןסוף. די געשיכטע פונם ציוניזם, חיבת ציון. 22 ע'.
11. דער סעמארנודס פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע צו דער פעלקער-ליגע. 32 ע'.
12. קלויזנר, י. : ראה : ק.ס. שנה ג' ע' 103.
13. בראדאווסקי, גריןארין. די געשיכטע פון ארץ ישראל. 52 ע'.
14. רופין, א. : ראה : ק.ס. שנה ד' ע' 101.

460. **Agronsky, Gershon.** Jewish reclamation of Palestine.

Washington, Govt. print. off., 1927. 15 ע' 23.

נאום בן-pan-pacific conference on reclamation שהתקמה בהונולולו באפריל 1927.

461. **Almagià, Roberto.** Note sulla Palestina meridionale. N.

p., 1928. 22 ע' ill. 17 : 24.

Estratto dal periodico „L'Universo", anno IX, n. 1. (gennaio 1928).

462. **Bachrach, D.** Het Zionisme en zijn voortschrijdende ontwikkeling; een beroep op de Joodsche ingezetenen van Soerabaja. Soerabaja, typ. Excelsior, 1927. 15 ע' 14 : 21.

463. **Balfour, Arthur, Earl of.** Speeches on Zionism. Ed. by Israel Cohen. With a foreword by Sir Herbert Samuel. London, Arrowsmith, (1928). 128 ע' 12 : 18.

464. **Bludau, August.** Die Pilgereise der Aetheria. Paderborn, Schöningh, 1927. VII, 294 ע' 16 : 24.

Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, im Auftrage der Goerres-Gesellschaft hrsg. von E. Drerup, H. Grimme u. J. P. Kirsch, Bd. 15, Heft 1 u. 2.

„עלית ארצה לאי“ הוא ספר שנכתב במאה הרביעית או החמישית ע"א נסיעה לאי, עשיר בחקר מעניין להיסטוריה, לשונוגרפיה ולתולדות הדת של אי. במאמר שלפנינו מספר ומפרש התכן בפרט. נוספו חקירות על אישיות המחברת ומולדתה ועל זמן חייה. ב. מנסה להוכיח, נגד דעות חוקרים חדשים, כי הספר נכתב כבר במאה הרביעית, לא בששית. הוכחותיו ראויות בכל אופן לחשומת לב. החקירה לא תוכל לעבר בשתיקה על הספר המעמיק הזה.

465. **Bodenheimer, Fritz S[imon]**. Arbeitsstellen und Arbeiten auf dem Gebiete der angewandten Entomologie in Palästina. Berlin, Parey, 1927. 'P [199]-203. 16 : 24.

Sonderabdruck aus Zeitschrift für angewandte Entomologie, 1927.

466. **Bodenheimer, Fritz S[imon]**. Ein Befall von *Evetria buoliana* var. *thurificana* Led. in Pinienbeständen des Karmel (Palästina). Berlin, Parey, 1927. 'P [473]-483. 16 : 24.

Sonderabdruck aus Zeitschrift für angewandte Entomologie, 1927.

467. **Churchill, E. L.** Impressions of Palestine. London, Drane, [ca. 1925]. 90 'P 12 : 19.

תאור של נסיעה בא"י עם תמונות רבות.

468. **Dalman, Gustaf**. Arbeit und Sitte in Palästina. Bd. I. Gütersloh, Bertelsmann, 1928. XIV, 279 'P 17 : 24.

= Schriften des Deutschen Palästina-Instituts, herausg. von G. Dalman, Bd. 3, Hälfte 1.

= Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, herausg. von D. A. Schlatter und D. W. Lütgert, Reihe 2: Sammlung wissenschaftlicher Monographien, Bd. 14.

Bd. 1. Jahreslauf und Tageslauf.

Hälfte 1. Herbst und Winter. Mit 37 Abb.

דרכם של חוקרי קדמוניות לבקש סמוכות והקבלות לחיי העמים הקדמונים בא"י בתוך חיי הערבים בארץ בזמן הזה. למסרה זו משמש גם הספר שלפנינו אבל בשיטה חדשה, כי הוא נותן את תופעות ההווה בשלמותן, ואחרי כן הוא בודק אם יש כעבר מעין אותן התופעות. המחבר רוצה לתת לנו תאור נאמן מעבודת בני הארץ וכן הדעות והאמונות, הקשורות בעבודה ובמהלך השנה. הכרך הראשון, אשר מחציתו הא' לפנינו, סוקרש למהלך היום והשנה. באמת נותן לנו המחבר הותיק הרבה יותר מאשר מובטח לקורא בשם הספר ובחקירתו. הוא גולל לפנינו את כל פרשת הסתיו והחורף בא"י לכל פרסיה ודקדוקיה. בשבע ובהגלי האדם. התהום הקדם בין בלשנים וארכיולוגים ובין חוקרי השבע בשל לפנינו. על יד באור מאורעות מיסיונריות ופניולוגיה של הצמחים הוא נותן לנו פולקלור ערבי שאוב מכתי ראשון ובאור של ספורים ובסוים בכתבי הקדש. בספרות התלמוד ובגרות החדשה. דלמן נוטה לדעה שלא חל הבדל רב בשבע הארץ בתקופות שעברו מימות הספרות העתיקה על אי. בנוגע לאקלים נסכים לדבריו ביחד עם רוב הגאוגרפים, אבל בנוגע לצורת הגוף הוא סועה באמרו: „אין הוכחות כמותיות שעבודת האדמה היתה טובה הרבה מזו שבימינו

ושהיא התפשטה על החום רחב מאשר כעת, אם לא נכנס בחשבון העובדה, שבשומרון המערבית יש למצוא לפעמים יער במקום שהיו מלפנים כרמים... (עמ' 5). לא רק יער נמצא במקום שדות וכרמים, כי אם גם פרשים חשובים, ולא רק בשומרון, כי אם גם ביהודה ובנגב ובעיקר שם. וכי לשם מה הוכנו היקבים והגתות ובתי הבד המרובים החרבים כעת בתוך אדמת בור בלתי ראויה לעבוד. הפלח הערבי לא הניע עד היום לפסול האונטאנטבי במטעים שהיה ידוע לאכזר ולכורס היהודי. בימי התלמוד היו באים לדון בשל זבל של לילה אחד, והפלח לא עמד עד היום על ערכו של הזבל.

ספר כזה אינו יכול להיות שלם, והמחבר מודיע זאת מראש, לכן אין לתבוע ממנו שלמות בנוגע ליהודים כהוה, אבל יש להדגיש שאין בו פרופורציה בין פולקלור ערבי ויהודי. אין כאן מקום לכל ההוספות שרשמתי בשולי הגליון אגב קריאה, אבל על אילו פעויות נחזק לעמוד. דלמן מזכיר את מיני הפרות הנאכלים בליל ר"ה ומבאר את הרמזים שלהם. על רוביא נאמר באר"ח תקפ"ג: ואמר יה"ר שירבו זכויותינו, ודלמן מבאר (עמ' 26) כדי שירבו הרווחים (damit des Gewinnes viel werde). בזה הוא נותן מקום לפעויות.

בנוגע לאכילת זיתים הנהוגה אצל הספרדים בליל ר"ה, הכונה בל"י ספק שהיא על השלחן משיבת המינים שנתברכה בהם א"י, את ראש הכבש מזכיר דלמן אבל רק את הרמז, לראש ולא לזנב ולא את אילו של יצחק.

במנהג אכילת פרות בר"ה לאילנות אין כידוע טעם אחר מאשר הכונה שהעצים יתברכו על ידי ברכות הניהנין, ואין לבקש הקבלות למנהגי ר"ה שונים. (עמ' 266).

דעתו של דלמן אין משתמשים בירושלים בסוכות ובהדר בערבי נחל, כי אם בצפצפה (Populus Euphratica) שעל הירדן (עמ' 149 למטה). ולפי הדין הצפצפה נסולה (סוכה פ"ג, משנה ג').

את משחק הקלפים הנהוג בדמשק בחג הסוכות מסוה דלמן למנהג נוצרי לגנות את המזל בר"ה. באמת אין בזה אלא הקבלה למשחק הקלפים של האשכנזים בחנוכה. משחק זה אסור לנו כידוע, ורק בימים מועטים בשנה הנהיגו העם בגלוי היתר לעצמם שלא ברצון חכמים. באדרינופל היו היהודים ששופים בקלפים בחג הברית של התורכים, והרבים צווחו על זה.

הספר מלא וגדוש חומר מתוך נסיון של שנים רבות בעיר וכפר ובשדה, בערכה ובמדבר, ונוסף עליו חומר מתאים ומקביל מתוך הספרות העברית והערבית, בעלי מקצוע רבים ימצאו בו חפץ וכל חובב הארץ וקדאחו בלי קושי, כי השפה קלה ושופה וכל הציטטים הערבים מועתקים באותיות לטיניות ותרגומם על ידם. השמוש יקל כאשר יסוים החבור בספתה.

469. **Ebner, Mayer.** Chaim Weizman. Ein Porträt. (Zur Erinnerung an seinen Besuch in Czernowitz am 11. u. 12. Dezember 1927. N.p., (typ. "Orient"), 1927. 7, [1] ע' 15: 23. Separatabruck der „Ostjüdischen Zeitung“ vom 18. Dezember 1927.

470. **Ehrenpreis, Marcus.** De ziel van het Oosten. Opmerkingen en gedachten, uit het zweedsch door J. Henzel. Med

vignetten van Gunnar Lindvall. Zutphen, Thieme, 1927. VI, [2], 222 ע' 15 : 22.

זכרונות מנסיעה בדרך יון מצרים וארץ ישראל, בתרגום הולנדי. הרב הראשי משוודיה צ'זה את כל נסיעתו בהערות מענינות, מלאות הרחוקים. בכל מקום עניינותו כמובן היהודים בעיקר, והוא הקדיש למשל פרק חשוב ליהודי פלוגוקר. פרקים מיוחדים מדברים על הקבוצות, האוניברסיטה העברית, חל-אכיו. בכל עמודי הספר החביב הזה חי רגש יהודי חזק. — להערכה מיוחדת ראויים גם הצוירים הנספחים לספר.

471. Fosdick, Harry Emerson. A pilgrimage to Palestine. London, Student Christian movement, 1928. XIII, [1], 332 ע' 13 : 20.

המחבר, דרשן פרוטסטנטי ידוע, שהה ארבעה חדשים בא"י ובקר את רוב המקומות הנזכרים בתנ"ך ובגרות החדשה. ספרו מתאר את נסיעותיו בארץ בסדר כרונולוגי בהתאם לסדר הזמנים בתנ"ך ובגרות החדשה. תאוריו חדורים אהבה רבה לארץ ולתולדותיה. בסוף הספר פרק על המצב הנוכחי של הנצרות בא"י ופרק על הציונות (ארץ ישראל של מחר). פוסדק מדבר בהערצה רבה על מפעל החלוצים. מי יתן וימצאו פעם את ההיסטוריון הראוי להם! את הקשר העיקרי של הגשמת הציונות רואה פ. ביחס הערבים אל היהודים ושאפותיהם.

472. Friedemann, Adolf. Na drie en twintig jaar. Reisbrieven uit Palestina. Amsterdam, Kleerekoper, 1928. 38 ע' 15 : 23.

473. Golding, Louis. Those ancient lands; being a journey to Palestine. London, Benn, (1928). 274, (4) ע' plates. 14 : 21.

474. Haas, Jacob de. Theodor Herzl. A biographical study With sixty illus., index, chronological table, appendices and bibliography. Chicago, The Leonard co., 1927. 2v. XXI, 371 : XII, 376 ע' 16 : 24.

475. Hadassah, the women's Zionist organization. Report of the national board to the thirteenth annual convention of Hadassah, the women's Zionist organization. Atlantic City, N. J., June 23, 24, 25, 1927. (New York, Allied printing trades council), 1927. 31 ע' 19 : 27.

476. Hertz, Joseph Herman. Reconquering a holy land; sermon preached before the delegates of the International conference of Jewish associations for the protection of girls and women, by the Chief Rabbi (Dr. J. H. Hertz), St. John's Wood synagogue, London, June 24th, 1927. (London, Women's print. society, 1927). 8 ע' 14 : 21.

477. **Hertzberg, Hans Wilhelm.** Fünfundsiebzig Jahre deutsche evangelische Gemeinde Jerusalem. Leipzig, Evangelischer Verein der Gustav Adolf-Stiftung, 1927. 79, [1] P 16:24.

Beihefte der Zeitschrift "Die evangelische Diaspora", Nr. 15.

Jerusalem. Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästinajahrbuch.

ראה ע' 55.

478. **Kahrstedt, Ulrich.** Syrische Territorien in hellenistischer Zeit. Mit 6 Karten auf 3 Tafeln. Berlin, Weidmann, 1926. [1], 156 π 16:25.

Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen.
Philologisch-historische Klasse, neue Folge, Bd. XIX 2.

על סמך חומר רב חקר ק. בדיקנות את הצורה הפוליטית של סוריה, בפרט בזמן המלכים. השאלות מסבכות מאד מפני שהלוקה הארץ הזאת נשתנתה פעמים רבות, ונוסף לזה התקיימו ערים חשאיות אחדות שיש ספק עד היכן הגיעה משללתן. מן המפות הנשפחות תענין אותנו ביחוד הרביעית, שמראה בברור איך גדלה לאט לאט ממלכת החשמונאים. וכן יש ענין יהודי בפרט לשתי ההוספות ע"א הכרונולוגיה בפפרי המכבים וע"א ההתפלגות חוניא, מכבים ב' פרק א—ב. את מכתב יהודה (א' י"ז—כ' י"ב) חשב המחבר אמנם למוזף, אך הראה כי מחברו היה עוד קרוב מאד להמאורעות. בכלל עזרו למחבר הקירותיו העמוקות והעצמות לתקן בנקודות רבות טעויות הקודמים.

479. **Kjaer, Hans.** The Danish excavation of Shiloh; preliminary report. London, Palestine exploration fund, 1927. Pp. 202-213
13: 21.

Reprinted from the Palestine exploration fund, quarterly statement,
October, 1927.

480. **Kohn, Hans.** Geschichte der nationalen Bewegung im Orient, mit 16 Skizzen. Berlin-Grünwald, Vowinkel, 1928. XI, 377 P. 18:25.

המחבר מתאר את חדרת רעיונות אירופאיים, וביתור רעיון הלאומיות, אל המזרח.
בעזרת חבר רב אשר אסף מספרים ונתונים, מספר הוא, כיצד השפיעה המלחמה העולמית
על תחת המזרח וכיצד מרכוזות השאיפות המדיניות של עמי המזרח מסביב לשאיפותיהם
הלאומיות. טנקורת מבט זו מצצה כהן את תולדות תורכיה, מצרים, איי, סוריה, ערב, ארס
בהרים, פרס, הודו, סיין, אפגניסטאן, פקיסטן, סין, בריטניה הגדולה ולוסיה
בתור מעצמות-מזרח, הערך הסיוחור של הספר הוא בחסר ההיסטורי העצום אשר אסף כהן
לתולדות המזרח בשנים האחרונות. ההיסטוריה של השנים האלה עוד לא נכתבה ועל כן
ישמש ספר זה במס לעקררה ההיסטורית של השנים 1914-1927.

בסוף הספר ביבליוגרפיה מקיפה מאד (ע' 343-358).

481. League of nations. Permanent mandates commission.

Report on the work of the eleventh session of the commission (Geneva, June 20th to July 6th, 1927); submitted to the Council of the League of nations. (Geneva, typ. Kundig, 1927). 22, (2) ע' 20:38.

A 27, 1927 VI.

ע' 9 — 15 Reports on petitions בנוגע לא"י.

482. Monin, Jose. La Universidad hebrea de Jerusalem. (Con-

ferencia pronunciada en la "Union sionista de la capital" el dia 9 de Abril. Buenos Aires, Union sionista de la capital, 1927. 22, [1] ע' ill. 12: 17.

483. Nordau, Max. Erinnerungen, erzählt von ihm selbst und

von der Gefährtin seines Lebens. (Autorisierte Übersetzung aus dem Französischen von S.O. Fangor.) Leipzig, Renaissance-Verlag, [1928]. 347 ע' 14: 20.

הקדמה מאת פיר פרץ. — בספר הזה, אשר הוצא ע"י אשתו של הסופר נורדאו, מסופרים דברי ימי חייו, החל מימי נעוריו בבודפשט ועד שנותיו האחרונות ועד לזיכיו בחל-אביב. ספר זכרונות של האיש אשר היה משנה-לסנהיג בזמנו של הרצל, ואשר נאספו בקונגרסים מצאו להם הרבה ככל העולם הוא בודאו מקור היסטורי חשוב מאד להבנת תולדות הציונות הפוליטית. הכל רק שאופן ההוצאה מערבב את התחומים בין ספר זכרונות של חם שפתח ובין ספר זכרונות של האיש עצמו. לא תמיד ברור לקורא מה כתב נורדאו עצמו ומה כתבה אשתו אודותיו וכו'. מבחינה היסטורית-מדעית היה עולה ערכו של הספר בהרבה, אלו היו המציאות בבלגים אל רגשותיהם כלפי אבי-המשפחה הנערץ והיו מוסרים חסר היסטוריה אוביקטיבית כמו שנכתב ע"י נורדאו עצמו. אולם עם כל הלקיים האלה חשוב הוא הספר ע"י החומר העשיר והמפורט אשר נאסף בו.

484. Palestine. Treaties. Agreement between Palestine and

Syria and the Lebanon to facilitate good neighbourly relations in connection with frontier questions, signed at Jerusalem, February 2, 1926. London, H. M. Stationery off., 1927. 11 ע' 15: 24.

Treaty series no. 19.

485. Propes, Aron. Das Leben Josef Trumpeldors. Vorwort

von Vladimir Jabotinsky. Riga, Brith hanoar haivri haolami al schem "Josef Trumpeldor", 1928. 24 ע' 15: 23.

Hrsg. aus Anlass des 8. Todestages Josef Trumpeldors. Übertragung aus dem Jiddischen von Karl Baum.

486. **Reifenberg, Adolf.** Die Bodenbildung im südlichen Palästina in ihrer Beziehung zu den klimatischen Faktoren des Landes. (Jena, Fischer, 1927). 27 ♀ map, tables. 16:23.

Sonderabdruck aus "Chemie der Erde", Bd. 3.

487. **Sakai, Shogun.** Judayajin no Sakai-Undo (Jewish world-movement). Tokyo, Nagai bookstore, 1924. 472, [4] ♀ 12:18.

ביפנית.

Sellin-Festschrift. Beiträge zur Religionsgeschichte und Archäologie Palästinas.

ראה ע' 55.

488. **Shalem, Nathan.** La creta superiore nei dintorni di Gerusalemme. Roma, Industria tipografica romana, 1927. ♀ [171]-192, 1 table. 17:24.

Estratto dal Bollettino della Società geologica italiana, v. XLVI-1927, fasc. 2.

489. **Sionismul in opinia lumii crestine...** (Bucuresti, typ. Slowa, 1927). 17, [1] ♀ 15:23.

490 **Сіонистская Организация. Т.-Пазарджик. Д-р Мойсей Нахимзонъ. 1865-1922. Т.-Пазарджик, Культурната комисия при Ціонистическата Организация, 1927. 32 ♀ 16:24.**

עם תמונתו של נחמיון.

491. **Spiegel, Manka.** Das völkerrechtliche Mandat und seine Anwendung auf Palästina. Graz, Leuschner, 1928. 182 ♀ 16:23.

ע' 155—182 8 תעודות דיפלומטיות ביניהן המנדט על א"י, חוזה סיבר וחוזה לוזן.

492. **Teicher, Elieser.** Herzl und England. Zum Dezennium der Balfour-Deklaration (1917-1927). Sanok, Selbstverlag, (1927). 23 ♀ 15:22.

493. **Towarzystwo przyjaciół Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie.** Prace Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie w roku 1927; Sprawozdanie z działalności Towarzystwa... w roku 1927. Warszawa, 1928. 8 ♀ 14:22.

494. **Turville-Petre, F.** Researches in prehistoric Galilee 1925—1926; with sections by Dorothea M. Bate and Charlotte Baynes and a Report on the Galilee skull, by Sir Arthur Keith. London, Council of the British school of archaeology in Jerusalem, 1927. XIV, 119 ♀ 22:28.

495. **Wavell, A[rchibald] P[ercival]**. The Palestine campaigns. Maps. London, Constable, 1928. xvi, 252 ע' 14 : 23.

Campaigns and their lessons; ed. by Charles Callwell.

המחבר מתאר בעזרת מפות וטקסטים את פרטי המלחמה בא"י ובחצי אי ערב. השתתפות הגדודים העבריים נזכרת שתי פעמים (ע' 198, 220) דרך אנכי.

496. **Wedgwood, Josiah C[lement]**. The seventh dominion. London, Labour pub. co., (1928). xii, 131 ע' 12 : 19.

497. **Weizmann, Chaim**. Reden, gehalten am 12. Dezember 1927 in Czernowitz. (Cernauti, typ. Ebner), [1928?]. 23 ע' port. 12 : 19.

498. **Wiener, Alfred**. Kritische Reise durch Palästina. Mit 13 Karten und Zeichnungen. 2. Aufl. Berlin, Philo-Verlag, 1927. 156 ע' 15 : 23.

גם המהדורה הראשונה הופיעה בשנת 1927. Jüdische Siedlung und Wirtschaft, 1.

499. **Zionist organization. Congress**. Resolutions of the 15th Zionist congress Basle, August 30th. to Sept. 11th, 1927. With a summary report of the proceedings. London, Zionist organization, 1928. 46 ע' 14 : 22.

יצא גם בגרמנית.

500. **Zionist organization. Executive**. Report of the executive of the Zionist Organisation submitted to the XVth Zionist congress, at Basle, August 30th. September 9th, 1927. London, Central office of the Zionist organization, 1927. 516 ע' 15 : 23.

את הדו"ח בעברית ראה ק. פ. שנה ד' ע' 247.

יג. אמונות אתנוגרפיה, פולקלור.

אגדת אמנים עברית. התערוכה השנתית השביעית. ראה ע' 16.

הבימה. ראה ע' 13.

התיאטרון האמנותי דה"י. תכנית רשמית. ראה ע' 34.

תיאטרון לאומי, תל אביב. תכנית ל"יהודית". ראה ע' 35.

501. מוקדוני, א. פ. [אלעקסאנדער קאפעל] טעאטער. ניו-יארק, פינסקי

מוז' פרעס, 1927. 288 ע' 15 : 22.

עם שתי תמונות של מוקדוני.

502. **Беляев, В[иктор].** Самуил Евгеньевич Фейнберг. Samuel Feinberg. Москва, Музыкальный сектор—Государственное издательство, 1927. 24 '7 13:17.

Биографии современных русских композиторов.

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של פינברג ורשימת יצירותיו. שם המחבר נכתב בראש השער גם בצורה גרמנית Victor Belaiev.

503. **Харьков. Украинский психо-неврологический институт.** Материалы по антропологии Украины. Сборник II. Национальные и социальные различия в физических признаках населения Украины; под ред. Л. П. Николаева. Харьков, Гос. Издат. Украины, 1926. 223, [1] '7 17:25.

(Труды Украинск. психо-неврол. института. Вып. II.)

הוכן הענינים ומסצית המאמרים בצרפתית. שכלאות וציורים.

504. **Cohn, Hermann.** Moeurs des Juifs et des Arabes de Tétuan (Maroc). Avec une lettre de S. Munk. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 24 '7 14:22.

505. **Cross, Earle Bennett.** The Hebrew family; a study in historical sociology. Chicago, The University of Chicago press, (1927). xi, 217, [8] '7 13:20.

המחבר חפץ להראות את הקיום המורכב בעמדת המשפחה אצל היהודים הקדמונים. הוא מתאר כיצד עברה המשפחה בישראל כשלפון האם לשלפון האב ושוב להרסת העמדה של האשה, עד שנוצר שוורמסקל בין עמדת האב ועמדת האם במשפחה — המצב אשר אליו מתקרבת החברה של היום.

506. **Дроздов, Ан[атолий].** Михаил Фабианович Гнессин. Michail Fabianowitsch Gnessin. Москва, Музыкальный сектор — Государственное Издательство, 1927. 48 '7 13:17.

Биографии современных русских композиторов

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של גנסיין ורשימת יצירותיו. שם המחבר נכתב בראש השער גם בצורה גרמנית A. Drozdow.

507. **Eschelbacher, Max und Adolf Sindler, ed.** Zur Hygiene der Juden; hrsg. von Max Eschelbacher und Adolf Sindler; zur Errichtung des Pavillons "Hygiene der Juden" auf der grossen Ausstellung für Gesundheitspflege, soziale Fürsorge und Leibes-

übungen, Düsseldorf, 1926... (Wien, Habrith-Verlagsgesellschaft, 1926). ע' [4], [319]-416 ill. 18:25.

Sonderheft der "Menorah", Doppelnummer 6/7, 1926.

508. **Ernest Bloch**, biography and comment. San Francisco, typ. Morgan, 1925. 42 ע' 16:24.

בספר חמש תמונות; בעמ' 38-42 רשימה של יצירותיו של בלוך

509. **Federation of young Judaea of Canada**. Jews folk songs. New York, Bloch, n.d. 32 ע' 14:19.

עם תוים.

510. **Feinstein, Moses**. שיר ליוסף ברונרס. Ode to Joseph Barondess, a tribute from the Herzliah Hebrew high school... for his forty years of service to the Jewish people. Poem by Moses Feinstein, music by Gershon Ephros. New York, Herzliah Hebrew academy, n.d. 5 ע' 23:30.

24 ע' תורנגוניה 1 ע' השיר העברי, השאר באנגלית.

511. **Galliner, Arthur**. Max Liebermann, der Künstler und der Führer. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. 63, (1) ע' 32 plates. 15:20.

Jüdische Jugendbücherei, Reihe 1, hrsg. von Arthur Galliner, Bdch. 1-2.

512. **Günther, Hans F.K.** Rassenkunde des deutschen Volkes. Mit 27 Karten und 541 Abb. 9. verb. Aufl. München, Lehmann, 1926. [6], 504 ע' 15:22.

המחבר ספח לספרו החשוב פרק בשם Rassenkunde des jüdischen Volkes (תורת גזע העם היהודי). המכיל כ-70 עמוד ותמונות בערך באותו המספר. הפרק מתאר בדיקנות את התכונות הנפשיות והגופניות של היהודים ואת עמדתם בין עמי אירופה. תאור גופם של היהודים הוא מצוי, וכלל סגנון הפרק לגמרי מדעי ומתון. רבות מהחלטותיו, שסמך על מבלאות, ציטטות וצלומים, מעשירות באמת את האנתרופולוגיה. אך עם כל זאת, כונת הפרק אנטישמית בהחלט, אע"פ שהמחבר מכחיש זאת, וכל מה שהוא מכניע ע"א התכונות הנפשיות של היהודים ועל יחסם אל העמים האחרים דומה למה שרגילים לשמע מפי אנטישמי פקח. רעיון הגזע מעורר את גיגור כמו רבים אחרים; אין דבר שאינו דן עליו מתוך תורת-הגזע שלו. הוא חושב למשל (בטעות!) כי דאנונציו יהודי, ומתוך כך בא לידו משפט מסלף לגמרי על אמנותו. — משפטיו על טיפוס היהודים שהביא את צלומיהם, סובקטיביים מאד אבל מענינים.

513. **Roth, Cecil**. L'accademia musicale del ghetto veneziano. Firenze, (typ. "La Poligrafica"), 5688-1928. 11 ע' 17:24.

„Estratto da la Rassegna mensile di Israel“.

514. **Сабанеев, Л[eonид].** Александр Абрамович Крейн. *Alexander Krein. Москва, Музыкальный сектор—Государственное Издательство, 1928. 39 ' 13:17.*

Биографии современных русских композиторов.

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של קריין ורשימת יצירותיו. שם המחבר נזכר בראש השער גם בצורה הגרמנית L. Sabanejew.

515. **Saleski, Gdal.** Famous musicians of a wandering race. Biographical sketches of outstanding figures of Jewish origin in the musical world. New York, Bloch pub. co., 1927. xiv, (1), 463 ' 16:24.

הספר מכיל את הביוגרפיות של מוזיקאים יהודים, קומפוזיטורים, מנצחים, וירטואוזים ומזמרים. בכל מחלקה סודרו השמות לפי סדר אלפביתי ולרוב הערכים הוסף המחבר את תמונת האיש. עבודה רבה הושקעה בספר אשר ישמש מקור חשוב לתולדות המוסיקה אצל היהודים. יש להצטער שחסרים פרטים ביבליוגרפיים לחברים של הקומפוזיטורים. שמות אחדים של מוזיקאים חשובים, כגון הונגה מאירוביץ, זנדברג נעדרים.

516. **Unna, Isak.** Tierschutz im Judentum. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1928. 24 ' 14:22.

517. **Wolberg, Dina.** Zur differentiellen Psychologie der Juden. Experimentelle Untersuchungen an Schülern und Studenten. Langensalza, Beltz, 1927. 32 ' 15:23.

[מן] "Jenaer Beiträge zur Jugend-u. Erziehungspsychologie", hrsg. von A. Argelander, W. Peters, O. Scheibner, 5.

המחברת ערכה נסיונות פסיכולוגיים ב־155 אנשים (הלמידה אוניברסיטאית, גימנסיות ובתי ספר עממיים, מחציתם יהודים ומחציתם לא). הנסיונות האלה בדקו את כוח הזכרון בהכרת צורות הנדסיות ותמונות ואת היכולת לסדר אותן. כמעט בכל הנסיונות עלו הלא־יהודים בהצלחתם על היהודים; ההבדל הזה גדל כפי גיל האנשים שנבדקו. נמצא בהחלט כי היהודים פחות מוכשרים לראות; אם התסרון הזה שרשו בתכונה או בסביבה, קשה להחליט.

Вопросы Биологии и Патологии Евреев. Сборник I.

ראה ע' 56.

518. **Worrell, William H.** A study of races in the ancient Near East. Cambridge, Heffer, 1927. ix, xiv, 139 ' 14:21.

התחלות השמיים והחמיים—על אודות השאלה הזאת דנים בספר הזה בעיקר. מטרת החקירה היא אתנולוגית, דרכה לרוב בלשנית. לפי דעת המחבר ישב בימי קדם עם חמי בכל אירופה עד קצה הצפון, והוא חושב כי גם שפת עמי הים התיכון אולי היתה חמית. מקום גדול בחוכחותיו תופסים הפיזוסים השונים של היהודים בימינו אנו. — יש להצטער כי המחבר השתדל להלביש את ספרו צורה עממית, כי לכאורה השאיר לשם כך בחוץ הרבה חומר חשוב.

יד. בלשנות.

מלחי, א. מלון רפואי עברי. ראה ע' 29.

519. **יעבץ, זאב.** שיחות ושמועות מני קדם. עם סאמר על מיני המליצה העברית, המקרא והאגדה. מהדורה שניה ומתוקנת. לונדון, "הספר", תרפ"ז. [1], 228 ע' 14: 21.
הוצאה א' הופיעה בורשו בשנת תרמ"ז.

520. **Robinson, Theodore H[enry].** The genius of Hebrew grammar. A presidential address delivered to the Society for Old Testament study December 1927. London, Oxford university press, 1928. 24 ע' 15: 23.

לגלות את האופי של הגזע בהופעות הדקדוק — זאת היא המטרה של ההרצאה הזאת. רובינסון מתעמק בפינוק העברית, מבאר ביהוד את ההשפעה שהיתה להרשית ההברה האחרונה על הקצב של השפה, ועובר אח"כ לחקירת השם והפועל וגומר בהערות אחדות על הסינפסס העברי וביחוד על הקמצנות בשמוש התואר.

521. **Sabatier, E.** Chansons hébraïco-provençales des Juifs comtadins; réunies et transcrites. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 22 ע' 11: 18.

הספר הופיע בפעם הראשונה ב Nimes בשנת 1874, ועל המו"ל היה להזכיר כי אותן השורות הופיעו בינתיים (עוד פעם: בשנת 1891 ע"י Dom Pedro II d'Alcantara). היה כוונתו ראוי לשבח כי הגדיל את המספר הקטן של מופעים יהודיים-פרובנצליים. הוא הוסיף להם ארבעה: חד גדיא אחד ושלושה פיוטים, שירים מן הסוג המכונה "מסולא" כלומר שירים שיש בהם שורה עברית ושורה לועזית בסרוגין. (על שירים אחדים בפרובנצליה ממין זה ראה בלונדהים [1926] REJ LXXIII ע' 388). באחדים מן השירים האלה חוברו השורה העברית והפרובנצליה ע"י חרוז. צורה שאינה מצויה ביותר. מפני זה היה כדאי להדפיס את השורה העברית גם בלשונה המקורית, משום הקצב ומשום ההברה הפרובנצליה, בפרט מפני שרק מקססים יהודים מעטים נמצאים בדואלקס הקומסדיני. שנית היה רצוי שהמחבר ידפיס את סופסיו גם כמו שמצא אותם, כלומר באותיות עבריות. כי זה היה בודאי מועיל גם בקריאת מקססים יהודיים-פרובנצליים אחרים, ששפתם לרב קשה במקצת. את קבוצת האותיות ג' היה לו להעתיק, לפי דעתנו, לפני ou ע"י j. לפני ie ע"י g, ולא כמו שעשה. ע"י gi כי הלא יש פה לאות i רק התפקיד להראות את המבטא הפלסלי של ה g. לא צדק המחבר באמרו ע' 11: "התנועה המרכבת ou מקבילה או לחתף-קמץ או לאיור. איור הלא כאמת מובנו au ולא ou. ת. פל אום."

522. **Schlesinger, Michel.** Satzlehre der aramäischen Sprache des Babilonischen Talmuds. Leipzig, Verlag der Asia Major, 1928. XIX, 330 ע' 16: 24.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut-Stiftung, Band I.

גם בארמית הכבדית התחיל סדור הדקדוק סתורת הצורות וכבר הופיעו בה ספרים אחרים (נתן) להאמר: רחוקים משלמות ומקום רב הניחו להתגדר בו). המחבר בא להוסיף ולמלא פגימה רבה ונתן לנו בספרו חורת המשפס של וילקס זה, דבר שלא זכתה בו עדון הארמית של התרגומים ושל תלמוד ירושלמי. — ספרו הגדול של דלטן אינו עוסק אלא בתורת הצורות — ואף בארמית המקרא רק לפני זמן קצר יצא ספרם המפרש של בואר ולאנדר, שהקדישו בו גם לסנסכסים מקום רחב הרבה יותר מקודמיהם, שעסקו בזה רק מעט. ידוע כמה נשתכשו ספרי התלמוד במשך דורות. ידי מעתיקים וידי לומדים מסממנות בו למיום חתימתו ומשנות, יש בשגגה וטרשלנות ויש בכונה טובה על מנת לתקן. ואף יד חזקה סן החוק לא פעם נחתה עליו. כך היה לפני הדפסתו ובסדה לא גדושה כל כך גם לאחריה. נחבל התכן והצורה — המלה וסדורה — על אחת כמה וכמה. השקעות בדפוסים עתיקים, בכי ובראשונים ובדיוקם לשם ברור הפקסם ולכוננו אינה ליחיד, וסוף סוף בני ישראל ברבבותיהם לומדים תלמוד כמו שהוא בדפוסים האחרונים. אבל גם תפוס לשון אחרון אינו ענין לכאן. והמחבר בחר לו שביל זהב: היסוד לחבורו הוא התלמוד דפוס וילנא ובמקום שיש צרך הובאו גרסאות ראשונות, כי מינכן, שמה מקובצת, דקדוק סופרים וכו'. שיטת עין על רשימת הציטטים שבסוף הספר תורנו, כמה עבודה ועמל השקעו בספר זה הגדול בכמותו והחשוב באיכותו. תועלתו תהא רבה ללומדים וחוקרים, וראוי הוא המחבר, שנחזיק לו טובה.

ח — ו.

523. فرج، مراد. استاذ العربية سوره העברית. مصر، بمطبعة

اشير، 1925. [7] 159 ص 16: 23.

פריג/ מראד: סורה העברית; ספר לסוד השפה. קהיר, 1925.

524. فرج، مراد. انتقاد كتاب الكنز في قواعد اللغة العربية. مصر،

1927. 32 ص 14: 20.

פריג/ מראד: בקורת על ספר המסמון למחמד בדר (ספר דקדוק עברי בלשון ערבית), ר. ק. שנה ג' ע' 157.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הבינים.

עזרה, משה בן יעקב ו'. שירי. ראה ע' 30.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

אבי שאול, מ. המחרות. ראה ע' 16.

אלחנן, ח. אל יבנה. ראה ע' 17.

אש, ש. כתבי שלום אש, ראה ע' 17.

פונזלס, ו. הרבורה זיוות. ראה ע' 17.

בן אליעזר, מ. עולם עובר. ראה ע' 19.

ברוך, י. ל. ספורים. ראה ע' 20.

- ברש, א. פרקים מחיי יעקב רודורפר. ראה ע' 25.
- גפן, ב. ז. בעולם הסמירה וההומור. ראה ע' 25.
- גרינברג, א. צ. כלפי תשעים ותשעה. ראה ע' 25.
- הדין, ס. מסעי אל ארץ מבט. ראה ע' 25.
- ויסוצקי, א. להבה ורוקה. ראה ע' 27.
- ולפובסקי, מ. ז. סופי שבילים. ראה ע' 27.
- טוין, מ. מארעות הקלברי פין. ראה ע' 27.
- טלפיר, ג. רעב. ראה ע' 27.
- יברכידו, י. מתוך ההפכה. ראה ע' 27.
- לגרליף, ס. ירושלים. חלק שני. ראה ע' 27.
- לוטין, פ. הנזכות. ראה ע' 28.
525. לוצטו, א[לעזר]. כתבים. ניוארק, (טרוי פרעסס), תרפ"ז. 14: 20.
- ספר ב'. מנוע אחד. 128 ע' — ספר ג'. מעמק עכור. 304 ע'.
- ספר א' הופיע בשנת תרע"ח.
- לוצטו, מ. ח. ס' המחזות. ראה ע' 28.
- לחובר, פ. תולדות הספרות העברית החדשה. ראה ע' 28.
- ליכטנבוים, י. בצל השעות. ראה ע' 28.
- ליסיצקי, א. א. שירים. ראה ע' 28.
526. מורנגשטרן, יצחק זליג. מאמרים ומכתבים. חוברת א"ב. ווארשא, קופיטה, תרפ"ו. 28, 22 ע' 10: 24.
- מטרלינק, מ. הצפר הכחלה. ראה ע' 28.
- מיוחס, י. ילדי ערב. ראה ע' 28.
- מרכס, מ. אשה. ראה ע' 29.
- מטייגסון, ר. 5. ד"ר יקיל ומר חיה. ראה ע' 29.
- סמילנסקי, מ. בני ערב. ראה ע' 29.
- ספריה קטנה, כו"ל. ראה ע' 30.
- פונל, ד. בבית המרפא. ראה ע' 31.
527. פרג', מראד. הקדשיות הוא כתבי הקדשיות תרגומו אל העברית. מוסר, مطبعة اشير, 1928. 108 ע' 27: 15.
- פרג', מראד: הקדשיות; שירים מתורגמים לעברית ע"י המחבר. קהיר, 1928.

פרץ, י 5. ספר העם. ראה ע' 31.

528. ציטרינל, י פ. סתמונת-העיר. ציורים ורשימות מהחיים שלפני המלחמה העולמית בצירוף הקדמה. לבוב, דפוס אֶבְנֶה, תרפ"ז. 133, [3] ע' 23:16.

529. ציפריץ, ב. ע"י עשור. לחג יובל השנה העשירית להוסדה של ס.ס.ר. חרקוב, (דפוס „חרקיב-דרוק"), 1927. 10 ע' 16:11.
במאסף 4 שירים: (1) זר פרחי נצחון ענודה מופיעה אסימטריא בעולם... (2) פומון עמלים (שיר עם). 3. שיר ריבולוציונה [נר?] זקן. 4. לאכר העברי בס.ס.ר.

קום, י. אגדות. ראה ע' 32.

קורולנקו, ו. בלי לשון. ראה ע' 32.

קירלינג, א. ביאמה ומריצה. ראה ע' 32.

קמחי, ד. ספורים קטנים. ראה ע' 32.

קפת הספר. קי"א—ק"ד. ראה ע' 32.

ראובני א. ספורים. ראה ע' 33.

רבינוביץ, א. ז. הפטרה. ספר שני. ראה ע' 33.

530. ריבולוב, מנחם. ספר הסמות. ניו-יורק, עגן ע"י ההסתדרות

העברית באמריקה, תרפ"ח. 240 ע' 13:20.

התוכן. דברים: ספרות במבוכה; מפת-סדום ומרחביה. סופרים: מגדלי מאמר ראשון ושני; אחד העם ואמנות העריכה; מ. ז. פיארברג; בוקי בן יגלי; ס. מ. דוליצקי; כתו של ביאליק; שאול טשרניחובסקי; ג. שופמאן; דוד שמעוניוביץ, מאמר ראשון ושני; אורי צבי גרינברג; אביגדור המאירי; יהואש; מרדכי ספקין; דוד פוגל; ש. האלקין; י. אופאטושו; בערות פולין; ה. ליוויק; הגולם. פרצופים: זנגוויל; נחמן סירקין; יעקב סואיה; כהנשטאם; נסים בכר; צ. ה. מאסליאנסקי.

רימונט, ו. ס. אכרים. חלק א—ב. ראה ע' 33.

רמון, י. ארצי. ראה ע' 34.

שמינברג, י. רשימות. ראה ע' 34.

שמעוניוביץ, ד. אידיליות. ראה ע' 34.

יז. ספרות יפה יודית.

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

יט. ספרות הנוער.

כ. חנוך והוראה.

כא. ספרי למוד.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית ויודית.

המחלקות האלה נשמטו משום חוסר מקום.

531. Auf rauhem Wege. Jugenderinnerungen eines deutschen Professors. Giessen, Töpelmann, 1927. 215 'P 15: 22.

סופר הזכרונות האלה הוא פרופסור לירצברסקי. הוא בן למשפחה יהודית בפלוצק (פולין). אבל אחרי התרחק מן היהדות והתנצר. מקום זכרונותיו הראשונים הוא החדר של עיר מולדתו; הוא מספר על לימוד התלמוד, על התלמוד, על מנהגי היהודים והשקפותיהם. בלי כל חבה. כל העולם ההוא אינו בעיניו אלא בערות חשוכה, והוא מתנאה שהשתחרר ממנה.

532. Bilabel, Friedrich. Geschichte Vorderasiens und Ägyptens vom 16.—11. Jahrhundert v. Chr. Mit 2 Karten. Heidelberg, Winter, 1927. XX, 475 'P 16: 23.

= Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften, hrsg. von J. Geffcken, Bd. III 1.

הספר נכתב לשם ברור הקשרים שבין תולדות יון והמזרח הקרוב, וסופר בו בסך אותו בעמל רב על שורת מופסים קשים. יש לצין בהערצה מיוחדת כי הסופר קבל עליו לצרף מופסים משפוט שונות לגמרי (בכלית-אשורית, חתית, עלמית, מצרית, עברית וכו'). ספרו הוא ספק התקדמות אמיתית של מדע ההיסטוריה. הספר מכיל אחרי הקדמה גיוגרפית א' דברי ימי מצרים ומצרים בתקופת בית המלכות ה 18 וה 20, ב' תולדות ממלכת החתים, ג' תולדות בבל ואשור בתקופת החית, ד' המופסות על פרטים (כ30).

533. Briem, Efraim. Babyloniska myter och sagor, med kulturhistorisk inledning. Med 16 planscher. Stockholm, "Natur och Kultur", (1927). 225, [1] 'P 14: 23.

= Myter och sagor, 7.

534. Budapest. Izraelita hitközség. Az izraelita hitközségek alkamazottainak szolgálati jogviszonya. Jogi monografia. Irta: Munkacsı Ernő. Budapest, Hitközség, 1927. 99 [1] 'P 13: 20.

535. Cole, G. R. The disruption of Israel; a mirror to the times. London, Stockwell, [1928?]. 80 'P 12: 18.

שירה המצויר את קלקול שנים עשר שבטי ישראל, בכונה לתת תמונה מסירתית של החברה והמדינאות החדשה. אהבת בצע, חמדנות, קפדנות, פחדנות, התפארות וכו', אלה הם הקוים שבהם נראים רוב השבטים וראשי העם בתקופת החשמונאים; כל זאת עם רמזים אלגוריים לזמננו.

536. Duhm, Bernhard. Das Geheimnis in der Religion. Vortrag, gehalten am 11. Februar 1896. 2. durchges. Aufl. Tübingen, Mohr, 1927. 29 'P 15: 23.

= Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte, I.

537. **Frankenstein, Karl.** Molitors metaphysische Geschichtsphilosophie. Berlin, Reuther, 1928. 139 'P 15: 21.

538. **Greenbaum, Florence Kreisler.** Jewish cook book; 1600 recipes according to the Jewish dietary laws with the rules for kashering; the favorite recipes of America, Austria, Germany, Russia, Poland, Roumania, etc., etc. 6th ed. New York, Bloch pub. co., 1926. x, [2], 438 'P 14: 20.

539. **Handbuch der altarabischen Altertumskunde.** In Verbindung mit Fr. Hommel und Nik. Rhodokanakis hrsg. von Ditlef Nielsen, mit Beiträgen von Adolf Grohmann und Enno Littmann. Bd. 1. Kopenhagen, Busck, 1927. VIII, 272 'P 23: 30.

Bd. I. Die altarabische Kultur. Mit 76 Abbildungen.

540. **Harris, Rendel.** Traces of Ancient Egypt in the Mediterranean. Cambridge, Heffer, 1927. 23 'P 15: 24.

= Woodbroke essays, no. 1.

541. **Holitscher, Arthur.** Das unruhige Asien; Reise durch Indien-China-Japan. (6.—8. Aufl. Mit 64 Abb.) Berlin, S. Fischer, (1927). 346, [2] 'P 15: 22.

כל אי ראה ע' 78—37.

542. **Jahrbuch für Soziologie.** Eine internationale Sammlung. Bd. III. Hrsg. von Gottfried Salomon. Karlsruhe, Braun, 1927. VIII, 343 'P 16: 23.

ספר השנה מכיל 18 מאמרים סוציולוגיים למחברים גרמנים, יפנים, צרפתים, אמריקאים, אוסטרים, שווייצרים, איטלקים ויהודים. שכראים את ההתקדמות הגדולה של המדע הצעיר הזה. שאלות יהודיות מופסות מקום רחב במאמרו המוביל של יעקב רפפורט וינה, שאלת הלאומים בפולין, מקום יותר קטן הן מופסות במאמרו של רוברט מיכלס. נחתם של רעיון העם הנבחר.

543. **Kiev (Округ). Виконавчий комітет. Комісія для Організації святкування 20-ліття революції 1905 року; та Іспартвідділ Київського окрпаркому КП(б)У. 1905 рік у Києві та на Київщині; збірник статтів та спогадів; за ред. Д. Манілова та Г. Маренка. (Київ), Держ. від. України, 1926. XI, 402 'P 16: 23.**

544. **Kleinasiatische Forschungen.** Hrsg. von Ferdinand Sommer und Hans Ehelolf. Bd. I, Heft I. Weimar, Böhlau, 1927. [2], 160 'P 15: 23.

חבורת א' הופיעה ביוני שנת 1927.

[Lidzbarski, Mark]. Auf rauhem Wege.

ראה ע' 120 מספר 531.

545. **Коммунистическая партия. Украина. Истпарт.**
1905 год на Украине; хроника и материалы, под. ред.
М. И. Мебеля; предисл. Г. И. Петровского. Том. I.
(Харьков), „Пролетарий“, 1926. XIV, 502, [6] ע' 19:27.

I. Январь—сентябрь.

ליובל העשרים של הריבולוציה הרוסית הראשונה הוציאו ההיסטוריונים (מחלקה
היסטורית של המפלגה הקומוניסטית) המרכזיים והמקומיים קובצים ומאמרים שונים. הספר
שלפנינו מכיל כרוניקה מפרטת מסדרת עיס הפלכים ותעודות ארכיוניות מענינות. על היהודים
ראה ע' 320 (המגורים בויטומיר) 413, 442—443, 488, 499 (אשמות על היהודים, שהם
משתתפים באופן אקטיבי בתנועת השחרור, או שהם בתור חוכרי אדמה בלתי-ליגלויים
מנצלים את האכרים).

546. **Künstlinger, Dawid.** Wplyw samarytanski na Moham-
meda i na Islam. Lwow, Polskie T-wo. Oriental., 1927. 7, [1] ע'
15:23.

Z: Rocznika Orientalistycznego, III.

547. **Lammens, H[enri].** L'islam, croyances et institutions.
Beyrouth, Imprimerie catholique, 1926. 288 ע' 14:22.

כאשר יעיד השער („דעות ותקנות“) אין הספר היפה הזה בא לברר את
ההתפתחות ההיסטורית של האסלאם (כמו הקראותיו של גולדציהר); אבל נתון
הוא תמונה חיה ורחבה של תוצאות ההתפתחות הזאת לכל ענפיה. לפיכך נראה הפרק
הראשון הגדול על „ערש האסלאם“ (שם ציור נהדר של האפי הבדוי, והערכה של
השפעת יהודי ערב) קצת שלא במקומו; ובאמת אינו אלא העתקה מספר אחר של אותו
המחבר (La Syrie, 1921, ע' 30 ואילך). בציור חיי מחמד מזניח למעט את מאמרו הארסי
הידוע „Mahomet fut-il sincère?“, ומקיים את הבטחתו לכתב הפעם *sine ira et studio*.
בפרק על הקראן נמצאים בקצת ערכובים גם עקרי הפרשנות ודברים אחרים על
הרוג'מה (בקשר עם המצוה הראשונה, האמונה באללה ובכראו) והערות שונות על חקיס
קראניים בהתפתחות מאחרת. בעיון רב והצלחה יתרה מתארות התורה שבע"פ וההלכה
המסלמיות; הקורא העברי ימצא כאן בכל עמוד הקבלות לתופעות של היהדות הרבנית.
אמנם יש לציין כי המחבר מרחיב בציור הצד ההלכתי של האסלאם לא בלי כוונה. ובאותה
הכוונה הוא רואה ג"כ בצופיות נסע זר באדמת האסלאם, ואינו מבחין בין שאיפת הדבקות
שהיא בת אמת של הדת הנכואית ובין תאוריות ומעשים מיסטיים הנספחים מבחוץ. מענין
שם ציון ההשפעה הנוצרית על גואלי ותאורי הגלגולים האחרונים של הצופיות. בפרק על
כתות האסלאם ראויים לתשומת לב מיוחדת הפרשיות הרחבות על כתות שכנות לנגד
הדרוזים והנוצרים, והמתואלים (החסרות בהקראות גולדציהר). הרבה חסר חשוב
יש בחלק האחרון „רפורמיסטים ומודרניסטים“, אחרי שנתנה כבר בפרק על ההלכה (ע' 121/2)
תמצית הספר המהפכני של הקאדי המצרי עבד-אל-ראון על החליפות, הסוען, כי אין חק
האסלאם מתערב בעניני המדינה.

חיון מן הקראן אין המחבר מצוין את מקורותיו. למעט הנוהג בספריו — כדרך
המחבר, שכתב את הספר הזה, ודיו היטב שאין לו פה מנוס מהם אלא

בניירות גמורה.—לעמית זאת נתנה בסוף הספר בויבלינגר פיה שמושית טובה. גם רשימת הענינים המפורטת מועילה מאד.

ש. ד. גוויסרין.

548. **Minerva.** Jahrbuch der gelehrten Welt. Hrsg. von Gerhard Lüdtke. Jahrgang 29, 1928. 3 vols. Berlin, De Gruyter, 1928. 3167, 664. 'P 14:20.

Bd. 1. A-L. Bd. 2. M-Z. Bd. 3. Nachtrag, Register, Index.

549. **Нейфах, И.** Комсомол в борьбе с националистическими организациями молодежи. [Харьков]. „Пролетарий“, 1925. 98, [2] 'P 12:17.

(Истомол; комиссия по изучению истории юношеского движения на Украине.)

550. **Oberschall, Albin.** Die Nationalitätenfrage in der Tschechoslowakei. (Mit Sprachenkarte). Reichenberg, Kraus, 1927. 42, [1] 'P 15:23.

28. Veröffentlichung des Verlages des Deutsch-politischen Arbeitsamtes, Prag.

551. **Pape, Richard.** Handbuch der Fachpresse; für Zeitschriften-Verleger, Herausgeber, Verlags-u. Schriftleiter, Anzeigenvertreter und Angestellte der gesamten Fachpresse bearbeitet. Berlin, „Archiv für Gewerbepolitik und Volkswirtschaft“, 1926. XI, 445 'P 11:16.

הספר מכיל כל מה שרוצה לדעת אדם שעוסק בהדפסת עיתונים מקצועיים, בעריכתם או במסחרם. מקום גדול תופסות השאלות המשפטיות. נספחים להן פרקים על מודעות, פקידים, חתימות, וכו'.

552. **Park, William.** The truth about Oscar Slater (with the prisoner's own story). With a statement by Sir Arthur Conan Doyle. (2nd ed). London, The Psychic press, (1927). 186 'P 12:18.

ספר סניגוריא בענין היהודי הגרמני סלטר. שנדון שלא בצדק בעון רציחה ואשר בינתים יצא זכאי.

553. **Pomiankowski, Joseph.** Der Zusammenbruch des otomanischen Reiches. Erinnerungen an die Türkei aus der Zeit des Weltkrieges. Mit 85 Bildern und 8 Beilagen, darunter 2 farbige Karten. Zürich, Amalthea-Verlag, (c1928). 443, [1] 'P 17:25.

554. **Preisker, Herbert.** Christentum und Ehe in den ersten drei Jahrhunderten; eine Studie zur Kulturgeschichte der alten Welt. Berlin, Trowitzsch, 1927. VIII, 260 'פ 16 : 24.

= Neue Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche, hrsg. von Reinhold Seeberg, Stück 23.

הספר הוא עבוד הדש של מאמר שלרגלו נתקבל המחבר למרצה באוניברסיטת ברלין. הוא חוקר את השאלה: היצרה הנצרות מוסר חדש של האשות או האם קבלה את השקפת התקופה ההיא? המחבר מכלים על סמך חקירה מעמיקה להצד השני. על כן תופס בספרו מקום רחב תאור השקפת הנכרים והיהודים. תאור הראשונה נראה לנו חד צדדי: הוא מיוסד כמעט כלו על תורות הפילוסופים והלא מובן מאליו כי בפרט בתקופה המאוחרת ההיא היה מרחק רב בין הלכה ומעשה. תאור ההשקפה היהודית (וכיוצא בו שאר חלקי הספר) נעשה על פי המקורות, ברור ורב ענין. ראוי לציון כי הספר נכתב ברוח פילוסופית.

555. **Die Rassenfrage.** München, Süddeutsche Monatshefte, 1927: 'פ 243—318, 16 : 24.

= Süddeutsche Monatshefte, Jahrg. XXIV, Heft 10, Juli 1927.

556. **Rauch, Franz.** Die Uroffenbarung und andere religiöse Fragen im Lichte der Prähistorik und der neueren Völkerkunde.

Graz, Moser, 1924. XI, 217 'פ 15 : 23.

הספר בא לפשר בין תוצאות המדע החדש (אתנולוגיה, גיאולוגיה וכו') ובין תורת המקרא כפי הקדוליות והמחבר הבין את דברי המקרא במובנם המצומצם והגשמי ביותר. לספר יש מעלה אחת: לרוב בנה המחבר את דבריו על החקירות האתנולוגיות החשובות של אסכולת סט' גבריאלי ע"י וינה, שמקורש להן העתון היפה "אנתרופוס"; הברבולוגרפיות בראש כל פרק ופרק רומזות למחקרים האלה.

557. **Religionsgeschichtliches Lesebuch,** in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. von Alfred Bertholet. 2. erweiterte Aufl. Nr. I—VIII. Tübingen, Mohr, 1926/27. 15 : 23.

I. Geldner, Karl F. Die zoroastrische Religion. Das Avesta. IV, 54 'פ.

II. Preuss, Konrad Theodor. Die Eingeborenen Amerikas. III, 61 'פ.

III. Brückner, A. Die Slaven. VIII, 43 'פ.

IV. Nilsson, Martin P. Die Religion der Griechen. XI, [1], 96 'פ.

V. Latte, Kurt. Die Religion der Römer und der Synkretismus der Kaiserzeit. VI, 94 'פ.

VI. Schmitt, Erich. Die Chinesen. 110 'פ.

VII. Schubring, Walther. Die Jainas. [2], 33 'פ.

VIII. Thurnwald, Richard. Die Eingeborenen Australiens und der Südseeinseln. [2], 48 'פ.

558. **Schiaparelli, Luigi.** Avviamento allo studio delle abbreviature latine nel Medioevo. Firenze, Olschki, (1926). 99 'פ facs.

13 : 20.

המבוא הקצר הזה ללמוד ראשי התבות הרומיים של ימי הבינים בא מידו אחד המלמדים היותר מפורסמים במקצוע הפליוגרפיה. ערך הספר גדול הוא בתאור הקצורים השטחי וביחוסם ההיסטורי. המחבר נתן דוגמאות מעשות אבל כללים מדויקים וברורים. לראשי התבות המשפטיים והספינוגרפיים נתן מקום רחב יותר ממה שנחזק בעינינו ויש סימנים שקשה להבינם מפני שהועתקו רק באותיות דפוס רגילות. בין הצלומים היה לפי דעתנו מקום לאחד מתוך איוה כתב-יד פילוסופי של המאה ה-XIII; הלא בכגון אלה נמצאות הדוגמאות המרבות והיותר מענינות. בביבליוגרפיה חסר לנו קודם כל ספרו הגדול של De Wailly.

ח. פלאום.

559. Seay, Warren Mosby. A tale of two peoples, gentiles and Jews. Atlanta, Home mission of board of the Southern Baptist convention, 1927. 207 פ' 12: 19.

המחבר משתדל ברצינות למצא דרך להפיל שלום בין יהודים ונוצרים, ולהראות לנוצרים את ערך העם היהודי ואת צרותיו. המחשבות האלה סופן הצעות, איך אפשר לקרב את האמונה הנוצרית ליהודים, כלומר איך אפשר לנצר את היהודים.

560. Uniunea comunitatilor evreesti din vechiul regat. Comitetul executiv. Un abuz si o usurpare. Bucuresti, typ. Socec, 1927. 72 פ' 20: 25.

561. Всеукраинский совет профессиональных союзов. Народный комиссариат труда Украины. Статистический бюллетень. (Харьков), „Украинский рабочий“, 1927. № 4-12. 12: 17.

ירחון. החבורה הראשונה הופיעה בדצמבר 1926. במבטאות שונות יש חומר על היהודים.

562. Weisl, Wolfgang von. Zwischen dem Teufel und dem Roten Meer; Fahrten und Abenteuer in Westarabien. Mit 66 Abb. und 2 Karten. Leipzig, Brockhaus, 1928. 318 פ' 14: 19.

רשומות ו. עיא נסיעותיו בקרב בבליות הרבה חומר שמפץ אור חדש על חסב המדינה והתרבות בארץ שכנינו. עיי התנהגותו העקת והחוקה ועיי אכץ לבו מצא לו המחבר את האפשרות להתקרב ממש למאריעות הגדולים בקרב הארץ, לבקר את המלך חסין, אכן סעוד וגדולים אחרים רבים. את מריבות הנסיכים הערבים והשבטים, שהן גם בשבילנו מענינה דיוסא, תאר לנו כמו שיועץ להארן רק עד ראייה שהוא מוכשר לדרש ולחקר ולהוציא מסקנות. מוכן מאליו כי המחבר בתור יהודי בארץ מסלמית קנאית היה צריך להתגבר על סכנות גדולות ועמל רב. מפורים בספר דברים טענינים עיי היהודים החימים. כידוע עליות היהודיות על מספרם מ 30.000 עד 500.000. ו. בא כמעט לאותו החשבון כמו האכסקוויבה הציונית: 35.000. השאלה, אם ישנם שבטי ברום יהודים, לא נפתרה גם למחבר; אך לא נראה כן בעינינו.

מאמרים וחקירות.

איפה מת רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל?

סאת יהודה לייב פליישער (טימישווארא, רומניה).

כל מי שעוסקים בקורות ראב"ע יודעים, כי בנוגע למקום פטירתו וקבורתו נזכרים ארבעה מקומות: א. העיר קלהורה (Calhorra) שבספרד, ב. רומא שבאיטליא, ג. כבול (Cabul) שבארץ ישראל, וד. ארץ אנגליא.

ואנחה לכרר האמת.

I. הראשון אשר הודיע שראב"ע נפטר בקלהורה היה ר' יוסף בן צדיק שכתב בספרו, "זכר לצדיק" [שחברו בשנת ה"א רמ"ן] וזה לשונו: "נפטר הר' אברהם בן עזרא בקלהורה שנת ד"א תתקכ"ח, אבותיו היו מגדולי גראנדה, ומסורת היא בדינו קהל גראנדה, שהוא מיושבי ירושלים עיר הקודש מבני יהודה ובנימין" עכ"ל. (1) אחריו בא ר' אברהם זכות, שבספרו "יוחסין הלך חמיד בעקבות ר' יוסף בן צדיק, וכתב ג"כ שראב"ע נפטר בקלהורה, אבל במקום תתקכ"ח כתב תתק"ח (2), ואחרי שניהם מלא גרץ וכתב שנראה כי כאשר נסע ראב"ע מדרום צרפת לשוב למקום מולדתו ספרד, קפץ עליו חמות ונפטר בקלהורה (3) והיא, בצפון ספרד על נהר אֶבְרוֹ (Ebro) וכן קבלו אחריו ברנ"פלד (4), רי"ל קרונסקי ז"ל בקורות ראב"ע ש"ו (5) וקלצקין (6).

אמנם כבר העיר החכם הגדול ר"מ שטיינשניידר (7) כי פלא בעיניו שנרץ קבל דעה זאת לאמת; אך בכ"ז לא העלה נגדה כל ראיה לסתור. אבל הר'

(1) מובא בספרו של ר"ד כהנא: רבי אברהם בן עזרא, וארשו תרגיז, נוספות סימן ב'

עמוד 70.

(2) יוחסין ראש מאמר רביעי.

(3) קורות ישראל (גרמנית) חלק VI, רשימה 8, סימן XV.

(4) "דעת אלהים" וארשו תרגיז ע' 178.

(5) חומש בראשית, פיטרקוב תרס"ז ע' 24 במבוא.

(6) אנתולוגיה של הפילוסופיה שלו, ברלין תרפ"ו ע' 14.

(7) "Abr. Ibn Esra". Supl. z. hist.-lit. Abt. d. Ztschr. f. Math. u. Phys. (7)

ר"ד כהנא בתולדות הראב"ע שלו (1) כבר גם הוכיח כי טעות נפלה בדבריו ר' יוסף בן צדיק על ידי מעתיק אחד אשר כתב ר' אברהם בן עזרא במקום שהיה לו להעתיק ר' משה בן עזרא. כי מעולם לא שמענו על ראב"ע שאבותיו היו מגדולי גראנדה, אבל רשום זאת באמת כמעט מלה במלה על ר' משה בן עזרא. כי על זה האחרון נאמר בקבלת הראב"ד, וז"ל: „ורבנא ר' יהודה הנשיא בן יוסף הנשיא בן עזרא, היו אבותיו מגדולי גראנדה וכו' ומסורת בירי הקהל גראנדה שהם מיושבי ירושלים עיר הקודש מכני יהודה ובנימין, ודודיו ד' שרים, ר' יצחק הגדול ומשנהו ר' משה (בן עזרא) והשלישי רבי יהודה והרביעי ר' יוסף כולם מדותם טעירות עליהם שהם מזרע המלוכה מן הפרתמים עכ"ל²“). והטעין שם בדבריו ר"ד כהנא יראה כי אין כל ספק שהדיון עמו שר' משה בן עזרא נפטר בקהורה אבל לא ראב"ע.

II. דעת השניה שראב"ע נפטר ברוסא. זאת דעת ר"ד כהנא (3) וזה יסוד דעתו. בכ"י אחד אשר בספריה הלאומית בעיר וינה כתוב בסוף פרושו של ראב"ע לתורה שיר זה:

(1) „לדור דורים שנותיך אלהים	וחיינו מתי מספר ספורים
(2) ואתה חי וקים לעדי עד	וסופר כל למשפחות ודורים
(3) ושוכן עד וקדוש רם וגשגב	ועשה טוב ומיטיב לירשים
(4) ומדריכם בדרך הישרה	ונקראים חסידים גם ברוכים.
(5) בחסדך אלקים למדני	לתורתך ואבין הסדרים
(6) ועזרני להתחכם בדתך	ואדעם יהו על פי סדורים
(7) כמו עד כה עזרתני בטובך	לפרש עוד פשט כל הספרים
(8) והשלמתיו בארבעת אלפים	תשע מאות ועוד שבע ועשרים
(9) שנת ששית למחזור ריסברומי	שנת רצון שנת תפקד אסורים
(10) כיום ששי ביום טובה ושמחה	לישראל קדושים גם טהורים

וכיום שני כריח אדר ראשון שנת ד' תתקכ"ז נפטר אבן עזרא ז"ל והוא בן ע"ה וכתב סימן לעצמו בשנת פטירתו כתיבת ידו: ואברהם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן אף י"ד תנצב"ה. עכ"ל⁴).

(1) בספרו: רבי אברהם אבן עזרא. מקום הנ"ל.

(2) קדוב לסוף הספר.

(3) בספרו הנ"ל מקום הנ"ל עמוד 74.

(4) כ"י זה מובא ברשימתו של Kraft סימן 31 — xxxix. וברשימתו של A. Z. Schwarz סימן 25. וכ"י זה ראיתי בעיני. ור"ד כהנא בספרו הנ"ל כך שני חלק שני עמוד 68 כתב שמצא כך גם בכ"י פאריס סימן קע"ז דף ק"ט. וכ"י היה נכתב בשנת ה'יא ס"ח בשביל אליהו בן יוסף, ק"ם שנים אחרי פטירת ראב"ע. — גם השיר גם הכותבת שאחריו

והנה פלא שבכ"י זה נרשם בדיוק היום והחודש והשנה שנפטר בו הראב"ע זרק שם המקום שנפטר בו לא נזכר, ומדוע? מזה למד ר"ד כהנא שנפטר ברומא, ולכן לא זכר המזכיר את עיר פטירתו, כי כבר הזכירה ראב"ע גופו בשירו באמרו: „למחזור ר"ם ברומי".

והיות שאנחנו יודעים כי בשנת תת"ק כבר היה ראב"ע ברומא ומשם הלך לעיר לוקא ומשם לעיר סנטובה ולפירונה שבאיטליא ומשם לברדש ולרודום שבצרפת ומשם ללונדון ומשם בשנת תתקכ"א שוב לנרבונה שבצרפת (1) שוב לפי דברי ר"ד כהנא מוכרחים אנו לומר, כי בסוף ימיו שוב הלך ראב"ע שנית לרומא ושם גמר פרושו לתורה בשנת תתקכ"ז ושם נפטר באותה שנה. וכן גם דעת גייגר שכתב: „Wie es scheint, ist er über Nordafrika und Egypten nach den christlichen Ländern, zunächst nach Italien gegangen, wo wir ihn in Rom, Lucca, Mantua sehen, dann nach der Provence... dann nach Nordfrankreich... Von dort geht er nach England... Dann tritt er die Rückreise wohl in derselben Weise an, bis er in Rom im 75. Jahre die irdische Lebensbahn verlässt" (2) וכן קבל מהם גם החכם ר"ה ברודי בספר „מכתר השירה העברית" (שלו) שראב"ע נפטר ברומא.

אמנם כל זה אמת אם אנחנו מקבלים את המקור של השיר „לדור דורים" מתחלתו ועד סופו למקור נאמן, שכתבו ראב"ע בעצמו. אבל כבר הטיף בו ספק החכם פרידלנדר (4), באמרו כי נמצא שיר זה גם בכ"י אחר אשר בספריה של הוטיקן, אך שם הוא כולל רק שבע שורות בלבד במקום העשר, ובשורה ד' וה' כתוב כך:

(5) מבורך אל עזרתי כטובך וכתבתי לשר כל הספרים

(6) והשלמתי בארבעת אלפים תשע מאות וגם שבע ועשרים

וכו' כמו שהוא בכ"י שבוינה. עוד מביא פרידלנדר כי שיר זה נמצא גם בכ"י

נדפס בספר „שפת יתר" לראב"ע הוצאת ביסלינס, פרסבורג 1838, עמוד 11 וכן בהוצאת ליפמן פרנקפורט תרי"ג עמוד 22. והשיר בלי הכותבת שאחריו נדפס בספרו הנ"ל של ר"ד כהנא חלק א' עמוד 35, וכן אצל פרידלנדר בספרו Essays on the writings of Abr. Ibn Ezra, London 1877 (?) Vol. IV. p. 159 Reime u. רחין: וכן בספרו של רחין: Gedichte des Abr. Ibn Ezra, Breslau 1887. Heft II. p. 81.

(1) המקור לכל הפרטים האלה נמצא בספר העבור לראב"ע הוצאת האלברשטם ליק 1874, סבא עמוד 14. ועיין גרץ VI. — Note 8. ובענין התגוררות ראב"ע בנרבונה עיין מה שאכתוב לקמן סימן IV.

(2) בספרו — Judentum II. 1865. p. 131. וראיתי דבריו אלה בספרו הנ"ל של

שמוינשניידר עמוד 70 הערה 38.

(3) ליפסיה תרפ"ב עמוד קצ"ה.

(4) בספרו Essays הנ"ל עמוד 158 הערה 1.

אחד אשר בקמברידש (1). ושם השיר ג'כ כן עשר שורות אך יש בו שנויים קטנים, אמנם משורה שבע ואילך הוא כך:

(7) כשם י' שקורתי בטובך	וכתבתי לשר כל הספרים
(8) והשלמתי בארבעת אלפים	תשע מאות וגם שבע ועשרים
(9) שנת ששי למחזור ר"ס ברומי	שנת רצון שנת תפקוד אמורים
(10) כיום ששי ביום טובה ושטחה	לארר בו עשית גם לעברים.

וסן הלשון, וכתבתי לשר כל הספרים — אמר פרידלנדר — נראה ברור כי לא ראביע בעצמו כתב את השיר הזה, כי אם מעתיק אחד אשר העתיק ספרי ראביע לאוזה שר ונגיד. ובדעדי כן — אמר פרידלנדר — ספק גדול הוא אם ראביע כתב את השיר הזה, יען כי אין בו שום זכר לשמו של ראביע (בעוד שראביע רגיל להזכיר שמו בסוף ספריו) ולא התוכן, גם לא הסגנון וגם לא מליצת הַמָּטוֹם וכפל המגוּם בלי צורך ויופי שבשיר הזה, אינם מתאימים לאומנותו הנפלאה של הראביע המפוארה בכל מקום (2).

ועתה אם נאמר שהשיר „דוד דורים“ מלאכת המעתיק היא, איכ גם הפרט של השנה וגם המקום הנזכר (רומי) לא של חבור הספר הם, כיא של העתקת הספר.

אמנם החוקר החכם מר מיכאל וילנסקי נ"י מוכיח (3) בהקדמתו החשובה לספר „שפה ברורה“ לראביע, כי בכ"י של ספר „שפה ברורה“ לראביע אשר לדו רוסי (קמלוג שלו עמוד 174) כתוב ג'כ השיר „דוד דורים“ בסופו של ספר זה, ושם השיר ג'כ כן שבע שורות כעין השיר שבכ"י ואטיקן. וזה שם לשון השיר:

(4) „חבורך אל קורתי בטובך	וכתבתי לשר כל הספרים
(5) והשלמתי בארבעת אלפים	תשע מאות וגם שבע ועשרים
(6) שנת ששית למחזור ר"ס ברומי	שנת רצון שנת תפקוד אמורים
(7) כיום ששי ביום טובה ושטחה	לישראל קדושים וגם מהורים.

ורעת וילנסקי כי ראביע התפרנס ע"י שכתב ספרים לנגידים ושרים, שכן נראה מכמה שיריו, אבל לא בכל מקום ובכל עת היה כידו לכתוב ספר חדש, לכן היה לפעמים מוכרח להעתיק אחד מספריו הנכתבים מכבר ולתת אותו לנדיב בתור ספר חדש מבלי לגלות לו שאין זה רק העתקת ספר ישן. ואת החבורים האלה היה ראביע רגיל לשלוח לנדיב בלוית שיר. וכנראה היה אצלו שיר מיוחד לזה, אלא שהיה משנה ומוסיף וגורע בו, הכל לפי צורך השעה. וגם השיר „דוד

(1) Schiller-Sinessy ע' 119.

(2) עיין בספרו האנגלי הנ"ל עמוד 159.

(3) „דברי ברלין תרפ"ד ספר שני ע' 277. ועיי' בארכיון פרטי הדברים.

דורים" היה שיר כזה, ולכן אנחנו מוצאים אותו בנוסחאות שונות, ובסוף פרושו לתורה וכן גם בסוף ספרו, "שפה ברורה", והשיר יחד עם כל שנויו של ראב"ע גופו הוא ולא של מעתיק זר, כי ראב"ע גופו העתיק ספריו לנגידים. ומדוע העתיקו אותם ככל אשר אלץ אותו ההכרח, הוסיף בהם לשון, וכבר פרשתי" או, "כאשר פרשתי" וכדומה. ובוה מתרץ החכם וילנמקי את הקשיום הגדולים אשר בשאלת הכרונולוגיה של ספרי ראב"ע אשר כל החוקרים נלאו למצוא הפתח.

ואמנם השערתו של וילנמקי, שראב"ע עשה מחבוריו העתקות חדשות לנגידים והוסיף בהן ציונים מספר לספר, קרובה מאוד לאמת. ורק על ידה אפשר לנו לתרץ את הסתירות הגדולות אשר גרמו לנו ציוניו ורמזיו מספר לספר, בקביעות זמן חבוריו. אך אין דבריו נכנסים לי לאוזן באמרו שהשיר, "דור דורים" עם כל שנויו מלאכת ראב"ע היא ושכתבם כפי צורך השעה. כי הן לא תקצר יד הראב"ע לכתב בכל עת מצוא שירה חדשה, אבל חוץ מזה הנה נראה שאף שיש באותו השיר כמה שנויים, בכל זאת בדבר אחד אין שנוי, והיינו בשנת הכתיבה וביום הכתיבה, שאין בהם רק נוסחא אחת, כי בכולם כתוב: "והשלמתי בארבעת אלפים תשע מאות ושבע ועשרים" וכן בכולם כתוב: "ביום ששי". ועתה אילו כתבם ראב"ע לפי צורך הזמן, אז היה צריך שיהיה בכל אחד ואחד שנה אחרת או לכל המעט יום אחר! כי איך אפשר לומר שכולם נמר בשנת תתקכ"ז דוקא, וכולם דוקא בששי בשבת?

והנה גם פרידלנדר מודה (שם) כי היותר עיקרי שבין הנוסחאות של השיר, "דור דורים" היא הנוסחא אשר בכ"י וינה. וכנראה הוצרך לומר כן, כי בשיר הזה נאמר:

„כמו עד כה עזרתני בטובך לפרש עוד פשט כל הספרים"

והרי מזה נראה ברור שהמפרש מדבר אלינו ולא המעתיק. אבל כבר כתבתי בחבורי (1) שגם זאת אי אפשר, כי איך אפשר להאמין שראב"ע בשנת מיתתו או גם שלשה חדשים לפני מיתתו (כי לפי גרץ, "ביום טובה ושמחה" היינו חנוכה) יעלה על לבו לחבר עוד פרושים חדשים לכל ספרי נ"ך? וכי חכם וזקן כמוהו לא הרגיש כי קרבו ימיו למות? ועוד יותר קשה דהנה בשנת מותו כבר נמר פרושיו לכל נ"ך ככל אשר הם כידינו היום (2) ושוכ לאיזה ספרים רצה

(1) אכן עזרא לספר שמות עם פרוש, משנה לעזרא ועם הערות ע"פ כ"י. הוצאת מנורה וינה תרפ"ו. מבוא עמוד xxxvi סימן ב'.

(2) עיין במבוא „לספר העבור" הני"ל עמוד 8 שמבוא ראב"ע כתב פרוש גם לנביאים ראשונים ורמ"י ויחזקאל ומשלי ועזרא ונחמיה רק שנאבדו. ועיין 1916 Monatsschrift. חוברת 1—xii.

לעשות עוד פרושים עד שהתחנן שהשם יהיה בעזרו לפרש עוד פשט כל
הספרים? אבל בלעדי כל זה הבאתי בתכורי כמה ראיות חזקות וברורות
שפרושו של ראב"ע לתורה לא בסוף ימיו נעשה (1) כ"א עכ"פ לפני שנת תתקמ"ז
והיותר נראה שחברו בין שנת תתי"ק לשנת תתק"ח, אך לא בשנת תתקכ"ז.

לכן אמרתי כי אמנם השיר „לדור דורים" שבכ"י וינה של ראב"ע הוא,
אפס רק עד מלה „והשלמתיו" אבל משם ואילך דברי המעתיק הם אשר חי
ברומי והעתיק שם פרושו של ראב"ע לתורה בשנת תתקכ"ז וגמרו בששי בשבת.
ומעתיקים אחרים אשר שוב העתיקו ממנו העתקות לשרים ולגנדים חשבו שכל
השיר של ראב"ע הוא מראשו ועד סופו, לכן העתיקו כולו, רק למען להנף קצת
לנגיד ולשום לו זכר כתבו באמצע „וכתבתי לשר כל הספרים". ומעתיק אחד
ראה השיר בסוף פרושו של ראב"ע לתורה ושמו גם לסוף ספרו „שפה ברורה".
וידענו כי המעתיקים הרשו להם דברים כאלה ובפרט בסוף הספרים, שהרגלו
להוסיף שמה שירים וביחוד שירים שחשבו שהם מן המחבר.

ברומא.

ועוד לי ראיה שראב"ע לא ברומא נפטר, כי הנה ר' בנימין הנוסע מזכיר
שהיה ברומא בזמן האפיפיור אלכסנדר (השלישי) ור' מרדכי אדלר הוכיח (2) כי
האפיפיור הזה היה ברומא רק בין שנות תתקכ"ז-כ"ז (1166-1167) כי היה
גולה ברומא עד יום 23 נובמבר של שנת 1165 ובשנת 1167 היה שוב מוכרח
לעזוב את רומא. וגודע שר' בנימין הנוסע נולד בעיר טודילה (Tudela) שבספרד,
וכבר הוכיח ר"ד כהנא (3) שגם ראב"ע בטודילה נולד (ולא בטולידו) ועתה אילו
היה ראב"ע בסוף ימיו ברומא, אז אין ספק שר' בנימין היה מזכיר את בן עירו
המפורסם הזה בין יתר חכמי רומא שהוא מזכיר, אלא ודאי שראב"ע בעת ההיא,
דהיינו סביב שנת תתקכ"ז-כ"ז (והיא שנת פטירתו) לא היה מתגורר כלל ברומא.
III. ר' אברהם זכות בעל ספר היוחסין (לערך שנת 1500) היה הראשון
אשר הזכיר שראב"ע נפטר בארץ ישראל. וז"ל: „ויא כי נפטר (ראב"ע) שנת
תתקכ"ח והוא קבור בארץ ישראל" עכ"ל (4). אבל באגרת יחוס האבות
לאלמוני, שנעתקה ונתפרסמה עברית בשנת ה' שכ"ד (1564) ע"י אורי ב"ר שמעון
מבילא בצפת ת"ז (5) כבר מובאה ידיעה זו בדיוק יותר, כי שם נאמר כי קבור

(1) עיין מבוא לחבורי הנ"ל מעמוד xxxv עד סוף המבוא.

(2) עיין אוצר ישראל לאיוונשטיין ערך רבי בנימין. ועיין אוצר המסעות שלו עמוד 15.

(3) בספרו הנ"ל נוספות סימן א' עמוד 67.

(4) בראש מאמר ד'.

(5) החוקר י. בן-צבי כתב בספר השנה של ארץ ישראל תרפ"ד—פ"ה עמוד 94

הערה 2 כי לפי דעתו עיקר האגרת הוא ההעתק שלה משנת רצ"ז [1537].

ראב"ע ורבי יהודה הלוי ושל ר' שלמה הקטן נמצאים בא"י בכפר כבול¹. שמו של כפר זה כבר נזכר בספר יהושע (י"ט כ"ז) בתור עיר הגבול של נחלת אֶשֶׁר, וגם היום נמצא הכפר כבול הרוסית מזרחית לעכו, ועכשו הוא כפר מושלמי קטן המכיל לערך שמי"ה נפש. וכן נאמר בספר „גלילות ארץ ישראל" לר' גרשון בן אליעזר מפראג (אמסטרדם 1634-35) בשנוי קצת כי בכבול קבורים ראב"ע ור"ש בן גבירול. וכן כתוב גם בספר „שכחי ירושלים" לר' יעקב כ"ץ ב"ר משה חיים ברוך (לערך שנת הקנ"ט) שבכבול יש קברו של ראב"ע ושל ר"ש בן גבירול בעל האזהרות¹.

אבל לפי החכם מ. שטיינשניידר² אין להאמין באגדות כאלו שראב"ע נקבר בא"י, כמו שאין לתת אמון לשאר אגדות המספרות על דבר קברים קדושים בלוי כל יסוד. וכן גם דעת גרץ³.

אכן החכם י. בן-צבי מספר לנו שאמנם נמצאים בכבול שני קברים קדושים, והם תחת כפה הבנויה לפני חמשים שנה בערך. על אחד מהם פנתה מצבה עם כותבת עברית על שם בחור אחד שנפטר לפני מאה שנה, ועל גבי המצבה הזאת פנתה עוד אבן אחרת פשוטה וגדולה, אך על הקבר השני אין כלום. ולדעת החכם בן-צבי הם הם הקברים אשר מסורת היהודית מיחסת אותם לראב"ע ולר"ש בן גבירול (ואמר כי קברו שמה בחור אחד לפני מאה שנה כי דרכם היה לקבור מתייהם על יד קברים קדושים עתיקים). ולפי מסקנת בן-צבי אמנם קברים קדושים ועתיקים הם הקברים האלה, ולכן גם הערכים אשר בסביבה ההיא קוראים להם „גלי בנת יעקוב", וזה שם התואר החל בהרבה מקומות על קברים וכנינים קדמונים המתיחסים ליהודים, אבל מכל מקום לדעתו אין שום יסוד ליחס שני הקברים לראב"ע ולר"ש בן גבירול או לר"י הלוי ולר' שלמה הקטן. כי בנוגע לשלשת הראשונים אין שום ראיה שהם מתו או שנקברו בארץ ישראל, ור"ש פטיט חי אמנם בעכו, אך אין ראיה שנקבר בכבול. אבל משער החכם בן-צבי כי הקברים העתיקים האלו שייכים לתקופה שבה נושבה כבול ע"י משפחת כהונה⁴ אך ברבות הימים נשתכח מקורם, וברצות היהודים המאוחרים למצא אסמכתא לעתיקות הקברים, מצאו שני אילנות גדולים לחלות בהם את התביעות המיוסדות בעצם על מלכת קדומה נשכחה.

(1) כל הדברים האלה הנוגעים לקבורת ראב"ע בכבול וע"ד כפר כבול ממאמרו החשוב של בן-צבי הנ"ל הם לקוחים.

(2) בספרו — „Abr. Ibn Esra" הנ"ל עמוד 64

(3) בתולדות היהודים שלו חלק 8, VI. Note.

(4) עיין S. Klein: Neue Beiträge z. Geographie u. Geschichte Galiläas

Wien 1923 S. 32. וכן מן המחבר הזה: מאמרים שונים לחקירת א"י וינה תרפ"ד עמוד 19.

ואמנם כתב גרין (1) על יסוד דברי ראב"ע בפרושו לשמות (כ"ה ל"א) שראב"ע היה עכ"פ בארץ ישראל. אבל כבר כתב החכם מ. שטיינשניידר במאמרו "Ist Ibn Esra in Indien gewesen?" (2) כי אין משם ראיה רק שראב"ע ראה ספרים שבדקום חכמי טבריה אבל מזה אין כל ראיה שראב"ע בעצמו היה בטבריה.

ורבי יוסף טוב עלם הספרדי בפרושו לפרוש ראב"ע לתורה הנקרא, צפנת פענח (3) הקשה, איך אמר ראב"ע (בבראשית ב' י"א) שניתחן קרוב ל"א, והלא הוא בתוך גבול ירושלים! וכן הקשה עליו בויקרא בפסוק על ירך המזבח (ויקרא א' י"א) (4) שראב"ע כתב כי הר ציון הוא מחוץ לירושלים, וכן כתב בפרושו לתהלים (מ"ח ג') שציון בצפון ירושלים הוא, והקשה ר' יוסף שזה אינו, כי הר ציון בדרום ירושלים הוא! (5). וגם אני מצאתי ראיה שראב"ע לא היה בארץ ישראל, כי בפרושו לישעיה (מ"ה ו') כתב וז"ל: "עמק עכור: הוא סביב ירושלים וכתוב את עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב' י"ז) עכ"ל. אבל באמת אין סביב ירושלים שום עמק, ור"ש לוינסון (6) כתב כי עמק עכור הוא בין ירושלים ובין יריחו, וכן נראה מיהושע מ"ז ז'. ועוד יותר פלא כי בפרושו להושע (כ' י"ז) כתב ראב"ע בפסוק, את עמק עכור לפתח תקוה שהיינו עמק יזרעאל!

אכן מכל אלה יש ראיה רק שראב"ע לא היה בא"י טרם שכתב פרושו אלו, וא"כ גם יתר הדברים שראב"ע מביא בפרושו (7) ע"ד ארץ ישראל מפר השמועה כתבם. אבל כמובן אין כל ראיה שכונן מאוחר לא נסע ראב"ע לארץ ישראל. ובאמת נקט ר' יוסף טוב עלם הנ"ל לודא שראב"ע היה בארץ ישראל, וזה לשונו: "והנראה בעיני כי ר' אברהם לא בא לארץ ישראל רק באחרית ימיו, אחר שחיבר פירוש התורה" (8) וכן כתב בפרושו לויקרא: "ורבי אברהם אבן קורא לא בא לירושלים כי אם אחר שחיבר פירוש התורה גם פירוש ספר תהלות וכו' והוא יצא מספרד שהיה במקרב כרו ללכת אל ארץ ישראל ונכנס בלוכה

(1) קורות יהודים (גרמנית) חלק VI, עמוד 453.

(2) Z.D.M.G. כרך XX עמוד 427.

(3) הוצאת ד. הרצג, קראקו תרע"ב עמוד 51.

(4) בספר "מרגליות טובה", אמסטרדם תפ"ב, דף צ' ע"ב סימן ס"ז.

(5) עיין ש. קליין: גיאוגרפיה של ארץ ישראל, וינה, עמוד 25 שכתב שאין ספק כי הציון הוא ההר הדרומי-מזרחי של ירושלים ולא המערבי כאשר חשבו בימי הביניים. ע"כ. והנה ראב"ע שם אותו על פי הפסוק לצפון!

(6) בספרו "מחקרי ארץ", וינה 1819, דף פ"ח ע"א.

(7) בספר הצחות שלו (דף ג' ע"ב) כתב שאנשי טבריה יודעים לקרא הקמץ, וכן מה שכתב בשמות (כ"ג י"ט).

(8) בספר "צפנת פענח" הנ"ל, מקום הנ"ל.

(ר"ל Lucca) בלכתו קודם שיגיע לירושלים, ואז חבר הפירוש שם, וכל זה לאות (9) שלא ראה ירושלים כי אם אחר שחבר פירוש התורה, והוא בא לפרש בדרך סבא על בן שגג" עכ"ל (1.5).

והנה אך לסותר להדגיש כי באמת לא הביא ר' יוסף שום אות שראב"ע היה בירושלים אחרי שחבר פרושיו. וגם נקט ר' יוסף כאלו הלך ראב"ע מספרד ללוקא שבאיטליא למען לכת משם דרך הים התיכון לארץ ישראל, אבל לנו נודע היום שראב"ע מספרד לא ללוקא הלך, כ"א לרומא, ומשם ללוקא, וגם מלוקא לא לארץ ישראל הלך כ"א לערים אחרות שבאיטליא, ומהן לארץ צרפת ומשם לאנגליא, ככל אשר הבאתי לעיל בסימן 1. אבל בכ"ז אין להקל כל כך בדברי ר' יוסף, כי עליו לדעת שחבר את פרושו לערך 1358 (2) והוא רק לערך 200 שנה אחרי פטירת ראב"ע, ועוד שרכי יוסף זה חי בירושלים שנים רבות ושם חבר פרושו, כאשר כתב הוא בעצמו בפרושו לויקרא (3). והיות שנקט לוראי שראב"ע היה בירושלים אעפ"י שאין לו לזה שום ראיה, ואדרבא, יש ראיות שלא היה בא"י כלל, הרי מזה נראה כאלו ידע ר' יוסף בבירור, שראב"ע היה בא"י, אם מפני שהיה הדבר הזה ידוע ומפורסם אצל תושבי א"י או אולי מפני שכבר היתה אז ידועה השמועה שראב"ע נקבר בבבל. ולכן לדעתי עוד על החוקרים שבא"י, ובפרט החוקר הנכבד מר בן-צבי לעיין בענין זה ולפרש את הדברים הנעלמים האלו (4).

IV. עוד נשאר לדבר ע"ד השמועה הרביעית שראב"ע נפטר באנגליא. שמועה זאת שמענו מפי ר' משה בן חסדאי הנקרא ר' משה תקו. חכם תלמודי וקנאי זה יצא ללחום בספרו „כתב תמים" (5) נגד רס"ג, נגד הרמב"ם, נגד ראב"ע ונגד חכמת החקירה בכלל ואמר: (6) „ואכן עזרא כתב בספרו: ודאי אין שר בעולם אבל כח הרוח שמשים בו האדם כפי הענין נקרא כך וכו' והנה אכן עזרא טעה בשדים שהיו מליון אותו תמיד וכו' ואעפ"כ שדים הראו לו

1. נספר „מרגליות טובה" הג"ל, מקום הנ"ל.

(2) עיין גרין: תולדות היהודים (גרמנית) VIII, 26.

(3) בספר „מרגליות טובה" הג"ל במקום הנ"ל.

(4) עלי להעיר כי את קברו של ר"ש בן גבירול עכ"פ אין לבקש כלל בבבל, כי מתוך דברי ר' משה אבן עזרא בספרו: „אלמחאצרה ואלמדאברה" שיצא עתה לאור בתרגומו העברי של בן ציון הלפר בשם „שירת ישראל" (לופסיה תרפ"ד עמוד ע"א) נודע לנו היום כי ר"ש בן גבירול נפטר בולנסיה (Valencia) שבספרד ושם קברו.

(5) יצא לאור רק בנאוצר נחמד" מחברת ג' וינה תר"ך עמוד 54—99.

(6) שם עמוד 97.

שישנו בעולם, ושטמתי מבני איגלאנט¹ ששם מת ביניהם כי פעם אחת היה רוכב ביער ובא בין רוב כלבים שהיו עומדים ומעינינים עליו וכולם שחורים, וראו אלו הם השדים, כשיצא מביניהם אז נסתכן וחלה ומת מאותו חולי עכ"ל.

כבר הביא את השמועה הזאת גם החכם שטיינשניידר בסוף כל הדעות המדברות ע"ד מקום פטירתו של ראב"ע אבל מבלי שים לב כתב כלומר יר: Mose ben Chisdai aus Tachau will von Leuten aus England (s. Hebr. Bibliogr. III. 62) gehört haben, dass Abraham dort durch böse Geister in Gestalt von schwarzen Hunden erschreckt, in eine Krankheit verfiel, an der er starb.² וכן גם ר"ד כהנא (שנקט לודאי שראב"ע נפטר ברוסא) אינו מביא דברי ר"ם תקו רק דרך אגב באמרו: „גם קשה מאוד לקבל כי הראב"ע וכו' ומת גם לפי דברי ר' משה תקו מת ראב"ע באנגליא עכ"ל³. ור' יהודה ליב קרינסקי ז"ל שקבל דעתו של גרין שראב"ע נפטר בקלהורא, והביא עכ"פ בהערה שי"א שנקבר בכבול⁴, כבר לא חש להזכיר בכלל את דעת ר"ם תקו שראב"ע נפטר באנגליא.

ואמנם דברי ר"ם תקו המספר לנו מעשה שספרו לו אחרים, שראב"ע שהיה אז כבר זקן מופלג בן ע"ה שנה רכב ביער⁵ (1) וסבבוהו כלבים ודוקא שחורים וכו', נראין כפשוטי אגדה בעלמא, שקשה לתת בהם אמון, אבל מכל מקום אם נדויק בלשונו של ר"ם תקו, נראה, כי את עיקר השמועה שראב"ע מת באנגליא, זאת לא על פי המספור שספרו לו הוא מניר, כי אם מפי עצמו. כי כן אנחנו צריכים להבין דבריו: „ושטמתי מבני איגלאנט — ששם מת ראב"ע ביניהם — כי פעם אחת וכו'. ומשמע שר"ם תקו ידע ברור שראב"ע נפטר באנגליא, ורק כי פעם אחת רכב ביער וכו' זאת שמע מאנשי אנגליא.

וכאמת אין לתבואה שר"ם תקו ידע מקום פטירתו של ראב"ע, כי לפי דברי החכם שטיינשניידר⁵ כתב ר"ם תקו את ספרו „כתב תמים" רק כחמשים שנה אחר פטירת ראב"ע, וראב"ע היה בעת פטירתו כבר איש מפורסם מאוד, ועל כן אין כל פלא שהחכמים שאחרי חמשים שנה לפטירתו ידעו את מקום קבורתו.

(1) שטיינשניידר וכל יתר החוקרים נקטו כאלו היה כתוב „אנגלאנט". וכנראה רק במעות נדפס ביו"ד במקום הנז"ל.

(2) בספרו הנ"ל עמוד 65 סוף הערה 13.

(3) בספרו הנ"ל נוספות עמוד 71.

(4) בספרו הנ"ל סוף תולדות ראב"ע, עמוד 24 הערה 30.

(5) בספרו הנ"ל עמוד 81.

גם עלינו לדעת כי ר' משה תקו זה אחד מגדולי דורו היה, ונזכרו בשמו בספרי גדולי דורו פרושים, תוספות, פרושים לירושלמי, תשובות והוראות למעשה וגדולי הדור היו נכנעים לפקודתו, גם היה גדול יותר מרבנו יצחק אור זרוע (1) ולכן ראוי הוא לתת אמון לדבריו. רק היה קשה בעיני כי ר"ם תקו כתב ספרו „כתב תמים“ בעיר רגנשבורג שבגרמניה (2) ואיך באו אליו שמועות מאנגליא? אמנם העיר אותו החכם ש. ח. קוק (3) כי בתקופת ר"ם תקו היתה רגנשבורג מרכז מסחרי גדול לכל אירופה (עיין א. ברלינר: Der Einheitsgesang, ברלין 1910, עמוד 7). לכן אפשר בנקל ששם נפגש ר"ם תקו עם סוחרים הבאים מאנגליא.

ובכלל לא רחוק מן הדעת שראב"ע נפטר באנגליא, כי ברור כי בשנת התק"ה או התק"ט כבר היה ראב"ע באנגליא, ולפי דברי ר"י משקוני (4) היה ראב"ע שם גם ביום כ"ז ניסן של שנת התקכ"א, וזה רק שש שנים לפני פטירתו, ונקל לומר שנשאר שם עד יום מותו. אבל זה קשה, כי ביום י"ג מרחשון תתקכ"א נמצא בעיר נרבונה שבצרפת ששם כתב מאמר „באלקים נקשה חיל" (5) וא"כ מוכרחים אנו לומר ששב מנרבונה ללונדון בחייו כבן שבעים שנה! אבל גם אם נאמר שמת ברומא או בקלהורה או בא"י, גם אז אנהנו מוכרחים לומר שנסע אל אחת מן הערים האלו למצוא לו קבר.

אמנם באמת כל ימי היתה קשה עלי התגוררות זו של ראב"ע בשנת תתקכ"א מנרבונה. כי אם אמרנו שביום כ"ז ניסן תתקכ"א היה ראב"ע עדיין בלונדון, איך אפשר שבאותה שנה ביום י"ג מרחשון כבר היה מנרבונה? והלא אנהנו יודעים כי ראב"ע נסע לאט לאט, מעיר לעיר למען פרנס את עצמו אצל נכדיו העם, וכן אנו רואים שנסע באימליא מרומא ללוקא, ומלוקא למנטובה ומשם ללירונה במשך שש שנים (6). וא"כ איך אפשר להאמין כי במשך חצי שנה נסע מסע גדול כל כך שמלונדון ועד נרבונה? אם בספינה נסע אזי היה צריך לסבוב את חצי ארץ צרפת ואת כל ספרד סביב סביב, וזה מרחק רב עד מאד שא"א להאמין שעשהו בבת אחת. ואם לא נסע בספינה רק על חוף המערבי של

(1) עיין מאמר „לתולדות ר' משה תקו" מאת החכם ש. ח. קוק בהצופה לחכמת ישראל" בודפשט, שנה א.א. עמוד 90.

(2) הנ"ל במאמרו הנ"ל.

(3) במכתבו אליו מז' סיון תרפ"ו.

(4) מובא במבוא לספר העבוד של ראב"ע, ליק 1874, עמוד 15.

(5) כן מתחיל המאמר בספר „שני המאורות" של שטיינשניידר, ברלין תר"ז, עמוד ג/ ובספרו הנ"ל של ר"ד כהנא (כרך שני עמוד 119) מובא אותו המאמר בשם „משפטי הנולד".

(6) כי בשנת תתק"ה היה ברומא ובשנת תתק"ו היה בלירונה. עיין לכל זה מבוא לספר העבוד הנ"ל עמוד 14—15.

ארץ צרפת, גם אז היה צריך ללכת כיבשה דרך כל רוחב צרפת מחופה המערבי עד חופה המזרחי, ששם העיר נרכונה, ואיך עשה בזמן קצר של חצי שנה, ואולי בזמן עוד יותר קצר (כי אין ראיה שמיד אחר כ"ו ניסן נסע ראבי"ע מלונדון, וגם אין ראיה שקודם י"ג מרחשון לא היה בנרכונה) דרך גדול כזה האיש הזקן הזה שהיה אז כבר כבן שבעים שנה?

ואמרתי לבקר ענין התגוררותו של ראבי"ע בנרכונה בכלל.

הראשון אשר השמיע את השמועה בענין זה היה ר"ם שטיינשניידר. וזה דבר השמועה. הנה נודע כי ראבי"ע חבר ספר כחכמת התכונה בשם הכולל "ראשית חכמה". ומפר זה כולל חמשה ספרים קטנים: (א) ספר משפטי המזלות, (ב) ספר הטעמים, (ג) ספר המולדות, (ד) ספר השאלות, (ה) ספר המבחרים; כמעט כולם עדיין בכתב יד (1). ור"ם שטיינשניידר מביא בספרו "שני המאורות" הנ"ל קטע קטן אחד אשר נמצא בכ"י בראש ספר המולדות של ספר ראשית חכמה לראבי"ע. וזה לשון הקטע: "באלקים נעשה חיל. נולד הילד המבורך בחלק הראשון מן השעה הראשונה מיום שבת י"ג לירח מרחשון שנת תתקכ"א לבריאת העולם וכו' והכל מתוקן לרגע הלידה ועל ארך מדינת נרכונה וכו' וכו'" והולך ומגיד מצב הכוכבים והמזלות, למען דעת מהם משפט הילד הנולד בעת ההיא. אבל ר"ד כהנא (2) מביא גם את יתר הקטע הזה אשר בהם הגיד החזוה מה יהיה משפט הנער ומעשהו עד יום מותו, כי ר"ד כהנא מצא גם את יתר הקטע בסוף ספר משפטי הכוכבים לר' יהודה הכהן, שנדפס בורשו תרמ"ו. והמאמר הזה הוא המקור היחידי אשר ממנו קבלו כל החוקרים שראבי"ע היה בשנת תתקכ"א בנרכונה.

אבל פלא בעיני שאף אחד מן החוקרים לא שם אל לבו שר"ם שטיינ-שניידר בעצמו אמר שאין להחליט כלל שהמאמר באמת מתחת ידי ראבי"ע יצא! וזה לשון שטיינשניידר: "כסודמה לי, היו אלו השורות (ר"ל הקטע של "באלקים נעשה חיל") בראשי ספר מולדות ישן, והלבלר העתיקים לפני ראש ספר המולדות, ואין להחליט שהם מהראבי"ע עצמו. ובודאי אינם ראיה שספר המולדות עצמו חובר בשנה הנ"ל (ר"ל בשנת תתקכ"א) מפני שספר הטעמים (ר"ל שהוא ג"כ חלק של ספר ראשית חכמה, כמו ספר המולדות) כבר חובר בשנת תתקכ"ח, כנמצא בו בפירושי עכ"ל (3).

ולדעתי היטיב ראה החכם שטיינשניידר, שרק ע"י סופרים זרים בא המאמר הזה לתוך ספרו של ראבי"ע. לא כבר שראבי"ע בעצמו מזכיר בתוך

(1) עיין בהקדמתו של ר"ל קריינסקי ז"ל הנ"ל עמוד 31.

(2) בספרו הנ"ל כרך שני עמוד 119.

(3) בספרו "שני המאורות" עמוד ה' סוף הערה 7.

ספרו זה שהוא מחבר אותו בשנת תתק"ח, והמאמר „באלקים נעשה חיל" מדבר מענין שהיה בשנת תתקכ"א, והרי מרחק הזמן של י"ג שנה כבר מעיד שלא מתחת יד אחת יצאו הדברים, אלא שגם תוכן המאמר בעצמו מעיד שיריהם של זרים כתבוהו בראש ספר המולדות, כי מה למול של חינוך פלוני לספר מדעי המדבר על דבר הכתים, התקופות והעברונות? (1) והרי מכל זה נראה ברור שלא ראב"ע כתב את המאמר הזה, כי אם חוזה אחד כתב לאיזה נגיד את מול בנו על דלתי ספר המולדות של ראב"ע, מפני שמצא שם „נייר חלק", או מפני שכאותה שעה קרא החוזה הזה את ספר זה של ראב"ע, שהיה בין ספריו אותו הנגיד.

ובאמת אין כל פלא שהחוקרים קבלו כל כך בנקל שראב"ע היה בשנת תתקכ"א בנרבונה, כי עכ"פ ברור שראב"ע התגורר בנרבונה. כי כן מניד לנו המפרש הקדמון ר' יוסף טוב עלם הספרדי כפרושו לפרוש ראב"ע לבראשית (י"ג ל"ב) באמרו שראב"ע חזר לוחות בחכמת התכונה בעיר נרבונה. אפס כי לדעתי לא בשנת תתקכ"א היה ראב"ע בנרבונה, כי אם הרבה שנים קודם לכן בעקרו מאיטליא לצרפת, ובאותה העת אשר התגורר בעיר בדרש (Béziers) ששם חזר את „ספר השם" שלו לשני חסידים אשר היו בדרש (3). ונראה לי לומר כן, כי שתי הערים האלו נרבונה ודרש סמוכות הן זו לזו מאוד, ואם היה ראב"ע בדרש אז אין כל ספק שעבר גם לנרבונה אשר היתה בעת ההוא עיר ואם בירשאל. וראיה לזה, כי חנה בן עירו ובן זמנו של ראב"ע, רבי בנימין הנוסע מטודילה שנמסע ממערב למזרח, נסע ג"כ מנרבונה לדרש (4) וכתב שהמרחק בין שתי הערים האלו אינו אלא ד' פרסאות, וכתב על נרבונה שהיא עיר קדומה לתורה וממנה תצא תורה לכל הארצות וכו' עיי"ש. והנה ראב"ע שנמסע מסעיו ממזרח למערב, אין ספק שהלך ג"כ מדרש לנרבונה, ולא עבר על העיר הזאת שהיתה מלאה חכמים וסופרים, מבלי לבקר אותה.

אמנם אין אנו יודעים מתי היה ראב"ע בדרש, ובכן אי אפשר לנו לדעת מתי היה בנרבונה. אבל עכ"פ ברור לי שהיה בשתי הערים האלו לפני שנת תתקמ"ז, אשר בשנה ההיא התגורר ברודוס (Rodez) שבצרפת; כי נמצא ממנו רשימה כי בחודש מרחשון של שנה זאת השלים שם את פרושו

(1) עיין הקדמתו הנ"ל של קרינסקי עמוד 27 אות כ"ו.

(2) מובא ב„צפנת פענח" שלו הוצאת הרצל, קראקו תרע"ב, עמוד 142.

(3) כן כתב ראב"ע עצמו בראש „ספר השם" שלו הוצאת ליפמן, פורדא תקצ"ד.

עמוד א'.

(4) עיין בראש ספר „מסעות בנימין" מטודילה.

לדניאל (1) וכפי הרשימה הנמצאת בסוף מ', ראשית חכמה כ"ו בואטיקאן דמ"ג כרך כ"ד (2381) היה ראב"ע כבר בשנת תתק"ט ברודוס, ושוב היה בברדש ונרבונה בין תתק"ו ובין תתק"ט.

עכ"פ ברור בעיני, כי ראב"ע אחר שעבר מברדש לנרבונה ומשם לרודוס ומשם ללונדון, מעולם לא שב מללונדון לנרבונה. ולפי"ז העיר האחרונה אשר בה נודעו עקבותיו של ראב"ע איננה העיר נרבונה, כמו שחשבו כל החוקרים עד היום, כי אם ללונדון. והשנה האחרונה שממנה נשאר לנו זכר מסנו בעיר הזאת היא שנת תתקכ"א (3) וזה כפי רשימת משקוני שכבר הבאתי לעיל שכתב כי כיום כ"ו ניסן תתקכ"א השלים ראב"ע תבירו בלונדון. ומן הרשימות שרשם לו ראב"ע בעצמו והן נשארו כידונו, הוא הפרט שכתב ב"אגרת השבת" שלו שחברו ג"כ בלונדון, והוא ו"ד מכת ד' אלפים תתק"ט. (4) ולפי"ז נקל לנו לומר כי בשנותיו האחרונות, דהיינו משנת תתק"ט או תתקכ"א ועד תתקכ"ז שבה נפטר, התגורר ראב"ע בלונדון.

וזה נתן להאמר. לא רק מפני שראב"ע היה אז כבר איש זקן בא בימים, והם ימים שאין בהם וחפץ בהם לאדם להיות מטולטל ממקום למקום; אבל גם דברים אחרים מראים לנו שראב"ע מצא לו בסוף ימיו חיים שקטים ומקום מנוחה בעיר לונדון. הן יודעים אנו כי בלונדון מצא לו ראב"ע איש תם וישר נגיד ונדיב ושמו ר' יוסף בן יעקב ו"ל מסודויל, אשר לכבודו חבר ספרו, רסוד מורא" (5). ובאמצע ספרו זה כתב ראב"ע: "והשם הנורא יודע חום לבבי כי לא חברתי זה הספר להראות כי עמדתי על חכמות וכו' רק חברתי לנדיב שלמד לפני ספרים שחברתי לו, ומרוב אהבתי אותו הונעתי נפשי לכתוב לו ספר בעצות, כי ראיתיו כי הוא איש אמת וירא ד" (6) וחרר נראה שנפשו של ראב"ע

(1) מובא במבוא לספר העבור הנ"ל עמוד 15. ובתולדות ישראל לגרץ (גרמנית) VI.

Note 8 סימן 7.

(2) מובא בספר העבור הנ"ל, מובא עמוד 15.

(3) ראב"ע תרגם ספר "אלמנתי" לעברית (מובאת הקדמתו בספרו הנ"ל של ר"ד כהנא ז"ל נספחים סימן א' עמוד 107) ומזכיר בו שנת 1160 לנצרים, ויען שהחכם ש. ז. ח. הלברשטם נקט לודאי שבשנת תתקכ"א היה ראב"ע בנרבונה (והיא שנת 1160) לכן כתב במבוא שלו לספר העבור לראב"ע הנ"ל עמוד 15, שגם את התרגום הזה חבר ראב"ע בנרבונה. ולפי דעתי חבר אותו בלונדון, כי מאחר שאנחנו מוצאים אותו בשנת תתקכ"א בלונדון [כמו שסביא גם הלברשטם שם, שם] לעולם לא שכ משם לנרבונה.

(4) "אגרת השבת" נדפסה בשלמות בחרם חמד ח"ד עמוד 159.

(5) עיין בחבורו A.I.E. הנ"ל של הח' שמוינשוויר עמוד 61 הערה 5, כי בשני כ"ו כתוב בסוף ספר וסוד מורא: "אודה בהשלימי לאל ולירדו יוסף בן יעקב על מתנת ידו".

(6) "יסוד מורא" הוצאת ר' זלמן שפרן, דף י"ז ע"ב וי"ח ע"א.

מיתתו קשורה בנפשו של ר' יוסף זה בעבודות אהבה, וזאת אי"א שתתפתח בזמן קצר. גם נראה כי חבר לו ראב"ע גם ספרים אחרים וז"ל ספר "יסוד מורא" וראב"ע למד אותו בספרים שחבר בעבורו וגם פרש אותם לו בעל פה, בתור פרוש לפרושו. זאת אנהנו יודעים מפי ר' יוסף זה בעצמו אשר העתיק פרושו של ראב"ע לתרי עשר ובסוף ההעתיקה כתב: "ואני יוסף בן יעקב ממודויל העתיקתי מסכתב יד המחבר, גם הוספתי קצת פירוש על לשונו כאשר הוא פירש לו בעת חבורו (ר"ל בעת אשר פרש לו בעל פה את פרושו שבכתב) רק בעבור שהוא לשון פירושו (ר"ל לשון פרושו שהוסיף לו בעל פה) סימנתי הטורים הנוספים בשתי נקודות בראש הטור ובסופו, ובכל מקום שימצאו שתי הנקודות בין מלה למלה הוא תוספת פירוש מ"ר" עכ"ל. (1) גם נראה שראב"ע למד עם ר' יוסף זה ז"ל פרושו לתורה, כי נשאר מר' יוסף קטע אחד מפרוש כזה לפרשת ויחי, וזה לשונו: "אמר יוסף ב"ר יעקב ממודויל שמעתי מפי זה החכם פירוש זאת הפרשה בלונדריש (לונדון) וכתבתיהו בלשוני" עכ"ל. (2) ומתוך "אגרת השבת" שלו שכתבה ג"כ בלונדון נראה, שהיו לו שם גם תלמידים. (3) וכ"ז אי אפשר בלתי אם ראב"ע התגורר שם ימים רבים.

ומכל האמור אפשר לשער שראב"ע לעת שיבתו, כאשר היה שבע נדורים בא עיף ויגע מכל הצרות אשר עברו עליו לעיר לונדון ור' יוסף בן יעקב הנגיד החשוב רחם עליו ולא נתן עוד לחכם האומלל הזה לחיותו הולך לימי זקנתו נע ונר ממדינה למדינה ומעיר לעיר בלי משען ומשענה לבקש לו לחם צר ומים לחץ, אלא הביאו אל תוך ביתו ונתן לו מטה, כסא, שולחן ומנורה וכלכל את שיבתו.

והיות שר' משה תקו ז"ל הוא בזמנו יותר קרוב לזמנו של ראב"ע מכל הסופרים אשר דברו על דבר פטירתו, והיות שר' משה תקו הוא היחיד המדבר ע"ד פטירתו של ראב"ע בפרוש ובלשון ודאיות, והיות שר' משה זה נודע לנו בתור גדול דורו שדבריו נאמנים עליו והוא אמר שראב"ע מת באנגליא, והיות כי העיר לונדון היא עד עכשו באמת העיר האחרונה שעליה נודע לנו שראב"ע התגורר בה, והיות ששם ואילך נעלמו לנו עקבותיו—

(1) מובא באוצר נחמד ח"ג תר"ך עמוד 152, ובספר צפנת פענח, הוצאת הרצג 184.

(2) מובא בספרו האנגלי הנ"ל של פרידלנדר, נוספות עמוד 165.

(3) עיין אגרת השבת בחרם חמד הנ"ל עמוד 160 בדיה ויען ויאמר.

לכן לדעת, כל זמן שלא נודע לנו מקור יותר נאמן ויותר מכריע, עלינו לקבל שרבנו אברהם אבן עזרא ז"ל נפטר בלונדון¹).

עיר מיטשוארא ה' הנוכה תרפ"ח.

הוספה

וען שידעתי כי ביד החוקר החכם מר יעקב משה מוליראנו נ"י, רב בעיר מנגיר שבמארוקן (בעה"ם ספר, "נר המערב" והוא קורות ישראל במארוקן, (ירושלם תרע"א) וספר, "ידי משה" (צפת תרע"ה)) יש כ"י של ספר, "ראשית חכמה" ושל, "ספר המולדות" לראב"ע, בקשתי אותו לעיון בכ"י זה, אם גם בו נמצא המאמר, "באלקים נעשה חיל" כמו שמצאו שם רמשי"ש (ושר"ד כהנא קראו, "מאמר משפטי הנולד") וכתבתי לו גם השערתי שאותו המאמר לא בא לדלתי ספר המולדות ע"י ראב"ע, כי אם חוזה אחר בלתי נודע כתבו שמה, אבל באמת אין לאותו מאמר שום המשך וקשר לספר המולדות לראב"ע, ככל אשר כתבתי במאמרי הנ"ל. ועתה קבלתי תשובת הרב י. מ. מוליראנו נ"י וזה לשונו (במכתבו מיום 4. Apr. 1928), "בדבר שאלתו על המאמר שהדפס כהנא בח"ב מספרו, רבי אברהם בן עזרא" עמוד 119, בשם מאמר, "משפטי הנולד", הפשתי בספר, "ראשית חכמה" כ"י שאצלי שנכתב בערך ה"א ר"ן, והוא כולל עשרה שערים בשלימות, ואין בו זכר כלל להמאמר ההוא. גם ביחד עם ספר, "ראשית חכמה" כ"י הנ"ל מצורפים איזה ספרים מראב"ע וביניהם, "ספר המולדות" בשלימות, וגם בו אין שום דבר מהמאמר ההוא שהדפס כהנא. וגם דעתי היא שהמאמר ההוא חבר מסתבר אחר עפ"י ספריו וחוראותיו של ראב"ע במשפטי המולדות והנולדים, ולכן צורף אליו כאותו כ"י של רמשי"ש, וחשבו שראב"ע חברו. ואין טקום איפוא לדברי כהנא בתולדות ראב"ע שלו שם בח"ב עמוד 46 שבנרבונה הגיד ראב"ע עתידות לילד שנולד. והכל כדעת כבוד מעלתו. עכ"ל. והרי שנתאמתו דברי גם במציאות. והנני מביע תודתי להרב הח' מוליראנו בעד חפשו גם במקום הזה.

עיר מיטשוארא פסח שני תרפ"ח.

(1) פרופ. א. כהנא מתל-אביב העיר אותי במכתבו מיום י"ט שבט תרפ"ח, כי הח' פירולנדר כתב מאמר בשם Ibn Ezra in England במאסף האנגלי The Jewish Historical Society in England, Transactions, Vol. II. 1894—5 pp. 47—75. אבל לדאבוני לא עלה בירי להמציאו.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונדה).

ר' חיים יוסף דוד אזולאי איננו מסוג אותם המחברים אשר חבוריהם נשארו כאבן שאין לה הופכים. דבר זה יש להגיד לא רק בנוגע לכתביו הביבליוגרפיים אשר בהוצאת בן יעקב הנוחה נעשו כבר לספרים, אלא גם על חבוריו וכתביו במקצוע הפרשנות, כללי התלמוד, וההלכה, האגדה והקבלה שהתפשטו בכל תפוצות ישראל, הן בין האשכנזים הן בין הספרדים, במדה כזו שלא זכה לה שום מחבר אחריו עד היום הזה. בכל זאת כתביו שלא נדפסו עדין, או נשארו בלתי ידועים לגמרי או הם ידועים רק ע"פ השם בלבד.

דבר זה מעורר אותי לעבר במקרה קצרה על קבוצת של כתבי-יד של מחברנו הנמצאים תחת ידי שלא ראו עדין אור הדפוס.

מארכיקים כתבי-יד המונחים לפני, אשר כלם הנם מעצם כתב ידו של המחבר, אני אותו קודם כל שבעה כרכים שמהוים סוג ספרותי מיוחד במינו לגמרי. הם הנם יומנים ספרותיים בפורמט קטן, אשר מחברנו היה נושא אותם תמיד איתו בכיסו ואשר רשם בהם כמעט בכל יום ויום את כל הדברים הראויים להשמע שנתחדשו לו במשך היום.

את היומנים האלו יש, כמובן, להבדיל מספררי-המסעות, "מעגל טוב" שהם ג"כ יומנים ושע"פ רוב מזכירים את היומנים שלנו. אפס כי ב"מעגל טוב" כותב המחבר את מאורעות-היום שלו, אבל היומנים הללו הוא רושם את חרושיו הספרותיים שעלו לו במשך היום¹). לרשימות הללו יש ע"פ רוב תאריך מדויק של

(1) ממאורעות הוא מזכיר רק את אלו שיש להן אירוי שייכות עם השאלות הספרותיות שהוא עוסק בהן. לדוגמה: הוא מספר בקונטרס "מסעות" דף ק"ב ע"ב (אות קכ"ט סעיף ו') הקטסטרופה שארעה בק"ק מנטובה ביום י"ג סיון שנת תקל"ה. בתוך פלפול אחד שהיה לו לסחבר עם רבני מנטובה בענין זה. המעשה שהיה כך היה: ראשי הקהל במנטובה קבעו ליום ערב ראש חדש אלול יום צום ואבל לזכר הנפטרים בקטסטרופה הנוראה הנ"ל. אולם מיד נתברר כי היום הקבוע היה יום יריד בכפר הסמוך שלשם נוסעים סוחרים מק"ק מנטובה. דעת רבני מנטובה, ר' יעקב מאראואל ור' שלמה רפאל ביבאנשו היתה ע"כ נוטה לחשב את קבלת הצום לקבלה בטעות ורצו לדחות את התענית ליום אחר. אמנם רב חיד"א הוכיח שהקבלה הנ"ל לא היתה בטעות, משום שהתענית יכולים להתענות גם אלו שהולכים ליריד וכו'. שאר רבני מנטובה, ר' ישראל גדליה קאדים ור' יקותיאל הכהן, הסכימו מיד לסברת רב חיד"א ולבסוף נתקבלה מכל הקהל הקדוש. כמובן הוכיח הנ"ל היה רק בנוגע יום התענית באותה השנה אבל לדורות נקבע יום י"ג סיון שהוא יום ההפיכה; עיין

היום והשנה וגם של המקום מתי ואיפה נרשמו¹); כרם, העקביות הזאת עוברת רק בקונטרסים „מסעות“ ו„ליוורנו“, אבל ביתר הקונטרסים יש לפעמים הפסקים גדולים בין תאריך אחד לשני.

היומנים הללו נוצרו ע"פ רוב באותן השנים שלמחבר לא היה פנאי והזדמנות להקדיש את עצמו להכריו הסיסטמטיים.

אלו הן לראשונה השנים תקכ"ד² - תקכ"ט³ שאז שמש בתור רב במצרים, בזמן שנכנסם בראשו ורובו לעבודות המעשיות הקשורות במשרתו⁴;

על הקסטרופה הנ"ל חרב סאראואל קינה שנרפסה בספר קול ענג ל'י אברהם ברוך פירנא, ליוורנו תר"ו לפ"ק דף כ"ט-ל"ג, וגם בספר מעגל טוב, שהוציא לאור פריימן, עמוד ע"ז שורה כ"ז מזכיר אותה מחברנו וגם עתון גרמני מאותה שנה שנת 1776 Hildesheimer Relations Courier מכיז את הבשורה הרעה הזאת. גם צונץ Sterbetag p. 14 גם שטיינשניידר Geschichtsliteratur der Juden I, p. 152 מזכירים אותה. כל המקורות הנ"ל שיום שמספר הנפטרים שנשארו תחת המפולת היה 65 (חזן משטיינשניידר שמוסר 64 או 66). אמנם בנוגע למספר הפצועים אין המקורות הנ"ל משתנים. לפי רב חיד"א בכ"י שלנו ברשומתו הנ"ל, שרשם אותה ביום י' אב באותה השנה, כשהיה אז במנוסה, עלה מספרם 455, לפי הרב סאראואל בקינתו הנ"ל היה מספרם 52, לפי מעגל טוב היה מספרם 30, לפי העתון הגרמני הנ"ל היה מספרם 17 או 16. ונראה לי שהעיקר הוא המספר שמוסר רב חיד"א בכ"י שלנו, מפני שרב סאראואל אינו מדבר על מספר הפצועים רק מדבר על מספר אלה שנצלו מתוך ההפיכה וכך הוא לשונו „ואף גם זאת בשעת כעסו זכר את הרחמים כי יולחו מתוך ההפיכה חמשים ושנים זכר ונקבה ברא האלהים ויהיו לנפ, ויודו לה' חסדו“, ואפשר שבין החמשים ושנים שנצלו היו ג"כ ז' נפשות שלא נפצעו כלל. והנוגע לרשימה בספר מעגל טוב, הרב חיד"א רשם אותה ביום י"ד סיון כשהיה אז בעיר פיררה, ואפשר שברגע הראשון באו לפיררה ידיעות בלתי מדויקות, וזאת צריך לומר ג"כ בנוגע למספר שגרשם בעתון הגרמני הנ"ל.

(1) עיין לקמן ע' 156 הערה 2, ששם נתתי דוגמה מרשימות האלו.

(2) השנה מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 47 ששם הוא מספר כי בא' שבט תקכ"ד עזב את ירושלים לרגלי המחלוקת שקמה שם; וכן ע' 58-59 ששם הוא מספר כי הוא ירד עם משפחתו למצרים.

(3) מקונטרס קפושקיא דף ל"ז א, יוצא כי הוא עזב את מצרים (קאירן) בח' אדר ב' תקכ"ט ולמחרת הגיע לקפושקיא ושם נשאר עד ד' סיון. בד' סיון נסע מקפושקיא ובח' סיון הגיע ליפו ובכ"ד סיון לחברון ושם ישב עד ערב ר"ח חשון תקל"ג ואז יצא לשליחותו השניה.

(4) השנה, למשל, מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 59, שורה 12 ששם הוא מתאונן שלא יכל ללמד בעיון את הכ"י של ר' חיים ויטל אשר ראה שם, מחוסר פנאי: „וישבתני שם (במצרים) כמה שנים מרוד בעול צבור וכו'“ השנה ג"כ את חבורו: „אחורי תרע"א דף קע"ב א' שורה 6 מלמטה למעלה, שהוא מספר שם שקבל ספר מדוד פרוו והוא מוסיף: „והקונטרסים הנזכר הגיע לידי בהיותי בארץ מצרים זה לי עשרים שנה וסבור הייתי להתבסס מתורתו והתחלתי בו ואולם אדמקפנא דרי נפל העול, עול צבור ושרדיו על האדמה הפסקתי באמצע הפרק וחליף שעתא חליף“ — בזמן שבתו במצרים נכתבו הקונטרסים האלו:

ואח"כ גם בשנות תקל"ג-תקל"ח, בזמן שליחותו השניה 1), כאשר לא היה לו פנאי והזדמנות להתמכר לחבוריו הסיסטמטיים. אולם גם בשנים האלו חקר בכל המקצועות של הספרות העברית ובכל מקום שנמצא, אם באניה ואם בדרך באיוו אכסניה וחודית או נוצרית, — תמיד היה לפניו ספר שחקר בו, וכל מה שנתחדש לו הכנים אל היומנים האלו בסדר כרונולוגי, כל חדוש על מקומו לפי זמן יצירתו.

אולם כאשר אך בא אל המנוחה ונתנה לו האפשרות להקדיש את עצמו לחבוריו השיטתיים, נעשות הרשימות פחות תכופות אף כי לא פסקו לגמרי. כך, למשל, במשך ארבע שנות שבתו בחברון הוא ממלא רק 67 דפים של יומנו "קונטרס קפוטקרא" (הדפים 78—145), בו בזמן שבמשך חמש שנות שבתו במצרים הוא ממלא 500 דפים של יומניו; כמספר הזה הוא כותב ג"כ במשך חמש השנים של שליחותו השניה.

כנראה נכתבו בתקופת חברון החבורים: "ברכי יוסף" שני חלקים, "שם הגדולים" חלק א', ו"ראש דוד"; בכל אופן נכתב אז החלק הכי גדול של החבורים הללו, מפני שבזמן שליחותו השניה היו כבר הספרים הנ"ל אתו מוכנים לדפוס ונדפסו אז בליוורנו 2) ובמנטובה 3).

עם התחלת שליחותו השניה שוב באות יותר תכופות הרשימות אל היומנים. הן ממלאות את הדפים 145—209 ו-161—36 של הקונטרס קפוטקרא. בז' כסלו תקל"ג יסד במצרים קונטרס "גא אמון חדש", כ"א אב תקל"ד בליוורנו — קונטרס מסעות, בשנת תקל"ח — קונטרס אמשטרדם באמשטרדם (אשר לראבוני אינו תחת ידו), בשנת תקל"ט, אחרי שובו משליחותו השניה — קונטרס ליוורנו, שיש לי ממנו רק החלק השני המתחיל באות צ"א ובתאריך י"ב טבת תק"מ. מלבד אלו יש עוד שני יומנים מתקופת ליוורנו. האחד מכיל את הרשימות בן ו' שבט עד י"ח אלול תקמ"ו ובן ג' טבת תקנ"ג עד א' אלול תקנ"א; והשני — בן ג' תשרי תקס"ב עד ג' תשרי תקס"ה.

ליומנים אין שערים, רק על הדף הראשון של כל כרך, שבתחלתו היה חלק, ישנה הסיגנטורה: קונט' א', קונט' ב' וכו'. שמות היומנים שאני משתמש

קונט' נא אמון ישן. קונט' נא אמון I—III וחלק קטן מקונט' קפוטקרא.

(1) בשנים האלו נוצרו הקונטרסים: ח"ב של קונט' קפוטקרא; קונט' נא אמון חדש בשנת תקל"ג; קונט' מסעות שנות תקל"ד—תקל"ח; קונט' אמשטרדם ש' תקל"ח.

(2) השוה מעגל טוב ע' 66. שורה 21.

(3) השוה שם ע' 95. שורה 6. (החלק הזה של מעגל טוב לא הופיע עוד בבתי מסחר

הספרים, אבל זה כבר שנים אחדות שנדפס. הפרופ' סימנון מקפנהגן הואיל בשובו להמציא לי את הגליון הזה).

בהם פה, נלקחו מקטלוג שהמחבר עצמו ערך על הדף האחרון של קונט' י"ג ושרשם בו 46 כ"י שלו; על הקטלוג הזה אשוב עוד לדבר. אבל גם הוא אינו מספיק לקבוע את השמות של כל הקונטרסים מפני שברוב כתב-היד לא נשתמר הדף עם הסגנונה הנ"ל. אי אפשר ע"כ לזהות את כתבי היד עם שמותיהם הרשומים בקטלוג. מלבד זאת אין בקטלוג כלל שם לכתב-היד מס' י"ג, לפי שהקטלוג הובא בכ"י הזה ע"כ רושם המחבר אותו תחת מס' 13 בציון הפשוט „קונטרס זה". שני מפתחות באים עתה לעזרה. האחד נמצא בסוף הכרך השני של קונט' „פאת רחל", ששם ישנה רשימה ארוכה של פסוקים תנכיים עם מראה מקום מדויק, ונקראו בשמות הקונטרסים כאילו מקום זכאיה פרק שבהם מבוארים הפסוקים התנכיים. המפתח השני, מפתח לקונטרסים: מסעות, אמשטרדם, ליוורנו, נמצא במחברת מיוחדת, שבה ג"כ רשימות ארוכות של פסוקים תנכיים וציטטים מן התלמוד, הש"ע והרמב"ם עם מראה מקום, ונקרא בשמות הקונטרסים העומקים בהם.

ע"י הקטלוג הנ"ל והמפתחות הנ"ל אשר בודי, היתה לי, איפוא, אפשרות לקבוע את השמות של כל היומנים הנמצאים תחת ידי מלבד שנים האחרונים (1), וגם להחליט שחסרים לי הקונטרסים: אמשטרדם וליוורנו I. כאמור למעלה יש לפנינו שבעה כרכים של יומנים ספרותיים. אולם שבעת הכרכים הללו מכילים 10 יומנים, מפני שהכרך הראשון מאחד בקרכו שלשה יומנים והכרך השלישי — שנים. אבל אנחנו יכולים להחליט בודאות גמורה כי עשרת היומנים האלו אינם עוד כל היומנים שהשאיר אחריו המחבר. אנחנו ראינו כבר למעלה כי הקונטרסים אמשטרדם וליוורנו I, הנרשמים בקטלוג ובמפתחות הנ"ל, אין בידנו. כמו כן יכולים אנחנו להחליט באותה הודאות, כי מלבד קונטרס ליוורנו I חסרים לנו עוד קונטרסים מתקופת ליוורנו (תקל"ט-תקס"ו) שהמחבר השאיר אחריו.

הקונטרס שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס ליוורנו IV מתחיל בפרק תתקנ"ג (2) ובתאריך „מוצאי ר"ה תקס"ב" והקונטרס שלפניו שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס ליוורנו III מסתיים בפרק תקע"ג ובתאריך א' אלול תקנ"א. לכן אין שום ספק שהיו קונטרסים אחרים שהכילו את הפרקים תקע"ד-תתקס"ט (3)

(1) שנים האחרונים לא הובאו לא בקטלוג ולא במפתחות מפני שנוצרו אחריהם. אבל יען כי אני מוכרח לצטט אותם לפעמים, ע"כ קראתי אותם: קונט' ליוורנו III וקונט' ליוורנו IV מפני שנכתבו בליוורנו.

(2) אחרי הפרק הזה ישנם אמנם עוד 22 דפים אבל מוצאם, כנראה, מקונטרס אחר.

(3) באמת מצוטט בקונט' ענינים שונים (השוה הלאה כ"י xxx) דף ל', שורה ו' הפרק תש"ג (אות תש"ג) מקונט' ליוורנו.

והקיפו את משך הזמן מן א' אלול תקנ"א עד מוצאי ר"ה תקס"ב. מלכד זאת קונטרס ליוורנו III הוא בן שני חלקים. החלק הראשון מסתים בפרק מ"ו ובתאריך י"ח אלול תקס"ו לפ"ק וח"ב מתחיל בפרק תס"ו ובתאריך ג' טבת תק"נ. גם כאן אין שום ספק, כי קונטרס אחד או אחדים היו בתחלה אשר הכילו את הפרקים מ"ז-תס"ה, והקיפו את משך הזמן מן י"ח אלול תקס"ו עד ג' טבת תק"נ. כך גם לא נטעה אם נחשב כי בין קונטרס ליוורנו II המסתים בתאריך פורים תקמ"ד ובין קונטרס ליוורנו III המתחיל בתאריך ו' שבט תקס"ו היה עוד קונטרס אחר אשר מלא את משך הזמן של שנתיים בקרוב.

ובכן איפוא, אם על השאלה, האם היו קימים זמן שכתו של חיד"א בליוורנו עוד יומנים אחרים מלכד אלה הנמצאים עכשו אתנו, אנחנו עונים ככל חוראות בחיוב, — נשארת ככל זאת כלו פתרון השאלה האחרת, אם היו יומנים כאלו לפני שנת תקכ"ה. מה שאין זכר להם לא בקטלוג ולא במפתחות הנ"ל לא יוכל לשמש לנו בתור הוכחה שיומנים כאלו לא היו קימים, מפני שגם הקטלוג וגם המפתחות אינם שלמים לגמרי, כאשר עוד נראה להלן. מן הצד השני אין לי שום סמך המוכיח על קיומם.

כמו שראינו כבר למעלה מתחלקים היומנים לפרקים. המחבר קורא לפרקים האלו בשם אותיות ונותן להם נומריציה באותיות עבריות. הפרקים האלו שונים, הן לפי תכנם הן לפי הקפם. ישנם פרקים התופסים רק כשתי שורות ויש גם כאלו התופסים שלשה או ארבעה דפים. ובכל פרק ופרק הוא עוסק בענין בפני עצמו שאין לו שום שיוכות עם הענין שעסק בו בפרק שלפניו. לפעמים מכנים המחבר בפרק אחד ג"כ ענינים שונים; בכל מקרה כזה הוא מתלק את הפרקים לסעיפים ונותן להם נומריציה בספרות ערביות. מובן שמספר הסעיפים בפרקים השונים שונה. ה"פרק" הכי גדול נמצא בקונטרס ליוורנו IV והוא האות 1000. ויש לו 183 סעיפים. והפרק היותר קטן נמצא בקונטרס מסעות האות מ"ו שיש לו שני סעיפים בשתי שורות.

אין אפשרות למסר את התכנן של היומנים האלו באופן מפורט. סקירה כזאת היתה שוה בחקפה אל היומנים עצמם, מפני שיש לנו כאן עסק עם אלפי חרושים ספרותיים שאינם עומדים ביניהם בקשר בשום אופן והיו מין אנציקלופדיה ערוכה בסדר כרונולוגי.

אני יכול, איפוא, למסר את התכנן רק בקיום כוללים.

בקונטרסים האלו מובאים:

א) חרושיו הוא שעלו לו מתוך קריאה בתנ"ך, ש"ס, פוסקים וחכורים אחרים מה שהוא עצמו מצין במקום אחד בדברים אלו: „כל הכתוב בכל

קונטרס סתם הוא מה שחנני ה' בס"ד". לקבוצה הזאת שייכות גם ההגהות (1) וההשגות (2) שכתב על חבורים של אחרים.
 (ב) תרומים ששטע מאחרים (3) ושמצאו חן בעיניו, ביניהם גם מלתא דבריתותא (4).
 (ג) צטמים מחבורים של אחרים. בעלי חשיבות מיוחדת הם הצטמים המרוכזים מכתבי יד (5), אולם הוא מצטט תכופות ג"כ מחבורים מדפסים (6).

(1) השוה, למשל, מסעות דף א ב' הגהות על ס' יוחסין; קונט' ליוורנו II דף קל"ט הגהות על ס' חסידים וכו'.

(2) השוה, למשל, קונט' נא אמון III דף נ"ז ב' פרק שיץ השג יד על ספר מלאכי; קונט' ליוורנו II דף נ"א פרק קל"ט סעי' ג' שהוא יוצא נגד מחבר "דבר שמואל" המחלים כי את השיע לא חבר ר' יוסף קארו, אלא תלמידיו חברו אותו. מחברנו אומר שם כדברים האלו: "אסור לפרסם זה ואין להאמין ח"ו שמרן הניח דבר (שנעשה) להורות לכל ישראל ביד תלמידיו, אף שהיו גדולים, שיבוא מכשול. ולא עוד אלא שיכתב שהוא חיברו וכל ישראל יסמוך עליו והוא לא ידע אלא תלמידיו"; — קונט' ליוורנו II דף 91 הוא יוצא נגד ס' עפרא דארעא ונגד אחרים.

(3) השוה, למשל, קונט' נא אמון ישן דף ס"ג ב' פרק רצ"ז. מהחכם מיכל מגלוגה משם מוהר"ר הירש אבדיק בהלברשפט; שם בפרק רצ"ח, מהר"ר ישראל מבינגא; קונט' מסעות דף ק"א א' מר"י סאראואל במטמוכה; שם דף קפ"ח ב'; שמעתי מהחכם ר' שלמה האסאן יצ"ו בניצה משם אביו; שם קצ"ג ב' שמעתי מאהובי הגביר החכם השלם החסיד משה די רוקו מאריסנו יצ"ו ועוד אחרים.

(4) כך, למשל, בקונט' מסעות דף ר"ע א': "היש בה עץ אם אין". הרב דרוסרדס זקנו של הרב שהוא עתה. אמר דרך מוסר שבהולאנדית דולקים מורבה (Toef) נעשית מעפר שתחת הנהר שהיא גפץ [?] מלחה ומיבשרם אותה ועושים אותה כמו לבנים ודולקת ונשאר הגחלים יותר מנהלי כיסם [?] ועצים וזה רמז לאנשים שמחזיקים במחלוקת וכו' בס' האש ויש "היש בה עץ" להדליק. הם נוחים ואינם כעסנים כ"כ, אם אין שמדליקים עפר מורבה והאש מתקיימת וגם כעס מאריך, והוא צחוק.

(5) כך, למשל, קונט' נא אמון I דף ט ב': העתקתי מנימוקי הרב מהר"ח לבית הלוי בכתבות; קונט' קפוטקיא דף א א': מפסיקתא בראשית שמות כ"י; קונט' מסעות דף כ"ד: מסידור ר' עמרם כ"י ומתשובות ר' האי גאון כ"י; קונט' ליוורנו II דף ל"ה א' מכ"י נושן על קלף מתלמיד ר' יהודה החסיד וסעוד הרבה כ"י אחרים.

(6) כך למשל, קונט' מסעות דף ח ב': ספר עיר בנימין ב' חלקים, דף ט"ו ב': ספר ברכת אברהם לר' אברהם ברודו

מקושטא וכו'.

(ד) תמצית דרשותיו שדרש כחזרמנויות שונות בזמן כהונתו במצרים (וכזמן שליחותו השניה 2).

(ה) הדרשות שדרשו אחרים 3) לטובת מפעל שליחותו שמצאו חן בעיניו באופן מיוחד.

(ו) השאלות שנשאל, ביחוד בזמן נסיעתו, וגם התשובות שהשיב עד כמה שלא דרשו באור ארוך ומפורט.

רוב הרשימות עוסק או בפרשנות, או בדרשות, או בהלכה. אבל לפעמים ישנן גם רשימות שאין בהן מכל הנ"ל ויש להן רק אינטרס ספרותי בלבד. כך, למשל, הוא רושם בקונטרס מסעות דף קמ"ב אות ק"ט סעיף 16, שמעתי שמצאו כתוב בכתב בנו של בעל העקדה שאומר על מהר"ע שלקח כתבי אבא וכתבם על שמו. ואיני מאמין ח"ו. במקום אחר באותו הקונטרס דף רצ"ד אות רע"ב בסופו הוא מספר, כי נכנסו באניה מתג לרומדרם בחברת ר' משה לערן ור' יעקב גולדשמיד, ססרו לו כשם פסיקאי מפורסם כלל אסטרונומי בשביל לקבוע את זמן קריאת שמע, שהוא רושם אותו בדף רס"ח, ב' בפרק ר"ג, ועל יסוד הכלל

(1) כן, למשל, קונט' נא אמון ישן דף סו א' הספר על הגביר מנשה פרובינצא ; אולי קרוב של חר"י פרובינצא הנזכר במעגל טוב ע' 51, שורה 22. קונט' נא אמון I דף י"ח ב' הספר על הרד"ל פולאק נ"ע, כ"ה תשרי שנת תקכ"ח לפ"ק. אולי קרוב של חר"י פולאק הנזכר במעגל טוב ע' 66, שורה 17.

קונט' קפוטקא דף לו א' אות תל"ט: קצת מה שדרשתי על הגביר השר חר"י הלוי סכנדרו נ"ע שנהרג בעוה"ר ערב שבת בשלח, י"ב סבת שנת תקכ"ט לפ"ק. השוה מעגל טוב ע' 51, שורה 20 וכו' ששם הוא כותב בדברים הנוגעים עד הלב על רציחתו של הנ"ל ועל יתר השערוריות שנעשו ע"י עלי"ביו.

(2) במעגל טוב הוא מוסר לנו תמיד באיזה מקום דרש לטובת מפעל שליחותו. כש הדרשות האלו הובאו בקצור נמרץ תחת התאריך הנ"ל בקונט' מסעות. דרשות-העמולה אחדות נשמרו לנו גם מזמן שליחותו הראשונה. כך, למשל, במעגל טוב ע' 41, שורה 9 נזכרת הדרשה לפרשת תשא שדרש בשנת תקי"ז בעיר קאסאלי. זאת הדרשה נמצאת בקונט' קפוטקא דף ג' ב' הדרשה הזאת ועוד שתיים אחרות נכתבו בתחלה על דפים לקיים שנכתבו ביחד עם ס' מעגלי קצירה, צוואת ר' יונה ור' משה וכו', מו"ל ר' יעקב מיאנוב, הומבורג, תקי"ז. נראה שאת הספר הקטן הזה נשא הרב חיד"א בכיסו בזמן שליחותו הראשונה ובו רשם מלבד הדרשות הנ"ל עוד רשימות אחרות.

(3) כך, למשל, בקונט' מסעות דף קע"ד ב': בהיותי במדינה שמעתי מהרד"ך (ר"ת מה"ר דוד כהן) שדרש וזה תורף דרושו. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 93 ששם הוא מזכיר את הדרוש הזה וקורא אותו דרוש יפה.

קונט' מסעות דף ק"ט ב' מהרב בלוגו. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 76, שורה 23 ששם אומר: "עשו לו כבוד גדול ובמנחה דרש הרב לעוררם על השליחות ואמר חידושים ופוסק וקשרי מאמר סמוכים ופלאול".

האסטרונומי הזה הוא יחד עם זה עורך לוח לכל השנה. ישנן עם זה עוד רשימות מסין אחר לגסרי שהובאו אל היומנים רק בתור קוריוזים. כך, למשל, בקונטרס מסעות דף רס"ד: „שמעתי דכ"ו נק' אינגלוטירא דשם ירדו בני האלקים וטעו אחר כנות האדם ומש"ה ער היום יש זנות גדולה בפרהסיא וחכמות הרבה וזהו שם אינגלוטירא ארץ הסלאכים. וברוך ה' ודע". בקונטרס מסעות בדף רצ"ג פרק קפ"ב, סעיף ז': „שמעתי שאם בת נולדה יום ה'ו, הוא קרוב שלא יהיו לה בתולים וראיתי עדות הרב יוסף פיאמיטו בחתימת ידו שמעיד איך בת פלוני נולדה בשנת פלוני יום ה'ו וכו'. והוא חרוש גדול ולא ראיתי כתוב על ספר". כל הדף הזה וכן דפים אחרים מלאים קוריוזים מסין זה. אחרי ההקדמה הכללית הזאת יכולים אנחנו לעבר אל כל קונטרס וקונטרס בפני עצמו ולחקר אותם יותר בפרוטרוט. אני מביא אותם בסדר כרונולוגי (1):

I

קונטרס נא אמן ישן.

את הקונטרס הזה קורא המחבר „ישן" כדי להבחין אותו מהקונטרסים הבאים אחריו הנקראים ג"כ בשם קונט' נא אמן. הקונטרס הזה הוא החוברת השלישית בכרך הראשון, ארכו 141/2 ס"מ, רחבו 10 ס"מ ותופס קי"ג דפים שיש להם נוסרציה באותיות עבריות ועל כל עמוד ישנן 22 עד 26 שורות. חסרים הדפים: א', ד', כ"כ"א, כ"ו, נ"ו, ע"ג"ע"ו, צ"ג, ק"ט"ק"י. מלבד זאת עמוד ס"ז ודף ס"ח בלתי כתובים הם. הקונטרס מתחלק לתע"ה פרקים (שהמחבר קורא להם אותיות) ויש להם נוסרציה באותיות עבריות. לפי מה שהעירותי כבר למעלה שכל פרק ופרק עוסק בענין בפני עצמו אין הדפים החסרים פוגמים את החוכן של הדפים הנמצאים. הפרק הראשון (אות א') מתחיל על הדף ד א' והפרק תע"ה (אות תע"ה) מסיים את הקונטרס על הדף קי"א 2). החרושים של הקונטרס

(1) המחבר עצמו גם בקטלוגיזציה וגם בכריכת הקונטרסים לא השגיח בסדר הכרונולוגי ונתן להם קטלוגיזציה וכרך אותם כפי שנודמנו לידו. כך הוא קונט' נא אמן חדש בכרך אחד עם קונט' נא אמן ישן ועם קונט' נא אמן 1, ובקטלוג הנ"ל הם רשומים תחת מס' 1, אף על פי שמבחינה כרונולוגית היה צריך קונט' נא אמן חדש לעמוד על המקום הששי. קונט' נא אמן III כרוך ביחד עם קונט' פאת ראש והם רשומים בקטלוג הנ"ל תחת מס' 2. קונט' נא אמן II עם ק' קפוסקיא רשומים בקטלוג תחת מס' 3. קונט' מסעות מהוה כרך בפני עצמו ורשום בקטלוג הנ"ל תחת מס' 31. קונט' ליוורנו II ג"כ כרך בפני עצמו ורשום בקטלוג הנ"ל תחת מס' 13. קונט' ליוורנו III ו IV כל אחד בכרך מיוחד ולא נרשמו בקטלוג הנ"ל מפני שהם נוצרו אחריו.

(2) מה שכתוב על שני הדפים האחרונים אינו שייך לקונטרס הזה, רק נרשמו בשנת תק"ף בתור הוספה על הדפים שנשארו חלקים. הדפים ב"ג מכילים מפתחות ועוד רשימות קטנות.

הזה הם משנות תקכ"ה-תקכ"ו. פרק תס"א מכיל רשימת השמות של הזוגות, איש ואשתו, שנתגרשו בבית דינו של המחבר בשנות תקכ"ה-תקכ"ו (שמות הנמין משנת תקכ"ה-תקכ"ו). בקונטרס הזה מובאים תכופות קטעים עם ההערה: הועתק.

II

קונטרס מצרים או נא אמן א'.

הקונטרס הזה הוא החוברת הראשונה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ ותופס 135 דפים שיש להם נומריציה בספרות ערביות ועל כל עמוד ישנן מן 25 עד 28 שורות. אבל חסרים הדפים האלו: 6, 45-57 (אות קס"ד קע"ח), 72-75 (אות רי"ד-רי"ז), 78-85 (אות רט"א-רט"ט), 100-102, 105, 108, 114-115, 120, 122, 125, 127-129, 133. הקונטרס הזה נחלק למאתים שמונים וחמשה פרקים (רפ"ה אותיות). הפרק א' (אות א') מתחיל על הדף ג א' והפרק רפ"ה (אות רפ"ה) מסים את הקונטרס על הדף ק"ט. אחרי זה באים מפתחות ורשימות קצרות אחרות. על הדף א א' ישנה רשימת הספרים שנדפסו אחר יד אהרן א"ח. אחרי זה באות הרשימות של „הנהגות" (1) המחבר משנות תקכ"ז-תקל"ג כאופן כמו שנרשמו ב„מעגל טוב" הוצאת ליוורנו דף כ"ה א"כ"ו ב' משנות תקל"ד-תקל"ח. החרושים בקונטרס זה הם משנת תקכ"ז ומהחדשים הראשונים של שנת תקכ"ח. גם בקונטרס הזה מובאים קטעים אחרים עם ההערה: הועתק (2).

III

קונטרס נא אמן ב'.

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס קפוקטיא ורשום בקטלוג תחת מספר 3; ארכו 15 1/2 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס שמונים ואחד דפים עם נומריציה בספרות ערביות. על כל עמוד ישנן מ 26 עד 27 שורות. הוא החמשך של הקונטרס הקודם נא אמן א' ומכיל את הפרקים רפ"ד-רש"ז (אותיות רפ"ד-רש"ז) ואת

(1) בעברי על ההנהגות האלו שמתי לב לזה שבו בזמן שהמחבר זחיר מאד במנהגים: לצוט בימות החול שבין ער"ה ויו"ט, למעט בשיחה בין ר"ה ויו"ט, שלא לישון מחוץ לסוכה ולא לשנות מים — הוא אינו משגיח כלל במנהג שלא לכתב בחוה"מ. הוא כותב את חדושויו ביומנים בחוה"מ.

(2) לדוגמה דף ל"ז (אות קמ"ג). התוכן של הפרק הזה נמצא בצורה אחרת בקונט' נא אמן ב' דף י"ג א' ובקונט' נא אמן ג' דף ו ב' בכל שלשת המקומות נוספה ההערה בדיו אחרת. הועתק חירס שא"ט מ"ח.

החדושים משנת תקכ"ח עד חדש תמוז. הפרק רפ"ו מתחיל על הרף א א' והפרק שס"ז מסים את הקונטרס על הרף פ"א ב'. אחרי זה בא דף ב' נומרציה המכיל מפתחות.

IV

קונטרס נא אמן ג'.

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס פאת ראש ורשום בקטלוג תחת מס' 2; ארכו $13 \frac{1}{2}$ ס"מ ורחבו $9 \frac{1}{2}$ ס"מ, תופס 123 דפים עם נומרציה בספרות ערביות. על כל עמוד מן 23 עד 25 שורות. הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ב' ומכיל את הפרקים שס"ח-תל"ו (אותיות שס"ח-תל"ו) ואת החדושים מהחדשים תמוז עד אלול שנת תקכ"ח. בקונטרס חסרים הדפים מ"א מ"ב שהכילו את הפרקים שע"ד-שע"ט. בתור מבוא לקונטרס באים הדברים האלו: „הקונטרס הזה הוא אחרי שני הקונטרסים שכתבתי כהיותי פה נא אמן יע"א והיו לאותיות שס"ז". הפרק שס"ח מתחיל על הרף א א'. והפרק תל"ו מסים את הקונטרס על הרף צ"ו א' הדפים מן צ"ו ב' עד ק"ח ב' מכילים רשימות עם הכתבת הזאת: „זכרון קצת כללים על סדר א' ב' בקיצור, ה' יוכני לסדרם כהגון". הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. הרף ק"ט מכיל מפתחות. הדפים ק"כ-קכ"ג מכילים רשימות עם הכתבת: „זכרונות". הקונטרס הזה, ביחדו הציו השני, ניזק קצת מתולעים.

V

קונטרס קפוטקיא ⁽¹⁾.

הקונטרס הזה רשום בקטלוג הנ"ל ע"י המחבר תחת מס' 3; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 211 דפים ועל כל עמוד מ 26 עד 30 שורות. רק 5 180 דפים נתנה נומרציה מהמחבר עצמו. הקונטרס הזה הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ג'. מתחיל בפרק תל"ו (אות תל"ו) על הרף ל"ו. שם אנהנו קוראים: „יום ג' סדר ויקרא אדר ב' תקכ"ט. זכר לציאת מצרים בס"ד ויאור לנו בחברון (2) בחי' כ"ר. זה שייך לשלשה קונטרסים אשר כתבתי רובם כנא אמן אשתקד".

(1) המחבר קורא לקונטרס הזה בשם קונטרס קפוטקיא כנראה מפני שהוא התקין אותו באותו הזמן שעזב את מצרים (קאירו) ונסע לקפוטקיא ששם שהה מ"ז אדר ב' עד ד' סיון תקכ"ט וכתב שם חלק חשוב מרשימותיו שבקונטרס הזה. לפי דעת ידידי הפרופ' ש. קליין קפוטקיא היא דמיטרה.

(2) מסרת נסיעתו היתה חברון, אבל הוא נשאר בקפוטקיא כשני חדשים בערך.

הפרקים נמשכים עד פרק תרע"ז (אות תרע"ז) המסתיים על הדף קע"ה ב'. שם קוראים אנחנו: „סליק אות תרע"ז עיין לעיל תשלום האותיות 'תרע"ה וכו' במ"ד". ובאמת נמצא ההמשך בדף ט"ז ב' 1) ששם ישנם הפרקים תרע"ח-תרצ"ו. מסתים הקונט' הזה בו' אייר תקל"ג בספינה מבינואר לליוורנו. החלקים האחרים הנמצאים בכרך הזה אינם שייכים ליומן הזה, וע"כ אינם נכללים ב„אותיותיו". קצתם נכנסו אל הכרך הזה עוד קודם שהמחבר קבע אותו ליומן וקצתם נכנסו אחריו שהיומן נחתם ונרשמו על הדפים שנשארו עוד חלקים. כך מכילים הדפים א'ט"ז ב' דרוש לשבת תשוכה שנת תקכ"ז, הדפים כ"ז-ל"ב — דרוש לפרשת בראשית, דף ל"ג — רשימות מן א' סיון תקל"ז בברוסילו סמוך לעיר מודינה; הדפים כ"ג-כ"ט מכילים קונטרס „זהב סגור" שעל תכנו אומר המחבר בדברים האלו: „מקצת חדושים ופשטים שנתחדשו לי אנכי למדתי בכתבי רבינו האר"י זצ"ל, זהב סגור אותו קראתי כי זהב ג' דוד והן הן הדברים מפלאות תמים דעים בחכמה רמה סוגרת ומסוגרת, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי והוא רחום וכפר כו"ר". הדפים ר"י-ר"א מכילים מפתחות. לפני הדף הראשון יש דף בלי נומרציה שעל עמודו הראשון יש קטע מכי המכיל פסיקתא בראשית ושמות, ועל עמודו השני: „מצאתי מה שכתבו חכמים להרמ"ח ז"ל".

VI

קונטרס נא אמן חדש.

הקונטרס הזה הנהו החוברת השניה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. המחבר התחיל אותו בו' כסלו תקל"ג כשהתחיל לנסוע בעד שליחותו השניה ובא שנית למצרים ועשה שם חדשים אחדים. הוא קרא את הקונטרס הזה „חדש" כדי להבחין אותו מן האחרים הנקראים ג"כ קונט' נא אמן. הוא תופס ששים ואחד דפים ועל כל עמוד מ"ט עד 28 שורות. רק ל"ד דפים נתנה נומרציה מהמחבר עצמו. יש בו קצ"א פרקים. הפרק הראשון מתחיל על הדף א' א' ופרק קצ"א מסים את הקונטרס על הדף מ"א. לפני הדף א' א' יש עוד דף בלי נומרציה המכיל מפתחות ורשימות קצרות אחרות. הדפים מ"ח-נ"ח מכילים את הקונטרס „לדוד אמת" שהוא רק כחלק העשירי מהקונטרס הגדול בשם זה.

(1) את הדבר הזה יש לבאר באופן כזה: כנראה לא נועד הכרך הזה מתחלה ליומן מהפסם הפשוט שהפורמט שלו גדול הוא יותר מדי שיוכל לשאת אותו בכיסו בנחת. אולם לאחר שקבע אותו ליומן כבר היו הדפים כתובים עד 32. וע"כ התחיל את רשימותיו בדף 31. כאשר הגיע ברשימותיו עד פרק תרע"ז ראה כי הדפים 17 — 25 אינם כתובים עוד וע"כ הוא ממשיך על הדפים האלו את הפרקים תרע"ח — תרצ"ו.

הטעם שקונטרס זה נמצא בתוך היומן שלנו הוא משום שהקונטרס לדוד אמת נכתב ג"כ במשך זמן השליחות הזאת. כאשר כבר העירוני הותחל הקונטרס הזה בו' כסלו תקל"ג. הרשימות הולכות עד פסח תקל"ד. כאותו הזמן נכתב ג"כ חלק גדול מהקונטרס קפוטקיא.

VII

קונטרס מסעות.

הקונטרס הזה רשום בקטלוג חנ"ל תחת מס' 31, ארכו 11 ס"מ ורחבו $8\frac{1}{2}$ ס"מ, תופס 336 דפים ועל כל עמוד מ"8 עד 22 שורות. רק ל"293 דפים (באמת עולה מספרם ל"303 מפני שהמספרים 260-269 כפולים הם) נתנה נומריציה ע"י המחבר עצמו בספרות ערביות. הוא מתחיל ב"א אב תקל"ד בליוורנו וסמו נשא אותו המחבר תמיד אתו בזמן נסיעתו באיטליה, צרפת והולנדיה ורשם בו חדושי שנתחדשו לו במשך הזמן הזה בציונו תמיד את התאריך של היום והשנה והמקום.

בדף רפ"ה: מתחת לתאריך י"ח אלול תקל"ח נמצאת הערה זו: „יום צאתי מאליסנדריו (Piemonte) וגמר השליחות בס"ד".

אבל הוא ממשיך עוד את נסיעתו ואת רשימותיו. ב"ט אלול הוא נמצא באוטאגיו (1), כ"א אלול — בקפומורונה, כ"א אלול — בג'נובה, כ"ה אלול בפיוזה, כ"ח אלול קריה — בליוורנו, כ"ד תשרי תקל"ט הוא נמצא שוב בפיוזה ושם הוא נושא ביום ז' חשון תקל"ט לפ"ק את אשתו השניה רחל בת הישיש ר' משה הלוי. כ"ח תמוז הוא בליוורנו. הקונטרס הזה מכיל רע"ח פרקים (רע"ח אותיות). עד פרק רע"א יש לדפים נומריציה. מלבד זאת תופסים הפרקים רע"ב-רע"ז עוד שני דפים בלי נומריציה. אחרי זה באים 25 דפים בלי נומריציה המכילים חלק מ, מעגל טוב II.

בראש החלק הזה נכתבו: „אלה מסעי שנת עיר ע"ל תל"ה". אחרי חלק זה באים שמנה דפים (אכולי תולעים) שבהם רשומות ה, הנהגות של המחבר משנות תקל"ח-תקס"ד. ולפי זה נשארו לנו ההנהגות של המחבר משנות תקכ"ז-תקס"ד בסדר רצוף. ההנהגות משנות תקכ"ז-תקל"ג נשארו לנו בקונטרס נא אסון א'; משנות תקל"ד-תקל"ז ב, מעגל טוב" הוצאת ליוורנו 1879 דף כ"ז כ"ח כ"ח ב' ומשנות תקל"ח-תקס"ד בקונטרס הנדון. מלבד זה ישנן בקונטרס ליוורנו ד' ההנהגות משנות תקס"ג-תקס"ה. קונטרס זה נשתמר יפה חוץ מן עשרת הדפים האחרונים שניזקו מהתולעים.

(1) כך נמצא בדף רפ"ב א': „אור ה' ים אלול אושפוא של גינים בעיר אוטאגיו".

אבל איני יודע לזהות את המקום הזה. אולי היא אוסיגליו?

VIII

קונטרס ליוורנו ב'.

הקונטרס הזה רשום בקטלוג הנ"ל של הכ"י תחת מס' 13, ומפני שהקטלוג הזה נמצא על הדף האחרון של הקונטרס הנדון ע"כ הוא נקרא פשוט „קונטרס זה“. אנחנו קראנו אותו בשם קונטרס ליוורנו ב' כדי להבחין אותו מקונטרס ליוורנו הרשום בקטלוג תחת מס' 12, ואשר לדאבוננו חסר לנו. הקונטרס שלנו תופס 174 דפים בלי נומרציה ועל כל עמוד מ"צ עד 28 שורות; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ; הוא נוצר בליוורנו ב"ב טבת תק"מ וגמשך עד פורים תקמ"ד; מכיל את ה„אותיות“ צ"א-ר"ב והנהו ההמשך של קונטרס ליוורנו הרשום בקטלוג תחת מס' 12 ואשר הכיל בלי ספק את ה„אותיות“ א"צ'. זה יוצא מהמפתח הנ"ל לשלשת הקונטרסים: אמשטרדם, מסעות וליוורנו, וגם מקונטרס זה עצמו. בפרק צ"א אנחנו קוראים: „עין קונטרס ליוורנו הקודם אות ע"ד ואות פ"ד“.

הפרקים צ"א-ר"ב (שמהם קי"ק נכפלו, קמ"ר-קט"ט נשמטו ו), תופסים 104 דפים של הקונטרס. אחרי זה נמצא עמוד חלק ואח"כ 22 דפים המכילים רשימה של כללים ע"פ סדר א' ב' עם מראה מקום על חבוריו הוא או של חבורי אחרים ששם נמצא מפורש כל כלל וכלל. 22 הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. אחרי זה בא דף חלק ואח"כ שני דפים „הגהות על ראש דוד“ שכבר נדפסו ב„פאת ראש“. אחרי זה באים 11 דפים חלקים ואח"כ 6 דפים „קצת הגהות על ספר הסידים“. ההגהות האלו כבר נדפסו בסוף ספר „לכ דוד“ בקונטרס „ברית עולם“. אחרי זה באים 13 דפים חלקים ואח"כ דף „הגהות על שמחת הרגל“. אחרי זה 5 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים „זכרונות“. אחרי זה 7 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים עם שלש רשימות של חבורי המחבר ועל העמוד האחרון נמצא הקטלוג של כתבי-היד שהזכרנו אותו כבר כמה פעמים למעלה ושבו נותן המחבר את הקטלוגיזציה של 46 כ"י.

הקטלוג של כתבי-היד שונה משלש הרשימות של החבורים הנמצאות בקונטרס זה וכן מהרשימות הנמצאות בקונטרס ליוורנו ג' ו', קודם כל בזה שבקונטרס מובאים כתבי-היד עם הסגנונה שהם נושאים. כך, למשל, פאת ראש, נא אמן ג' רשומים תחת הסגנונה קונטרס ב'. וכאמת ישנה הסגנונה הזאת בכרך הזה על העמוד הראשון שהיה חלק בראשיתו. מן הצד השני, מביאות רשימות-החבורים הנ"ל את החבורים רק ע"פ שמותיהם בלי סגנונה.

(1) אין שום מקום לומר כי חסר כאן דף אחד או אחרים שהכילו את הפרקים האלו מפני שבאותו עמוד עצמו ששם נמצא קמ"ה בא אחריו ק"ן.

מלבד זאת נכנסים אל קטלוג-כתבי-היד רק כתבי יד ומהם יש קטלוגיזציה גם לכרכים הבודדים והחזרות אם גם הם כלם מהזמן הבור אחד. כך, למשל, לא נכנסו לקטלוג החבורים: "ראש דוד", "ברכי יוסף", "שער יוסף" ו"שם הגדולים" היא מפני שנדפסו כבר, ואולם הספר "פני דוד" הוכנס תחת שלשת המספרים 15, 16, 17 משום שכנראה הורכב משלשה כרכים כתבי-יד; כן גם הספר "פתח עינים" תחת שלשת המספרים 22, 23, 24 וכן "מחזיק ברכה" תחת המספרים 20-21. מן הצד השני, כתבי יד אחרים המאוחדים בכרך אחד רשומים בקטלוג תחת מספר אחד. קונטרס קפוטקיא ונא אטון כ', למשל, תחת מס' 3. אבל לרשימות-החבורים הנזכרים נכנסו גם כ"י וגם ספרים מדפסים, אולם רק ע"פ שמותיהם בלבד.

לרשימות-החבורים: אחדות יש אותו היתרון שהן מוסרות את התכן של החבורים הבודדים, מה שחשוב מאד בנוגע לכתבי היד שאבדו ושאת תכנם אין איתנו יכולים לדעת משום מקום. גם הקטלוג של כתבי היד וגם רשימות-החבורים אינם שלמים. מה שלא נכנסו אל הקטלוג כתבי היד של הספרים המדפסים יש לבאר בזה שאולי נשארו כתבי היד האלו בדפוס והמחבר לא דאג לדרש אותם בחזרה לפי שהספרים כבר נדפסו. כמו כן, מוכן, שלא יכלו להכנס גם אותם הספרים שנתחברו אחרי הקטלוג הנוכחי. בכל זאת ישנם עוד כתבי יד כאלו שאינם שייכים לא לסוג הראשון ולא לסוג השני ואעפ"כ לא נכנסו אל הקטלוג. כך, למשל, לא נמצא בקטלוג הקונטרס "העלם דבר" שכתבו, כידוע, בימי בחרותו ושהוא מצטט אותו פעמים רבות (השוה ס' יוסף אמן ס' ק"ה דף ע', ב; ס' שם הגדולים ח"א אות ו' בקונט' אחרון ד"ה וזו אחת וכו') ולא נדפסו עוד עד היום. אבל גם רשימות החבורים אינן מביאות את כל חבורי המחבר.

IX

קונטרס ליוורנו ג'.

הקונטרס הזה איננו בקטלוג הנ"ל, מפני שהוא נוצר אחריו; ארכו 141/2 ס"מ ורחבו 10 ס"מ, תופס 95 דפים, ועל כ" עמוד, ס"ה 20 עד 22 שורות. המחבר נתן נומרציה רק ל-63 דפים. אנחנו קראנו אותו בשם קונט' ליוורנו ג' כדי להבדילו מן הקודמים. הדפים 51-52 אינם, אבל אין הם חסרים, אלא לא באו במנין בטעות ע"י המחבר. במקרה הזה קרה גם לפרקים תקידי"כ וחקל"א. הקונטרס מכיל קודם כל את החדושים מ' שבט עד ו"ח אלול שנת תקמ"ו בפרקים א-מ' (הדפים 14-1). אחרי זה באים החדושים מן ג' מכת תק"נ עד

א' אלול תקנ"א בפרקים תס"דתקע"ג (דפים מ"ד-צ'). הרשימות משנות תקמ"דתקמ"ט הוכנסו, כנראה, לקונטרס אחר החסר לנו שהכיל את הפרקים מ"ד תס"ה. על הרף ג' א' אות תק"ל נמצא השיר הזה:

ט ב ו ר ה א ר " ש.

אונו בשרירי שורר על הארש אחד מעירי
אסף המזכיר להמון העם ולנער ישראל בעונת הפעוטות והוא הצעיר
ידעו להזוהר בקצת דברים מעו במדבר מא"ם העיר
נושא משך קונטרס מורה באצבע צפון שמיר כלפיד יבער כאשר דת כאור חכמיר
אמר יאמר העבד חד מן פרקיא אשר היו בעיר

חיר"א ס"ט.

זה היה, כנראה, שיר ההקדשה ליעקב פיריא, שע"פ הצעתו כתב את מחברתו, "מורה באצבע וצפון שמיר". אבל כהוצאת הדפוס יש הקדשה אחרת. בדף ס"ד בראש פרק תקנ"א המונה 33 סעיפים אנחנו קוראים את הכתבת: נחל שורק ר"ת נימוקים חידושים למדרש, שנדפסה כבר בס' ככר לאדן. מיד אחרי פסח שנת תקנ"א יוצאים המחבר ואשתו ומשרתת לנסוע לאנקונה (לכרך ו) את בנו ר' רפאל ושעיהו, שהיה ראב"ד בק"ק אנקונה והיה חולה בחורף. הוא במחלה מסוכנת וקם מערש דוי אחר חג הפסח. הגאון הזה מלזה את המחבר בנסיעתו וע"כ רשומות כאן כל החנויות (2) שהמחבר התעכב בהן בהליכתו ובשובו והיתה לו הזדמנות לכתוב את רשימותיו. שלשת הדפים האחרונים מכילים שלשה לוחות, שבהם נמנו ספריו שחבר.

(1) עיון אגרות דרב חיר"א שהוצאתי לאור בהצופה XI 1927 חוברת ד' אגרת כ/

כ"א, כ"ב, כ"ג, כ"ד.

(2) ואלו הן החנויות שחנה בהן בהליכתו לאנקונה: אור ל"ד ר"ח אייר תקנ"א בעיר פיזא (Pisa); אור ה' ר"ח אייר אוסטריו קאזא ביאנקא (Osteria Casa-Bianca); אור הששי 2 אייר פירנצי (Firenze); יום א' בחר 4 אייר באושפיזא של גוים מאסקארי (Maschere); יום ב' 5 אייר באושפיזא של גוים פידרא מאלא (Pietra mala); יום ג' 6 אייר באושפיזא של גוים נק' פיאנורא ברומאניא (Pia-Nora, Romania); אור ל"ד 7 אייר באושפיזא של גוים קאסטילפיא (Castel-Pia); יום ד' 7 אייר באושפיזא של גוים בפחינסא (Faenza); אור ל"ה 8 אייר באושפיזא של גוים בכפר סאנביניאן (San Savino); יום ה' 8 אייר באושפיזא של גוים בקאטוליקה (Catolica); אור ו' 9 אייר באושפיזא של גוים בעיר פאנו (Fano); עש"ק 9 אייר בעיר סיניגליא (Senigallia); אור ל"ב 12 אייר בעיר אנקונה (Ancona).

ובאופן זה הוא רושם גם החנויות בשובו מאנקונה לליוורנו ובשאר מסעות אשר נסע סבב בארצות שונות.

X

קונטרס ליוורנו ד.

גם הקונטרס הזה אינו רשום בקטלוג הנזכר מאותה הסכמה של הקונטרס שלפני זה, שגם הוא נתחבר אחרי הקטלוג. ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ, תופס 124 דפים ועל כל עמוד מ 22 עד 24 שורות. רק ל 22 דפים נתנה נומריציה מהמחבר. 22 הדפים האלו מכילים את הפרקים א"י"ח בלי שום תאריך. העמוד כ"ב ב' חלק. אחרי זה באים 92 דפים בלי נומריציה המכילים את הפרקים 1000-950 (אותיות תתק"נ-אלף) עם החרושים של משך הזמן ממוצאי ר"ה תקס"ב עד חוה"מ ו) סוכות תקס"ו. לפרק 1000 (אות אלף) יש 183 סעיפים עם נומריציה במפרות ערביות.

אחרי זה באים 10 דפים המכילים לוחות שונים. לראשונה לוח של דינים מהש"ע עם מראה מקום על הסימנים משות, „בשמים ראש" העוסקים בהם. ואח"כ לוח של דינים שאינם נמצאים בש"ע. אח"כ שלשה לוחות של „הנהגות" משנות תקס"ג-תקס"ה באותה הצורה כמו שהן נמצאות בקונטרס נא אמן א' משנות תקל"ד-תקל"ג, ובמעגל טוב" II הוצאת ליוורנו כ"ז א"כ"ח ב' משנות תקל"ד-תקל"ז ובקונטרס מסעות משנות תקל"ח-תקס"ד. אחרי זה באים לוחות שונים של חברי המחבר וכן אלו גם לוח אחד עם המהירים של ספריו שחבר וסבר אותם בשנת תקס"ג לאחד מלקוחותיו. לסוף שובר קבלה בלשון האיטלקית שבו איש אחד ושמו אהרן גדליה מאשר קבלת Zecchini 5, שקבל מר' חירא ביום ר"ג תקס"ב לפ"ק. עם קונטרס זה נגמרת שורת היומנים.

XI

קונטרס פאת ראש.

מכאן והלאה אני מביא את כתב-היד, עד כמה שהם נמצאים תחת ידי, באותו הסדר כמו שהם רשומים בקטלוג. קונטרס פאת ראש בלי שער, רשום בקטלוג תחת מס' 2, אבל אין זה ס' פאת הראש הנדפס בסוף הס' מחזיק ברכה. פאת ראש הנדפס מכיל הוספות לס' ראש דוד, אולם הכ"י שלנו הוא פרוש על התורה שרק מקצתו כבר נדפס בס' פני דוד; על הדבר הזה המחבר עצמו מעיר פה ושם על הגליון. ארכו של הכ"י 13 1/2 ס"מ ורחבו 9 1/2 ס"מ ותופס 124 דפים בלי נומריציה ועל כל עמוד מ 21 עד 26 שורות. הוא נכתב בשנות תקכ"ט-תקל"ד. הפרוש על התורה תופס 117 דפים. על הרף קיי"ח ב' וקיי"ט ב' ישנו המפתח

הנוכח כבר המכיל רשימה של פסוקים תנכיים ע"פ סדר הפרשיות עם מראה מקום אל היוכנים ששם טבוארים הפסוקים האלו. דף קריט ב' מכיל הדושים אחרים שהמחבר כתב ב' טבת תקל"ז כוונציה. הדפים 120-121 מכילים באורים אחרים בנ"ך.

XII

דפי דרשי תונים ונא אמן וקשיות ש"ט (ר"ת שמועות טובות) ודיני הרי"ם (ר"ת הר' יעקב מולכו) ושמות גיטין.

כשם זה רשום הכ"י הזה בקטלוג הנ"ל תחת מס' 5. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 17 ס"ט ורחבו 111/2 ס"מ ותופס 42 דפים בלי נומרציה. הם שרידים מקונטרסים שונים אחרים, מה שאפשר להכיר ברור מזה שהדפים שונים הם ע"פ גרסם וז"ב הנ"ל; מלבד זאת יש לדפים אחרים הנומרציה של אותם הקונטרסים שהיו שיכום להם קודם לכן. אין שום ספק שהמחבר עצמו אחר את הדפים השונים בחוברת הזאת כמו שהיא עכשיו לפנינו יען כי השם הנ"ל שהמחבר עצמו נתן לקונטרס, מכרר היטב מה שהוא מכיל. לפי זה ישנם בו קודם כל 13 דפים המכילים דרשי תונים ונא אמן. הם: (א) הספד על הקאיד הנפטר (אז 1) יהודה הכהן יהונתן שהספיד אותו בתונים כ"ט אדר (שבת החדש) תקל"ד. (ב) הספד על ר' שמעיה קאטארוואס (2) שהספיד אותו בבית הקברות בתונים ר"ח ניסן תקל"ד. (ג) הספד על אברהם ימאל (3) שהספיד אותו במצרים בח' ניסן תקל"ג. (ד) ענין לדרש הרב המ"ה המרא"י (4). אחר זה באים 7 דפים על נייר ממין אחר מן הדפים הקודמים שמוצאם מכ"י אחר ויש להם הנומרציה ר"אדר"ד. בראש של ארבעת הדפים האלו יש כתבת: „קושיות חזקות נפלאות ותירוצים נפלאים אשר שמעתי מפי סופרים דפקיע שמהו". אחר זה באים 9 דפים המכילים לקוטי דינים שלוקחו מכ"י של ר' יעקב מולכו, (5) ושל ר' שמעון קאטמילאק (6) ושל מאיר גאון (7). אח"כ באים שבעה דפים בפורמט הרבה

(1) השוה מעגל טוב הוצאת פריימן ע' 61 שורות 24-30.

(2) שם ע' 62, שורה 3-10.

(3) במעגל טוב הנוכח חסרים שני דפים שהכילו את הרשימות של משך הזמן הזה, היינו משבת לך לך תקל"ג עד פסח שנה זאת.

(4) מהרא"י הוא ר"ת של מהר"ר אברהם ישראל הרב באלכסנדריה (מצרים) ובאנקונת בעת"מ מ' אמרות מהורות וס' בית אברהם. המחבר היה אחו יחד גם באלכסנדריה וגם באנקונת. השוה מעגל טוב ע' 72, שורה 33 וס' פתח עינים ח"ב דף 8 ע' 2, שורה אחרונה.

(5) השוה מ' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב ח"א אות ו' Nr. 243 ששם המחבר מספר לנו שיש תחת ידו הכ"י הזה.

(6) שם אות ש' Nr. 170 ששם הוא מוסר לנו שיש לו ממנו 80 תשובות כ"י.

(7) שם אות מ' Nr. 9 ששם המחבר מוסר לנו שראה במצרים קובץ תשובות מסוג.

יותר קטן מהקודמים שמוצאם מכ"י אחר המכיל פרוש לתורה. אח"כ בא דף אחד בפורמט יותר קטן עוד מהקודמים המכיל את השמות של 22 הזוגות, איש ואשתו שנתגרשו בבית דינו של המחבר בשנת תקכ"ז (1). הדף הזה מוצא, כנראה, ממחברת שהכילה, סדר הגמ'. לסוף באים 8 דפים בעלי פורמט ותוכן שונים.

XIII

חידושים על ד' ש"ע ושאלות רבינו יעקב ממרויש וקצת לקושים.
בשם זה רשום הכ"י בקטלוג ע"י המחבר תחת מספר ו'. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 18 ס"מ ורחבו 13 ס"מ, תופס 124 דפים שלא היתה להם נומרציה בתחלתם. החידושים האלו נדפסו ב, ברכי יוסף ו, שיורי ברכה. בדף הראשון ישנה הרשימה עם הכתבת: „הספרים וש"ת שהבאתי חידושיהם". בראש שאלות רבינו יעקב ממרויש ישנה הכתבת הזאת: „ב"ה 2) הא לך תשובות שאלות אשר שאל הר"ר יעקב הלוי ז"ל בחלום ואשר השיבו לו מן השמים בחלום". בדף האחרון יש העתקה של הכתובה מנשואיו עם אשתו השניה (3) עם בתולתא רחל בת הישיש כטהרמ"ל (4) עם התאריך ז' חשון תקל"ט, פיזה. וחתומים עליה בתור קדים „אני יצחק חיים די מדינא עד", „אני משה חיים טולא עד". וגם ר' חיד"א חתום בה.

XIV

מחזיק ברכה קצת על ד' ש"ע.

טהכ"י הזה נחתכו שלשת רבקי הדפים. יש לו השער: „מחזיק ברכה ורשום בקטלוג תחת ס' 9. ארכו 20 ס"מ ורחבו 16 ס"מ. נשארו בו רק 22 דפים. נראה שהכ"י הזה הנהו הטופס הראשון של הס' מחזיק ברכה ונראה בטופס זה שכונת המחבר לא היתה בראשונה שהספר מחזיק ברכה יהיה ספר בפני עצמו כי אם השלמה לס' ברכי יוסף, מפני שעל השער של כ"י אנחנו קוראים: „שירי שירים לספרי הקטן ברכי יוסף וקונטרס שירי ברכה אשר הפליא חסדו לי הוא יתברך ובאו ברפום". ונראה שרק אחר שרכה החומר באופן מיוחד עשהו ספר בפני עצמו.

(1) רשימה אחרת של גיטין משנות תקכ"ה-תקכ"ו נמצאת בקונס' נא אמון ישן דף צ"ט.

(2) השוה ס' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב אות ר' דף ל"ט Nr. 224 ששם אנחנו קוראים: „ועתה בא לידי העתק קונס' השו"ת הללו, כי בתחלה ראיתי קונס' השאלות הללו כמו רגע ושם ראיתי עתה ששמו רבינו יעקב הלוי".

(3) השוה טעגל טוב הוצאת ליוורנו דף י"ד ב'.

(4) ר"ת כטהר משה הלוי.

XV

תשובות מהר"י קאסמילאץ ומהר"ז (ר"ת יהושע זיין) ולקוטנים ממני.

בשם הזה רשומה בקטלוג החוכרת הזאת תחת מס' 11; ארכו 22 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 13 דפים בלי נומרציה שמהם רק שנים האחרונים כתובים בעצם כתב ידו של המחבר, חיד"א. אחד עשר הדפים הראשונים כתובים בכתב ידו של אחר. 11 הדפים האלו מכילים שש תשובות מחבור כתב-יד, "שערי ישועה" (1) ממהר"י זיין ותשובה אחת מר' יחיאל קסמילאץ משנת שי"ג (2). שני הדפים האחרונים שיצאו מקטנו של חיד"א מכילים רשימות משנות תקל"ט-תקמ"ח. בהן ר' חיד"א מוסר לנו, איזה מספריו כתב בעשר שנים הנ"ל, ובפרט הוא רושם כאן, כמה דפים כתב בכל חמשה וחמשה חדשים ומכל חבור וחבור (3).

XVI

מעגל טוב.

בשם זה רשם המחבר בקטלוג הנ"ל את כה"י הזה תחת מספר 44; אין לו שער. אעפ"י שהספר הזה נדפס עתה, אני עוסק בו במאמר הזה שהקדשתי, "לכ"י שלא נדפסו עדיו", מפני שכתב יד הזה מכיל גם דברים אחרים חוץ מספר מעגל טוב. ארכו 15 ס"מ ורחבו 8 ס"מ ותופס 57 דפים. רק 33 דפים נתן המחבר נומרציה. הם מכילים את ספר מעגל טוב ח"א שהפרופסור פרוימן הוציאו לאור. הדפים 34-37 הם חלקים. בראש הדף אנחנו קוראים: "קן סיפור על קץ סיפורי יגיעו אשר שמעה אזני אחד ממאה מפום רבנו שלומי אמוני וכו' החילות' פה קושטא י"ג כסליו ותבט עיני בשר"י לפ"ק כי לאלקים מגיני". הם ארבעה סיפורים ותופסים הדפים 38-40. הספור הראשון שטע מפו הרב החסיד מהר"ח ירוחם וילנא נר"ו משם מר אביו ז"ל כי מה"ר חיים מאלץ (4) הלך למנומכה למתבע אולפן בדבריו קבלה מהרמ"ז ז"ל. תמציתו של ספור זה היא:

(1) השוה שם הגדולים הוצאת בן יעקב אות י' ח"ב דף ס"ט Nr. 118.

(2) שם ח"א דף ל"ז Nr. 200 ששם מזכיר את התשובה הזאת.

(3) מאחת הרשימות הנ"ל יוצא לנו כי בתו שרה מתה בשנת תקמ"א. הרשימה מג' ניסן של שנה הזו מסיימת בלשון הוה: "זה כתבתי בחמשה חדשים פחות קצת, שהייתי טרוד בבתי שרה ג"ע. ה' ואמר די לצרתי ועזרני עד כ"ש [?] בישוב והשקט בעסק תורתו כי"ר עיין ג"כ להלן Nr. xvi שכתבו שם, שעל האחרון של הכ"י, "מעגל טוב" כחוב כזה הלשון: "גפסרה בתי מרת שרה ג"ע פה ליוורנו יום הששי כ"ב סבת שנת תקמ"א".

(4) מתוך ספור זה נראה שרב חיד"א ובני דורו לא הרשיעו את הנ"ל כ"כ כמו שעשה החכם Graetz בדבריו הימים שלו שמצייר אותו ראש של כת שבתו צנו שהרביץ תורת הנצרים של האחדות המשלשת בישראל.

הרמז שלח אותו אצל תלמידו מהרב"ך ואצלו מצא כתבי הרב נתן, מעשה בראשית וסוד האלהות ולמד אותם ומשם נסע לפולנייה ולמד חכמתו לכמה ח"ת ויצא מהארץ ההוא ויט אהלו בעיר איגדירנופולו והנה שם הרב מהר"ש פריבו אשר יחדיו המתיקו סוד והדר משמעתיה וכתב לתלמידיו בארץ פולנייה שקד עכשו היינו עובדי ע"ז בטירה ח"ו ראה אנכי נותן לפניכם היום סולת נקיה מסהר"שך בענין סוד האלהות. ורב חיד"א מוסיף על ספור הנ"ל בזה הלשון: חדאי נפשאי כי ילמד סתום מן הספורש ומי האיש ירא ה' ירחיק עצמו מהכל. גם את הספור השני שמע מפי מהר"ח ירוחם הנ"ל ותמציתו היא: שהאר"י עם דוד חובליו וכמהרר"ל ז"ל היו עוסקים בתורה בלילה ובחצות נשכט האר"י והלך בין תגור וכירים לעשות תקון רחל ורבנים הנז' דברו אתו משפט ואמרו לו דע לך כי קבלה בדינו שמשנת תר"ו אין לומר תקון רחל כי ע"י כל הגזרות והריגת רבבות אלפי ישראל בפולנייה אין צורך עוד לתקון זה והרב חיד"א מוסיף על ספור זה בזה הלשון: ואני תולעת בכל זאת לא אמנע מלומר תיקון הנז' מכמה מקומות.

את הספור השלישי שמע מפי מר אביו ר' יצחק זרחיה אוולאי ותמציתו היא: מהר"י סרוק פיזר ק"ן פרחים לחוג חג הפסח אצל מהר"ם איסרלאס ובו בפרק נמצא עם מהרש"ל ז"ל ואמר לו מהרש"ל שמעתי כי קרובי האר"י עושה איזה דברים. ועל זה מהר"י סרוק עשה לפניו נסים ואז אמר מהרש"ל הודיעני נא תורת אמת והשיבו שהארץ הלזו טמאה, על זה המהרש"ל קבל עליו גלות וסיפר כל קורותיו בגלות הזו.

בראש הספור הרביעי אנחנו קוראים: „העתק מגילה שקוראים פה קושטא בני סאראנוסה וזה טופס המגילה“. עיין אודות מגילה זו Brüll: Jahrb. VI p. 38. Jew. Encycl. XI p. 54. הרפים 40^b-41^a מכילים הקדמה מר' אהרן רימון שנדפסה כבר בראש ספר מעין ננים לר' ראובן מזרחי.

הרפים 42^a-43^a מכילים דברים של שחוק לפורים ובראש של דף 42 אנחנו קוראים: „לגבר אשר דרכו נסה/רה עתים חללים עתים שות/ה לא פסיק סדרא פתח בכר ומסיים בחבית“.

הרפים 44^a-48^a הם חלקים. הרפים 49^a-54^a מכילים רשימת ספרים, נדפסים וכתבי יד. דף 55 מכיל רשימת כל הדרשות שורש המחבר מקטנותו עד שנת תק"ם. בראש הדף אנו קוראים את הכתבת „נתתי לכם זכרון מזכרת מהדרשים שדרשתי ואתיה זכירה את אשר ישנו פה מימי תרפי ועד היום ובקורתו ית' עוד רבות בשנים ארוכים ומתוקים לעבודתו עוד זאת אדרוש והתויתי תיו זהיה לזכרוני. כל הדרשות הרשומות כאן הן 318 בספר. דף 56 הוא חלק. ברף 57^a יש רשימות אלו:

„נפלה עמרת ראשי אבא מארי הרים זלחה ליל רביעי כ"ג לחדש טבת שנת
תקכ"ה בעיר הקדושה ירושלים ת"ו ופה מצרים שמעתי ותרננו במנו ליל א'
משפטים י"ט שבט אוי לי אהה עליו ברוך דיון אמת תנצב"ה."
„וזאת לפנינו נע"ר ונפטרה מרת אמי תנצב"ה יום ש"ק ח' אויר שנת
תצ"ב במנחה."

„נפטר ניסי חר"ש טורמוס זלחה פה מצרים אור ש"ק ז' אלול תקכ"ה תמ"ך."
„נפטרה בתי קלארא אור הששי כ' אלול תקכ"ה תנצב"ה וחל"ש."
„נפטר מר חמי כמהר"ן ברכה זלחה בקושטא 23 תמוז תקכ"ו."
„נפטרה אשתי הראשונה נ"ע בעיר הקדושה חברון ת"ו יום הששי ז' סיון
תקל"ג תנצב"ה."
„נפטרה בתי מרת שרה נ"ע, פה ליוורנו יע"א יום הששי כ"ב טבת שנת
תקמ"א תנצב"ה."

(המשך יבוא.)

למאמרו של מר ישעיה זנה

הארה נוספת

מאת יצחק ריבקינד.

בספרית הסמינר בניו-יורק ישנם שני טופסים שלמים, הכוללים שני חלקי
המחזור סביוניטה-קריטונה, אחד מאוספו של שוח"ה (הלברשטם) והשני משל
זולצברגר וטופס הצאי המחזיק רק החלק השני של המחזור על גיר כחול, כדף
רכ"ב עד שצ"א. (הדפים רכ"ב-רכ"ח לבנים).

בשלהי קיץ תרפ"ו המציא לנו מר ישעיה זנה טופס שלם אחר בצרוף
מכתב על דבר שתי המהדורות של אותו המחזור וגם תמצית שנוי-הדפוס שמצא,
אשר פרסם בהרחב דברים במאמרו בקריית ספר III עמוד 173-176.

אחרי בדיקה מפורטת והשוואת טופסינו השלמים הקודמים שהיו ברשותנו
למופסו החדש שנרכש על ידנו, מצאתי ששני ההעתקים השלמים הם בחלקם השני
מטפוס „הצאים" כמו שנקראים אצל זנה, ושנצינם באות ח', ושלו החדש הוא
מטפוס „השלמים" שסימנם ש' (ההצאי שעל גיר כחול וכן מופסו הפרטי של ד"ר
מארכס הם ג"כ מטפוס ש').

אלא כשהתאמת' מצאתי עוד הכרלים ושנויים, מהם השייכים להסנים המפורטים על ידו, שלא עמד עליהם בשעת השואתו ומהם גם חדשים ושונים, בני סוג אחר, שהנני מוסיפם בשורותי הבאות:
לסוג א) (אותיות מכיונימה הזקירות) יש להוסיף את הדף שס"ח ע"א שורה ג.

לסוג ג) (השטטות) תמהני מדוע לא הזכיר השכמה אתה, שגם היא די בולטת, אשר פרטה במכתבו אלינו והיא — כי בדף ר"ם ע"ב שורה ר"א המשפט, כאן מתחיל התוך" בש'—יש, ובח' חסר. ואותו השנוי טמש מצאתי גם בדף רנ"ג ע"א שורה ה' ואותו המשפט עצמו בראשון — יש, ובשני — חסר.
לסוג ד) (בטעות נרשם ו) — נוסחות וניסוח — לפלא בעיני מדוע השמיט מה שהזכיר במכתב כי בדף שס"ג ע"ב בטופס ש' הנוסח, קץ וסחילה וסחילה לכל עונותינו" ובח': „לסחילה וסחילה ולכפרה על כל עונותינו".
ומצאתי עוד שנויים אלה: רנ"ב ע"א, ש' — תפלת יוצר..... בקול; ח' — תפלה בקול ליוצר. רס"ח ע"א, ש' — אויל; ח' — אוילם. שכ"א ע"א, ש' — אנא; ח' — אנה. של"ט ע"א, ש' — אמיצ; ח' — אמיץ. שמי"ז ע"ב שורה ב' (מלמלה), ואני אנא אני כא" בש'—יש ובח'—חסר. שס"ג ע"א שורה ב' (מלמטה), כי רבו ככתוב בדברי קדשך למען שמך ד' וסלחת לעונינו כי רב הוא" בש' — יש ובח' — חסר ומכאן ואילך אופן ההדפסה באותו הדף בכלל הוא אחר בשני הטופסים.
ועתה שנויים אחרים.

א) האות א' המקושטת בדף רצ"ז ע"א במלת „אשירה" וכן בדף ש"ג ע"ב במלת „אז", שס"ח ע"א במלת „אבתיר" ובדף שע"ב ע"ב במלת „אאמיץ" בטופס ח' שונה בצורתה ותבניתה בטופס ש'.

ב) בדף רנ"א (כשני העמודים) פרקי התפלה המתחילים, וזכרנו, „סו", „ובכן", „ותמלוד", „אתה" וכו' בטופס ש' נדפסו, הראשים „באותיות גדולות ובמהדורה ח' אותיות גדולות באות רק באפן חלקי (מן חמש המלים שנפרטו מעמוד א' רק שני הראשים גדולים: „ובכן", „אתה"). — שנויים בגודל האותיות מצאתי גם בדפים ר"ם רס"א, רס"ב, רנ"ח ועוד בכמה מקומות. וכן בראש הדף רס"ה בש' המלה „אמנת" כולה בתבנית גדולה ובח' רק ה„א".

ג) בדף שע"ב ע"ב המשפט „יוצר ליום שני של סוכות" בח' נדפס לרוחב כל הדף ובש' התיבות נצמדות אחת לאחת.

ד) הקונטרסים נ"רנ"ח (הדפים רכ"ב—רל"א) כחצאי הכחול הם ממהדורה שונה גם מזו של זנה, ואינני יודע אם הם הם ממהדורת ה„שלמים" ובהעתיקו של זנה נתערבבו קונטרסים ממהדורת ה„חצאים", או לפנינו מהדורה שלישית. סדרו

הפנימיות של הרפואה וכן ראשי וסופי הרפואה שונים לגמרי וקשה לפרטם. אצנן רק שני הכדלים אלה: (1) המלה "המלך" ברף רכ"ה ע"א נרפסה בווינטה אחרת מזו של דף ש"ג ע"ב ובכל שאר המופסים האותיות פתוחי-עץ; (2) וכתוב לחיים טובים" בסוף רל"א ע"ב נדפס באותיות קמנות ובכל שאר העתקים כגדולות. ועל עוד "קוריוז" טיפוגרפי אחד, שנעלם מבעל המאמר, רצוני להעיר, שהוא כמעט יחיד כמינו בטיפוגרפיה העברית:

(ה) ברף שע"ב ע"ב בטופס זולצברגר (מהדורה ח') נמצא תחת האות "מ" המקושטת שבמלה "אאמיץ" — צ"ב!! (ראה הציור)

בכל שאר המופסים רשומי של הצלב נכר, אבל הוא מרוסק ומטושטש כאילו אינו. וזהו הצלם השני בחיכל הספר העברי! את הראשון מצא רמשיש ז"ל באינקונאבל העברי, משל הקדמוני (ברישא 1491), שאת תמונתו מביא ב"Serapeum", לשנת 1854, גומר 22 עמוד 352. בטופסי הספריה נסחק הצלב ונשאר רק "הזר" (Rosenkranz) (וגם רמשיש מזכיר כאלה שם) וישנם טופסים אחרים שגם "הזר" נשמט. ראה: "האוצר למלאכת הרפואה העברי הראשונה" A. 67,6.

מ"ז שבת, תרפ"ז.

מערב ליל שנייה של סוכות

ראש ודיו בפנות ערב מלחם שמע נתנו לאנחנו בזה תן בשמינו
מחבר על מחבר עשר שני לראשון קדם ואזכרה חסד ואזכרה נסח
להות בעשר אבילה ושמחה מעוז בעיר אלהינו לברך את עמך עונן
בענייננו יה השקיפה ממעון קדשך לברכנו עם חסדך אשר נתת
לאבותינו וכתת לב ודבש בברכתנו ריבה את יריב נפשנו בנה
ביתך במבנותי וחיכל במלאותי רצון חסד אלהיך כבוד שכינתו שמש
ומנו צבאות בחשבותיו מרום ונשאיכם קבץ תפוצתו שיר חדש
לשורר ולאור באדמתו ואני תפילתי לך עת רצון בעתו נהלינו
אלהינו אל סבת רוח ערב חפץ כאזכרה צדק מבני ידך ועל
שמה ושלמחו בגד הדין אמר כאזכרה דבקיב לבויד ינו ושלמחו
חפצי ציון עדיך ויאמרו חמדי עדל "החפץ שלום עבדיך
ברוך אתה מורס סבת שלום עלינו ועל כל עמי ישראל ועל ירושלים אבנ
וידבר משה את מעדיו אל בני ישראל :

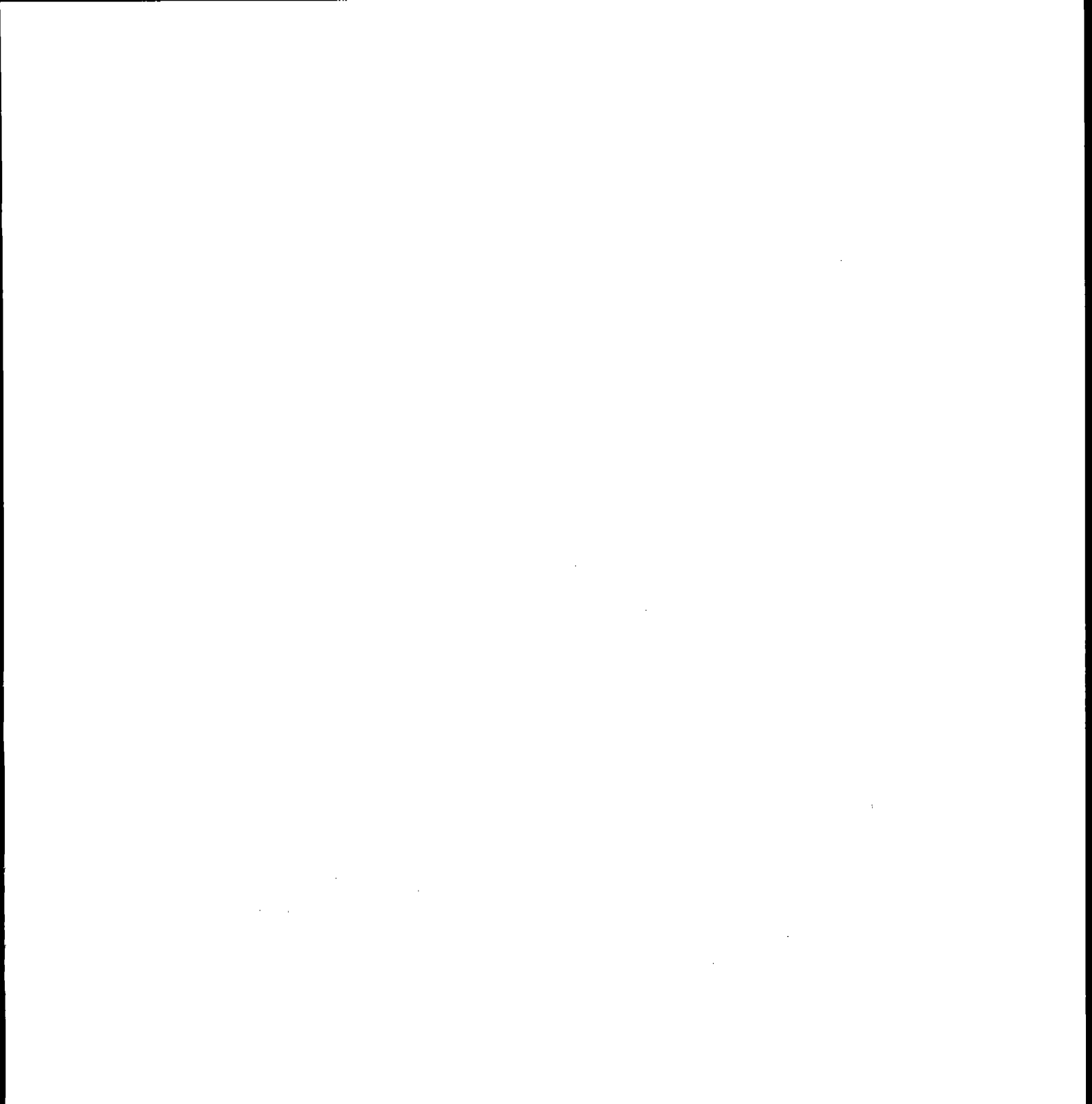
ועתה כלם ווארעם קדים שלם עלינו למח קדים יתום יגדל ופקדוים ככלם רחמים וסדרכים
לישכ במסכה ושאר כך סכסיים ואם סוף חסדי סבת לאמרים בתפלה וקדשנו וקדשנו וקדשנו
פקדום פסטיכו סכרך לישכ במסכה וקדשנו וקדשנו וקדשנו

יוצר ליום שני של סוכות

לנוצח וזיווים
כהסחופי לפני
אמצא פדיום אצ
בחמסה עשר יום
בלקחי בף חוסר
ושל שרת מעני

קבני במאהל לאורי ושל חודש חשבעי : : נאות אלוש לך
בדומים להלל במרבית שלמים ולא קסמים מחזק את חנ"י שבצרת
ימים : דגל מקלות מים נאיר אנפדנו חוד וחוד בפרי עץ וחוד תחלת
בקחל נצורים בתלול ואיר אתו סכריים בבנות חמדים : חרק רוב
ברכות מארכות לאוס סהלל מסרע וסכרבות ובעני עז עבות :
זכיות יוכרעו עז ייחל מלחבבות בשלהבת רשפי נחל חסדי ערבי
גחל חרות רב חמצאי בלהקחכם חסנים בציי דת מלפכם ושמחכם
לפני

מגנזי בית הספרים

מארכיונו של אחד-העם.

יורל מכתיו אשר בבית-הספרים הלאומי

ע"י

ב. שוחטמן.

I.

ח. נ. ביאליק אל אחד-העם.

אלני הנכבד!

בבקשי את סליחת אלני על תשובתי⁽¹⁾ שנתאחרה שלא באשמתי ובהודותי לו על הכבוד הגדול, שאיני ראוי לו, אשר חלק לי בהואילו לשום אלי את לבו להזמיני בתוך יתר קדואיו לתפס אותו המקום המצמצם שנתבצר לשירים במסיע החדשי העתיד להערך על ידו⁽²⁾, — הנני לאמר לאדני כלם לבני, כי לדאבוני לא אוכל, אעפ"י שהייתי חפץ, לזכות בכבוד זה. רב לי אם אתענג בחשאי על עמלן של סופרים מוסחים כסוך וכיוצא כך ואני מה כי אדחק להיכלכם. אין לי לא ההכנה הנחוצה ולא הכשרון הדרוש שימלאני לבני להשתתף בעבודת מכתב עתך העתיד לבוא, שיש לנו הרשות לקות הרכה ממנו, אחרי דעתנו את עורכו ואת הרוח הטוהרה והכריאה שתנשב ותפעם בו, במ"ע.

קסחא מחינא, השתפכות שלא לצרך, שיחות נאות שאינן צריכות לגופן, דעתנות אלפאביתית וקולנית — תהי נא דלחך נקולה בפני כל זה ושכזה ועשית כבוד למכתב עתך ועם כבוד — קיום. — בנוגע לשירים, — יפה אמרת במקום אחר שמעוטם לא יצער את הקוראים הנבונים. רעתה שירתנו עד שנסתאבה ואינה עולה עוד על שלחן אדם הגון. שקור קומתם של משוררינו הקנים — עוד פחות מאפס, כל השגתם בשירה מצטרפת לחשבון קטן של השתמות בחרוזים וברור מלים יפות בודדות וכדומה. ה,קוראים הנבונים יכלים להסתפק בשירה מעין שירתו של מנדלי מויס. אם כדי לצאת ידי הסנהג הנך חפץ דוקא בשירים — מן כך לכה"פ משוררים כק. שפירא ורוד פרושטאנן שעם כל חסרון שלמותם במקצע זה לעמת משוררים אירופים, הטה לכה"פ אנשים בעלי דעה

(1) המכתב של אחד-העם לא נדפס באגרות א"ה ואינו נמצא גם בספר-ההעתקות. שממנו סדרו האגרות הנדפסות. אולי היה זה לפני אשר התחיל לשמור בארכיונו העתקות מסכתיו. עיון אגרות א"ה, כ' א, הקדמה ע' ו'.

(2) כפי שירוע צמצם אחד-העם את חלק השירים בהשלח. ראה על פרשת דרכים

המוכנים ומוכשרים פחות או יותר. סוף דבר, עשה לך כלבבך והשקן על בינתך; לוי ינעם לדעת כי לא חללתי את כבוד המכתב העתי, שככה כלו עינינו מרחל לו ושכה רב במחוננו בו, בהכניסי אל תוכו רוח הקטנות והפעימות; אנכי ושכמותי נהיה מאשרים כשנוכח לראות גם אצלנו מכתב עתי בעל-צורה הגונה שנוכל לכבד בלבנו את חכנו, את עורכו ואת סופריו.

ובשאלתי שנית את סליחת אדני על הלאותי אותו בדברים שאולי היה יכול להסתפק בלעדיהם — הנני מתכבד לבקשו לכתב אותי בין המנוים על ירחונו ולשלוח אלי על האדריסא הרשומה מטה את החוברות תיכף בצאתן. איני ידעתי את המתיר היותי מצרפו עתה למכתבי אך עתה עלי לחכות למודעה.

P. S. כל דברי למעלה אינם מוציאים טירי האפשרות שאם אכתב איזה דבר ואראנו חנון למכתב עתך — בודאי אשלח לך.

ברגשי כבוד אמתי

ה. נ. בראצ'ק.

12 ספט. 96¹
כתבתי:

III. Авербаху, м. Коростышевъ Ков. г.

для X. H. B.

שמי וכנוני דוקא ברית.

II.

ח. נ. ביאלקין אל אחד העם.

אדני הנכבד!

עם כל חפצי לשלח אליך את שירי „המתמיד“ בלי כל באזורים מצדו לא אוכל לפטור את עצמי מבלי העירך על דברים אחדים.

(א) „המתמיד“ שלי איננו ממושכל ומפוקח כ"א מתמיד פשוט וישן שאינו פורש להשכלה ואינו מתאוה תאות-איך-אונים לעולם שאינו שלו, לפי דעתי.

(ב) הוא אינו שואל להכלית ולהועלת בעבודתו לא לעצמו ולא לאחרים, וע"כ אינו מחזיק א"ע לחבוש ונפשו לא תקין, כי כן צריך להיות. ובכלל אינו חושב א"ע לאמלל והוא מוצא גם חיים בעולם העבר והבטל שהקדיש א"ע לעבודתו בקרן חשכה מבלי דעת שהחיים החם ורוב משונים ומחים, שכבר נוסלו מן העולם ואין להם מקום כלל.

(ג) ולכן ילך לבטח דרכו. הוא איננו פוסח ומפתעת, כי יודע מה עליו לעשות ואת מלאכתו לא יעשה רמיה. הוא לומר 18-16 שנה במעלה"ע. פרט לממושכל שספני רב המעשה לא יעשה כלום והוא הולך ונכשל.

(1) כנראה עפ"י התאריך הרוסי, שפגה או מהאירופי 12 יום.

ד) ולכן לא יהיה „מתמיד“ ל„קרח סכאן ומכאן“—האחרית המעציבה של הטפוס המצוי שכבר היה למדרס סופרים; לא! הוא משיג עפ"י רב את תכליתו: סמיכה, תאר „הרה"ג" ומאות רובלים נדוניא בצרוף כלה. ואחרי כן? — מי ידאג לימים רחוקים.

ה) ואחרי כן — רבנות, חנונות, מלמדות, קבצנות וגסיסה אריכתא וחרישית. וכ"ז בלי התמרמרות ותועמזות על „הסדרים המקללקים“ שגרמו אכדנו. הוא אינו חושב א"ע לאוכר, הוא עשה את שלו ויצא יד"ת, גם עמלו נשתלם כדבעי; פחות מעט, יתר מעט — הכל שוה. הוא בכלל לא קנה לגדולות ומנהגו של עולם בכך ומעולם לא ואמר מתמידו „חבל שאכרה מרגלית כמוני בעמים של אחרים“.

ו) ואנחנו בראותנו את העבודה המתמדת והחרישית ההיא, את הפרישות מכל חיי עוה"ז באביב החיים, ככישת היצר בנוגע לתביעותיו היותר פשוטות ומבעיות וכ"ז בלי תקוה לאחרית גדולה לפום צערא — דברים כאלה שהם מגולות בחורי ישראל לברם ואין דוגמתם בכל אומה אי אפשר לנו לבלי להאנח במרוות: חבל שכ"ז ישתקע בדברים בטלים!

ומתוך אותה האנחה כתבתי את ה„מתמיד“. אותה שמעתי מתוך „נגון" תלמודם המיוחד למתמידים ממין זה, אעפ"י — אני שונה — שהוא בעצמו לא נאנח מעולם על עצמו ולא חש בצעריו ולא הביט ע"ע מנקודה זו. נגונו בוכה רק בכיה אינסטינקטיבית מעני ומרוב עבודה על כל ימי השמ. אבל ל„אובר" לא יראה את עצמו לעולם.

ובצרפי לזה שהמתמיד הישן הזה עודנו מצוי בערי תפוצות הגולה בפולין וליטא, ועם כל מציותיו ויושנו עוד לא נתגלה מאותו הצד הטבעי המיוחד לו — שהיה ראוי לגלות בראשונה ובהגירי לאדני כי נודע הוא לי ידיעה במש לא מפי ספורים שזיפו אותו — אכלה הערותי.

ובזה אודיעה עוד כי תקופת ה„התמדה“ הראשונה כבר נסיתי להרצות בשירי „סבני העניים" שנדפס ב„הזמן" (1) והרי זה כעין המשך להראשון אעפ"י שאינו תלוי בו.

והיה אם ימצא אדני בשירי הנוכחי שנושאו ישן נושן איזה חדוש מצד התוכן או מצד התמונה, שאם לא נתבטא עוד הוא ראוי להתבטות — יאספהו ל„השלח" (2).

(1) „הזמן" ולקוט ספרותי נערך ע"י עזרא גאלדין. ורשה, תרנ"ו ע' 35-39. מתחיל מ.ש.ש שנים תשימות... מכיל 222 שורות. בהתמדה הן שונות תכלית שנוי.

(2) נדפס ב„השלח" כרך ג' (שנת 1898) חוברות ג', ד', וה' ע' 263 — 265, 344 — 346.

ואם מאיזה סבה לא יכשר ל"השלח" אתכבר לבקשו להשיבו אלי תיכף
באחריות, כי אין לי ממנו העתקה נכונה.
מפני הספק לא נקדתי, וכשיצטרך לידי כך ושיבחו אלי לנקדו.
ובחכותי לתשובה תכופה אשר סוקירו ומכבדו
ת. נ. בראליק. ו.

III.

מ. לויך אל אחד-העם.

(תרגום מרוסית. מפני טעמים טכניים לא ניתנו המכתבים III ו IV גם במקורם.)

המכתבים הנדפסים למטה, למלאת 25 שנה מימן הפרעות בקייסנוב/ נכתבו ע"י ז'ורג'ליס צעיר, שהיה כפי הנראה, קרוב לא"ה ולחוגו, ובאים
ללמד לא רק על השקפותיו של בעל המכתב, אלא על מצב הרוחות אצל
החוגים הלאומיים באודיסה. כאוד. — בקהלה הגדולה ביותר קרובה לקיש.
והקשורה אתה קשר כלכלי ותרבותי חזק, — התרשמו בחריפות מיוחדת
מהפוגרום הקייסנובי. החוגים הלאומיים באודיסה שלחו לקייסנוב את
ח. ג. בראליק בשביל לאסוף חומר מדויק. ובקיש. כתב בראליק את
"בעיר ההרגה". גם אחד מהעסקנים הצבאיים באודיסה, מ. דיונהוף,
נשלח אז לקייסנוב בשביל לסדר עניני העזרה. (הזמן N. 30) אבל שונים
היו תכסיסי הגנה שהציעו החוגים הלאומיים מתכסיסיהם של "פני העיר". של
העסקנים "הנשבעים". הראשונים התנגדו באופן קיצוני להמשכת השתדלנות
(אמנם בצורות שונות) אצל השלטונות והאינטליגנציה הרוסית. רק חדשים אחדים
לפני זה עזב א"ה את עריכת "השלח" וכנראה למעשה נשאר האישיות המרכזית
והמכונן העיקרי של הפעולה הלאומית-הצבאית באודיסה. הפוגרום עשה עליו
רושם כביר (עיון מכתביו לקלזנר, לויך, משלינוב, לוינסקי ורבניצקי. אגרות
כ' ג' ע' 115, 120 — 122, 125 — 127). רק אחרי פרסום אגרותיו נודע, שא"ה,
דוכנוב, בן-עמי ועוד אחדים מסופרי אודיסה החליטו לפנות בקול-קורא בחתימת
שמותיהם לקהלות העבריות הגדולות ע"ד סדור "הגנה עצמית" (ע' מכתבו
לקלזנר כ' ג' ע' 115, וגם מאמרו של ש. דוכנוב — "מגלת-סתרים של אחד
העם (על יצירת הגנה עצמית אחרי הפרעות בקייסנוב)", התקופה כ"ה.
ברלין, תרפ"ח. המאסף עוד לא הגיע לידינו.)

¹ המכתב השני הזה בלי תאריך. אבל כתוב עליו, כנראה בכתב ידו של אחד-העם.
בעפרון אדום 31/VIII. כפי שאפשר לראות ע"פ מכתבים רבים, השמורים בארכיונו של א"ה,
תאריך כזה מסמך מתי נכתבה תשובה על המכתב.
בתשובתו מודיעה א"ה "שהסתמיר" מצא חן בעיניו. מגלה לו בחשאי שמצב "השלח"
לא טוב ואפשר שוחדול מלצאת... (שורה ממושטשת) ע"כ הוא משיב לו את השיר. כעבור
חדשים אחדים התברר ש"השלח" יצא. ובמכתבו לבראליק מ 14/26 לנובמבר 1897 הוא מבשרהו,
כי מראשית שנת האזרחים הבאה ישוב "השלח" לצאת, ומבקש לשלח לו איזו שירים. ב 14/26
לדצמבר 1897 הוא כותב לו: "מכתבך עם השירים קבלתי בסוער, ותודה לך. בחוברת
יגואר נתתי "מקרא הציונים", ואת "הסתמיר" אתן בחוברות הבאות. (אגרות א"ה כ' א' ע' 159.)
ואמנם נדפס "הסתמיר" בחוברות מרץ-מאי 1898.
ראה גם ר. ת. רבניצקי, דור וסופרו, תל אביב תרפ"ז. ראשיתו של בראליק ע' רכ"ב.

המלחמה הפנימית הזאת בין שני הזרמים של היהדות בדבר השתדלנות אצל השלטונות והערכת התיחסותה של האינסליגנציה הליברלית הרוסית משתקפת בבירור במכתבים שאנחנו מפרסמים להלן. כדאי לציון שבעתונות הישראלית של אותו הזמן, (שהופיע ברוסיה בעברית, יודית ורוסית), נמצא הד חלש מאד למלחמה הזאת.

על 2 המכתבים של ליון ענה אחד-העם בימים הראשונים אחרי קבלתם. התשובה הראשונה נתפרסמה בשלמות, השניה לא נכנסה לתוך האגרות. היא נכתבה לפני חזרתו של א"ה לאודיסה, וותר קצרה ומוסיפה מעט מן הצד הרעיוני.

בהערותו למכתב תשובה לליון כותב עליו אחד-העם: „אחד מסובי המשכילים הצעירים באודיסה אז, שהיה אחיכ אחד מראשי העובדים במחיצה „דער פריינד“ בפטרבורג“. אגרות אחד-העם כך ג' ע' 120. הערה. ליון הדפיס בעתון ההוא שורה של קורספונדנציות על הפוגרום הקשינובי, סך הכל 10 קורספונדנציות; כלן, חוץ מהראשונה, מקשינוב. „דער פריינד“ גומ. 87—113, מ"ד 21 לאפריל (4 לסאי) עד 22 למאי (4 ליוני).

26 לאפריל 1903 (1)

אשר בן ישעיה הנכבד מאד!

השאלה בדבר המשלחת נפתרה בחיוב. נבחרו אפילו מעמדים (מרגליות) נרנב (ווינשטיין)). בימים הראשונים לסאי יכנסו השתדלנים שלנו לתפקידם. כמעט כל חברי האספה היו בעד שליחת משלחת, רק 8 אנשים הצביעו נגד. 2—3 חוו את דעתם נגד משלחת מאותו טעם, שהיא תדבר בשם עצמה ואין לה יפוי-כח מאת העם. שאר חברי המעוט התייחסו בכלל בשלילה לשאלה זו. לפני שלא האמינו בהצלחה כל שהיא של נסיון כזה.

(1) עפ"י התאריך הרוסי, שפגר אז מהאירופי על 13 יום.

(2) מנשה (מיכאל גריגורוביץ) מרגליות. חי 1837—1912, עורך דין, עסקן צבורי וסופר ספורס (בשפה הרוסית) של תקופת ההשכלה. ידוע בתור חוקר של המשפט העברי, בעל המחבר של „חוקה על פי התלמוד“, וחקי הירושה ע"פ התורה והתלמוד בהשוואה עם ירושה עפ"י החק אצל הרוסים. לו הקדיש מגדלי מו"ס את ספרו „שישקע דער קרומער“.

(3) זו. ק. גרנוב — עורך דין ועסקן צבורי.

(4) גריגורי עמנואלוביטש ווינשטיין — מהנדס, סוחר ועסקן צבורי. בשנת 1916—1917 היה עפ"י בחירת הסוחרים ובעלי התעשיה ברוסיה חבר המועצה המסלכתית והיה שם היהודי היחיד. עכשו חי בטערב אירופה. — שלשתם היו שיכים לאותו הזרם שבשנת 1905—1906 מצא את בסויו ההסתדרותי בקבוצה עסקית יהודית (מיסודו של וינבר וסלזוברג; הארגן שלהם „גובי ווסחוד“, „בריוסקיא נדליא"). הם גם עמדו בראש הסניף האודיסאי של חברה „מרכי השכלה בין יהודי רוסיה" ואתם לחמו א"ה וס. דובנוב כשדרשו להנהיג חנוך עברי לאומי בבתי הספר של החברה ויסדו אז „ועד הלאמה", שהשתתפו בו סובי האינסליגנציה הלאומית באודיסה. עיין מחברת „הלשון והחנוך" קראקא, עבריה" תרס"ו, נאומי א"ה ודובנוב וגם „על פרשת דרכים" ח' ד' „החנוך הלאומי" ע' קל"ג—קמ"ד.

לשאלה ע"ד משלחת קולקטוריות מכמה כרכים גדולים יש, כפי שנתברר בישיבה, אופי קצת שונה מזה, שעליו דברנו על תחנת הרכבת. לא ע"פ האיר-ניצואטיבה של אוריסה, תשלח משלחת גם מערים אחרות. קיוב, מוסקבה, פטרב[ורג], קישניוב באו בעצמן לידו מחשבה כזו. כך לכה"פ כתבו לאוריסה מאותם המקומות. לה"עסקנים" שלנו נשאר רק להכניס את הלךם הם לענין הכללי. מובן, שכל זה אינו מצדיק אף במשהו את שתדלנינו האוריסאים, הנומרים לעצמם לרונ ולתחליט בעניני העם מבלי לשאל את פי העם. אבל בכל זאת הם אינם המתחילים במקרה זה. בשבילם גם זה די.

הישיבה עשתה רושם מרכא ביותר. הרופאים ועורכי-הדין שלנו מרגיזים אתי כיחם אל הענין: יחס של אדישות ו"טוב לבב". אפילו האמון הקישיונכי לא השפיע על רגש-העבר שלהם. בת-צחוק של איזה "גוי" מסתירה מעיניהם את כל הטרגיות שבמצב היהודים. כפי שמסרו לי היום, "אינשלינגטנים" אחרים מהמשתתפים בישיבה ההיא לענו בחברת נוצרים לגבורה היהודית, הרוצה להגיע עד הקיסר בעצמו... האפשר לצפות לרבר מה רואלי לטובת העם מעבדים כאלה?

שכחתי להודיעך שהמשלחת מחויבת להעיר, שהמצב האיר-נורמלי של שליטת זכויות היהודים הוא הסבה העקרית של הפוגרומים ושל הצרות האחרות. את הועידה החליטו לקרא אחרי שובם של המשלחת.

זה הוא הכל, מה שיכול אני להודיעך על הישיבה האחרונה. חרשות אחרות אין. אוסף נדבות לא חרשו באוריסה(1). אבל בעד זה חרשו אזכרות וצום ביום שני הכא(2).

בעולם הספרותי שקט ודממה. אינצידנטים חדשים לא קרו לע"ע. מפני מאורעות קישיונוב נפסקו לפי שעה ה"מחאות"(3).

(1) כנראה אספו כסף ובגדים בחשאי. שר השופרים באוריסה הוציא פקודה כזאת: "נודע לי כי בעת האחרונה מתעסקים אנשים אחרים בקבוץ נדבות אשר לא הותר עפ"י החק. נדבות כסף ונדבות בגדים" ומכיר על החק האוסר. כל קבוץ כסף בלי רשיון. יהיה המאסף מי שיהיה ותהיה התכלית איזו שתהיה" ומצוה "להשגיח שלא יעברו על החלטה זאת ולתבע לדין את העוברים". "הומן" גומ. 35 מ"מ 12/25 למאי 1903, עמוד 3.

(2) "יד אייר" 28 לאפריל (11 למאי). ראה הקורספונדנציה של בן-עמי ב"מסחור" גומ. 20 מ"מ 15/28 למאי (בערה קבל העתון "אחרת" שניה מאת המשלחת) ושל לזבניק בהצופה גומ. 102 מ"מ 2/15 למאי. בקהלות אחרות (קישיונוב בתוכן) היה הצום ותהזכרה ביום ה-30 מהפגרום. "המליץ" גומ. 107 מ"מ 11/24 למאי.

(3) ראו להמחאות המרובות בקשר עם האינצידנט אחד-העם-נורדוי, אחר שנתפסה בקרתו של אחד-העם על "אלמנוילנד" של הרצל בהשלח כ"ד י' שנת 1902 ע' 566-578, (ראה גם "על פרשת דרכים" ח' ג' ע' קמ"ג-קמ"ט), ותשובתו של נורדוי Achad-Haam, "über Altneuland" במדוי ולמי 1903 גומ. 11 מ"מ 13 למרץ.

זה עכשו אמרו לי שהסופרים הרוסיים כפטרבורג פרסמו, מתאחה נגד אכזריות קשינוב(1). אבל המון של המתאחה כל כך קר, עד שאפילו התרדים האודיסאים של הועד לעזרת נגועי הפוגרומים נשאו בלתי שבקירצון וכאלו יש בדעתם להשיב לסופרים.

כמדומני כתבתי על הכל. היה בריא.

שלך מ[נדיף] לין.

IV.

מ. לרין אל אחד-העם.

16 למאי 1903 (2)

ידיד יקר, אשר בן ישעיה!

את מכתבך(3) קבלתי. מכין אני לגמרי את מצב-רוחך כעת. הצרה שהנעתנו גלתה שוב את כל ה"חן" של העבודות הפנימיות של האינטליגנציה שלנו. אפילו מסכה כזאת לא נתפכחה ולא לקחה מוסר. הקרבנות הקשינוביים לא שחררו את העבד שלנו; להפך שמו על הכרתו כבלים חדשים. מאורעות הימים האחרונים מאשרים את המסקנא העצובה הזאת. נמצאים יהודים, הנוסעים להגן על טולסטוי, כדי להשיג אצלו מכתב מתאחה. אמר נא אודותינו מלה צודקת למען ידעו בני-ארם, שעושים הם מעשים רעים. והגוף נוטה חסר לתחנוניהם של המסכנים(4) וכותב אודותם מלים אחדות. אבל איזו מלים הן, איזה מכתב מרגיז! כמה מן העלבון ומן הכוז בשורותיו אלה של הגוף. בעתונות הופיע רק קטע ממכתבו וגם לו יש אופי של זלזול והשפלה. במח קראת אותו ב"הזמן"(5) כ" המכתב חדור אדישות עוד יותר גדולה כלפי מעשה הנבלה שקרה(6). כחתחלת

(1) עין המכתב הבא אחרי זה.

(2) עפ"י התאריך הרוסי.

(3) נדפס בשלמות באגרות אחד העם כרך ג' ע' 120 — 122.

(4) „Снисходит мольба менца“

(5) רמז כנראה לקטע ממכתבו של טולסטוי להפסנתרן דוד שורי. שנדפס ב"הזמן"

נומ. 33 מ-5/18 ע' 2.

(6) המכתב בשלמותו ברוסית ראה, כל כתבי טולסטוי, מוסקבה, הוצאת סבלין, שנת 1911. כרך 20 ע' 72 (מכתב N. 436 מ-27 לאפריל 1903, להיהודי נ. ג'י) וגם בכל כתבי טולסטוי, מוסקבה, הוצאת סימין, שנת 1913. כרך 23 ע' 66 (כאן המכתב נקרא, לרגלי הפוגרומ הקשינוביי).

המכתב (בהשמות קטנות) נדפס ב"הצופה" נומ. 125 מ 1/14 ליוני 1903 וזה לשונו:

מכתבו הוא מסרב להשמיע את דעתו על ענין קישיונו, מפני שהוא משמיע את דבריו רק במקרים חשובים ביותר. והאינמליגנטים מתפארים במכתב הזה, מתנחמים בו, ומשנים ע"י את צרת העמו. המחאה העלובה של הסופרים הרוסיים בכלים לא פחות, אם לא בתכנה — הרי כאופן הופעתה. כמו שמסר

מכתבך קבלתי. כל אלה שבאים אתי בכתובים דורשים ממני, כמון, להביע את דעתי לרגלי הפרעות בקישיונו. לי נראה כי הדרישה היא מופעת, היא תוצאה של הדעה כי לקולי יש איזו השפעה. הפעות הזאת היא בזה, כי ממני דורשים במקרה הזה עבודה, אשר באמת היא נכנסת בחוג עבודת פובליציסט, בעת שעסוק אני בשאלות שאין להן כל שייכות אל כל הנעשה עתה — עסוק אני בשאלות דתיות ואיך להתאימן לתביעות החיים. אם חפצתי לעשות כזאת, היה עלי לשנות רק את אשר אמרו מכבר אחרים, ואז לא היה להודיע אתו הערך שחפצים למצוא בה. ובנוגע ליחסי ליהודים ולמאורעות הגוראים בקישיונו, הנה הוא, יחסי, חשוב אני, בודאי נודע לכל, המכירים את חשבוננו של עולם. יחסי אל היהודים יכול להיות רק כמו לאחים. אני אוהב לא בער אשר יהודים המה, לא רק מפני כי אנחנו המה, — כלנו אנשים — בני אב אחד, בני אלהים. האהבה הזאת אינה דורשת מצד כל התאמצות, ועוד זאת מפני כי נקשרתי בקשר אמיץ עם המצוינים שביהודים ויודע אותם... עוד בשרם גודעו לי כל הפרטים של המאורע, תיכף אחרי אשר קבלתי את הידיעות הראשונות מן העתונים, השגתי את כל המורא שבמקרה הזה והרגשתי בנפשי איזה הרגשה מעורבת של רחמים לקרבנות הנקיים של החמון השואף לדם, ותמהון ביחס אל מעשי המראות של האנשים, אלה הנוצרים המזויפים, — הרגשה של מורא עמוק וגועל נפש אל אלה המתכנים „גאורים“ כביכול, שהסיתו את החמון וינהלוהו במעשיו וגם — וזוהי העקר — תמהון גדול בנוגע להאשמים האמיתיים של מקרה-הדם הזה.

המכתב גוסר בזה שהוא מראה על הסבות הראשיות המביאות לידי מקרים כאלה — ודבריו האחרונים המה:

„הנה כל אשר יכלתי להגיד לך על דבר הפרעות והשור בקישיונו, אבל כל זאת הלא אמרתי מכבר. שלך לעיון פ. ו. יאסנאיא פאליאנא, 27 אפריל, 1903.“
(1) עין גם מכתבו של טולסטוי לסטורובנקו (פרופסור במוסקבה) „הזמן“ גומ, 33 מ 18/5 למאי, וזה לשונו:

„ניקולי בן אליהו היקר!

בחפץ לב מסכים אני לדבר מכתבך ורק המבטאים: „חרפה בוערת על דבר הקהל הנוצרי“ לא ימצאו חן בעיני. אולי אפשר להשמיט את המלים האלה או לשנות באופן כזה: „נבהלים עד היסוד ע"י המקרים הרעים אשר קרו זה לא כבר בקישיונו, הגנו מביעים בשברון לב את רגשי השתתפותנו בצערם של הקרבנות החפים ממשע, אשר היו לטרף לשני החיה הרעה אשר בנפש החמון, ואת רגשי החרדתנו על מעשי חיות מורפות כאלה אשר נעשו ע"י אנשים רוסים; רגשות בוז וחרפה בלי גבול לאלה אשר הכינו ואשר הסיתו את החמון לעשות פרעות — ובכלל נגד כל אלה אשר היו להם לעזרי.“

איך שיהיה אם רק תשמיטו את הדברים על אדות החרפה, נכון אני בכל דבר להסכים לכל הדברים ואסיר תודה אני לך על אשר פנית אלי בדבר הזה.

לסטורובג לא אסע, בריא אנכי ושוב. חפץ אני כי גם לך יהיה שלום כמוני ומדברי מכתבך הנני רואה כי אמנם כן הוא.

כאן דר' כה. ברנשט. 1) הקדושו הסופרים אחת מארוחותיהם הרגילות למעשר-קשינוב. מתחלה לא נמצא אף סופר רוסי אחד, שישא נאום כתאים למאורע היום. אחיכ הפצירו באַננסקי 2). הוא דבר באריכות ובחוכחות, כמו שראוי בנשף מיוחד כזה. אבל נאומו נשמע מתוך שקט ואדישות גמורה ולא הביא לידי ריאקציה כל שהיא. איש לא חשב לנחץ לדבר בלי שיבקשו אותו קודם, לא מתוך חובת. הארוחה היתה נגמרת בלא כלום, ללא התערבה בענין סופרת יהודית אחת (חין; יש אוסרים יהודיה אחרת), שמתוך חמה והתמרמרות צווחה על כל האולם: „מגלים! גם עכשו הנכם שותקים!...“ והתעלפה. והמצינה הזאת השפיעה על הנאספים יותר מהפגרום, ואז נולדה המחשבה על מהאה 3), על אסף נדבות וכו'. ואחרי זה הרי הקהל היהודי שבכערצון מאד מהקרות הזאת וסתגאה בהשתתפותם של הנויים הגדולים. יוצא שלא אלמן ישראל, שאפילו „הם“ מצטערים בצערו.

אינני יודע, איך זה השפיע על אחרים, אבל כשלעצמי נפגעתי ונעלכתי גם במאמרו של רוסק. וינעד. 4). על הפוגרומים. אחרי שנים רבות של שתיקה מחלטה על היהודים, כאלו אינם בעולם, התחיל פתאם העתון הפרופסורי הזה לדבר. המאמר כלו חדור הומניות ויחס טוב כלפי העם הנדרף, אבל דוקא

הנני מחבק את ירך בידירות. 5. טולסטוי. 27 אפריל 1903.

את מכתבי זה ימסר לך ידידי הצעיר, סגן מצוין ואדם מצוין — ה' גולרנווייזער. הנוסח הזה נתקבל כנראה ע"י סטורוז'נקו וחבריו, וסחאה כזאת החתומה ע"י טולסטוי. סטורוז'נקו ועוד 10 סופרים (הנסיך סומבוב, פרום, אוזירוב, כריסופורובה, גנדורין, הנסיך ס. שרובצקוי, נ. דוידוב, ד. יגורוב, ו. ורנדסקי, אוסוב וזבל'ין) נשלחה לקשינוב לראש העיר ולועד העזרה לנגועי הפרעות, ונדפסה בהזמן נום. 38 מ 22 למאי (4 יולי). 1) דר. יעקב כהן—ברנשטין שגר אז בקשינוב והיה מעסקני ועד העזרה לנגועי הפרעות.

2) ניקול'י פיודורוביץ אננסקי, אחד מהעוזרים הראשיים של הירחון השמאלי „רוסקיא בונסבוב“, שנערך ע"י הסופרים הספורסמים מיכאילובסקי וקורול'נקו.

3) תכן המכתב של חברות הסופרים המוסקבאים: „נבחרים עד היסוד לרגלי המעשים של חיות שורפות, אשר על ידם היו יהודי קשינוב לקרבן, אנו מביעים את רגשי הרתגנו לפני המקרים האלה, רגשי הרפה בוערת בעד הקהל הנוצרי ורגשי התמרמרות בלי גבול נגד המסיתים הנבלים האלה אשר הסיתו את ההמון הנבער מדעת. ועל החתום שלש מאות וחמשה חכמים וסופרים ידועים. הומן נום. 38.

כנראה מסביב לנוסח הזה התאחדו כל הסופרים הרוסיים שמחו נגד פרעות-קשינוב, חוץ מטולסטוי וחבריו, שלא הסכימו למשפט אחד ושלחו מהאה לחור. עיין הערה 1 בע' הקודם.

4) „רוסקיא ודומוסטי“ עתון פרוגרסיבי מפורסם שיצא לאור במוסקבה. המאמר אינו תחת ידינו, קשעים ממנו ב.הזמן נום. 30 מ 24 לאפריל (7 למאי) ע' 3-4 ובחמץ נום. 98 מ 30 לאפריל (12 למאי).

ההומניות הנאה והיחס הטוב הזה מעליבים מאד. אין הם מבינים עליו כעל אנשים שונים, אנשים מאותה, הקונסטרוקציה, אלא כעל בריאות מסדרה שניה. מוכנים לתת לנו נרבה, אפילו איזו לטיפה, אבל כל זה נובע לא מהלב אלא מהראש. אלו הן לטיפותיה של האם החוגרת הנדיבה את בנה החורג. „היהודים — חושב העתון בהומניותו — עם תרבותי עתיק, שהוציא כל כך הרבה מוחות מזהירים; ובכן מפני זה לא צריך לבוז לנו ולחכות אותנו. ולו הלידה לא היה לנו לא רובינשטיין, לא מאיר-דקר, לא מרכס וכו'... את, אז אין על מה לאהוב אותנו ביחוד. כך משקפים עליו אפילו הטובים שבהם. אנחנו צריכים תמיד לזכות בהומניות שלהם. אנחנו תמיד פחותים מהם. הם — מספר א, אנחנו מספר ב'.

כל זה אינו מפריע כמובן את מערכת „הזמן" מהתחיל בהוצאת מאסף לטובת בני קישינוב „בהשתתפותם של טובי הסופרים הרוסיים"... האם הגיע עכשו הרגע בכדי לבא אתם ביחוס אחזה? יוציאו הם בעצמם מאסף, אם צרות ההרוסים קרובות לכם. אבל שיהודים אחרי פרעות כאלה יחזרו אחרי השתתפותם ועזרתם של אלה, ששנים רבות ראו ההכנות לשפיכות הדם הזאת ושחקו — זה פשוט מחפיר. התרפסותו של העבד הטובה לפני אדונו מתועב עוד יותר. על העיקר עוד לא כתבתי דף — על פעולותיהן של המשלחות שלנו בפטרבורג. כבר נתקבלו שתי מלגרות: שמחות וחגיגות. הראשונה אומרת: „אשרנו, השתדלויותינו בחלקן נמלאו, תחום המושב נתרחב על 135 ישובים (1), הכתיחו למנות שר הפלך בעל מרץ (בקישינוב (2), קרושכין (3) קבל נזיפה חריפה"... המלגרה השניה: „המיניסטר קבל אותנו (4). בשימת לב הביע את השתתפותו בצער, מצפים אנו לצעדים השוכרים וכו'.

יהודים ששון ושמחה. את המלגרות מעתיקים, קוראים, לומדים אותן בעל פה, כמו סניפסט על שווי זכויות. בו בזמן שלמעשה חוג מליצות נכובות

- (1) למעשה התירו אז לגור ב 101 כפרים או עירות שנחשבו באפן רשמי לכפרים. לא כלם היו בכסרביה. „הזמן" נומ. 38, 39 מ"מ 22 ו-26 למאי (4 ו-8 ליוני).
- (2) למעשה נמנה לשר הפלך הנסיך סרגי אורוסוב, ששמר על הסדר. על פעולתו בקישינוב הוא ספר בספרו „רשימות של שר הפלך" (ברוסית). מוסקבה, הוצ. סבלין (1907). הוא נבחר בתור ציר להדומה הממלכתית הראשונה ובנאומו (שהערש בזמנו) מ 8/21 ליוני 1906 גלה קצת סודות עיד ארגון פרעות על היהודים במשרדי המשלח. עיין דוה סטנוגרפי של הדומה הממלכתית. שנת 1906, כרך ב' ע' 1129-1132.
- (3) פולקי קרושכין — עורך עתונים אנטישמיים, „בסרביץ" ו„זנמאי" — נחשב אז להאשם העיקרי בפוגרום. אל הדומה השניה הוא נבחר בתור ציר מהעיר קישינוב.
- (4) לפי מכתבו של י. ח. רבניצקי לאחור-העם מ 25 למאי (7 ליוני), התיצבו 2 עורכי דין מקישינוב קניגשץ וגולדנשטיין ואברהם גרינברג.

אין כלום בידועות האלה. אפילו ל-135 ה, מדינות, שנתנו במתנה אין שום ערך. ראשית היהודים גם עכשו גרים אמנם באסור, ביושבים אלה של בְּסִרְבִּיה (חושבים שזה נוגע רק לבסריה), שנית, היהודים עכשו יפחדו להתישב בכפרים, מפני שהתעוררות האכרים נגד היהודים בפלכי הדרום מקבלת בכל פעם צורה מאַמֶּת יותר ויותר. המשלחות בודאי תשובנה בידים ריקות, כמו שאפשר היה לחזות מראש. אבל על הצבור זה משפיע באופן דימוֹרְלִינְצִיוֹני מאד. —

„ספרות המחאות“ קמה לתחיה שוב (1). בעתונות סמין ידוע מופיעים פנינים ממש. הגד מה שתגיד, אבל יש לתעודות האלה חשיבות מיוחדת בשביל ידיעת ההוי. ברשותו של ההיסטוריון של ההתפתחות הרוחנית של הצבור העברי נוסף חומר חשוב, ועל ידו אפשר יהיה לתאר תמונה עצובה של בערות, פראות ואפילו בְּרִבְרִיות של יהודים רבים בהתחלת המאה העשרים. בנידון זה מענינים מאמריהם של מוא"ה ב, „הזמן“ (2) ושל צינגר ב, „ווסחוד“ (3). אם אתה עוד לא קראת אותם — השתדל להשיג את הגומרים האלה (של שבוע זה) ולקרא אותם. אלה הם הסופרים היחידים, שהעריכו כראוי את ה„פֶּלֶבִיסְצִיט“ שלנו. באודיסה שקטום ואין דבר מענין; בחיים הצבוריים שקט ודממה. בחירות הרב מתקרב (4). על פי פקודתו של שר העיר תתקיימה בחירות הבוררים עוד כחדש זה. אבל הקהל מתענין עכשו מעט בשאלה זו והתקוות של קר. (5), שלא ינוס, מתגברות. את נצחונו גם כן נחוי יהיה לַיִתָּם לתוצאות המעציבות של הפגזום (6). אשתי שולחת לך דרישת שלום לבבית. אשמח מאד לקבל מסך ידיעה על מצב רוחך עכשו.

שֶׁךְ סְנִירִי [ליון. 7]

- (1) עין ע' 170 הערה 3.
- (2) י. י. מואה — השתא דקשישני לדרדקי. „הזמן“ נוס. 34 מ-21/8/1905 ע' 10—12.
- (3) „ווסחוד“, שבועון, נוס. 19 מ-12/8/1905 ע' 12/8/1905. השקפה על העתונות היהודית חתום Z.
- (4) לדבר הזה היתה חשיבות יתרה, כיון ששנים רבות לא היה להקהלה האודיסאית רב נבחר, אלא ממונה. הדבר נמשך עד המהפכה הפברוארית של שנת 1917. ראה „מכתבים מאודיסה“ ב„הזמן“ נוס. 50 מ-3/16/1903.
- (5) דר. ב. ז. קרפס, שהיה רב מטעם באודיסה עד סוף 1905.
- (6) הוא לא נבחר. לרב נבחר זאב (ולדיסיר) שיוסקין ולסגנים הרב חיים ששרנוביץ (רב צעיר), המנוח שמואל אבא פן ודר. פ. ס. אבינוביצקי. הבחירות אמנם לא נתאשרו. ודר. קרפס נשאר בתור רב ממונה. אבל לסגנים נמנו אלה שנבחרו (חוץ מהרב ששרנוביץ ששמש מקודם בתור סגן).
- (7) כתשובתו מ 5/18 ליוני כותב אחיהעם לליון, כי מכתבו זה מצא חן מאד בעיני העסקנים במיפלים וקיץ בקשתם הרשה להם לעשות העתקות ממנו (כהשגחה מקומות שיש להם אופי אישי), כדי להקריאן באגודות שונות.

מכתב למערכת ק. ס.

בית ירג סיון תרפ"ח.

לביית מערכת „קריית ספר“ ירושלים.

הספר „לבנת הספיר“, כתיב שנרשם ברש"י 11 אוצר כלי חמדה וקנה אותו מאתנו הר"ר משה שוואב פאריז (כנראה בעד בית עקר ספרים הלאומי בפאריז) איננו זה של אוצר הספרים של סורין הנרשם ברש"י Peyron כי ישנם שינויים רבים ביניהם. ואני רושם ששה שינויים.

- (1) ברשימת Peyron הכי 150 דפים. (1) ברשימותינו 159 דפים.
 - (2) " " כתוב חמישית לשמיטה. (2) " חמישית בשמיטה.
 - (3) " " היעב"ב. (3) ברשימותינו: הוא יכוננח עליון במהרה בימינו.
 - (4) " " לא נכתב. (4) " המקום ירחם עליהם ועלינו אמן מלה.
 - (5) " " חמשת אלפים ורס"ה ליצירה.
 - (5) ברשימותינו: ה' אלפים ומאתים וס"ה ליצירה.
 - (6) " " לא נכתב. (6) " ושנה רשימת כתיב שונים של ר' אברהם סבע.
- ובאלה נחבטל החשד של מר ג. שלום ב„קריית ספר“ ח"ג—ד שנה ד' עמוד 326.
- וגם בלעדי אלה יודעים אנחנו באיזה מקום קנינו, והנה נעלה מכל ספק שהכתיב הזה ה' ביד קהלה אחת מוזנח, ולא שלמה בו יד חיו לרעה.
- ברגשי כבוד ויקיר
ליופא שוואב ער.
דוד פרנקל.

הערה

מאת מיכאל וילנסקי, ברלין.

ב„קריית ספר“ שנה ד' חוברת א' עמ' 57 מספר מר זנב שבסדור שנרשם ע"י קורניליו אדלקינד שנת ש"ד נמצא בברכת המילה: ויקרא שמו בישראל דניאל (שם בנו של ק. אדלקינד), והוא מוסיף: ויש בהזכרת השם הזה כדי להסיר חשד של חמדת הדת שפסלו... על קורניליו אדלקינד. נניח לרגע שזוהי ראייה — באמת גם ישראל מומר יש לו יצחיר ואפשר שבמקום שאין הודמנות אחרת הוא מוכן להשתמש גם בספר עברי. כדי להשאיר שם בנו לדורות, וביחוד כשהמקום הוא מקום צנוע שאין לחשוש לחיזוק ראייה — הרי היא מורה רק שבשנת ש"ד לא הסיר עוד את דתו ושמינושניו דרר עצמו בעל השערה זו, או יותר נכון, בעל ספק זה (מתחלה במאמרו בהאנציקלופדיה של ארש וגובר כרך 28 עמ' 44 הערה 56 ואח"כ בספרו N. 7765, C.B. לא 7767) ראייתו היחידה היא, שבסוף ס' הדקדוק: פתח דברי כותב אדל' הנ"ל: ישראל היה שמי וקורניליו זכרי. אבל הספר התוא נרשם בשנת ש"ו. שמינושניו דרר בעצמו מביא ראיות מכריעות לסתור השערה זו. למשל שבהשיר שנמצא בסוף פירוש רל"ג עה"ת שנרשם בשנת ש"ז נאמר: ראשם קורניליו ישראל'י, אלא שלא נתקרה דעתו בזה קודם שצא באור להפתגם הסתום הנ"ל (אמנם, ש"ש קצת חולשה היתה לו לראות בכל מקום מומרים), אבל את הפתגם ההוא כבר באר עצה"ר ר' ג' רבינוביץ במאמרו על הדפסת התלמוד (מינכן, עמ' 34 הערה 43) ע"י זה, שאדלקינד זה שני שמות היו לו: ישראל וקורניליו, והשתא הכל אתי שפיר.

חבור בלתי נודע על פחות ירושלים באמצע מאה הי"ט.

קרלו גוארמני (Guarmani) יליד ליוורנו הידוע בחבורו על מסעותיו כנגד, כתב גם מסה על הסוס הערבי *El Kamsa, Il Cavallo Arabo Puro Sangue*, אשר חורגם מכיו צרפתי לאיטלקית עיי Ansaldo Feletti ונדפס בבלוניה בשנת 1864. המתרגם והמזיל מדבר במבוא על חייו של הסוס, המלא הרפתקאות בין הערבים במדבר, ומוסיף שהיה גם מלומד אשר עסק גם בארכיולוגיה ובגיאוגרפיה: *E di più compose un piano geogra-fico-statistico del Bascialaggio di Gerusalemme, lavoro unico nel suo genere, il più completo e perfetto che si conosca su quella parte della Palestina, lavoro che gli costò dieci anni di studi, di viaggi, di fatiche! La carta geografica pure fu presentata al Ré Vittorio*.

חבורו זה של גוארמני שישב שנים רבות בירושלים לא נרשם בביבליוגרפיות. פניתי בענין זה לפרופסור רוברטו אלמגיא ברומא, וגם שם לא מצא זכר לספר בדפוסים. החבור על נגיד נדפס באיטלקית אצל הפרנציסקנים בירושלים, אבל הספר על הפחות הירושלמית לא נמצא בספרייתם. אפשר שהחבור לא נדפס בכלל. המפה נשארה בודאי בנגזר הספרים של המלך. מי יתן ויתענינו ידירינו באיטליה לחפש את החבור ואת המפה. בכל אופן — כעת קל הדבר מאשר אחרי דורות אחדים.

א. י. בראוור.

הערה לעמ' 136 ק"ס שנה ד'.

„נוהגין“ = „נהגין“ (שבת י"ב ה) גם פעם אחת בכי"מ, שם. בענין „נוהגין“ שהבאתי משה"ש זוטא, עיין תנחומא סוף ספוט הוספת מנפוכה: ומה הקב"ה עושה נופל מזה ונותן לזה ... לכן נקרא שם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה ולמה נקרא שם זווים שזוין מזה ונותנין לזה. וכן הלשון במדבר כ"ב, ח'. עיין גם ערוך ערך הר א' וברלקוס לפי ציוני קוהוט, שם.

ח—ן.

שאלות לקוראים.

הקוראים מתבקשים להמציא לספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים ידיעות (בציון המקורות) בנוגע לשאלותינו אלה:

(1) באסף האוטוגרפים והתמונות שנתתי במתנה לספריה זו נמצא מכתב עברי (בכתב ספרדי) באת „פ. שמולינסקיע המעריך“ מאור ליום א' כסלו ה'תרמ"ז לשלמה בובר, בחותמת: „בית מערכות „הספרות“ F. Smolenskie et E. Jüd. Lit. Magazin „Gräber, Jaroslau“.

התכן הוא עניני המערכת ומחקר מלים תלמודיות.

מי הוא שמולינסקיע זה? היצא לאור איזה עתון או קובץ בעריכתם של העורכים הנ"ל?

(2) כמו כן מבקשים אנו ידיעות ביוגרפיות כל שהן בנוגע לאנשים האלה שתמונותיהם נמצאות באספי:

א) „Isaac Meïo Juiv. de Metz illustré Usurier et Rabbin ... L'Aut. des Lett. Juiv. delineavit“.

ב) „Nathan Hirschl. der Pragerischen Iudenschaft Primas ... Püp(?)en maister ...“

ומהו משמעתה של המלה en (או Püp?) ?

ג) "רחיאל מיכל בהר"ר נתן אשר היה ש"ץ בק"ק לובלין ולעת עתה פה ק"ק אמסטרדם שנת ת"ס".

ד) "Dr. Ephraim Bonus, Medicus Hebr..."

לנו ידוע על אודותיו רק רשימת שמוגשגור ב "X, Letterbode", 86.

ה) "Del Pindo, Kaufmann in Amsterdam im 17. Jahrhundert ... dessen Reichtum... zum Sprichwort..."

לנו ידועה רק הרשימה ב Jew. Enc. X, 53 ("Pinto"). ודברי Schudt על אודותיו בשני מקומות.

ו) איפא נמצאת חתימה ידו האורוג'לית של ר' יוסף קארו בעל ה"בית יוסף" ?

ז) וכמו כן של הגריא מוילנה ?

ח) ל"מ ידועות ע"א מוצאו היהודי של המתמטיקן הפרופ. גיאורג קנטור (נולד בפטרבורג 1845. III. 3) ? אולי הכיר מי את קרובי הוריו בתור יהודים או להיפך ?

ט) באספי ישנה תמונה — מתוך איזה ספר, כנראה — שמחיתה נדפס בלשון פולנית: "הפילוסוף מנדלסון" ובאמת זוהי תמונתו של הרופורמסור הנוצרי מלנכסון. אולי יודע מי באיזה ספר הופיע ויוף זה שיצא לאור, כנראה, בורשה בשנות 1830—1870 בערך ?

א ב ר ה ש ב ד ר ון

הכתבת: ע"י המערכת.

תקון טעויות.

בק"מ שנה ד' ע' 267—269 במאמרו של מר וילנסקי נפלו השגאות דלקמן:

עמ' 267 ש' 7 מלמטה: דבר — דבר.

" " " 2 " (בהערה) שום — צ"ל: לשום.

עמ' 268 ש' 8 מלמטה: אבל — אנו.

" " " 2 " : וויס'ציומשריפט — וויס'ציומשריפט.

עמ' 269 ש' 14 הדפוס ושל המעתק — של הדפוס ושל המעתק.

" " " 15 עיין לעיל, — עיין לעיל.

בחזרת הזאת יש לתקן:

ע' 19 ש' 3 מלמטה מ דכי צ"ל: מרדכי

ע' 115 ש' 1 מלמעלה Александр צ"ל: Александр

ע' 122 ש' 2 под. צ"ל: под.

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה חמישית ג.

ירושלים, תשרי תרפ"ט

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת: ירושלים מאה שערים ת. ד. 36

דפוס עזריאל

התוכן

קדמיות ביהמ"ד הספרים
183 ביבליוגרפיה :

189 דפוס ארץ ישראל
א. ספרות עתית 189 ; ב. קבצים ומאמרים 189 ; ג. ספרים וחברות 191 ;
ד. שונות 202.

203 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 203 ; ב. קבצים ומאמרים 205 ; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 206 ; ד. מדע המקרא 208 ; ה. כתובים אחרונים וברית
חדשה 211 ; ו. תלמוד ומדרש. ספרות רבנית 211 ; ז. מדע הדת, פילוסופיה
יהודית 212 ; ח. קבלה וחסידות 214 ; ט. תפלה ועבודה. דרשות 214 ;
י. היסטוריה ותמריצים הקרובים אליה 215 ; יא. עם ישראל בחו"ל 217 ;
יב. ציונות וידיעת א"י 219 ; יג. אמנות, אהנוגרפיה, פולקלור 222 ;
יד. בלשנות 224 ; טו. ספרות יפה עברית חדשה 228 ; יו. ספרות יפה
יודית 229 ; יז. ספרות יפה לעזות על נושאים יהודיים 237 ; יח. ספרות
הנוער 240 ; כ. חנוך והוראה 241 ; כב. ספרים למו"ד 243 ; כא. ספרים למדע
כלליים בעברית ויודית 244 ; כג. שונות 247.

מאמרים וחקירות :

250 ב. הדפוס העברי ב.ס.ס.ר. (רוסיה).
ח. רוזנברג : חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדין אור הדפוס
ג. ש"ס : פרקים מתולדות ספרות הקבלה
263

קצרות :

א. שפאניער : הערה 278 ; תקון מעוות 278.

ידיעות בית הספרים.

(סיון—אב תרפ"ח).

משלח חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

בית הספרים קבל מאת חברת דורשי האוניברסיטה העברית בורשה משלח של שבע תבות, אשר הכילו 1333 כרכים. במשלח הזה היו ספרים רבים ממקצע המתמטיקה, ביניהם שורות שלמות של עתונים (מתנת חברות מדעיות פולניות והמתמטיקון פרופ' שמואל דיקשטין); ספרים ממקצע החקלאות, הטכניקה, הרפואה, ספרים רבניים וספרים רבים מן הספרות הפולנית החדשה. בין שאר הספרים יש לצין את האנציקלופדיה הרוסית הגדולה של ברוקהוז ופרון ב-88 כרכים, מתנת הנב' קלרה בכרך, והכלון הפולני הגדול של קרלוביץ בשמונה כרכים. ד"ר שיפר שלח לבית הספרים מגילה עפה מענינת מזמן המהפכה הצרפתית הנוגעת ליהודים. בסך הכל נשלחו ע"י החברה הנ"ל לירושלם עד היום 18.288 ספרים, שהם 24.112 כרכים.

כל המשלח נעשה על חשבון ידיונו בורשה. כמעט כל הספרים נכרכו לפני השלחם. רב הספרים נרשמו על פתקאות בורשה ע"פ הוראותינו, באופן שיכולנו להכניסם מיד לקטלוג ולמסרם לרשות הקוראים בלי שחיה.

מתנת הארכיון הציוני בברלין.

ע"י הארכיון הציוני בברלין קבלנו 16 תבות של עתונים יהודים בגרמנית, יודית ורוסית. המתנה הזאת היתה חשובה מאד בשבילנו כי מחלקת העתונות היהודית בביה"ס, אע"פ שהיא די עשירה במספר הכרכים, דלה עוד למדי ביחס אל חשיבותה לחקירה.

הננו מודים לד"ר ג. הרליץ על טרחתו הרבה בקשר עם המשלח הזה.

אסף יעקב רסקין.

בית הספרים קבל ע"י מר יעקב רסקין (סקינסקי) אסף גדול וחשוב של ספרים סוציאליסטיים. האסף מכיל 880 ברושורות בגרמנית 2001 ברושורות ברוסית, כולן משנות התחלת התנועה הסוציאליסטית. חלק מהן הם דפוסים ראשונים וקרי מציאות. האסף מכיל חוברות כתובות ע"י רב המנהיגים

הסוציאליסטים בגרמניה וברוסיה. המשלח הכיל גם את השורה של הירחון
הסוציאליסטי המפורסם Die neue Zeit.

נוסף לזה שלח א' רסקין גליונות בודדים של עתונים שיש להם חשיבות
לתולדות הציוניות והסוציאליזם—כמעט כלם יקרי המציאות.

מתנה למחלקת המוסיקה היהודית בבית הספרים.

זה זמן היה מורגש בביה"ס חסר בספרים הנוגעים לתולדות המוסיקה
בכלל וביחוד בספרים שיש להם שיחות למוסיקה אצל היהודים: תולדות
המוסיקה בזמן התנ"ך, תולדות החזנות, אסף של תור נגינה של החזנים
הספרדים, אסף של שירי עם יהודיים והספרות אשר נכתבה עליהם, ספרות
על המוסיקה אצל עמים מזרחיים אחרים.

כעת נתקבל מאת הגב' ליאוני גינצבורג, ניו-יורק, סכום של אלף
דולרים לשם קניית ספרים ממקצע זה ותור נגינה.

ועדתנו ברומה.

קבלנו מרומה 60 כרך, ביניהם את כתבי חוקר הכלכלה היהודי בקו,
כתבי הגיאוגרף אלמג'יה, ספרו של ג'נומינה על תולדות היהודים במצרים
והחבורות שונות לתולדות היהודים ברומה אחרי בטול מדינת הכנסיה.
הועדה רכשה כשכולנו במריסם אסף גדול של ספרים עבריים ויודאיסטיים
אשר יתקבל בשבועות הקרובים.

מחלקה לחקירת נפש הילד.

החברות של אגודת הסטודנטים „פי סיגמה סיגמה" בברוקלין נתנה לבית
הספרים את האפשרות להרחיב את מחלקת הפסיכולוגיה של ילדים ע"י קניית
ספרים חדשים במקצע זה ונדבה למטרה זו \$ 310.

עזבון ישראל י. וולף.

המנוח ישראל י. וולף, ניו-יורק, עזב את ספריתו בירושה לבית הספרים.
בספריה הזאת נמצאו הרבה ספרים בשפה היודית. ביניהם יש שורות שלמות
של עתונים שהופיעו באמריקה.

מתנת ד' מוריס גרינשטיין.

ה' מוריס גרינשטיין (ניו-יורק) נרצח לנו לזכר אביו המנוח שמואל גרינשטיין
315 כרך, רבם ספרים ממקצע הספרות הצרפתית, האיטלקית והאספמית אשר
נכתבו בחצי השני של המאה הי"ט.

ה' גרינשטיין הודיע שכדעתו להוסיף להאסף הזה.

מחלקת ספרי הרפואה.

הודות לעזרה הנדיבה של ועדת הרופאים היהודים באמריקה וכיחוד של ידידינו ח' ד"ר יוליוס ירחק וד"ר ע. ליבמן (ניו-יורק) ושל האגודה למען האוניברסיטה בברלין סתפתחת המחלקה הזאת במספר מחיר. גדל מספר המשתמשים בספרים אלה גם מחוץ לירושלם ולדגלי בקורו של מנהל המחלקה לרפואה באוניברסיטה האמריקאית אשר בבירות קשרנו קשרי-חלופין עם המוסד שהוא.

ע"פ בקשת המבקרים הנדלנו את מספר השעות אשר בהן פתוחה המחלקה הזאת.

קטלוג של ספרי ספורט.

הקטלוג, אשר עליו הודענו בחוברת ק. ס. הקודמת, הופיע.

מחלקת א"י.

בעזרת התקציב המיוחד אשר נתנה לנו הנהלת האוניברסיטה לשם כך, הנדלנו במשך החודשים האחרונים את מחלקת הספרים הנוגעים לא"י. כל הספרים השייכים למקצע זה רוכזו במקום אחד (בערך 2500 כרך). באותו החדר העמד גם אסף של צלומי טיסים גרמנים מזמן הסלחמה, אשר נדבה לנו קהלת מינכן (ראה ק. ס. שנה ג' ע' 81) ואשר השלם ע"י סתנת ממשלת פרוסיה.

ד"ר בנר עבר את החמר העשיר הזה, וזה כל המקומות המצולמים ואת עברי העולם שבצלום. כתמונות רבות נתברר גם חבורן עם תמונות אחרות שבאסף. המעונינים יכולים למצא את מבוקשם על פי הקטלוג המדויק מבלי שיצטרכו מקודם לדפדף הרבה בתמונות. סדר הקטלוג אשר נערך ע"י ד"ר ברור, הוא לפי שעה מופוגרפי. אסף זה הוא יחיד במינו בכל העולם, והרכה עמל השקע בו עד שנמסר לצבור.

הנהלת בית הספרים פנתה אל ועד ה"טמפלגולשפט" אשר יצרה, כידוע, את המושבות הגרמניות בא"י בעיר ובכפר, ובקשה למסר לבית הספרים את הספרות הנחוצה לחקירת התנועה הזאת. הועד נענה לדרישת בית הספרים והמציא את הספרים של מוסד התנועה, קריסטואן הופמן, וספרים אחרים אשר נוצרו מתוך התנועה, כמו כן את הכרכים של עתון התנועה, "ורטה דס טמפלס", החל משנת 1877. באופן זה ניתנה האפשרות לחקור בבית הספרים את התנועה הזאת.

השתתפות בתערוכת העתונות בקלן.

ע"פ בקשת הועד שהכין את המחלקה היהודית בהתערוכה הבין-לאומית אשר בקלן ("Pressa") השאלנו מספר של עתונים עכרים לשם הצגה בתערוכה.

מחלקת האוטוגרפים והפוטריטים.

מחלקת האוטוגרפים והפוטריטים (אסף שְׁכָדְרוֹן) קבלה בחדשים האחרונים מתנות מהמנדברים האלה: הפרופ' סימוןסן, קופנהגן: מכתבים ותמונות מגדולי היהודים בדניה, ביחוד ממשפחת הנובר וכהן־ברנדס; הגב' הלגה מלכיוור, הנריקס־הולם (דניה): מכתבים מיהודים מפורסמים באנגליה ודניה, ביניהם מהסיר ג'ורג' ימל, נשיא ביה"ד העליון בלונדון, מהפרופ' הרלד בוהר, המתמטיקן, ואחיו הפרופ' גילס בוהר, שחקירותיו במהות האטום הן עתה במרכז ההתענינות הן של הפיזיקאים־החיתומאים והן של הפילוסופים (רק מצד אמם הם ממוצא יהודי); ה' אלכסנדר זישה בֶּק, לכוב: מכתב האדמו"ר ר' יחזקאל שרגא הלברשטם משיניא־ווא (בן האדמו"ר הגאון ר' חיים מסניץ הנודע במלחמתו בבני האדמו"ר מריוון); סר א' דרויאנוב: מכתבי שמחה פונסקר ורש"י פין שלאחרון מעיר מר דרויאנוב: „רגלים הננו לחשוב, שהאגרונומים היהודים הראשונים ברוסיה היו מנשה מאיר־ברץ (עכשיו בראל"צ), אברהם זוסמן (עכשיו בנחלת יהודה) וכרוסמן, אשר גמרו בשנת 1881 את חוק למודם בבית המדרש לאגרונומים בפולבה. והנה ממכתבו של פין אנו שומעים, שעוד בשנת 1853 בקש הסורה והסופר ר' ש"ז זלקינד מוילנה לשלח את בנו לאודיסה, על מנת ללמוד שם, חכמת עבודת הגנים! וכדאי הוא לחקור, אם באמת יצאה מחשבתו זו של זלקינד לפעולה; הגב' ברוולד, חיפה: תמונות הפרופ' שטיינמל ומוריץ לזרוס, אבות הפסיכולוגיה של העמים, ואחיו של האחרון, אליעזר, יורש מקום זכריה פרינקל בהנהלת הסמינריון לרבנים בכרמל, ואביהם אהרן יהודא ליב, רב בפילהנה ותלמידו של ר' עקיבא איגר; ה' אלכסנדר לנדאו, וינה: תמונותיהם של הגאון ר' יהודה אסר ושל מנדלה כהן, נוטריון קהלת פרשבורג ורוח החיה של ההתפלגות מצד האדוקים החונגרים בקונגרס 1868; דר' מכם גינסברג, ברלין: מכתב חקומפוזיטור של מנגינות לתפלות לואי גֶ'נדובסקי (חותן הפילוסוף הרבן כהן); הסופר דר' ארנולד צוויג, ברלין: אוטוגרף הפרופ' מכם שְׁלֶר, המפורסם בתור פילוסוף ברוח הקתוליות (אביו היה אריז ואמו יהודית, והוא התנצר אחר גמרו את לימודיו); ה' שמואל מישנון, ורשה: מכתב אנ־סקי; האיניו משה קרנר, ורשה: מכתב רוד פרישמן; ה' משה הָמֶר, מפתח חותמות, וינה (ע"י הפרופ' ב. שץ): חתימתו האחרונה (ז) של הרצל, משולשת, גם בעברית וגם באותיות לטיניות, לשם עשית חותמות, שכתבן על ניר בכחבת המלון אָן־לֶכְרֶהוֹף בֶּאָדֶלֶךְ, לפני פטירתו שם; הפרופ' ב. שץ: כמה הליוגרורות של תמונות־תבליט מגדולי ישראל בזמן האחרון; מר משה קלינסון, לונדון: צואת א. ל. לוינסקי משנת תר"ע (באסף ישנה עוד צואה משנת תרס"א); דר' יצחק רובינסון, וינה: מכתב אופיני של הפרופ' ליאור פולד פריינד, הראשון שהתחיל ברפויים ע"י קרני גנטמן ושאת יום הולדתו

הששים חגג קתה העולם הרפואי; ה' ישראל כהן, לונדון: חתימות כמה גדולי אנגליה, ביניהם של פאול יוליוס רויטר, מיסר הלשכה העתונאית הידועה, ונזרני פאודל-פיליפס, ראש הקיר לונדון; ה' ת. בורנשטיין: גלוית הגאון ר' ישראל יהושע טרונק טקומנא ("ישועות ישראל") ותמונתו; מוסד פרס נובל, שמוקדולם: כמה תמונות של יהודים בעלי הפרס הזה; ה' דוד ארליך, קטוביץ; תמונת האדמו"ר ר' מאיר הלוי ("אור לשמים"), רב במטבניץ ואפמא; ה' משה לרר, ורשה: רשימת יעקב ריפמן; טעם חדש על סנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות; בתו של לודוויג זמנהוף, יוצר האספרנטו: כתי"י של אביה.

כמו כן נתוספו לאוסף הזה אוטוגרפים של ישראל יעקבסון, אחד מראשוני חסתקנים בגרמניה וראשיהם; של יהושע מירקין, סופר ואחד מוקני חו"צ; של הפיסיקאי פרופ' ארתור קורן, אחד הראשונים שעסקו במסירת תמונות וכד' ע"י המלגה; של העתונאי הנרי דה בלוביץ, ששמו האמתי היה הינריך אדולף אופר מעירת בלוביץ (ביהם), אבי העתונאות הסנסציונלית; של הקומפוזיטור האיטלקי חברון אלברטו פרנקטי; של המנצח למוסיקה האנגלי טיכאל קוסטה; של הגאון המקובל ר' נפתלי כ"ץ, שביחד עם החכם צבי החרים את נחמיה חיון.

מתנות ברדדות.

ע"י ההנהלה הציונית בלונדון קבלנו משלח ספרים אשר חיל את שורת ה Quat. Statements של Palestine Exploration Fund, מתנת ה' אלן אדלר, את השורה של Transactions of the Ophthalmological Society (46 כרכים), מתנת ה' ד"ר א. ה. לוי, כ"ס 80 כרך מסקצע ידיעת א"י, מתנת ה' י. צ. זקס, את הוצאת חתניך הגדולה של Kennicott (1776—1780), מתנת ה' צ. ה. ארון.

ה' ד"ר א. אוקו (סינסינטי) שלח לנו את כל הספרים החדשים על שפינוזה אשר בקשנו ממנו. ע"י הרב ד"ר ב. א. אלזם קבלנו את הכרכים רצ של סלון בן-יהודה ואת הספר על פרובלמות הרבנות אשר הוציא. ה' אברהם אלמליך נדב לבית הספרים כתב יד המכיל מכתב אשר כתבו רבני מונים באלול תרכ"ג לחברת, כל ישראל חברים" בפריז, אשר בו הם מתארים את כל הצרות של היהודים בארצם ומבקשים את עזרת החברה. המכתב נדפס בחוברת ב' של "מורח ומערכי". כמו כן נתן א' אלמליך שני מכתבים סרבני חברון האשכנזים אל הגולה בענין שליחות שד"ר. המכתבים נכתבו בשנת תקפ"ז ונשלחו כרשות הרבנים הספרדים. לורד בלפור שלח לכי"הם את ספרו החדש, דעות והוכחות" המכיל גם פרק על הציוניות. ה' איננציה באואר (סדריד) שלח לבית הספרים שורה של ספרים ממקצע המשפט האפמטי. על ידו הוכנס בית הספרים כחבר לחברת הכיבליפיליס האפמטיות

ויקבל את כל הוצאות החברה הזאת הסופיעות ב 400 אכסמפלדיום. — על מתנת ה' אליעזר בן-דוב ברמן הודענו כבר בחוברת הקודמת (ע' 8). כעת קבלנו באמצעותו תקודות אחדות לתולדות היהודים בדרום צרפת, מתנת ה' R. Alphandéry (Montfavet, Marseille). ה' אלפנדרי הודיענו גם כן שיש ברשותו תקודות רבות מתולדות היהודים בדרום צרפת במאה הי"ח ושהוא מוכן להראותן לחוקרים המעוניינים בהן שיביאו המלצה מאת ביה"מ. — ע"י ה' ד"ר מ. ג. גלבר קבלנו שלשה כרוזים אשר פרסם ק.פ.ג. סייפרט ב-1837 לשם הקמת בית המקדש ומסלכת היהודים. — ה' ויליום גרינברג (קישניוב) שלח חמר היסטורי מענין לתולדות הפרעות בקישניוב. — ה' דאום נדב את כל כרכי ה"פסגה" אשר ערך ת. ד. מריווש. — פרופ' ד. ה'ר (בודפשט) שלח לנו גם הפעם משלח של ספרים אשר חוברו ע"י מחברים יהודיים בהונגריה. — ה' עמנואל הרץ (ניו יורק) נדב את הספר *Poli, Synopsis Criticorum Script. (London 1671)* בעל חמשה כרכים. — ה' הר ויטליס מסר לנו דינים וחשבונות (כתובים במכונה) על מצב היהודים במזרח אירופה בשנים הראשונות אחרי המלחמה, אשר חבר בזמן מגורו בתור עובד מוציאלי בארצות האלה.

ה' דוד ילין נדב את ארבעת הכרכים של הכרוניקה של טברי בתרגום צוטנברג. — ה' נחמיה שמואל ליבוביץ (ברוקלין) נתן לנו גם הפעם את האפשרות לקנות ספרים עבריים חדשים אשר בחרנו לפי צרכי הקוראים. — הפילוסוף הצרפתי המפורסם א. ל'נדר נתן לנו את המלון הפילוסופי אשר הוציא, בשני כרכים. — המשוררים אדמונד פל'ג וארנולד צניג נדבו את כל ספריהם החדשים. — ה' ג. א. קוחוט נתן הוצאה מיוחדת של הערוך השלם אשר חבר אביו חמנות. — משפחת חמנות שמעיהו קראך שלחה את הכרך הראשון של "חזקה רבה" לחמנות יעקב ליב קראך בכריכת עור מופתית של בית הכריכה פוגל וראוש בליפסיה. — הא' צ'רלס ר. ריצ'רדס, מנן נשיא חברת בתי הנכאות באמריקה, נדב לבית הספרים את ספריו על סדור בתי הנכאות ועל תפקיד האמנות בחרשת. —

הגנו מודים ללשכה הגדולה של "בני ברית" בצ'כוסלובקיה על התמיכה הכספית שהקציבה לנו גם בשנה הזאת.

ע"י הרב ד"ר שמואל ת. גולדנזון (פיטסבורג) קבלנו מקרן החנוך של עדת "רודף שלום" סכום של \$ 250 בשביל ספרית ילדים. הכסף הזה שמור כפקדון אצל גזברות האוניברסיטה עד שתחיה לנו האפשרות להקים את הספריה הזאת.

סטטיסטיקה.

בחדשים מאי, יוני, ויולי נרשמו 4224 ספרים חדשים ב-5975 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א' לאוגוסט 1928 150.396 ספרים ב-190.942 כרכים.

ביבליוגרפיה¹⁾

- I. באור הקצורים I. את המפרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם
והמסמנים שאובות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

563. הלפיד; ירחון של ברית הנוער הקומוניסטי הפלשתינאי. סניף
ירושלים. ירושלים, 1928. 17: 25.
הקטגוריה. חוברת א' הופיעה במאי.
564. לשוננו; רבעון לשכלול הלשון העברית; מוצא ע"י ועד הלשון
העברית בארץ ישראל. תל אביב, ועד הלשון, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 17: 24.
העורך: א. צפרוני. מסרת העתון: (א) חקירות בלשון. (ב) להרחבת הלשון ותקונה.
(ג) בקרת וביבליוגרפיה. (ד) הערות והצעות.
565. מזרח ומערב; ירחון מדעי, הסמורי, מפרותי לחקירת המזרח
והיהדות בתפוצות ישראל... ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ח. 17: 24.
העורך והמסל: אברהם אלמאליח. חוברת א' של כרך ב' הופיעה כתמוז. כרך א'
הופיע בשנת תרפ"ט. העתון היה אז דו-ירחון.
566. עלי עונג שבת. ירושלים, (עונג שבת), תרפ"ח. 17: 24.
קביעות ההופעה לא נזכרה. קונטרס א' הופיע בשבט.
567. פסיעות; חוברות לשאלות החנוך וההוראה בכתות הנמוכות. תל-
אביב, הסתדרות המורים בא"י, תרפ"ו. 17: 24.
דו-ירחון (2) חוברת א' הופיעה בכסלו. באלול תרפ"ו הופיעה חוברת במכונת כתיבה.
ראה ק. ס. שנה ג' ע' 246.

ב. קבצים ומאספים.

568. ברית הנוער העברי ע"ש יוסף טרומפלדור. ספרית תל חי;
קובץ א' תל אביב, ברית טרומפלדור, תרפ"ח. 23 ע' 15: 23.
(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.

569. ברית שלום. שאיפותנו; קובץ מאמרים. II. הסעפה הנבחרת.

ירושלם, "ברית שלום", (דפוס ווייס), תרפ"ח. 30, [2] ע' 14: 21.

הקבץ מכיל מאמרים מאת: יוסף לוריא, הוגו ברגמן, הנס כהן, ת. טרגליות-קלורסקי, ר. בליסין. להקבץ נספחו תקנות של אגודת "ברית שלום" בעברית, ערבית ואנגלית. קבץ א. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 88.

570. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הנוש השמאלני.

עניני הפועל... יפו, (דפוס אמנות), 1928. 12 ע' 24: 32.

האחראי מ. בלוי. הופיע ב' 12 ליוני.

571. ירק; תריומן התולי לשבועות. הוצאת "מועדים לשמחה". (תל אביב),

(דפוס אחדות), [תרפ"ח]. 4 ע' 25: 35.

572. מושב לצים; גליון-חג עליו לשבועות. יוצא ע"י ידי חברת, מחוסר

דאגה. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 16 עמודות 24: 31.

573. פועלי ציון, א"י. בקרת-נו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, פועלי

ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 16 עמודות 17: 24.

האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב' 22 ליוני.

574. פועלי ציון, א"י. דבר-נו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, (דפוס

פועלי ציון וסטרו), 1928. 32 עמודות 17: 24.

האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב' 15 ליוני.

575. פועלי ציון, א"י. רעיון-נו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, פועלי

ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 עמודות 17: 24.

האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב' 3 לפברואר.

576. קולות וברקים; (גליון הומוריסטי מצויר...) יוצא לרגלי הר סיני

לחג השבועות בעריכתו של פדהצור בן צרצר מאחורי התנור. תל אביב, (דפוס

הארץ), תרפ"ח. 24 ע' 24: 32.

577. הקרן הקימית לישראל. הרצל ז"ל; חמר לשיחות להרצאות,

ולנשפיר-אזכרה ל' בחמו. ירושלם, הקרן הקימית, תרפ"ח. [28] ע' 21: 30.

הקפוגרף. עם תוי זמרה.

578. הראי; גליון לפרסום לאינפורמציה מסחרית ולספרות. (תל אביב,

דפוס אחדות), תרפ"ח. 12 ע' 25: 35.

האחראי א. לוי. הופיע באייר.

579. פועלי ציון, א"י. מאי; זמלהקפט צום זמן מאי. יפו—תל אביב,

פועלי ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 עמודות 17: 25.

האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב' 30 לאפריל.

580. פועלי ציון. א"י. דאס פראפעסיאנעלע לעבן; זאמל-
העפט, געווידמעט דער וועג פראפעסיאנעלער קאנפערענץ פון חיפה און קריית
חיפה, (דפוס פועלי ציון תל-אביב), 1928. 16 עמודות 17:25.
האחראי א[לעזר] שרמן.

581. קאמוניסטישע פארטיי. דער וועג פאר; זאמל-העפט.
יפו, (דפוס תל אביב), 1928. 16 ע' 23:15.
האחראי ז[אב] בירמן. הופיע באשריל.

582. „Аркос“, представительство по Египту, Па-
лестине и Сирии. Торговый бюллетень. Яффа, 1926.
56 стр. 15:23.

העורך יהושע זימן. דפוס כהנא פועל הצעיר. חוברת ח' הופיעה 25 לינואר. החוברות
הקודמות יצאו בהקטגוריה. אחרי חוברת ח' פסק העתון מלצאת.

ג. ספרים וחברות.

583. אברם, גיאורג [Georg Ebers]. בת פרעה; רומן הסטורי; תרגם
ש. הרברג. חלק א. תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. 303 ע' 14:20.

584. איבסן, הנריק [Henrik Ibsen]. אויב העם; חזיון בחמש מערכות;
תרגם מנורווגית פסח גונזבורג. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח.
179 ע' תמונת המחבר. 22:15.

585. אנגלס, פרידריך [Friedrich Engels]. התפתחות הסוציאליזם
מאופיה לסדר; תרגם (בצירוף רשימה על אנגלס וזקורות) מ. נאדל. ירושלים,
הוצאת ספרים ע"ש בורוכוב, (דפוס ווייס), 1928. 95 ע' תמונת המחבר. 17:13.
== ספרים מרכסיסטיים. 2.

586. אש, שלום. כתבי שלום אש. I. ספורים וציורים. II. דרמות.
III. הקירה. מהדורה שלישית. תל אביב, דביר, (דפוס אמנות), תרפ"ח. 287 ע' 16:24.
מהדורה א' הופיעה בתרגום באודיסה, מהדורה ב' בתרגום בברלין, שתיהן בהוצאת
„מוריה“.

587. בורוכוב, בר [Ber Borokhov]. מלחמת הסעמדות והשאלה
הלאומית; תרגם מ. נאדל עם סבוא מאת ז. אברמוביץ. ירושלים, הוצאת ספרים
ע"ש בורוכוב, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 61 ע' תמונת המחבר. 17:12.
== ספרים מרכסיסטיים. I.

588. בורלא, י[חזקה]. אשתו השנואה; רומן. ירושלים, מצפה,
(דפוס קוריאלי), תרפ"ח. 224 ע' תמונת המחבר. 18:13.

589. ביאליק, ח[יים] ג[נחמן]. המלך דוד בחייו ובמותו; חמש
אגדות. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 13, [1] ע' 17:24.
מצויר ע"י נ. גושמן.

590. ביאליק, ח'יים] נחמן]. קברות מלכי בית דוד; ארבע אנדות.
תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח: 22, [1] ע' 17: 25.

ת.כ.נ: א. שני הפועלים אשר חרסו לראות במערת. ב. המערה והרב הפחה.
ג. המערה והכונסת. ד. המלך דוד והמערה. — מצויר ע"י נ. גושמן.

591. ביאליק, ח'יים] נחמן]. שלמה ואשמדי; אנדה. תל אביב,
דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח: 17, [1] ע' 17: 25.
מצויר ע"י נ. גושמן.

592. בלזק, אונורי די [Honoré de Balzac]. גוזקס; פצינו קני;
ספורים; תרגום מ. אזרחי. ירושלים, מצפה, דפוס וייס, תרפ"ח: 124 ע' 12: 17.

593. בלקינד, ישראל. I. השמרונים. II. הערבים אשר בארץ-
ישראל. III. איפה הם עשרת השבטים? תל אביב, המאיר, (דפוס שחם
ביפו), תרפ"ח: 33, 24, 25 ע' 13: 19.
לכל אחד מהמאמרים שער מיוחד.

594. גולדמן, ש. צ. (שלמן). העופות והגן, החצר והארמון.
(תל אביב, דפוס הארץ), [תרפ"ח]. 10 ע' 12: 16.
שירים.

595. גורדון, אהרן] דוד]. כתבי א. ד. גורדון; כרך רביעי.
יו"ל ע"י הועד המרכזי של מפלגת "הפועל הצעיר". תל אביב, הפועל הצעיר,
(דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. [4], 318 ע' 15: 22.

את הכרכים הקודמים ראה ק.ס. שנה ב' ע' 5 ושנה ד' ע' 91:10.
במרכז המאמרים אשר נכנסו לכרך רביעי זה: עומדים מאמריו של א. ד. ג. בשאלת
גיוס לגיון עברי בשעת המלחמה. ג. התנגד כידוע לתנועה זאת בכל תקף, ודבריו שנכתבו
בשאלה זאת, לא נתישנו כי יותר משאלה אקטואלית של הלגיון העסיקה את ג. שאלת
הצבאיות בכלל, והדברים אשר כתב (ואשר נדפסו כאן ראשונה) בשאלה זאת, הם בלי ספק
מן הדברים העמוקים ביותר שנאמרו בכלל בשאלה זאת, אשר כל כך הרבו לכתוב עליה. הוא
אינו מסתפק לציון שתנועת הלגיון עומדת, כנגוד גמור לכל אידיאלינו הלאומיים
והאנושיים ולכל עבודתנו בא"י ולהראות, עד כמה אנהנו נוחים להתמוגג, להמשמש, לשכת
את כל מה שאנחנו שואפים אליו, לשכת את עצמנו, את כל עצמותנו בשעה שאחרים
מסבירים לנו פנים וכו' — הוא מחפש את המקור הנפשי לאותה התופעה הנקראת צבאיות
ומוצא אותה בחיפזו. בהיפזו ולא בכח מקור כל שלמן. "הוא אתה את האגרוף, את היד
המשחיתת, מקור הרשע, השקר והכעור, והנה אין לו בעצם שום כוח, והנה הוא יד מתה,
מיכנית, שאין בה אלא התנועה המיכנית, וכל מה שהוא משחית אינו עושה
אלא בכוח אותן הידים, שהוא בא להשחית... החזיון שלפנינו אין לו באור
אחר אלא זה: כי יסוד השלמן וההיפזו של השלמן מונח בעצם נפשם של המשו עבדים
בעצם תאות השלמן הנמוכה בנפשם. המרובים, העובדים והעשוקים, מכבדים את האגרוף,
מכבדים מתוך שנאה, מתוך חריקת שנים, אבל מכבדים ומתבסלים בפניה כי לעמקו של דבר

חיה כל אחד רוצה להיות אגרוף, אלא שאינו יכול, והאגרוף יודע להשתמש בזה. על כן יש רק אמצעי אחד להלחם נגד רוח המלחמה והוא: לשחרר את המהופנט מן ההיפנוזה, מחולשתו, להעמיד אותו על דעת עצמו, לחנך אותו, למען יוכל לעמוד כרשות עצמו. כאן התקרב ג. בלי יודעים לנוסחאות תורת המוסר של קנט.

גורדון אינו מסתפק בזה, לראות את ההיפנוז בשלטון האגרוף, הוא רודף אחריו בכל תופעותיו, וביחוד בצורתו המפלגתית. במאמר היפה „מטילי בכבישים“ הוא מתאר את הנואם המפלגתי, אשר כל מלה היוצאת מפיו היא „פרוזה ריקה, שאין לה שום יסוד בחייו ובמבנותיו, ושהיא רק פרי ההיפנוז המפלגתי ומהפנטת בעצמה. והוא משתוקק לאנשים אשר יפעלו ויחשבו „מתוך החיים בלי אמצעי“. אנב: המאמר הזה „מטילי בכבישים“ הוא גם יפה מאד מצד סגנונו והוא תמונה חיה של תקופת הכבישים בארץ בשנות תרפ"א כשהתחילת העליה השלישית. (ראה ביחוד את תאור הפיור ע' 203 וכו').

מסביב לרעיון המרכזי הזה של הכרך יש רעיונות רבים אחרים אשר בהם נוגע ג. כדרכו „מענין לענין“; „עמדת הסופר האידי“, „איך רואה בסופרינו שאיפה להכות שורש בארץ...“; „שאלות הרבוב העברי (האם צריכים לומר „כבודי“, „אדוני“ או יש לדבר בלשון נוכח?)“ וחקלת הקריאה העברית; „עמדתו כלפי אחד העם (ביחוד בשאלת חנצרות)“; „יש חערות ודברים על ברדיצבסקי, ברנר, על שפירנר, גיצשה, דוסטויבסקי, אוסקר ואילרד וכו'. הלאו שכך זה ומצא לו קוראים רבים בימינו!

ה. ב.

596. גורדון, [הודעה] ל[יב], כתבי י. ל. גורדון, ספר א. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 192 ע' תמונת המחבר. 24:16.
ספר א: על נהר כנרת. פרקי זכרונות. דבר יום ביומו. — הספר מכיל זכרונותיו ויומנו של ילד. חלק מהם תורגם מרוסית.

597. גרינברג, אורי צבי, אנקנאון על קטב העצבון. תל אביב, דבר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 78, [2] ע' 15:22.
י"א שערי שיר.

598. גשורי, מ[איר] ש[מעין], מסעילת הכביש עד בנית בית הפועלים. ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ז. 64 ע' 12:17.
הסתדרות הפועל המזרחי בארץ. ספרית „תורה ועבודה“, חוברת ב.
599. הורוץקי, ש[מואל] א[בא], החסידות והחסידים. ספר שני. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 189 ע' 15:23.
ספר א. ראה ק.ס. שנה ה' ע' 26.

600. [הירשנזון] הירשנזאהן, חיים, אלה דברי חברות מתבארות בו כל חברות בישראל הנזכרות בתנ"ך... כשלשח חלקים... חלק שני מן חברות בסצרים עד חברות בערכות מואב... חלק ג' מן שיטת יהושע עד ברית אמנה בימי עזרא ונחמיה. ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ח. [20], 133, [3], 195, [1] ע' 17:25.
בסוף הספר שער אנגלי. חלק א' ראה ק.ס. שנה ג' ע' 253.

הכהן, מרדכי בן הלל ראה ע' 196 מספר 606.

601. הרצל, (בנימין זאב) תיאודור. ספרי הימים 1895-1904, בששה

כרכים; מתורגמים כידו ר' בנימין ואשר ברש. כרך ראשון. ירושלם, מצפה, (רפום הפועל הצעיר ת.א.), תרפ"ח. 312 ע' תמונת המחבר. 22:16.

הוצאת ספרי הימים של הרצל בתרגום עברי הוא מאורע חשוב בספרות העברית וגדולות עשתה "מצפה" ע"י הוצאת התרגום הזה. היא מלאה בזה חובת לאמית. לפנינו תעודה היסטורית של התנועה הציונית אשר אין כמוה בחשיבות: מקור היסטורי מדעי, ויחד עם זה ספר חנוכי לנער הגדל על כרכי השפה העברית ואשר ידועותיו על הרצל קלושות למדי.

ובכן, מקור היסטורי-מדעי ויחד עם זה ספר פופולרי-חנוכי. המוצאים לאור התכונת כנראה, יותר למטרה השניה. על ידי כך יצאו לקווים אחדים ועלינו לצין אותם כאן, כי יש מקום לתקונים בכרכים הבאים. הספר תורגם על ידי שני מתרגמים אשר אין ביניהם התאמה גמורה וזה עלול לבלבל את הקורא. מצאתי בכרך זה שלשה מקומות, אשר בהם מביא הרצל את ספרו של רוסו: Contrat social. והנה פעם נשאר השם בצרפתית, פעם תורגם ע"י "חוזה חברתי" (ע' 79), פעם ע"י "אמנה חברתית" (ע' 195). משל אחר: ר' בנימין מתרגם את שם עיתונו של פרידיונג Deutsche Wochenschrift ע"י "שבועון גרמני" (ע' 5), ואילו ברש, בתרגומו דבריו של הרצל על ה Wochenschrift של בלוד (ע' 219, 221, 282), משאיר את השם המקורי (מה שיותר נכון בעיני). חסרון גדול יש לראות בזה, שהמתרגמים הביאו את השמות הפרסיים במרנסקריפציה דוקא, במקום שהיה עליהם להביא את השמות לפחות פעם אחת בכתב מקורי. והלא ידוע מה גדולה הערעובה בנידון זה וכמה קשה לקורא העברי המסכן, אשר אין המקור הגרמני לפניו, לבטא את השמות כהוגן. מי יזכר את Périet במרנסקריפציה "פרייר", אשר אינה מתאימה לאופן הבטוי, או את Freycinet אשר נעשת ל"פריציננט"? כמה קוראים ידעו לבטא את השם של הקוסמוניסט Mandel כדבעי בראותם את האותיות "מנדל" או ינחשו את Camondos מעבר המסות "קמונדיס"? וכן כמובן ביחס אל שמות המקומות. ברש מתרגם את שם העיר האוסטרית הידועה Zell am See ע"י "אהל" (1) על שפת היאור" (ע' 216). מי יבין?

כמו כן קשה לקורא להבין באיזה עקרונים אהזו שני המתרגמים בתרגום קטעים המובאים אצל הרצל בשפה זרה (צרפתית או אנגלית). לרב תרגמו אותם לעברית בלי כל הערה וזה, כמובן, הפסד לתרגום, כי המלים הזרות מוסיפות חן מיוחד לסגנונו של הרצל, וגם העובדה, למשל, שמכתבי הירש אל הרצל כתובים צרפתית, ומכתבי הרצל אל הירש גרמנית, נעלמת ככה לגמרי. המתרגמים היו צריכים להעיר את הקורא על זה, אבל גם בנוגע לתרגום פתגמים צרפתים השכיחים כל כך אצל הרצל, אין שימה אחת מוסימת. פעם מתרגמים אותם ופעם לא, והקורא אינו מבין את הסבת. כך הנך מוצא, ע' 72, פתגם צרפתי בלתי מתורגם ומיד אחר כך, ע' 73, פתגם אחר אשר תורגם (המאחר בסכנה וכו'). לפעמים (ע' 281 וכו') הנך מוצא פתגם בצרפתית ותרגומו על ידי. המתרגמים צריכים לברר את שיטתם בכרך הבא.

שבושים אחדים יצטרכו המתרגמים לתקן במהדורה השניה. לא השוינו את המקור עם התרגום כלל, ורק דרך מקרה ראינו שבושים אחדים, חלק מהם שבושי תרגום וחלק שבושי דפוס. בחלק א' (ר' בנימין): ע' 43, להביא את היהודים מתחת ל"כובע" אחד — זה והא קשה... למרות או דוקא מפני שיש להם ראש אחד. הרצל רוצה לומר, שיש להם ראש,

כלומר שיש לכל אחד ואחד ראשו הוא; ואילו הוספת ה"אחד" מביעה את ההפך, כאלו היו מאוחדים תחת ראש אחד. ע' 44. "מיליונרים צעירים" במקום "זעירים", ע' 48. דבריו אלו צ"ל. דבריו אלו. ע' 34 במקור כתוב "In der Oper bei Tannhäuser", ר' ב. מתרגם בטעות. באופירה של מנהיג. ע' 39. על אדוני להשפיע צ"ל. עליהם להשפיע. ע' 40. "פרסום" במקום "פרסים". ע' 41 "Unsere... Officiere silbernen Kürass", הרצל לא התכוון למנון בצבא כספני, כי אם לשריון כסף.

חלק ב' (א. ברש): ע' 197 חסר פסוק שלם "Und ihrem Andenken...". ע' 203 חסר הפסוק "Das Geld für B. zu beschaffen...". ע' 204 חסר פסוק שלם הנחזק להבנת הדברים "Ich liess mir von ihm die Zustände rumänischer Juden schildern". ע' 209 לא תורגמה המלה "gering...". ע' 206. קתולה צ"ל. בתולה. ע' 207 תחליף המתרגם Kaufhäuser ב-Kaffeehäuser והסיע את "בתי-הקהה הגדולים" במקום "בתי-מסחר הגדולים". ע' 227 מתרגם ברש meine Gottesanschauung נכון. השקפתי על האלוהות. אולם מיר אחרי זה הוא מתרגם meine Gottesvorstellung שלא כהלכה. ציורי האלוהי. שני המתרגמים התקשו בתרגום המלה Landnahmeschiff ותרגמו, אניה כבוש. התרגום הזה. בלי כל הערה, מוכרח להטעות את הקורא העברי. הרצל לא חשב כמובן על "כבוש". להיפך, בקשר עם דבריו על "אניה כבוש" (בתרגום ר' ב. וא. ב). ע' 209 ממשיך הוא ע' 210. ואומר: "יש למנוע בעד פוליטיקה של כבוש". הקורא העברי ובלבד ויראה סתירה בדבריו של הרצל, והסתירה הזאת אינה אלא בדבריו המתרגמים.

ע' 193 מספר הרצל על יהודי שכחינת האופיצירים שלו היתה חיוורת טובה וכל זאת לא נתמנה לאופיציר. ב. מתרגם "שהצליח בכחינת האופיצירים על הצד היותר טוב". ע' 193 (למעלה) הוכנסה פסקה בין שני פסוקים אשר אינה נמצאת במקור ומפריעה בעד ההבנה. ע' 190 במקור כתוב שהרצל יבקש לו חופש של שני ירחים "mit Karenz der Gebühren" ויא שיתור על משכרתו במשך חזון (המבטא לקוח מהסגנון המשפטי הנחוג באוסטריה); ב. מתרגם. חופש עם פטורים מן המסים. ע' 188 הכנים ברש את המלים וירא במקום שהרצל מזכיר את פרנץ יוסף; במקור לא תמצא את המלים האלה, המוספות אירוניה במקום שאינה. ע' 186 כשהרצל מדבר על הפרלמנט הצרפתי, הוא משתמש במלת Kammer (תרגום של chambre); ברש מתרגם "לשכת-המדינה". תרגום זה אינו אומר לקורא כלום. ע' 189 Communiard הוא איש אשר השתתף בעצמו בקומונה הפריסית. מסופקני אם התרגום "חסידי-הקומונה" הולם את המושג הזה. ע' 281 העתון נקרא Economist; ב. כותב "אקונומיסטן" מפני שה. כתב "Vom Economist...". ע' 285 ה. כותב "auf keine Verschleppung eingehen"; התרגום אומר בדיוק את ההפך. להסכים לכל דחיה.

ההערות האלה לא הובאו, כמובן, בכדי להפחית את ערך התרגום. קל מאד למצא שגיאות ושבושים, אחרי שנעשתה העבודה בעיקרה. זכותם של המוציאים והמתרגמים גדולה אבל גם אחריותם גדולה. הוצאת "מצפה" מכניחה להוציא את ששת הכרכים בזמן קצר וכסדר. הוגו ברגמן.

602. יברכיהו, ישראל. מתוך ההפכה; רומן בשלשה חלקים מחיי יהודי אוקראינה בימי הריבולוציה הרוסית הגדולה בשנות 1917-1920. חלק שני, חוברת תשיעית. חלק שלישי, חוברת עשירית-חמש עשרה. חלק אביב, יורקאל, דפוס הפועל הצעיר, [תרפ"ח]. ע' 129-236. 24:16.

את החוברות הקודמות ראה ק.ס. שנה ר' ע' 194 ושנה ה' ע' 27.

603. יואל, עמנואל [Manuel Joel]. תורת הפילוסופיה הדתית של רבי (דון) חסדאי קרשקש. הרצאה... סתרגם קיי צבי הרשפר. תל אביב, (דפוס השחר), תרפ"ח. 111, [1] ע' 22:15.
604. ירושלם. כוללות ערת המערבים. מ' הסורה לצדקה... חשבון הכנסה והוצאה... מאלול תפ"ה ע"ס שבט תפ"ח. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. [4], 81, [2] ע' 22:15.
605. ירושלם. "נדוניא"; מוסד לעזרת חתנים וכלות. סטטיסטיקה מ 25 וילי 1926—31 דצמבר 1927. ירושלם, דפוס ארץ-ישראל, [תרפ"ח]. 16 ע' 24:17.
606. כהן, מרדכי בן הלל. עולם; ספר רביעי. ירושלם, מצפה, דפוס הספר, (תרפ"ח). 235, [1] ע' 23:15.
- את הקורמים ראה ק. ס. שנה ג' ע' 254 ושנה ד' ע' 95.
החלק הזה מקיף את שנות 1907—1912, ז. א. שנותיו הראשונות של המחבר בא"י, והוא מוקדש כמעט כולו (חוץ מפרקיו הראשונים) לא"י ובעיקר לתל-אביב בשנים הראשונות לחוסדה.
607. כ"ץ, יצחק. משפט וצדק דורש עם ישראל מעמי העולם... הוצאה שניה. שנים עשר פרקים. ירושלם, (דפוס ארץ ישראל), תרפ"ח. 39, [1] ע' 17:12.
608. לוברני, אליעזר. שלחבות. ירושלם, תרבות, (דפוס עזריאל, תרפ"ח). 174 ע' 18:13.
609. לונדון, ג'ק [Jack London]. ספורים; תרגום י. לזמן. ירושלם, מצפה, (דפוס עזריאל), [תרפ"ח]. 162 ע' תמונת המחבר. 18:13.
610. ליברמן, א[הרן] ש[מואל]. כתבי א. ש. ליברמן; ספר א. תל אביב, דבר, תרפ"ח. [2], X, 99 ע' 22:15.
- ספר א: ספר האומות. מכתבים ורשימות. נעתק מכ"י ונערך לדפוס (עם הקדמה) ע"י מיכל ברקוביץ.
611. מיכאלי, מרדכי. רבי יחיאל מיכל פינס; תולדותיו, דעותיו ופעולתו הספרותית. ירושלם, הסתדרות המורים בא"י, תרפ"ח. 35 ע' תמונת פינס. 17:12.
- = ספרית "הד החנוך", ב.
המאמר הוא פרי עבודה בסמנריון של הפרופ' קלוזנר באוניברסיטה העברית בירושלים.
612. נורדוי, מכם [Max Nordau]. כה אמר נורדוי; לקטים מנאומיו וכתביו; מתורגמים בידי אהרן ורדי. עם תמונת נורדוי ועם מבוא. ירושלם, אחיעזר, (דפוס הפועל הצעיר ת"א), תרפ"ח. 62, [2] ע' 20:14.

613. נורמן, י' (עקב), [Jakob Normann]. האהבה, הדת והאמנות
כפסיכואנליזה (מפרויד עד אדלר); תרגם א. שלונסקי, ירושלים, תרבות,
(דפוס הפועל הצעיר ת.א.), [תרפ"ח], 105, [1] ע' 13:18.

614. ניר, אהרן. שניאור זק"ש. תל אביב, כתובים, דפוס ארץ
ישראל בירושלים, תרפ"ח. [4], 88 ע' תמונת זק"ש. 14:22.

מחברת זו — פרי חקירה בסמנריון לספרות העברית החדשה של פרופ. י. קלוזנר,
במכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית בירושלים — שהמחבר מעיר עליה
בהקדמתו הקצרה כעל „נסיון של ריהביליטציה, החזרת עטרה“, מכילה ששה פרקים: פתיחה
וחיי זק"ש, זק"ש החוקר, זק"ש ההוגה והסופר, השפעות, מכתב המלצה של שלינג על זק"ש
ורשימת מאמריו ומכתביו של זק"ש.

המחבר אסף בשקידה כמעט כל החומר המצוי על זק"ש (גם מכתביו אשר בספריה
הלאומית; אנב, בעזבונו של זק"ש שהיה בידו המלומד המנוח יעקב איזראלסון היו כמה
וכמה דברים חשובים לתולדותיו וכדאי היה לחפש עקבותיו של עזבון זה באחת הספריות —
בקירוב?) והשתדל בכשרון ודעת להחזיר עטרה או יותר נכון ל„שים עטרה“ על ראשו של
זק"ש ולהחיות אותה. אישיות מופלאה, עשירה רוח וחוגה, גולה עמוקות וצפונות שלא
זכתה עד היום, לא לתאור חיים ולא להארת דמות. ברם, מגמה זו של „ריהביליטציה“
(שאלן זק"ש זקוק לה כלל!) המחזירה כל המחברת יש בה משום „יתר כנשול“; היא גם
מטה את המחבר לחסר פשטות בהרצאה (השוה, ביחוד, חסוף) ולהכללה יתרה (השוה,
למשל, בפתיחה על השכלת-רוחיה, שהמחבר אינו שם לב להבדל בין הענין לחקירות-העבר
ובין ערכם המדעי של חקירות אלה ובכל הפרק על זק"ש החוקר). בפרק על זק"ש החוקר
חסרים גם פרטים על כל נושאי מחקרו, וההרצאה בנויה בעיקר על דוגמאות. הפרק על
ההשפעות מוצלח ביותר, הביבליוגרפיה לקויה מצד שלמותה ומצד סדורה: בספרים צריך
היה לתת את שמותיהם המלאים, לרשימת מאמרים צריך היה להכניס גם את אלה
שזק"ש הדפיס במאמריו הוא; צריך היה גם לציון את נושאי המאמרים אם אין לעמוד
עליהם ע"פ שמם, וגם לסדר אותם או לפי זמנם או לפי ענינם. יש לאחל למחבר כי
במחקריו הבאים (שויש לקוות ממנו) ישם את לבו יותר לדיוק ולפשטות, לראות את
הדברים כמו שהם ויתרחק מהכללה יתירה ומסגנון של הפלגה.

ב. ד.

615. סילמן, קדיש יהודה. לכו נרננה; שבועים שירי-עם משירי הגולה וארץ-
ישראל. ירושלים, (הוצאת המחבר, דפוס איתן ושושני בת"א), תרפ"ח. 80 ע' 17:25.

התכן: הקדמה. I. סמעיני העם. II. וחסידיך ירננו. III. מזמרת הארץ. — רוב
הגדול של השירים נספחו תו-ינגיה.

616. סמילנסקי, משה. זכרונות; כרך א. תל אביב, דפוס איתן
ושושני, תרפ"ח. 317 ע' 14:20.

= כתבי משה סמילנסקי.

רב הזכרונות הם משנות 1891—1905. הספר כביל תאור נקודות ישוב שונות ודרך אנב
גם תולדותיהן. יש גם זכרונות על הרצל, אחד-העם, ו. סיומקין, בוסל, שרה אהרונסון
וביליאמים וחלוצים אחרים.

617. סנקביץ [סנקוויץ], הנריק [Henryk Sienkiewicz]. כי שומון
וב ע ר ב ה; תרגם י. ליכטנבוים. (ספר א' וב'). תל אביב, אמנות, (דפוס
הפועל הצעיר), [1928]. ע' 1-196; 197-408. 20:14.

618. ספריה קטנה. (תל אביב), בהוצאת פ. גינזבורג, (דפוס הארץ), תרפ"ח.

ל"ח-ל"ט: גינזבורג, פסח. אדמוסיות; חזיון נעורים. 39, [1] ע' 17:12.

את הקדמים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 96 ו-97 ושנה ה' ע' 30.

619. ספריה קטנה לילדים ולנערים. (תל אביב), פ. גינזבורג, (דפוס

הארץ), [תרפ"ח]. 17:12.

א: סטבסקי, משה. א. איצ'יחא ושלישת הגנבים. ב. מעשה בעני;

משיחות הישמעאלים. 30 ע' ציורים.

ב: ספנסקי, אדמונד. ספורים מארץ הפלאות; תרגם י. שלום. 30 ע' ציורים.

ג: ונגר, ריכרד. לוחגריין; מעשה קדמון; תרגם ב. פ. 32 ע' ציורים.

ד: סילמן, קריש יהודה. הילד ישראל; ספור. 28 ע' ציורים.

ה: קינגסלי, צ'רלס. וילד-הסוה; ספור; תרגם ג. גלברט. 30 ע' ציורים.

בכל ספר לפני המקום ביוגרפיה קצרה של המחבר.

620. עדת ישראל החרדית בא"י. קונטרס. ירושלים, דפוס מוריה,

תרפ"ז. 16 ע' 22:15.

621. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס השחר),

תרפ"ח. 17:12.

ל"ד: בן ציון, ש[מחה]. גפלאות; חוברת: מעשה בשלשה אחים. 11 ע' ציורים.

ל"ה: לויין-קיפניס. מעשה בורד של ניר. 10 ע'.

את הקדמים ראה ק.ס. שנה ה' ע' 31.

622. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס השחר),

תרפ"ח. 17:12.

47: סילמן, ק[ריש] י[הודה]. מעשה באביחיל ושלישת בניו. 20 ע'.

48: בן אליעזר, מ[שה]. מעשה בשלשה ענקים. 11 ע' ציורים.

49: ברקוביץ, י[צחק] ד[וב]. בבית החולים של בבות. 16 ע'.

50: מיכאלי, מרדכי. על כנפי נשרים. 15 ע'.

את הקדמים ראה ק.ס. שנה ח' ע' 31.

623. פרץ, י[צחק] ל[ניבוש]. זכרונות; תרגם מ. ז. ולפובסקי. תל

אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 119, [1] ע' 24:16.

דביר-עם.

624. פתח תקוה. הועד החקלאי. למארקות פתח-תקוה. ברור
דברים. (פתח תקוה, דפוס התחיה), תרפ"ח. 16 ע' 22:14.

625. צורי, שניאור. משחקי-ספורט; כדור-יד. (תל אביב), הפועל,
(דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 16 ע' 15:11.
= ספריה ספורטבית קטנה של "הפועל". חוברת א.

626. [קלירס] קליערס, משה בן מאיר. תורת הארץ; חלק
ראשון... מדיני מצות התלויות בארץ. בכורים תרומות ומעשרות חלה לקט שכחה
ופאה שביעית קרלה וכלאים ובסופו קונטרס אחרון. ירושלים, דפוס שמואל צוקרמן,
תרפ"ה-תרפ"ח. 2, 206 דף 23:30.

627. קמחי, דב. ניקסו. ירושלים, זוטות, (דפוס הספר), תרפ"ח.
60 ע' 12:17.

628. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוסים שונים), תרפ"ח. 17:13.
קייט: תר, שמואל. סוף הר האלהים. 22 ע'.
קיצו רבינוביץ, אולכסנדר [ז'נסקינד]. דוד ושלמה; ציור היסטורי. 23 ע'.
קכ"א: דושמן, [ישראל]. דוד וגלית. מחזה תנכ"י. 14 ע'.
קכ"ב: קפליוק, מ[שה]. משיחות הכדורים; תרגם מערבית. 31 ע'.
את הקודמים ראה ק.ס. שנה ה' ע' 32.

629. קרן היסוד. א"י. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן היסוד
בארץ-ישראל לשנת תרפ"ז. ירושלים, דפוס הארץ, תרפ"ז. 8, 23, 45, 16, 40, [12],
VIII ע' מצויר. 25:17.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 98.

630. רבינוביץ, אולכסנדר [ז'נסקינד]; (מתרגם). מסלות לתורה
התנאים; שלשה מאמרים; א) לחקר מדרשי התנאים מאת דוד צבי הופמן;
ב) השלמה מאת חיים שאול האראוויטץ. ג) קטעים מסשנת אבא שאול מאת
ישראל לוי. תרגם מגרמנית ע"י א. ז. רבינוביץ. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח.
[4], 133 ע' 22:14.

631. רינאי, יונה. אל השמש; דרמה בשלש מערכות. תל-אביב, ניבים,
(דפוס תל-אביב), תרפ"ח. 80 ע' 19:14.

632. [ריוזין] ריוזין, מרדכי זאב. ישראל באמריקה; (מאמרים
ופוליטונים). ירושלים, אחיעזר, (דפוס קוריאלי), תרפ"ח. [3], 270 ע' תמונת המחבר.
21:14.

המחבר אסף את היותר טובים שבמאמריו, שנדפסו במשך 30 שנה האחרונות בעתונים ויוצגלים שונים ברוסיה ואמריקה (בעברית ובאנגלית). מטרתו, שכתביו ישמשו כערן אספקלריה לחיים היהודיים באמריקה כמו שהתפתחו אלה במשך ימי הדור האחרון — הדור שבו נכתבו. יש בספר מאמרים חשובים לדברי ימי היהודים באמריקה לפני הזמן הנזכר (היהודים בניור יורק לפני המאה הרי"פ, חיים סלומון, מרדכי עמנואל נח, רבי יצחק מאיר ווייס). מאמרים אחרים מספרים בשאלת הרפורם. יחסו ל"רפורם" חיובי. הוא מנסה להוכיח ש"הרפורם" אינו מתנגד לציוניות. ההוצאה יפה.

633. [רימונט] ריימונט, ול[דיסלב] סט[ניסלב] Wladyslaw Stansilaw

Reymont. אכרים; ספור מימי ההוה; תרגם מפולנית ת. ש. בן-אברהם. חלק שלישי: אביב. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 348 ע' 14: 21. את החלקים א"ב ראה ק. ס. שנה ה' ע' 33.

634. שועה, אברהם. דור חולץ; (ספורים). ספר א. (תל-אביב), דביר-

חברים, (דפוס השחר), תרפ"ח. [3], 170 ע' 15: 23.

635. שילה, פרידריך [Friedrich Schiller]. דון קרלוס; שיר דרמטי;

תרגם מגרמנית אשר ברש עם הקדמה, הערות ופירושים. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 346 ע' 15: 21.

636. שכטר, יעקב מאיר. הדקדוק המקורי; חוברת א: המבוא; כולל

יסודי דקדוק שפת קדשנו... עפ"י טבע המבטא אשר לשפתנו... ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 24 ע' 16: 23.

637. שרתוק, זאב. ברור עיניי הספקת המים בנוח-שאנן. תל

אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. 16 ע' 15: 23.

738. תל אביב. אוניברסיטה עממית "אחד העם". תכנית הלמודים;

קיץ תרפ"ח. תל אביב, דפוס התחיה, תרפ"ח. 8 ע' 17: 24.

639. תל אביב. חברת הגמנסיה העברית "הרצלית". התזכור

והתקנות. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 20 ע' 15: 23.

640. האנטישארטאו, א. צעהן יאהר באלשעוויוזם... תל אביב,

(דפוס אמנוח), 1928. 19 ע' 12: 16.

שירים.

641. International missionary council. Jerusalem meeting, 1928.

Who's who, Jerusalem meeting of the International missionary council, March 24-April 8, 1928. Proof ed. Jerusalem, (Greek conv. press), 1928. 32 p. 15: 22.

642. البوارشي، ابراهيم. مجموعة الاناشيد المدرسية مع العلامات الموسيقية في ثلاثة اجزاء. الجزء الاول. القدس، مطبعة الآباء الفرنسيسيين، ١٩٢٨. ٥٢ ص 18:13.

אלבוארש, אברהם: קבץ שירים לצרכי בתי הספר, עם תזו נגינה, חלק א'.

643. كتاب تراثيل روحية طبع طبعة نالئة منقعة ومنسقة على اصول الالحان الدارجة. اورشليم، مطبعة الارض المقدسة للآباء الفرنسيسيين، ١٩٢٧. ٤٢٨ ص 15:11.

שירים דתיים נוצריים, עם תזו נגינה. בסוף הספר חתום (המורה ?) הכומר גבריאל רחל.

644. الجمعية الخيرية الادبية الاقتصادية في الرامة. قانون. عكا، المطبعة الوطنية، ١٩٢٨. ٧ ص 23:16.

החברה לצדקה, לספרות ולכלכלה ברמה: תקנות.

645. الجمعية العلمية الاسلامية. نظام الجمعية العلمية الاسلامية أسست في مدينة عكا سنة ١٣٤٦. عكا، المطبعة الوطنية، ١٩٢٨. ٧ [١] ص 24:16.

החברה המדעית האסלאמית: תקנות.

646. الجمعية الملية الارثوذكسية في القدس الشريف. [قوانين الجمعية]. [القدس]، مطبعة بيت المقدس، [١٩٢٨] [١]، ٧ ص 23:15.

החברה הדתית האורתודוקסית בירושלים: תקנות.

647. عازار، نعيم. انقواعد العصرية لتعليم الرقص الحديث. يافا، مطبعة فلسطين الجديدة، ١٩٢٨. ١١١ [٣] ص 19:13.

עוזר נעים: השיטות החדשות לסוד הרקוד החדש. השער גם בצרפתית.

648. ماكيه، اوغست [Auguste Maquet]. غابريلا الحسناء رواية... تشتمل على حوادث هنري الرابع ملك النافار... وما جرى له مع غابريلا الحسناء

...ترجمها من الافرنسية اسكندر الخوري. [القدس]، مطبعات بيت المقدس،

١٩٢٨. [٤] ٢٩٢ ص 16:24. الجزء الاول.

מקוה, אוגוסט: „גבריאלה היפה“, מתורגם ע"י אסכנדר אלכורי.

649. الوظيفة الشاذلية الشريطية. عكا، المطبعة الوطنية، ١٣٤٦ هـ.

[٢٣ ص] 11:14.

סדר תפלות קענף הישרי מהאורדן האסלאמי הנקרא „אלשאדליח“.

שונות.

650. אבן שלמה. שיר היוצאים; (לאשור חקת הקהלות בארץ

ישראל ביום ח' טבת תרפ"ח). ירושלים, דפוס העברי [? דפוס הפרנציסקנים],

תרפ"ח. 1 ע' 25:35.

עם תור זמרה מאת י. א. נאמן. נגד „כנסת ישראל“.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

651. אהל תורה; ירחון תורני ספרותי, קובץ חידושים ובאורים בדברי רבותינו ... קראקא, דפוס דייטשער, תרפ"ח. 15 : 23.
העורך: פנחס הירשפרונג. חוברת א' הופיעה כשבת.
652. הבהור; ירחון לתורה ולכל עניני בחורי הישיבות. (דעווא), דפוס מארקאוויטש עט פריעדמאן, תרפ"ח. 16 : 24.
העורך והמזכיר: אברהם יצחק פריעדמאן. חוברת א' הופיעה באייר.
653. עולמנו; ירחון לנער העברי בצ'כוסלובקיה ... יו"ל ע"י הגמנסיה העברית במוקצ'בו. מוקצ'בו, הגמנסיה העברית, תרפ"ח. 16 : 23.
גליון א' הופיע בשבת.
654. אונדזער ווארט. (רעדאקטאר: דוד טשאדנאכא). קראקע, (דפוס גייצהאלץ), 1928. 31 : 47.
עתון יומי (?). גליון א' הופיע ב-5 לפברואר 1928.
655. אונזער צייט; סאציאליסטישע חודש-שריפט. (רעדאקטאר-ארויס-געבער: ק. בליט). ווארשע, (דפוס די וועלט), 1927. 15 : 22.
חוברת א' הופיעה באוקטובר.
656. [אידישע] יודישע בלעטער; וואכענבלאט מיט א העברעאישער וואכענאוויסנאבע; גליונות. (רעדאקטער: א. ברוקנער). לכוב, דרוק א. פרידמן, תרפ"ז. 31 : 46.
גליון א' הופיע ב-22 ליוני 1927.
657. די אידישע וועלט; חודש-שריפט פאר ליטעראטור, קריטיק, קונסט און קולטור. ווילנע, קלעצקין, 1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה באפריל.
658. ארבעטער-צייטונג. ווארשע, (דפוס גרפיה), 1928. 34 : 49.
שבועון. העורך: גליונות 1-6 מ. ברבנאל; מגליון 7 ואילך א. נרבא.
גליון א' שנה ג' הופיע ב-6 לינואר.
659. ביכער וועלט; קריטיש-ביבליאגראפישער זשורנאל. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 16 : 24.
ירחון. העורכים: מ. זילבערפארב, י. כסורנער, ח. ש. קאודאן. חוברת א' הופיעה באפריל.
660. דער האמער; קאמוניסטישער חודש-זשורנאל. ניו יארק, (אוניון סקוער פרעסס), 1928. 22 : 28.
העורכים: מ. אליגין, י. מינדעל, ק. מארמאר ואחרים. התחיל להופיע בראשית 1926.

661. זאמאשטער שטימע; צוויי-וועכנטליכער געזעלשאפטליכער אר-
גאן. זאמאשטש, (דפוס וינשטין אין תלם), 1928. 35 : 49.
הערוך והמירל : מ. הערמאן. גליון א' הופיע 99 למרץ.
662. לאדזשער ארבעטער; וועכנטליכער ארבעטער צייטונג. לאדזש,
(דפוס גרינבערג), 1928. 31 : 46.
הערוך והמירל : משה ליטוואק. גליון א' הופיע 66 לינואר.
663. דער לץ; א הומאריסטיש-סאטיריש וואכענבלאט. לעמבערג,
(דפוס וילף), 1928. 23 : 31.
הערוך האחראי : פ. וויסקובר. מולרים : ש. גאמליב. וב. צ. גינזבורג.
גליון א' הופיע 162 למרץ.
664. פראלעטארישער געדאנק; חודש זשורנאל. (ווארשא, דפוס
וואריציקעוויטש), 1928. 15 : 24.
ערוך ומירל : י. גאמליב. לא כתוב מתי הופיעה חוברת א—ב.
665. די ציוניסטישע פרייע פרעסע; ארויסגעגעבן פון דעם קאמ-
טעט צו רעארגאניזירן די ציוניסטישע אדמיניסטראציע אין אמעריקא. (ניו
יארק, אריאס פרעס), 1928. 23 : 31.
כלי מבטאה של 'האופוזיציה' באמריקה. גליון א' הופיע 255 למאי. קביעות החופעה
לא נזכרה.
666. שול און לערער; דרויטאמאלאכער זשורנאל פאר דערציאונגס-
פראגן; ארויסגעגעבן פון דערער פארבאנד פון די אידישע-וועלטלאכע שולן אין
אמעריקע און קאנאדע. ניו יארק, דער פארבאנד, 1927. 17 : 24.
חוברת א' הופיעה בינואר.
667. דאס שוץלאזע קינד; מאנאטשריפט געווידמעט די פראבלעמען פון
פארזארגונג און שול איבער יידישע קינדער און יתומים. רעדאקטאר : א. לעווינסאן.
ווארשע, פארבאנד פון צענטראלעם פאר יתומים-פארזארגונג אין פוילן, 1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה בינואר.
668. Hechawer. Berlin, Bundesleitung des Jungjüdischen
Wanderbundes, 1928 [5688]. 15 : 22.
ירחון. חוברת א' הופיעה במרץ. על המעשה שם הירחון רק בעברית.
669. Heine-Bund. Blätter. Hrsg.: Ahron Eliasberg. Berlin,
Heine-Bund, 1928. 14 : 22.
סופיעים לעחים בלתי קבועות. חוברת א' הופיעה בו לאפריל.

670. **The Jew**; quarterly publication. Ed.: W. Hirsch. Pretoria, 1928. 17: 25.

חוברת א' הופיעה באפריל.

671. **Judisk tidskrift**; utkommer attärligen. Ansvaring utgivare Ernst Blumenthal. Stockholm, 1928. 16: 23.

חוברת א' הופיעה בפברואר.

672. **Die Jüdische Jugend**; Monatsschrift, erscheint am 15. jeden Monats. Redaktion: Leopold Thaler. Wien, (Zionistisches Landeskomitee für Österreich), 1928. 15: 23.

חוברת 1—2 הופיעה באפריל—מאי.

673. **Jungzionistische Blätter**. Verantwortlich: Moritz Spitzer. Berlin, typ. Scholem, 1928. 23: 32.

ירחון. חוברת א' הופיעה בפברואר.

674. **Linkes Zentrum**. Mitteilungs-Blätter; hrsg. vom Arbeitsausschuss des Linken Zentrums. Berlin, 1928. 21: 33.

במכונת-כתיבה. גליון א' הופיע בינואר. קביעות החופעה לא נזכרה.

675. **Soncino-Gesellschaft**. Mitteilungen. (Berlin, typ. Scholem, 1928). 12: 18.

האחרון: א. הורדויש. מופיע לעתים בלתי קבועות. חוברת א' הופיעה במרץ.

676. **Tygodnik zydowski**; organ organizacji sjonistycznych w Tarnowie. (Wydawca i odpowiedzialny redaktor: Ch. Friedman). Tarnów, typ. Wolf, 1928. 32: 44.

עם חוספה ביוזית. גליון א' הופיע ב-4 באפריל.

677. **Zionist organization. Czechoslovakia**. Zprávy-Nachrichten. Red.: Franz Kahn. M. Ostrau, 1928. 21: 33.

ירחון. נמסר רק לפקידיו ההסתדרות הציונית בצ'כו-סלובקיה. גליון ה' הופיע ב-29 באפריל. כתוב במכונת-כתיבה.

ב. קבצים ומאספים.

678. **וילנה. הקורסים הסימינריים של הד"ר משרנא.** חוברת

פרנוגית. וילנה, דפוס שימנוביץ, תרפ"ח. 52 ע' 14: 21.

679. **החלוץ הצעיר. פולניה.** חוברת לחברים. ורשה, החלוץ הצעיר, (1928).

חוברת 1: לריא אדר. 19 [1] ע' 9: 20.

2: לראשון למאי. 15 [1] ע' 9: 22.

3: ל-1 בעומר. 15 [1] ע' 9: 22.

680. די מזרח וואנט; לכבוד דעם 30 יערהרעקן יובל פון דער ציון באוועגונג, מערץ 1928. א יאהרשריפט... (ניו יארק), דאן-טאון ציון אפיקל, 1928. 72 ע' ציורים. 21 : 28.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 210.

681. *Jüdisches Jahrbuch für Gross-Berlin*. 2. Ausgabe 1928. Ein Wegweiser durch die jüdischen Einrichtungen und Organisationen Berlins, hrsg. von Jacob Jacobson... Berlin, Scherbel, (1928). 320, Lxxxiv p. 14 : 22.

את ההוצאה הראשונה (1926) ראה ק.ס. שנה ד' ע' 212. מכיל חוץ מן החלק האינפורמציני העשיר את המאמרים האלה: קהלת ברלין 1927 — מחשבות על חדוש חוקת הקהלה — על תקון חוקי היהודים בפרוסיה — פועלים יהודים בברלין — חנוכה הנוער — חתונות היהודות — כיצד נמנע בעד אבדון ערכי-תרבות עתיקים? — פרובלימות היהודים בספרות זמננו.

682. *The Kallah*. An annual convention of Texas rabbis, March, 1927 to March, 1928. Vol. I. Ed. by Abraham I. Schechter. Year book, 1928. Houston (Texas), n. p., 1928. 59 p., illus. 15 : 23.

מכיל גם ששה מאמרים אלה:

Barnston, Henry: The higher criticism and Biblical archeology. Cohen, Henry: The settlement of the Jews in Texas. Lefkowitz, David: The relation of the life and philosophy of Spinoza to the Jewish community and Judaism. Macht, Wolfe: The theology of Abrabanel's "Rosh-Amana". Rosinger, Samuel: The Sabbatarian prayerbook of Simon Pechi. Schechter, Abraham I.: Synagogal rivalries between Palestine, Italy and Babylon during the Geonic period.

683. *Purim-Zeitung*; Sch'lach mones für alle Juden mit und ohne Humor. Hrsg. vom Verein zur Bekämpfung jüdischer Interesselosigkeit. Zürich, n. p., 1928. 4 p. 24 : 33.

[חריטמן] הופיע בייג אדר תרפ"ח.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות הכמדת ישראל.

ניר, א. שניאור זק"ש. ראה ע' 197.

684. [פרידברג] פריעדבערג, חיים דבריש. בית עקר ספרים; דקסיקון ביבליוגרפי לדיעות הספרות העברית ... ושמות הספרים העברים ויהודי-אשכנזים ... וכמו כן אלה בשפות איטלקית, טורקית, יוונית, ספרדית, ערבית, פרסית ושמונית שנדפסו באותיות עבריות. משנת רל"ה עד תר"ס; תכנם שמות מחבריהם והערים אשר בהן נדפסו; שנת הדפסתם ומספר הדפים. עם מפתח המחברים כסדר א"ב ומפתח הספרים לפי המקצועות ... חוברת א'. אנטווערפן, דפוס דלפֿס, תרפ"ח. [8], 64 ע' 21 : 27.

השער גם בצרפתית, גרמנית ואנגלית.

במעט חמשים שנה — מעט שיצא לאור, אוצר הספרים לאיזק בן יעקב — לא נדפס ספר ביבליוגרפי כללי, ועכשו הופיע, בית עקד ספרים, לעיץ אות א'. הספר הזה מכיל כל מה שירצה אוהב ספרים לדעת: שם הספר, שם המחבר, מקום ושנת דפוסו וגם — וזה הוא העיקר — מספר הדפים.

במקומות אחרים לא רשם את מספר הדפים, וחכל כי בשום מקום לא הבליש, כמה דפים מכיל גוף הספר וכמה מהם תוספות וההסכמות. יש גם להצטרף שהדפוסים משנת חרם עד תרפ"ח לא נכנסו בשיטתו. הקדמתו הקצרה מעידה על ענותנות המחבר.

לא היה לי פנאי לראות עד כמה צדקו דבריו שם בהקדמה שסקל שגיאות בן יעקב. הפרטים אצל הספרים אור חכמים ואור המאיר מעידים שהעתיק את בן יעקב עם השגיאות, ראה מה שכתבתי בקים שנה ב' צד 220—21 על הספרים הנ"ל. פרט השנה של הספר אפי זוטרי פרדו תקניז אינו עיפי בן יעקב, כי אצלו הוא תקניז. כנראה הלך כזה בעקבות קהלת משה; על שער הספר כתוב: תורה וקול... ליצירה לפיק, אם חושבים אנו ליצירה או נדפס בשנת תקניז וכן הוא כרשימת שטרשון ואם חושבים אנו רק לפיק, כדעת תפוס לשון אחרון, אז הוא תקניז. הפרט של האנור דפוס הראשון ר"ן הוא פשרת המחבר, כי הספר הוא חמוד והביבליוגרפים משערים שנדפס בגפולי בין רמ"ז ורנ"ב. מהארוך מהשיך רשם רק שני דפוסים ברלין וגם וין כמו שהם נמצאים בבן יעקב ובקהלת משה. במפרויות נמצאים אכסספליים מדפוס ברדיטשוב שנת תקס"ט וסדילקוב תקס"ט וגם חמוד. אף שכאמרת הם כלם דפוס אחד — סדילקוב — ורק מאחדים השמיטו את מקום ושנת הדפוס ועל אחדים שינו את מקום הדפוס, ככל אופן יש דפוס שלישי — בספר אורח לחיים מהסגוד מולאטשוב מספר 741 עוב לגברי את הביבליוגרפים האחרונים וכל מה שכתב הוא לא נכון. בתור דפוס הראשון הוא רושם ווילנא תקס"ד ועינו הטעות, כי על השער כתוב באמ"ת, בוויילנא באותיות גדולות אבל תברה בצדה, מהצד כתוב באותיות קטנות, כמ"ש שג' וגם בשורה שלפני מקום הדפוס כתוב שם: „נעדרוקט ביא חייה מאבא מדפיסי, שהיא כידוע, היתה בלכוב ולא בוויילנא. ואיפה לקח את הפרט תקס"ד? על השער אין פרט וההסכמות הן משנות תקס"ד, תקס"ו, תקע"ז, תקע"ז. הרב מאפסא כותב בהסכמתו משנת תקע"ז שהמחבר בעצמו פנה אליו לפני שלש שנים — אי"כ היה זה בשנת תקע"ג — ובקש ממנו הסכמה על ספרו אך לא אסתייע מילתא שהספר יודפס בחיי המחבר ע"ש, מכל זה יוצא שאי אפשר שיחיה דפוס משנת תקס"ד. מספר הדפים 112 גיב אינו בדיוק, כי אלה הם רק מספר הדפים של גוף הספר ומלבד אלה יש עוד שלשה דפים של השער ההקדמה וההסכמות שנמנים בפני עצמם, שהם כיתד 115 דף. הדפוס השני הוא אצלו (לכוב) תקע"ז (115 דף). הוא אותו האכסספלי בעצמו שלפני זה, רק הפעם מנה גם את שלשה הדפים הראשונים. המחבר מתקרב כבר יותר אל האמת, רק הפרט תקע"ז אינו נכון, כי הדפוס הזה הוא חש"ד ונדפס אולי בשנת תקצ"ח. הדפוס הראשון של שנת תקע"ז המוכא אצל בן יעקב וקהלת משה הוא חס"ד ושניהם מיתקים אותו לולאטשוב, הראשון בלי נמסר והשני במסן שאלה, מספר הדפים של הוצאה זו הוא — בסך הכל — 210. הדפוס השלישי הוא אצלו (שם), כלומר לכוב, חש"ד ובלי מספר הדפים וזה נכון.

ועתה עוד הערה מכנית. מדור הספר הוא ככה שהכל הוא גוש אחד, מספרי הספרים שמותיהם ושאר הידיעות כלי הפסק וזה מבלבל את העין וקשה למצוא את הספר שאתה מחפש. היה נחוק להשאיר שורה אחת ריקה בין ערך לערך ואם כחם על הנייר, או אפשר היה להשתמש בשביל שמות הספרים באותיות יותר גדולות מאלה או מתחתן אחרי או

לחמיד את המספרים מחוץ לשורה במנהג בכל השימות. אני מקוה שהוא מעות יוכל לתקון בחוברות הבאות ואז יהיה ספר שמושי חשוב, השוה לכל נפש. א. מורבר.

ביכער-וועלט. ראה ע' 203.

685. Blau, L. Bibliographie der Schriften Ludwig Blau's

ראה המספר הבא.

686. Friedman, [Dénes] Dionysius. Bibliographie der Schriften Ludwig Blau's 1886-1926. Budapest, (typ. Franklin-Verein), 1926.

79 p. 16: 24.

Jubileumi Emlékkönyv Dr. Blau מיוחדת מחוץ Blau

Lajos. עליו ראה ק.ס. שנה ג' ע' 111.

ד. מדע המקרא.

חירשנזון, ח. אלה דברי הכרית. ראה ע' 193.

687. סירקיס, ישראל יוסף. ס' מ ש ה; ראיות חותכות על ס' דברים

שנכתב במדבר. מאמר ראשון. קישנב, דפוס לברוף, (1928). 65, [1] ע' 15: 22.

688. Bible & N. T. Tr. Italian. La Bibbia (l'Antico e il Nuovo Testamento) tr. dai testi originali e annotata da Giovanni Luzzi.

[v. 1, 3]. Firenze, "Fides et Amor", (1927). 17: 25.

[V. 1.]: La Bibbia; sua storia e storia d'Israel con tavole cronologiche, cinque carte geografiche e quarantanove tavole illustrative fuori testo. 322 p.

[V. 3]: I Profeti (Nebiim) Giosue—Giudici—Samuele—Re con introduzioni, quattro carte geografiche e ventotto tavole illustrative fuori testo. 529 p.

תרגום כתבי הקדש הגדול של לוצי ראוי להקבל בשורת התרגומים המדעיים החשובים. ההקדמה תופסת כרך גדול שמכיל: א' תולדות כתבי הקדש (כתב-יד, קנון, תולדות הנוסח, תרגומים), ב' תולדות ישראל עד חורבן הבית השני, ג' רשימות כרונולוגיות. הכרך השני (תורה) לא בא לירינו; השלישי (נביאים ראשונים) מכיל את התרגומים, הקדמות רחבות והערות קצרות (רק לענין, הלופי נוסחאות אך לעתים רחוקות). התמונות ראיות לשבח מיוחד, בפרט אלה של הפרק "תולדות כתבי הקדש". פרקי השירה תורגמו כרגיל עכשו, בתרומים. ההקדמות וכן מכוונות להבנת ההדיוט המשכיל.

689. Bible. Tr. French. La Bible; traduite du texte original par les membres du Rabbinate français sous la direction du Grand rabbin Zadoc Kahn. Paris, Les Textes sacrés, (1928). 27: 38.

Le Lévitique 128 p. Proverbes 132 p.

המקסם בעברית וצרפתית עמוד מול עמוד. את הקדומים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 208

ושנה ד' ע' 217.

690. Bible. Amos. The book of Amos. Ed. by R.M. Gwynn. Cambridge, University press, 1927. xxxii, 55p., map. 11:17.

The revised version; ed. for the use of schools.

מתוך ההקדמה: מסורת השורה הזאת של פרושים היא לבאר לסטודנטים צעירים את התרגום המחקרי (וזה התרגום האנגלי הרשמי החדש) וגם לערך בצורה פשוטה את המסקנות החשובות ביותר של החקירה בזמננו. הפתיחה מבארת באופן מדעי-עממי את השאלות של ספר עמוס, מבלי לרדת לפרטים ולהוכחות. הפרוש רחב וגם הוא בלי ראיות מדעיות.

691. Bible. Job. Das Buch Job; übersetzt und erklärt von Norbert Peters. Münster in Westf., Aschendorff, 1928. xxviii, 517 p. 16:23.

= Exegetisches Handbuch zum Alten Testament, hrsg. von Alfons Schulz, Bd. 21.

692. Cassuto, U[mberto]. La Vetus latina e le traduzioni giudaiche medioevali della Bibbia. Roma, Anonima Romana editoriale, 1926. 18 p. 16:24.

Estratto da: Studi e materiali di storia delle religioni vol.II—1926.

נקרא על ספרו של בלונדריים: "Les parlers judéo-romans".

693. Eschenbach, Johann Eg. Die Auffassung der Stelle Isaias, Kap. 6, Vers 6 und 7, bei den Kirchenvätern und ihre Verwendung in der Liturgie; von der... theologischen Fakultät an der... Universität zu Würzburg als Preisaufgabe gestellt. (Würzburg, Bauch, 1927). 102p. 14:22.

על המעשה: Die glühende Kohle Is. VI, 6 und 7. Patristisch-liturgische Studie.

694. Gayford, S. C. Sacrifice and priesthood Jewish and Christian. London, Methuen, (1924). x, 178 p. 12:19.

ראה ע' 241. Bilder-Bibel für Kinder gezeichnet.

Gwynn, R. M. The Book of Amos. ראה למעלה מספר 690.

Kahn, Z. La Bible. ראה ע' 208 מספר 689.

695. Katwijk, D. J. van. Beknopte bijbelsche archaeologie voor gymnasia, hogere burgerscholen, kweek- en normaalscholen, door D. J. van Katwijk en G. Meima. Groningen, Wolters, 1928. 99p., illus. 14:19.

מלבד העובדות הארכאולוגיות כמש מכללה החוברת גם את העובדות החשובות ביותר של תולדות התרבות בישראל. העק הגון של החמוניות הוא פרי הדמיון ורק אחת מן 25 החמוניות היא צלום.

Luzzi, G. La Bibbia.

ראה ע' 208 מספר 688.

Meima, G. Beknopte bijbelsche archaeologie 695 ע' 209 מספר

Meiss, H. Echos des psaumes dans le Talmud. 212 ע' ראה

Peters, N. Das Buch Job. 209 מספר 691. ראה ע'

696. Stave, Erik. Samhällsliv egendom och arbete i Bibelns ljus. 2v. Stockholm, Svenska kyrkans diakonistyrrelsens bokförlag, 1927-28. 248, [1]; 187, [1] p. 14: 20.

1. Gamla Testamentet. 2. Nya Testamentet.

ספר החיים החברתיים, הרכוש והעבודה, באור כתבי הקודש, מכיל אסף הקורות סוציאליים לתקופת התנ"ך והברית החדשה; מחברו עסק בשאלות מיוחדות בעלות-ענין סוציאלי או סוציולוגי, שסדרן לפי התפתחות ההיסטוריה הישראלית-יהודית והנוצרית. המסקנות של הספר שיש ביניהן מענינות היו פתוחות יותר לקורא, אלו היה לספר מפתח.

697. Storr, Rupert. Die Frömmigkeit im Alten Testament. M. Gladbach, Volksvereins-Verlag, (c 1928). 295 p. 16: 24.

הספר נחלק לשלושה חלקים: יראת השמים בתנ"ך בהתפתחות ההיסטוריה, ער התקופה היוונית; יראת השמים בתנ"ך במבנה הפנימי (רעיון האלהות, מלכות ה', הדעה הדתית, התפילה, העבודה, המצוות המובנות, החפא והתשובה); ערכת הדת והמסור של יראת השמים בתנ"ך. — ספרים על יראת השמים בתנ"ך בתור מצב סוביקטיבי של הנפש כמעט שלא היו בידי המחבר, לעמדת זאת כמובן רבים על דבר דת ישראל בתור תופעה אוביקטיבית. המחבר הכיר בכור את התכונה המיוחדת של נושא, והשיב להבליט את הצד הפסיכולוגי שבשאלתו. התאור בהיר, והחמר מחולק היטב לפקיו.

698. Wagener, A[braham] J[akobus]. Afrikanische Parallelen zur biblischen Urgeschichte. Bonn, typ. Bonner Druck-und Verlagsanstalt, (1927?). 55 p. 14: 22.

Diss. Bonn, 1927.

799. Wutz, Franz. Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. Lieferung 1. Stuttgart, Kohlhammer, 1925. 176 p. 16: 24.

= Texte und Untersuchungen zur vormasoretischen Grammatik des Hebräischen, herausgegeben von Paul Kahle, II.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten Testament, herausgegeben von Rudolf Kittel, Neue Folge, Heft 9.

הספר הזה עורר רעש גדול בעולם המדעי בשעת הופעתו, כי מכוון היה להעמיד את כל בקרת נוסח המקרא על בסיס חדש מתוך השענה שתרגום השבעים מיוסד על נוסח עברי מעתק באותיות יווניות שחיה קדום הרבה יותר מנוסח המסורה ומתוקן יותר ממנה. אע"פ שלדעת ויץ קובעי נוסח המסורה השתמשו בנוסח המעתק גם הם. המחבר חושב בבטחון גדול שע"י התחשבות מדויקת עם התנאים הפלאוגרפיים אפשר להגיע כמעט בכל מקום מגרסאות השבעים, המשובשים הרבה פעמים, אל צורתו הראשונה של הנוסח המעתק ומתוך כך אל הנוסח העברי המקורי, וע"פ שמה זו כבר נסה להזהיר את נוסח התנאים. Die Psalmen, textkritisch untersucht, München 1925.

אחרי הוכחות שכבר נתעוררו על ספרו של וויץ בספרות ובעתונות המדעית לא פה המקום לעמוד על השאלה, עד כמה צדקו השערות המחבר ושמתו בתקון נוסח התנ"ך. ערכן הקיים של חקירות וויץ, כפי שמעיד בצדק מוציאן לאור Paul Kable במספרו Masoreten des Westens ע' 56, לא יהיה כלל בתועלתן לתקון נוסח המקרא, כי אם בטה שאפשר ללמד מהן על במיון חקרים של הצורות הדקדוקיות העבריות והשמות העבריים שאנחנו מוצאים מעתקים באותיות יוניות.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

700. Lake, K[irsopp]. The text of the New Testament. 6th ed. rev. by Silva New. London, Rivingtons, 1928. VII, 104 p. 10 : 15.
= Oxford church text books.

הספר הקטן הוא מורה דרך מצוין לכל מה ששויך לבקורת הנוסח ולתולדות הנוסח של הברית החדשה. השאלות המסבכות של היחסים בין עבודי הנוסח השונים מבוארות היטב ע"י אלני יחס ורשימות, וכל כתבי העתיקים מתוארים בקצור.

701. Ludwig, Emil. Der Menschensohn; Geschichte eines Propheten; mit 15 Zeichnungen von Rembrandt. Berlin, Rowohlt, 1928. 273, [1]p. 14 : 22.

ה. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אהל תורה ; ירחון. ראה ע' 203.

702. איבשיץ, ידונתן. דברי יהונתן על התורה ומועדים... הלכה ואגדה יחדיו... על כל מדרש חתום... כיאורים... בחריפות ובקיאות... מארנאו, דפוס לעזק, תרפ"ח. 72,1 דף 15 : 23.

[אפשטיין] עפשטיין, ב. מקור ברוך. ראה ע' 215.

הבחור ; ירחון. ראה ע' 203.

נוטמן, מ. בחינת המצוות. ראה ע' 243 במספר 894.

703. חיות, צבי הירש. מבא התלמוד ; מקורה כללית על תכניתו וסדרו... כללי הלכה ואגדה... דרכי חבלי והירושלמי והמדרשים... קורות התקנות והגזירות... חסיד [בילגוריא, תרפ"ח]. [1], 73, [1], [20] ע' 17 : 24.
נוסף שער שני בשם מבוא התלמוד, בסגנון המחבר כמו שהוא בדפוס הראשון.
בסוף, שמות וכנויים בתלמודי סאת חסיד ראובן מרגליות.

704. יפה, ישראל יעקב. תחית ישראל... מאמרים ודרושים העוסקים בכל שאלות החיים המקיפות את עמנו... מתובלים בהרכה מאמרי חז"ל מבוארים ע"ד ההגיון, סופר הדרת ישראל... פלפולים לסיומא של כמה מסכתות... מנשמת, דפוס מזל, תרפ"ו. [8], 216 ע' 16 : 25.

705. [מנדלזון] מענדילזאהן, יהודה ליב. ספר אמונת זרעים ...
 ע" כ' סדר זרעים ... כו מלוקט כ' מאמרי חכמינו ... בעניני זרעים המפורים
 בכל ש"ס ... ותוספות ... ומכיר שני פירושים: פ"י הפשוט ... ופ"י הארוך ...
 ונלוח בסוף קונטרס עיני יוסף מכנו של המחבר, ציונים, הערות על חס'
 אמונת זרעים ... ווארשא, (דפוס פרימקנט), תרפ"ח. [5], 3, [2], 123, [1], 79,
 52, 58, 96, 72, 77, [1], 11, [3] ע' 23 : 31.

706. מרגליות, ראובן. יסוד המשנה ועריכתה; סקירה
 כללית על השתלשלותה וסדרה. הוצאה שניה. חמו"ש. [1] ע' 15 : 22.
 קלרס, מ. תורת הארץ. ראה ע' 199.

רבינוביץ, א. ז. מסלות לתורת התנאים. ראה ע' 199.

707. Hananel, Ascher Isakoff. Der Ehescheidungsbrief im
 jüdischen Recht. Breslau, typ. Rotenberg, 1927. [3], 47, [2]p. 14 : 22.
 Diss. Breslau.

708. Lattes, Dante. Leggende orientali; leggende e favole di
 antichi maestri; tr. da Dante Lattes con illustrazioni di Emanuele
 Glicenstein. Firenze, "Israel", 1927. 141 p., illus. 16 : 23.

=Collana scolastica della Biblioteca Dario Ascarelli, v. 1.

709. Meiss, Honel. Echos des Psaumes dans le Talmud.
 Préface de M. Neuburger. Nice, Société générale d'imprimerie,
 (1926). 275 p. 19 : 24.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

יואל, ע. תורת הפילוסופיה הדתית של ר' חסדאי קרשקש. ראה ע' 196.

710. Aschkenasy, Friedrich T. Auf Gottes Wegen. Leipzig,
 Kaufmann, 1928. 439, [1] p. 16 : 23.

711. Birnbaum, Nathan. Im Dienste der Verheissung.
 Frankfurt a. M., "Hérmon", 1927. [3], 82 p. 14 : 22.

הספר הזה הוא סיכום התפתחות חיון של בירנבוים. הוא נעשה לקטגור קשה נגד
 האורתודוקסיה על חולשתה החולכת וגדלה ועל התקרבותה להלך מחשבות הציונים ומעשיהם
 שלפי דעתו צריכים להתרחק מהם תכלית רחוק. אין צריך לומר שב. נלחם רק נגד מעשי
 הציונים, לא נגד הרעיון הציוני. גם איז תופסת אצל ב. מקום חשוב מאד. "הארץ (ויא
 אי) היתה לנו תמיד ארץ ההוה. וחמיר היתה משרת שאיפותינו הנלחבה להתקשר
 עמה יותר ויותר. הוא רוצה בעבודה ארץ-ישראלית אך בלי פוליטיקה גבוהה. בלי
 אילוצות מסוכנות. עצם משרת ב. עוברת את גבולות איז ומכוונת להצלחה ולהרמתה של
 היהדות בכללה. שני תנאים הכרחיים צריכים לקיים לשם כך: העברת היהודים אל

החקלאות וחיי הכפר (הוא מודה שבשעה זו רק אי יכולה לבוא בחשבון בתור מקום להתאכרות), ואחור כל העם היהודי לפעולה רוחנית ומדינית משותפת. בהתאם להשקפתו היסודית הוא רוצה לראות את ערת ישראל הכללית, המקיפה את כל העולם, מאורגנת על יסוד רוחני תיאוקרטי. הוא מדמה אותה אל הכנסייה הקתולית ומפיל על הכהונה הדתית תפקיד מיוחד של מנהיגים.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה למטה מספר 713.

712. (Lucas, Jean Maximilien?). The oldest biography of Spinoza; ed. with translation, introd. annotations etc. by A. Wolf. London, Allen, (1927). 196 p., ill. 14: 21.

713. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2., völlig Neubearb. Aufl... Hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1928. 20: 28.

33—36. Lief., Bd. II. col. 929—1312. Gegenreformation—Gossnersche Missions-Gesellschaft.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה ה' ע' 81.

על הסדר הכללי של אנציקלופדיה זו ועל השיבותה דברנו בקריית ספר שנה ה' ע' 81—82. הפעם נסתפק להמשיך את רשימת הערכים הנוגעים בענינים יהודיים (שמות תנכיים לא נרשמו כאן).

Geiger, Abraham; Geist und Geistesgaben im A. T. und Judentum; Geister im A.T. und Judentum; Gelübde im A.T.; Gerechtigkeit Gottes im A.T. und Judentum; Gericht Gottes im A.T. und Judentum; Gericht und Gerichtsverfassung in Israel; Geschichtsschreibung im A.T.; Gesetz im A.T. und Judentum; Gethsemane; Gewitter im A.T.; Ginzberg, Louis; Glaube im A.T.; Gleichnis im A.T. und Judentum; Gnade Gottes im A.T. und Judentum; Götzendienst im A.T.; Goldenes Kalb; Goldschmidt, Lazarus; Goldziher Ignaz; Golgatha.

714. Schwartz, M[artin]. Faith and science; a treatise on religion as reconciled with science and rationalism, including a refutation of atheism, scepticism and Darwinism. London, typ. Narodiczky, 1926. [2], 181 p. 14: 22.

715. Spinoza, Baruch. Benedykta Spinozy Rozprawa teologiczno-polityczna... W spolszczonym skrócie B. Schlagera. Warszawa, "Bez dogmatu", 1928. 60, [2] p. 16: 24.

716. Spinoza, Baruch. The correspondence of Spinoza. Tr. and ed. with introduction and annotations by A. Wolf. London, Allen & Unwin, (1928). 502p., diagrs., facsim., ports. 14: 22.

Wolf, A. The correspondence of Spinoza. ראה המספר הקודם.

Wolf, A. The oldest biography of Spinoza. 712 מספר 213 ע' ראה

ה. קבלה חסידות.

הורודצקי. ש. א. החסידות והחסידים. ראה ע' 193.

717. [ליברזון] ליבערזאהן, חיים בן ישעיה. ארץ החיים ... מאות מאמרים ... בחסידות ויראת שמים ... על פסוקי תנ"ך ומדרשו חז"ל וגם הרבה פסוקים ... ושיחת צדיקים ... פשעמישל, דפוס פריינר, תרפ"ז. 126, 2 ע' 15 : 23. ע' 1-2 מפתח לשמות צדיקים.

718. נחמן בן שמחה מברסלב. ס' אות ברית ... כל העצות ... לענין שמירת ברית קודש ... והחוקונים למו שכבר נכשל ... בפגם הכרית. מלוקט מהספר ... "ליקוטי עצות" ... ומספרי "ליקוטי הלכות" מהלמדיו ר' נתן ... הצגנו בסופו גם ספר, תיקון הכללי שהם עשרה קפיטל תהלים ותפלה נוראה אחרים ... ווארשא, דפוס לוינאפשטין, תרפ"ז. 72, 32, [4] ע' 11 : 14.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

719. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח עם מאתים שלשים ושמונה פירושים ותוספות מאת ... גאונים ... וחסידים ... מארנא, לעזער, (1928). [4], 144 ע' 15 : 22.

יונג, א. מחזור. ראה המספר הבא.

720. מחזור. סדר תפלות המועדים לפסח, שבועות ומסכות לבהכ"ז. מרכז היהודי; עם הקדמה, הערות ובאורים מאת ... אליהו בן מאיר צבי ... יונג. נסדר ממחזור אדלער ... והונה ... ע"י מרדכי ראבינאוויץ. ניוארק, מרכז היהודי, תרפ"ז. [3] דפים, VII ע', 256 דף, ע' 257-262.

256 דף עברית ואנגלית עמוד מול עמוד. ע' 257-262 רק אנגלית.

סדרתפלות הוא מתורגם לאנגלית. הרב חרץ בשנים קשיש בחכמה הד"ר יונג. הפאיר את ההדפסה הזאת כהקדמה בעלת ארבעה פרקים: א. בית התפלה - בית הקהל, ב. בית התפלה - בית ד', ג. מדוע נתפלל בעברית? ד. זמרה קהילתית. הפרקים האלה הגם מספרו היקר "Living Judaism" הוצאת שניה, ניורק, תרפ"ז.

בסוף הספר ישנן שתי הערות חשובות מאת הרב ד"ר הרמן אדלר ו"ל, (מי שהיה רב הכולל לקהילות הנאחדות של בריטניה). אחת ע"ד חג הסוכות ואחת ע"ד חג השבועות. גם שתי הערות מהד"ר יונג - לברכת כהנים ולתפלת קריש. ח. ש. ניו הויזען.

721. Hertz, Emanuel; ed. Abraham Lincoln, the tribute of the synagogue, edited by Emanuel Hertz. Foreword by J. H. Hertz. Preface by Nicholas Murray Butler. New York, Bloch pub. co.,

1927. xxi, [1], 682 p. 25 port, facsimis. 16 : 24.

נאומים ומאמרים של רבני אמריקה על אברהם לינקולן, משנות 1865-1927. נשמעים כאן כחמישים רבנים מכל חסוגים, סימן כמה חביב היה לינקולן על אנשי אמריקה.

ראה ע' 214 מספר 720. בחזור. Jung, L.

722. Kornitzer, Leon. Rômemôss El; jüdische gottesdienstliche Gesänge. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. III p. 27: 33.

תוֹר־נְגִינָה לְשַׁבְּחוֹת, לְמוֹעֲדִים וּלְהוֹדוּמְנוּיֹת שׁוֹנוֹת. הַהֲקֵדָמָה בְּגֵרָמְנוּיֹת.

723. Lampel, S. Synagogengesänge für Kantor und gemischten Chor mit und ohne Begleitung der Orgel. Leipzig, Kauffmann, (1927). [2], 149 p. 26: 33.

י. הִיסְטוֹרִיָה וְהַמְדָּעִים הַקְרֹבִים אֵלֶיהָ.

724. [אפשטין] עפשטיין, ברוך בן יחיאל מיכל. סקור ברוך; יכיל קורות חיי אבותי וחיי אני... עם זכרונותי מחיי הדור הקודם מחיי רבני וחכמיו... ומחיי האומה בכלל בארבעה חלקים וקדם לו מבוא גדול ב"ד פרקים... לתאר ארצות חיותם וסדרי למדינתם של חכמי ישראל בימי קדם... ויילנא, דפוס רב, תרפ"ח. 26: 17.

חלק הסבא [5], 188, [2], 666, [2] ע', חלק א' [5] ע', ע' 660-940. חלק ב' [5] ע', ע' 941-1160, [1] ע', חלק ג' [5] ע', ע' 1163-1674, [1] ע', חלק ד' [5] ע', ע' 1677-2038, [2] ע'.

נורדון, י. 5. כתבי... ראה ע' 193.

725. וירגה, שלמה אבן. שבט יהודה... יספר בו צרות... ישראל בארצות העמים, עם וכוהים רבים בענין הדת... ונסים... נעשו לבני עמנו במלכות אוטמאן, וגם צורת הכית ותכונתו, ורשה, (טרקלין), תרפ"ח. [7], 188, [1] ע' 15: 21.

726. פשאנאווסקי, יאן. וואס מיינק אויגען האבען געזעהן אין די שוידערליכע טעג אין פראנקרעך. ווארשע, צוקער, 1928. 42, [1] ע' 14: 21.

727. Anchel, Robert. Napoléon et les Juifs. Paris, Les Presses universitaires de France, 1928. xxxi, 598, [1]p. 14: 23.

728. Еврейский общественный комитет помощи погромленным („Евобществом“). Еврейские погромы 1918-1921. Москва, „Школа и книга“, 1926. 134, [1] стр. 27: 36. ע' 1-78 תאור כללי של תקופת הפוגרומים באוקראינה עם תמונות רבות. ע' 79-133. תמונות בלבד. המקום ובחירת החבר ע"י ו. ס. אוסטרובסקי.

Островский, 3. Еврейские погромы 1918-1921. ראה המספר הקודם.

729. Гессен, Юлий. История еврейского народа в России. 2 тома. Ленинград, (изд. автора), 1925-27. 244; 234, [2] стр. 17: 26.

ברך א'—הוצאה שניה מקצרת. ע' 240-242 רשימת של 82 חקירות של הסתבר ששמשו יסוד לעבודתו זו ושמהדרות ביתר פרס על נושאים שונים.

730. **Gonsiorowski, Herbert.** Die Berufe der Juden Hamburgs von der Einwanderung bis zur Emanzipation. Hamburg, typ. Brünner, 1927. [2], 84 p. 14:22.

Diss. Hamburg.

ע' 82—83 ביבליוגרפיה.

731. **Lecache, Bernard.** Au pays des pogromes. Quand Israel meurt. Avec dix hors-texte d'après des documents photographiques recueillis sur place par l'auteur et une carte de la région. Paris, "Progrès civique", (1927). [5], 258 p., plates. 12:19.

732. **Schön, Josef.** Die Geschichte der Juden in Tachau. Brünn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1927. 161, [1] p., ill. 15:22.

733. **Smith, Judith F.** Studies in Hebrew history. London, Sands, 1928. x, [1], 173 p. 12:19.

Reprinted from the English, "Messenger of the Sacred Heart", June, 1923—April, 1926.

תאור עמקי של מארעות ואנשים בתולדות היהודים, בשביל קוראים קתוליים בכונה

לרומם את נפשם.

734. **Sternberg, Adalbert, Graf.** Päpste, Kaiser, Könige und Juden. Leipzig, Volkmar, 1926. 84 p. 16:23.

— Tagesfragen, Heft 2.

ע' 53—84 מאמרים שונים שלא נזכרו על השער.

735. **Torrès, Henry.** Le procès des pogromes; plaidoirie suivie des témoignages de M-mes la comtesse de Noailles et Séverine [a. o.]. Paris, Les Editions de France, 1928. [4], ix, 270 p. 12:18.

736. **Винавер, М[аксим] М[oiseевич].** Недавнее; (воспоминания и характеристики); 2-ое изд. дополн. Париж, (тип. Voltaire), 1926. XI, [2] 320 стр. 15:21.

הספר מכיל תרסתיסמוקוט של עסקנים וסופרים שאתם נפגש הסחבר. ביניהם המשה יהודים: אנסקי, מ. קלישר, ג. בלומנפלד, נ. גולדנבוך ופסובר (3 האחרונים היו עורכי דין מלומדים ברוסיה). הוצאת א' חופיעה 1917.

737. **Zsidó Plutarchos II.** Bacher Vilmos, Bloch Mózes, Kaufmann Dávid. 3 képpel. (Budapest, typ. Biró), [1927 ?] 76 p. 12:18
(Népszerű zsidó könyvtár, sz. 19).

Bacher Vilmos, irta Heller Bernát. — Bloch Mózes, irta Guttmann Mihály. — Kaufmann Dávid, irta Edelstein Bertalan.

יא. עם ישראל בהרה.

738. לעמקין, רפאל. די ארגאניזאציע פון די אידישע קהלות... ווארשע,

(רפוס רענאמא), 1928. 80 ע' 15:22.

= אידישע יידישע ביבליאטעק, נוס. 1.

השער גם בפולנית. תכן: ראס קהלות-געזעץ. דער וואהל-רעגולאמין. — די

וואהל-פערארדנונגען. — קאמענטארען און מוסער-דאקומענטען.

739. The American Jewish committee. Twenty-first annual report. New York, (Herald square press), 1928. 184 p. 13:18.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

740. Belloc, Hilaire. The Jews. (2nd ed.) London, Constable, (1928). xvii, 308 p. 11:18.

Constable's. miscellany of original & selected publications in literature.

את הספר בגרמנית. ראה ק.ס. שנה זו ע' 99. הוצאה א' הופיעה בשנת 1922.

על הספר דובר כאן לרגלי הופעת התרגום הגרמני. בשביל החוצאה החדשה הזאת

כתב המחבר מבוא חדש אשר בו הוא מרגיש שאינו אנושישט, כי אם לוחם נגד. הממשלה

היהודית במוסקבה ונגד שלטון-הכסף הבין-לאומי. הציר השני של כל היהודים.

ראה ע' 206 Jüdisches Jahrbuch für Gross Berlin.

741. Levy, Jakob. Die Schächtfraße; unter Berücksichtigung der neuen physiologischen Forschungen; mit einem Vorwort von Ulrich Gerhardt. Berlin, (Itzkowski), 1927. [2], 25 p. 14:22.

בע' 24-25 ביבליאטעק.

742. СССР. Центральное статистическое управление. Отдел переписи. Всесоюзная перепись населения 17 декабря 1926 г. Краткие сводки, выпуск 4: Народность и родной язык населения СССР. Москва, ЦСУ СССР. 1928. XXIX, диаграммы, 138, [1] стр. 17:25.

המפקד הסטטיסטי שנערך בחורף 1926 בכל ברים המועצות יש לו חשיבות רבה

והתרונות ניכרים לגבי ותר המפקדים שנערכו בשנות 1920, 1921 (מפקד נוסף באוקרינה).

1923. המפקדים הקודמים סודרו בתקופת מלחמת-אזרחים ברוסיה ולא הקיפו את כל שטח הסיונה. המנגנון הממשלתי שרם התגבש והאמצעים הסטטיסטיים לא הגיעו לגובה הדרוש.

המפקד של 1923 הקיף רק את תושבי הערים ואף הוא היה רחוק משכלול טכני ומדעי.

המפקד של 1926 הקיף את כל הסיונה בגבולותיה הקיימים זה שנים מספר וסודר וכוון

בתשומת לב וכדאנה רבה. בעזרת הכוחות האתנוגרפיים של אקדמיות הסרעיים. ההכנה

הרצינית של המפקד ובמדה ידועה גם התלהבות המשתתפים בהגשמתו מקריבים אותו אל

המפקד הראשון הרוסי של שנת 1897. שתוצאותיו בזמנו נתנו את המפתח להבנת המבנה

החברתי של חומי היהודים ברוסיה.

החוברת שלפנינו היא הרביעית בשורת הסכומים המקוצרים והראשונה שיש לה ערך לגבי האוכלוסין העברים. היא מוקדשת לשני סימנים דימוגרפיים שהם משלימים אחד את השני: לאום ושפה, וע"י כך מקבלת החוברת הזאת ערך פוליטי מיוחד כשביל רוסיה רבת האומות והגזעים.

אנו קוראים בהקדמה כי בכרטיס הנפקר (סורמולר אישי) נותנה לשאלת הלאום כונה אתנוגרפית בעיקר. אולם בכ"ז לא היה ראוי הסטטיסטיקן הרושם לשנות את תשובת הנפקר בדבר הלאום, שאליו הוא משתייך לפי דבריו. הקו האפיקי הזה הוא אשר מכניס ענין פוליטי אל תכנית המפקד, כאשר יש בו מן ההגדרה העצמית של התושב. השפה — פרושה השפה המדוברת, ובמקרים מסופקים — שפת האם.

בשפה הסטטיסטית העברית יש לקות שתוצאות המפקד תתנה תשובה על שתי שאלות עיקריות: (1) איזה שניים חלו במבנה הכלכלי של המוני יהודי רוסיה, (2) כיצד השפיע על היהדות הרוסית בשול תחום המושב. על השאלה הראשונה אין החוברת נותנת תשובה, כי החלוקה לפי המקצועות ומקור הפרנסה מרם נעשתה. אשר לשאלה השנייה, מוצאים אנו כמה עובדות מענינות, אם כי החמר גלמי ושלש הסבלאות היסודיות שבחוברת אינן סבלאות-חקירה אלא סבלאות מסכמות, מספרים כלליים.

סבלא א' מחלקת את התושבים לאומותיהם לפי מקום מגורם — בערים או בכפרים. סבלא ב' מחלקת את התושבים ללשוניותיהם. הסבלא הכי חשובה היא סבלא ג', שהיא נותנת את חלוקת התושבים לאומותיהם וללשוניותיהם, בערים ובכפרים לחוד, גברים ונשים לחוד, בכל יחידה פלכית וגלילית. הסבלא הזאת נותנת גם ידיעה ממשית מהחלוקה הסטטיסטית של יהודי רוסיה אחרי בשול „התחום“ וגם מאפשרת נתוח ובקרת של המספרים הכלליים הנכללים בשתי הסבלאות הקודמות. די לעלעל את ההקדמה המצומצמת בשביל להוכיח שיש ויש ענין רב לנתח את המספרים הכלליים, הנוגעים ליהדות הרוסית, כי שנים כבירים חלו בה והם בולטים בכל שורה ושורה של הסבלאות, המוקדשות ליהודים. הקו הראשון הכולל — הפחתת מספר היהודים ברוסיה, במשך 30 שנה הופחת מספר היהודים ברוסיה מ-5 מיליונים עד 2.6 מיליונים, באחוזים אל מספר האוכלוסים הכללי. — מ-40% עד 1.8%. הבאור לזה — קריעת שטחים רחבי-ידים ומיושבים יהודים ממדינת רוסיה, אולם מלבד זה מרגישה ההקדמה שמספר היהודים אשר עזבו את רוסיה בתור מחגרים במשך השנים האחרונות קרוב ל-770 אלף.

לא פחות מענין הלשוניות. השפה היחידה ברוסיה שיש לה אכספנסיה רחבה היא השפה הרוסית ואין זה חדש. מבין 2.600.000 יהודי רוסיה משתמשים בשפה היודית רק 1.885.000 איש — רק שני שלישים. באסן יחסי גדל מספר יהודי רוסיה במשך 30 שנה (אם להוריד את תושבי השטחים שנקרעו מרוסיה) ב 6.4%; מספר דוברי יודית הופחת ב 22.5%. הגרעון הלאומי הזה ניתן לנתוח גיאוגרפי מפורט בנבולות הגלילים והפלכים. כל סחוז ומחוז יש לו מדת התבוללות מיוחדת.

עבוד מלא של חמר המפקד, השואה וצלב של כל הסימנים החשובים בשבילינו, סבלאות-חקירה ועבוד מתמשי — היו מכניסים אוצר יקר-ערך אל הספרות הסטטיסטית העברית. אולם זאת היא עבודה עצומה הדורשת תוצאות מרובות — ענין לשנים. לפיכך יש להתעמק לפי שעה במספרים הניתנים לנו בחוברת הזאת ובסכומים המקוצרים, כי גם החוברות העתידות לצאת ישפכו זרם אור על מבנה היהדות הרוסית בימינו. אם לגשת אל החוברת המונחת לפנינו לשם נתוח, בכלי חשבון, כדאי לחקור את המספרים הכלליים שהיא נותנת.

וללמד אותם. אם לא מסקנות ברורות — רמזים חשובים אפשר יהיה להוציא מהעבודה הזאת. החבורה מכילה מכלל נוספת המציגה את היחס המספרי בין הגברים והנשים בכל עם וגזע. יש לציון שהמפקד מבדיל בין חמש קבוצות יהודים: יהודי מערב (זה הרב המכריע), יהודי קרים, גרוזיה, קזקז ואסיה התיכונה. את השפה המדוברת של ארבע הקבוצות האחרונות החבורה אינה מראה, ולא ידוע מתוכה באיזה דיאלקט מקומי הם משתמשים. ועוד הערה — בשביל הקוראים שאינם מכירים את תנאי רוסיה: ברוסיה מכירים רק בשפה אחת של היהודים והיא יודית המדוברת ובכל מקום שהחבורה מזכירה שפה עברית — קרא יודית מדוברת.

החבורה הורפסה בתשומת-לב, ושגיאות הרפוס מעטות. הסכומים אינם משתנים בכל המבלאות, בודאי מסכת העדר חשובות על אי אלו שאלות, ואת זה יצטרך לזכור כל מי שירצה להוציא מספרים יחסיים מהמבלאות.

לוי שניידר.

743. York-Steiner, Heinrich. Die Kunst, als Jude zu leben (Minderheit verpflichtet). Leipzig, Kaufmann, 1928. 655, XIX p., port. 15 : 23.

יב. ציבורות וידיעת א"י.

בלקין, י. השמרונים. הערכים אשר בארץ-ישראל. איפה הם עשרת השכמים. ראה ע' 192.

נורדון, א. ד. כתבי... ראה ע' 192.

נשורי, מ. ש. מסלילת הכביש עד כניית בית הפועלים. ראה ע' 193.

החלוצין הצעיר. פולניה. חוברת לחברים. ראה ע' 205.

הרצל, (כ.ג.) ת. ספרי הימים. ראה ע' 194.

כהן, מ. עולמי. ראה ע' 196.

נורדון, מ. כה אמר נורדון. ראה ע' 196.

סמילנסקי, מ. זכרונות. ראה ע' 197.

744. השומר הצעיר. פולניה. דין וחשבון מהועידה הארצית השביעית...

י"ז—כ"ג תשרי תרפ"ח ... ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי בפולניה, 1928. 58, [8] ע' 15 : 22.

745. באראכאוו, ב[ער]. געקליבענע שריפטן II. אונטער דער רעד-

דאקציע פון ב. לאקער. ניו יארק, באראכאוו-ברענטש 14, אידיש נאציאנאלער ארבעטער-פארבאנד, (1928). LII, 300, [1] ע' 3 תמונות. 15 : 23.

בהתחלת הספר באה ביבליוגרפיה, הקדמה של העורך, ומאמרים של מ. א. בורוכוב (אכיו של ב. ב. ב.), ליוכה בורוכוב (אשתו), י. בן-צבי וש. קפלנסקי, כרך א' בשם ד. ב. באראכאוו, פועלי-ציון שריפטמן ערשטעם בוך, חופיע בהוצאת פועלי-ציון בגורדורק בשנת 1920.

די מזרח וואנט. ראה ע' 206.

746. מילייקאווסקי, נתן. פאלק און לאנד. ניו יארק, חש"ד, 1928. 125 ע' 21:14.

747. סירקין, נחמן. געקליבענע ציוניסטיש-סאציאליסטישע שריפטמן. באנד 1-2. ניו יארק, פועלי ציון, 1925-6. [1], 318; [1], 314, [3] ע' 2 תמונות. 15 : 23.

די ציוניסטישע פרייע פרעססע. ראה ע' 204.

748. שפראך, פ[רינקע]. די ציאניסמן; ווער זיינען זיי און וואס ווילן זיי. כארקאוו, "שטערן-ביבליאטעק, 1926. 72 ע' 13 : 17.

בקרת חרופה על הציונות מנקודת ראות "יבסקית". פרקים אחדים של הספר : "ציונות — עסק בשביל מלכים" (ע' 10), "יחד עם הבנדרים" (ע' 19), "איך האדון (ז. א. אנגליה) מתנהג עם הכלבלב (ז. א. עם היהודים בא"י)" (ע' 35).

„Арнос“, представительство по Египту, Палестине и Сирии. Торговый бюллетень. ראה ע' 191.

749. Baikie, James. The glamour of Near East excavation : an account of the treasure-hunt for the buried art, wisdom and history of the ancient East, from the Nile to Babylon, the adventures, disappointments and triumphs of the hunters, and the knowledge thus acquired of the ancient world. London, Seeley, 1927. 348 p., ill. 14 : 23.

ב. מדבר על החפירות החדשות במצרים אשור בבל וארץ ישראל, וגם על התרבויות המוארות ע"י החפירות האלה, על ההיסטוריה האמנות וכו', דבריו עממיים ובהירים. בפרק "ארץ ישראל" הצטמצם בחפירות עצמן. ברוחב מיוחד דבר על החפירות שספר ה Pal. Expl. Fund בירושלים בשנת 1923. בנוגע לחפירות, החברה העברית לחקירת א"י ועתוקותיה אצל החומה השלישית ב. עוד נמנע מלחזק משפט. הספר מכיל תמונות טובות. ראה ע' 221 מספר 753.

750. Granovsky, A[braham]. Bodenbesteuerung in Palästina. Berlin, Jüdischer Verlag, 1928. 119, [1] p., tables. 15 : 23.

את הספר בעברית ראה ק.מ. שנה ד' ע' 192.

Die Jüdische Jugend. ראה ע' 205.

Jungzionistische Blätter. 205 'ק 7אח.

751. Kritika sionismu... Praha, Svaz Čechů Židů v Českoslov. republice, (1927 ?). 38 p. 13:18.

Lederer — Assimilace versus Sionism. Otakar Guth—Kritika Sionismu. Bankrot Sionistické politiku s doslovem.. G. V. Prazsky-Cesti intelektualové o ceskožidovstvi a Sionismu.

752. League of Nations. Mandates. Statistical information concerning territories under mandate. Geneva, typ. Atar, 1928. 15 p. 21:33.

= Publications of the League of Nations, VI A. Mandates 1928. VI A 4. p. 2—3: Palestine (population, trade, public finance).

Linkes Zentrum. Mitteilungs-Blätter. 205 'ק 7אח.

753. Macmunn, Sir George. Military operations: Egypt and Palestine from the outbreak of war with Germany to June 1917; compiled by Sir George Macmunn and Cyril Falls. (2 vol.). London, H. M. Stationery off., 1928. XVIII, 445 p., 12 maps; 15 maps. 15:23.

History of the Great war based on official documents by direction of the historical section of the Committee of imperial defence.

כרך ב' מכיל את המפות בלבד.

754. Menasce, Jean de. Situation, du sionisme. Paris, Plon, 1928. 55p. 12:20.

Extrait du cinquième numéro de Chroniques du "Roseau d'or".

755. Nourrisson, Paul. Visions de pèlerinage; souvenirs de Palestine. Paris, Lecoffre, 1928. 103, [1]p. 12:18.

נ. מספר על נסיעת קהלים צרפתים שעלו לא"י באביב 1927. המחבר מסתפק ע"פ רוב לתאר את הרגשות הקולים החדות. כרגיל ראו רק מקומות קדושים נוצריים.

756. Picard, Leo. Zur Geologie der Kischon-Ebene. Mit 2 geolog. Karten nebst Profilen, 4 Textfiguren und 4 Abbildungen. Leipzig, Hinrichs, 1928. 72 p., diagrs. 15:23.

"Sonderdruck aus der Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins, Bd. 51."

757. Pinsker, Lev. "Autoemancipación" exhorto a sus correli-gionarios por un judío ruso (Leon J. Pinsker); con un prefacio de Ajad Haam. Traducido y prologado por S. Liebeschütz con un apéndice sobre la personalidad del Dr. León I. Pinsker. Buenos Aires, Edición del traductor, 1926. 36p. 15:22.

758. Ruppin, Arthur. The agricultural colonisation of the Zionist organisation in Palestine. Tr. from the German by R. J. Feiweil. London, Hopkinson, 1926. VIII, 209 p. 14:22.

עם טבלאות ומפת א"י. את הספר בעברית ראה ק.ס. שנה ב' ע' 238.

Tygodnik zydowski. 205 ר ה ע'

Zionist organization. Czechoslovakia. Zprávi-Nachrichten.

ראה ע' 205.

יג. אתנוגרפיה, פרלקלור, אמנות.

759. בערנשטיין, א. מ. מוזיקאלישער פגס; ניגונים ואמלונג פון יידישן פאלקס אוצר, מיט טעקסט און ערקלערונגען. בוך 1. ווילנע, ווילנער אידישע היסטאריש-עטנאגראפישע געזעלשאפט אויף דעם נאמען פון ש. אנ-סקי, 1927. XXVII, 96 ע' 30:23.

760. טויבש, ליבל. תלמודישע עלעמענטן אינ'ם יידישען שפריכווארט מיט אן אנהאנג: תלמודישע געפליגעלטע ווערטער און דער יידישער שפראך; א בייטראג צום יידישען פאלקלאר. צווייטע פארבעסערטע און פארמעחרטע אויפלאגע. ווין, דפוס כנורה, תרפ"ח. 69, [1] ע' חמנות המחבר. 21:15. הוצאה ראשונה (ג"כ תרפ"ח) ראה ק.ס. שנה ד' ע' 235.

761. מאטקע חב"ד אדער וויטצע איבער וויטצע. שטחנע וויטצען אין ריין ווארגאן. 11-טע אויסגאבע. ניו-יארק, הובר פאבלישונג קאם, (1926). 59 ע' 20:14.

762. Hoffmann, Tassilo. Jacob Abraham und Abraham Abramson; 55 Jahre Berliner Medaillenkunst 1755-1810. Mit 42 Lichtdrucktafeln und 10 Bildbeilagen. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1927. 158p. [1], 24:31.

—Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums, Nr. 31.

לפנינו המונוגרפיה המצוינת הראשונה על שני מדלירים יהודים שזמן פעולתם חל בתקופה כה ערה בהר"ן, בתקופת מנדלסון. ראויים הם המדלירים והמפתחים היהודים למונוגרפיה מקפת ואם עדיין לא שמו לב להם, ובכללם לאלה המיוחדים, שרדעו להעלות את מלאכתם ליד אמות כמש. הרי זה רק מפני העזובה הרבה השוררת במקצוע זה. במאה הי"ח ולפניה עוד היו אמני-המטבע היהודים, המטבעים, אמנים בחסר עליון ובכל אופן אומנים מהירים במלאכתם. בעת פעולתם של שני המדלירים שלנו אברהם האב (1723-1800) ואברהם אברמסון (1754-1811). שהמונוגרפיה מוקדשה להם, היה מצבה של המדלירה הגרמנית ירוד מאד. שלטון הברוק,

התאורים המקובלים, השכלונה הנהוגה, החוקים בכתבות המוצעות על-ידי משוררים והויזירונג-המצוירים בידו צירים שאף הם קבלו את ה-אינונציות מאחרים (מכאן הכתבות *invenit*... שבמדליות), כל אלה עשו את המדליה למלאכה שאין עמה אמונת בכלל.

המחבר, לא-יהודי, נפגש במקרה לרגלי עבודתו כשני שמות המדלירים הבולטים וביהוד בשמו של אברמסון ואח"כ נפגש גם באסף של יציקות-גפרית נעלם עד שקשה היה לו לומר ולא למפל בהם כמונוגרפיה מיוחדת — כה הוא מספר בחקדמותו. ועבודתו הוכתרה בהצלחה. פרקים יפים הוקדשו בספר לאב ולבן, ביחוד לאחרון. כאן אנו נפגשים בפעם הראשונה, לאחר שרבים הזכירו רק אגב ארחא את שני המדלירים, בפרטים חשובים מאד. הכל שהמחבר לא הקדיש יותר לאברהם (האב). החמר הנמצא בירינו על מדליר זה הוא כה מועט, עד שגם המחבר מוכרח לרדג על פרטים מחייו הבנויים כאן רק בצורת השערה. וחבל ביותר משום שעם אברהם אובד לנו חוט של משפחת ספתחים עתיקה (כי המקצוע הזה היה נמסר מדור לדור ושם המשפחה פ"ח — פתוח-חותם — יוכיח). אולי יש באמת לחפש את מקורה של משפחה זו בכרנדבורג, שבה פעלה משפחת ספתחים באבן חן בשם אברהם.

בכל אופן מהצר האמנותי אין להאריך את הדבר ולהקדיש מקום גדול לאברהם. בכל עבודותיו הוא נראה כאומן-יד מוב הידוע את מלאכתו ונמצא תחת השפעת הברוק בן דורו. לעומת זה הקדיש המחבר את תשומת הלב הררשה לאברמסון (הבן). אולי מוושטשת כאן במקצת יהדותו של אברמסון או לא הראתה לנו כלל כגון בתאור המלחמה של לואוס (Loos) נגד אברמסון, אשר עם הקנאה שאמן חש לחברו לא היה נקי גם משנאה אליו בתור יהודי. פעולתו של אברמסון שהתחילה עוד בחיותו בן מ"ז הראתה תיכף על כחו בפורטרט. עודו נער והוא עוזר לאביו בעבודתו. פתוח החותמות למדליות, ואז הוא מפתח את הפורטרטים בשעה שהאב מפתח את התיאורים האליגוריים שברורם כגון המדליות למנדלסון (בערך בשנת 1770 — קורפוס מספר 251) ולברוקסן (1778, קורפוס מספר 188). הודות לנסיעת-למוד במשך 4 שנים (1787—1791) למד אברמסון הרבה מאד. הוא שב והביא אתו את ידיעת המטבע העתיקה וזו השפיעה עליו בפשטותו, ובהיותו בעל עין חדה וכשרון פלסטי הביא את המדליה שלו לידי אמונת. כיצד הבין את מקצועו אפשר לראות מתוך הדעות שאברמסון חבץ בשאלת המדליה והמטבע כסחברתו: Versuch über den Geschmack auf Medaillen und Münzen, Berlin, 1801. בפורטרטים אחרים השיג את הדמיון והמפואי והאכספריטיביות, שיש לתמוה בתקופה ההיא ובמקצוע שנעשה כה שכיח הודות לשטנץ. אני מונה לדוגמא פורטרטים כשל איצטג וולצר ורבים אחרים, המפליאים במסירת האפי המיוחד.

הספר שלפנינו נותן אפשרות להכיר את יצירתו המקפת של אברמסון, הודות לפרקים חשובים והמענינים שבספר וחלק הקורפוס. בחלק הקורפוס לא מנע המחבר מעצמו כל יגיעה בכדי לתת לנו פרטים על כל מדליה והשבעתה, את מספר ההשבעות, המסקל, חתכות ושמות האספים והוא נותן גם תרגום גרמני מלטינית-הרועץ של המדליות. בצלומים לקורפוס שנדפסו בשנים ובהדור רב בדפוס-אור יש חמר מענין מאד. הרגילים אצל המקצוע יודעים מה רבה העבודה הררשה לחשגת כל זה ויודעים גם כמה חשוב החמר הזה. כמו כן רב ערכם של הרשומים השונים שבטקסט עצמו כגון תמונת אברמסון, תמונת אברהם, פכסיטלה של אינסטרקציה לאברהם בתור מדליר החצר עם חתימת פרידריך הגדול וכן וויזירונג' שונים. חמר מאד בספר מפתח השמות ואולי גם מפתח השנים. ודאי המחבר ותר על אלה כדי שלא לעשות את הספר ככד מדי ואולם אין זה מצדיק את הקסמן. הדורו

של הספר ראוי אף הוא לשבח וראויה לתהלה החברה, להרמת מדעי היהדות בברלין שעזרה להוציא ספר מועיל זה לרגלי יובל 25 לפעולותיה. הספר נשאר עם הופעתו יקר המציאות — הוא נדפס רק ב-350 עותקים — לצערנו!

ספר זה שהגהו פרק חשוב בכח היוצר היהודי, חשיבותו רבה גם לדברי ימי היהודים בברלין של אז.

מ. נרקיס.

רוממות אל. Kornitzer, L.

ראה ע' 215.

קול שמואל. Lampel, S.

ראה ע' 215.

763. Rosenthal, Toby E. Erinnerungen eines Malers. München, Pflaum, 1927. 107 p., plates, port. 16 : 22.

יד. בלשנות.

זילברמן, א. מ. מלון שמושי לתלמוד, למדרש ולתרגום. ראה המספר הבא.

קנטורוביץ, ש. ש. דקדוק השפה העברית. ראה ע' 243.

קנטורוביץ, ש. ש. תורת הלשון העברית. ראה ע' 243.

764. קרופניק, ברוך. מלון שמושי לתלמוד, למדרש ולתרגום; עם פירוש המלות בעברית, באנגלית ובגרמנית ועם דוגמאות ומראי מקומות מאת ברוך קרופניק בהשתתפות א. מ. זילברמן. 2 כרכים. לונדון, שאפירא, תרפ"ז. [12], 460, [1]; [6], 438, [2] ע' 19 : 25.

השער וההקדמה גם באנגלית וגרמנית.

הפרק מועט בדפי הספר הזה יורגו, שיותר מדי סמכו המחברים על "המלונים הגדולים המהירים לחקירת לשון הספרות התלמודית" (מבוא). המלונות הגדולים! מי אינו יודע את סמכותם אף לגבי שלמות החמר. הלא המון ערכים ודרכי לשון שלספרות חז"ל, שוכלו להיות פתוחים לפני מחבריהם, נעלמו מהם! בינתיים נתרחה החקירה ואפשר גם לשאוב מלא חפנים מתוך ההוצאות האחרונות של חלקי ספרות חז"ל, שהולכות ומתפרסמות. הספר שלפנינו הקל לעצמו את דרכו, וגראה, כי גם מן המלונות, שזוכרו בביבליוגרפיה, שמש לו בן יהודה "אחרון" בחלק העברי.

לא נדון עם המחברים אלא בתוך עוגתם שעגו הם לעצמם ונביא דגמאות אחדות ראיות לדברינו.

אופן אופנים בהוראת אופי אינו בן יהודה ולא הובא אצלם, אעפ"י שהוא כתוב מפרש ביספורוב ובליו. ויסלחו לי, אם אצא מתוך העוגה הנ"ל: אלו בקשו היו מוצאים: אנו וכולים לעמוד על אופני דוד (ילקוט המכורי, תהלי ק"ב, י"ד). אופנה של אומה זו (והחזיר שמות עם ק"ב); ביספורוב מובא גם: כאופן וכהלכה (מד' תהלי ו' מדפ' וי' ואילך). אבל הרי אינו לא בב"י ולא בליו. חנות מיוזנת (יש גם גר' מזוינה) נמצא ביספורוב ובליו ובפין, אבל לא בב"י ולא במלון שלפנינו. בערך געגע מובאים פרושים משבשים של ב"י (מן "חפרה התרנגולת" עד "שינגף הרוח") ואינם לא בליו ולא ביספורוב

ולא בפיו, יעינו נא המחברים במקורות גופם! עין קרית ספר, שנה ד' עמ' 135. כדאי גם לציון: כתונת מעוג עגת בדם (שכל טוב ויגש מ"ה כ"ו). לשששת פרשו כמו ב"ר (ע"פ הערוך) אבל לשששת א' אותו שיש בארמית, שאינו בב"ר, פרשו ע"פ לו! זכרנו, שיש מספק כל כך, הובא רק על פי ב"ר.

בכלל נשמעו הרבה ערכים. לא הובא מצרצא (מציצו עינא, כת' מ' ע"ב). שישנו בלוי וביסטרוב. שמא סתמת שלוי מרסו לשרש צוץ? יסטרוב מפרש מצרצא מלשון עמץ קמץ, הרי שהוא ממשפחת מריץ, למיסק (שבת ק"ח לפי גר' החוצאות), שהוראתו המיוחדת לא הובאה לא בלוי ולא ביסטרוב ופשוטא אף לא כאן, במשמש ובא. חסרה הוראת בא בנחת, שנרשמה בלוי וביסטרוב. אגב, טעה בזה הכותב ZAW 26, עמ' 324. שרצה לשלול הוראה זו, ערך נזז, שישנו במלונות (גם בב"ר, בכרך שיצא בשנה האחרונה) לא הובא. שמא מפני שאינו אלא בנוסח הערוך — ערכי נז, צפורן, שע — ובהוצאות המדרש אינו? איכ' למה נכנס כעכ"ע, שאם הוא רק בנוסחת הערוך? ושוב מחזק לתתום: נזז נמצא גם בילקוט המכירי תה"ל מ"ה י"ג, ובחשובות הגאונים, הרכבי עמ' 24 — תורתן של ראשונים, ח"ב עמ' 49. ולמה לא נזכרו בערך מצדקי דברי יצא אפשטיין, פרוש הגאונים עמ' 150? הרי נמצא ספר זה אצלם ברשימת הביבליוגרפיה. אין מועדות, שם מופשט מן מועד (הפך תם, תמות), שצין גולדשמיד בנוספות ללוי מתוך כ"י המבורג, הרבה יותר מדי מחקו. מטה שנראה להם כשיך ללשון המקרא. ראה, למשל, ערך בוא, אצלם ובמלונות אחרים.

נקוד ספרות חז"ל בעברית ובארמית, מתוך יציאת ידי חובת המדע, הוא פרוכלימה, שלא עמדו עליה רבים ונוהגים בזה ככהפקר: מנקדים על פי הדקדוק המקצועי והמכון שבידינו ויש מניחים אמות הקריאה ויש משמישים. לא נבוא בפרונוא עם המחברים על שהלכו בדרכי קודמיהם. אבל יש כאן דברים, שאין לעבור עליהם בשתיקה: שלשה ערכיו הזק, היוזק היוזק ובכלם ה' סגולה ו' לא דגושה ומנקדת בצירי. וכן היסב היסב ועוד. היודע את הדקדוק האלמנטרי יעמר וישאל: ממה נפשך, אם הנגינה מלעיל, כיצד נתקדה ההכרה האחרונה בתנועה גדולה ואם הנגינה מלרע, מפני מה אין דגש אחרי הסגולה? ומדוע היכרה היכרה ועוד בא דגש בכ' ה' סגולה, ה' בסגולה, ס' בצירי לא דגושה ודגש בכ' מה דקדוק כאן? ומה טעם לנקד מספריות בחירק ה' וכן שחוליות ועוד?

בפשוט נמורה נכתב: התנמנס בה' בראש בתוספת הערה התפ' (התפעל) ומובא ציטוט נתנמנסו בני! וכן התעסק ועוד אבל נתמנה נתמסס בני ובהערה נתפ' (נתפעל). למחברים, כנראה, כלל, כי פסיב גמור הוא נתפעל וחוזר התפעל. באיזה ספר למדו מצאו כלל זה? בשד"ל וכהנא? וכי עשוי הוא למציאות?

אסים בשבח; חצוניות מהדרת, כמות קטנה ומקלה את השמוש. ראוי גם להזכיר, כי נתן תרגום בשלש לשונות, שאחת מהן עברית, ואף זה שכח הוא. ח"ן.

765. Bergsträsser, Gotthelf. Einführung in die semitischen Sprachen; Sprachproben und grammatische Skizzen. München, Hueber, 1928. xv, 192 p. 16:23.

766. Blondheim, D[avid] S[imon]. Les parlers judéo-romans et la Vetus Latina; étude sur les rapports entre les traductions bibliques

en langue romane des Juifs au moyen âge et les anciennes versions.
Paris, Champion, 1925. CXXXVIII, 247 p. 16: 25.

ספרו המצוין של בלונדהים אשר פירקם ממנו הופיעו קודם (בשנת 1925) Romanias REJ הוא הראשון אשר בו נדונים הדיאלקטים הרומאניים של היהודים מתוך מבט חודר וכולל. כבר קודם לכן (ביחוד ע"י דרססמפר) נאסף חומר בצורה של מקסמים מלוגים ומאמרים לקסיקוגרפיים; אבל רק אסקולו התחיל בעבוד בלשני של החומר הזה וגם הוא רק בנוגע לסוג אחד של דיאלקטים, האיטלקיים. בלונדהים לעומתם יכול היה להסתמך על חומר שכמותו לא נאסף עדיו: המה כמעט כל השרידים הישנים של הלשונות האלה אשר רובם לקט מתוך כתבי יד המפורסם פה ושם. כן גם הסיק מהם מסקנות בלתי צפויות.

בנוגע לאחד המקורות היותר חשובים, הלא המה פרושי רש"י על התלמוד, לא היה תלוי בדפוסים המלאים שגיאות: הוא בעצמו מכין עכשיו אוסף של ה"בלעיונים" בפרושי רש"י התלמודיים, לפי כל כתבי היד. ולחומר הקסיקוגרפי הענקי הזה נוספו עוד התוצאות העשירות של חקירה עמוקה בתרגומי התנ"ך ודברי ימי היהודים והנוצרים. עדות על בקיאות המחבר הבלתי רגילה משמש השפע הרב של ההערות (התופסות בדרך כלל מחצית מכל עמוד), המשוות על הספר צביון של מכשיר ביבליוגרפי, כמעט.

הספר הוא בן שני חלקים: אחד — גסיון של מלון משה של הלשונות היהודיות-רומאניות בימי הבינים ותאחר הוא חקירה על אודות הלשונות הללו והוא משמש מבוא למלון. את ההנחה היסודית של הספר אפשר לגסס בקצור כך: (1) בתרגומי התנ"ך היהודיים-רומאניים נשמרה מסורת לשונית שלא נפסקה במשך כל ימי הבינים ובמקצת גם בתקופה המאוחרת, ולמסורת זו זקה אל תרגום השבעים. (2) הדיאלקטים היהודיים-רומאניים של ימי הבינים מסכימים הרבה עם התרגום הלטיני היותר קדום של התנ"ך, הנקרא בשם Italia או Vetula Latina. (3) התרגום הלטיני הזה נעשה בעזרת יהודים וכתשפעתם.

בין הוכחות אחרות להנחתיו אלה מביא ב. גם זאת כי לתרגומיהם על התנ"ך ופרושיה השתמשו הנוצרים הראשונים כמה פעמים בעזרת חכמים מישראל. אנב ארחא אזכיר כי כאן היה כדאי להראות שמנהג זה נתקם עוד וזמן רב. למשל, לא רק אוגוסטינוס העיר על זה שעזר לו יהודי בהבנת התנ"ך, כי אם גם במאה התשיעית העידו זאת Claudius Taurinensis¹, Hrabanus Maurus² ועוד. — בלונדהים רוצה גם להוכיח לקרא שהיו פעם תרגומים לטיניים לתנ"ך כחובים ביד יהודים. אמנם אין לנו שום שרידי תרגום כזה ולפי דעתי אין לתאר שזכר תרגומים כאלה היה יכול להעלים לגמרי, לו היו פעם במציאות. — הנחתו של המחבר כי נמצאה מסורת לשונית בלתי נפסקת אצל היהודים בימי הבינים מתקבלת מאד על הדעת. אין ספק שהיהודים ביחוד נוטים מאד למסור פרושים קבועים לתנ"ך מלה במלה מדור לדור. (למשל דבר שראוי להוסיפו על אלה שמזכיר בלונדהים, הוא כי יהודי בכל עור היום בחדריהם שבוירשלים משתמשים בתרגומם את התנ"ך בשפה שהיא יותר קדומה מן התרגום המדובר עכשיו ביניהם). המחבר מצין את האופי המסורתי והארכאיסטי של תרגומי התנ"ך שנעשו ביד יהודים בימי הבינים. בתור דוגמא לזה הוא מביא רשימות של מלים אשר בהן שמות שתיים עשרה אבני האפוד תורגמו בכמה תרגומים

¹ Sitzungsbereichte der Wiener Akademie, CXLVI, 4, ע' 137-138.

² Monumenta Germaniae historica, Epistolae, V, ע' 403 ו 423.

על התנ"ך, גם רומניים גם גרמניים. (צריך להוסיף לרשימות אלה עוד אחרות אשר הדפיס בלונדונים בעצמו אחר כך בקובץ Mélanges Thomas, ע' 36 עד 38) ⁽¹⁾.

במבוא למלון וישם בלונדונים את המקססים הבאים בחשבון בחקירת הלשונות היהודיות-רומניות של ימי הביניים. רשימה זו שבה נאסף בפעם הראשונה החומר המפורסם מה וישם, חשובה מאד כמובן, אבל בכל זאת איננה שלמה. הנה מקססים אחרים החסרים בה: (1) בלעזים איטלקיים בספר שבילי הלקס לר' צדקיה בן אברהם הרופא מרומא, הוצאת בוכר, וילנה, תרמ"ז; המלים נתפרשו על ידי עסנואל לב, REJ, כרך XXVII, ע' 239 והלאה.

(2) בלעזים איטלקיים בספר תניא (דפוס קרימונה שכ"ה); נתפרשו ע"י לב שם.
(3) בלעזים איטלקיים בספר השמר הסבלה העגולה (כ"ו מן המאה השלש עשרה ב-Vaticana), ראה א. ברלינג, אוצר סוג תרמ"ה, ע' 1 והלאה, שטיינשנדר, Hebr. Übers., ע' 367 והלאה.

(4) בלעזים צרפתיים במחזור ויפרי; נתפרשו ע"י ג. שלטינגר בספרו הגרמני, המלים הצרפתיות במחזור ויפרי, מנצח, 1889.

(5) בלעזים פרוכנצ'יים בפרושו של מנחם מאירי מפרפינין על משלי ועל תהלים. ראה עליו XXVII, 540, Histoire littéraire de la France.

(6-8) בלעזים פרוכנצ'יים וקסלניים בשלושה פרושים בלי שם מחבריהם על ס' אויב הנמצאים בכתבי יד אלה: Paris, Bibl. Nat. cod. hebr. 207; Parma, cod. hebr. 582; Lond. Montef. Coll., ms. 6, Hist. litt. de la Fr., XXVII, 554-5. דוגמאות מהם נמצאות

מלון של בלונדונים שהוא מצוין לא התעתד להיות שלם; אין משרתו אלא להביא את החומר לשם הוכחת שיפתו של המחבר. לא נראה לנו, אם כן, ראוי שנתוכח על לקוים שנפגשים בו. רק זאת נזכיר שלמי דעתנו המלה המעניינת matynada (שחירות) הנמצאת ב-Cancionero de Baena ע' 303 של הוצאת פיראל חיתה צריכה להכנס אל המלון. אל אלה הצורות של סינגוגה אשר בלונדונים דן עליהן ע' 116 ו-117 מוסיף ה-Canc. de Baena עמוד 302 עוד אחת: Sygnoga. (אגב ארחא נראה לי כי הצורה signoga איננה כמו שאומר בלונדונים עם 117, צורה משובשת בכתוב כי אם תוצאה של מטתסיס; הצורה sygnoga היא כעין מעבר לזה).

והנה נסכם את דעתנו על הספר. בלונדונים נתן השערה מעניינת עד לסאר. ההוכחה לא הובאה, לפי דעתנו, בכל הפרטים, אמנם אין להתפלא על זה כלל וכלל; הלא מועטים הם המקורות. האם באמת השפיעו היהודים על ה-Vetus Latina, ולהיפך האם באמת לא השפיעו ה-Vetus Latina וה-Vulgata כלל וכלל על תרגומי היהודים בימי הביניים? השערתו כשהיא לעצמה, מתקבלת מאד על הלב: הלא כרי הוא שהנוצרים בתרגומי התנ"ך ובפרושיה שאלו בעצתם של היהודים ומצד אחר לא מצא בלונדונים—והלא הוא המומחה לדבר—עקבות השפעה נוצרית על תרגומי התנ"ך היהודיים לפני המאה הטיז. ואמנם למרות זאת ההוכחה לשטתו תשאר אי-שלמה עד שיגלו שרידים של תרגומי התנ"ך בלטינית, כתובים ע"י יהודים

(1) אגב ארחא אזכיר כי רפאל סוירדלוב, בספרו "במסלכת המינרלים", חוברת ב', תל אביב תרפ"ה, ע' 66, הדפיס גם כן רשימה של תרגומים של האבנים היקרות האלה ונראה לי שגם רשימה זו באה להוסיף הוכחות למסקנתו של בלונדונים.

ממש (ועלינו להרגיש כאן שבלונדהים ראה היטב מה שלמעלה מכל ספק בהנחותיו ומה היפותטי בהן). על כל פנים כבר אפשר להגיד דבר אחד: בהראותו את הקשרים הלשוניים בין תרגומי היהודים ובין תרגומי הנוצרים, רכש בלונדהים פינה חדשה ליריעותינו בהיסטוריה הרוחנית גם של היהודים וגם של הנוצרים. ולגבי נקודת המבט היהודית ביהוד חשוב בעינינו החלק השני של שפתו: תורתו על מסורה לשונית אצל יהודי ימי הביניים. בנדרן זה הצליח לפי דעתנו לאסוף נמוקים המונעים כל ספק שהוא וע"י זה נראה פעם גם מחוץ לגבולי הדת, במחיצת החיים הלאומיים קשר ממשי בין יהודי התקופה העתיקה ובין יהודי זמננו אנו. הרעיון של אחדות המשך של הגזע היהודי מתחזק מאד על ידי מציאותיו, וזאת אחת מן המעלות הרבות של ספר חשוב זה.

ה. ס. א. ו. ס.

767. **Del Monte, Crescenzo.** Sonetti giudaico-romaneschi; con note esplicative e un discorso preliminare sul dialetto giudaico-romanesco e sulle sue origini. Firenze, "Israel", 5687—1927. 180, [1]p. 14: 20.

Kaulen, Fr. Rudimenta linguae hebraicae. ראה המספר הבא.

Torczyner, H. Der Numerus... 893 ראה ע' 242 מספר

768. **Vosen, Chr[istian] Herm[ann].** Rudimenta linguae hebraicae scholis publicis et domesticae disciplinae brevissime accomodata scripserunt Chr. Herm. Vosen et Fr. Kaulen. Editio decima. Friburgi Brisgoviae, Herder, 1927. XI, 171 p. 14: 23.

הוצאה עשירית של ספר הלמוד הידוע, אשר יצא בפעם הראשונה ב 1860.

Wutz, Fr. Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. 210 ראה ע' 210

מז. ספרות יפה עברית חדשה.

אברם, נ. כת פרעה. ראה ע' 191.

איבסן, ה. אויב העם. ראה ע' 191.

אמתי, י. ב"צ. (שם בדוי). ראה נימק.

אש, ש. כתבי... ראה ע' 191.

בורלא, י. אשתו השנואה. ראה ע' 191.

בלזק, א. גזבסק. ראה ע' 192.

גריןברג, א. צ. אנקראן על קטב העצבון. ראה ע' 193.

יכריקה, י. מתוך החפכת. ראה ע' 195.

לוברני, א. שלחבות. ראה ע' 196.

לונדון, ב. ספורים. ראה ע' 196.

769. [נימרק] אמת, י. ב"צ. ספר המשלים; אנציקלופדיה משלית-רעיונותית-פתגמית עברית, תנכית-תלמודית, לועזית כללית. יפרד לשני ספרים א: ספר משלי עם. ב: ספר משל הקדמוני. (ורשה, דפוס גרפיה), [תרפ"ח]. [6], 234, [1] ע' 15: 23.

סמילנסקי, מ. זכרונות. ראה ע' 197.
סנקביץ, ה. ביוסיון ובקרב. ראה ע' 198.
ספריה קטנה. לח—למ. ראה ע' 198.
פריץ, י. ל. זכרונות. ראה ע' 198.
770. [ציטלין] צייטלין, הלל. דבר לעמים; חזון על גוים ועל מלכות... ורשה, (דפוס פיטנט), תרפ"ח. [2], 85 ע' 15: 21.
קמחי, ד. ניקסו. ראה ע' 199.
קפת הספר, קר"ט—קכ"ב. ראה ע' 199.
רינאי, י. אל השמש. ראה ע' 199.
רימונט, ול. סמ. האכרים. ראה ע' 200.
שוער, א. דור חולד. ראה ע' 200.
שילר, פ. דון קרלוס. ראה ע' 200.

ספרות יפה יודית.

771. אבראמאווטש, [אדיעזשדא]. דער זיידע צווישן אייגענע און פרעמדע; זכרונות פון מענדעלעס טעכטער נ. אבראמאווטש און אל. דאברין אבראמאווטש. ווארשע, קולטור-ליגע, (1928). 61, [2] ע', 3 תמונות 14: 20.
בראש הספר הקדמה ובסופו הערות מאת מ. וינריך.

772. אליצקי, ל. אין אן אקופירט שטעטל. ווארשע, (דפוס וואגמייסטר), 1924. 263 ע' 15: 22.

773. אַרשאַנסקי, ב[ער]. אף כוואַליעס. ערשטער טייל. טאסקווע, שול און בוך, 1924. 83 ע' 13: 19.

774. באבעל, אי. [יצחק] [Isaac Babel]. די געשיכטע פון סיון מויכנשלאק און אנדערע דערציילונגען; פון רוסיש — גימל מיוזל. ווילנע, קלעצקין, 1927. 139, [1] ע' 13: 19.

775. באבעל [יצחק] [Isaac Babel]. דערציילונגען; איריש — ד. פעלדמאן. (כארקוב), „קנייהאספילקא", 1925. 97, [1] ע' 12: 17.

- 776 באָנין, שלמה. דער פערטער אינטערנאציאנאל אויפן שטערן מארם;
פאנטאסטישע דערציילונג. (ביאליסטאק), (דפוס פארמנא), 1927. 106 ע' 14 : 19.
עם תמונת המחבר.
- 777 באדער, גרשם. אייביגע אמת'ן; פון ספרים און פונם
לעבען ... מעשיות ... ווען, דרוק „אוינאן“, 1927. 304 ע' 15 : 23.
- 778 באַנזעלס, וואלדעמאר [Waldemar Bonsels]. די בין מאיא
און וואָס מיט איר איז פארלאפן; א ראָמאַן פאר קינדער; יידיש — ר. ראפאפארט.
ווארשע, קולטור-ליגע, [1928]. 170 ע' 13 : 19.
- 779 באקקאטשא, זשאוואנני [Giovanni Boccaccio]. דעקאמעראן;
אירוסטריט און מיט ביאגראפיע פון חתבר; יידיש — ג. קאפמאל. ווארשא,
גאלדפארב, 1928. 176 ע' 15 : 22.
- 780 בלאסקא איבאנעס [Blasco Ibanez]. פרויען-פיינט; (ראמאן);
יידיש — מ. זאמלער. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 159, [1] ע' 14 : 21.
- 781 באַדינער, ש. מאג אנטקעגן. מאסקווע, „קולטור-ליגע“, 1924.
126, [1] ע' 15 : 22.
- 782 באַדינער, ש. דער סענטש מיט דער ביקס; (ראמאן). ערשטער
בוך. מאסקווע, „שול און בוך“, 1928. 171, [1] ע' 15 : 23.
- 783 באטלאבער, א[ברהם] ב[ער]. יידישע ווערק; ארויסגעגעבן פון
א. פרידקין און ז. רייזען. צווייטער באנד פון „א. ב. באטלאבער און זיין עפאכע“.
ווילנא, קלעצקין, 1927. XXII, 257, 4 ע' 13 : 19.
הכרך הראשון הופיע בשנת 1925.
- בארין, ב. ראה גוידא, ר.
- 784 בארקי, מאקסימ [Maksim Gorkii]. א זומער; יידיש: ש. 5.
דאָסין. ווארשע, „נייע קולטור“, (1927). 178 ע' 15 : 21.
- 785 בארקי, מקסימ [Maksim Gorkii]. טאלווא און אנדערע דער-
ציילונגען; יידיש—א. פרידקין. ווילנע, קלעצקין, 1928. 252, [2] ע' 15 : 21.
געקליבענע ווערק.
- 786 בארקי, מקסימ [Maksim Gorkii]. מיינע אוניווערסיטעטן; יידיש—
א. און מ. זילבורג. ווילנע, קלעצקין, 1928. 362 ע' 14 : 20.
- 787 גוידא יצחק. געזאמעלטע שריפטען. באנד 1—3. מיט גאריניס
ביאגראפיע פון עליואבעט גארין. ניו יארק, עליואבעט גארין, 1927. 14 : 22.

- באנד 1: פון לעבענס מארק. (318 ע'). באנד 2: ראששאנסקער קרבנות. (320 ע').
 באנד 3: צוויי וועלמען. (320 ע').
 עם פקטוריליה. על השערים נרפס גם השם הכדור שבו היה ידוע המחבר והוא ב. גארין.
 788. גלאזמאן, ברוך. אויף יענער זייט אקטאן. ווילנע, קלעצקין, 1928.
 276, [ו] ע' 14 : 20.
 געקליבענע ווערק. באנד III.
 789. גלאזמאן, ברוך. אויף די פעלדער פון דזשארדזשיא. ווילנע, קלעצקין, 1927. 380, [ו] ע' 13 : 19.
 געקליבענע ווערק. באנד IV.
 790. גלאזמאן, ברוך. פארטונקלט גאלד. ווילנע, קלעצקין, 1928.
 302 ע' 14 : 20.
 געקליבענע ווערק. באנד V.
 דאברין אבראמאויטש, אל. ראה ע' 229 מספר 771.
 791. דאניעל, מ. אפן שוועל. מאסקווע, שול און בוך, 1928.
 112 ע' 15 : 23.
 792. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. די וואגלער; (ראמאן); יידיש—
 יצחק באשקוויס. ווילנע, קלעצקין, 1928. 587 ע' 14 : 21.
 פרעסיע צו די ליטערארישע בלעטער.
 793. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. די לעצטע פרויד; (ראמאן);
 אידיש—א. אויועניצקי. ווילנע, קלעצקין, 1928. 240 ע' 14 : 21.
 פרעסיע צו די ליטערארישע בלעטער.
 794. האפשטיין, דוד. אף ליכטיקע רואינען. מאסקווע, שול און בוך,
 1927. 160 ע' 15 : 23.
 שירים.
 795. וויזען, מ. א. חכמה און חריפות; מעשיות, אנעקדאטען, תורות,
 משלים און חקירות. ווין, וויזען, תרפ"ו. VI, 151 ע' 15 : 22.
 796. זאלא, עמיל [Emile Zola]. די וואס ליבט סך; יידיש—ג.
 קאפטאל. ווארשא, גולדפארב, 1927. 128 ע' 14 : 22.
 797. זאלא, עמיל [Emile Zola]. זשערמינאל; יידיש—א. ערליך. [2].
 באנד 5—7. טיילן. ווארשע, גולדפארב, 1928. 251 ע' 14 : 20.
 798. זעצער, שומאל [צ'בין]. פיגורען; עסיוען. ניו יורק, פייערבערג,
 תרפ"ח. 211 ע' 14 : 20.

אסף מאמרו של המחבר על סופרים והוגי דעות בישראל. כמעט כלם נדפסו בוֹרְנֶה דאס ווארשׂ. ס׳ה ישנם 9 מאמרים ; מהם 3 על סופרים עבריים (ביאליק, ברנר ובריינין), 3 על סופרים סוציאליסטיים באמריקה (מ. רוזנפלד, א. ליעסין וי. א. הורוויץ) 3 על גורדווי, זנגויל וקוהלר. המחבר נותן בשפה קלה סקירה כללית על כל סופר וסופר מבלי להכנס לפרטים.

799. **משעבאוו, א[נטאן] פ[אולאוו]יש[אנטון צ'כוב]** [Anton Chekhov]. א דעל און אנדערע דערציילונגען ... יידיש—מרדכי גיירדין. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 239, [1] ע' 15 : 22.

אויסגעוויילטע ווערק, 2. באנד.

800. **משעבאוו, א[נטאן] פ[אולאוו]יש[אנטון צ'כוב]** [Anton Chekhov]. שרה אבראמסאן; א דראמע אין פיר אקטן; פרוי איבערזעצט און אינסצענירט פאר דער יידישער בינע דורך י. מ. ברוין. ווארשע, "טעאפילס", 1928. 141 ע' 15 : 22. יאוואראווסקי, מרדכי. ראה ליפסאן, מ.

801. **כאַריק, איזי.** אף דער ערד. מאסקווע, "שול און בוך", 1926. 112 ע' 15 : 23. שירים.

802. **כאַשטשעוואצקי, מ[שה].** הארטע וואָר. (מאסקווע, "שטראם", 1924). 62, [2] ע' 14 : 22. שירים.

803. **ליבעדינסקי, יורי [Iurii Libedinskii].** די וואך; אידיש — א. קושניראוו. מאסקווע, "שול און בוך", 1925. 131 ע' 15 : 23.

804. **ליטוואקאו, משה.** אין אומרו. צווייטער באנד. מאסקווע, "שול און בוך", 1926. 219, [1] ע' 15 : 23.

805. **לייוויק, ה.** [לייוויק האלפערן]. דורך זיבן טויטן. קיעוו, "קולטור-ליגע", 1926. 92, [3] ע' 14 : 22. שירים.

806. **ליפסאן, מ.** [מרדכי יאוואראווסקי]. די וועלט דערציילט; מעשות, ווערטלאך, הנהגות און מדות פון אנשי שם ביי אידן ... ניויארק, "דרות", תרפ"ח. 319, [1] ע' 15 : 22.

הלך לילדים בעברית בשם "אנשי-מדות" ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195.

הבו גלל לעבודת ה"כינוס"!

אמרות וחדושים, מהתלות ועקיצות של גדולינו אינם "נמצאים" בספרים, כי אם "נמסרים" הם מדור לדור בעל-פה. כי על כן מפעל גדול עושים אותם הסופרים המכניסים את כל העלול להשכח ומאספים כל "דברי האבוד".

בני הדור הישן — כותב המאסף בחקדמה — אותם הזקנים שהיו בעלי שיחה נאה בבית המדרש ובאספות-שמחה. והיו מספרים את המעשיות הקצרות ומוסרים את השיחות חולין של תלמידי חכמים, נאספו אל אבותיהם. הצעירים שלנו — נכדיהם, להם מעשיות אחרות לגמרי; שיחות חולין שלהם אינן של תלמידי חכמים כלל... יען גם הגדולים שלהם הנם מסוג אחר...

אמת וצדק!

באמרות של גדולי התורה ואנשי המדע מוחזקות, עקרות, חריפות מקוריות. הן באמת, גוצרין ולא נאמרו; בבחינת מה שאומרים, תעשה ולא מן העשוי. בהנהגות והמדות משתקפים הרום והטהרה של לב עברי, וההיקף האין-סופי של רחב נשמתו של יהודי אמתי. אמנם כבר ישנם עבודים אחרים במקצוע זה, אבל העולם מספר, הנהו יותר מקורי; באשר נאמן הוא למודעתו שמוסר בשער הספר: געקליבן און איבערדערציילט — אסף וספר עוד הפעם; זאת אומרת: כמה שנאמר — דברים כהותם.

בשנים האחרונות הונהג כתיב חדיש ביודית, אותה אשר השתחרר סכלי האשכנזיות. אבל מר 5. הלך הלאה והתרחק מרוחקיה בנוגע ליושר הכתב, גם מן החדש שבחדושות. לו כתיב משלו ואות משל עצמו, ממש עד כדי התפשטות הצורה. חפשויותו זאת הולידה את החלופים הללו:

א' תחת ה'	— בארואיקס (צד 99)	במקום בארואיקס.
ה' ' ע' — העקן	(צד 142)	עקן.
מ' ' ד' — געדולט	(צד 224)	געדולד.
פ' ' ב' — היפשע	(צד 98)	היבשע.
ק' ' ג' — הייליקער	(צד 92)	הייליגער.

וכן גם בנוגע לתוספיות, כמו: בא — תחת בע, אפ — תחת אב, פיר — תחת פאר. האות ה' חסרה לפעמים גם בתוך המלה וגם בסופה: נאָענט (צד 161) תחת נאָענט; צורו (צד 68) תחת צורוה.

ולו לכל הפחות היה מר 5. תקיף בדעתו ועומד בה, כי אז יוכל היה האוסר לאמר: אין חברות בנוגע לפעם; אבל יש אשר הכותב איננו כרוך גם אחרי חוקי הכתיב של עצמו, למשל: גרינשפרוק (צד 91) גרינשפרוק (צד 212); לייפסיק (צד 91) לייפסק (צד 147); זעען (צד 228) זען (242); ליידיק (צד 119) ליידיג (236). במשלים רבים כאלה מכה לייסמן את לייסון...

גם ישנן מלין אשר על הקורא הבלתי רגיל לחזיע טרם ימצא את כֹּונתו, כמו: אויבנאן (צד 6), וואסער (7), באלייטן (75); תחת אויבע־אן (ראש, איוב כ"ט כ"ה), וואס ער באגלייטן.

כל אלה ההעברות הנן אך נוגעות בצד הסכני, אולם אין הן מפגימות לא טובו של די וועלט דערציילט אף לא סיבו.

ח. ש. גרינוווען.

807. דער לעבעדיקער. (הומאריסטישע שריפטן). באנד 1, 3, 5.

ווארשע, "אחיספר", [1928]. 286; 184; 308. [1] ע' 14: 21.

באנד 1: 100 מענות צו אמעריקע; באנד 3: פיתום און רעסס; באנד 5: פאמפאדור.

808. לעווין, יאנקל. פון יענע יארן; „קליין-בונד“. מינסק, בעלזשע-פערשטאט, 1924. 40 ע' 14 : 22.
- מאטקע חב"ד. ראה ע' 222.
809. מאנבערג, רייזל. די לייזען פון א פרוי; א ווידוי פון א געפאר-לענע פרוי. ווארשא, גאלדפארב, 1926. 96 ע' 13 : 19.
810. מארגעריט, וויקטאר [Victor Margueritte]. דער נייער דור; יידיש — פועה ראקאווסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1928. 359 ע' 13 : 19.
811. מארגעריט, וויקטאר [Victor Margueritte]. דין קערפער געד-הערט דיר; יידיש — פועה ראקאווסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1928. 352 ע' 14 : 20.
812. מיזעל, א. דער ווייסקער בער און אנדערע דערציילונגען. ניריארק, „פרייהייט“, 1927. 189 ע' 14 : 21.
813. מייעראוויטש, מ. ראכטיעל דער נאכט-שווימער. (כארקוב), בעלזשע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 62, [1] ע' 13 : 16.
814. נאדיר, משה. אונטער דער זון. ווילנע, קלעצקין, 1928. 247, [1] ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, IV.
815. נאדיר, משה. טעשהלעך מיט א מאראל. ווילנע, קלעצקין, 1928. 250, [5] ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, II.
816. נאדיר, משה. פון מענטש צו מענטש. נייע, פארגרעסערטע אויפלאגע. ווילנע, קלעצקין, 1928. 225 ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, I.
817. סטרינדבערג, אוגוסט [August Strindberg]. ווידוי פון א נאר; יידיש — משה זילבורג. ווילנע, קלעצקין, 1927. 340 ע' 12 : 19.
818. סינקלער, אייפטאן [Upton Sinclair]. דזשימי היגינס; ראמאן; יידיש מארק פאנעלמאן. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 409 ע' 14 : 20.
819. ספיר, שאול. דער קאליר פון קארדאווא; היסטארישער ראמאן פון דער אידישער „גאלדענער עפאכע“ אין שפאניען אונטער די מורען. ניריארק, ספיר, 1927. 286 ע' 15 : 24.
השער גם באנגליז.

820. ספעקטאָר, מרדכי. מין לעבן. 1. טייל: קינדעריאָרן. 2. טייל: יונגמאָרן. 3. טייל: וואס מין אויג האָט געזען. ווארשע, „אחיםפר“, [1928] 297, [1]; 167, [1]; 168 ע' 15: 21.
821. עריק, מאקס. די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור פון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה-תקופה, פערצנטער-אכצנטער יארהונדערט. מיט 35 בילדער און טעלאדיקס. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 447, [3] ע' 17: 24.
822. ערענבורג, איליא. אויסערגעוויינליכע פאסירונגען פון בוליאָ כורעניטאָ און זיינע תלמידים... אין טעג פון פרידן, קריג און רעוואָלוציע... צווייטע אויפלאגע. (יידיש—מנחם פלאקסער). ווארשע, קולטור-ליגע, [1928]. 390 ע' 16: 23.
823. פאלמע, ס. קינדער פון שמורעס; נאוועלע. (לאנדאן, קונסט קאלעניום), (c. 1927). 128 ע' 14: 18.
- פצור. תמונת הסחבר.
824. פאלמע, ס. רויטע רויזן. לאנדאן, קונסט, 1924. 112, [1] ע' 17: 22.
825. פלאַבער, גוסטאָו [Gustave Flaubert]. סאלאמבאָ; ראָמאן; פון פרנצויזיש—סארק ראקאָווסקי. ווארשע, ראקאָווסקי, 1927. 448, 5 ע' 16: 24.
- = געזאמעלטע ווערק פון גוסטאָו פלאַבער, 2. באנד.
826. פעפער, יצחק. וועגן זיך און אוינע ווי איך. קיעוו, אוקראינישער מעלדזש פארלאג, 1924. 93, [2] ע' 14: 22.
- שורים.
827. פראַנס, אנאטאָל [Anatole France]. געטער זענען דורשטיג; פון פראנצויזיש—אהרן איינהאָרן. ווארשא, גיטלין, 1928. 328 ע' 14: 20.
828. פראַנס, אנאטאָל [Anatole France]. דער הילצערנער מאנעקען; פון פראנצויזיש: ס. האלצבלאט. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 239, [1] ע' 14: 20.
829. פראַנס, אנאטאָל [Anatole France]. עפיקורס גארטן; איבער-געקעצט פון פראנצויזיש און פארזעט מיט באמערקונגען פון ס. האלצבלאט. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 207 ע' 14: 20.
830. פריימאן, א. דער בלינדער סאלער; טעלאדראמע אין 3 אקטן מיט א עפילאג. ווארשא, דרוק הענדלער, 1927. 72 ע' 14: 21.
831. קאַצאָוויטש, לאזאר. אין יענע טעג; אַ פיעסע אין 3 אקטן מיט א פראלאג. פארווארט פון י. בראַנשטיין. מינסק, מעלדזש פארלאג פון ווייס-רוסלאנד, 1927. 62 ע' 13: 17.

832. קארלניק, א[ברהם]. דאָס בוך פון בלעטער. טייל 1. ווארשע, אחיספר, [1928] 236 ע' 15 : 21.
מסות ספרותיות.
833. קארלניק, א[ברהם]. ווידערקלאנגען און ווידערשפּרוכן. טייל 1—2. ווארשע, אחיספר, [1928] 236 ; 225, [1] ע' 15 : 21.
834. קעין, האל [Hall Caine]. רעוואַלוציאָנערן. באנד 1—2 (ביחד). הוצאה שנייה. ווארשע, גאָלדפארב, 1928. 176 ע' 15 : 23.
835. קעלערמאן, בערנהארד [Bernhard Kellermann]. אידיאם ; יידיש — מ. דואלאוסקי. ווארשא, גאָלדפארב, 1925. 517 ע' 15 : 22.
836. קראוועץ, מאיר. אויף די וועגן פון וויגמ. (נויארק), פראלע מארושע משפחה, 1928. 224 ע' 13 : 20.
837. ראפאן, ישראל. הינטערן פלוט פון דער וועלט. (ווארשע, 5. גאָלדפארב, 1928) 72 ע' 14 : 20.
שירים.
838. ראדין, אלישע. פון צוויי קוואלן. פעטראגראד, (דפוס, קראסני' אגראטאר), 1924. 30, [I] ע' 11 : 16.
שירים.
839. ראלאן, ראמען [Romain Rolland]. זשאן כריסטאף ; פון פראנצויזיש אהרן מארק. באנד 1—10 [33 כרכים]. ווארשע, "ביכער", 1927. 15 : 22.
פרעמיע צו ליטערארישע בלעטער.
840. תכן : באנד 1 : באניגען ; באנד 2 : פרימארגן ; באנד 3 : יוגנט ; באנד 4 : בונט ; באנד 5 : יאריד ; באנד 6 : אנטואנעט. 561 ע' ; — באנד 7 : אין שטוב ; באנד 8 : 827, [I] ע' ; — באנד 9 : דער ברענעדיקער דארן ; באנד 10 : דער סוף פון וועג. 646, [I] ע' ; די פריינדליכע ; באנד 11 : דער סוף פון וועג. 646, [I] ע' ;
841. שטיין, פסח. דראמען. ניו יארק, "טעאטרי", 1928. 176 ע' 13 : 19.
עם הקדמה מאת ב. ריווקין.
842. שימשעלעוויטש, מ. "ניע גאָדיען" ; קאמעדיע אין 3 אקטן. מינסק, דרוקער פאראיין אין ווייסרוסלאנד, 1925. 62 ע' 12 : 17.
עם הקדמה מאת א. וואלאברנסקי.
843. שניאורסאן, פישל. קאָמאָדיר (די בלאַנזשענישן פון אברהם איציע דער קירושנער). ווילנע, קלעצקין, 1928. 128 ע' 14 : 20.
844. שענפעלד, ראזע. בילדער פון לעבן. ניו יארק, (דפוס קראמער), 1925. 229 ע' תמונת המחברת. 14 : 20.

יח. ספרות יפה לזעזות על נושאים יהודיים.

Altalena. ראה **Жаботинский** **Jabotinsky**.

844. **Аш, Шалом.** Электрический стул; роман; перевод И. Беккера. Ленинград, „Книга“, (1928). 147 стр. 13:18.

Ben Eliezer. ראה **Meirowsky**.

845. **Bloch, Jean Richard.** Levy; Erzählung; deutsch von A. Weldler-Steinberg. Basel, Rhein-Verlag, (c1927). 90 p. 12:18.
(Elsässische Bibliothek).

Del Monte, C. Sonetti giudaico-romaneschi. 228 ע' ראה

846. **Eidlitz, Walther.** Kampf im Zwielficht; eine Dichtung. Berlin, Zsolnay, 1928. 54, [1] p. 13:21.

עבוד האגדה על מלחמת מיכאל והשמן על גזית משה.

847. **Франко, Иван.** Моисей; поэма; с предисловием автора; авториз. перевод П. Дятлова. (Харьков), „Пролетарий“, (1926). 111, [1] стр. 12:15.

עם ביוגרפיה של הסופר והמונת.

848. **Freeman, John.** Solomon and Balkis. London, Macmillan, 1926. [3], 90 p. 16:23.

שיר אפר.

האגדה הישנה על שלמה ומלכת שבא. בחרוזים ערבים לאון ובשפה עשירה. עצמית.
ספר האפיונות בדורות מן הלב, כלן מלאות חן.

849. **Friedman, Dénes.** A zsidó irodalom főirányai. Ujpest, Weisz, 1928. 124, [1] p. 12:16.

הכוונים העיקריים של הספרות העברית. התכן: תקופת התנ"ך. תקופת ההשפעה היוונית. תקופת המסרת. התקופה הערבית-יהודית. תקופת הרבנות. תקופת השפעת המערב.

850. **Gear, Joseph.** The legend called Meryom. New York, Morrow, 1928. VI, [1], 289 p. 13:19.

851. **Goldschmidt, Eddy.** Drei Chanukafestspiele; ein Purimfestspiel. [Hamburg], (typ. Ackermann), [1927?]. 77 p. 14:22.

852. **Gronemann, Sammy.** Schalet; Beiträge zur Philosophie des „Wenn schon!“. Berlin, Jüdischer Verlag, 1927. 295, [3] p. 13:18.

853. **Hamilton, Cosmo.** Caste. New York, Tutnam, 1927. [2], 347 p. 13:19.

854. **Harry, Myriam.** La conquête de Jérusalem; roman. Paris, Flammarion, (1928). 308, [2] p. 12:18.

855. **Harry, Myriam.** Das kleine Mädchen von Jerusalem;

Roman eines Kindes. (Aus dem Französischen von Z. Holm). Berlin, Heine-Bund, 1928. 280 p. 13 : 19.

856. **Hartblaj, Jozef.** Jehoszua; powieść osnuta na tle życia „chaluców”. Warszawa, Freid, 1928. 94, [1] p. 14 : 20.

857. **Heine, Heinrich.** Il rabbi di Bacherach [by] Enrico Heine ; tr. di Lore Terracini Klonower. Firenze, "Israel", (1926). 103, [1] p. 16 : 23.

858. **Hirsch, Leo.** Lampion; ein kleiner Roman. Mährisch-Ostrau, Färber, (c1928). 142 p. 12 : 18.

859. **Жаботинский, Владимир Евгеньевич (Altalena).** Самсон Назорей; роман. Берлин, „Слово“, 1927. 330 стр. 14:20.

860. **[Jabotinsky, Vladimir] Altalena.** Richter und Narr; Roman. München, Meyer und Jessen, 1928. 382, [2] p. 14 : 21.

861. **Jüdische Schwänke.** (Die Auswahl, Übersetzung und Bearbeitung... besorgten Max Praeger und Siegfried Schmitz.) Wien, Löwit, 1928. [6], 268, [1] p. 13 : 19.

ליסוד הספר חונק ספרו של עמנואל אלשבער, ראויגרים מיום מאנדלען.

862. **Юшкевич, Семен.** Евреи; роман. 3-ье издание Ленинград, „Книга“, 1928. 216 стр. 13:17.

863. **Юшкевич, Семен.** Ита Гайне; роман. 4-изд. Ленинград, „Книга“, 1928. 147 стр. 13:18.

864. **Каган, А[брам].** Карьера Левинского; роман. Перевод с английского С. И. Цедербаум. Ленинград, „Книга“, 1927. 402 стр. 14:20.

865. **Kaplan, Josef.** Im siebenten Himmel und andere Skizzen. Leipzig, Kaufmann, 1927. 203, [1] p. 14 : 20.

866. **Kessel, J[oseph].** Terre d'amour. Paris, Flammarion, (c1927). 224 p. 12 : 19.

867. **Ledroit, Johannes.** Joseph; Erzählung aus dem Lande der Pharaonen; ein Kulturbild für Jugend und Volk. Giessen, Roth, (c1927). [8], 198, p. 13 : 19.

868. **Levinson, André.** Croisières; vingt études sur des écrivains étrangers de ce temps. Lettre-préface de Paul Valéry. Paris, "La Renaissance", 1927. [9], 271, [6], p. 12 : 19.

150—161 „Reubeni, prince des Juifs” (Max Brod et la philosophie du Judaïsme).

869. **Marek, Andrzej (Arnstein, Marek).** Dowcipy żydowskie; redagował i wstępem zaopatrzył Andrzej Marek. Warszawa. Freid, 1927. 125 p. 12 : 17.

Biblioteka "Moja".

870. **[Meirowsky] Ben Eliezer.** Letters of a Jewish father to his son. London, Murray, (1928). XI, 274 p. 14 : 22.

המסות אשר בספר זה נכתבו ראשונה בשביל העתון הציוני המופיע בווהנסבורג. כעין אבן החפץ לקרב את בנו לספרות העברית החדשה, כתב המחבר את המכתבים האלה. ביניהם מסות על ד. ב. רבנוון, מים ספרים, שלום עליכם, ילד פרץ, אימבר, ברנה פרושמן, ילד מוכר, ק.א. שפירא, מ. צ. סנה, יהליל, ציריחובסקי, קרוכמל, איתן, גרץ, בודיצבסקי, לדינגבלום, סמו, פירברג, אנטוקולסקי, מ. רחנפלד, פרוג. בספר 22 תמונות של הסופרים.

871. **Mühsam, Paul.** Der ewige Jude; Dichtung, Leipzig, Oldenburg, [1928?]. 82 p. 12 : 18.

872. **Münzer, Kurt.** Jude ans Kreuz; Roman. Wien, Löwit, 1928. 229, [1] p. 13 : 19.

873. **Ornitz, Samuel.** A Yankee passionel. New York, Boni Liveright, 1927. 514 p. 13 : 19.

874. **Oyved, Moysheh.** Gems and life. London, Bonn, 1927. 117 p. 12 : 19.

875. **Pető, Tibor.** A nagy keréken; versek. (Arad, typ. Kállai, 1926). 159, [2] p. 12 : 16.

„על הנגל הנדול”. שירים. ביניהם גם שירים בעלי תכן יהודי וציוני.

876. **Reznikoff, Charles.** Nine plays. New York, Reznikoff, (c1927). [4], 113 p. 13 : 21.

877. **Rieger, Erwin.** Stefan Zweig; der Mann und das Werk. Berlin, Spaeth, 1928. 230, [1] p., ill. 12 : 20.

878. **San Giusto, Luigi di.** Schemagn Israel; storia d'una famiglia ebrea durante il primo anno della guerra mondiale. Torino, Petrini, (1927). VIII, 276 p. 14 : 21.

879. **Schlager, B[enjamin].** Czai się serce. Warszawa, "Rój", 1928. 90 p. 18 : 24.

ספורים הנכבדים.

880. **Siemer, Heinrich.** Juda und die anderen; Roman; mit einem Geleitwort von Max Brod. Berlin, Paetel, (c 1928). XII, 310 p. 14 : 20.

לפנינו רומן המספר את חולדות ארבעת אנשים צעירים, שנים גרמנים ושנים יהודים כתוב ע"י משורר לא-יהודי בלי שום משא-פנים ומתוך ידיעה רחבה בענינים יהודיים. המחבר לא רק בקיא בשפה היודית ובמנהגי היהודים, כי אם יודע גם פרק בספרות הרבנית. זרות היהדות ברורה לו אך הוא רחוק מלבסלה. באופן זה סולל ספרו היפה דרך לאחתה בין העמים. הלא כה נדיר הוא שאדם יבין את הור ויתן לו רשות הקיום. הוספלי הזה ראוי לכבוד גם בתור משורר גם בתור אדם.

881. Witt, Samuel Aron de. Idylls of the ghetto and other poems. New York, Rand book store, 1927. 90 p. 14: 20.

יט. ספרות הנער.

ביאליק, ח. נ. אלון בצלות ואלון שום. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. דוד המלך בילדותו. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. המלך דוד בחייו ובמותו. ראה ע' 191.

ביאליק, ח. נ. ספר בראשית. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. קברות מלכי בית דוד. ראה ע' 192.

ביאליק, ח. נ. שלמה ואשמדאי. ראה ע' 192.

ביאליק, ח. נ. שלמה מלך החיות והעופות. ראה ע' 18.

882. גולדבלום, י. ק. חג הבכורים בארץ ישראל בשנת

תשע"ו; חזיון בשתי מערכות לבני הנעורים ... לונדון, דפוס נרודיצקי, תרפ"ו.

16 ע' 12: 18.

גולדמן, ש. צ. העופות והגן, החצר והארמון. ראה ע' 192.

ספריה לילדים. א—י. ראה ע' 29.

ספריה לנער. מס. 1—2. ראה ע' 30.

ספריה קטנה לילדים ולנערים. א—י. ראה ע' 198.

עולמנו. ירחון לנער העברי בצ'כוסלובקיה. ראה ע' 203.

עפר. ספרי מקרא לילדים כר—לג. ראה ע' 30, לד—לה ראה ע' 198.

עפר. 44—46 ראה ע' 31, 47—50 ראה ע' 198.

פישקין, א. הרב בעיר היהודים. ראה ע' 31.

883. Geismar, Otto. Bilder-Bibel für Kinder gezeichnet.

Berlin, Mass, 1928. [4] p., 48 plates. 14: 21.

ציורים בקיום פשוטים בשביל ילדים בני 6—7 שנים. כדאי שמוציאו ושתמשו

בספר זה.

884. Herlinger, Ilse. Märchen. Mähr. Ostrau, Färber, (c

1928). 126, [1] p. 15: 21.

885. Rothschild, Theodor; ed. Bausteine zur Unterhaltung und Belehrung aus jüdischer Geschichte und jüdischem Leben;

neue Folge. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. [4], 159, [1] p. 16 : 23.
אנהולדניה.

886. **Speier, Max.** Daheim und draussen; ein Jugendbuch. 2. verm. Aufl. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1926. [10], 229, [1] p. 13 : 18.
Lehmanns jüdische Hausbücherei, neu hrsg. von Oscar Lehmann.

887. **Weilerstein, Sadie Rose.** What Danny did; stories for the wee Jewish child. Illustrations by Sol Aronson. New York, Bloch pub. co., 1928. 107 p., illus. 14 : 22.

888. **Young Judaea.** Handbook for Young Judaeans 5688 1927-1928. New York, Young Judaea, 1928. 95, [1] p. 8 : 13.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 262.

ב. חנוך והוראה.

בנימיני א. ילדינו. ראה ע' 19.

גלס. י. י. מיתודיקה לכתבי הקדש ... ראה ע' 62.

וילנה. הקורסים הסימניוניים של הד"ר טשאנא. חוברת פדגוגית. ראה ע' 205.

889. זילבר, זאב בן משה. תפארת בחורים. שני מאמרים:
א' ... חנוך הבנים וב' חינוך התורה ... להורים קרן התורה ... לובלין, דפוס
הערשנהארן, תרפ"ז. 46 ע' 13 : 19.

נימן, מ. ההיגיונה של בית הספר. ראה ע' 29.

890. [שרפשטין] שארפשטיין, צבי. החנוך בארץ ישראל.
ניוירק, ענן ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, תרפ"ח. 191, [1] ע' 7 תמונות. 15 : 23.

עוד לא היו ימים של חוסר התענינות בסצב החנוך ובכתבו הפנימי ובשאלותיו
החשובות כמינו אלה. וזכרים אנו שבימי חת-ציון היתה שאלת תחית הרוח ע"י בית הספר
בארצנו עומדת ברום עולמנו כמה טעלו אז בבית הספר בוס, וא"כ, בחוסר הנמסיה הרצליה—
כמה מאמרים נכתבו על זה... לא כן עתה עם גדול העול של בני הבית הלאומי נדחקה
שאלת החנוך לקרן זיית—כך מתאונן המחבר בצדק רב בפרק הראשון של ספרו שהוא
הספר הסקיף הראשון אשר נתן לנו על סצב החנוך בארץ. המחבר מקביר לפנינו את כל
הטיפוסים השונים של בתי הספר העממיים וגני הילדים, את בתי ספר לחרדים ואת בתי ספר
של ועדת התרבות ואת תלמוד תורה של החיטנים ואת כפר ילדים וכו'. בסוף הספר ע' 185—191,
ביבליוגרפיה בשאלת החנוך בא"י. בשאלת הדת והמסורת כחנוך ובשאלת החנוך הדתי בכלל,
(חבל שהובאו בשאלה חשובה ואת רק ספרים באנגלית) ובשאלת הדרכים החדשות כחנוך.

היה רצוי שהספר יתורגם גם לשפות אירופאיות, כי בתאורו החי והרענן יכול הוא
לענין מחנכים רבים בעד עבודתנו בא"י.

חל אביב. איניברסיטה עממית. אחד-העם. תכנית הלימודים קיץ
תרפ"ח. ראה ע' 200.

891. ארבעטער רינג, ניו יארק, בילדונגס דעפארטמענט, פראגראם פון די ארבעטער רינג שולן ... ניו יארק, ארבעטער רינג, 1927. 95 ע' 12: 20.
892. לעהרער, 5. די מאדערנע אידישע שול. ניו יארק, מודעל, 1927. 180 ע' 12: 18.

שול און לערער. ראה ע' 204.

893. Berlin. Hochschule für die Wissenschaft des Judentums. Fünfundvierzigster Bericht. Berlin, (typ. Scholem), 1928. 47 p. 16: 23.
I: Jahresbericht des Kuratoriums für 1927. II: Der Numerus im Problem der Sprachentstehung von Dr. Harry Torczyner.

את הקורס ראה ק. ס. שנה ד' ע' 111

894. Breslau. Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckel'scher Stiftung. Bericht des jüdisch-theologischen Seminars Fraenckel'scher Stiftung für das Jahr 1927. Zur Gedächtnisfeier für den Stifter... den 29. Januar 1928. Wissenschaftliche Beilage: Eine Untersuchung der mosaïschen Gebote (כחינת המצוות לפי מניין סדורן והתחלקותן) von Michaël Guttman. Breslau, typ. Schatzky, 1928. XIX, 67p. 15: 23.
החוספה המדעית בעברית.

895. Deutschländer, Leo. Bajs Jakob, sein Wesen und Werden. Im Auftrage der Keren Hathora-Zentrale hrsg. von Leo Deutschländer. Wien, Keren Hathora-Zentrale, 5688-1928. [3], 56, [2] p. 13: 19.

עם 7 תמונות.

896. Gamoran, Emanuel. Introductory course in education; a syllabus for Jewish teachers. Cincinnati, Dept. of synagog and school extension of the Union of American Hebrew congregations, (c 1926). IX, 98 p. 13: 20.

897. Gutmann, Joseph. Geschichte der Jüdischen Lehrer-Bildungsanstalt in Berlin. Teil 2 (1909-1925). Berlin, typ. Hermann, [1926]. 32 p. 16: 23.

החלק הראשון שחובר ע"י הולצמן הופיע בשנת 1909.

898. Totah, Khalil A. The contribution of the Arabs to education. New York, Teachers college, Columbia university, 1926. V, 105 p. 15: 22.

= Teachers college, Columbia university contributions to education, no. 231.

899. Towarzystwo zydowskich studentow filozofji U. J. K. we Lwowie. Pięciolecie 1922-1927; kronika i sprawozdanie. Dodatek:

"Żydowskie szkolnictwo średnie w Polsce". Lwów, Towarzystwo,
1927. 54 p. 15:23.

כא. ספרי למוד.

ביאליק, ח. נ. דור דור וספריו. ראה ע' 18.

ברוך, א. ספר למוד וקובץ שאלות של תורת החשבון. ראה ע' 20.

ברקמן, י. צפיריים. ראה ע' 244 מספר 907.

900. גולדנשטיין, א. תורת החיבור; ספר למוד ומקרא
לכתי ספר חיבוריים ועם. קשינוב, דפוס, "מכניק", תרפ"ו. [8], 142, [1] ע' 16:24.
בע' 132-142 סלון עברו-רוסי-אנגלי-צרפתי-גרמני-רומני.

גרדון, ש. 5. חמש לידים. ראה ע' 244 מספר 908.

901. גרובסקי, יהודה. הלמוד הראשון; אלפא-ביתא ומקרא
עברית עפ"י שיטה קלה ומודרנה. עם תמונות וציורים. ורשה, "השחר", תרפ"ח.
69 ע' 15:21.

ברוך, א. סלמודי המתמטיקה האלמנטרית. ראה ע' 27.

902. מיטשופולישנסקי, א. אירופה. חלק ראשון. [ורשה], גרמלין,
[1928]. 154 ע' 15:22.

הספר בנוקד. לתאור כל ארץ גדולה נספח פרק על קורות היהודים בתוכה. בסוף
סלון קצר של המונחים הגאוגרפיים.

903. מנוסוביץ, מ. מ. דקדוק קצר למתחילים עם סלון לחנוכים
שבספר בתרגום אנגלי. ורשה, "אחיספר", (1928). 104, 20, [1] ע' 14:21.
לסלון שער מיוחד בשם: סלון לדקדוק קצר.

סוילרדוב, ר. במסלכת המינרלים. ראה ע' 29.

904. פרידמן, א. ז. עברי אנכי; ספר למוד לשון הקדש כשכול
מוסדות החנוך הדתיים. ספר ראשון לאלף-בית, וקריאת עברית. מהדורה שנייה
מונחה ומתוקנת. בעניין, "לעיון-אלמער", תרפ"ח. 80 ע' 14:21.

905. קנטורוביץ, ש[מואל] ש[בחן] דקדוק השפה העברית לכל
סגנונה; קורס עליון על דוגמאות ספרותיות לעבודה שבכתב. חלק שני תורת
המאמר (סינטקסיס). ורשה, אחיספר, [1928]. 246 ע' 15:22.

906. קנטורוביץ, ש[מואל] ש[בחן]. תורת הלשון העברית
לכל סגנונה (דקדוק לתלמידים). חלק א. מדרגה ב. מהדורה י"א. ורשה, דפוס
סיקורה, תרפ"ז. 4, 75, 2 ע' 15:22.

907. קצנלסון, יצחק. צפרירים; ספר למוד ומקרא עם מחלקה לעבודות בכתב [מאת] י. קצנלסון וי. ברקמן. ספר א—ג. ורשה, "אחיספר", 1927. 173, [3]; [2], 187, XVI, II; [6], 271, VI, [8] ע' 17: 23. מצויר. ספר ב' הוצאה שניה.

908. תנ"ך. תורה. לקושים. חמש דיגרים עם ציורים; נסדר ע"י ש. ל. גרדון. ספר א—ב. ורשה, אחיספר, תרפ"ז. 100, [1], [2], 78 ע' 14: 20.

909. סאנאלאוויטש, ג. מאטעמאטיק; טייל I, ארבעטבוכל פארן III. שולאר [פון] ג. סאנאלאוויטש און י. ראווין. מינסק, בעלזקע פארלאג פון וויסרוסלאנד, 1926. 185, [1] ע' 15: 23.

910. סלאנימסקי, יוסף. ענגלישע מעטאדע מיט א פולשטענדיגען ווערטער בוך ... ווארשא, גילמאוסקי, 1927. 132 ע' 15: 22.

911. קאסטעליאנסקי, ר. שפאניש דורך דריי שפראכן: שפאניש, יידיש, רוסיש, פויליש. ווארשא, יאקובסאן-גאלדבערג, 1927. 161, [1] ע' 13: 18.

ראווין, י. מאטעמאטיק. ראה מספר 909.

912. Artom, Elia S. Corso pratico di grammatica ebraica; con esercizi e piccolo vocabolario. Roma, "Israel", 1928. 172 p. chart. 16: 21.

= Biblioteca Dario Ascarelli, Collana scolastica, v. 2.

כב. ספרי מדע כלליות בעברית ויווית.

אָנָלֶס, פר. התפתחות הסוציאליזם מאוטופיה למדע. ראה ע' 191.

גורמן, י. האהבה, הדת והאמנות בפסיכואנליזה. ראה ע' 197.

פינגבאום, א. העין. ראה ע' 31.

913. איינזאפט, ס. [S. Einsaft]. די זוכטאווישע און נאפאנישע באוועגונגען; יידיש פון דער 4-טער רוסישער אויסגאבע א. וואלאברנסקי און ר. טייל. מינסק, צענטראלראט פון די פראָפאָרייגען פון וויסרוסלאנד, 1926. 167, [1] ע' 15: 22.

עם תוספת מאת מ. פוקרובסקי.

914. באביטש, יוסף. פרויע ליבע. אין דער יידישער גאס [און אנדערע ארטיקלען וועגן עהנליכע טעמעס]; וואס געזעהן און וואס געקערט. ווארשא, גאלדפארב, חש"ד. 36, 32, 16, 20 ע' 14: 21.

915. בעבעל, אויגוסט [August Bebel]. די פרוי און דער סאציאל-
דיזם. איבערגעזעצט פון ב. פיינקעבוים. טייל II/I. ווארשע, „די וועלט“ און
„קולטור-ליגע“, [1927]. xxx, 745 ע' 14 : 19.
916. בעער, מאקס [Max Beer]. געשיכטע פון סאציאליזם; דריטער
טייל: נייע צייט פון 14. ביז 18. יאהר הונדערט. יידיש—רוסש לעשצונסקי. ווארשע, די
וועלט, 1927. 157 ע' 13 : 19.
- אז תהליכים הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 37 1601.
917. בראכמאן, א. טאמסינסקי, ש. סאלאמניק, ש. קלאסנקאמף;
כרעסטאמאטישע פון געשיכטע פון קלאסנקאמף און פון דער רעוואלוציאנע-
רער באוועגונג אין רוסלאנד. טייל I. מאסקווע, „שול און בוך“, 1928. 320
[4] ע' מפה. 15 : 22.
918. גוטנבוים, ק. ארטור שאפענהויזער: זיין לעבן און פילאָזאָפיע.
ווארשע, גיטלין, 1928. [3], V, VI, [1], 116 ע' 15 : 21.
919. גוטנבוים, ק. דער סוד פון טויט. ווארשע, גיטלין, 1928.
158 ע' 16 : 23.
920. געלעבפיש, מ. בוכהאלטעריש פאר אלע; מאפעלע יידיש-פּוילישע
בוכפירונג ... טעאריע און פראקטיק. ווארשע, גיטלין, 1927. 149 ע' 15 : 21.
921. דיקשטיין, ש. פון וואס איינער לעבט. 5. אויפל. ווארשע, „די
וועלט“, 1927. 37, (1) ע' 13 : 19.
922. ווערנער, אטמא [Otto Werner]. די קונסט פון ליבע; א נוצליך
בוך פאר יונג און אלט; יידיש—לעאן ראדאמסקי. ווארשא, נאלדפארב, 1927.
105 ע' 14 : 21.
923. זינגער, ישראָל [ירושע]. ניי-רוסלאנד (בילדער פון א ריווע).
וויילנע, קלעצקין, 1928. 246 ע' 14 : 20.
- טאמסינסקי, ש. קלאסנקאמף. ראה לעמלה מספר 917.
924. טאמסקי, מ. [M. Tomskii]. די פראפעסיאנעלע באוועגונג אין רוסלאנד;
אידיש [פון רוסיש]: ה. פרומעם. מינסק, סעלזכע פארלאג פון ווייסרוסלאנד,
1925. 74 ע' 15 : 23.
925. יאָשונסקי, יוסף. נאטור און מענטש; אלטע, נייע און נייסטע
דערנרייבונגען אין נאטורוויסנשאפט און טעכניק. ווארשע, קולטור ליגע, (1927).
[2], 285 ע' 13 : 20.

926. יודיצקי, א. 1905; זאמלונג צונויפגעשטעלט פון א. יודיצקי און ע. פינינבערג. [כארקאוו], מערובע פארלאן פון אוקראינע, 1925. 120 ע' 15 : 23. מאמרים, ספורים ושירים על הריבולוציה ש' 1905. בסוף ביבליוגרפיה קצרה. הכון קומניסטי.

927. ליפילין, אי. פ. [I. P. Lipilin]. ווי אזוי די ראטנמאכט בויט דאס נייע לעבן; איריש—ד. אבראמאוויטש. מאסקווע, צענטראלער פעלקער-פארלאן פון פ. ס. ס. ר, 1927. 176 ע' 14 : 20.

= ארבעט ביבליאטעק פארן שילער פון דער ווער שטופע, נומ. 4.
928. לעזמאן, י. דער קאמיונ אין דער אירישער סוויוע. מאסקווע, שול און בוך, 1927. 86 [1] ע' 13 : 17.
יונגס ביבליאטעק.

929. לענין, ניקאליי (וו. אוליאנאוו) [Nicolai Lenin (W. Ulianov)]. נאציאנאלע און אירישע פראגע. איריש:—ראזענטאל. טייל 2. מאסקווע, צענטראלער פעלקער פארלאן פון פ. ס. ס. ר, 1927. 15 : 22.

= לענין ביבליאטעק; סעריע נומ. 1. אויסגעוויילטע ווערק באנד VIII טייל 2-1.
1 : ביי דער אימפעריאליסטישער טיכאמע. 222 [1] ע' 2 : פון אנהויב אימפעריאליסטישער טיכאמע. 183 [1] ע'.

930. מינסקער אידענטיפיקאציע. צו די לענין טעג אין שול (פאר די ערשטע גרופעס). מינסק, מערובע פארלאן, 1925. 72 [2] ע' 13 : 17.

931. נענטער צו די מאסן. זאמלונג פון ארטיקלען פון מאססקי, מעלניטשאנסקי, גינזבורג און אנדערע וועגן דער ארגאניזאציעלער ביונג פון די פראפארעניען אין פ. ס. ס. ר. איבערגעזעצט פון רוסיש—מ. הער. מינסק, פארלאן פון צענטראל-ראט פון די פראפארעניען אין ווייסרוסלאנד, 1927. 128 ע' 15 : 23.
פאלאטיניק ש. קלאסנקאמף. ראה ע' 245 מספר 917.

932. פעקער, מ. דער וועג צו געזונדהייט; פראקטישע מעדיצינישע עצות פארן טאג-טעגליכן געברויך פאר געזונטע און קראנקע. טייל 1; נארונג. ווארשע, גיטלין, (1928). 183 [5] 182 כמו שמסומן בספרן, [3] ע' 15 : 23.

933. קאגאן, פיוטר [Piotr Kagan]. די געשיכטע פון דער גריכישער ליטעראטור; איבערגעזעצט פון אריגינאל פאלק היילפערין. ווילנע, "טאמאר", 1927. 291 [3] ע' 15 : 22.

934. קאגאן, פיוטר [Piotr Kagan]. געשיכטע פון די מעריב איוראפעאישע; ליטעראטור יידיש פ. היילפערין. דריטער באנד. ווילנע, קלעצקין, 1927. 226 ע' 15 : 22.

935. ראבינדראנאט טאגאר [Rabindranath Tagore]. נאציאנאליזם; פון קנגליש—י. ראפאפארט. ווארשע, קלעצקין, 1926. 108 ע' 14 : 21.

936. ראויטש-טשערקאסקי, מ. [M. Ravich-Cherkaskii]. לעטין און די נאציאנאלע פראגע; אידיש—י. ראסקין. [כארקוב], מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 110, [1] ע' 13 : 17.

כג. שוונת

937. Bergmann, K[onrad] A[rnold]. Historisch-politische Betrachtungen zur europäischen Geschichte. Karlsruhe, Boltze, 1928. 152 p. 15 : 22.

ע' 14 והלאה מבאר המחבר את הנגוד בין ישר בתור מחולל רעיון האנושיות ובין הלאומיות היהודית.

938. Бороздин, И. Н., ред. Хетты и хеттская культура; статьи: Ж. Контено и А. Захарова, тексты хеттских законов. Перевод, ред. и предисл. И. Н. Бороздина. Москва, Гос. издат., 1924. 152, [1] стр. ill. 14 : 18. (Культура Востока. Всемирная литература).

939. Contenau, G[eorges]. Manuel d'archéologie orientale depuis les origines jusqu'à l'époque d'Alexandre. v. I. Paris, Picard, 1927. [1], 545 p. 14 : 23.

I: Notions générales (races, chronologie, langage, écriture, religion, etc).— Histoire de l'art (art archaïque d'Elam et de Sumer).

הספר מיועד להיות ספר תולדות האמנות של המזרח העתיק, וזא של עולם (פרס). ארם נהרים, סוריה, ארץ-ישראל, אסיה הקטנה המזרחית; אבל חשוב היה בעיני המחבר לבסס את חקירתו על יסוד יותר רחב: לתאר את הסביבה התרבותית של העמים ההם כדי להסביר באופן זה את מוצא אמנותם. החלק הראשון של ספרו כולל כל ענפי התרבות. אחרי משא ומתן בהמושגים הכלליים והמקורות הוא עוסק בהיסטוריה, כרונולוגיה, לשונות, מיני הכתב, דתות, שיטות המשפט. החלק השני פותח את תולדות האמנות עצמה בפרק על אמנות עולם וסומר. בסוף ביבליוגרפיה לכל פרק ופרק. ביחד 30 עמוד. הספר הוא, ספר שמושי מן המין השוכ: תאור מצומצם מאד, סדר בהיר, נסוח מדויק, שלמות בכל החשוב. סגולה מיוחדת וגם זכות יש למחבר, שחלק (אולי בתור ראשון) את החומר לפי הענין (לא לפי הלאטיס). כך נתן תכנית יסודית לתולדות התרבות של המזרח העתיק. מובן מאליו שהספר עומד על גבה החקירה, אשר גלתה במשך השנים האחרונות כל כך הרבה חדשות דוקא כגבולים האלה. הכרך השני (האחרון) יכיל גם רשימת הענינים ורשימה כרונולוגית. הכרך הראשון מכיל 357 תמונות. מסות נעדרות.

940. **International missionary council.** Jerusalem meeting March 24—April 8 1928. Papers. New York, International missionary council, 1928. 15:23.

941. **La Roncière, Charles de.** La découverte de l'Afrique au moyen âge. Cartographes et explorateurs. T. 1—3. Le Caire, Société royale de géographie d'Egypte, 1925-27. VIII, 174, [1]; 144, [2]; VIII, 130 p., maps. 27:36.

==Mémoires de la Société royale de géographie d'Egypte, T.5-6, 13. T.1: L'intérieur du continent. (p. 102-108: L'ère juive du Sahara. p. 121-141: L'école cartographique des Juifs de Majorque.) 1925; T. 2: Le périple du continent. 1925. T. 3: Un explorateur français du Niger, 1927.

942. **The Librarians' guide.** 1927 edition. A continuance of the libraries sections of the Literary year book. Ed. by Mark Meredith. Liverpool, Literary year books press, 1927. v, 141, [1] p. 14:20.

Literary year books group.

רשימה אלקטורית של כל הספריות הפומביות שבממלכה הבריטית ואמריקה על כל ספריה מוצאים מספר פקידה ורכיבה ומספר המשתמשים בה; קטלוגים; תקציב; שפת הסדר; זמני השמוש. אצל האמריקאיות נתנו רק מספרי הכרכים והקוראים וההוצאות.

943. **Unamuno, Miguel de.** Die Agonie des Christentums. München, Meyer & Jessen, (c1928). 184, [1] p. 12:19.

„Berechtigte Deutsche Übertragung von Dr. Otto Buek.“

944. **Unger, Eckhard.** Assyrische und babylonische Kunst. Breslau, Hirt, 1927. 140 p. incl. map, plates.

Jedermanns Bücherei, Abt.: Bildende Kunst, hrsg. von Wilhelm Waetzoldt.

תאור קצר של תולדות אמנות אשור ובבל, (מראשית האלף השלישי עד אמצע האלף הראשון לפני סה"ל), עד כמה שנוכל לברר אותן על סמך התפירות שהיו עד עכשיו. גם הכתובות תפסו את המקום הראוי להן. ביבליוגרפיה נבחרה. לוח הזמן, מפת ומפה נספחו. וכך היה הספר הקטן למורה דרך מועיל מאד. ביחוד מושכים את הקורא 103 התמונות המוצגות.

945. **Villiers, Elizabeth.** Amulette und Talismane und andere geheime Dinge; eine volkstümliche Zusammenstellung von Glücksbringern, Sagen, Legenden und Aberglauben aus alter und neuer Zeit, Talismane aus aller Herren Länder, orientalische Volks-sagen und Mysterien, alte Liebesamulette und Zaubermittel, Amulette, die Krankheiten heilen und vor Gefahr schützen, der astrologische Einfluss der Geburtsdaten, die Bedeutung der

Muttermale, die geheimnisvolle Macht der Farben, Juwelen, der Zahlen usw. bearb. und erweitert von A.M. Pachinger. Mit 138 Abb. auf 26 Tafeln und einem Titelbilde. München, Drei Masken Verlag, (1927). 314 p. 16 : 23.

המסרה הראשית של הספר היא לתת את מקור כל השליסמאות ומשמעותן. מבחינה זאת הוא יחיד במינו. בסדר אלפאביתי הוא מכיל 300-400 ערכים. המראים פעמים רבות התאמה מתמיהה מאד בין עמים או זמנים שונים בנוגע לאותה מנהג מני. גם לפולקלור היהודי יש למצא אלו דברים מענינים. אל דבריו על השליסמאות ביחוד נוספו עוד ענינים קרובים, מנהגים נחשקות של האמונה המפלגה, של תורת הרפואה העסמית וכו'. שליש הערכים באו מיר. פ. והקטעות המצולמים כלם מתוך אספו.

מאמרים וחקירות.

הדפוס העברי ב.ס.ס.ר. (רוסיה).

(חומר ליברלוגרפיה).

מאת ב.

אני נותן בזה רשימת הספרים העברים שהופיעו ב.ס.ס.ר. בשנים האחרונות, משנת תרפ"ב ואילך (מקצתם עם תרגום ב"עברי מייטש"). אחדים מהספרים שכאו ברשימה זו נדפסו מתוך סטיריזמים שנמדדו ונערכו עוד לפני שנות המלחמה. בהם נשתמרו מקומה וזמנה של ההוצאה הראשונה (למשל, במקום פולטבה — בוכרויסק, במקום תרפ"ז — תרס"ז — עיין מספר 41).

כל הספרים הנזכרים נרשמו ע"י de visu. ואולי ישנם עוד איזה ספרים שלא נתגלו לידו. אבל, אהשוב, כי מועטים הם מאד. יש יסוד לכמהוני שלא נקלם ממני שום ספר פחות או יותר חשוב.

1. הגדה קרבן פסח עם עברי מייטש... בהוצאת בית מסחר ספרים של מאיר עפשטיין מברדיטשוב... זייטמיר, דפוס, וולנדרווק-פולניגרף אוברדינינה, [1926?]. 10.000 אכס.

2. סדר הגדה של פסח עם פירושים נפלאים... בוכרויסק. בהוצאת בית מסחר ספרים י. גינבורג. פולטבה, דפוס על שם פיטרובסקי, 1926. 32 ע' 160. 2000 אכס.

3. לוח תרפ"ג... נערך ונסדר ע"י יוסף ראבין. הארקאוו, [1922]. 16 ע' 320. 4. לוח לסוחרי ארצנו לשנת תרפ"ד... אדעסא, בית הדפוס הממלכתי השלישי על שמו של טרובסקי, [1923]. 16 ע' 320. 3000 אכס.

5. לוח לשנת תרפ"ה... נערך ונסדר ויצא לאור ע"י המדפים א. ראבינאוויטש. פאלטאווא, דפוס ע"ש פיטרובסקי, [1924]. 16 ע' 320. 30.000 אכס. 6. לוח עברי מייטש תרפ"ה; נערך ונסדר ויצא לאור ע"י א.

ראבינאוויץ. פאלטאווא, דפוס ע"ש פיטרובסקי, 1924. 16 ע' 160. 1500 אכס. 7. לוח לשנת תרפ"ו... בהוצ. בית מסחר ספרים י. גינבורג. פולטבה, דפוס ע"ש פיטרובסקי, [1925]. 16 ע' 320. 10.000 אכס.

8. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. אותו דפוס, אותה שנה. 10.000 אכס. 9. לוח עברי מייטש תרפ"ו... (נערך ונסדר ע"י א. ראבינאוויץ) פאלטאווא, דפוס ע"ש פיטרובסקי, [1925]. 16 ע' 160. 20.000 אכס.

10. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 50.000 אכס.
11. לוח עברי מייטש תרפ"ו... בהוצ. בית מסחר ספרים של גינזבורג, [פולטבה], דפוס ע"ש פטרובסקי, [1925]. 16 ע' 160. 8000 אכס.
12. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 10.000 אכס.
13. לוח עברי מייטש תרפ"ו. בהוצ. יעקב גינזבורג בבאברויסק. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 5000 אכס.
14. לוח לשנת תרפ"ז... אפשר להשיג אצל אברהם ראבינאוויץ, פאלטאווא. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 16 ע' 320. 50.000 אכס.
15. לוח תרפ"ח... זיטומיר, הדפוס הוולני חגלילי הממלכתי, [1927]. 16 ע' 320. 75.000 אכס.
16. וואראביקוו, כתריאל ב"ר יהודה ליב. ספר מופתי הטבע; ספורים מדברי בני עמנו. על פי כתבי קדשנו וספרים קדמונים מששת ימי בראשית עד שנת של"ג לאלף הששי. מאת... יליד דיסבא, למדתי תורה בנעוריי, תושב רינא וגר נודד בפעטראגראד. פעטראגראד, דפוס "קרסני" אניטמור", 1924. 180 ע' 1000 אכס.
- [הודעה (עמ' 8)]: "להוי ידוע לכל אנשו שלומנו שכל איש אשר ודרשו ממני הספר מופתי הטבע יקבל ע"י פאצט חינם אין כסף ע"י הרב דמתא ולכן יכתוב ברור את האדרעסע של הרב דעירם וכן כאשר ידרשו ע"י שליח ג"כ יקבל הרב דמתא והוא יחלקם בין הדורשים.
- וגם זאת להוי ידוע לכל מדפיסים שנתנה רשות שכל הרוצה להדפיס הספר מופתי הטבע יוכל להדפיסו כי לא להרויח נעשתה העבודה הזאת. וגם זאת להוי ידוע שיצאה הרשיון מהצענוזרע דפעטראגראד לדפוס את הספר מופתי הטבע בזמן האיסור מהממשלה ללמוד בחדרים שארי למודי העבריות שלא מצאו בספר הזה שום שמץ דופי.
- ולדאבון דבי לא עלתה בידי להדפיס הספר מופתי הטבע באותות גדולות וגם בנקודות וען שאינם נמצאים בעירינו ולנסוע לעיר אחרת להשגיח על הקארעקטורא אין כיכלתי מפני חלישת כחי לעת זקנתי ולכן אם רק הספר מופתי הטבע ימצא חן בעיני סורי ולדי ישראל ימצאו מדפיסים שיתקנו את החסרונות האלו".
17. מחזור סכל השנה כמנהג ספרד... פרידלנץ, דפוס "בריאנסקי שליח", [1926]. 3000 אכס.
18. ספר מעין מי נפתוח; חדשים וכיאוים על מס' יבמות מאת דוד טעבלי קצונובויגן אב"ד דק"ק פטרבורג. פטרבורג, דפוס "קרסני אניטמור", 1923. 96 ע' 40. 1.100 אכס.

19. ס' נהורא חבשה; כולל תפלות לכל השנה כסדרן. ברדיצ'ב דפוס, ראדיאנסקי שליח"ה. 1926. 1000 אכס.
20. נובק, מ. ל. געש [מגילת אוקמובר. צעף אד. אגרת]. קיוב, סלוצק, טרעסט, קיעוו דרוק" 4-מט דרוקעריי, 1924. 47 ע' 80. 1000 אכס.
21. ציצ'לי ש"ס; קובץ ספרותי. חרקוב, תרפ"ג. [נרפס במס. 100 אכס. ספר זה לא היה תחת ידי בשעת הערכת הרשימה].
22. סידור קול יהודה חש"ם; כולל תפלות לכל השנה, נוסח אשכנז, נוסח ספרד... גם הוספנו הגדה לפסח וחושענות... בברויסק, בהוצ. בית מסחר ספרים של י. גינזבורג. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי. 164 ע' 80. 1000 אכס.
23. הנ"ל. אותו הדפוס, [1926]. 3000 אכס.
24. סידור קול יעקב החדש; כולל תפלות לכל השנה ע"פ נוסח הקדוש האר"י ז"ל באותיות גדולות מאד... בברויסק, בהוצ' בית הדפוס של י. גינזבורג, תרפ"ב. נרפס בפטרוגור, הדפוס השכי"ע, 1922. 5000 אכס.
25. סדור שירי זמרה חש"ם; נוסח ספרד. ברדיטשוב, תרע"ה, בהוצ' מ. עפשטיין. 232 ע' 320. 10.000 אכס.
26. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. ברדיצ'ב, הדפוס הממלכתי הגלילי. 1000 אכס.
27. הנ"ל. זימטור. 3000 אכס.
28. הנ"ל. ברדיטשוב... בהוצאת י. בערמאן. ברדיצ'ב, דפוס, ראדיאנסקי שליח"ה, [1926]. 232 ע' 320. 500 אכס.
29. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה.
30. ש"ס תחנה... בהוצ. מאיר עפשטיין בברדיטשוב—ווילנא. ברדיצ'ב, דפוס, ראדיאנסקי שליח"ה, [1926]. 3000 אכס.
31. הנ"ל. אותו דפוס, 1927. 2000 אכס.
32. סדור שפה ברורה; כולל תפלות לכל השנה נוסח ספרד באותיות גדולות מאד. זימטור. 3000 אכס.
33. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. זימטור. 3000 אכס.
34. הנ"ל. זימטור. 3100 אכס.
35. סדור שפה ברורה החדש; כולל תפלות לכל השנה עפ"י נוסח הקדוש האר"י... בברויסק, בהוצ. יעקב גינזבורג, תר"פ. פולטבה, דפוס ע"ש פיטרובסקי, 1925. 132 ע' 3000 אכס.
36. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 5000 אכס.
37. הנ"ל. אותו דפוס. 1926. 5000 אכס.
38. סדור שפת אמת החדש, כמנהג האר"י באותיות גדולות; כולל כל התפלות וחבקות אשר יערוך כל איש ישראל מדי יום ביומו. באברויסק,

- תרפ"ז, בהוצ. יעקב הכהן גינזבורג. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 464,76 ע' 320. 5000 אכס.
39. ס' תבונה במשנה תורה של רמב"ם; באור נכון בהרבה מקומות עמוקים, וקשרי-ההבנה, במשנה תורה... שחבר עד שנת הכ"ג לחייו יצחק אייזיק ב"ר דוב בער קראסילשציקאו מלפנים רב בעיר האדיץ וכעת בפאליטאווא. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1926. 43 ע' 40. 1.000 אכס.
40. ספר תהלים... באברויסק, בהוצ. וכרפוס יעקב גינזבורג, שנת תרס"ז. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 143 ע' 2000 אכס.
41. הנ"ל. אותו דפוס, 1926. 2000 אכס.
42. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 3000 אכס.
43. סדור תהלות ה'; תפלות לכל השנה נוסח הארי ז"ל מדויק עפ"י נוסח אדמו"ר נ"ע. ראסמאכרדאן, בהוצ. וכרפוס, "עזרא", שנת תרע"ח. לנינגרד, הוצ' ז. קלמנסון, 1926. 108 ע' 80. 6200 אכס.
44. הנ"ל. הוצאה ב'. לנינגרד, הוצ. בית הכנסת "עזרת ישראל", דפוס של הוצאת "מיסל", 1924. 5000 אכס.
45. הנ"ל. הוצאה ג'. לנינגרד. אותו המו"ל, דפוס, "לד", 1926. 5200 אכס.
46. ספר תהלות ה'... תפלות לכל השנה נוסח אשכנז. ראסמוב דון, בהוצ. ודפוס, "עזרא", תרע"ח. הוצאה ב'. לנינגרד, הוצאת חנהלת בית הכנסת "עזרת ישראל", דפוס, "מיסל", 1924. 5000 אכס.
47. הנ"ל. לנינגרד, הוצאת ז. קלמנסון, 1926. 2100 אכס.
48. תיקון הכללי כי הוא תקון הברית הנקרא תיקון הכללי, כמבואר בלקוטי מהר"ן... והוא תיקון למקרה לילה חיו' לומר אלו העשרה מזמורי תהלים באותו היום שקרה לו כמבואר מעבר לדף בחקדמה... הוציאו מהעלם אל הנילוזי ה"ה אדמו"ר... נחמן... הספר הק' הזה כבר נדפס כמה פעמים ומחמת חשיבותו נמכרו כולם וכעת הובא עוד פעם לבית הדפוס... שנת תרפ"ז פעל-טבא. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 37 ע' 160. 2000 אכס. [בסוף הספר, ועל שוב יזכר ר' שכתו ב"ר יעקב הלוי שי' בעבור נדבתו על הדפסת הספר הזה].
49. סדר תפלות ישראל וסדר ברכה עפ"י נוסח הקדוש האר"י. ווילנא, תרס"ז. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי. [1926]. 13 ע' 40. 4000 אכס.
50. סדר תפלות יעקב השלם. נוסח ספרד באותיות גדולות מאד בהוצ. מ. עפשטיין בברדיטשוב... פיעטקוב—ברדיצ'ב, דפוס, רדיאנסקי שליחה, 1927. 2000 אכס.
51. סדר תפלות יעקב או חנוך תפלה השלם ע"פ נוסח הקדוש האר"י. ווילנא תרפ"ז. בהוצאת בית מסחר הספרים יעקב גינזבורג כבוברויסק פלך מינסק. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 2000 אכס.

52. רגדיל תורה"; מאסף תורני מוקדש לחדושי תורה ופולאים
בהלכה למעשה. ערך ומסודר ע"י יהואל אברמסקי. מוצק, רפוס, קומוניסטי
בבוכרוסק, תרפ"ח. שנה ראשונה. ראינו 2 חוברות: חוב' א', 18 ע' 80, בתשרי,
500 אכס.; חוב' ב' (העורך שלמה יוסף ועווין בנובויבקיב), 24 ע' 80, באדר,
1000 אכס.; לא ידוע לנו אם הופיעה גם חוברת ג. החוצאה נפסקה ע"י חמשתלה.
53. ציפריין ב. [כנציון פנדקין]. ע"י עשור: לחג יובל השנה העשירית
להוסדה של ס.מ.ר. תרקוב, (רפוס תרקוב-דרוק) 1927. 10 ע' 80. במאסף 4
שירים: (1) זר פרחי נצחון ענודה מופיעה אס-אס-אר בעולם. (2) פזמון עמלים
(שיר עם). (3) שיר רבולוציונה[גרין] זקן. (4) לאכר העברי ב.מ.ר.

אודיסה 4.

בוכרוסק 52.

ברדימשוב 17. 19. 25. 26. 28—31. 50.

זיטומיר 1. 15. 27. 32—34.

תרקוב 3. 21. 53.

לנינגרד (פטרונגרד) 16. 18. 24. 43—47.

פולטבה 2. 5—14. 22. 23. 35—42. 48. 49. 51.

קיוב 20.

הערות.

(1) מן 53 הספרים הנ"ל יצאו בהדפסות שונות מס' 7—8, 9—10,
11—12, 22—23, 25—29, 30—31, 32—34, 35—37, 40—42, 43—45, 46—47.
הופיעו איפוא רק 35 ספרים.

(2) 53 הספרים הנ"ל מתחלקים ע"פ המקצועות: מדורים 24, לוחות (רק
שמושים) 13, תהלים 4, תחנות 2, הנדה של פסח 2, מחזור 1, רבניים 3, ספר
היסטורי 1, קבצי שירים 3 [בכוון קומוניסטי]. ז"א יצאו רק 4 ספרים חילוניים.
(3) חל שינוי במקומות ההוצאה. את המקום הראשון תופסת פולטבה,
שקודם לא היתה ידועה בתולדות הדפוס העברי; לעומת זאת המרכזים הקודמים
של הוצאת ספרים ירדו לגמרי. באודיסה רק ספר אחד, מוסקבה לגמרי לא
נזכרה ברשימה. כתבי עת אין כלל.

(4) המאסף, בראשית" שיצא ב.מ.מ.ר. לא נזכר כי מפני חסר כתב

עברי ברוסיה נדפס בברלין.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

סאת ת. רוננברג (אנקונדה).

(המשך; ראה חוב' א—ב ע' 142).

XVII

מעשיות שכתבתי ורשמתי, תאר קטן.

כשם הזה רשם המחבר בקטלוג את החוברת הזאת תחת מס' 44; ארכה 11 1/2 ס"מ ורחבה 8 ס"מ, תופס 33 דפים כלי נומרציות, אבל רק 25 הם כתובים. יש בה תקל"ב מעיפים. אין שער לחוברת הזאת, אולם בראש הפרק הראשון אנחנו קוראים: „קצור זכרון מעשיות נוסים". נראה שכתב את החוברת הזאת לצורך עצמו כדי שיוכל מומן לזמן כשעת הצורך לחדש בזכרונו את המעשיות האלו: כי אין הוא מספר כאן את המעשיות ורק רומז עליהן ומי שלא ידע אותן מקודם לכן, לא יוכל להשיג אותן מחוברת זו. כך, למשל, פרק א': „כשהיה הרא"ב דן בדיוואן המלך... שתי נשים... א' בן וא' בת ומענה הא' שהבן שלה וכו' והרב נסה בחלבם, שחלב זכר כבד משל נקבה". § 4, „המשאה הצורה והר"ם קאפיסאלי ואליהו ז"ל". § 5, „הר"ם קאפיסאלי ומהריק"י ועוד אחרים. אבל יש פרקים שתכן המעשיות נמסר במלואו. כך, למשל, הפרקים: ג', ס"ג, ס"ד, ס"ו, ס"ז, ס"ח, ס"ט, ע"ב, ע"ג, ע"ו ועוד אחרים. החוברת מכילה לא רק מעשיות אלא גם אניקדוטות. כן, למשל, פרק ט': „צפור שראה איש כולו מעומף לבנים ופרוש, וסכר שאין פחד ממנו והיה הולך ובא כנגדו ושלה האיש ידו וסרט כל נוצתו והשליכו, ובא הצפור למלך לשאל שלא ילכש לבנים להטעות הבריות, וזה ספר אחד להקניט להר"י באמן".

XVIII

קונטרס הכתבים שלי.

כשם הזה רשם המחבר בקטלוג את הכ"י הזה תחת מס' 45; ארכו 21 ס"מ ורחבו 17 ס"מ. מהכ"י הזה נשארו לנו רק 32 דפים שלא היתה להם נומרציה בתחלה. אבל נראה שהכ"י היה בראשיתו הרכה יותר גדול בהקפו. אולי המכתבים שנדפסו בליורנו 1867 הם חלק של האוסף הזה. החלק שנשארו לנו מכיל קודם כל קטע מקונט' השטרות של אחד ממוריו. בדרך א' בשורה האחרונה אנחנו קוראים: „עד כאן לשון קונט' השטרות שהעתיקתי מסורנו חרב המופלא הי"ו. אח"כ באים נוסחאות של שטרות: ב'—א ב'—נוסח סמיכה לשוחט; ב'—ב'—

נוסח פטור דמי קבורה (1) ומס וירושה מהחרי"ע ז"ל; ברך ג א' שטר מכירת קרקע; ברך ו ב' נוסח שטר מודעה; ברך ט א' שטר אפטרופסות; ברך ט ב' נוסח שטר הראשה; ברך י א' שטר מכירת שטר. הדפים 16—19 מכילים אנרות בלי תאריך ושם, מלבד המכתב ברך י"ט א' שהוא ערוך מר' יצחק גורארו אל ר' יצחק זרחיה אזולאי. יתר הדפים של הכ"י הזה מכילים מאמרים סגנוניים.

XIX

קונטרס חרוזים.

בשם הזה רשום הכ"י בקמלוג תחת המס' 46. ארכו 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 94 דפים ומכיל לקסיקון-חרוזים. עם כ"י זה נגמרת שורת כתבי חיד הרשומים בקמלוג הנ"ל.

XX

העלם דבר.

ארכו של הכ"י הזה 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 9 דפים בלי נומריציה ומכיל קמ"ב פרקים. אין לו שער, רק בראש הדף הראשון ישנה הכתבת הזאת: "קונטרס קמן מתמיהות וקושיות חזקות ממני ומוזלתי כל דבר בשם אומרו וזה שמו אשר יקראו, "העלם דבר" בס"ד". את הכ"י הזה מצטט המחבר כמה פעמים בספרו שנדפס. כך, למשל, "בשם הגדולים" ח"א אות ו' קונט' אחרון ד"ה, ו"ודא" הוצאת בן-יעקב, וינה 1864. ברך כ"ב א' אחרי שהביא את הבקרת על מחבר ס' שיורי כנה"ג שנמצאת בכ"י הנדון בפרק צ"ד הוא ממשיך בדברים אלו: "וזה אחת מהשטמות שכתבתי בקונטרס העלם דבר מהשטמות דאשתמיטו לרכוואתא קמאי ובתראי דאנב טורדייהו נשמט מהם לשעק איזה דבר". הכ"י הזה הוא משנות צעירותו של המחבר. זה יוצא ברור מס' יוסף אומץ ס' ק"ה דף ע ב': "אני בעניי בכחותי עשיתי אר"ש הלא במאמר אחד קראתיו העלם דבר מכסה השטמות שנשמטו לגדולי ישראל וכו'".

XXI

סבר יוסף.

ארכו של הכ"י הזה 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 87 דפים בלי נומריציה, אין לו שער, אבל בראש הדף הראשון ישנה הכתבת: "סבר יוסף על דרך נחל קדומים בס"ד". המחבר מזכיר את החבור הזה בס' שם הגדולים. השוה הוצאת

(1) זוהי תעורה מענינת מאד אשר הקהלה בירושלם היתה נותנת לאותן המשפחות אשר שלמו סכום ידוע לקפת הקהלה. התעורה הזאת פטרה את חברי המשפחה מהוצאות דמי קבורה.

בְּיָעֶקֶב חָיָא דִּיה וִידְאֵל הַצְרַפְתִּי. שֶׁם הוּא אוֹמֵר: „וְחֵבֶר [ר'] וִידְאֵל הַצְרַפְתִּי
קֶצֶת פִּי עַל הַתּוֹרָה כִּי וְאִנִּי הִדַּל לְקַטְתִּי קֶצֶת מִפִּירוּשׁוֹ וְכַתְּבוּ בְּקוֹנָמִי מִבְּר
יוֹסֵף בְּסִידִי. וּבִאֲמַת מַצְמֹט הוּא תְּמִיד בְּכִי הוּא אֶת וִידְאֵל הַצְרַפְתִּי. הַכִּי מְכִיל
פְּרוֹשׁ עַל הַתּוֹרָה. בְּסוֹף סִי מַעְגֵּל מִוֹב הוֹצֵאת לְיוֹוֶרְנוּ דָּף כִּיד אִי נִסְמֵר בְּשֶׁם
אֲבֵרָהִם חִי מוֹסְפִיא שְׂרָאָה חֲבוּרוֹ זֶה שֶׁל חִידִיא בִּאֲנָקוֹנָה וְשִׁתְכֵנוּ הוּא מִמֶּשׁ
מִיִּשׁ בִּסִּי חוֹמַת אֲנִי. אֲנִי חוֹשֵׁב כִּי מַעוֹת סוֹפֵר הוּא: הַחֲבוּר שִׁתְכֵנוּ הוּא אוֹתוֹ
עֲצָמוֹ שִׁבְסִי חוֹמַת אֲנִי אִינוּ סִי מִבְּר יוֹסֵף אֵלֶּא סִי יוֹסֵף בְּסִתֵּר שְׁעָלִיו אֲדִבֵּר
לְהֵלֶן בְּנוֹסִי. XXVII.

XXII

חֲדָרֵי בִטָּן.

הַכִּי הוּא אֲרֻכּוֹ 15 סִימֵ, תוֹפֵס 74 דְּפִים שִׁישׁ לָהֶם נוֹמְרָצִיָּה. אִין לֹו שְׁעָר
רַק בְּרֹאשׁ הַדֶּף הָרֵאשׁוֹן. אֲנַחְנוּ קוֹרְאִים אֶת הַשֵּׁם „חֲדָרֵי בִטָּן“. אֶת הַחֲבוּר הוּא
מִזְכִּיר הַמַּחְבֵּר וּמַצְמֹט אוֹתוֹ הֶרְבֵּה פַעֲמִים בִּיתֵר תְּכוּרִיו; כֵּךְ, לְמִשְׁלָ, בְּקוֹנָמִי
לְיוֹוֶרְנוּ II דָּף קַעֲגִ, בִּסִּי פֶתַח עֵינִים חִיב דָּף לִיִּי אִי בְּשׁוֹרָה הָאֲחֵרוֹנָה, בִּסִּי כִסֵּא
דוֹד דָּף כִּיח בִּי בְּשׁוֹרָה 45 וּבְסִפֵּר מַעְגֵּל מִוֹב דָּף כִּיד בִּי. הַתְּכֵן שֶׁל הַחֲבוּר הוּא
צוּיִן עִי הַמַּחְבֵּר עֲצָמוֹ בְּקוֹנָמִי לְיוֹוֶרְנוּ II דָּף קַעֲגִ: „רִשִּׁי מוֹסֵר עַל סִדֵּר פִּרְשִׁיּוֹת“.
הַכִּי מִתְחִיל בְּפִרְשַׁת פִּנְחָס שְׁנַת תְּקַמִּיד וְנִמְשָׁךְ עַד פִּרְשַׁת נִצְבִּים. אַחֲרֵיכּ מִשְׁבַּת
תְּשׁוּבָה שְׁנַת תְּקַמִּיָּה וְנִמְשָׁךְ עַד פִּרְשַׁת וַיְחִי. בְּכַתְּבוֹת שִׁישֵׁן בְּרֹאשׁ כֹּל דְּרִשָּׁה
וְדִרְשָׁה הוּא קוֹרֵא לָהֶן קֶצֶר דְּרִשׁוֹת.

XXIII

קְטוּעִים קוֹבֵץ אִי.

הַכֶּךְ הוּא תוֹפֵס 161 דְּפִים כְּפוֹרֶמֶט אֻקְטֵב, שְׁבֵאִים מְקוֹנְטֵרְסִים שׁוֹנִים;
זֶה אֲפֻשֶׁר לְחִכִּיר בְּרוּר מִפְּנֵי שֶׁהַדְּפִים שׁוֹנִים עִיפ גִּדְּלָם וְטִיב הַנִּיר וַיֵּשׁ לָהֶם כְּמוֹ
כֵּן הַנוֹמְרָצִיָּה וּבְסִפֵּר הַפְּרָקִים שֶׁל הַקּוֹנְטֵרְסִים שֶׁהָיוּ שִׁיכּוּסִים לָהֶם קוֹדֵם לָכֵן. לְכַרְך
הוּא אִין שְׁעָר. נִתְּתִי לֹו אֶת הַשֵּׁם קְטוּעִים קוֹבֵץ אִי מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵאַחֵר בְּקִרְבוֹ
קְטוּעִים שׁוֹנִים. בְּשִׁבְלִי שִׁיחִיָּה יוֹתֵר נוֹחַ לְצַמֵּט אוֹתוֹ נִתְּתִי לְכַרְך הוּא נוֹמְרָצִיָּה
בְּאוֹתוֹ הַסִּדֵּר כְּמוֹ שֶׁהַדְּפִים מוֹנְחִים לְפָנֵינוּ וּמַצְמֹט אֲנִי לְפָרִי הַנוֹמְרָצִיָּה הַזֹּאת.
בְּרֹאשׁ הַדֶּף הָרֵאשׁוֹן יִשְׁנָה כַּתְּבַת זֶה: „אֲמַר הַכּוֹתֵב בְּחַיּוֹתַי לְזִמְדָּ עִם מוֹרֵי עֶטְרַת
רֵאשִׁי יִצְיֹו הַלְכוֹת מְלִיחָה נִמְתִּיתִי לֵב לְצִיּוֹן אִיזָה חֲדוֹשׁ, גִּרְנִיר מִכָּאן וְגִרְנִיר
מִכָּאן קִיחָה קִיחָה אֲשֶׁר חֲדַשְׁתִּי אֲנִי הַצְעִיר לְפִי קוֹצֵר עֲנִיּוֹת דַּעְתִּי
וְהַסְכִּים אֲבֵא מֵאִרִי וְתַעֲרֵב הַמְנוּחָה וְכוּ' וְאַתְּנַהֲלָה בְּעָלְי עַל דְּבָרֵי מִרְיָן בְּשִׁלְחָנוּ

המהור סי' ס"ט כס"ט. החדושים הם, איפוא, מגיל הנזק של המחבר. בסוף דף א' כ' הוא הותם את שמו באותיות רוטיות: Joseph Azulay. בראש הדף השני אנחנו קוראים את הכתבת הזאת: „שאלה זו ותשובתה הרב המובהק כמוהר"ר משה מורח"ו) יצ"ו. השו"ת עוסקת בשאלה אם יש לברך ז' ברכות כל ז' וסר החופה כדון בחור בנשואיו של אדם שאירס כבר קודם בתוליה 2) בקידושין ושאריותו מתה לפני החופה. על הדף כ' בסוף התשובה ישנה החתימה: „הצעיר נסים חיים משה מורח"ו. בראש דף ג' א' יש הכתבת: „וזו אשר השבתי לחרב הנזכר בעניותי". התשובה תופסת שלשה דפים. בסוף דף ה' ב' הוא הותם: „חיים יוסף דוד אזולאי". הדפים 6—8 מכילים דרשה לפרשת בלק שנת תצ"ט. המחבר היה, איפוא, אז בן חמש עשרה שנה. הדפים ח'—ט"ו מכילים הספר בשפת לדינו. הדפים ט"ז—י"ח הם שירדים מכרך שהיה מחולק לפרקים ומכילים את הפרקים פ"ב—צ"ט. לפרק פ"ו יש הכתבת: „קיצור דרוש שדרש הרב החסיד כמהר"י אלגאזי ה"ו לפרשת מטות תקי"ב. הפרקים צ'—צ"ט הם מקונסנטנינופול י"ד חשון תקי"ח.

דף י"ט	: דרוש לפ' ואתחנן.
" כ'	: קצור דרוש לבעלי יהורין.
" כ"א	: פירוש על הגדה ש"פ.
" כ"ב—כ"ג א'	: פשוטים.
" כ"ג ב'—כ"ד	: דרוש שדרשתי בפטירתו ר' יהושע מורנו בתוך שבעת.
" כ"ה—כ"ז	: דרוש לפ' חוקת.
" כ"ח—ל'	: דרוש לפ' יתרו, י"ט אדר א' תקי"ג.
" ל"א א'	: דרוש לפ' לך לך.
" ל"א ב'—ל"ז	: דרוש לפ' וירא.
" ל"ח—מ"ג	: פשוטים.
" מ"ד—מ"ה	: דרוש ג' תמוז שנת תק"ה.
" מ"ז—מ"ז	: חידושים.
" מ"ח	: שמועות טובות בקיצור מופלג.
" מ"ט—נ"ב	: דרוש ר"ב אייר שנת תקי"י.
" נ"ג—נו	: הספר לחרב כמהר"ר יהודה נבון זצ"ל 3) שנפטר כ"א שבט תקכ"א.

- 1) השוה ס' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב ח"א אות מ"ה נומ. 149.
 - 2) השוה תכן הענינים שו"ת חיים שאל ח"ב. שם נרשמת השאלה תחת מ"ס ג"ח. אולם השאלה הזאת לא נדפסה שם מפני שהחלק השני של ה' חיים שאל נדפס רק עד ס' ג.
 - 3) הוא בעה"מ ס' קרית מלך רב. השוה ס' שם הגדולים ח"ב אות ק' נומ. 110.
- הוצאת בן-יעקב.

דף נ"ז : לשונות כדי לכתב אנרות.
 " נ"ח—ס' : דרוש וארא והספד מהרי"ח עמרם כ"א שבט תק"כ.
 " ס"א—ס"ה : דרוש ו' ניסן שנת תקכ"א.
 " ס"ז : דרוש למנוחת נפש הרי"א אלכנאי בתשלום שנתו, כ"ד
 אב תקכ"א.

" ס"ז—ע"א : דרוש ט' אב, תקר"ט.
 " ע"ב—ע"ז : דרוש ל"פ נח ר"ח חשון תק"ג.
 " ע"ח—פ' : הספד הרב מהרי"ש אלגאזי (1) כיום ה' וארא, כ"ח
 טבת, תקכ"ב.

" פ"א—פ"ז : דרוש ל"פ ואתחנן, ט"ו באב, תקי"ח.
 " פ"ז—צ' : דרוש ל"פ לך לך, ו' חשון, תקי"ט.
 " צ"א—צ"ג : חידושים ופשוטים.
 " צ"ד : פלפול.
 " צ"ה—צ"ז : דרוש ל"פ כהעלותך י"א סיון תקכ"א. בסוף הדרשה
 הזאת ישנה הערה זו בשפה הספרדית:

Este sermón es estudiado y ponderado de mi
 propio punio, enfrior e menor Joseph Azulay

" צ"ז—צ"ט : פשוטים וחידושים.
 " ק'—ק"ב : לחספד מו"ה הר"ם שנפטר י"ז שבט, תק"ה.
 " ק"ג—ק"ח : דרוש ל"פ ויגש, תקכ"א.
 " ק"ט—קמ"ז : דקדוקים והערות בסוגיות ואגדות ופוסקים.
 " קי"ז : חידושי דינים.
 " קי"ח—קמ"ט : דרכים ופשוטים קלים וחמורים, רמזים ופרפראות בקצרה.
 " קכ"ב—קכ"א : לשונות לעשות אנרות.
 " קכ"ב—קכ"ח : דרוש לשבת תשובה ג' תשרי, תקכ"א.
 " קכ"ט : דרוש ל"פ ויצא.
 " קל'—קל"ב : קיצור דרוש שדרשתי באויניון פ' וירא כ' חשון תקי"ז.
 " קל"ג א' : פלפול דאין כון העה"ז ובל"ג צריך להעתיק אותו
 בפסידא (2) בס"ד.
 " קל"ג ב'—ק"ם : פשוטים וחידושים.

(1) שם חלק א' אות ש' נומ. 24.

(2) פסידא הוא חבור אחד של מחברנו שלא נדפס, ונרשם בקפלוג הנ"ל תחת מס' 18.

דף קמ"ב—קמ"ח : המספר לשמועת הרב המ"י מהר"א ג' אשר זלתי"ה (1)

בעה"ק חברון ת"ו, כ"ה אב תקל"ב שנפטר מו"ב באב
בירושלם ת"ו.

" קמ"ו—קמ"ט : לפט' הרב בלר שמואל בירושלם ו' עקב כ"ב אב
תקל"א ודרשתי בעה"ק חברון יום שמועה יום א' ראה
כ"ד אב.

" ק"ג : מזכרת מהדרכים מוכים מאד לעת הצרך בעה"י.

" קנ"א—קנ"ה : פשוטים וחידושים.

" קנ"ט—ק"ס : קיצור דרוש.

" קס"א : זאת זכרון קצת חלומות אשר חלמתי שיש בהן קצת
ממשות אמרתי אעלה אותן בכתב מפורש מה שאני
זוכר באמתית.

XXIV

קטועים קובץ ב'.

הכרך הזה תופס 69 דפים בקווארט, שרידים (כמו הדפים בקובץ שלפני זה)
מכ"י שונים מה שאפשר להכיר ברור מפני שהדפים הבודדים שונים הם ע"פ
גדלם וטיב הנד, ומה שיש להם הנומריציה וע"פ רוב ג"כ מספר הפרקים של
אותם המבוארים שהיו שייכים להם קודם לכן. גם לכרך הזה אין שער. אני קראתי
אותו בשם קטועים קובץ ב' משום העקומים השונים שנאספו בו וכדי להבדילו
מן הכרך-המאסף הקודם. מלבד זאת נתתי לו נומריציה בכתב עפרון כמו לקודם
באותו הסדר כמו שנשתמרו הדפים בכרך לפנינו כיום. אני מצטט, איפוא, לפי
הנומריציה שלי. הדפים א'—י"ב שריד מכ"י שהכיל רשומות. הדרשה ברף ה' א'
היא מיום א' סוכות תקר"א, הדרשה ברף ז' היא מן מ' שבט תקר"ב.

הדפים י"ג—כ"ז : שריד מכ"י שהכיל את מ' ראש דוד הנדפס, והדפים
הנ"ל מכילים את הדרשות של הפרשיות : נח, דן דף
והיו שרה, שנדפסו במ' ראש דוד.

הדפים כ"ח—ל"א : שריד מקונטרס העוסק בכל אחד מפרקיו בענין אחר,
כיומנים המוכאים למעלה. בראש הפרק הראשון ישנה
הכתבת : "ליוורנו אור א" של חה"מ סוכות שנת לק"ח
א"ת ספר החורה לפ"ק.

הדפים ל"ב—ל"ג : שריד מכ"י שהכילו חידושים על התלמוד.

(1) השוה מעגל מוכ. הוצאת פרימן דף מ"ז שורה 19 ששם נזכר מהר"א ג' אשר

הדפים ל"ד — ל"ו: שריד מכ"י שהכיל שו"ת.
הדפים ל"ז — מ"ד: שריד מכ"י שהכיל את הספרים שנדפסו, ס' ברכי
יוסף ושיוור ברכה.
הדפים מ"ה — נ"ו: שריד מכ"י שהכיל חרושים לה"ד החזקה של הרמב"ם,
כנראה, מן החבור, פס ודא' שלא יצא לאור.
הדפים נ"ז — ס"א: שריד מכ"י שהכיל חרושים על התלמוד, אבל איננו
אותו הכ"י עצמו שסמנו באו הדפים ל"ב — ל"ג.

XXV

קונטרס מאמרי התלמוד על סדר א' ב'.

הכ"י הזה ארכו 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 70 דפים בלי נוסחציה
אולם רק 51 מהם הם כתובים ע"י רב חיד"א. על יתר הדפים יש איזה שו"ת
מ' רפאל ישעיה, לבנו של רב חיד"א ודפים אחדים נשארו חלקים. גם לכ"י הזה
אין שער. אני נחתי לו את השם הנ"ל המתאים לתכנו, מפני שהוא מכיל
לקסיקון בסדר א' ב' של מאמרי התלמוד.

XXVI

עט רצון.

ארכו של הכ"י הזה 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, ויש לו השער:
"עט רצון. רצון גיטט", הדל חיים יוסף דוד אוולאי חי"י עם הכולל, ואני
תפלתי לך ה' עת רצון יוכני לעסוק בתורתו הקדושה ולחדש חידושים אמתיים
לעשות [רצונך] לפניך ויארץ ימינו ושנותינו לשוב בתשובה ולעבד עבודת
הקודש באמת וכו'". מהשער הזה רואים כי בדעת המחבר היה בתחלה לכתב כרך
גדול בחשבו לחבר פירוש לתנ"ך. בכל זאת נשארו לנו מהכ"י הזה רק עשרה
דפים המכילים חרושים עד פרשת מקץ. הקף קטן כזה היה לו כבר בזמן
שר' אברהם מוספיא ראה אותו כאנקונה אצל נכד המחבר. (1) הדפים אינם כתובים
ע"י המחבר עד סופם והחרושים של כתב יד בנו ר' רפאל ישעיה משלימים אותם.

XXVII

יוסף בסתר.

ארכו של הכ"י הזה 16 ס"מ ורחבו 11 ס"מ ויש לו השער: "יוסף בסתר".
קונטרס איזה גרגירים על דרך האמת, הן מאשר אני עני אמיתי וכו' והן ממה
שמצאתי בס' כתיבת יד ישן ולא ידעתי שמה דמארת... והנה צורף קלונט' קורא
בגרון ר"ת, גיטטריאות, רמזים ונוטריוקון מאשר אני הדל רמזתי וממה שראיתי

(1) השוה מעגל טוב חוצאת פריסן דף כ"ד. וזה לשונו. ועוד ראה ס' עט רצון כי
קטן ג' ד' רמזים ע"כ פרשה עד ס' מקץ.

בספרים כ"י וכו' וראיתי לצרף השני קונטרסים כאחד איודי דוטרן מילייהו וכו'. בכרך הזה, שחלק חשוב מדפיו נחתכו, נשארו רק 165 דפים בלי נומריציה. הכרך הזה נועד בתחלתו ע"י המחבר להיות פירוש לכל התנ"ך. זה יוצא לנו כרוז מהכתבות הנמצאות בראש כל דף ודף הנמשכין על כל ספרי התנ"ך. עם כל זה מגיע המחבר בחדושו רק עד פ' שלח לך המלאים 53 דפים של הכ"י ויתר הדפים נשארו חלקים. בכרך במצבו של עכשו אין שום זכר לקונט' "קורא בגרוך" שהמחבר מזכיר אותו בשער; אולי הכילו אותו הדפים שנחתכו מהכ"י. בכל זאת מכיל הקונט' יוסף. בסתר גם גימטריאות שלפי השער היו בקונט' "קורא בגרוך". התוכן של הכ"י הזה נדפס כבר בחלקו הגדול בפירוש המחבר לתנ"ך, חומת אנך.

XXVIII

ברכות לעד.

ארכו של הכ"י הזה 10 ס"מ ואין לו שער. השם הנתן לו בזה נמצא בראש הדף הראשון של הכ"י. בכו' הזה, שחלק מדפיו נחתכו ממנו, נשארו רק 17 בלי נומריציה. הוא מכיל פשטים להפטרות שאינם אותם עצמם שהם צוארי שלו מכ"י.

XXIX

ספר גינת ביתן.

ארכו של הכ"י הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. מהשער הארך של הכ"י הזה אני מוסר:

„ספר גינת ביתן“

מיני דשאים ציצים ופרחים וכו' טעמו לו כשם אקרא כי כאשר גינת בותן עלו בו צמחים וכו' וגם לרכות איוו הנהות והדוריו בתרא למ, שער יוסף אשר קריתי לו קונט' אחורי תרע"א וכו' כי תיבות גינת ביתן בגימטריא המה יעלו „יוסף חיים בכמה"ר יצחק זרחיה אזולאי וכו' כל הכתוב לחיים בקרית הארבע היא חברון וכו'“

הספר גינת ביתן הוא בן שני חלקים. לחלק הראשון יש נומריציה בספרות ערביות ומכיל כללי הש"ס בסדר א' ב'. אבל מהחלק הזה נשאר לנו רק קטע של עשרים ואחד דפים. הם הדפים: א' — ז', י"ב — כ"ג, מ', ס'. התוכן של החלק הזה כבר הובא בחבורו הנדפס של המחבר: ספר יעיר און ח"א (עין וזכר). לחלק השני של הכ"י הזה יש נומריציה באותיות עבריות והוא מכיל חדושי דינים בסדר א' ב'. גם החלק הזה לא נשאר לנו בשלמותו. ממאה ועשרים ואחד הדפים אשר הכול לפניהם נשארו בו רק 71. מלבד זאת הוזק קצת ע"י נקבי התולעים. הקונטרס אחורי תרע"א הנוכח אינו נמצא עכשיו בכרך הזה, כנראה, שלח המחבר את הקונטרס הזה לדפוס ונשאר שם.

(המשך יבוא)

פרקים מתולדות ספרות הקבלה

מאת גרשם שלום

(המשך; ראה ק"ס שנה ד' ע' 286.)

ג) עוד על ר' יוסף בן שלום האשכנזי.

במאמרי על ר' יוסף בן שלום האשכנזי, מחבר הפירוש לס' יצירה המיוחס להראב"ד, אמרתי כי יש לקוות שבמשך הימים יתגלו מקורות אחרים שיפיצו אור על המקובל הזה. ואחרי שנדפס המאמר, כבר נתמלאה תקוה זו בחלקה, כי מצאתי עוד ספר אחר שבלי ספק יצא מתחת ידו ר' יוסף, והוא הפירוש לספר הכהיר הנדפס בעילום שם מחברו בדפוס וילנה של ס' הכהיר (בפעם הראשונה תרמ"ג), ונתנו לו שם את השם, "אור הגנוז" אם כי לכ"י לא היה כל שם. הזכרתי ספר זה במאמרי (ע' 292—293) מבלי להרגיש באותה שעה כי מחבר אחד לו ולפירוש ס' יצירה. הפירוש נדפס מתוך כ"י שהיה באוסף הגאון מוילנה¹), אמנם כה"י חסר בכמה מקומות ובאחרים נשתבש, אם גם עלינו לשמוח על מה שנמצא בנדפס. מלבד זה נמצא עוד כ"י שני מהפירוש הזה (שכנראה לא היה נפוץ ביותר) משנת רכ"א בספריית הקהלה בפראג, והח' חיים ברודי תיארנו ברשימתו²) והוא כנראה כ"י שלם ומשובח. ואם גם לא קלה בודי לראותו, נוכל לסמוך בפרט אחד חשוב על תאורו של ברודי.

ואלה הראיות הברורות כי מחבר הספר הוא ר' יוסף האשכנזי.

א) הוא מביא את ספריו: פרשת בראשית ופירושו לספר יצירה. בדף י"ב ע"ב הוא אומר: „ושם בן ע"ב כבר פרשתי אותו בס"י ושם תמצאהו וגם כפ' בראשית" וזכ"י פראג כתוב כאן בפירוש, וגם בפרשת בראשית ובאמת נמצאים פירושו לשם בן ע"ב בשני ספרים אלה. כבר הזכרתי שם הספר הזה יש בה די כדי לקבוע את מחברו של „אור הגנוז". אבל גם בשאר מקומות מביא את פירושו לספר יצירה והדברים נמצאים בפירושו הנדפס על שם הראב"ד. בדף י' ע"א „כבר ידעת כי שם ה' נשלם בחית ויש לו י"ב גבולים בדפרישית בס"י והם נקראים שבטיו" ועיין בפירושו על משנת י"ב גבולי אלכסון. בדף י' ע"א לסטה ואילך: „נראה לי לפרש כאן משנה מספר יצירה ובה יתבאר סבוקשתינו" ספרש את המשנה כפ"ו א' בדרך אחרת מאשר בפירושו הנדול, וכאמת מוסיף המחבר בסוף: „ואף שפירשתי בו פ"י אחר בספר יצירה, מ"ם טוב תאחז בו"ה וכן מוכיר

(1) על פי דברי בנו ר' אברהם ב"ר רב פעלים ע' 40.

(2) Die Handschriften der Prager jüd. Gemeindebibliothek von Dr. H. Brody (2

2. Lieferung) 1913 p. 13-15. והוא הווי"ה הרביעי של התלמוד-תורה של הקהלה בפראג.

ועליו להודות לר"ר זכריה שווארץ-בוין שהמציא לידי את החוברת הזאת.

שם "י"ב היות של כ"ע אשר הם בכלל אחיה כמו שפי' בס"י" ודברים
אלה נמצאים כמה פעמים בפירושו הנדפס וביחוד בציור מיוחד בהקדמה.

(ב) המחבר פותח פעמים רבות בר"ת דאחב"ז כמו שכבר העירותי במאמרי
הקודם. גם כל פרטי סגנונו ושפתו המיוחדת מתאימים לספרו ר' יוסף האשכנזי.
החכה היתירה הנודעת אצלו לכנוי הסמלי, "שמש ומנן ה' צבאות" נמצאת בכל
ספרי קבלה הידועים לי רק בספרו ר' יוסף. השפה החצי-פילוסופית גם היא
זאת של הפירוש לסי' יצירה, לכל פרטיה ודקדוקיה. תורת התמורות ותורת
השמות חזרות כאן ושם. אפילו פרט טיפוסי כמו חתנו של ר' יוסף לביאור
מסתוריו של עובדות מחכמת הנתוח (חבולמת כ"כ בפירוש סי' שצ"ו) חוזר גם
כאן, עיין דף ה' ע"ג, ה' ע"א.

(ג) בפרט קטן, אבל סכריע, ניכר עוד שהמחבר היה אשכנזי, אם גם כל
שאר פירושו חוץ בדרכי הקבלה הספרדית. הוא המקובל היחיד הכותב בספרד
ומשתמש במלת גולם בחוראתה הספורסמת. בפירושו ל"ר, רבא ברא גברא" (דף י"ט
ע"ב) באה מלה זאת שלש פעמים. והשמוש הזה במלת גולם, שכנ"הודה אינו
יודע לו מקור ספרותי) הריהו חדושם של חסידי אשכנז, שבחוגיהם ובספריהם
הוא רגיל. וכנראה הביא אותו המחבר אתו מן החוגים האלה לספרד, וזה מתאים
מאד לר' יוסף האשכנזי. ראוי להדגיש שכל אלה מתלמידי הרשכ"א שאינם
אשכנזים, אף פעם אינם מזכירים את המלה גולם גם במקום שהם מדברים על
הענין, כמו רבינו בחיי בפי' בראשית (דפוס ויניציאה ד"ש, דף י"א ע"ב) או
ר' יצחק דטן עכו בלקוטי אגדותיו בכ"י אוכספורד 1911. ובאמת גם בפירושו
לסי' יצירה משתמש ר' יוסף אשכנזי במוטיבים המקושרים כתורת הגולם המצויים
רק אצל חסידי אשכנז, כמו (בפי' מ"ד) הדרשה על הפסוק את הנפש אשר עשו
בחרן על עשית נפשות בדרך ספר יצירה, דרשה הנמצאת בפירוש סי' יצירה
המיוחד לרב סעדיה גאון⁽²⁾.

מכיון שנוכל עכשיו להשתמש גם בדיעות על מחבר הפירוש לבהיר,
מתקיימות המסקנות שבאתי אליהן בדרך אחרת במאמרי הראשון, וגם מתוספות
ודיעות חדשות. בע' 294 קבעתי מקומו של ר' יוסף בברצלונה וזמנו כדור הראשון
אחר התגלות הזהר — והנה כאן מגלה לנו המחבר בסוף פירושו כי קבל מפי

(1) במלון שלו ע' 784. אעפ"י שעצם הענין של יצירת גולם נזכר במקורות יותר
קדומים, מכל מקום השם גולם לדבר זה לא מצאתי בספרים ועל זה יש לתמוה. עיין
למשל בפירושו השלם של ר' אלעזר מגרמזיא ליצירה (תרמ"ה) דף פ"ז ע"ד (ירעשה גולם
אחר ויתחיל לגלגל בא"י). או בס' עמק המלך שער שעשועי המלך דף י' ע"ג המעתיק
דברי ר' אלעזר (הנמצאים בכמה כתבי יד בשם "פעולת היצירה"). אם תרצה לברוא גולם
וכן בפרוש סי' יצירה המיוחד לסעדיה גאון כ"י מינכן 40 דף ב 55 ועוד מאמרים רבים בכתבי יד.
(2) עיין המאמר הנדפס על ידי שפינוגנדרר מכ"י מינכן 40 במאגאצין 1892 ע' 83.

ר' יהושע ו' שועיב ומפי ר' שלמה מכרצ'לונא (הרשב"א), מה שלא ידענו משאר ספריו. אין פלא, איפוא, שחי בכרצ'לונא. לדבריו בפרשת בראשית שהבאתי בק' 298 יש לחשוות את תלונתו בסוף הפירוש לבהיר, קנאתי לה' אלהי ישראל ולמבארי ספרים וספרי האומות ומעתיקים בהם אלהיהם וקורין להם סתרי תורה". ובאמת מתבארים גם ההבדלים הנמצאים בין פירושו לבהיר ובין שאר ספריו: לא תמיד הוא סוסר כאן את דברי עצמו כי אם מעתיק כמעט מילה במילה דברי רבו ר' יהושע ו' שועיב. כי אמנם נדפס ספר מ' יהושע המכיל הרכה פירושים לבהיר אלא שגם הוא לא נדפס על שמו כי אם על שם חכם אחר סתמידי הרשב"א: בוורשה תרל"ה נדפסו (מכ"י פאריס), ביאור לפירוש הרמב"ן ו"ל על התורה... מיוחס להרב ר' מאיר ב"ר שלמה אבוסאהולה ז"ל. הספר החשוב הזה המכיל ידיעות יקרות ערך מאד, איננו לאחיו של בעל מ' משל הקדמוני, אלא לר' יהושע ו' שועיב. אמנם כמעט כל כתבי היד הנמצאים בדינו מן הספר הזה, אינם מזכירים כל שם, לא את אבוסאהולה ולא את ו' שועיב, ורק בכ"י אחד באוכספורד (ס' 1644) נוסף השם, "יואל (ו) ו' שועיב", אבל כל המקובלים הראשונים מביאים מן, פירוש סודות הרמב"ן לר' יהושע ו' שועיב דברים הנמצאים כאן) וגם ר' שמעון בן לביא בעל מ' כתם פז מיוחס לו את הפירוש הזה (דף מ"ב ע"ב, רע"ג ע"א). והנה הספר הזה והפירוש של ר' יוסף האשכנזי לבהיר לשון אחת להם בכמה מקומות. וסכיון שבעל הפירוש לבהיר מביא שלש פעמים את פירוש הסודות של הרמב"ן (3) והוא הוא ספרו של אבן שועיב, ברור שחבור רבו היה מונח לפניו ואין פלא שהעתיק מסנו כל הפירוש לסעיפים שלמים. כך למשל נמצא כמעט כל הפירוש לס' ליד של הבהיר (דף ח' ע"ב וע"ג) אצל ו' שועיב דף ל"ג ע"ב. ורק בפרטים מעטים שונים פירושו של ר' יוסף מפירושו של ו' שועיב. וכמה דברים אמורים? במקום שיש פירושים מאבן שועיב, אבל בשאר מקומות ש' שועיב לא פירש אותם, ניכרת זבולטת נמיתו המיוחדת בקבלה אם גם אי אפשר להעלים עין מהשפעת בית מדרשו של הרשב"א גם כאן.

המחבר מביא כאן את מ' האמונה והכחון ארכע פעמים⁴, ופעם אחת סתן בשם הרמב"ן, ואם אין השם הזה בא כאן בהוספה מאוחרת, מוכח שכבר

(1) הספר נוסף בסירמני דפים מיוחדים לחומש עם עשרה פירושים הנדפס אצל נתנאל משה ויסבערג, אמנם הוא נדפס אצל יואל לעבענזאן, והופיע ג"כ כספר בפני עצמו.

(2) עיין ברשימת הכולליאנה לשפיינשניידר עמ' 2525 — 2524.

(3) דף ו' ע"ג; ס' ע"ג; ר"ם ע"ב, וכל הלשונות נמצאים אצל ו' שועיב.

(4) דף א' ע"ב (עיין הרמב"ן בשער האמונה והכחון); ג' ע"ב (עיין לשון מ' אמונה והכחון בס' ד); ח' ע"ג (עיין בערך ס' 2) בס' האמונה והכחון; ז' ע"ד (כדאיתא בס' הא' והב' בס"ח).

בבית מדרש הרשב"א היתה טעות זאת נוהגת. פעם אחת מביא את חזונו מקץ (דף ג' ע"ג) אבל לא ברור לי אם זהו הוספה או לאו. אצל ברודי לא נזכר ציטאט כזה מכיו פראג, אבל מצד עצמו אינו מן הנמנע שהרי כבר בפרשת בראשית מביא את חזונו כפי שהוכחתי במאמרי בע' 293. את פירוש הרמב"ן עצמו מביא פעמים אחדות, וגם את הפלגת ר' נחוניא בן הקנה מזכיר בתחלת פירושו.

יתכן שר' יוסף חבר גם פירש לתורה, כפי ששיער ברודי, אבל אפשר שדבריו בדף ז' ע"ב (1), כי תמצא בפרשת בראשית ל"ב פעמים שם אלהים מבראשית עד ויכולו כדפרשית בהקדמה לתורה והם הם ל"ב נתיבות מוסבים הם על פרשת בראשית שלו שהוא כעין הקדמה לתורה. על כל פנים נתברר כי ר' יוסף פירש בסדר את כל ספרי המופת של מקובלי דורו: מ' היכלות, מעשה בראשית, ס' יצירה וס' הבהיר. וכן היה בדעתו לפרש אחרי הבהיר גם את המקור התלמודי של הקבלה, את הפרק השני במס' חגיגה כפי שניכר מלשונו בסוף פירושו, והסוד יתבאר בפ' אין דורשין בכיוצא כזה גבר אחר קצץ בנטיעות.

הפירוש לבהיר גם הוא לא זכה לפרסום יתיר. רק שני מקובלים ידועים לי שהשתמשו בו: האחד בעל ספר הפליאה המעתיק את התחלת הפירוש (דפוס קארעץ דף ל"ח ע"ד) והשני ר' חיים עובדיה בן יעקב עובדיה די בושאל במ' באר מים חיים (שאלוניקי ש"ו, דף י"ב ע"ג) המביא לשון, "פירוש ספר הבהיר" והוא הנמצא בדף ז' ע"ב.

למאמרי הראשון עלי לחוסף עוד כי בינתיים הקידינו פרופ' אלכסנדר סארכס בניו יורק שכיו כרמולי 176 מפרשת בראשית עבר לידו יעלינג וכבר הוא הכיר בו מעשה המחבר של פירוש ספר יצירה המיוחס להראב"ד. בהוצאה השניה של קונטרס המזכיר שלו (ווין תרנ"ג) נמצאו בעמ' 20, "העתיקות מעשה בראשית או פ' על פרשת בראשית לבעל פירוש ס' יצירה המיוחס להראב"ד" המכילות ליקוטים קצרים אחרים מן הספר הזה.

(ד) ס' חמדת ימים לר' סאלם שבזי.

עד היום כל ידיעותינו על שלם (סאלם) שבזי, הגדול שבין משוררי תימן ואחר מגדולי שירת הקבלה, נשאבו רק משיריו וסן המסורת במ' אבן ספיר ח"א. באכר שהקדיש לשבזי מונוגרפיה שעליה מיוסדים דבריו כל שאר הסופרים (2).

(1) אני מביא ע"פ גירסת כ"י פראג. בדפוס חסרה המלה "בהקדמה". לענין יש להזכיר כי גם בהקדמה לר' יצירה שלו נמצא מנין זה!

(2) Die hebräische und arabische Poesie der Juden Jemens: W. Bacher (1910) ביהוד ע' 33—50. עיין גם א. בן-ישראל, שירת הח"ן (צפת, תרע"ח) ע' 61—86.

מביא עדותו של ספיר שראה ספרי קבלה מיסודו של שבזי ומוסיף, ואמנם עד עכשיו לא נתגלה מהם כלום ורק על פי ציטאט בתכלאל ישער כי חמדת ימים, פירוש על התורה לר' שלום שבזי הנזכר שם, הוא אחד מספרי המשורר. והנה כאשר נדפסו דברי באכר אלה, כבר היה הספר הזה בדפוס יותר מעשרים וחמש שנים. וגם עד היום לא נודע מציאותו לאנשי הדמע, ועל כן ראוי לפרסם ענין הספר הזה ברבים, שיש לו גם חשיבות רבה לתולדות מחברו.

בירושלים תרס"ז—תרס"ח נדפס בשני כרכים בדפוס יואל משה סאלאמאן, מדרש חמדת ימים ספר בראשית [עוד דברים] מאת הרב... המקובל האלקי מארי סאלס (שלם) בן מארי יוסף בן מארי ישראל אל שבזי זצ"ל מעיר טעז סארן התימן. הציאו (!) לאור הרב הישיש... מארי שמואל דיין... בק"ק עדן והאחים המבורכים הגבירים... סי' בונין... וסי' יהודה חייו בני הרב הנשיא... מארי מנחם משה זצ"ל. הספר מכיל בתחילתו, אמרי ספיר מרבי יעקב ספיר בעל אבן ספיר המדבר על הספר ועל מחברו אבל אין להקדמה זו כל ערך, ואח"כ, הקדמת המחבר הקצרה—מה"כ חמשה דפים, אח"כ בראשית ק"א דף, שמות (עם שער חדש) סי' דף, ויקרא עד דברים (עם שער אחד) קפ"ה דף כתבנית 40.

הספר הוא פירוש בדרכי הקבלה של הראשונים ומיוסד רובו ככולו על חזר, רבינו בחיי, ריקאנאטי וכיוצא בהם, ועוד אין בו השפעה מקבלת האר"י שלא ידע מסנה כי אם ספר הכוונות הנדפס בוויניצואה ש"פ בלבר. הוא נדפס תחת השגחת יעקב ספיר שלידו מסרו המו"לים את כה"י והוא מלא שגיאות ושבושים עד אין קץ, וכבר ספיר מתלונן על שבוש גרסת כתבי היד. שני חלקים הראשונים נדפסו מתוך כ"י שכתב אחד מקרובי המחבר, משה בן אברהם הירדע סן בני משתא בשנת אתתקפ"ג לסנן השטרות שהוא תל"ב לפ"ק, והחלק השלישי מתוך כ"י משנת תקל"ג. סופר כתב היד הראשון היה תלמידו של המחבר, ומכיון שמוכירו בכנוי ז"ל, יש כאן סתירה ביחס לתאריך אצל באכר המביא שירים משנת אתתקצ"א לשטרות. איך אחד מן התאריכים משוכשכ ובירור הענין תלוי בכדיקת כתבי היד השונים משירי שבזי, אם לא נגיה שהקולופון נשתבש וכה"י איננו ההקתקה המקורית של ר' משה בן אברהם אלא העתק מהעתק ומספיר לא הכיח בכך. ולא אוכל להכריע.

בדפוס יש, הוספות רבות הפותחות בר"ח ת"ט דהיינו תוספת טעם או כדומה, אבל קשה לקבוע תמיד את סופן. אבל אין זה חשוב כי ההוספות האלה אינן, כדעת ספיר בהקדמתו, תוספת מחברים ומעתיקים אחרים אלא דברי המחבר עצמו, לכל הפחות כרוכנ הגדול. מתוך כ"י מדויק יהיה אפשר לקבוע בנקל מה הן ההוספות האמיתיות ומה מעשה המחבר עצמו. המליצות של הסופרים התימניים בסוף כתבי היד שמספיר סומך עליהן כעל ראיה מובהקת אינן

מוכיחות כלום (ה' ימחול לו על מה שהוספתי וגרעתי והרחרתי אחרי רבי' וכדומה). אמנם כתבי היד 'סחספר הזה' כמעט שלא הגיעו לספריות המדעיות והיחיד שהגיע לאירופה הוא כנראה כתב היד הנמצא באוסף הח' ששון בלונדון.

בספר הזה נשתמרה לנו שנת הולדתו המדויקת של שבזי שבאכר אחר אותה הרבה יותר מדי בחושבו כי בימי שבתי צבי היה עודנו נער⁽¹⁾. ואינו כן, שכן לשונו בפרשת בלק דף ק"ג ע"ב: "וכן היה בשנת השע"ט ליצירה אתתקל' לשמרות אמרו לנו אבותינו ז"ל שעלו שני כוכבים מן המזרח בעלי זנבות כמקלות אחד מהם מ"ו יום ואחד מהם מ"י יום והיו אומרים שהן כוכבי המשיח⁽²⁾... ומצאתי שכתב הרב ישראל ספרא ב"ר יוסף ז"ל⁽³⁾ שהה שנוצרת באותה שנה אני צעיר המתכרים שלם בא"מ יוסף משתא ומכונה על שם עירו אל שיבזי". על השמות האלה אשוב לדבר להלן. וכאן אביא עוד המשך פסורו: "ואמרו אחר זמן מועט נפל דבר בישראל ובחכמיהם רחמנא ישויכן ואספו חכמים מתימן וגזרה מלכות עשו עליהם שטר ויצאו הרבה מדת קדש לרת חול ויש נהרגו על קדושת השם בימי סרחי המלך (פ"י פצל אלבאשה)⁽⁴⁾ שחיק עצמות והוכרר סולת מן הפסולת ותפסו אבא מורי ז"ל ואנשים עמו מישראל והלקום וציערם עד שנגואלו בגדיהם בדם וישבו י"ב חודש בכות האסורים קשורים בשלשלאות של בוזל ומובלים מ"ט ואכנים ולכונים והנוגשים אצים לאמור כלו מעשיכם דבר יום ביומו ובנו עליהם דירה גדולה באצערוד וכבר הרבה על שם ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכור עון. וזה שלא רצו לצאת מדת הקדש לרת החזיר המנוכל. ואחר כך יצאו בכופי הרבה והיו משומטין בעיירות ובמדינות מזעפות רעב בשנת אתתקל"ז ואתתקל"ח (שפ"ו) — שפ"ו) כי שללו כל ממנם ורבתה הארבה ואכלה כל מיני טאכל ותבואה ומכל זה הצילים ה'... וחזרו בשמחה גדולה בימי יפת המלך הישמעאלי מלך. כשר יצא מן המזרח והחרים זרע עשו מן התימן ואת הרשע שתפס אבא מורי וחכיריו עשה בו שפמים ופשטו עורו עד מבורו והשליכוהו לכלבים והיום הגענו אתתקל"ז לשמרות הת"ד ליצירה (צ"ל הת"ו) ועדיין אנחנו מחכים לביאת המשיח. אם

(1) באכר ע' 41 שרוצה לבאר כך, שלא בצדק, את המשיחיות שבשורת אלשיבזי.

(2) אחד למשיח בן יוסף ואחר למשיח בן-דוד.

(3) צ"ל פצל אללה באשה, והוא היה באמת הנציב השורקי על ארץ תימן משנת שפ"ב ואילך (עיין Wüstenfeld, Jemen im 17. Jahrhundert ע' 50) ועל פי המסופר להלן, ספק הוא אם הכוונה לרדיפה מצד קנאים שורקים אשר הערכים הצילו את היהודים מידם או לרדיפה מצד נוצרים שבאו מחאבש. המלים 'דת הזיר' זרע עשו' מתפרשות ביתר קלות על הנצרים, אבל לא יכלתי למצוא בספרים שהיו בידי אם באמת היה כבוש חבשי בתימן בשנים הללו. כותבי קורות העתים מתארים את פצל אללה כקנאי גדול לרת האיסלאם ויתכן שהצד השני של חסידותו זו היתה רדיפת היהודים.

כן ר' שלם שבזי חבר את ספרו בהיותו בן כ"ז שנים, עשרים שנה לפני תנועת שבתי צבי.

השמות משתא ושכזי שבהם מכנה המשורר את עצמו לא היו מוכנים לבאבר שמכיר השערות שונות. שאין להן יסוד כשם שאין כל יסוד לדברי ספיר כי משתא היתה שם אמו. שכזי מורה על שם מקום מושבו וכאמת אמרו לו אנשי תימן שהיו באותו מקום כי הוא כפר סמוך למקויו ויש שם הר הנקרא עד היום נ'כל שקבו. והכנוי משתא הוא שם משפחתו כפי שמעיד ב"הקדמת המחבר": אני חלוש הדעת והשכל שלם כי רב איב אביגד ב"א חלפון ז"ל מכונה עשל [צ"ל על"ש] משפחתי מבני משתא ועל שם קירי אלשכזי. נתתי לבי לחבר זה הספר... את כוונת המלים אביגד וכו' כאן אין אני מבין ואולי יש כאן תמורות אותיות מתוך כוונת, כי כמה פעמים הוא חוזר וקורא את עצמו שלם בן יוסף. ולא אדע אם חלפון היה אחד משמות אבותיו. השם משתא חוזר בספרו לגבי כמה חכמים אשר דבריהם הוא מביא, כפי שאזכיר להלן. ועל הוראת הכנוי הזה יש מסורת בין יהודי תימן שלא הגיעה לאוזני יעקב ספיר, אבל שמענו אותה מסגידו אמת מבין חכמי התימנים שבארץ ישראל, והנני רושם כאן מה שקבלתי מר' אברהם נדאף אחד מוקני חכמיהם היושב עתה בתל אביב ואלה דבריו: „משתא שם הכנוי הראשון של אבותיו ונקרא כן על שם הכלי שעושים בו מיני מוזן שקורין לחות שקורין לו משתא בעיר שרעב מקום מושב משפחתו. ונקרא המשפחה הזו כן על שם מעשה שהיה בימי אחר מאבותיו שגור עליו המושל שהיה בימיו להמיר או ליהרג. והיה בעל קבלה מעשית. מיד אמר למושל חכה עד שאצוה את ביתי. נכנס לביתו ולא מצא כלי מלא מים אלא זה הכלי שהיה מלא קמח ומים מעורבים שמתמצין אותו ואח"כ אופין אותו על המחבת. מיד קרא שם והעלים עצמו תוך הכלי הזה הנקרא משתא והמושל בראותו זאת ניהם על גזירתו, ומאותו זמן קראו אותו משתא ונשתרעב הכנוי לכל המשפחה עד היום שכן ישנם עוד מבני משתא בתימן. ורק מודנו הר"ש כנה עצמו שכזי ע"ש העיר שישב בה אחר נסיעתו מעיר אבותיו שהיא שרעב. כך שמעתי מפי איש נאמן יהודה כהן שקבלו מאבותיו. אלה דברי החכם אברהם נדאף והוא וחביריו מכחישים בהחלט שיש מקום בתימן הנקרא משתא כהשערות כאמר. ועד היום הזה נקרא אותו הכלי משתא בלשון הערבית המדוברת ביניהם והוא לדבריהם כלי גדול כמו צלחת. כפי שניכר מספרו זה, היה ר' שלם שבזי בקי מאד בחדרי ספרות הקבלה ומפרו הוא ממש ילקוט מדברי הראשונים. וארשום כאן מספרים והמחברים המוכאים בספרו שיש ביניהם גם בלתי ידועים לנו עד היום. כפי שכבר אמרתי, סומך בעיקרו על דברי הזהר, רבינו בחיי בן אשר ותרקאנאמי (ר' מנחם סתם) שהיו לעיניו בדפוס. ועוד באים:

מכני משפחתו שלשה חכמים: ר' יוסף בר רב ישראל משתא (ח"א דף ל'
ע"ב); קבלתו מסברא מביא מעדיה בר ר' יעקב משתא (ח"ג, דף נ"ח ע"א);
ר' ישראל ספרא ב"ר יוסף משתא ז"ל מביא ג' פעמים (ח"ג, דף ק' ע"א; ק"ב
ע"ב; קמ"ח ע"ב) וממנו שמע כמה קבלות בעל פה.

אבודרהם מביא הרבה פעמים.

אברהם בן עזרא כמו כן.

אברהם בנו של הרמב"ם ח"א דף ו' ע"ב.

אברהם בן שלמה ח"ג דף כ"ז ע"ב.

ס' אמרי נועם ח"א דף ל"ז ע"א והוא ספרו של ר' יעקב דילישקאש

הנדפס בקרימונא.

ס' אמרי שפר דף מ"ח והוא כנראה ספרו של ר' אברהם אבולעפיה
שהיה לפניו בכ"י, כי מביא שם בח"ב דף ל"ז ע"ב עניני קבלה הקרובים לדעת א'.

אפודי (פירוש למוצה נבוכים) פעמים רבות.

ס' ארזי לבנון (אוסף ספרי קבלה בדפוס ויניציאה שם"א) פעמים אחדות.

ס' בית יהודה ח"ג דף מ"ב ע"א.

ס' בהיר פעמים אחדות.

ס' בלעם, מביא ממנו בח"ג דף צ"ב ע"ב עניני עוננות וניחוש. אם
צפצף עוף פלוני בשעה פלונית יורה כך וכך, זהו וידבר שהיה מדבר בסגולתו.

דוד אבוהאב פירש, ח"א דף ל"ז ע"א.

דוד בן משה חכהן זצ"ל פירש ח"א דף ו' ע"א.

דוד קטחי פעמים אין מספר.

ס' ד' [צ"ל ז'] היכלות (שכזר) ח"ב, דף ל"ז ע"ב.

זכריה הרופא ז"ל פירש, ח"ג דף מ"ב ע"א.

חכמי ערב אמרו ח"ב דף ל' ע"א (מטה משה ועטרה של משה וצנצנת

המן גנוזים ביטה של טבריה"); ח"ב דף מ"ז ע"א (שמות הרמזי מצרים היו

מאביר ועאדור וחממיה ומצפה"); ח"ג דף קע"ה ע"א (עניני עוננות: בעשרה

הימים הראשונים של החודש אין ראוי להתחיל בהם מלאכה וכו').

פירש די מר חלמא ז"ל ח"ב דף כ"ב ע"ב, ושמעתי מחכמי התימנים

כי לדעתם כוון הסתבר כאן לאליהו בעל החלום הנרמז בתמורת אותיות.

רבינו חננאל פעמים רבות, ובלי ספק מתוך פרוש ר' בחיי.

ס' חפצי האלהות (כדפוס נשתכש ונדפס, חפיצה") ח"א דף מ"ז ע"א,

ולא נודע לנו ספר כזה. (על הפסוק קניתי איש את ה', למה — כן צ"ל — אמרה

כן, פירש בם' חפצי האלהות סבורה היתה בדעתה שיהא צדיק שזרעתו בגן עדן

ולא עלתה הסכמתה).

יהודה חייט בעל מנחת יהודה. הרבה פעמים.
יוסף ז"ל אבי הסחבר. ח"א דף ב' ע"ב (כן פירש לי הרב המובהק
אבא מרי יוסף ז"ל); ח"א דף ח' ע"ב (אין ראוי להגיד עוד זה כי הואלתי לאבא
מרי יוסף ב"א ז"ל) וכנראה חסר כאן דבר. ומכאן נראה ברור שאביו היה
מקובל גם הוא. הוראת הרית ב"א המורים כנראה על שם אביו (1) לא אוכל לבאר.
יוסף גיקמיליא (בדפוס נשתבש: גו קמוליא) ח"א דף י' ע"ב ומלבר
זה מביא כ"פ את ספרו מ' שקרי אורח.

יוסף ב"ר סעדיה אפרים ז"ל, מביאו כאחד מחבריו, פירש חכרא
טבא... (ח"א דף ע"ז ע"ב) וכן קבלתי מחכרא טבא... (ח"ג דף פ"ט ע"א).
יוסף קארו ז"ל פעמים אחדות.

יצחק טוב בן אדרת ז"ל (?) ח"ג דף קס"א ע"א ונראה לי כי השם
נשתבש בדפוס. מביא ממנו פירוש מצד הדקדוק והמליצה, לא מצד הקבלה.
ס' חכוונות מהאר"י (הנדפס בשנת ש"פ) פעמים רבות.
ס' לבנת הספיר. מענין הוא שמפר זה הגיע גם לתימן: יש כאן
עשרים וחמשה מאמרים מתוכו שמהם ניכר, שהיה לפניו החלק על בראשות
(הנדפס בירושלם תרע"ד) והחלק על ויקרא שטרם נדפס ונמצא בכ"י בכריטיש
מזוהים. גם הוא לא ראה את הספר לשאר ספרי החזקה. בחלק ויקרא מביאו
בדף י"ג ע"ב, מ"ז ע"ב, י"ז ע"א, י"ט ע"ב, כ' ע"ב, כ"ג ע"א, נ"ז ע"ב.

לוי בן גרשון ח"א דף י"ב ע"א.
סדרש האור. ח"ב דף כ"ז ע"ב (גימטריאות), דף ס"ד ע"א (קולטוסו של
משה מעץ הדעת היה שכולל טוב ורע ר"ל מצות עשה ומצות ל"ת). ואולי
כוונתו כאן לסדרש נור אלצ'לאם או אור האפילה, הנפוץ בעברית ובערבית בין
יהודי תימן.

ס' מערכת האלחות פעמים רבות.
ס' מערכת הכוכבים ח"א דף ס"ד ע"ב סימני מולדות עפ"י חכמי
האצטגנינות.

ס' מרגלית הפנימית. ח"א דף כ"ב ע"ב (המבול הביא גפן אחת
בגן עדן היא ואשכולותיה והיו בה מאה אשכולות סחט נח אחד מהן ונשתכר...
בא לזנו ומחט שאר צ"ט אשכולות ובא על שתי בנותיו... ולא נודע לי ספר כזה.
משה גרבוני (פירושו לסריג) ח"א דף ח' ע"א.

(1) על שער הספר כתוב אמנם כי שם אביו היה ישראל. אבל לא אדע על מה סמך בזה.
כי לא נמצא לזה זכר בשום מקום והרי גם שאר דברי השער אין לסמוך עליהם כלל. ובלי
ספק יעקב ספיר חברו מדעתו.

ס' משוגע (ו) אינגו הקוראן כי אם איזה ספר של פתרון חלומות
ובח"א דף פ"ב ע"א מכאן משם כמה פתרונות, כמו "המגלה זקנו כחלומן מגרש
את אשתו" וכיוצא בזה.

המשכיל נתן ב"ר יוסף ח"ב דף כ"ז ע"ב.

סעדיה גאון פעמים רבות.

מצאתי בספרי [סן] ח"ב דף ס"ז ע"ב עד ס"ז וחוא מאמר ארוך מאחד
מספרי האבנים על סגולות האבנים היקרות, מלא שמות ערביים ופרסויים.
ר' עזרא ז"ל שני מאמרים מפירוש האגדות שלו, בח"ב דף ל"ט
ע"א ודף נ' ע"ב.

ס' עין יעקב וס' עקידת יצחק כמה פעמים.

ר' עקיבה בן יוסף דורש אותיות ח"א דף מ"ז ע' א"ב,
נמצא כל הסדרש הקטן הנדפס בס' התגים.
פרקי מרכבה ח"א דף נ' ע"ב (והוא ס' חנוך הנדפס בבית הסדרש ח"ה).
ס' צרור המור פעמים רבות.
רמב"ם פעמים רבות.

רמב"ן רק לעתים רחוקות. בח"ג דף קמ"ז א' נדפסה "השמירה לדרך
ששלה [הרמב"ן] לבנו והוציא אותה מספר יצירה אבל בדפוס נשמטה המלה
רמב"ן במקום ונוצר הרושם המטעה כאלו הוא מר' ישראל ספרא הנזכר קודם
לכן באותה שורה.

שם טוב (בעל הפירוש למו"נ) פעמים אחדות.

שטראל הגבאי פירש (עניני קבלה) ח"א דף ב' ע"א.

ס' תולדות יצחק על התורה, פעמים רבות.

ס' תולדות יעקב לר' מאיר ׳ גבאי, ח"א דף ל"ב ע"ב.

ס' התמונה ח"ב דף ל"ז ע"ב.

קבלתי מחכמי דורי (על דבר מיתת הנפשות הממונפות קודם
לביאת המשיח ח"א דף י"א ע"א).

מהרש"ם הזאת ניכר דבר אחד מענין והוא שמפרות הקבלה החדשה
בצפת כמעט שלא באה עוד לתימן בתקופה הזאת. ספרי הרמ"ק ותלמידיו אין
להם זכר בחבור זה אף כי לספרי הרחי' והוא דבר תמוה. ההקדש הזה של
השפעה צפתית גרם לקבלת אלשביו שתהיה לה פרצוף של קבלת הראשונים.
אח"כ כנראה הגיעה גם הספרות הזאת לתימן והשפיעה עליו מאד כי כמה
משוררי מראים את רישומיה.

סדרש חמדת ימים הנדפס יקר מציאות מאד גם בירושלים, כי כל
המהדורה נשלחה בשעתה לעדן ובא"י נמצאים רק אותם המפרים הסעמים ששבו
עם עולי תימן אל מקום טוצאם.

(ה). חבר בלתי נודע מר' יוחנן אלימאנל.

כתב חיד פארים 849 לא זכה עד עכשיו לתשומת לב מיוחדת מצד החוקרים. ברשימת כתבי חיד נמצאת קרקטרימטיקה קצרה בת עשרים שורות. שם המחבר לא נודע לעורכי הרשימה. דוד קויפמן הדפיס בשנת תרנ"ט מכאן לקומים מס' העצמים החמשה הסיוחם לבנדיקליס, ומוסיף בחקירתו את ההערה כי החבור הנכלל בכ"י זה מרם נבדק ונחקר מצד מחברו, מוצאו וזמנו. אבל כבר בשנת תרס"א קבע שטיינשניידר בהסוכיר (2) על פי השוואת השורות הראשונות הנזכרות ברשימת פארים, כי זהו חלק מס' עיני העדה, פירושו של יוחנן אלימאן על התורה. ודעה זאת נתקבלה גם ע"י חוקרים אחרים, ובערך "אלימאן" שנדפס זה מקרוב בכרך השני של ה-Encyclopaedia Judaica אומר הח' קאסוטו כי כ"י 849 (כמעט נדפס שם 1349) מכיל את ההקדמה לס' עיני העדה. כנראה חכמים אלה לא ראו את כה"י בעיניהם. ואמנם טעות היתה בידו שטיינשניידר ואין זה ס' עיני העדה כלל וכלל. אמנם יש בהתחלה איות שורות מתאימות, דבר שקורה כמה פעמים ועלול תמיד להכשיל את החוקרים. אבל אחרי כן אין כל דמיון בין שני הספרים. את ההקדמה של ס' עיני העדה קראתי באול' תרפ"ז בכ"י יפה מן הספר הזה שהוצע אז לספריותנו, ואין כל צד שזה בינה ובין הספר הנמצא בכ"י פארים. ומכיון שאין כל ספק שיש לנו כאן באמת חבור שיצא מתחת ידו אלימאן כפי שיתברר, הרוחנו חבור חדש ודוקא חבור מלא ענין מהאיש המפורסם הזה.

כתב חיד נכתב בקורסיבה אשכנזית יפה אם גם קטנה, בערך בשנת ר"ם. אם הוא האוטוגרף של המחבר, לא ברור לי. לצורך זה היה טעון השואה עם יתר האוטוגרפים של ר' יוחנן אלימאן באוסטפורד וסנמובה. בגליון נמצאו הערות רבות בכתב איטלקי, המתחילות אמר המעיין או א"ה. בעל הערות האלה היה מקובל חסיד ובכמה מקומות דברי המחבר מעוררים בו רגשי רוגז וכעס וגם בהלה, כי הוא עושה בדברי המקובלים כאדם העושה בתוך שלו. תוכן הספר מעיד עליו כי מאימליה מוצאו. כל המלים הזרות הרבות באו באימלקית. סגנון הספר יפה מאד כפי שכבר העיר בעל הרשימה הנדפסת. כולו מליצי ויפה לקריאה. המחבר אינו מדבר בעצמו כי אם שם דבריו כפי אישים שונים כדרכו של אלימאן גם בס' חי העולמים.

בתקדמה דף 8^ו מדברת החכמה (וכן כ"פ אח"כ: אמרה תורה), והיא מונה כמות החכמים למיניהם. אח"כ מונה שאלות שונות על התורה, על שם המחבר, כונת הספר, תועלתו ומדרגתו, יחסו וחלקיו. מדף 12^א עד 25^ב באות התשובות עליהן, הכל בצורת שיחה בין האיש ובין האיש—צורה הנמצאת בספרות הקבלה כבר בספר עזרת השם המיוחס

(1) קויפמן: Studien über Salomon ibn Gabirol עם עמ' 15.

(2) המוכיר שנה כ"א, עם עמ' 131.

במעטות ע"י שניאור זק"ש לר' עזריאל, ונמצא בכמה כתבי יד 1). כל התשובות ניתנו ברוח הפילוסופיה ובודאי ראויים להשוואה עם הלשונות המקבילים בס' חי העולמים שלו. בדרך 206 אנו קוראים, כי בדורנו זה נתחברתי עם איש חכם ונכון בידעת קרמוניות במורגלות ואחרוניות (?) מחכמי הנוצרים אשר התפאר עלי גם כי לא גילה לי סודו כי ידע זה הסוד איך יתכן דרך ח' לשמור נצחיות האדם בגופו 2) וכי רבים עשו כן מהקרמונים אשר עודם בחיים עדינה. ושמו גדול בגויים אשר ידעוהו ומלכות אשר שמו קראו מסיר פארדיש (או: פיורדיש) ציזאריאו מנטואנו. כידוע היה אלימאן חי במנטובה. ואולי ידעו החוקרים כי הוא החומניסט הנזכר. מדרך 25a—39b נמשך ויכוח על המזגים ותורת הנפש, וכיאר כל כחות הנפש למיניהם, הכל בדרך הפילוסופיה בלי כל ריח של קבלה. וכן מדרך 40a—43a על שבע מעלות הנבואה. וכאן נחפך הויכוח לשיחה בין האשה ובין בנה הלומד חכמה ודעת מפיה, וכך נמשך הויכוח גם בחלקים הבאים. בדרך 43a מתחיל המחבר לדבר על, חלוקת העולם הרוחני לעשר מדרגות כלומר על עולם הרוחות. והחלק הזה (עד דף 120) הוא כולו ולקוט-תשובה ומלא ענין של קבלה וביתוד דוקא של קבלה מעשית ועניני מלאכים ושדים. וכן דבריו בפתיחת הפרק: „אראך נפלאות לא נראו בעמים מימים קרמונים, אנהג בעולמים מלאים צאן לא אדם ובהמה רוח ונשמה לא נודעו בעמים עלילותם וצורם, כי המה חבל בעיני עורים ונפלאים כמה לעין רואים כי מלאה הארץ מהם אלף אלפים ורבה רבבן עלי שחקים וממעל להם אין מספר וגדודים. אך לחלקם בין החיים יחלקו לעשרה ראשים. האחת רוחות טמונות בגושי אדמות ועלי קברות פעמים נראות ופעמים נעלמות. השני הם כפים לחים נחים שוקטים עלי טים רכים. השלישי רוחות פורחות כארבע פנות השמים. הרביעי נפשות אישיות לוחמות ומאירות עינים פקוחות. החמשי נשמות חיות אחרי מות לובשות מחלצות מהורות ומוזככות באות ומאירות לקדושים אשר בארצות החיים. הששי שמות זמניות לרגעים לימים חדשים ושנים תקופות ושמיטות ויובלים. השביעי אותיות חרותות על לוחות לא גושמו במרחקים אך מתגלגלות בצרופים. השמיני מחנות אלהים חונות על גבהי השחקים ממעל לעבר רום כברקים. והשועי ספירות נבואיות מאירות כספירים ועשירי קדש קדשים. הנסיון הזה להכנים כל החומר המקובל לא רק מספרי הקבלה, אלא גם מספרי הכשוף וההשבעות, לתוך מסגרת אחת, לחלק את כל המסורות השונות והסותרות זו את זו, הוא בלי ספק קנין

(1) עיון הפלים ע' 49 וכל דבריו שם אינם עומדים בפני הבקורת. בשם ספר הויכוח שאלות שהאשה שואלת לבעלה, מובא ס' עזרת השם גם בכ"י בריסו מיו. מרגליות 1074 דף ב' 264.
(2) נראה שהחומניסט הזה היה גם כן בעל אלימאן והתפאר בידעת האלאכסיר-שלמי האמונה הכללית המשיג אותו לא ימעם מעם מיתה.

דוחו של אלימאן. ולא זו בלבד, אלא לפעמים קרובות שנה כאן גם את החומר עצמו ועשה מיתולוגיה חדשה כראות עיניו (1) בשנותו במקצת את טעם המסורות הישנות, אך לרוב כל דבריו מועתקים ממקורות ידועים, וניכר כאן שהמחבר היה בקי מאד גם במספרות המאגיה והכשופים. בדבריו על המדרגה הראשונה, מספר על השדים ומליכיהם, ודבריו תערובות ממאגיה ערבית וקבלה מעשית. הוא מכיר, למשל, את המסורת על ביליד סלך השדים (2) כאמרו (דף 47a). הן היום יאמר כי סלך סלך ביליד עליהם (על השדים) ואמת חותמו הגדול והגורא בכתו מורה על עשר כבוד מלכותו... ולפניו סלך שמהוריש ושבעת הפרתמים והפחות... ולפני פניו סלך אשמדאי גם הוא היה גדול המעלה ויותר מהמה היה חכם ירא אלהים. גם אין פלא אצל ווחנן אלימאן שהוא מכיר גם כאן את ספר הת סר לאבו אפלה שהשתמש בו גם בספר החשק שלו. כאן הכנים בספרו הרומנטי את "עירי ובליאן" הלא חמה שני החכמים הנזכרים בתחלת ס' התמר (עין קרית ספר ג' עמ' 186). המחבר מביא אותם (דף 48a) לפני המתווכחים כדי שילמדו להם את מערכות הרוחות! וגם שלם כפי החכמים האלה. כאן דרוש ארוך על החקטורות לשדים וענינים דומים. חכמתם נקראת כאן כשמה הנכון הנמצא ג"כ בס' התמר ובשאר ספרים (וכן אצל אלימאן עצמו בס' שער החשק) והיא "המלאכה הרוחנית" וכדף 50a ואילך נמצא נסיון ליסד ולבסס את החכמה הזאת באופן עיוני, ולבסס ולהצדיק ע"כ גם את כל מלאכת המליסמאות המקושרת בה. יש כאן כמה ענינים שמקורם לא נודע לי, מקצתם כנראה לא ממקורות יהודיים או ערביים כי אם מהמאגיה הנצרית של ימי הביניים, ואולי גם מעט נופך משל המחבר. גם סעתיק כאן (בשמו המלא) כל ספר הרזים על שמות מלאכי התקופות, החדשים והשקות וכדומה, והוא שונה בכמה פרטים מהנדפס בס' רויאל (דף 56b: ס' הרזים הניתן לנח בן לטך... מפני רויאל המלאך, והוא בס' רויאל הנדפס כא"ד דף ל"ד ע"א). הנוסח בכ"י עולה הרבה על הנדפס והוא גם שלם מסנו. בדף 62 נשמרה כאן תפלה לשר החמה שכנראה אינה אלא יונית משובשת: אבציו אנתוליופון היליוס נאטום אנדור אפיסטום... אסיטור ניקוסינס פילי פנטור קירי פנמאום וכו' וכו' כולם שמות יוניים. בחלק זה נמצאו מאות רבות משמות מלאכים ושדים ומשרתים שלא בא זכרם במלוננו של שוואב על

(1) בדף 44b למשל נאמר. לך ובקשת את סימקאליון שמו ושני נעריו עמו דסיה שאיל וזאואט מבני הפילגשים נתן להם אברהם מתנות, אבל המלים האלה מבני הפילגשים וכו' נמחקו ובגליון כתוב "אנשי השם מדור הפלגה מבני בבל" בהכרח מתקבל כאן הרושם שהמחבר בעצמו עשה את המיתולוגיה שלו!

(2) עיין מאמרי במדעי היהדות א' עמ' 112-128. המסורה כי ביליד הוא השלישי למלכי השדים, נפוצה מאד, אבל נחלקו הדעות על שם המלך שקדם לו.

שמות המלאכים. מדף 64-66 יש נוסח אחר מספר הלבנה, שהדפים הח' גרינופ בשנת תרע"ב בלונדון, וגם כאן הנוסח עולה עד לאין קרן על נוסח כתב היר המשובש והמאוחר שהיה לעיני המוציא לאור בבירמיש מוזיאום, דף 66b פרק על שמות הרוחות ושמות מלאכי התקופות שכולו מסקורות ערביים כפי שמעיד הכנוי התמידו איל במקום אל בשמות המלאכים. בסוף הפרק הזה (השיוך למדרגה הששית מהעולם הרוחני), שבו מסתיים מניין שמות המלאכים ושמושיהם, אנו קוראים בגליון אגרת המעיין החסיד, "א"ה עד הגה שתקנותו יפה מדבוריו במדרגות הבאות מבוארים דרכי ספר יצירה וחכמת הציור, מדף 68 והלאה נמצא גם פרק על האלפא ביתות המסמוריות שנתייחדו לדעתו על צורות ותמונות הכוכבים, וכן האלפא ביתא העברית המקורות היה יסודו בציורי הכוכבים. המחבר מצייר כאן את האלפא ביתות של מיכאל וגבריאל. בדף 68a רומז המחבר את שמו יוחנן עד שלא נשאר ספק מי הוא: ראוי שיהיה בתורה ככה האותיות כחות מתחלפות, קצתן ממדת הדין הקשה וקצתן מהרפה וקצתן חסד גמור וקצתן חסד רפה. עד כי ניסו הקדמונים בשמות האנשים ומצאו מכה הרכבת האותיות אם הם רחמים או דין טבעי האנשים אם הם נזמים לחסד או לדין או מורכבים. ולא עוד אלא שאמרו כי כפי הרכבת האותיות משמות האנשים כן יפעלו פעולות נוראות. והביאו לראיה כי שם יוחנן מסוגל מכה אותיותיו כי אם יכתב על לחם מצה ולחת אותו לאכול למו שנשכו כלב שומה והשתמה ונרפא, וכאלה רבות". ברור הוא שלא היה בותר במשל זה אלמלא שמו נרמז בו.

פירושו לציורה נמשכים עד דף 79. מכאן ואילך עד דף 90 יבאר את השמות האלהיים הקדושים של המקובלים, שם בן ע"כ, מ"ב, כ"ב ועוד, צירופי שם הויה וניקודיהם, הכל על פי מקורות הקבלה המעשית. כך, למשל, הביא בדף 85a, אמרי חכמי קדם" מאמר ארוך הנמצא בכ"י פארוס 851 דף 35b על מורות השם המיוחד. שתי פעמים מביא מאמרים מ"ב בריית מנוחה הירוע גם לו רק בשם ס' המאורות: פעם דף 88b ושנית 92b. כל הרשימה הגדולה משמות מלאכים ושלוחיותיהם בדף 89a עד 90b אינה אלא סיכום קצר מהירדנות האלו שב"ב בריית מנוחה. הענינים האלה נכללים אצלו במדרגה התשיעית, ספירות נבואיות, אבל הספירות ממש, ביחוד מצד היותם שמות אלהיים, קדש הקדשים, מתבארות ביאור רחב ומלא ענין מדף 90 עד 120, ובהן נגמר ציור העולם הרוחני. פירושו על עיקרי הקבלה העיונית האלה נכתב כולו ברוח הפילוסופיה עד שאין קץ למחאותיו של המעיין המאמין בגליון כתב היר, הסוען כי המחבר מגשים את הרוחניות בהכינו דברי המקובלים על עולם הספירות מלה במלה ולא כמשל בלבד. בדף 91a נמצא לשון זה: "כי אחד מכני ופת הגדול בחכמה

אמר בספר העצמים העליונים" ומכאן שם את הפרק החמשי של ספר
העלות הידוע בשם Liber de causis. גם בס' שער החשק מכאן אלימאן כל המאמר
הזה, מתוך ס' אמרי שפר לאברהם אבולעפיה. כוונתו ב"אחר מכני יפתי"
לפרוקלום הידוע לו כמחבר ספר העלות גם בס' חי עולמים (1). גם בחלק הזה
מעתיק הרבה מס' ברית מנוחה, וגם מה שמביא בדף 102b, ומדברי הרשב"י
אמרו איננו מן הזהר כי אם מלשונות הרשב"י בס' ברית מנוחה.

בדף 120 ואילך עד סוף הכרך רשם אלימאן כדרכו, לקטים" ו"שרשים",
ביחוד על הספירות. כאן מזכיר את האגרת של ר' אברהם אבולעפיה לר'
יהודה מלמון, ס' משוכב נתיבות למוטוט, ר' יוסף אבן זוקאר, פירושו של משה
בוטריל לס' יצירה, ס' מלכאל, הזהר (124b), ס' מאירת עינים ליצחק דמן עכו.
כאן נמצאו ג"כ הקטעים מבנדוקלים.

מהו שם החבור הזה שאשיות מחברו לא תוכל להיות בספק, לא אדע.
ואולי ימצא כתב יד שני שיגלה אותו. ועל כל פנים ראוי ספר זה שתחקורים
יתנו עיניהם בו.

הערה

מאת א. שפאכניער, ברלין.

בחוכרות האחרונות לקריית ספר באו כר זנה ומר וילנסקי לחוות דעתם על השערת הרמשיש שקורניליו אדלקינר המיר את דתו [עיון שנה ה' חוברת א—ב עמ' 176]. זה חמשים שנה שעמד ר' נ' רבינוביץ נגד ההשערה הזאת והסכימו עמו רבים וכן שלמים כגון ר' פערלעס שכתב בספרו Beiträge z. Gesch. d. hebr. u. aram. Studien, 1884 עמ' 211 לאמר —Die aufgetauchte Vermutung seines Uebertrittes zum Christentum (vgl. Steinschneider, Cat. Bodl. 2835) hat Rabbinowicz Abhandlung über den Talmud, II. Ausgabe, 34 — 36 mit überzeugenden Gründen widerlegt etc. ועתה באו שני החוקרים הנזכרים לעיל להוסיף על דברי רבינוביץ ולבטל דעת הרמשיש מכל וכל.

ובכל זאת אין ספק שהרמשיש יפה כוון שכן אנו מוצאים כתוב באגרת ששלח החכם הנוצרי פוסטיל [Postel] בשנת שמי' לירידו החכם מאזיוס [Masius] והוציאו לאור Chaufepié בספרו III 1753 Nouveau Dictionnaire... ערך Postel עמ' 228 Sed audi quid contigit... iter agenti per Cremonense Municipium, alioqui ignobile antea, nomine Sabioneta... qua iter institueram, tam ut Typyraphiam Hebraicam ibi instauratam viderem, quam ut Corneliū Adelkindum νεόφυτον ex Judaismo διαφωτισθῇ inviserem, memoriae Bombergianae gratiae...

תקוני טעויות

בחוברת א—ב, בדברי מר שוחטמן, נפלזו השגיאות דלקמן:

ע' 51 שורה 16 מלמטה ר. ב. צ"ל י. ב.

166 " 1 מלמטה נכשל " נחשל

ע' 171 בהערה 4 снисходит мольбе צ"ל снисходит к мольбе

ע' 174 שורה 4 מלמעלה החוגרת צ"ל החורגת

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.	p. 183
------------------------------	-----------

BIBLIOGRAPHY:

Palestine publications.	189
I. Periodicals: 189; II. Yearbooks and collections: 189;	
III. Books and pamphlets: 191; IV. Miscellanea: 202.	
Hebraica and Judaica.	203
I. Periodicals: 203; II. Yearbooks and collections: 205;	
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic studies: 206; IV. Biblical studies: 208; v. Apocrypha and New Testament: 211; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 211;	
VII. Jewish philosophy and religion: 212; VIII. Cabbalah and Hassidism: 214; XI. Liturgy, ritual, sermons: 214; x. History and related subjects: 215; XI. The Jews of to-day: 217; XII. Zionism and Palestine: 219; XIII. Art, ethnography, folklore: 222; XIV. Philology: 224;	
XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 228; XVII. Yiddish Belles-lettres: 229; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 237;	
XIX. Juvenile literature: 240; XX. Education and teaching: 241;	
XXI. Text-books: 243; XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 244; XXIII. Miscellanea: 247.	

STUDIES:

B: Hebrew publications in U. S. S. R.	250
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim Joseph David Azulai	255
G. SCHOLEM: Chapters from the history of Cabbalistical literature	263

CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.

A. Spanier: Note 278; Errata 278.	
-----------------------------------	--

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE

JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

IN

JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER THREE.

JERUSALEM, OCTOBER 1928.

Annual Subscription 10 Sh.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press Jerusalem

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה חמישית, ד

ירושלם, טבת תרפ"ט

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת: ירושלם מאה שערים, ת. ד. 36.

דפוס עזריאל

התכנ

ע'	ידועות בית הספרים
279 בובליוגרפיה :
286 דפוס ארץ ישראל
	א. ספרות עתות 286 ; ב. קבצים ומאמרים 287 ; ג. ספרים וחבורות 290.
312 הספרות העברית ומדע היהדות
	א. ספרות עתות 312 ; ב. קבצים ומאמרים 314 ; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 318 ; ד. מדע המקרא 324 ; ה. כתובים אחרונים וברית חדשה 332 ; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 334 ; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 338 ; ח. קבלה וחסידות 345 ; ט. תפלה ועבודה, דרשות 346 ; י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 347 ; יא. עם ישראל בהות 358 ; יב. ציונות וידיעת אי 359 ; יג. אמנות, אתנוגרפיה, פולקלור 367 ; יד. בלשנות 368 ; טז. ספרות יפה עברית חדשה 374 ; יז. ספרות יפה יודית 376 ; יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודים 379 ; יט. ספרות הנוער 380 ; כ. חנוך והוראה 380 ; כא. ספרי למוד 381 ; כב. ספרי מדע כלליים בעברית ויודית 382. כג. שונות 383.
	מאמרים וחקירות :
388	ח. רוזנברג : חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס
	מגנזי בית הספרים :
396	ב. שוחטמן : מארכיונו של אהרן העם
399 קצרות

ידיעות בית הספרים.

(תשרי — כסלו תרפ"ט)

מות גוסטב בךדט ז"ל.

הגיענו הידיעה המעציבה על מות היועץ-הרפואי ד"ר גוסטב בךדט, מזכיר הכבוד של האקדמיה לחכמת ישראל בברלין. כיושב-ראש ב"חכרת ידידי בית-הספרים הירושלמי בברלין פעל הסנוח הרבה לטובת בית הספרים. אולם הוא לא הסתפק בעבודת החברה, כי אם אסף בעצמו ספרים וכתבי עת המיוחדים למקצתו (מחלות האף, הגרון והאזניים), ואף ימים אחדים לפני מותו הגיע ירושלימה משלח הספרים אשר אסף במקצת זה. יהי זכרו ברוך!

מתנת הפרלמנט האוסטרי.

בית הספרים קבל מאת ספרן הפרלמנט האוסטרי את הסכת הזה:

„אדון יקר,

בהתאם להצעה שהוצעה ע"י ד"ר שליט, מלבורן, הוטל עלי להודיעך, שעתד ספריה זו יש לו הענג לשלח שלש תבות ספרים שבחפצו לתת מתנה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי של ארץ ישראל. נוסף על כפולים שונים שנמצאו בספריהנו, התבות מכילות שורה שלמה של „הזכרונות ההיסטוריים של אוסטריה" ב 33 כרך; וכמו כן שורה של פרטיכל פרלמנט-המדינה מ 1924 עד היום. ראוי לי להזכיר, שנעשו כל הסדורים בכדי לשלח לכם גם להבא את הזכרים הבאים של שתי השורות הללו. בתתו את הסתנה הזאת הרגיש העוד, שהיה רוצה להראות בדרך זו את התענינותו ואהדתו להתפתחות ספריכם הלאומי הגדול. הספרים נתקבלו בירושלם, וחננו מביעים בזה את תודתנו לספריה הפרלמנט עבור עזרתו ולירידנו ד"ר שליט עבור השתדלותו להשגת המתנה היפה הזאת.

מתנה לטובת מחלקת מדעי המזרח שבבית הספרים.

ביום פתיחת שנת המדעים תרפ"ט הודיע קנצלר האוניברסיטה כנאום הפתיחה שלו, שמנרב החפץ בעלום שמו נדב £2000 לשם קניית ספרים במקצת מדעי המזרח. הקניה נעשית ע"פ רשימות ספרים נחוצים אשר עזבנו ע"י חברי המכון למדעי המזרח שבאוניברסיטה.

הרחבה שטחית של מחלקות ביה"ס.

בקשר עם פתיחת הפקולטה למדעי הרוח שבאוניברסיטה התבלט הצרך להרחיב מחלקות ידיעות בבית הספרים (פילוסופיה, פילולוגיה קלאסית, פילולוגיה רומנית, תולדות הזמן העתיק ותולדות ימי הביניים) באופן שטחי לשם ספוק

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

בזמן האחרון נדבו לסתלקה זו (אנף שבדרון): ה' גרשון אגרוסקר, ירושלים: כמה מכתבים מגדולי ישראל שבזמן האחרון, ביניהם חות רעתו של הרופא לומט והעסקן האמריקאי הירוע, אוסקר ש. שטרויס, על עבודת הישוב בא"י אחרי בקורו בארץ בשנת 1924; — אלמנת הפרופ' לכלכלה מדינית בפרג, רוברט צוקרמן (אחי הפרופסורים לרפואה אמיל ואוטו): מכתב בעלה ותמונתו; — הועד לעניני האוניברסיטה הירושלמית ברומה: מכתב חברון סונינו, המדינאי האיטלקי (רק אביו היה יהודי) וכמו כן אוטוגרף של המדינאי האיטלקי והלוחם לשחרור ארצו גיוספה פינצי; — ה' אברהם לבנסארט, פרג: מכתבי הרצל, נורדוי ועוד של כמה מגדולי הציונים הפוליטיים הראשונים; — ד"ר משה אהרנסון, ניו יורק, אחד מזקני הרבולוציונרים כרוסים: תמונות שנים מחבריו וגם אוטוגרף ותמונה שלו; — הד"ר אלכסנדר שור, ירושלים: אוטוגרף ותמונה של אביו זקנו הרב ר' יצחק שור, מו"ל "ספר העתים" לר' יהודה אלברצוני; — הרב הפרופ' ש. קליין: כמה מכתבים של גדולי חכמת היהדות בזמן האחרון, ביניהם אברהם ברלינר, יעקב ברט ושמואל פוזנמסקי; — ר' חיים צבי תאומים, רומ"ץ בקולומביה: תמונת ר' פיבל שריאר ("גדולי קדש") רב בבוהורודצ'ני ואחד מראשוני הציונים מבין חרבנים בגליציה; — הנהלת ירושתו של ולטר רטנוי, ברלין: אוטוגרפים שלו; — הרב מאיר ברלין, ירושלים: כמה תמונות מגדולי התורה שכמשפחתו; — הגב' רבקה אהרנסון, זכרון יעקב: כתי"י סדעי של אחיה המנוח המפורסם, אהרן; — הגב' ר. הורוויץ, לונדון, (ע"י ה' יוליוס ברגר): מכתב בחתימת משה מונטיפיורי; — ה' יהושע רובין, סקס: כתב אוטוגרפי ותמונה של משה מרקוביץ, מחבר "שם הגדולים השלישי" וסנדלר עפ"י מקצו; — הנהלת "הרמה", ירושלים (עפ"י האיניציטיבה של ה' לומר): פנקס הבקורים של האורחים בבית החולים רוטשילד, ירושלים, המכיל רשימות על זמן למעלה מששים שנה. הרשימה הראשונה, משנת 1856, היא של לודוויג אוגוסט פרנקל, המשורר הוינאי, שיסד בירושלים בפקודת הגב' הרץ לבית למל את בית הספר הנקרא על שמה, והאחרונה היא של ש. רפאלי, חוקר המטבעות הירוע, שלו נמסרה בשנת 1918 הנהלת בית החולים. מתוך המון הרשימות של יהודים ולא-יהודים מהרבה ארצות ובלשונות שונות כדאי להזכיר: משה מונטיפיורי; ארנסט רנן; אלברט ומוכאל ארלנגר ווילי במכוס — שלשתם מראשוני חובבי ציון במערב אירופה; הקיסר פרנץ יוסף ויורש העצר פרנץ פרדיננד, שהריגתו בסריבו בשנת 1914 היתה הגורם הישר למלחמה העולמית; אלברט א. גולדשמיד, הציוני האנגלי ועוזרו של הרצל במשא ומתן אל עריש; המורחן הפרופ' ה. שטרק; ר' מרדכי נתן ובנו נפתלי צבי אדלר,

רבנים כוללים בלונדון; פרופ' א. בנינסקי, הרופא למחלות ילדים בברלין, והפרופ' גומהרד דויטש, חוקר בחכמת ישראל, צינצינמי.—הצייר י. מ. פן (ויטבסק) נדב בהשתדלותו של מר ל. י. הר-נקש 2 מכתבים של מנה 21 מכתבים של ש. אנ-סקי. לאסף הזה נתוספו ג"כ מכתבים של: המשורר והסופר האנגלי פרנציוס טורנר פלגרב (בן החיסמוריון סיר פרנציוס, שקודם להתנצרותו היה שמו כהן); שמואל פיליפ (פ. שמולינסקיע), משכיל וסופר מלבוב שהשתתף עם גרבר בהוצאת „אוצר הספרות“; בינוצ פולד, מדינאי צרפתי ועסקן בעניני הצבור היהודי בפריס; אדוארד במברגר, רופא ומדינאי פריסאי, שעפ"י הצעתו הוריד הפרלסנט את נפוליון השלישי מכסאו; שלמה יהודה מ"ט פרידלנדר, שטצא (או ויף?) את חירושלמי לסדר קדשים; החוקר בחכמת ישראל, הפרופסור יחזקאל (אדוארד), בנט, ברלין; לורנס אוליפנט, התייר - חוקר והמדינאי האנגלי (אריי) חידוע, הציוני הפוליטי עוד לפני שנוצרה ההסתדרות הציונית" ושנפתלי חרץ איסבר, מחבר „התקוה“, היה זמן מה מזכירו ומלווהו בנסיעותיו בא"י; מיכאל יוסף גוזיקוב (1806-1837), מוסיקאי (יהודי אדוק) מרוסיה, שהמציא כלי נגינה מקש ועץ, שא"תו בקר—לפי עצת לטרטין—ברוב ערי אירופה והפליא את שומעיו (במכתב מדובר על תמונתו שצירה גדול הליטוגרפים שבזמנו, קריהוקר בוניה).

סטטיסטיקה.

בחדשים אוגוסט, ספטמבר, אוקטובר, נובמבר נרשמו 3843 ספרים חדשים ב 5658 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א' לדצמבר 1928 ל 154.239 ספרים ב 196.600 כרכים.

ביבליוגרפיה¹⁾

I. באור הקצורים I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם והסמנים שאובות מסקירות אחרים.

II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

946. ההסתדרות הציונית. ההנהלה כא"י. מחלקת העבודה. ידיעות.

ירושלים, 1926. 46:30.

ירחון? חוברת א' יצאה בניסן. בהקדמה. מסק לצאת לאור.

947. עולמנו; יוצא לאור ע"י תלמידי כתה ד' בגמנסיה העברית. (ירושלים),

תרפ"ח. [8] ע' 32:24.

מופיע בכל חודש. העורכים: א. שמעוני, ה. בעהם, מ. ורש. חוברת א' הופיעה באר

בהקדמה.

948. פארויס; ארגון פון דעם צענטראל-קאמיטעט פון דער פאלעסטינער

קאמוניסטישער פארטיי. (סקיציע פון קאמיטערן). חמוש"ד, [1928]. 21:14.

קביעות ההופעה לא נזכרה. חוברת ה' יצאה ב-20. ליוני.

קאמוניסטישע פארטיי. א"י. פארויס. ראה המספר הקודם.

949. Palestine. Fortnightly summary of press opinion. No. 14-15,

Sept. 13-27, 1928. n.p. 1928. 20:33.

בהוצאה זו מובאים קטעים מהעתונות היוצאת בארץ ישראל. רק בשביל פקיד הממשלה.

העומדים בראש מחלקות. ההוצאה הזאת נפסקה בדצמבר.

950. الصغير، نشرة جمعية الكردينال فراي. المدير المسؤول انطون

لورنس. القدس، مطبعة الإباء الفرنسيسيين، ١٩٢٧. 33:26.

הקמתן. כלי מכסא לחברת הקרדינל פרארי. השם באיטלקית Il Piccolo. גליון ב' של

שנה א' יצא ביוני 1927. העתון יצא בשנה הראשונה רק בערבית. בשנה השניה החל לצאת

בחלקו גם באנגלית. צרפתית איטלקית והבטיח להדפיס מאמרים גם בעברית. מהשנה השניה

והלאה נקרא העתון: نشرة شهرية لاصدا. اوبرا الكردينال فراي.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את התופעות הפרוטיות משנת תרפ"ד ואילך.

951. القدس , دار الايتام السورية. اخبار دار الايتام السورية.

الحررهرمن شنلر. القدس, مطبعة دار الايتام, ١٩٢٨. 30:23.

עתון בית החתומים הסורי שבירושלם, חציו ערבית חציו גרמנית. רבעון. מספר א' יצא בו ביולי.

ב. קבצים ומאספים.

952. אושפיזין; עתון ספרותי-התולדי לחגים. תל אביב, דפוס שהם, תרפ"ט.

10 ע' 32:24.

הוצאת "לשחוק אמרתי מחולל". חריוסן. יצא בחשיר.

953. אחדוד (סיעת פועלים). אחדוד; (מוקדש לשאלת האחדוד של התנועה

המקצועית). יפו—תל אביב, דפוס פועלי ציון, 1925. 16 ע' 24:16.

יצא בנובמבר.

954. אינטרנציונל הנער הקומוניסטי. א"י. שבוע חילד בין-הלאומי

השמיני... ויל' ע"י "ברית הילדים הקומוניסטית הפלשתינאית". חמושיד, [תרפ"ח].

7 ע' 17:13.

בהקדמה.

ברוק, צבי. עלים לזכרוננו. ראה ע' 289 מספר 971.

955. גדוד מגני השפה בא"י. נר חנוכה; לזכר אליעזר בן יהודה.

תל אביב, גדוד מגני השפה, (דפוס סטרו), תרפ"ז. 4 ע' 49:35.

העורך: א. זיתן (פישקין).

956. גדוד מגני השפה בא"י. שפתנו. תל אביב, גדוד מגני השפה,

דפוס איתן ושושני, תרפ"ז. 16 ע' 25:17.

יצא בכ"ד בסיון.

957. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הנוש השמאלי.

חיי הפועל. ירושלם, (דפוס אביב), 1928. 8 ע' 31:23.

האחראי: א. גלדשטיין. יצא ב 15 באוגוסט.

958. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הנוש השמאלי.

מלחמת הפועל. יפו, (דפוס אמנות), 1928. 8 ע' 31:23.

האחראי: י. סוציניק. יצא ב 5 באוגוסט.

959. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והטלגרף בא"י. על המשמר

של ההסתדרות הארצית לפועלי הרכבת הדאר והטלגרף בא"י; סכתב חוזר לחברים.

חיפה, (דפוס אמנות), 1928. 5 ע' 31:23.

האחראי: מ. גרובמן. יצא ב 24 ביולי.

960. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י. ע'ון; מכתב חוזר ל'חברים. חיפה, (דפוס אמנות), 1927. [6 ע'] 23:31.

האחראי: מ. גרובמן. יצא ב 16 בדצמבר.

961. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י. ראשון ל מאי. (האחראי: מ. גרובמן). חיפה, (דפוס אמנות), 1928. 4 ע' 23:32.

962. ועד הלשון. זכרונות. מחברות. הסערכת: ש[מחה] בן-ציון, ד[וד] ילין, א[ברהם] צפרוני. ירושלים, (דפוס הארץ בת"א), תרפ"ח. 110, [1 ע'] 16:24.

חוברת א' יצאה בתרע"ב. חוברת ה'—בתרפ"א.

המחברת מכילה 2 הרצאות: של נ. סלושין, "אומנים ואומניות בשפת כנען" ושל א. ש. יהודה, "תועלת לשון ערב להבנת המקרא". שיחה על שאלת המלא והחסר בכתיב, רשימות ומונחים מקצועיים עם תרגום לשפה אירופית (גרמנית או אנגלית) ודיוח עם תעודות על עבודתו של ועד הלשון.

963. הועדה האינציטורית לקריאת הקונגרס העברי. אגרות; ע'ון לחקירת הסצב בתנועה העברית. תל אביב, דפוס הארץ, [תרפ"ח]. 23, [1 ע'] 17:24.

מאמרים מאת: מ. מ. אושיסקין, נתן ביסטריצקי, שושנה פרסין ויוסף קלזנר.

964. ורדלי אחרין. עיר הפלאות; דברי סופרים ומדינאים על תל אביב — ליוכל העשרים — ערוכים בידי אחרן ורדלי. תל אביב, למען הספר, (דפוס השחר), תרפ"ט. 93, [3 ע'] 12 צלומים. 18:25.

965. החבר; לוח שמושי מפרותי לתלמידים ולעם לשנת תרפ"ט. סודר ונערך ע"י ת. ד. שחר. ירושלים, שחר, דפוס ארץ ישראל, 206, 50 ע' 12:16. שנה ששית. 50 ע' שבסוף הספר מודעות. את הקודם ראה ק. מ. שנה ר' ע' 186. מוֹלָס מוֹר, ל. נ. לזכר נשמת ... ראה ע' 289 בספר 968.

966. כנסת; דברי-מפרות של סופרי ארץ-ישראל. העורך פ[נ]של' לחובר. ספר ראשון. תל אביב, כנסת, (דפוס הארץ), תרפ"ח. [6] 432 ע' 18:27.

במאסף יש ספורים, שירים, זכרונות ורשימות מאת אנכי, ביאליק, בן-אליעזר, בן-ישי, בן-ציון, ר' בנימין, בס, ברדלומא, ברש, א. צ. גרינברג, הרב ר' ולפובסקי, ממקין, ה. יבין, מרדכי בן הלל הכהן, כהן-מזרחי, מ. לוין, למדן, סיקה, סלודור, ש. צמח, יעקב קופילביץ, קסוזן, קרול, יעקב רבינוביץ, רבניצקי, שטינמן, שלונסקי, שמעונוביץ — ומאקרים אלה: חוגו ברגמן, מדע המבט והשקפת עולמו; מנחם פוזננסקי, על שופמן; ד. א. פרידמן, בממשלת היצר, מספר על ז. שניאור; יוסף קלזנר, האופי היתורי של תורת שפינוזה; יוסף י. ריבלין, יסוד ושרש השירה הערבית; א. ז. רבינוביץ, כנסת ישראל; אברהם שברון, המפלצת של הגלות הנצחית; פ. שיפמן, לעתידה של התנועה העברית.

המאמרים של י. קלזנר וא. שברון הגיעו לידינו בהוצאות מיוחדות.

967. לוח הגאולה ומורה דרך לתיירים בא"י לשנת תפריח ... ירושלים,
(שחור), דפוס כהנא, תרפ"ח. 224 ע' 8 : 12.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ג' ע' 246.

968. ליקורמן, משה, מר"ל. לזכר נשמת ליב בן ניקולאי מולרס מויר.
1828—1828. תל אביב, ליקורמן, (דפוס אחדות), 1928. 5, [1] ע' תמונת מולרסמיי.
50 : 35.

שם הקבץ וחלק המאמרים גם בתרגום אנגלי.

969. [המפלגה הקומוניסטית בא"י]. דברנו; קובץ מאמרים
מוקדש לשאלות הנוער העובד. יפו—תל אביב, (דפוס אמנות), 1928. 8 ע' 17 : 25.
יצא באוקטובר.

970. המצפצפה. בעריכת אב. ראובני (אכ"ר). תל אביב, (דפוס איתן
ושושני), תרפ"ט. 23 ע' 24 : 33.
הוספת הצחק ורודני. יצא בערב ראש שנת תרפ"ט.

971. סילמן, קדיש יהודה. צבי ברוק; עלים לזכרונות
ערוכים ביד ק. י. סילמן. תל אביב, ועד התאחדות עולי הוסל ומכיבותיה בא"י
בהשתתפות עולי ויטבסק, (דפוס איתן ושושני), תרפ"ט. 63 ע' שתי תמונות
של ברוק. 17 : 25.

צ. ברוק—עסקן ציוני מפורסם בזמנו ברוסיה, אחד מעוזרי הרצל וציר פלך ויטבסק
בדומת הממלכתית הראשונה. הקבץ, שיצא בשנת השביעית למותו, מכיל 19 מאמרים
ורשימות על אודותיו, שנכתבו בזמנים שונים. (כניהם רשימות מאת ר' בנימין, ש. גורליק,
מ. מ. וינבר, זאב סיומקין, י. קרני). 3 חזורים בזמן היותו מורשה ציוני בחבל ויטבסק,
2 מכתביו מא"י ונאומו בקונגרס הריב.

972. פועלי ציון, א"י. ססלולנו; קובץ מאמרים, הוצאת מפלגת פועלי
ארץ-ישראל (פועלי-ציון). יפו—תל אביב, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 ע' 18 : 25.
אחראי: מ. אלקון. יצא באוקטובר.

973. פועלי ציון, א"י. קול הפועל; קובץ לעניני הפועל במושבה.
תל אביב, דפוס תל אביב, 1928. 26 ע' 16 : 24.
האחראי: א[לעזר] שרמן. יצא בספטמבר.

974. אנהייב; זאמלעקפט פארן יידישן ווארט אין ארץ-ישראל. ירושלים,
דפוס העברי, 1928. 44 ע' 18 : 24.

975. Prominent authors. (Jérusalem, Imprimerie des PP.
Franciscains,) n. d. 33 p. 12 : 15.

ביוגרפיות, הערכות ורשימות החכורים של גדולי הסופרים האנגליים בקצור.

976. Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Agricultural Records. v. i. N. i. Tel-Aviv, Achdouth, 1927. 144 p. 15 : 23.

מכיל חקירות שונות שנרשמו בק. ס. כהדפסות מיוחדות. ראה ק. ס. שנה ד' ע' 101, מספר 255^א, 257^א, ע' 102 מספר 260^ב, 262 וע' 103 מספר 268.

ג. ספרים וחברות.

977. אבן-זהב, ארי. ימי-דוד; רומן היסטורי. ספר ראשון — [שלישין]. ירושלים, מצפה, (דפוס קוריאלי, תרפ"ט). 261; 293; 260 ע' תמונת המחבר. 17 : 13.

ספר א: אעירה שחר. — ספר ב: ממורה שמש. — ספר ג: שמש עד מבואו.

978. אברס, ג[יאורג] [Georg Ebers]. בת פרעה; רומן היסטורי. תרגם ש. הרברג. (חלק שני). תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. 301 ע' 14 : 20. חלק א' ראה ע' 191.

979. אדלר, מכם [Max Adler]. תעודת הנוער בימינו; שני נאומים אל הנוער. תורגם ... בידי אפרים [ברוידא]. תל אביב, הבהרות הסוציאליסטיות העבריות, (דפוס הספר בירושלים), 1928. 29 ע' 14 : 21.

ספרות הבהרות הסוציאליסטיות.

980. אהרן בן יוסף הכהן. עבודת הקרבנות; בו יבואר סדר העבודה ... בכל הלכותיו ולמטה בביאורו ציינתי על כל פרט טעמו ... ואת מקורו מש"ס ופוסקים ... חלק א. תל אביב, דפוס התחיה, תרפ"ח. 43 דף. 18 : 25.

981. [אלנדרף] אלנדראף, אברהם. חוברת כוללת: א. תולדות מארי מאלם אלשבזי ... ב. תולדות הרב שלום שרעבי ... ג. ספר אוצר ספרי תימן. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 25 דף. 15 : 23.

982. אסף, שמחה. תשובות הגאונים מתוך ה"גניזה" עם מבואות, הערות, השואות ומראי מקומות מאת שמחה אסף. ירושלים, דרום, (דפוס הספר), תרפ"ט. [7], 269, [2] ע' 18 : 26.

עם שער אנגלי מיוחד.

ספר תשובות-הגאונים זה משנה הוא לקבץ תשובות הגאונים שפרסם המחבר ראשונה בכתבי האוניברסיטה העברית בירושלים, מדעי היהדות ספר ב' תרפ"ז. גם הקבץ הראשון הקטן מאחיו השני, גדול וחשוב הוא באיכות התשובות שנתפרסמו בו; ואולם עולה עליו קבץ שני זה הגדול ממנו גם בכמותו. בו נתגלו ראשונה, אחרי פרסומי החכם הרבנו ז"ל, ביחוד קטעי הגניזה מתשובות הגאונים שנאספו מזמן רב בפמברורג, כיום לנינגרד, ברשויות שונות. וערך מיוחד לקבץ הזה שבו נצטרפו בדיוק ספרים כמה קטעים חשובים מכ"י שבאוסמורד לאותם הקטעים עצמם שעי' תפוצות הגניזה נגזרו מהם ועברו

ל'נינגרד, והמחבר בכשרונו הגדול הפליא לאחדם יחד. ועל ידי כך נוצרו קונטרסים גדולים וחשובים מתשובות הגאונים ונודעו לנו גם בעליהם. והנה קונטרס א' שעל ידי שמונה פרגמנטים שונים, שנצטרפו מכ"י שונים, נהיה לקונטרס אחד בן ששה עשר דפים גדולים. הגדיל עוד כי באמצע הדפסת הספר נמצא לו עוד פרגמנט אחד בן שני דפים ונצטרף (מצד 192) לראשיתו (צד 4) ויהי הקונטרס הראשון לבד לבן י"ח דפים גדולים וכו' כתשעים ענינים שונים המתחלקים ל' קבוצות, האחת שנשלחה לרב חונאי לקירואן בשנת אלף פ"ג לשטרות 872. ורב חונאי זה בלתי ידוע הוא ממקום אחר. והקבוצה השנייה היא מרב נחשון בר צדוק. וגם היא נשלחה באותה השנה לקירואן לרב שביב בר יעקב. והתשובות הללו הן איפוא תשובות הגאונים התיכונים! בדיוק גפלא מתחבר גם בסימן י"ד קטע אחד מעובון הרכבי עם דף אחד מכ"י פירקוביץ, שהדפס הרכבי בתשובות הגאונים. זכרון לראשונים מחברת ד' בשנת תרמ"ו ושני הקטעים היו איפוא כבר בידי הרכבי בשעת ההדפסה וכידו היה לצרפם. אלא שלא הרגיש בכך. ואם נצרך עוד לסוף הקטע מה שמשלם אותו בתשובות הגאונים הרכבי שם מצד 28 עד 32, ולא כהמשכו בס' קהלת שלמה, והיה גם הוא לקונטרס גדול וחשוב שגם שם בעליו עליו. כפי שיוצא מתשובות הגאונים הרכבי שם צד 27, והן תשובות רב האי שנשלחו לחכמי קאנס מ"ר רב נחמיה בר מ"ר עובדיה ומ"ר משה בר מ"ר שמואל בר גאמעי, והשאלות הללו נכתבו בסוף חרש שבת שנת שכ"ז לשמרות, ד' אלפים תשע"ז (שם צד 32). וכן משלים סי' י"ב את הקונטרס בתשובות הגאונים הרכבי המתחיל שם בסימן שכ"ז ונפסק בס' ל'. וחבל רק שגם אחר זה נשאר חסר עוד. והנה גם סקצת ראש תשובה אחת שהדפס המחבר הנכבד בסוף התשובות צד 214 מכ"י פמרבורג גם היא מצטרפת לקונטרס אחד בכ"י אוכספורד שכבר הדפסו הד"ר מרמורשטין בירחון "אוצר החיים" של הרב ארנריך ברוסניא, אלא שהמחבר לא הרגיש בכך. ועתה הדפסתי וצרפתי את הקונטרסים יחד בגנוי קדם הרביעי מצד 33 והלאה. וחשוב ביותר הוא גם סי' כ"ז הכולל שמונה דפים והם משלימים לפעמים בענינם את התשובות מכ"י אוכספורד שנדפסו בגאוניקא" בשם שגם התשובות אשר בגאוניקא" משלימות אותן בכמה פרושי אותו הגאון עצמו, והוא רב נסרונאי גאון. וכמה חשוב הוא לנו הקטע החדש שבסימן כ"א (צד 125/6) מרב האי גאון על רב ערך הירושלמי וחבורו. קטע השלישי בתכנו את דברי רב האי גאון במקומות אחרים ומצויק בכלל את דעת הלוי בעל "דורות הראשונים" כנגד הר"ז פרנקל.

סלבר תשובות נהפסדו בקבץ החשוב הזה גם פרושים והם פרושי רב שרירא גאון לבבא בתרא דף כ"ב—כ"ז שבהם מובאים גם כמה גאונים ראשונים מסורא ופומבדיתא וקטע חדש מפרוש רב שרירא או רב האי לברכות ס"א. בו נמצאת גם פסקא מענינת ע"ד הר הצופים: "וצופים זה שאסור כ[אן] מקום הוא שהיה על שערי ירושלם ושמה היה בו מקום לצופים ובני ארץ ישראל קורין לו הצופית" (צד 210).

בסוף התשובות והפרושים הוסיף המחבר עוד נוספים שונים ובהם קטעים מספר הסיבות ומתוך ספר המקצות ושירי חשב מתוך ספר לקושים קדמון. וכלם נכללים בשם: "תשובות הגאונים". לפני כל קונטרס וקונטרס זיכה אותנו המחבר הנכבד במבוא חשוב ומפורט על גוף הכ"י וערכי התשובות והפרושים השונים שבהם כבר הובאו או נזכרו במק"א. המפתח של התשובות והפרושים והמפתח הכללי מוסיפים עוד לזית חן לכל הספר החשוב מאד. ובצדק יאמר כי מיטות הרכבי לא יצא עוד קבץ חשוב בתשובות הגאונים מתוך כ"י כקבץ הזה שלפנינו. וזכות גדולה נתגלגלה ע"י קרן מיצרי והאוניברסיטה בהוצאת הכרך הזה.

תקונים ומלואים אחדים: צד 16 הערה 7 השוה אוצח'ג פי' ריח צד 24 סי' ע"ז. צד 62 שורה 9 מלמטה, צ"ל: ח'ג סי' צ"ו; ראב"ן סי' שמ"ט, תשובות וכו' שעי' סי' רכ"ג. ע"ד ה"ג אספמ'א צד 88 וז"ל סי' ע' וכו'. צד 62 שורה 9: העתים ע"מ 143 וה"פ בס"י קמ"ג. צד 67: ובלשון ערבי אנצ'ג, צ"ל: אנצ'א. השוה אוצח'ג חלק הפירושים צד 113. צד 96 הערה 5, צ"ל: סי' א. צד 101 הערות 5.6 נתחלפו. וכן בצד 108 מהערה 5 ואילך בא 5 במקום 6 וחסר מספר 10 בפנים. צד 155 שורה ז' צ"ל: דזווי. 157 הערה 10. אף בא א' צ"ל: כיון. 158 שורה 10 בלשון ערבי סעורי השוה אוצח'ג ח' הפירושים. לקושי גאונים צד 113 הערה ג'. שם שורה י"ז אוכלא דקצרי ע"י ה"ג אספמ'א צד 96. צד 177 הערה 2 במבוא לסדר"ע, צ"ל: לתנא צבי אליהו. צד 214 (נרפס במעות 114) שורה ז' IX צ"ל XI.
ב. מ. לוי

983. אפשטיין, י[עקב] נ[חום]. להקים שם (רבינו ברוך מארץ

יון). מאת ינח"ל. חיפה, דפוס ורהפטיג, תרפ"ח. 8 ע' 17 : 24.

מחברת קטנה זו היא הוצאה חדשה ממאמר שגדפס בהמליץ בשנת 1902. (תרס"ב—תרס"ג; גליונות 210, 213, 236). המחבר היה אז צעיר מאד, אבל המאמר נכתב בכשרון ודיוק סרעי. המחבר מוכיח שפרוש רבנו חננאל למסכת הוריות (נרפס ש"ס דפוס וילנא) אינו מהרי"ח אלא מר' ברוך ב"ר שמואל מארץ יון. אלה המתענינים בתולדות ר' ברוך הגדול וכן החוקרים בתולדות פרושי הרי"ח ימצאו במחברת חסר מענין. שח"ק

984. ארץ ישראל, מחלקת החנוך. ועדת בחינת הבגרות. שאלות

בחינת הבגרות הא"י. מחדש יולי, 1928 (תרפ"ח). ירושלים, 1928—תרפ"ח.

[132 ע'] מפה. 20 : 31.

השער והשכס בעבריות, אנגלית וערבית.

985. אש, שלום. אמריקה; ספורים. תרגם אהרן צייטלין. תל אביב,

שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 144 ע' 15 : 21.

986. בורלא, יהודה. גפתולר אדם; ספור. ירושלים, מצפה, (דפוס

הפועל הצעיר בת"א), [תרפ"ח]. 172 ע' תמונת המחבר. 12 : 18.

987. בלקינד, ישראל. ארץ-ישראל של זמננו. חלק ראשון:

מבע הארץ. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. VIII, 164 ע' ציורים. 16 : 24.

988. בן יחזקאל, מרדכי. ספר המעשיות; מלך ממפרים ומתקן

לדפוס בידו מרדכי בן יחזקאל. ספר שליושי. תל אביב, דביר, דפוס השחר, תרפ"ח.

[3], 192 ע' 16 : 24.

את הספר הראשון ראה ק.ס. שנה ג' ע' 9. הספר ההוא יצא אח"כ בשתי חוברות א' וב'.

989. בנג, הרמן [Hermann Bang]. ליד הדרך; (רו"ן). תרגם

יעקב רבינוביץ. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 213, [1] ע' 15 : 21.

עם הקדמה מאת המחבר.

990. הבנק האפותיקאי הכללי של ארץ-ישראל בתל אביב. דין

וחשבון ומאזן ל-31 דצמבר 1927. תל אביב, דפוס איתן ושושני, [1928].

7, [1] ע' 23 : 31.

991. בנק יהודי בע"מ. תזכיר ותקנות. (תל אביב, דפוס יידי-מלכסקי ומינג) [1928?]. 15 ע' 17: 24.

992. זקן, יעקב. ר' נחמן מברצל'ב; מחקר פסיכואנליטי. חלק ראשון. ירושלים, דעה, (דפוס ציון), תרפ"ח. 30 ע' 14: 21.
= ספריה פסיכואנליטית. ספר א.

993. בר, מכם [Max Beer]. תולדות הסוציאליזם והמלחמות החברתיות. תרנ"ס ד. קלער. חלק א: ימי קדם. תל אביב, (ירושלים, דפוס המפר), תרפ"ח. 143 ע' 13: 18.

= הוצאת ספרים על שם זאב ברלי. ספריה במדעי החברה. ספר ז.
ע' 140—143 רשימת מלים חדשות ולא שכיחות.

994. ברוך, אברהם. אלגברה; ספר-למוד וקבץ שאלות. מהדורה שנייה בתקונים ומלואים. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. XI, 531 ע' 16: 24.
הוצאה א' חופיעה בשנת תרפ"א. המפר הזה יצא גם בחוברות בודדות: א. ב. ג. ד. (בתרפ"ח-ה').

995. ברנר, יוסף [יוסף]. כל כתבי י. ת. ברנר. כרך שביעי. תל אביב, שטיבל, (דפוס אחרות), תרפ"ח. [2], 340 ע' 16: 25.

הכרך הזה של כל כתבי ברנר וזה שלפניו (ראו ק. ס. שנה ג' ע' 247; ס"ה יהיו 8 כרכים) מכילים את יצירותיו הלא-בלטוסטיות. השש — את רשימותיו ומאמריו הפובליציסטיים, שנרשמו בשנות תרס"ה—תרע"ט. מתריבולוציה הרוסית הראשונה עד אחרי הכבוש הבריטי של א"י. בהוצאות פריוודיות שונות בא"י ובגולה: אחדות מהן (המעורר), הוסף, הפועל הצעיר של שנות המלחמה) הם עכשו יקרי מציאות. השבעי מכיל מאמריו ויצירותיו בהאדסה שנערכה על ידו, 8 מאמרי בקרת על סמולנסקי, יליג. מנדלי, ביאליק, צ'רניחובסקי, ברדיצ'בסקי ו3 הערכות ניקרולוגיות על פרק, שלום עליכם ופולנסקי. למעשה אין חבל גדול בין שתי המחלקות האלה. בקרתו כמעט תמיד אך ורק אידיאולוגית-חברתית: בשבילו חשוב אם וכמה העשירי הסופר הסגור את אצר מחשבותיו. איזה פתרון נתן או חפש לשאלות חיינו. יכול אדם להיות משורר גדול — אמר ב. — אם כשאנו משורר הארושיקה או אף כשאנו מתיר נשמות לפנינו מתים של השבע אלא לבו נתון בעיקר להעיקר כשביטנו בשבע לחי. ולמדבר ולאדם ולחיים שבין אדם לחברו (כ' ו. ע' 127). והלאה באותו המאמר. על יליג, הוא מבלים את רעיונו. אם השתכחות רגש אנשי יהודי עמוק כזה בפסוקים עבריים מכאבים כאלה (מדובר על שני יוסף בן שמעון) אינה שירה — אז... גם. משא נמירובי אינה שירה ואז ... לעזאזל חשירה (ע' 158). יש להשוב, שהושפע מאד בגידון זה. מהבקרת האורחית חרוסית של המאה הי"ט. הסימפו והלהב הפנימי של הרבה ממאמריו מוכרים את אלה של ביזנסקי. מאמר אחד גדול — סן הסובים והבולשים ביותר — הערכת עצמנו ב3 כרכים (של מנדלי) דומה מאד על פי בנינו והצגת השאלה למאמרו של רוברטלובוב. מה זאת אוכלוטובסטשינה?

ביחוד השפיע עליו פולנסקי. על פולנסקיותו של ב. ונסיונו ליסד באמריקה מושבה חקלאית פולנסקאית מספר דברים מענינים ירדו נעוריו הלל צושלין במאמרו המצוין על ב.

(התקופה" XV—XIV ע' 635-637): מולססוי הוא כמעט הסופר היהודי, שברנו מזכירו ומצטט אותו לא בשביל וכוח אתו. ואולי נמצא ברבריו הנ"ל ש' ב. על השירה הד קולו של מולססוי. "האמנות אינה תענוג, נחומים ושעשוע... האמנות הנוצרית צריכה להגשים את האהבה ואת האחד בין האנשים" מוכיח מולססוי. (מה זאת אמנות? כל כתבי מולססוי, כ' 8. הוצאת סבלין ע' 135-137). את הדברים האלה התאים ברנר לחוג מחשבותיו הוא. חרעיון המרכזי, תעובר כחוש השני בכל מה שכתב, הוא רעיון העבודה. שחרור הפרט וגאולת העם אפשרים אך ורק ע"י עבודה. "תשועת ישראל וא"י עתידה לבא לא על ידי נביאים ולא ע"י בעלי פוליטיקה גבוהה, לא ע"י פרדסנים ולא ע"י פרולטריון רוחני כי אם ע"י קבוצי אנשי עבודה הרשים, שיבואו בכח איתנים ובזרמים מכוונים לתכלית ישובית, בצורת קבוצות או מושבי-עובדים כיד קולקטיבית-לאומית מסדרת. השאלה העיקרית היא: שאלת החומר האנושי". (כ' ו' ע' 11). ב. הריאליסטי והפסח ידע, עד כמה קשה השאלה הזו ואולי ע"י זה בא לרעיון של המעט הנבחר. רעיון אחד העטוי ביסודו, שקבל אצל ב. צורה חדשה. כן. היהודים נתונים לכליה ... בכל זאת על חיים קלים אין חלקים ידועים, מבני עמנו מוכנים עדיין לחתור. נדבר רק על חלקים, על אנשים, על ספורים, על בעלי אופי המוכנים והמוכשרים לחיות חיים קשים. לאלה ואיר האיריאל של חבת ציון. של הרחבת הישוב היהודי בארץ ישראל, שבראשו יעמוד עם ישראל כולו (שם ע' 19). ומה שברנר דרש מאחרים קים בעצמו. כבר ב-1907 החלים לנסע לארץ ישראל, ובמכתבו לר' בנימין (מ' 6.21, 1907 נדפס בשלח כ' מ"ה עמוד 59) הוא כותב: "רוצה אני לברוח מכל עניני הקדש והספרות ורוצה אני לעבוד עבודת רדים ממש ולאכל ולשתות ולישון ולמות בשדה בבא חלופתי. זהו אידיאלי האחד". —

יש למצא פתירות ברעותיו, שהשמיע בזמנים שונים. למשל יחסו לתנ"ך. בתרס"ו הוא כותב: "אני היהודים הצעירים, אנו אשר סופרי יהדות וחזוניה מימות מרכת וירמיהו עד פרץ בן משה ואחריו נתנו את העולם בלבנו" (כ' ו' ע' 50). וכעבור חמש שנים הוא מדגיש: "כשאני לעצמי אין בשבילי גם לברית הישנה אותו הערך, שהכל צועקים עליו ... מן החיפזנו של עשרים וארבעה ספרי הביבליה נשתחררתי זה כבר, כבר" (שם ע' 103). גם בנוגע לסוציאליזמוס שנה את דעתו. עוד בתרע"א הוא כותב: "אני אינני סוציאליסט; הסוציאליזם הוא אמנם רעיון יפה ואידאה יפה. אבל ... אני, בן הפוגרמים, יודע יותר מדי את ערכן הממשי של כל הנבואות על תור הזהב הבא ויותר מדי יודע אני אסוגם של החיים, אשר מחוץ להיקף החברתי, כי אחיה לסוציאליסט מסור ומאמין" (שם ע' 124). בתרע"ט הוא נעשה לעורך ה"אדמה", הסוציאליסטית. לסוציאליזמוס היהודי בגולה — "לבנוג" — התיחס בשלילה גם אחרי כן. ובעזבונו הספרותי נמצאו דברי זכוח חריפים (כ' ו' ע' 114). גם בשאלת השמות שנה קצת (מזכות הקרימה של העברית הוא לא זו אף פעם) את דעותיו. הסתירות האלה לא נעלמו מעיניו והוא עומד על זה. "הרומינח" נתון בחיים בכלל, ובחיי עמנו ביוחד, בנפש האדם בכלל, ובנפש האדם העברי ביוחד, ולא ימלא מן הפרכות כל מי שחי וחושב על אחריות עצמו" (שם ע' 200).

ב. משולל קיצוני של הגלות ואינו מוצא בחיינו הגלתיים אף נקודה מאירה אחת. בכשרון אנליטי המיוחד לו הוא סותר את ההערכה הרגילה של חיינו בעבר ובא לידי מסקנא שכל קיומנו בגלות היה רק קיום "ביולוגי" ולא סוציולוגי, קיום פרויטי על גופו של עם זר. הוא מבין את שנאת האנטישמים לסוסורי מסחר, סוסורי ספרות וסוסורי ליברליות ולפעמים גם מצדיק אותם. בקרתו חריפה ומבריקה, אבל הוא מגזים הרבה ומשמיע לפעמים גם דברים בלתי נכונים. קטעים אחרים לדוגמא. "לא בקידוש השם חיו מאות הדורות, כי אם

בתחבולות שונות למלא לסוכת עצמם את הפונקציות המסחריות שדרשו התושבים. להבטחת את סמונם ולהעלות שער הרבית וגם — לשמור על עצמם מפני השמדי (שם ע' 262). — אם נוציא מהמסירות עשרות פסוקים חשובים של ר"ג מברסלב ורש"י מלארי — מה ישאר בה אז בתור עיקר מעשי בתור חתיכה של חיים מלבד במלכות, בערות, היות, עצלות, שקרנות, צביעות, קטנוניות ... ואורחים-סותרים ומלווי-ברבית בעל-אבנשים? (ע' 215).

את הציונות הרשמית ואת הציונים — המנהיגים וחקהל — הוא מבקר קשה. אבל לרעיון הציוני הוא מתיחס ברשם מיוחד. ותיחס הנפשי הזה, "הכאב הציוני" הכולל במאמרו משפיעים, אולי יותר מתכן תרברים. — כאחד מתשובותיו בתור עורך, "המעורר" הוא כותב: "המעורר" אינו כלי מבפא של המחנה הציוני (שלאסוננו כמעט שאינה), אבל בהכרח הוא צריך להביע ומתאמץ להביע ובכל חקף את הכאב הציוני; ומי אשר באיזה מדה זו לו הכאב הלו, לא יבא אלינו ולא יגש אל הקיר הנשוי, שלפניו אנו סופרי "המעורר" שופכים את לבותינו (המעורר 1906. חוב. י, ע' 36). לפנינו תמונה עצמית של ברנר הסופר.

בספרות אהב ב. את הרואליזמים (מגדלי, שלום עליכם) ואת ההפכנים (יל"ג וברדיצ'בסקי). הערכתו את יל"ג היא כלה חיובית בנגוד לרעה השלילית, ששלמה במחנה הלאמים מימות ליזינגבלום (קרימו 5). בנדון זה קלחוני וברנפלד, כחבה ובחערצה הוא מתיחס לביאליק, וכן הוא מעריך מאד את צירנחובסקי. ב. "השולל וההורס" — דוקא בעיני ספרות פוזיטיבי מאד, כנראה, הוא בוחר לכתוב על סופרים הקרובים לרוחו. על משוררים אינדיבידואליזמים (שניאור, כהן, גינסין) הוא עובר כמעט בשתיקה. יש שניות ביחסו לפרץ; מעריך הוא את כשרונו אבל תוקף אותו בעד הסימבוליות, בעד "האופוטומוס" הגלית שלו ובעד האירדיזם. את אחד העם הוא מבקר קשה (כ' ה' ע' 177—179, 234—236, 254—258).

בכרך ז' ושנן 3 רשימות קטנות, הנכללות בצורתן משאר המאמרים: "אחרי מות" (של מיכאל חלפרין, ע' 149), "תל-חי" (ע' 73—75) ו"ספנסקי" (על הערבים, ע' 116—117). אין בהם מידה המלחמה ומלאות הן אהבה בלי גבול, רך ופיוטיות מיוחדת.

ההוצאה יפה; אחרי כל מאמר מסומן, איפה ומתי נדפס בראשונה, חבל, שיותר מדי קטצו בבאורים, המפתח, כנראה, ינתן בכרך האחרון, כללי לכל הכרכים. — גדולה היא זכותם של המורלים, שהכניסו חומר כל כך חשוב לתולדות הציונות והספרות העברית וגם להכנת אישיותו של ברנר.

ב. שוחטמן.

996. ברקוביץ, י[צחק] ד[וב]. מחזות. תל אביב, דביר, (דפוס

הפועל הצעיר), תרפ"ח. 171, [2] ע' 16: 24.

התכן: בארצות הרחוקות; קומדיה בשלש מערכות. — אותו ואת בנו; דרמה בשלש מערכות. — סי נביא וידע; בריחה במערכה אחת. — משחק פורים; מחזה התולים בנוסח המשחק העממי.

997. גורדון, י[הודה] ל[יב]. כתבי י. ל. גורדון. ספר שני;

ספורים. [מהדורה ב.]. תל אביב, דביר, (דפוס, אחרות), תרפ"ט. 246 ע' 16: 24.

התכן: העצמות היבשות, ולא כיר חוקה, החסי אמ. כף רגל עגל. שניהם כאחד טובים. מלך טשט. רבקה הסוכרת-חמאה. המעורב בדעת. קפיצת הדרך. בעבור נעלים. תורה הבאה לאחר זמן, מעלות ומורדות.

הספור, תורה הבאה לאחר זמן" נשמש מן המהדורה הראשונה כמעט הצנורה הרוסית. —
מהדורה א' יצאה בשנת תרמ"ט באוניסה ע"י רבניצקי והורנשטיין. ספר א' ראה ע' 198.
ג' ד' ו' ש. ל. ספר תהלים מלאך ע"י ... ראה ע' 307 בספר 1059.

998. [גריבסקין] גראייבסקי, פנחס, מ"ל. ס' אבני זכרון ...
הכתבות העתיקות והחדשות מכל אבני הזכרון ... בירושלם וחוצה לה ... נאספו
בספר לזכרון החובבים הראשונים בוני ציון וירושלם ... חלק ראשון, חלק שני
חוב' א. ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 110, 40 ע' 22:15.

46 ע' הראשונים (120 כתבות) 60 ע' הראשונים (159 כתבות) של חלק א' יצאו
קודם בחוברות מיוחדות. ראה גם ק. מ. שנה ר' ע' 192.

999. [גריבסקין] גראייבסקי, פנחס. בנות ציון וירושלם;
ספר זכרון לשמותיהן ופעולותיהן של אחיותינו ... העסקניות בחמר וברוח על
שרי הישוב הישן-החדש בירושלם, עריה ומושבותיה. ירושלם, דפוס צוקרמן,
תרפ"ט. 78, 8, [2] ע' 20 תמונות. 23:15.

בעמוד האחרון "יזכר": "רשימת הקרבנות ... שנפלו חלל על מזבח הישוב".

1000. [גריבסקין] גראייבסקי, פנחס. זכרון לחובבים הראשונים
ומובי עסקני הצבור בירושלם ... חוברת יב—יט. ירושלם, דפוסים שונים,
תרפ"ח. [42; 36; 56; 38; 8; 46; 52; 122 ע'] 24:17.

עם תמונות בכל החוברות. — החוברות י"ב, י"ד, ט"ו נקראות "זכרון לחובבים הראשונים
ומובי עסקני הצבור לעדת הספרדים בירושלם". לחוברת ט"ז יש שם נוסף. בית ששון בירושלם.
את הקודמים ראה ע' 25.

1001. [גריבסקין] גראייבסקי, פנחס. שלש כתובות הכאות כאחת;
שתי כתובות שמרוניות ואחת קראית. בצרוף אנדות, רשימות והערות על שתי
הכתות האלו. (עם שתי תמונות). ירושלם, דפוס העברי, תרפ"ח. 19, [1] ע' 24:17.

1002. גרינברג, אורי צבי. חזון אחד העליונות. תל אביב,
סדן, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 31 ע' 20:14.

1003. דיקנס, צ'רלס [Charles Dickens]. דוד קרפילד: תרגם
מ' בן-אליעזר. ספר א—ג. תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. xv ע'
ע' 1—244; [3], 245—494; [3], 495—726 תמונת המחבר. 14:19.

עם הקדמה על דיקנס, חייו וספריו מאת המתרגם.
הלפרין, מ' ד' כ' ראה: בן יחזקאל, מרדכי.

1004. [המסין] האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. מסתורין; רומאן.
תרגם מנורגית פסח גינזבורג. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. [2], 311, [1] ע'
תמונת המחבר. 13:18.

ההנהלה הציונית בא"י. ראה: ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י.

1005. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית.

קונטרס א — ז. תל אביב, [דפוסים שונים], תרפ"ד—תרפ"ז. 23 : 15.

א: בודנהימר, פ. ש. ראה ק.ס. שנה א' ע' 175.

ב: מנצ'יקובסקי, פ. ש. ראה ק.ס. שנה א' ע' 178.

ג: אלעזרי, ס. ש. ראה ק.ס. שנה א' ע' 178.

ד: איג, א. ש. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 8.

ה: אורי, ד [ור]. נסיונות בנידול עופות כבן שמן; סקירה ראשונה.

תרפ"ז. [6], 50 ע' צלוסיס.

ו: איג, א [לכסנדר]. תוספת שניה ליריעת הצמחיה של ארץ-ישראל.

תרפ"ז. 68 ע' תמונה, סכלאות.

ז: איג, א [לכסנדר]. על הצומח של ארץ-ישראל. תרפ"ז. III, 76.

[1] ע' תמונות, מסות.

1006. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית

והמחלקה להתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. חוברת י"ד — ט"ו.

תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ז. 23 : 15.

יד: צמח, ש [לסח]. בקיה לחציר. מאת ש. צמח כהשתתפות [הוגן]

ולוסיה, מ. צמח א[ריה] קרמפנר. 18, [2] ע'.

טו: צמח, ש [לסח] ו[נח] נפתולסקי. מחזור השלחין. 12, [2] ע' 2 דיאגרמות.

עם שער מיוחד, וסכום באנגלית. את החוברת א—יג, ראה ע' 35.

1007. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית

והמחלקה להתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. עיון כ — כח.

תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ז—תרפ"ח. 24 : 16.

כ: ריכרט, י [שרא]. מחלת רקבון השורש בסגובות הציסרס.

7, [1] ע' מצויר. עם סכום באנגלית.

כא: בודנהימר, פ [ריץ] ש [מעון] ו[נר] צ [בן]. קליין. חוראות

למלחמה בסרפס הנמר. 1 ע'.

כב: מלחמה בעכברי הבית ובחולדות (נכתיים מוצקים). מאת

המחלקה לאנטומולוגיה. 2 ע'.

כג: קצפרובסקי, ש [מעון]. כבוש מלפפונים. 8 ע'.

כד: ריכרט, י [שרא]. פטריות למאכל בארץ. (שימח א). 7, [1] ע' מצויר.

כה: קצפרובסקי, ש [מעון]. התקנת פחים לכבוש מלפפונים

ושאר ירקות. [2] ע' מצויר.

כו: מלחמה בחפרסרת. מאת המחלקה לאנטומולוגיה. 1 ע' מצויר.

כז: קצפרובסקי, ש [מעון]. כבוש חזית הירוק בארץ. 5 ע'.

כח: נריה, י[עקב]. הזנת פרות הלב. 13 ע' עם שער מיוחד באנגלית.

עליון א—יפ ראה ק.ס. שנה ד' ע' 99 מספר 246.

1008. [וישל, חיים]. ... קץ החיים מהארי עם ... פנים מאירות

ביאור קצר ו... פנים מסבירות ביאור רחב ... מפעלות ... יהודה הלוי אשלג ... חלק א. ... המו"ל דוד מינצבערג, משה ברוך לעמבערגער ירושלם, דפוס צוקערמן, תרפ"ז. [5], 56 ע' 27 : 39.

עקר הספר בפרושים הרחבים. מהשער: „ואנו מודיעים... שהשגנו מ... המחבר הפירושים הנ"ל על כל עץ החיים כמאמרים קונסטרס אשר מחוסר אמצעים לא עלה בידנו להדפיס וזאת חלקה...“

1009. [וילקנסקי, יצחק]. ערבוב-הרשויות; הדברים שנאמרו

בהרצאת הפתיחה ובתשובה לחברים שהשתתפו בו כנחום הפועל הצעיר בנהלל. [מאת] א. ציוני. תל אביב, הפועל הצעיר, תרפ"ה. 29 ע' 14 : 20.

1010. (וינמרויב), יעקב דוד בן-יצחק איזק יום טוב. מימי חירד

רעיונים נשגבים לחזקת דתנו הקדושה ... ירושלם, דפוס מוריה, תרפ"ה. 16 ע' 15 : 22.

1011. זגורודסקי, מ[לך]. ספר הפרדסים; ספר עזר לגדול תפוחי

זהב לפרדסנים, לפועלים, למוסחים ולבעלי משתלות. חלק ראשון (פרדס). מעובר ... בהשתתפות פ. פסקל ומ. ז. מילר. תל אביב, החקלאי, (דפוס איתן ושושני), תרפ"ט. 15 [1], 239 ע' ציורים. 12 : 18.

1012. זוטא, ח[יים] א[ריה]. בימים מקדם. ג: 1. מלחמת

מצוה (ציור הסתורי מימי יוחנן הורקנוס). 2. חרבן בית ראשון (חזיון אנדי). ירושלם, (דפוס ציון), תרפ"ט. 142, [1] ע' 12 : 17.

הדפסה מיוחדת מ„החור“. את הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 95 ושנה ד' ע' 8.

1013. הורגין, יעקב. ספורים. תל אביב, תרבות, (דפוס הפועל

הצעיר), תרפ"ט. 260, [1] ע' 13 : 18.

התכנן: מרדך בונה בית. וידיו של ר' מאיר. החכם שלמה. ילדי הכנרת. בליל ירח. בקור-בוקר. קצו של חגי חליל. על חוף הכנרת. בגיא.

1014. מוקצינסקי, יחיאל מיכל. ספר בין השמשות; מכאר

עניני הנשף, מהותו ועניניו ... ברורי ההלכות המסתעפות והקשורות בבין השמשות בכלל ובארץ וירושלים בפרט. ודיני חיים והמעלע והשעות הזמניות. ומצורף לו גם כל הטבלאות של השעות הזמניות — הדרושות לירושלם וארץ-ישראל. ירושלם, דפוס ציון, תרפ"ט. 161 ע' 17 : 24.

החל מע' 151 עד הסוף נדפסו: השקפה והערות מאת ... איסר זלמן מלצר.

1015. [גיבין] ייבין, ה[שיל]. במזל מאדים. תל אביב, אחרות,

תרפ"ה. 130 ע' 15 : 22.

ספורים: א. במלחמה. ב. יהודים. ג. האדם ברעש.

1016. יוסף חיים בן אליהו מבגדד. לשון חכמים ... בקשות
והוצאות, הפלות ותחנות ... תיקונים וענינים נפשיים ... חלק א'. נדפס פ"ב
[= פס"ב]. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 193, 1 דף 12: 16.
ינה"ל. ראה: אפשטיין, יעקב נחום.

1017. ינובסקי ש[מאל]. להבראת חיינו הכלכליים. (תל
אביב, דפוס הארץ, 1928). 16 ע' 17: 24.

1018. יפה, אליעזר ל. כפעמי חליון; חזיון בשבע עלילות מיטו
חזקיהו סלך יהודה ואחו אביו. תל אביב, הארואל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח.
168 ע' 14: 20.

1019. ירושלים. אנודת, התחיה". שיר ושבתה שמודר ע"י
אנודת, התחיה" ירושלים. המשתדלים: יצחק כהן ויעקב ששון. [ירושלים]. דפוס
כהנא, [תרפ"ח]. 20 ע' 11: 15.
שירים ציוניים.

1020. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. רשימת
ספרי ספורט ומשחקים הנמצאים בבית-הספרים. ירושלים, דפוס עזריאל,
תרפ"ח. 18, [1] ע' 15: 23.
בסוף הספר שער באנגלית. התכן: ספרי ספורט בעברית ויודית; ספורט אצל
היהודים; ספרים כלליים בספורט.

1021. ירושלים. כולל ורשה-פולין, ס' חומות ירושלים... מזכיר...
לכית ישראל לחזיק את... חושבי ארצנו... ע"י קופת רבי מאיר בעל הנם...
נערך ונסדר ע"י נח ירושלמי. מו"ל כולל ווארשא-פולין קופת רמבעה"נ... ירושלים
דפוס אביב, [תרפ"ן]. 22 ע' 11: 16.

1022. (ישראל מאיר בן אריה זאב הכהן). מאמר, צפית
ל"שוע"ה" (ובו שלשה פרקים)... תל אביב, דפוס קופשטיק, תרפ"ט. 10, 4 ע' 16: 23.
4 הדפים האחרונים כוללים: "מאמר התוכחה" מאת אהרן הכהן, תמן המחבר.
"מאמר הנוכחי מאת... החפץ חיים"... נחפרם בישראל לפני איוו עשרות בשנים
ומפני נזירת הצנוור מוכרת היה... לצרפו לירחון "הפלס"... וכעת הוא נדפס בפעם הראשונה.
כהנא, א. ראה ע' 305 מספר 1058.

1023. לבנון, מיכה יוסף. שירים; ערוכים ע"י מרדכי סיכאלי.
ירושלים, קהלת, (דפוס הספר), תרפ"ט. 88 ע' תמונת המחבר. 12: 17.
= אוצר התלמיד, חוברת ו.

1024. לוין, ב[נימין] מ[נשה]. אוצר הנאונים. תשובות נאזני בבא
ופירושיהם, על פי סדר התלמוד. כרך ראשון: מסכת ברכות. חיפה, [הוצאת המחבר],

תרפ"ח. 2 דפים, IV, 143, [1], 116, [1], 102 ע' 25:17.

בסוף הספר שער באנגליה.

בחוגים הקרובים לספרות הגאונים התפשטה ההכרה בצורך שיש באסימט כל הקטעים סדרי הגאונים, המפורים בספרי הראשונים ושתפרסמו בקצרים ומאפסים שונים, למקום אחד. צורך בספר כזה מרגישים לא רק אלה המעינים אך לפרקים בדברי הגאונים, שקשה להם להשיג את כל הספרים אשר בהם מפורים דבריהם, ועמים שאף לא נודעו להם שמות הספרים האלה, אלא גם המוסחים במקצע זה ואף העוסקים בו בקביעות נוכחו לדעת מן הנסיון שלעיתים קרובות נעלמו מהם כמה פרטים סדרי הגאונים, הנחוצים להם לרגלי עבודתם, כאשר ספני פוזר החסר לא ידעו איה מקומם. הדיר ב. לויין הקריש את עצמו לעבודה זו. ובעת, לאחר הרבה שנות עבודה, עלה בידו, בסיועו של המכון לסדרי היהדות של האוניברסיטה העברית בירושלם, ובהשגחתו של הפרופ' י. אפשטיין, להוציא את הכרך הראשון מ"אוצר הגאונים". לפני מסדר "אוצר הגאונים" עמדה שאלת בחירת האופן לסדר החסר הרב הזה. אלה הלוואים את דברי הגאונים אך כראות חסר היסטורי, שאפו שאוצר הגאונים יסודר עפ"י שמות הגאונים בסדר כרונולוגי, אך הדיר לויין ראה בדברי הגאונים בעקר אמצעי להבנת התלמוד. במאסרו שבראש הכרך מכאן הדיר לויין את שמו בסדר "אוצר הגאונים". הוא סדגיש כי אל הגאונים עלינו להתיחס כאל בעלי המסורה של התלמוד, וכי כל תורת גאונים ככל היא "חתימה ארוכה ומסקנה שלמה לסוגית התלמוד", ולפיכך החליט לסדר את "אוצר הגאונים" שלו עפ"י סדר מאמרי התלמוד. לפעין בספרו של הדיר לויין מתברר כי הוא צדק בשטחו זו שבתר בה. בכל הספר מורגשת השפעת-גומלין בין מאמרי התלמוד ודברי הגאונים. סוגיות עמומות מתבארות יפה לפי דברי הגאונים, וכמו כן כמה קטעים מדברי הגאונים שהיו מתומים ומשובשים, נתגלו עתה כמלא והרם ע"י האור הנמצא עליהם מהתלמוד.

המפתחות השונים שנתנו בסוף הספר מאפשרים את השמש בו גם לאלה התמצים להשתמש בדברי הגאונים לסגרות אחרות. — ב"אוצר הגאונים" נאצר רא רק מה שכבר התפרסם בדפוס, אלא גם כמה קטעים מבי שערין לא ראו אור, וכמו כן בדק הדיר לויין מחדש חלק הגון מכתבי-היד שכבר נתפרסמו. ראוי לציין של"אוצר הגאונים" נכנסו לא רק קטעים, כי אם גם ענינים שלמים ומקפים שהם חשובים אפילו בתור ספרים מיוחדים; שערי ברכות לר' שמואל בן חפני, שגדפם בראשונה ע"י א"ה ויס ב"בית תלמוד", גדפם כאן מונה מחדש מכתבי יתיר מדויק; פרוש גאונים לברכות שורשימיר פרסמו בשם "פרוש רב סעדיה גאון על מסכת ברכות", גדפם כאן מתוך אותו כתבי שהיה בידי ורטהימר, אלא באופן יותר מדויק, ובמבוא המיוחד לפרוש זה סבר הדיר לויין שבטעות יחסו ורטהימר לרס"ג, וכי אינו אלא "לקוטי גאונים" שונים. ברכה מיוחדת קובע פרוש רבינו הננאל לברכות שגמפת לאוצר הגאונים: יותר ממאתים וחמשים קטעים מפרוש ר"ח לברכות תובאו כאן.

אלו וכינוי היה "אוצר הגאונים" בערך ע"י חבר הכספים. עכשו שנערך ע"י איש אחד אין ספק שאפשר למצא איה לקווים, מה ושם נעלם מהמחבר איה קטע, או שלא רשם את כל המקורות הידועים, פעמים שלא בהר את הנוסח המדויק ביותר, או שעבר על איה מקום סתום, בזמן שבהצעת איה תקן היה אפשר לפרשו. אולם כל ההסרונות האלה אינם מורידים את ערכו הרב של הספר, והננו מקוים כי המחבר יוכה להוציא את "אוצר הגאונים" על כל התלמוד, ואחר יקדיש כרך מיוחד למען הוסיף לאוצרו את אשר יתוסף במקצע זה בסך זמן עבודתו, כי הן מעין ה"גניזה" עדין לא פסק קלוהו וזרם כתבי הגאונים אף הוא וזרם ממעין זה, ובכרך סלואים זה יוסף את ההשמות, וכמו כן יתקן את הטעויות שנפלו בספרו זה.

ש. ח. ק.

1025. לוי, ב[נימין] מ[נשה]. מחקר שאריות אחאי גאון.
חיפה, בלו שם המדפיס, תרפ"ט. 11 ע' 16: 23.
עכשיו מיוחד בגרמניה. הוצאה מיוחדת מתוך ספר חובל לכבוד וולגמוס (פפד"ם 1928).
1026. לופטינג, ה. [Hugh Lofting]. דולומט הרופא ומאורעותיו.
מצויר ע"י המתבר. מתרגם ... ע"י א. סולודר. ירושלים, עולם הילדים, (דפוס ויס), תרפ"ט. 160 ע' מצויר. 15: 23.
1027. ס' מאיר בת עין והוא לקוטי הלכות ואמרות טהורות של
התנא ... רבי מאיר בעל הנם ... אשר נהגו ... לקרא אותם בליל החלוא י"ד
אייר ... וכל הכאים להשתטח על ... קברו הקדוש בעה"ק טבריא ... נדפס עתה
מחדש ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 4, 68 דף. 12: 17.
1028. מורשה, ו. מ. [V. Murché]. שעורי הסתכלות בפסיקה.
מתורגם מאנגלית ע"י מ. בנארי ומ. כוכבא. תורת האור, תורת המגנטיות ותורת
החשמל. ירושלים, הסתדרות המורים, (דפוס ארץ ישראל), תרפ"ח. [6], 221, [1] ע' 14: 21.
הפרקים תורת האור ותורת המגנטיות נערכו ע"י ש. סבורסקי, תורת החשמל ע"י ג. חון.
= אוצר המורה, ב.
1029. מקוה ישראל. בית הספר החקלאי. הרכבתם הממוצעת
של הסזונות לבחנות הבית. (לפי קלנר). (תל אביב, דפוס הארץ),
[תרפ"ח]. 10 ע' 17: 24.
בעריכת מ. שטיגלברג.
1030. [נישטט] ניישטט, מ[לך]. תפקידי קפת הפועלים הא"י
(קפא"י) ברנע הנוכחי. תל אביב, קפא"י, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 18 ע' ציורים. 15: 23.
בראש השער: הועד לעניני ארץ ישראל העובדת. מנהלת קפת הפועלים הא"י (קפא"י).
הספר הוא פרק מתוך הסי 15 שנות קפא"י.
1031. ספריה קטנה. (תל אביב), בהוצאת פ. גינזבורג, (דפוס הארץ), [תרפ"ח].
מ—מא: צו"ג, סטפן. סכתב האלמונית. תרגם י. ריוכר. 44, [1] ע' 12: 17.
את הקודמים ראה ע' 198.
1032. ספריה קטנה לילדים ולנערים. (תל אביב), [פ. גינזבורג], (דפוס
הארץ), [תרפ"ח].
ו: קינגסלי צירלס. ילדי הסיים; ספור. חלק שני. ע' 35—58. 12: 17.
את הקודמים ראה ע' 198.
1033. עזרת יתומים, (אנדרה). דין וחשבון. תשרי תרפ"ז—ניסן
תרפ"ח. יפו, דפוס השחר, תרפ"ח. 23 ע' 12: 18.
את הרווח הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 10 מספר 67.

1034. עין חרוד; קבוץ. חוזר על פעולות הקבוץ והמצב במשקם ובפלוגות. עין חרוד, 1927. 8 דפים. 24 : 33.
נדרס בהקטוגרף רק בצד אחד של הדפים.

1035. עין חרוד; קבוץ. חמר אינפורמטיבי לחברי מועצת קבוץ עין חרוד הרחבה. עין חרוד, 1926. 35 ע' 24 : 32.
סדר הישיבות של המועצה הרחבה. 8. x-12.26. — בהקטוגרף. טבלאות רבות.
בסוף הספר תקנות קבוץ עין חרוד.

1036. עפר; ספרי מקרא לילדים. הל' אביב, רכיר, (רפום הפועל הצעיר), תרפ"ח.

51: רבניצקי, י[הושע] ח[נא]. אברהם אבינו. על פי ספורי-אנדה. 24 ע' 17:12.
מצויר. את הקודמים ראה ע' 198.

1037. פלובר, גוסטב [Gustave Flaubert]. שלשה ספורים. תרגום יעקב רבינוביץ. ירושלים, מצפה, (רפום הפועל הצעיר, ת"א), [תרפ"ח]. 150 ע' תמונת המחבר. 17:12.

התבן: (א) לב משוט. (ב) אגדת יוליוס הקדוש מכניס האורחים. (ג) הורודיה פרובסט, ב. העתונות הישראלית בא"י ... ראה ע' 303 מספר 1045.
1038. פרויד, זיגמונד [Sigmund Freud]. הפסיכולוגיה של החמון והאנליזה של האני. תרגום י. דבוסין. ירושלים, (רפום הספר), תרפ"ח.
84, [2] ע' 14 : 21.

= ספרית הד החנוך, ספר ראשון. בסוף הספר רות הסוגות.
אנו מצינים כאן מקומות אחדים אשר לא תורגמו נכון (מתוך ששת הפרקים הראשונים): ע' 1 במקור absehen (הסיר את הדעת) תרגום: הקיש (ע' 9 תורגמה המלה נכון: אין לשים לב); ע' 2 durch irgend etwas verbunden. תרגום: זיקתו קשנה מאד; ע' 9 Allmacht der Gedanken תרגום: כחם הכביר של הרעיונות; ע' 9 dass die Traumgedanken Zweifel und Unsicherheit als kritische Leistung nicht kennen תרגום: אינם רואים בספק ובאי הבטחון פעולה מסוכנת; ע' 10 שורה ראשונה: "אעפ"י לא נמצא במקור. ע' 10 ässig beeinflussen תרגום: רק לעחים; ע' 11 wird toleriert (סובל) תרגום: נשאר סבלני; ע' 13 (וכן תמיד) כותב המתרגם "אינדיבידואל" במקום "אינדיבידואל" ומספר רבים אצלו "אינדיבידואלים"; ע' 13 הושמטה המלה bei Anschauungen ועיי' כך פגומה המחשבה; ע' 21 המתרגם לא הבין את הבטוי תגרמני decken nicht (כלומר: אינם מתאימים) ותרגום: "אינם מסתירים מעינינו"; ע' 25 indifferent ausgedrückt מתרגם ד.: "נתבטא מתוך שוויון-רוח"; ע' 31 ציל' חבורו של... במקום חבורה של (Bela אינו שם אשה אלא שם גבר); ע' 32 der Feldherr hat den Kopf verloren (כלומר: נתבלבל). ד. מתרגם: "ראש המצביא נתן"; ע' 82 במקור כתוב. בא לירי רומן אנגלי שהבישוף מלונדון ממליץ עליו. בתרגום כותב פרויד: "בא לירי בחמלצת הבישוף מלונדון רומן אנגלי". —

1039. פרץ, י[צחק] ל[יבוש]. כתבי י. ל. פרץ. כרך שני:
א. דרמות ותמונות דרמטיות. ב. שירים. מהדורה שניה מתוקנת וממולאת.
תל אביב, דביר, (דפוס אמנות), תרפ"ח. 166, [2] ע' 16 : 24.
התכנן: חורבן בית צדיק, בשביל בנים. בחוף. חתן וכלה. כנן העיר. על יד החלון.
אמנון ותמר 191 שירים.
מהדורה א' יצאה ע"י "דביר" בשנת תרפ"ד בברלין. כרך א' ראה ע' 81.
1040. פתח תקוה. ישיבת לומזה. קרן פרדס התורה; נוצרה
במטרה לבסס את קיומה של ישיבת לומזה בפתח תקוה ... [ירושלים], (דפוס
ציון), תרפ"ו. 14, 6 ע' 12 : 16.
המכשט בעברית, יודית ואנגלית. נוסף שער יודי ואנגלי. עם תמונת בנין הישיבה.
ציוני א. ראה וילקנסקי, יצחק.
1041. צמח ש[למה]. התמורות ונורמיות. נדפס ב"הפוח"צ"
שנת תרפ"ח. (תל אביב), הפועל הצעיר, (תרפ"ט). 26 ע' 13 : 19.
1042. קונרד, ג'וזף [Joseph Conrad]. המול שחק לי, נעורים;
ספורים. תרגום מ. בן-אליעזר. ירושלים, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר בת"א), (תרפ"ח).
156 ע' תמונת המחבר. 12 : 17.
1043. [קופרשטודן] קופרשטאך, ישראל ניסן. אהבת ציון
וירושלים; בשאלות ותשובות עני בן פחמא על הרבה ענינים מארבעה חלקי
השלחן ערוך ... ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ח. 8 ע' 99, [2] דף. 24 : 31.
1044. [קיורלינג] קיורלינג, הרמן [Hermann Kayserling]. חזון
אירופה. מעבד ומקוצר ע"י יעקב נורמן. תורגם בידי יצחק נורמן. תל אביב,
דפוס סטרוך, תרפ"ח. 155, [1] ע' 13 : 18.
ע' 3—7 הקדמת המחבר.
1045. קלעי, ד[וד]. העתונות הישראלית בארץ ישראל מאז
היותה ועד ראש שנת תרפ"ט. ערוך בידי ד[וד] קלעי ומ[נדי]ל פרוכטמן. הוצא
לתערוכת העתונות הראשונה בארץ ישראל, בתל אביב, י"א—יג תשרי תרפ"ט/9.25—
1928.10.6. תל אביב, ועדת התרבות, (דפוס אחדות), תרפ"ט. 74 ע' 12 : 17.
בראש השער: הסתדרות העובדים העברית הכללית בארץ ישראל.
1046. קפת מלוה של הפועל המזרחי בא"י. התזכיר והתקנות...
[ירושלים], (דפוס העברי, תרפ"ח). 22 ע' 11 : 15.
1047. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוסים שונים), תרפ"ט. 13 : 18.
ק"ג—קכ"ד: יהודאי, שמואל. בטהובן. ליום מלאת מאה שנה למותו (26
במרץ 1827—26 במרץ 1927) מעובד ע"י שמואל יהודאי. 64 ע' תמונה.

קביה: שמאלי, אליעזר. לרגלי החרמון. א. עקרים; ספור. 19 ע'.
את הקודמים ראה ע' 199.

1048. קרדיט אחוזה ונחלה תל-אביב. תקנות של קרדיט
אחוזה ונחלה תל אביב. אנדה... תל אביב, דפוס גוטנברג, [תרפ"ח]. ע' 23 : 10 : 15.

1049. [רבינוביץ] ראבינאוויץ, מרדכי. בני משה תרפ"ח יצא לאור
על ידי אחד מבני משה. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 33, 45 ע' צלומים. 11 : 17.
גם חרגום ושער אנגלי. פתח דבר רק בעברית. תולדות משפחת רבינוביץ.

1050. ריגאי, יונה. שירת הזמר לשירת החיים; שירים
בפרוזה. תל אביב, ניבים, (דפוס תל אביב), תרפ"ח. 29, [1] ע' 13 : 19.
על שער המעטפה נדפס: יונה ריגאי.

1051. [רימונט] ריימונט, וול[דיסלב] סט[ניסלב] [Wladyslaw
Stanislaw Reymont]. אכרים; ספור מימי החוה. תרגם מפולנית ח. ש. בן-אברהם.
חלק רביעי: קיץ. תל אביב, שטיבל, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ח. 289 ע' 14 : 21.
את הכרך הקודם ראה ע' 200.

1052. [שטיין] שטיין, חיים חנוך. שאול המלך; ציור היסטורית.
חוברת א. ירושלים, (פתח תקוה, דפוס חתחיה), תרפ"ח. 46, [1] ע' 13 : 17.

1053. שלום עליכם לבני הנעורים. תרגום י. ד. ברקוביץ. תל אביב,
דביר, (דפוס הארץ, 1928). 14 : 22.
א : נפש היה. 15 ע' — כ : מעשה באנווים. 15 ע' — ג : האחרונה.
16 ע' — ד : אל סעודת פורים. 14 ע'.

1054. שערים; ספריה לשעורי הערב ולבתי-הספר. תל אביב, דביר,
(דפוס אחדות), תרפ"ט. 12 : 17.

1 : פרץ, י[צחק] י[בוש] : שמע ישראל. 27 ע'.
2 : " " " : מנדל ברינהיים. 19 ע'.

1055. שרנופולסקי, ש[מואל]. ארץ ישראל — ארץ-מרפא.
(תל אביב, דפוס אמנות), [1928]. 42, [2], IIL ע', ציורים, מפות. 15 : 25.
ע' I—IIL מודעות.

1056. תל אביב. בית מדרש לנגינה. בית לזימרים. בית מדרש
לנגינה בית לזימרים. תל אביב, (דפוס אמנות, 1928). [4], VII, 5 ע' ציורים. 16 : 23.
הטכסט גם באנגלית וגרמנית.

1057. תל אביב. לשכת מסחר ותעשייה ארץ ישראל — פולנייה.
לשכת מסחר ותעשייה ארץ ישראל — פולנייה. תל אביב, דפוס
אבלודוויגר, [1928]. 33, 43 ע' 15 : 23.

פרוספקט. הטכסט גם בפולנית עם שער פולני מיוחד.

תל אביב. מכון לחקלאות ולמדע הטבע. תחנת הנסיון
החקלאית. ראת: החמדות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית.

1058. תנ"ך. כתובים. ס' איוב, ס' משלי מפורש ע"י אברהם כהנא.

תל אביב, הוצאת מקורות, (דפוס גומנברג), תרפ"ח. 27, 228; 26, 149 ע' 17: 25.

תורה נביאים וכתובים עם פירוש מדעי, יוצא בהשתתפות למדנים מומחים על ידי

אברהם כהנא.

אחרי הפסקה ארכה של עשר שנים ויותר נתחדש שוב המפעל הגדול של הפרוש
המדעי למקרא לה' אברהם כהנא בהופעת שני הפרשים החשובים האלו לספר משלי ואיוב
מאת העורך והמורל של המפעל בעצמו. ההפסקה הארכה לא עברה על ה' כהנא בלי
תועלת מרובה להתקדמותו המכנית והמדעית של מפעלו. שני הפרשים החדשים עולים הרבה
על פרושיו הקודמים של א. כהנא גם בצורתם וסדורם גם בסגנונם היפה ותכנם העשיר. בנגוד
לפרושי הקודמים נדפסו הפרשים האלו בהדור על גיר ופה ובאותיות גדולות ובהירות המושכות
את לב הקורא ומקלות עליו את העיון בדברי הפרשן. הוצאת הספרות של הפוסקים מתוך
הפנים של הפרוש אל צדדי הגליון היא גם כן שנוי לטובה. אלא שיותר נוח היה אלו
העמיד את הספרות בצד החיצוני של הגליון, ולא בצד הפנימי במקום שאינו נראה בנקל
לקורא המחפש. ועוד אני חושב שלא טוב עשה המחבר שלא חלק את פרושו לפסקות גם
באמצע הפרקים. השבחה חשובה בצורתם המכנית של הפרשים האלו אנו מוצאים גם כזה
שהמחבר סדר את הפוסקים של גוף הספרים הפיוטיים האלו כשורות שקולות ומקבילות,
באופן שהקורא יכול להכיר כהרף עין את צורתם הפיוטית של הפוסקים. אבל גם בנדון זה
יש להצטער שלא שאף המחבר לשלמות, ולא חלק את חרוזי הספרים האלו לפסקות
ולמחרוזות. בכלל נראה שלא שם המחבר את לבו ביותר לחשיבותה הפרשנית של החקירה על
הקצב והצורה הפיוטית של ספרים אלו. אמת שבמבוא לס' משלי יש לו פרק שלם על סגנונו
וחלוקתו של ס' משלי (עמ' 21 ואילך), שבו הוא מבאר באופן יפה ומלבב את דרכי הריחמוס
והתקבולת המיוחדות לס' משלי. אבל ראשונה קצר המחבר במקום שהיה צריך להאריך,
ובפרט שנושא זה הוא לגמרי חדש לקורא העברי, ושנית דבריו שם הם כלליים ומקיפים,
כפי דרישות המבוא שנועד ליתן סכום כללי מתכונות הספר וצדדיו השונים, ולפיכך היה צריך
לבאר בפנים הפרוש בפרוטרוט את הקצב המיוחד לכל פרשה ופרשה, את כוונת החרוזים
והתחברות למחרוזות, ואת השפעת כוונת פיוטית זו על התכן ועל מהלך הרעיונות של המשורר.
מכל זה אין אנו מוצאים אלא מעט מן המעט בפרוש עצמו לס' משלי, ובס' איוב אין אנו
מוצאים לא דבר ולא חצי דבר על הענין החשוב הזה לא בפרוש עצמו ואף לא במבוא.

המעלה היתרה של הפרשים האלו היא המבואות שהקדים להם המחבר, ושהם
הוא נושא ונותן על השאלות העקריות הכרוכות בכל אחד משני הספרים, כמו תכנם,
חלוקתם, סגנונם, זמן חבורם ותכונות הנוסחת העברית וההרגומים העתיקים. המבואות האלו
הם עדים ללמדנותו הרחבה של המחבר וגם לשעמו הספרותי המפותח והמסולסל. ה' כהנא
הצליח לזמן במבואות אלו שתי תכונות שע"פ רוב אינן נמצאות יחד, והן מדעיות מדויקת
לפי הדרישות של הבקורת היותר חדשה וסגנון ספרותי מצוין בעושר לשוני ובשפעת רעיונותיו.
בכשרון רב ובדיעה רחבה של הספרות המקצועית הוא מעביר לפני הקורא את הפרובלמות
העקריות של הספרים ואת העובדות והנמקים המליכים לפתרונן. וזהו הוא שלא לפנות
להשערות רחוקות ולמסקנות בלתי מבוססות שלא באה עליהן הסכמתה של הבקורת המתונה.

זהירות זו הביאה את המחבר להתרחק מלהרבות בתקונים כנוסחה. ביחוד בס' איוב שמצאו בו רוב החדשים, גם יהודים גם נוצרים, כר נרחב להראות בו את כוח פלפולם. מסבירי, אומר המחבר בצדק בהקדמתו לפרוש איוב, שבמקום שיש הרבה תיקוני נוסח התיקון הטוב ביותר הוא הנוסח של המסורה. אבל צריך גם להזכיר שזהירות זו הביאה אותו לפעמים גם לידי הסוס וחוסר בשחון במסקנותיו. מעין "הן ולא ורפיא בידיה".

כראוי לפרשן עברי הכותב בשביל קוראים עברים הוא נותן מקום במבואות אלו כמו גם בפרושי לדעות של קדמוניו שיש בהן לפי דעתו ערך פרשני ובקרתו. וכך הוא מסתיע גם בדברי הנוצרים הקדמונים וגם בדברי הסופרים הקלסיות כדי להאיר ולברר את דברי הכתוב. הוא עמל ביחוד לפרש ולהשוות את התרגומים העתיקים בכל מקום שיש בהם ענין להבנת הכתוב העברי. ערך ספרותי רב יש לתרגומיו היפים של התוספות הנמצאות בתרגום השבעים לס' משלי; על ידם העשיר ה' כהנא את הספרות המשלנית העתיקה שלנו. ביחוד הוא ראוי לשבח על שהקדיש מקום הגון גם במבוא לס' משלי (עמ' 12-15) גם בפנים הפרוש (עמ' ק"ג ואילך) להשוואה בין המשלים שבספרנו זה למשלים של המצרי אמינימוס, המוצג כאן, כמדומני, בפעם הראשונה לפני הקורא העברי. וכן הוא משובח בכמה מקומות עם משלי אחרים ומשלי בן סירא. אלא שבנוגע לשני אלו יש להצטער על השתדלותו היתרה לקצר בדבריו. השתדלות זו אנו מוצאים בכל מקום גם במבואות גם בפרושים. נכר מבין שורותיו שהוא חפץ וגם יכול להגיד יותר טובה שהוא כותב, אלא שהוא מתגבר על חפצו זה ועובר לענין הבא. והיא שגרמה לו שבכמה מקומות יצאו דבריו מקושעים וגם לא נכונים. מיראתו זו מפני האריכות הוא ממעט להביא את דבריו מפרשינו הביניים אפילו במקום שפרושיהם מתאימים לפרושי התרגומים העתיקים. ומאותו טעם הוא משתדל ביחוד בפרושו ליתן לנו רק את המלה האחרונה. אבל המלה האחרונה אינה תמיד המלה האמתית, ועל ידי כך יצאו לו לפעמים פרושים סתומים ומסופקים. אין כאן המקום למנות את המקומות המרבים שיש לחלק על פרושו ועל מסקנותיו. אסתפק בזה להזכיר דוגמות מעטות מפרושים שהשאיר מקושעים מאהבתו לקצור. על מנן, משלי כ"ט כ"א, אין לו יותר להגיד לקורא חוץ מזה: "אין לו את במקרא, וקרוב לודאי שנשתבש מן השם אדון". שם ל' י"ב הוא כותב, "קשה לכוון הנוסח של פס' ל"ב, והוא הולך ומתקן את הגרסה מכלי להשתדל ולבאר את הגרסה המסורה הדורשת באור והראויה לבאור גם היא. על א' שם ל"א ד', הוא אומר, "ברור שיש כאן שירר של פעל שהיה נדף אל שתי, קצור שכזה ממעט בהרבה את הערך המעשי של עבודותיו אלו של ה' כהנא, אי אפשר לקורא הנבון להסתפק בהערות כאלו, והוא מוכרח לתור ולחפש ג'כ בפרושים אחרים, ביחוד בפרושי קדמוניו, כדי למצוא את כל החמר הפרשני הדרוש להבנת הכתובים הסתומים.

יש גם לערער על שטתו שהחרוזים השלשיים בספרים אלו לקו בחסר, ושהוא משתדל למלא אותם על ידי הוספת שורה רביעית מלבן. האמת היא להפך, כידוע לכל העוסק בבקורת הנוסחה של המקרא. אמנם אין להציב כנגדן זה כללים מוצקים ואפריוריים. כל חרוז שלשי בספרי משלי ואיוב, וכן גם בס' בן סירא, דורש חקירה מיוחדת לעצמו כדי לקבע אם הוא שלשי מעקרו, או אם הוא שגוי שנחרב, או, וזהו בודאי המועם, רכעי שנתמעם.

אבל למרות החסרונות שאנו מוצאים בפרושים אלו עלינו להכיר תודה לה' כהנא בעד עבודותיו החשובות האלו המעשירות בחיבה את ספרות הפרשנות שלנו, והפותחות לקורא העברי פתח רחב לחקירה המדעית של ספרי משלי ואיוב, הבה נקוה שיצליח הפרשן הוותיק והחרוץ הזה לבצע את מחשבתו ולגמר בזמן לא רחוק את מפעלו הגדול בוצאת פרושים גם על שאר ספרי המקרא שלא נתפרשו עדין בסדרת הפרושים שלו. מ. צ. סגל.

1059. תנ"ך. כתובים. ספר תהלים מבאר על-ידי ש[מואל]
 [י]בן גרדון. ספר ראשון: א'—ט"א. תל אביב, (דפוס סקורה וסילנר, ורשה),
 תרפ"ח. CXII, 320 ע' 17 : 25.

דבר גדול הוא וצרך רבים באורו של מר שליג לתנ"ך. — הפעם לתהלים, ספר
 ראשון. בהסכרתו הקלה והנדיבה פותח הוא, אפילו לפני הקורא הרגיל, את אוצרות כתבי
 קדשנו שפתם וסגנונם ומעניק לו מכל טובם. מתרחק הוא מהמדעיות הקפדניות, הנכנסת
 לתוך דקדוקי גסחאות וקפוקי השערות, אבל נותן הוא לנו מהמסקנות האחרונות את
 מהותו וזמנו ומקומו של כל נושא וענין הבאים לידו. במבוא הכללי הוא בונה לפנינו את
 כל שעור קומתו של הספר, תכנו ותכניתו לכל תאיו, מוצאיו ומבואיו; ובמבואות הפרטיים,
 לפני כל פרק, הוא מקרב את העולם הרחוק והזר לעולם הקורא, בתתו ובתארו. כמה
 שאפשר, את מצבו של המשורר, וזמנו מקומו ומצב רוחו.

אבל ככונתו לתת דבר השווה לכל נפש נקד המחבר את באורו בשביל קטנים
 והמוגים, ובשבילם גם האריך והרחיב את הדבור; ומצד שני שקד על דיוקים ופרטי פרטים
 בהערותיו ובחלק חשוב מהמבוא בכדי לתפש את הקורא המבין; כינתים יצא הספר
 רב כמות וקבה מחיר, מה שאינו שווה לכל נפש. למשל ו' ב' "אל באפך תוכיחני ... אל
 חיסרני מתוך זעם וקצף, כמו שאתה מיסר את הרשעים. שם ב' "חנני ה' — התיחס נא
 אלי בחסד וחנינה. שם ד' "ונפשי נבילה מאד — ולא גופי בלבדי, כי גם נפשי מלאה
 חרדות לעתיד. שם "עד מתי? — עד מתי עוד אשא ואסכל ככה? (כאן לא נכון: הוא קורא
 לה: "ואתה, ה' עד מתי? — תיסרני? יי' ב') "היש משכיל — אם ימצא בקרבם איש בעל שכל
 טוב. י"ח ב' "ארחמך — אֶחָדְךָ, "אֶחָדְךָ קרי) אני אוהב אותך בכל לבי. שם ג' "אחסה
 בו — שבו אני מוצא מחסה. כ"ב כ' "לעזרתי חושה — מהר נא לבוא לי לעזרה. אלו הן דוגמאות
 מעטות מרבות, שהמחבר מבאר דברים מבארים ומובנים מאליהם וממשמעם, אפילו בשביל
 חינוקות של בית רבן.

אילו הערות לנקודו: "תהור" (תהור כתיב) — משקל ארמי, ואנו משתמשים במשקל
 "תהור" כמו: בָּלְבֹל, בָּלְבֹל, קִלְקִיל, "אֶלְהוּת" — שוב משקל ארמי למה? בעברית הלי
 בחולם בכל הגטיות. "אֶנוּשֹׁת" — אין כל סבה להחליף את חולם הג' לשורק למרות שגרת
 רבים, שנתחלפה להם ב־אֶנוּשָׁה — פָּעוּל, "מִתְלַטֵּט" "מִתְלַטֵּט" (קרי) "תֵּת" — לפי נקודתו
 אין מקום לשוא תחת התי' הרפויה בסוף המלה. "שִׁמְחוּצָה" (קרי) והרבה כיוצא באלו.
 הרגשת בגיד כפית אחרי יהו"א, אפילו במבטאים שגורים מהתנ"ך ברפה: "לא כְּנִי, "כְּנִי כְּנִי
 ועוד, וזה וצורמת מאד. גם משגיאות דפוס לא שמר המחבר את הספר למדי. בפרק י"ז, ו'
 במקור: "הפלאי במקום הפלה", שם י"א בציונו: "אתה סבבונך במקום עתה", וראי יש
 עוד. למרות הפגומות הנוכרות, ושלא נזכרו, שנתנו לתקון במהדורות הבאות, ברכה רבה
 בבאורו, ויברכוהו מבין עם תלמידו.

1060. ניישטאדט, מלך, 15 יאר פאלעסטינא-ארבעטער-פאנר. מיט א
 הקדמה פון שלמה קאפלאנסקי, תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח, 125, [7] ע' 15 : 23.
 קאמיטעס פארן ארבעטעגן איי. צענזראל פארוואלטונג פונם ס. א. ס.

1061. סמעמפל, מנחם. אויף דער שוועל פון ליכטיקן טאג, תל אביב,
 האמער, (דפוס פועלי ציון), 1928, 32 ע' 18 : 25.
 שירים.

1062. פריעד, דבורה. די פאלעקס פון אונמאראל; קראנקהייטען און פארדארבעטער פון אונמאראלען געשלעכט לעבען... מיט אן עפילאג. א פאקטע וועגען משיח'ס צייטען... ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ח. 32 ע' 15 : 23.

1063. Bentwich Joseph S[olomon]. English syntax for Hebrew-speaking students. Haifa, Beth-sefer reali, 1928. [4], 46 p. 16 : 23.

1064. Bible. Selections. Canticos de Sion; tr. del hebreo, anotados y precedidos de un estudio sobre la poesia hebrea por Agustin Arce. Jerusalem, Impr. de los PP. Franciscanos, 1928. [2], 154 p. 16 : 24.

1065. Goadby, Frederic M[aurice]. International and inter-religious private law in Palestine. Jerusalem, Hamadpis press, 1926. x, 305 p. 17 : 25.

תחום שליטתו של המשפט בין הלאומי הפרטי רחב הוא בארץ ישראל יותר מאשר בארצות אחרות. שלש הדתות — היהודית, המוסלמית והנוצרית — השולטות בארץ דורשות כל אחת לעצמה זכויות מיוחדות בדיני האישות, הירושה וההקדשות של בני עדתן. והמצב הזה נעשה מרוב ביותר לרגלי העובדה, שאוכלוסי ארץ ישראל, בין היושבים בה ישיבת ארץ, נחשבים על פי הרוב לאזרחי מדינות אחרות ומלבד דיני דתם הם כפויים מכמה בחינות לדיני מולדתם בסדור עניני מצבם האיש. אמנם, המשפט המקומי שואף משעת כמול הקפיטולציות לסלוק ההפרשים הקיימים בין נתיני הארץ ונתיני חוץ לארץ ולדרש מצומצם של דיני המצב האיש. אולם בעקר גשאר המחוקק עומד על השקפתו הראשונה, כי הצד האפני של המשפט המזרחי הוא, שביסודו מונח עקרון הלאומיות (כלומר, האזרחות והדת). בדרך כלל המקצע הזה מסובך הוא ולא נתפרש בחוק הכתוב במדה יתרה, ועל השופט להסתייע במדה מרובה במסורת בת-המשפט באנגליה, באמריקה, במצרים, במסוריה ובקפריסין, בכדי לפתור חידות שונות בענין זה.

משום זה יש לספרו של פרדריק גודבי, מנהל בית הספר למשפט של ממשלת ארץ ישראל ומרצה למשפט בין הלאומי הפרטי בבית הספר (הספר הזה הוא הראשון המוקדש למקצע זה והוא כולל את המצית השעורים שנקראו בבית הספר) לא רק ערך עיוני, כי אם גם ערך מעשי. המחבר הוא, אמנם, לא רק מורה למקצע, כי אם גם השתתף ומשתתף במדה מרובה בהכנת הצעות החקים, ובאורו יש להם כמעט תכונה אותנטית. אחרי שנים רבות של פעולה משפטית באנגליה, במצרים ובארץ ישראל עלה בידו לתפס את הפרובלמה הזו מכל צדדיה וגם להשוות את המצב בארץ ישראל עם הארצות הסמוכות (מצרים, סוריה, עיראק, קפריסין). הרבה למד למעשה גם מחוץ חקר פעולתם בלתי-האמצעית של בתי הדין הדתיים של היהודים והמוסלמים מימי שלטון תורכיה ועד היום הזה. אולם כבר בהקדמתו הוא מציין, כי הסבר-הענינים ניתן על ידו מתוך השקפת השפה המשפטית האנגלית, שדחקה בארץ ישראל את רגלי שיטות משפטיות אחרות. הוא מעיר על ערכם הזמני של החקים הקיימים במקצע זה, העלולים להשתנות עם התפתחותם המהירה של החיים האזרחיים בארץ. — ואחרי זאת הספר כבר הוכרח המחבר להוסיף עליו שורה של תקונים והערות (ראה מאמרו ב"המשפט" כרך ב' חוברת ז': "הערות לחוק האיש הנוהג ביחס לנתיני חוץ לארץ שמקום מושבם בארץ ישראל").

המבוא הקצר של הספר (ע' 1—18) יש לו תכונה של ספר למוד אלמנטרי למקצוע המשפט בין הלאומי הפרטי בכלל והוא מכון לצרכי בית הספר, שאין תלמידיו מקבלים הכשרה עיונית במקצועות המשפט הכלליים. ברם, סחמת תעודתו השמושית המיוחדת של הספר קצר המחבר כחלק זה, שהיה ראוי להפרטה יתרה. לעומת זה מרחיב המחבר את הרצאתו על מושג הלאומיות והאזרחות הארץ ישראלית (20—56). אבל כאן לא תפס את הפרובלמה, ביחוד מנקודה המעניינת את הישוב העברי ולא הביא בחשבון כמה מקרים מן החיים המתהווים בארץ. כדרכו הוא מעמיד כאן את המשפט הארץ ישראלי על המסורת האנגלית, שהוא מכיר כמסורת הנמורה לשמש דוגמה בשביל ארץ ישראל.

המר שמושי חשוב מוכא בפרק השלישי (הלאומיות בתור יסוד המשפט והשפט במורה" עמ' 56 — 87). הוא עומד כאן על מצבם של נתיני חוץ לארץ בארצות המורה השונות, שהוא חשוב בשביל כל מדינאי ועורך דין שמושי. בתור השלמה לפרק זה בא לשמש סאטרו הניל של המחבר כהמשפט. אך, משום הקצור הרב בתאור ההיסטוריה והנגיעה המרפרפת בשאלות המעניינות את הישוב העברי, ראוי כאן להשתמש בתור תוספת במאמרים: "יתרונות הנכרים בארץ ישראל בקשר עם שאלת ההתאזרחות" — ק. ב. ש. "המשפט" כרך א' חוברת ב', ובמאמר "לתולדות הקפיטולציות בארצות המורה" — ו. הפנינו, "המשפט" כרך ב' חוב' א' (במאמר האחרון גם הוראת ספרות לענין זה).

מרכז הכבד של הספר וערכו השמושי הוא בפרק הרביעי (השפוט הדתי וההנהגה במורה" עמ' 98—111). בפרק החמישי (המשפט והשפוט בעניני המצב האישוי, ההקדשות הדתיים והחולוניים בארץ ישראל, עמ' 113—139), בפרק השישי (גנורדים בין המשפט ובין השפוט בעניני המצב האישוי, עמ' 142—183) ובפרק השביעי (השפוט ובתי המשפט עמ' 185—205). גם כאן נותן המחבר באורים היסטוריים קצרים והשוואות למשפט האנגלי, אלא שבעקר אנו עומדים כאן על בסיס המשפט היסודי הנוהג בארץ ישראל ועל סדר בתי הדין הקבוע בה. כאן מוכיח המחבר, כי לא רק למד את המצב במות שהוא, אלא גם הצליח בעצמו למצא בדרך תקירתו ועל ידי מדרש החוק דרכים לפתרון פרובלמות מסוככות, ביחוד בדניני נשואין וצוואות. מענינים בשביל התפתחות המסחר בין הלאומי בארץ ישראל ורכישת נכסים על ידי נתיני חוץ לארץ הם הפרקים האחרונים המדברים על מצבה בין הלאומי של האישיות המשפטית (עמ' 209—225), על נכסים נדים ושאינם נדים (234—246) ועל דיני החיוב (248—272). משעת הופעת הספר נתהוו למעשה כמה שנויים במשפט הנוהג בארץ, אבל כיוון התפתחותו ברוח המסורת האנגלית לא נשתנה עד היום. והילכך משמש ספרו של גודיך גם עכשוו ספר שמושי מועיל ונחוק לכל עורך דין שמושי ולכל הרוצה ללמוד את מצבה המשפטית של ארץ ישראל בכלל. תרגום הספר לעברית בצירוף תוספות נחוצות היה יכול להביא תועלת מרובה.

ש. א. ט.

1066. Kermack, S[tuart]. G. A handbook of the law of criminal procedure in Palestine. Jerusalem, Tarbut, (1928). 157 p. 14: 21.

1067. Mischar w'taasia. Sonder Nummer gewidmet der Leipziger Herbst Messe. (Tel-Aviv, typ. Amanut), 1928. p. 165—188. 24:32.

= Mischar w'taasia 1928. No. 9.

Palestine Zionist executive. ראה Zionist organization.
Palestine executive.

1068. Roman Catholic church. Jerusalem patriarchate. Statistique générale. Jerusalem, typ. PP. Franciscan. T. S., 1928. 27, [5] p. illus., ports. 19: 27.

Tel-Aviv. Institute of agriculture and natural history. Agricultural experiment station, ראה Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station.

1069. Viteles, Harry. Expansion of the orange industry in Palestine. Tel-Aviv, Mischar w'taasia, 1928. p. 351—84, tables. 24: 33.

= Palestine and Near East economic magazine. Vol. III. nos. 15—16: Special number.

1070. The White fathers, Jerusalem. Pool of Bethesda, St. John chap. v. 1—9. In 40 different languages. Jerusalem, The White fathers, 1928. [41] p. 16: 24.

1071. Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Bulletin. Tel-Aviv, various printers, 1924—1927. 16: 24.

Bulletin 1: Bodenheimer, F. S. .ראה ק.ס. שנת א' ע' 180

" 2: Menchikowsky, F[elix]. The chemical composition of Palestine olives and their oil. The chemical composition of the sesame oil cake. Composition of rain falling at Tel-Aviv. 1924. 37, [1] p.

" 3: Elazari, M. .ראה ק.ס. שנת א' ע' 180

" 4: Eig, A[lexander]. A contribution to the knowledge of the flora of Palestine; (tr. from Hebrew). 1926. 52 p.

" 5: Uri, D[avid]. Experiments in poultry raising at Ben-Shemen; first report. (tr. from Hebrew). 1927. 55 p.

" 6: Eig, A[lexander]. A second contribution to the knowledge of the flora of Palestine. (tr. from Hebrew). 1927. 88 p., pl.

" 7: Eig, A[lexander]. On the vegetation of Palestine. (tr. from Hebrew). 1927. 88 p., pl.

" 8: Haupt, H. Homoptera Palestinae I. 1927. 43 p., pl.

את הקונטרסים א—ו. בעברית ראה ע' 297 מספר 1005.

1072. القدس، مدرسة سان جورج. مدرسة سان جورج في

القدس، تأسست سنة ١٨٩٩. [القدس]، مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٨.

٢٢ ص 15: 23.

ד"ר בית הספר סנס ג'ורג' בירושלים.

1073. اللجنة التحضيرية للدفاع عن حقوق المهاجرين العرب في

الجنسية الفلسطينية. نداء الى الشعب البريطاني النبيل. القدس، مطبعة

بيت المقدس، ١٩٢٨. ٤٣ ص 24:16.

ועדת ההכנה להגנת זכויות המהגרים הערביים על האזרחות הפלסטינאית: קול קורא
אל העם הבריטי הנדיב (דרישת האזרחות האמיתית לכל ילידי הארץ הערביים הנמצאים בחו"ל
בלי הגבלת זמן העדרם מהארץ).

1074. المجلس العمومي للطائفة اليهودية في فلسطين. رسالة المجلس...

الى مسلمي فلسطين تشرين الثاني (نوفمبر) سنة ١٩٢٨. القدس، مطبعة

ملول، ١٩٢٨. [٣ ص] 30:23.

סכתב מהועד הלאומי ליחודי א"י אל המוסלמים בדבר הכתל המערבי.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

1075. הדרך; עלונה של ברית הנוער. יוצא לאור ע"י ... הברית

העולמית של הנוער העברי. ורשה, ברית הנוער, תרפ"ח. 15 : 24.

[ירחון?] חוברת א' יצאה בשנת-אדר.

1076. המניד. יופיע להלכים... מאסף דרשות לכל שכחות השנה ... דברים

בעתם למעדים ... ולכל מאורעות החיים ... סאטמאר, דפוס הירש, תרפ"ח. 16 : 23.

[ירחון?] העורכים: יצחק קליין ושלום יצחק לעוויטאן. אין תאריך על החוברת.

1077. התקופה. יוצאת ארבע פעמים בשנה. ספר עשרים וארבע.

העורכים: שואלו משרותובסקי, בנציון כץ, שומעון ראבידוביץ. ברלין, שטיבל,

(דפוס איצקובסקי), תרפ"ח. 552 ע' 19 : 27.

נסדר בבידוד ראם בוילנה. את הקודמים ראה ק. ס. שנה א' ע' 25, 94, 248 ושנה ג' ע' 19.

ספורים ושרים מאת: בת טריס, ח. הוז, ש. הלמן, משרותובסקי, יעקב כהן,

למך, מ. סוהר, א. ל. מינץ, נ. סוקולוב, צ. פרייגווא, יעקב רבינוביץ, ס. שהם, שופמן,

היום שור. תרגומים: דנשה אליגורי: חפת. תרגם זאב זבוטינסקי. — אפלטון: קריסטן. תרגם

צ. דינדרוק. מאמרים: קצנלסון, י. ל. הרילוגיה והפוליטיקה בדבריו ומי ישראל. — מאמן,

יעקב: התנועות המשיחיות בימי מסעי הצלב הראשונים. — הלפר, ביצ: ספרות ישראל בשפה

הערבית. — הורודצקי, ש. א. מאה שנים של פרישות. — דובנוב, ש. : מגילת סתרים של

אחד העם. — קרפמאן, יחזקאל: עקרי דעותיו של אחד העם. — ראבידוביץ, ש. : א. ד. גורדון.

בקרית: בן-עמי: מנדלי מרס (זכרונות). — פייכמן, י. : נומברג. — ברנפלד, שמעון: ברך

שפיגוזה. — שמחוני, י. : קדמוניות התלמוד. — רשימות: רוזנפלד, ש. : היהדות האמריקאית

והיהדות העולמית. — פייכמן, י. : יצחק קצנלסון (ליובליו). — כ"ץ, ב. : דמויות וקומות. —

שמחוני, י. : פנקס-ליפא. — ראבידוביץ, ש. : הגרן. — משרותובסקי, ש. : הרפואה. —

ראבידוביץ, ש. : כתבי הרמן כהן. — אנשים: אלבוגן, י. : שמחוני וביצ הלפר. — דינדרוק,

צ. : צבי פרץ חיות. — כ"ץ, ב. : איורדור לור. — שופמן, י. : נומברג. — ספרים שנתקבלו.

1078. אויספאנג; חודש שריפט פארן וונגן יירישן ווארט. ווארשע, (דפוס

שפיגעלשטיין), 1928. 32 : 48.

העורך האחראי והסרי: י. א. לעווענשטיין. גליון א' יצא ביולי. — סצור.

1079. אונזער וועג; ארגאן פון צ[יוניםמיש] ס[אציאליסטישע] פ[ארטיי]

אין לעטלאנד. ריגא, (דפוס ספלענדור), 1927. 34 : 50.

דו שבועון. עורך ומרי: י. מאירסאן. גליון ב' שנה א' יצא ב 27 בדצמבר.

1080. ווירטשאפט און לעבן; צווייטאנאמליכער זשורנאל. בערלין,

פארבאנד ארט, 1928. 15 : 23.

חוברת א' יצאה ביולי.

1081. מעזריטשער ארבעטער אינפארמאטאר; 2-וועכנטלעכע צייטונג געווידעט די היגע ארבעטער באוועגונג, (רעדאקטאר-ארויסגעבער: ב. ווערניצקי). מעזריטש, (ראדיא), 1928. 42:29.
גליון 1 (7) יצא 27 בינואר.
1082. מעזריטשער טריבונע; וואכנשריפט. מעזריטש, (דפוס ראדיא), 1928. 40:28.
העורף: ב. מאנפערל. גליון א' יצא 20 ביולי. מצויר.
1083. פארן פאלק; פאפולערע קאמפעראטיווע צייטשריפט. ווארשע, פארבאנד פון די אידישע קאמפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, 1928. 23:17.
ירחון. העורף: א. י. פראוואלסקי. חוברת א' יצאה 11 במרץ.
1084. קאלישער לעבען; אומפארטייאיש וואכענבלאט פאר קאליש און אומגעגענע. (רעדאקציע-קאלעניום: א. רובין און א. י. מאסעלאק). קאליש, (דפוס סיקראדצקי), 1927. 47:32.
גליון א' יצא ביולי. גליונות א-י"ד בלי הכתובת „אומפארטייאיש". גליונות א-ג העורף: א. רובין.
1085. דער קאנטשיק; וואכנבלאט פאר הומאר און סאטירע. משערנאוויץ, דפוס מערקור, 1928. 32:24.
העורף: יצחק פאנער. גליון ב' יצא 14 ספטמבר. מצויר.
1086. ראזאריער וואכענבלאט; איינציגע לאקאלע אידישע אויסגאבע, פאראנא, בלי שם דפוס, 1928. 51:33.
העורף: מ. שענדעריי. הסיסר י. בלעכער. גליון מספר 212 הופיע 22 במרץ. נוסד בשנת 1924.
1087. Das Band; Zeitschrift der jüdischen Gehörlosen. Hrsg. vom „Verein zur Förderung der Interessen der israelitischen Taubstummen Deutschlands e. V.", „Verein ehemaliger Zöglinge der israelitischen Taubstummenanstalt zu Weissensee", „Der israelitischen Taubstummen—Anstalt für Deutschland zu Berlin—Weissensee". Verantwortliche Schriftleitung Felix Reich. Berlin—Weissensee, typ. Radscheck, 1928. 17:25.
[יר-ירחון?] שנה ג' חוב' ג' יצאה 11 במאי.
- *1088. The Brooklyn review; an American Jewish weekly, publ.: The Brooklyn review, Inc., Vol. I, No. 7, March 11, 1927, Brooklyn, N. Y.
1089. Cheruth; Hitachdut hanoar b'Hungaria; a magyar cionista szövetség ifjusági szakosztályának közleméneuei. Budapest, (typ. Goldmann), 1928 — 5688. 23:31.

[ירחון] חוברת א' יצאה בתמוז.

1090. Cuadernos literarios de Oriente y Occidente. Director: Enrique Espinoza. Buenos Aires, Instituto de la Universidad de Jerusalem, 1927. 63 p. 15: 20.

קביעות ההופעה לא נזכרת. אין תאריך על החוברת.

ב. קבצים ומאספים.

גולדין, א. א. רפואת. ראה למטה מספר 1093.

1091. הגרן; מאסף לחכמת ישראל; ערך ע"י ש. א. הורודצקי. ספר עשירי. ברלין, ילקוט, תרפ"ח. 172 ע' 16: 24.

ספר היובל למלאת שלשים שנה לקיום הגרן.

התוכן: מ. י. בן-גוריון: הפרק הראשון של יונת. ג. ה. פורשטיג: מזמור תפלה לאל חי (מזמור מ"ב-מ"ג). י. קויפמן: העלית האחרונה של ישו לירושלים. י. גושמן: מוצאה ומגמתה של אגרת אריסטואס. ח. ברודי: למי הקדיש רמביע את ספר התרשוש? ח. שרנבוים: הפסקות אצל רש"י. י. מ. אלבוגן: שמנה עשרה בדרך הימנון. ש. א. הורודצקי: אדם קדמון. ז. רובשוב: בעל קורא הרוות' וקורות דורו. ש. קרויס: כיצד משלימין את הערוך השלם? י. ד. מרקון: יוזפי פירקוביץ והלחן. ש. א. הורודצקי: ר' חיים וויסאל על ישו ומחברו רשימות. מ. א. זיאק: אור החור. רשימת המאמרים של תשעת ספרי הגרן. מפתח כללי לעשרת ספרי הגרן לפי שמות הסופרים בסדר אלף-ביתי.

1092. דרגא; קבץ מאמרים של הסתדרות השומר הצעיר ברדיון ליוכלה השכיעי. רדיון, השומר הצעיר, תרפ"ז. 2, 29, [1] ע' 16: 24. ערך ע"י ד. רוזנבוים וי. זיגלמן. רב המאמרים בעברית, אחדים ביווית. כנסת; דברי ספרות של סופרי ארץ ישראל. ראה ע' 288.

1093. רפואה; סאת א. א. גולדין, 5. מ. הרברט וא. גאלדנשטיין. (כשכיל תלמיד-רפואה ורופאים). כך א. ניו יורק, חברת רפואה, 1927. VI, [1], 218, [6] ע' 15: 23.

העורך: א. א. גולדין. ע' 185—218. מונחים חדשים ואי-שכיחים.

אנח"ב; זאמלעקפט פארן יידישן ווארט אין ארץ ישראל. ראה ע' 289. 1094. אונזער שול. ווארשע, (דפוס די וועלט), 1926. 8 ע', תמונות. 24: 32. עורך ומו"ל: מ. בעזער. החוברת יצאה ב-27 באוגוסט.

1095. אידישע שול—ארנאמיזאציע. וועגן דער יידיש-וועלטלעכער שול פון שלום אש, י. אפמאשו, דוד אינגנהארן, [ואחרים]. ווארשע, שול און לעבן, 1924. 72 ע' 18: 21.

1096. אידישע שול-ארגאניזאציע. צען יאר 1914—1924. [ווארשע].

אידישע שול-ארגאניזאציע, 1924. 10 ק' 31 : 47.
חריומן.

1097. אידישער ארבעטער יאר-בוך און אלטמאנאך 1928.

רעדאגירט פון ב. לאקער. ניו יארק, פועלי ציון, 1928. 320 ק' 15 : 23.
ע' 3—7, 301—320 סודעות. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 108.

1198. „היינט“ 1908—1928, תרס"ח-תרפ"ח. יובילי-בוך.

(ווארשא, דפוס היינט, 1928). 200, [4] ק', תמונות. 26 : 37.

העורך: א. גולדברג. המו"לים: נ. פינקלשטיין וז. י. יאצקן. כראש העמודים גרפס:
„היינט“ — יובילי-נומער. הופיע בקיץ תרפ"ח.

המאסף מוקדש בעקר ליהדות הפולנית ומקיף את חייה 20 השנה האחרונות ובזמננו
אנו לכל גלוייהם. כמאמרים האלה מדבר על הפוליטיקה היהודית ועל הפרודוקטיביות
על תיאסרון ואמנות, על הנוך ועל ספורט, על פעולותיהם של צירי יהודי פולין בפריז בזמן
ועידת השלום ועל הכבוש הגרמני, על הבחירות לה-דומה, הרוסית ועל דמוזי התנועה
הלאומית והציונית בורשה ועוד. מאמרים מיוחדים מוקדשים למרכזים גדולים (אמנם כלם של
פולניה הקונגרסית): ורשה, לודז, וילנה, ביאליסטוק; וזה חשוב ביחוד מפני שההיסטוריה
המקומית הונוחה אצל יהודי המזרח. חוץ מזה ישנם 2 מאמרים מלא-יענין על יהודי גליציה,
מאת ל. כ"ך וב. צ'גובסקי, ומאמר מאת י. נרשבסקי, על ערי המדינה בפולין. יש לצין את
המאמרים של ברינבוים על הפוליטיקה היהודית בפולניה, של שפ"ר על שאלות
הפרודוקטיביות של ההמונים היהודים, של ג'ימן על האמנות היהודית בפולניה, ג' סוקולוב
מתאר בתאור יפה מאד את ורשה הישנה ואת אבותיו של הפילוסוף קרסנון. חומר מענין
ממציאים גם זכרונותיהם של לויטה (פריז 1919), ועידת השלום) ושל צ'רגינחוב (פטרבורג 1916,
שתלגות בעניני היהודים). לחלק הזכרונות שייכים למעשה גם הצירים הנחמדים של צ'רגינחובסקי
(אודיסה 1922, בימי הרעב הגדול) ושל ש. אש (ורשה 1905). ישנם במאסף 20 ספורים ושירים של
אפסושו, א. צ. גרינברג, ז'בוטינסקי, סגלוביץ, מסטבוים ואחרים. על שאלת הספרות מדברים פיכמן
במאמרו „על הספרות העברית הצעירה מימות מנדלי עד המלחמה“, ומיזל: „דרכה של הספרות
היהודית ב-15 השנה האחרונות“. על אי ישנם מאמרים של יפה, רופין, קוטליאר, פטרשקה, שחראי,
לוינסון, טרינקס ונרשביאקי. חמר רב נתן על תולדות העתון, ראשיתו והתפתחותו. לעמ
זה לקוי החלק על היהדות שמחוץ לפולניה: רק 2 מאמרים יש בו: על היהודים באמריקה
(של דינגל), ובאנגליה (מ. קלינגמן). — חסרות לגמרי ידיעות סטטיסטיות על התפסותו של
העתון עפי השנים, המקומות — ההוצאה, הניר הגרוע והדפוס הצפוף והמטושטש בכמה
מקומות אינה מתאימה לספריובל.

1199. הכח צייטונג. קאונאס, „הכח“, 1928. 4 ק' 32 : 47.

חריומן. העורך: מ. ז. שטרייכמאן. יצא 22 במרץ. 272 במאי יצא חריומן בשם
„הכח-ווארש“. העורך: מ. גורדין.

1100. ליטערארישע-וועלט; זשורנאל פאר ליטעראטור, קונסט און

קריטיק. ווארשע, (דפוס רעקארד), 1928. 12 ק' 24 : 31.

חריומן. העורך: ג. קאפסאל.

1101. פארבאנד פון די אידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפט
אין פוילן. קאאפעראטיווער טאשן-לוח פארן 1928 יאר. ערשטער יארנאנג.
ווארשע, (דרוק פרימענט), 1928. 160 ע' 10 : 14.

בסוף הספר שער בפולנית.

1102. קלאנגען: זשורנאל פאר ליטעראריש-קינסטלערישע פרווון און
קולטור-פראגן. בעלכאמאוו, (דפוס א. ב. האראוויץ), 1927. 16 ע' 17 : 22.
הדיוסן. העורך: ש. ח. קעלמאן.

1103. Frankfurt am Main. Israelitische Religionsgesellschaft.
Realschule mit Lyzeum. Festschrift zum 75jährigen Bestehen der
Realschule mit Lyzeum der Isr. Religionsgesellschaft Frankfurt
am Main. Frankfurt a. M., (typ. Hermon-Verlag), 1928. 3, 175,
59, VII p., ports., facsim., pl. 18 : 25.

מכיל גם: ספר ב'ית הבהירה על מסכת חגיגה אשר חבר ר' מנחם ב'ר שלמה ...
המכונה מאויר ... יצא לאור על-פי שני כתב-ידים ע"י מרדכי לאנגע. [עם שער פיוטר].

1104. Hickl's illustrierter jüdischer Volkskalender für das Jahr
5689—1928/29. Jahrg. 28. Hrsg. und redigiert von Hugo Gold.
Brünn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1928. 143, [1] p. 15 : 23.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 211.

1105. Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Alter-
tumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch. Im Auftrage
des Stiftungsvorstandes hrsg. von Albrecht Alt. Vierund-
zwanzigster Jahrgang (1928)... Berlin, Mittler, 1928. 140 p., maps,
pl. 15 : 23.

Alt: Das Institut im Jahre 1927.— Alt: Das Taltor von Jerusalem.—
Herz: Grossgrundbesitz in Palästina im Zeitalter Jesu.— Kuhl: Römische
Strassen und Strassenstationen in der Umgebung von Jerusalem.—
Verzeichnis der Tafeln.— Verzeichnis der Karten.

את הקודם ראה ע' 55.

Жидівська історично-археографічна
комісія ראה Українська академія наук.

1106. Jüdischer Almanach auf das Jahr 5689; hrsg. im Auf-
trage des Keren Kajemeth LejIsrael in Prag, redigiert von Fried-
rich Thieberger und Felix Weltsch. (Prag, typ. Fuchs & Rajtoral),
1928. 332 p., illus. 15 : 21.

ע' 253—332 מודעות. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 212.

1107. Українська академія наук. Київ. Жидівська історично-археографічна комісія. Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. Кн. 1. За редактуванням керівничого над працями комісії І. В. Галанта. Київ, Всеукраїнська академія наук, 1928. 250, [3] стр. 18:27 [Всеукраїнська академія наук. Збірник історично-філологічного відділу № 73].

קבץ עבודות הועדה ההיסטורית-הארכאוגרפית היהודית ספר א' בעריכתו של מוזכיר הועדה א. גלנץ.

בהקדמה מספרת המערכת בקצרה את תולדות הועדה ההיסטורית-הארכאוגרפית, שנוסדה עוד בשנת 1919 אחרי אשר "קבוצה קטנה" של היסטוריונים יהודים בקיבוץ הגישה תזכיר אל האקדמיה האוקרינית והציעה ליסד ועדה היסטורית-יהודית ע"י אקדמיה זו. חכריה הראשונים של הועדה היו: סגן היוזר של האקדמיה, ההיסטוריון הרוסי המפורסם בגלילי, מוזכיר האקדמיה קרימסקי, המנחה י. איזראילסון, ב. דינבורג, א. כהנא וא. גלנץ. בראשית פעולתה שמרנה הועדה למטרה גם לאסף את כל החסר לתולדות היהודים באוקרינה, הנמצא בספרות הרבנית (ש"ת ופוסקים וכו') ולהוציא אותם באוקרינית; וגם לבדק בארכיונים שנפתחו או לאסף ולפרסם את החסר לתולדות היהודים באוקרינה. אולם המאורעות שבאו אח"כ (כבוש אוקרינה ע"י צבאות רוסיה, הרעב וכו') ויצאת חלק החברים לחו"ל (איזראילסון, דינבורג, וכהנא) גרמו לשחוק עבודת הועדה, שחדשה את פעולתה רק בשנת 1924. בראשותו של הפרופ' קרימסקי (נוצרי; פרופ' לתולדות המזרח ומשורר וסופר אוקריני ידוע). לשם הדיוק כדאי אולי להוסיף, כי אותו תזכיר של הקבוצה הקטנה (אחד או שנים: איזראילסון ודינבורג) הוגש ע"פ האניציאטיבה של נשיא האקדמיה, הפר' ורנסקי.

הקבץ שלפנינו הוא אסוף קבץ רשמי; השתתפו בו רק חברי הועדה (אגב, כלם מלבד היוזר והמוזכיר, עובדים שלא ע"ם לקבל פרס). שפרסמו בו על פי רב חסר רשמי: תעודות מארכיונים שהיו עד עכשיו סגורים בפני החוקרים. המאמר הראשון בקבץ הוא של הפרופ' ריבנסקי (אוקריני) ומוקדש לתולדות היהודים באוקרינה שעל חתוף השמאלי (של הדניפר) במחצית המאה ה"ח. מאמר זה הוא לא רק הגדול ביותר (97 ע"פ), אלא גם החשוב ביותר ע"פ תכנו. המחבר מפרסם כאן חסון תעודות (ע"פ 16—97) הנותנות לנו ציור נאמן ובהיר גם מתפקודם של היהודים מחוץ לארץ (והלחץ וגליציה המזרחית), במסחר-החוץ של אוקרינה, גם מגורש היהודים באוקרינה זו וגם ממקרי ההמרה שבאו בעמים של גרושים אלו. המחבר התכוון רק לפרסום התעודות ולהסברתן הכללית, ולא התעכב על המסקנות שיש להסיק מהן. כך, למשל, יש לצין את העובדה, כי בכל אותם המקומות והישובים שמהם גרשו היהודים היו אח"כ הקהלות הראשונות, וכי במדה ידועה לפנינו בתעודות האלה הרשימה הראשונה של יסוגי היהודים בפלכי צ'רניגוב ופולטבה. (אגב, על המרות היהודים במקומות אלה יש גם מסורות עם בקהלות.) חסר מעטין נותנות התעודות גם לתולדות הקהלות בגליציה (למשל, קהלת קלומיאח) ולסרבו של המסחר היהודי בימים ההם. מר. ו. איבניצקי (חבר הועדה; אוקריני) מוזכר במאמרו הקצר (98—104) כי הפילוסוף האוקריני סקובורודה (מחמאה הי"ח) לא ידע עברית. בנגוד לדעה המקובלת, מר דוד וינשטיין במאמרו, לתולדות יסודן של חמושבות החקלאיות היהודיות

ברוסיה הקדומה, של הצירים, מספר על נסיון של יסוד מושבה יהודית בקרבת קיוב (ופריק) ואי הצלחתו של נסיון זה. הארת יחסם של המקורים הרוסים ותפסתם של הנדיבים היהודים ראוייה לתשומת לב הודות לקטעים מן התעודות שהוא מפרסם. מר דוד ברודסקי מספר על שתי עלילות דם במאה ה-17, מהן אחת, "עלילת-פורים" (היהודים הרגו ילד נוצרי בתור חמץ, עלילה בנוסח ביצנסי). על יסוד חסר ארכיוני נוחתת לנו המערכת תאור מ-גרוש היהודים מרצועת-הגבול בווהלין ופודוליה" (עמ' 123—148), וכיצד הוכרחה הממשלה לותר על גרוש זה. מר גלנש מפרסם במאמרו על "גרוש היהודים מקיוב בשנת 1835" 43 תעודות בענין זה, והן רק מאשרות את הידוע מכבר, כי גרוש זה בא בעקרו בעמים של הסוחרים הנוצרים בקיוב. המערכת נחנה רשימה של הספרות על היהודים במשך עשר השנים אחרי המהפכה (1917—1927) — רשימה בלתי שלמה. חסרים בה ספרים שהופיעו בקיוב בשנות 1917—1920) — אבל בכל זאת מועילה, ביחוד בשביל אנשי חוץ. אחרי המאמרים בא "חסר לתולדות היהודים", פרסום תעודות מארכיונים: המלחמה בבגדים היהודים וביחוד במנהג של "היהודיות לגלח את שער ראשן"; ואנחנו רואים את פקירי הממשלה רודפים אחרי כפות היהודים ושערות היהודיות... ומרויחים יפה בעסק זה; הפרעות ("פוגרום") בפודולאנוב בשנת 1905 (בשעתן נתפרסמו פרעות אלו ע"י כך, ששם נהרגו חברי ההגנה היהודית שבאו מוויטומיר; והאשימו גם כמה מן היהודים שסמרו אותם); על שר המשטרה בקיוב ציחוצקי והכנסותיו מיהודים, על סגירת האינסטוטוט היהודי למורים בויטומיר בשנת 1825 וידיעות סטטיסטיות על מספר היהודים בפלך פודוליה בשנת 1795. בסוף הקבץ באה תמצית המאמרים בגרמנית (אגב, הגרמנית היא לקויה לא רק לגבי הוצאה אקדמית...). השונויות של הקבץ הוא בחסר הארכיוני, אם כי בדרך כלל אין בו "חדשות ונצורות" (שישנן בודאי בארכיון הפרוכי בקיוב, ביחוד לתולדות החיים הפנימיים של הקהלות) אבל אין ספק שיש בידו להעשיר בהרבה את ידיעותינו על חיי היהודים בארץ שבה התרכזו מיליונים יהודים במאה האחרונה.

ב. ד.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. רשימת

ספרי ספורט ומשחקים הנמצאים בבית הספרים. ראה ע' 299.

קלע, ה. הקהילות הישראליות בא"י. ראה ע' 303.

1108. Академия наук. Ленинград. Комиссия „Наука и научные работники СССР“ Наука и научные работники СССР; справочник, составл. комиссией „Наука и научные работники СССР“ под наблюдением и непосредственным руководством С. Ф. Ольденбурга и Е. Ф. Карского. Ч. 2. Ленинград, Академия наук СССР, 1926. 8, 406, [1] стр. 14:19.

Ч. 2: Научные учреждения Ленинграда.

עם תמונתו של נשיא האקדמיה א. פ. קרפינסקי. ידיעות מפרסומות על בתי-

הספר הגבוהים, המוסדות המדעיים והספריות בלנינגרד.

1109. American library association. Educational committee. School library yearbook. No. 1. Chicago, American library association, 1927. 156 p. 15 : 23.

בשנת 1922 קנתה "חברת-הספרנות האמריקאית" ועדה מיוחדת לשם ספוק חסרי-מקרא הגון לתלמידיו בתור-הספר ולשם הוראה לתלמידים כיצד להשתמש בספרים ובתור-ספרים. ספר-שנה זה הוא פרי-בכורים לפעולה זו, ומספר בו בפרופורוס על כל הנעשה בענין זה במשך השנים האחרונות בבתי-ספר ובבתי-ספרים באמריקה.

1110. Bennett, James O'Donnell. Much loved books: Best sellers of the ages. New York, Boni and Liveright, 1927. ix, [2], 461 p. 15 : 23. הפקד הראשון בספר זה המכיל שורה של מסות על הספרים הקלאסיים בספרות-העולם, מקדש לתנ"ך ולברית-החדשה. המחבר דן בתנ"ך מבחינת ספרותית, מדגיש ביוחד את שלמות הספור הקטן והשירה החפשית בתנ"ך.

1111. Dessubré, M. Bibliographie de l'Ordre des templiers (imprimés et manuscrits); préface par Albert Lantoin. Paris, Nourry, 1928. xix, 324 p. 14 : 23.

=Bibliothèque des initiations modernes, V.

הביבליוגרפיה מכילה 1201 מספרים מסודרים ע"פ א"ב. בסוף הביבליוגרפיה הוסף המחבר Table générale בחזרה בקצור על החמר הביבליוגרפי מנקודת מבט של סדר הענינים. הביבליוגרפיה מלווה ע"י הערכת הספרים. המחבר צרף לשמות הספרים גם את הסיגנונות שלהם בבית הספרים הלאומי הצרפתי.

1112. Encyclopaedia judaica; das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Bd. 2. Berlin, Eschkol, (c. 1928). xxiv p. 1232 col., illus., pl. 21 : 30.

Akademien-Apostasie. — כך א' ראה ע' 57.

תענוג מיוחד הוא להודיע על הופעת הכרך השני של הספר הנחרד הזה. ראוי להזכיר קודם כל שיצא בלי אחור, חצי שנה אחרי הראשון; הלא מסעל כזה יעורר תמיד את הראגה פן יתעכב החמשך יותר מדי. שטרו אפוא את התכנית.

אם יש להצטער על איזה דבר בכרך היפה הזה שהוא ממש מתנה לכל המעונינים בחכמת היהדות, הרי הוא זה שגם בו לא תמים עדין אות A. אם כך הדבר, נראה שלא 15 אלא 28 כרך או 14 שנה יהיו דרושים לבצע את המפעל. אך לא נדחק את השעה! כל מה שירד התאור לפרטים יעלה ערכו המדעי. — מבחינת אחת עולה הכרך השני עוד על הראשון: מספר התמונות עלה מן 63 ל-106 (חלואי וחיו עוד יותר!) וכמעט שאין כיניהן מיוחדות, אף אם אחדות מהן לא הצליחו כמו מס' 5, 9, 18, 60. מוזרות בעינינו שתי התמונות לערך Alef: הן מאותו מין האותיות אשר בתמונות לערך Ajin, וכפי שהדגשנו כבר בבקרתנו על הכרך הראשון, אין בשתי האלפאביתות האלו כל ענין אמנותי או היסטורי. הלא רצונו יותר שיבחרו כל אות מתוך סוג א"ב אחר. הלא נמצא חמר בדפוסים העברים ובכתבי-יד די והותר (השווה את התמונות לערכים החם ב-Jüdisches Lexikon). — הערות כלליות אחדות נעיר בנוגע לדרך הצטוט. א. לעומתם קצרו את שמות הספרים

באפן המשנה את מובנם, מבלי שיכיר הקורא שהשם בלתי שלם; למשל עמודה 208 : I. Guttman, Die Scholastik des 13. Jahrhunderts, 1908. ב. הזכרת מקומות בספרים שונה מאד: יש שהזכירו את העמוד הראשון והאחרון (זאת כודאי הדרך הטובה ביותר); יש שהזכירו את המספר הראשון עם ff. (לפעמים שתי הדרכים בערך אחד); ויש שהזכירו את המספר הראשון עם f., אף על פי שהענין נמשך כמה עמודים (כך למשל תמיד בביבליוגרפיה לערך Antichrist). — ברמיוות מערך לערך קמצה המערכת לדעתנו הרבה יותר מדי. נדמה לי שלא היתה עדין אנציקלופדיה גדולה עם כל כך מעט רמיוות. אמנם יהיה בסוף מפתח בכרך מיוחד; אבל בכל זאת יפסיד הקורא הרבה, אם לעתים כה רחוקות ישלח לערכים אחרים, ומצד שני תפול השפה הזאת על המערכת את החובה להביא אותם הרברים בכמה מקומות. בשמות אנשים ומקומות סוף סוף אפשר לותר על הרמיוות; אבל רע מאד הדבר כנוגע למושגים. למשל בערך Antisemitismus יש רמיוות Blutlüge אבל אין Hostienschändung, Disputationen, Christentum, Apostasie, Apologie, Kirchenväter, Polemik, וכדו', אף על פי שבערכים האלה ורבים כיוצא בהם ימצא הקורא עוד הרבה מאד שדבר עליו בערך Antisemitismus רק בקצור והוא מאותו הענין. המערכת חוכל לשנות זאת לטובה, מבלי לעזב את העקרונות הקבועים בהקדמה הכללית.

נראה לנו לנגע עוד בפרטים אחרים. שני הערכים Amadis ו Jakob Algabba שורים בעינים; הכתוב רק באחד חשוב גם לאחר; רמיוות אין. — תחת תמונת השער Weihrauch- ständer aus Megiddo היה צריך להזכיר שהיא שייכת לערך Altar. — מן מחבר הערך Amatus Lusitanus נעלמה המונוגרפיה היחידה והיסודית על האישיות המעניינת הזאת: Maximiliano de Lemos, Amato Lusitano, Porto 1907. בערך ההוא גם לא נזכר כלל כי א. היה הרופא היהודי הראשון ולומן רב היחיד (ובכלל אחד הראשונים) שנתח מתים באפן שטחי. המשפט האחד על א. שבערך Anatomie, Juden in der מורה יותר על מפעלו הרפואי של א. מהערך המוקדש לו; רמיוות כמובן אין. בשמות ספריו יש הרבה מעויות דפוס. — טובים מאד ומועילים הם הערכים על אבות הכנסיה והסכולסטיקים. למשל Ambrosius, Alexander Halensis, Albertus Magnus, Abälard אבל למה אין ערך Anselm von Canterbury? הלא בספרו De fide הרבה להתוכח עם היהדות? — בערך Antichrist (שבכלל הוא טוב מאד) לא דבר כלל על הספרות העשירה של ימי הבינים העוסקת בו אף על פי שהיה בה ליתורים תפקיד חשוב; אפילו המקור העיקרי Adso לא נזכר. בביבליוגרפיה לערך הזה יש למחזק ספרו של רנן; למרות שמו אין לו כל ענין לנושא ההוא. לעמית זאת לא היה צריך לשבח ספרו של Malvenda, De Antichristo, 1604 שהוא לברו כולל את כל החומר. — ההודעות על המשומר הלוי (ע' 1202) כלן מעויות תקון. שמו היה לפי דברי עצמו (Patrologia latina, CLXX, 807) יהודה בן דוד הלוי. באנציקלופדיה כתוב שהתנצרותו עוררה בשעתה תמחון. לגמרי לא; עד שלא מצא קרפצוב בשנת 1867 את כהניו של ספרו, אין לו כל זכר. חבירו להתנצרות היה אחיו החורג (שם 826). לא אחר כך היה לנויר אלא מיד. הסגור שנכנס בו נקרא קטנברג, לא קופנברג. — הפרק Christliche Apologeten des Judentums עמודה 1187 ואילך עובר בשתיקה על מאמר בעל חשיבות היסטורית, Dass Jesus ein Jude gewesen. למרשין לומר. ההשגות הקטנות האלו לא ישנו כמובן מאומה במשפטנו הכללי על הכרך הזה של האנציקלופדיה: גם הוא נעשה כהירות יתרה והוא אמצעי מיוחד במינו לחקירת היהדות. ספר שמוש מדעי וספר קריאה מענין עד מאד. ח. פלאום.

1113. Яницкий, Н[иколай] Ф[едорович]. Печатная продукция РСФСР в 1926 году; статистические материалы. Москва, Государственная центральная книжная палата РСФСР, 1928. 142, [2] стр. 16:23.

המחבר מביא ידיעות סטטיסטיות מפרסות, ס"ה 34 סבלאות, על הספר והעתונות כר.ס.ס.ר. (ז.א. רוסיה הסובייטית חוץ מאוקריינה, רוסיה הלבנה, גרוזיה ועוד מדינות קטנות) בשנת 1926, על התחלקותם לפי הפרסיות, השפות, הנושאים — עפ"י השפה העשרונית — סוג הקוראים וכו' ... נוסף עוד סימן אחד; סוג ההוצאות: מסלכתיות, של אגודה מקצועית, של המפלגה הקומוניסטית, או פרטית. — בלשונות שניות (על העברית אין ידיעות מיוחדות) נדפסו 69 ספרים מהסכום הכולל של 24772 (ע' 52—53). החמר הסטטיסטי מעבד ומבאר ישנן השואות עם השנים הקודמות ומדינות אחרות.

1114. Jüdisches Lexikon; ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden; begründet von Georg Herlitz und Bruno Kirschner. Mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen... Bd. II. Berlin, Jüdischer Verlag, (c. 1928). xxxii p. 1728 col., illus., pl., ports. 19: 26.

כולל ערכים D.—H. כך א' ראה ע' 59.

על אפיו הכללי של לכסיקון זה כבר נאמר בבקרת על הכרך הראשון. כאן היתה רוצה רק להעיר הערות אחדות שהעליתי אנג'לדדוף בכרך היפה הזה. — ע' 47 נזכר מתחת לתמונה אחת שהגדת פראג הראשונה נדפסה בשנת 1526, וכן גם בערך Gersoniden, ובערך Haggada בע' 1342, אולם מתחת לתמונות בע' 350 וע' 400 נאמר על אותה הגדה שנדפסה בשנת 1527. בקולופון של הגדה זו כתוב כ"ו שבט שנת עור"י לפ"ק, והיא 30 דצמבר 1526. — ע' 627 נתנת רשימה של ספריוכל וספריוכלון, רשימה מועילה מאד, אולם לצערנו לקיחה בחסר, וביחוד חסרים בה ספריוכל עבריים שיצאו לאור בא"י. כך, למשל, חסרים ברשימה זו ספריוכל לכבוד א. ז. רבינוביץ, הקבץ לזכרו של ב"יהודה בעריכת י. קלזנר (ירושלם, תרפ"ד), ספריוכל בעריכת י. קלזנר (ירושלם, תרפ"א), עלים לזכרה של שרה טהון (תל אביב, תרפ"ב), ספריוכל לזכר ר' שמואל מוהילבר, ספר היוכל של ראשון לציון בעריכת א. מ. פרימן (יפו, תרע"ג), ספריוכלנגרם למלאת כ"ה שנה לקונגרס הציוני הראשון בעריכת ל. ופה (תל אביב, תרפ"ג), קבץ בשעה זו ב' למלאת כ"ה שנה לעבודתו הספרותית של ח. נ. ביאליק (יפו, תרע"ו), קבץ הצדה לזכר א. נ. גנסין (ירושלם, תרע"ד) ועוד. (אין קבץ זה נזכר גם בסוף ערך גנסין, אעפ"י שהוא המקור החשוב ביותר). כמדין חסרים ברשימה זו ספריוכל לכבוד בן-אביגדור (ורשה, תרע"ו), חוברות השלח המיוחדות לכבוד אחד העם, ש. משרניובסקי, לזכר לוונסקי, מגדלי מוים, ועוד. — הביבליוגרפיה שבסוף כל ערך וערך אינה שלמה, כמו שמחייב שבע לכסיקון קצר ופופולרי כזה; אולם נראה שדוקא בלכסיקון כזה צריכה הביבליוגרפיה להיות בנחיתת מועם המחזיק את המרובה, קצרה בכמותה אבל משוכחת באיכותה. לצערנו אי-אפשר לומר זאת על כל הערכים. כך, למשל, בסוף הערך Drama, jüdisches לא נזכר אף אחד מהספרים היסודיים על תולדות התיאטרון היהודי כמו ספרו של י. שיפער: געשיכטע פון יידישער

מעמער קונסט און דראמע (ירשה, קולטור-ליגע, 1923); ספרו של שאצקי: דה ערשמע געשוכמע פון יידישען מעאטער; ספרו של ב. גארין: דה געשוכמע פון אידישען מעאטער (ניו-יארק, ליבערארשער פערלאג, 1918 ב' כרכום), ועוד. — בערך Erziehungswesen (ע' 491) חקר בביבליוגראפיה ספרו החשוב של הרב ש. אסף, מקורות לתולדות החינוך בישראל (תל אביב, דביר, תרפ"ה). — בערך Enzyklopädien חסרה האנציקלופדיה החשובה, שדי חמד מאת הר"ר חיים חזקיה מדוני (ירשה, תרנ"א—תרע"ד) ועוד אנציקלופדיות בהלכה, וגם האנציקלופדיה הגאוגרפית-היסטורית, ארץ ישראל ושכנותיה לר' ישראל זאב הלוי הורוויץ, איש ירושלים (כרך ראשון אות א'—י, וינה, תרפ"ג). — בערך Bwen, Isaac לא נזכר אפילו אחד מספריו, אף שהוציא את מאמריו וספריו על החסידות בצורת-ספרים עוד בחייו, כמובן לא נזכר כלל שכתב גם עברית. — בערך Galizien נמנו בין המספרים שיצאו מגליציה ותארו את חיות רק מ. ד. ברנדשטטר ונ. סמאלי, אולם בדורנו אינאפשר שלא להזכיר כאן את המספר החשוב ש. י. עגנון וליד גליציה, שהרבה מספריו הם בבואה אמנותית לחיי היהודים בארץ זו. — ברשימת הקטלוגים של כתב-יד עבריים שבסוף ערך Handschriften נשמטו קטלוגים חשובים של ספרות חשובות כמו: הקטלוג של ספרית-המדינה במינכן מאת מ. שטיינשניידר (מינכן, 1875; מהדורה שנית, שם, 1895); הקטלוג של ספרית מונטיפיורי (עכשיו Jews College) מאת ד"ר הרמון הרשפלד (לונדון, 1904) ועוד. — בערך Deinard נאמר שדינר פרסם בשנת 1927 את הספרים, לקורות היהודים באמריקה וגיושא הצלב נגד ד"ר קלוזנר וסטרפן ויז, והנה דינר לא פרסם מימיו ספרים בשם זה, שם ספרו נגד הניל הוא: מחרב לר' וירשאל, ושם השני, צלם בחיכלי, כמובן לא נזכרו בערך זה כלל ספריו הביבליו-גרפיים של דינר, ספרות ישראל באמריקה והקללת אמעריקא, שהם אולי העבודה המועילה ביותר שעבר דינר. — ע' 1701 שם הערך הוא Husserl, Eduard ובאמת שם הפילוסוף הוא Edmund. —

גם בכרך זה באו מאמרים אחרים ארכים ומקיפים, כמו הערכים: Eherecht, Bid, England, Erbrecht, Gemeinde, Geschichte ועוד, התמונות הנלוות לכרך זה מרובות ומשובחות.

1115. Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte; unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter hrsg. von Paul Merker und Wolfgang Stammeler. v. 1—2. Berlin, Gruyter, 1925—28. xxii, vii, 593; [2], 754 p. 17; 25.

Vol. 1. A—H; Vol. 2. J—Qua.

הספר הזה — כנראה היחיד במינו — מעיד על המהפכה הגדולה אשר התחוללה במדע הספרות בדור האחרון. כותבי תולדות הספרות היו רגילים קדם לתוצות על הספרות כמבטו אישים גדולים ועל כן חיטה הביוגרפיה וההוצאה הביוגרפית משמשת קו ומשקלת לחוקר תולדות הספרות, אולם כשם שבפילוסופיה דחתה בזמן האחרון החקירה של תולדות הפרובלמות את החקירה הביוגרפית ויצרה מיסוס חדש של תולדות הפילוסופיה, המסודר לפי הענינים ולא לפי האיש, כך גברה גם במדע הספרות בגרמניה חרעת, שצריך לעשות את נקודת-המבט העניני לשליטת בספרות. הפניה החדשה הזאת מתחילה בהתחלת המאה הזאת עם ספריהם של אונגר על המן ושל גונדולף על שקספיר. האנציקלופדיה אשר לפנינו

מביאה את ההתפתחות המהירות הזאת ליד-בטון מוחלט: מלון בספרות הגרמנית. מסודר לגמרי על פי ענינים ולא על פי אישים. הננו מביאים את הערכים הראשונים לדוגמה: Abenteuerroman, Agitationsliteratur, Akrostichon, Akzent etc. כמובן רבים הנוגעים לעניני היהדות: Biblisches, Bibelübersetzung, Bibeldichtung, Kreuzzugsliteratur, Orientalisierende Dichtung, Drama, Prophetenspiele, Psalmdichtung, Psalterium etc. הספר יוכל שלש כרכים.

1116. **Sondheim, Moriz.** Gesammelte Schriften; Buchkunde, Bibliophilie-Literatur-Kunst u. a. Frankfurt a. M., Für den Verfasser gedruckt, 1927, XIX, 418 p., illus. facsim., pl. ports. 20 : 26.

מ. זונדהים, מוכר ספרים, חובב ספרים, ומלמד במקצוע ידיעת הספרים ודוע ברבים כמחבר הקמלוגים של הסירמה יוסף בר פרינקפורט (בניחם הקמלוג הידוע של ספרו שפינוזה וספרות אודותיו שיצא ב1911). לחג 50 שנה של עבודתו בסירמה בר הוציאו בעליה את קבץ החבורו זה בתדור רב. בין החבורים שנאספו בקבץ זה מענין בשביל קורא ק"ס ביחוד, המאמר על דפוסי פרינקפורט הראשונים, אשר בו ידובר גם על הדפוסים Ritus et celebratio phase iudeorum (1512), Benedicite iudeorum (1512).

1117. **Williams, Iolo A.** The elements of book-collecting. London, Mathews, 1927, [5], 171 p. 12 : 19.

התכין: הענג וההגיון באסיפת ספרים; צורות הספרים; חלקי ספר; ספרים שלמים וכלת-שלמים; הוצאות ומחזורות; כיצד לחאר ספר; יצירת אסף; מחזורות ראשונות של ספרים חדשים; הצעות אחרות; ספרי-שמוש. — הפרק האחרון מכלל ביבליוגרפיה מפורטת של ספרי-שמוש עם תכנים, ענינים וערכים. פרק זה וועיל מאד למאספי ספרים אנגליים, שבשבים מכוון ספר זה.

1118. **Wininger, S[alomon].** Grosse jüdische National-Biographie mit mehr als 8000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde. Bd. III. Lief. 17—20. Cernauti, typ. Arta, [1928]. pp. 1-320. 17 : 24.

Harischon — Jochelsohn. את הקורס ראה ק"ס. שנה ד' ע' 215. כבר העיר מי שכתב על החבורות הקודמות מה רב הוא המפעל שקלל המחבר על עצמו. וכאן אעיר רק הערות אחדות שהעליתי אנג'דפדוף בערכי אות H. בערך Heftman אין המחבר מזכיר את הספרונימים שלו. יוסיופון, וקמנאלי שבחתימתם נתפרסמו רב מאמריו ופיליפוניו. כמרכן כותב המחבר שתפסמן תרגם את הקסמיה של אוסקר וילד. מניפה של לירי וינדרמירי ואת הספור Tunnel של ברנרד קלרמן לעברית, ואינו כן, כי קוסמיה זו של וילד תורגמה לעברית רק ע"י ח. מביוב (ורשה, שטיבל, תריף), והספור Tunnel לא תורגם לעברית כלל. השפסמן תרגם את ספורו של קלרמן, האוילי (Der Tor). — את המעתיק חנין אכן אסחאק הוא מכנים אעפ"י שהוא נוצרי גמור, וזה מעה ללכת אחרי Wolf. את שנת מותו הוא רושם 1783 (!). וכנראה שמעות-סופר יש כאן.

אולם גם וולף רושם 1278, בעוד ששנת מותו של חנין היא 873 (עיי' Steinschneider: Hebr. Ueber. p. 348). ובכלל חבל מאד שהמחבר השתמש בוולף כבמקור יחיד, בעוד שאפשר היה להשתמש בשמינסנדר. — את הוירוצקי מציון המחבר chassid. Schriftsteller והוא באמת חוקר-החסידות ולא סופר חסידות, את ספרו של הוירוצקי, שם משמואל, הוא מתאר כפירוש למהרש"א, ואינו אלא תולדות מהרש"א. כמו-כן אין הוא מזכיר כלל את קבצי חג"ר, שהוציא הוירוצקי, ואף לא את מחקריו בקבלה ובסתורין. את ספרו על תולדות הרש"ל הוא מזכיר רק, כיודית, אולם הספר יצא לפני-כן בעברית בשם כרם שלמה (דרוהוביץ, תרנ"ז). — מספריו העבריים של א. א. הרכבי הוא מזכיר את הספר "היהודים ושפת הסלאבים" בלבד, ומשמים את כל הסריח, חדשים גם ישנים, מזכרון לראשונים וגם לאחרונים ועוד. — על אלכסנדר הרכבי הוא כותב שספרו על השפה היהודית נכתב ולא נדפס, אולם באמת הדפוס אלכסנדר הרכבי מאמר בשם "היש משפם לשון לשפת יהודית?". בנר המערכי שנה א' חוב' ג'—ד' (צו חוק' תרנ"ז). כמו כן אין הוא מזכיר את ספרו "תורת לשון אנגליה" (שם תרנ"ד), שהיה אחד הנסיונות הראשונים ללמד אנגלית בעברית, ואף לא את ספרו "אוצר לשון המקרא" (שם, 1914). ובכלל, במקום שמחבר כתב ספרים בעברית ובלעז, מביא ו. אך מעט מאד מהספרים העבריים. — על ש"מ חזן הוא כותב שחבר את הס' "שלחן מתורג' וס', המעלות לשלמה" ותורג' (עפ"י דיפא) ואינו מזכיר את ספריו שכתב באותו זמן: "כרוב ממשח" (אלכסנדריה, תרנ"ה), "שער הקידים" (שם, תרנ"ה), "בן שלמה" (שם, תר"ס), "שלחן הזהב" (שם, תרס"ג). —

רב הוא מספר החסידים, ומתם ספרים ומחברים אנשי-שם. ביחוד בולט תחסרון בערכי הורוויץ (Horowitz, Horwitz, Hurwitz). אגב, אין למחבר שפה קבועה בפרנקריפציה של השם הזה, שכן רושם הוא את ר' מנחם הלוי איש הורוויץ בעל "תפלאה" בערך Horwitz ואת אחיו ר' שמואל שמעלקא אבדיק ניקלשבורג בערך Horowitz. בערך הורוויץ חסידים למשל, ר' יעקב יצחק הלוי הורוויץ "החזה" מלובלין; ר' יצחק הלוי איש הורוויץ אבדיק אה"ו; ר' נתנלי הורוויץ אבדיק ראפשיץ, אבי השושלת החסידית הרופשיצאית בגליציה, וגם כל צאצאיו, וביניהם ר' מאיר הורוויץ אבדיק דויקוב בעהמ"ח ס', אשרי נועם, עה"ת וגשרות אמרי נועם; ישראל זאב הלוי הורוויץ איש ירושלים בעהמ"ח ס', נועם מגדים; ישראל ושכנותיה; אליעזר הלוי הורוויץ אבדיק מארניגראד בעהמ"ח ס', נועם מגדים; אריה ליב הורוויץ ראבי"ד דק"ק קראקא בעהמ"ח שו"ת "חיי אריה" (קראקא, תר"ן). חיי אריה" (למבנה, תר"ע), וכו' נכללו גם תולדותיו שנכתבו בידי וקוטיאל אריה קאמעלעהאד; שלמה זלמן הורוויץ בעהמ"ח רחובות עיר תולדות רבני וגדולי עיר הוראדנה (וילנה, תרנ"א), ספר שהמחבר היה צריך לדעתו; ועוד ועוד. —

אולם למרות החסרונות והפגומות שבספר ראוי המחבר ליקר על העזל חכבר שהעמיד על עצמו.

ד. מדע המקרא.

1119. גליקסמן, ברוך בנדיש. מעם ברוך; פירוש על ספר משלי ... קרוב לפשט ... לחזק האמונה ... בצירוף ביאור ... על מגלת איכה ... לודו, דפוס שמשעטשינסקי, תרפ"ח. 5, 61 ע' 14 : 21.

שלמה בן יצחק. פירוש רש"י ... מתורגם בלשון אנגליה. ראה ע' 330 מספר 1155.

- תנ"ך. כתובים. איוב ומשלי. מפורש ק"י א. כתנא. ראה ק' 305.
תנ"ך. כתובים. ספר תהלים. מבואר ק"י ש. 5. גורדון. ראה ק' 307.
1120. Baldwin, Edward Chauncy. The prophets. New York, Nelson, 1927. 234 p., maps 11:16.
Nelson's English series.

ק' 231—234 ביבליוגרפיה.

ואלה שמות ראשי הפרקים: התנ"ך החדש; נביא ישראל; עמוס הנביא כמתקן-תחברה; חושע; נביא אחת האלהים; ישעיה הנביא כאיש-המדינה; מיכה הדמוקרטי; השפעת מיכה; תקוני חוקיה; ספר-הדברים; צפניה; נביא יום ה'; נחום המפריוס; חבקוק הנביא כספקן; ירמיה נביא הדת האישית; יחזקאל; אבי היהדות; ישעיה השני; קול הנבחה; חגי; כונה המקדש; זכריה א"ה; ראשית האפוקליפסה; עובדיה; קול הנקמה; ישעיה ניר-סיו; ישעיה השלישי; מלאכי הנביא כמחוקק; יואל; נביא סבת הארבה; החזיונות האפוקליפטיים; זכריה מיידיד וישעיה כיד-כ"ז; וזנה; קול המחאה נגד אי-סכלנות; וניאל החולם; הנביאים ואיראליים חדשים.

1121. Baumgarten, Paul Maria. René Benoist und seine französische Bibel von 1566. Krumbach, Aker, 1927. [4], 54 p. 15:23.

= Untersuchungen zur Geschichte und Kultur des sechzehnten und siebzehnten Jahrhunderts, hrsg. von Paul Maria Baumgarten und Gottfried Buschbell, Heft 5.

עמדת הכנסייה הקתולית בשאלת תרגום כתבי הקדש להלשונות המדוברות. מאת באור בהיר בספר הקטן. הוצא. הסביא חסר בלתי ידוע לענין Benoist.

1122. Bible and N. T. Tr. German. Die heiligen Schriften des Alten und Neuen Testaments, nach der Vulgata mit steter Vergleichung des Grundtextes übersetzt und erläutert von Valentin Loch und Wilhelm Reischl. Illustrierte Ausgabe. 5 Bde. Regensburg, Manz, 1905—1927. 20:29.

Bd. 1—3: Die heiligen Schriften des Alten Testaments. Bd. 1: Moses. — Paralipomenon. 1927. I, 708 p. Bd. 2: Das erste Buch Esdras. — Prophetie des Isaias. 1905. xxvii, 803 p. Bd. 3: Jeremias. — II. Machabäer, 1905. xxvii, 545 p. Bd. 4—5: Die heiligen Schriften des Neuen Testaments. Bd. 1: Das heilige Evangelium nach Matthäus. — Apostelgeschichte. 1905. xv, 559 p. Bd. 2: Die apostolischen Lehrschriften oder Briefe. — Offenbarung Johannes. xxvii, 554 p.

הוצאה חדשה, מצוירת, ועם באורי התרגום אשר יצא ראשונה 1851.

1123. Bible, Tr. English. Books of the Old Testament in colloquial speech, edited by G. Currie Martin ... and T. H. Robinson. London, National adult school union, [1927?]. 138 p. 12:18.
The book of Samuel; tr. into colloquial English by John Skinner.

הוא הספר השני מן הספרים המורגמים ללשון אנגלית מרבית בזמן הזה היוצאים בצורת סריה; הספר מחולק לשלושה חלקים: א) שמואל ושול (שמואל א' א'-ס"ו).

ב) שול ודוד (שמואל א' ס"ז-שמואל ב' א') ג) דוד (שמואל ב' ב'-כ"ד).

1124. Bible. Tr. English. The Old Testament; an American tr. by Alexander R. Gordon, Theophile J. Meek, J. M. Powis Smith, Leroy Waterman. Ed. by J. M. Powis Smith, Chicago, Ill. University of Chicago press, (c 1927). XII, 1712, [I] p. 15:23.

התרגום נוצר מתוך שאיפת המתרגמים ליצאת ידי חובתם נגד מדע הבלשנות החדש. עד כמה שאפשר שמרו את נוסח הסמוריהלבל בכל זאת עזבו את לשון המקור במקומות לא מעטים. או על סמך התרגומים העתיקים או על סמך השערות. על הדבר הזה מראות ההערות של בקורת הנוסח שנמצאות בסוף הספר. המתרגמים באו לידי ההחלטה לותר על הסגנון העתיק שהיה מצוי בתרגומים האנגלים של כתבי הקדש הערות של באור אין בהוצאה הזאת.

1125. Bible. Tr. German. Die Heilige Schrift des Alten Testaments übersetzt und erklärt, in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. von Franz Feldmann und Heinr. Herkenne. Bd. VIII, Abt. 2. Bonn, Hanstein, 1928. VIII, 104 p. 17:25.

Das Buch Daniel; übersetzt und erklärt von Johann Goettsberger.

ספר דניאל מתרגם גרמנית ומבאר ע"י ד"ר יוהן גוטסברגר, והוא חלק מתרגום התנ"ך היוצא לאור ע"י מלדמן והרקנה מהאוניברסיטה של בון. המתרגם מקדים מבוא לספר דניאל, ובסופו מוסר רשימה של מבחר הספרות על ספר זה.

1126. Bible. Tr. German. Kommentar zum Alten Testament; hrsg. von Ernst Sellin. Bd. X. Leipzig, Deichert, 1928. XII, 450 p. 17:24. Der Prophet Jeremia; übersetzt und erklärt von Paul Volz. 2. Aufl.

ביבליוגרפיה ע' LI—LII.

1127. Bible. Tr. German. Die Schrift; zu verdeutschen unternommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. (Bd. VIII): Kündler, Bücher der Geschichte; Das Buch Schmueel. Berlin, Schneider, [1928]. 259 p. 12:19.

את הקודם ראה ק.פ. שנה ד' ע' 217.

1128. Bible. Kings. The first [and second] book of the Kings; in the text of the revised version with introduction, maps, notes, questions, subjects for study and index ed. by A. R. Whitham. London, Rivingtons, 1926. XXIV, 150; XXIV, 142 p. 12:17.

The Old Testament for schools.

מרבירי העורך בהקדמתו: הוצאה זו של מלכים א' וב' מכונת לשמוש בבתי-ספר במחלקות תיכוניות וגבוהות וגם לקורא הכללי. ההערות, בקשר עם הסבואות, עוסקות רק בקשויים שבנוסח ויש בהן ידיעות בהתאם לחקירת התנ"ך המוררנית. בסוף כל פרק שאלות שעל התלמידים להשיב עליהן בכתב.

1129. **Bible. Psalms.** The Psalms of David; tr. into English verse in accordance with the metres and strophic structure of the Hebrew; by Edward H. Sugden. Melbourne, Macmillan, 1924. VII, 200 p. 12: 19.

תרגום ספר-תהלים בסדור המקורי לאנגלית מחורות. בצורת החרוץ השתלח המחר להסתגל למשקל המקורי ולכית המקורי. לפני כל מזמור מקדים המחבר הערה על תכנון ענינו וצורתו של המזמור. לפי דברי המחבר בהקדמתו מכון התרגום לא למלומדים, כי-אם לקורא האנגלי הבינוני.

1130. **Bible. Psalms.** The Book of Psalms, printed in the advanced stage of Pitman's shorthand. New era ed. London, Pitman, [1928?]. [2], 64 p. 12: 18.

ספר-תהלים באנגלית (הנוסח המקובל) נדפס בסמנוגרפיה עפי שיטת פיתמן, ומכון לשמש "מפתח" לשיטת-סמנוגרפיה זו.

Bible. Selection. Canticos de Sion. 1064 מספר 308 רמח ק' 1924.

*1131. **Bird, T. E.** A commentary on the Psalms in two volumes. Burns, Oates. XIV, 469; VIII, 427 p.

1132. **Bonser, Mrs. Edna Madison (MacDonald).** How the early Hebrews lived and learned. New York, Macmillan, 1928. XVII, 269 p., illus., (incl. maps) plates 14: 20.

ע' 269 ביבליאוגרפיה. יצא בפעם הראשונה ב-1924. מתוך דברי המחברת בהקדמתה: "צורת הספר הזה מיוסדת על ההכרה שהתנ"ך יכול להעשות ליסוד חשוב בחינוך הילדים. ספר זה היתה תמיד לנגד עיני המחברת בחבר הנתן ובצורתו היתה, לברר את התפתחותם של בני אברהם במשך תקופה של 1500 שנה, בכל צורות החיים—בהקלאות, בתעשיות, בחיי החברה, בספרות ובדת. המחברת השתמשה בכל הרמיזות המקוריות שבתנ"ך בכדי למלא את תמונת חיי יומ-יום של העם הארצות שבחן חי דרכי פרנסתו, תרשתו, תכסית-מלחמתו, שעשועיו ועבודת-האלהים שלו."— הספר עלול להביא תועלת למורה בהוראתו.

1133. **Dummelow, J[ohn] R[oberts], ed.** A commentary on the Holy Bible, by various writers. Complete in one volume with general articles and maps. New York, Macmillan, 1927. CLIII, [1], 1091, [1] p. plans. 16: 24.

הוצאה ספראומיפית. נדפס בפעם הראשונה בשנת 1909. בספר זה יש משום נסיון לתת פרוש מלקט על כל התנ"ך והבית החדשה בכרך אחד. הספר מחולק לשני חלקים עקריים: החלק הא' מאמרים כלליים על ענינים גדולים, כגון: תולדות ישראל בתקופת התנ"ך, ארץ-ישראל, חקי חסודים, דתות עמי הנכר הנזכרות בתנ"ך וכו'. החלק הב' כולל פרוש מלקט מפרושים שונים עם מבואות קצרים לכל ספר ומספר. בסוף הספר מפות היסטוריות שונות.

1134. Eberharder, Andreas. Die vorexilischen Propheten und die Politik ihrer Zeit. Münster, Aschendorff, 1927. 48 p. 14 : 22.

= Biblische Zeitfragen. Folge 12, Heft 6.

התכין : פעולתם המדינית-חיצונית של הנביאים בימי יסוד הממלכה עד חלוקת המדינה; פעולתם של הנביאים בנוגע ליחסים בין המדינות בימי חלוקת המדינה עד לחרבן שמיין; עמדתם המדינית-חיצונית של נביאי יהודה עד לכבוש ירושלים וחרבנה.

*1135. Fascher, Erich. Προφήτης (Prophetes). Eine sprach- und religionsgeschichtliche Untersuchung. Giessen, Töpelmann, 1927. IV, 228. p.

Feldman, F. und H. Herkenne. Die Heilige Schrift des Alten Testamentes. 1125 מספר 326 ראה ק'.

*1136. Fillion, Louis Claude. The study of the Bible ... translated by John C. Reville ... New York, Kenedy, 1926. VI, 310 p.

1137. Gallig, Kurt. Die Erwählungstraditionen Israels. Giessen, Töpelmann, 1928. VII, 96 p. 16 : 24.

= Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 48.

ג. הוא הראשון שהקדיש ספר מיוחד למושג העם הנבחר שבתנ"ך. חקירותיו הביאוהו לירי הפרדה בין מסורה אחת חקושרת את הבחירה ביציאת מצרים ובין אחרת חקושרת אותה בשלשת האבות. הראשונה שלמה המלך; השנייה נכרת לעמים רחוקות יותר ורק בספרים מאוחרים. (כך למשל נזכר אברהם בסי תהלים רק פעם אחת). על כן ראה ג. בשתי המסורות אפילו כעין נגוד. אבל בחלקי התנ"ך היסטוריים שאנשי המדע מכנים אותם ב D, E, J, P נתערבבו זו בזו. ג. סתם ספרו בחוכמה כי רעיון הבחירה הנחלץ לדת ישראל מדה שהמליאה אותה מכל שאר הדתות של המזרח העתיק. הלא הוא הרגש שיש קשר היסטורי בין עם ישראל וזה ומן המחשבה הזאת נולדה חכמה המדינית : יהודה וישראל אחד המה.

*1138. Gampert, Auguste. Le décalogue. Lausanne, Imp. la Concorde, 1926. 28 p.

1139. Hagemann, G. E. The Prophet Jonah. In sermons. Boston, Stratford co., (1928). [3], 90 p. 13 : 19.

כל מה שמסופר בספר יונה. עובדה היסטורית היא. הספר כלו הוא פרוש דרושי על ספר יונה מבחינה נוצרית.

*1140. Hilion, G. Le déluge dans la Bible et les inscriptions akkadiennes et sumériennes. Paris, Geuthner, 1927. VIII, 165 p.

James, A. G. Moses and Jesus. 1156 מספר 330 ראה ק'.

1141. Jones, T. J. Quelle, Brunnen und Zisterne im Alten Testament. Leipzig, Pfeiffer, 1928. VI, [2], 33, [2] p. illus. 15 : 23.

= Morgenländische Texte und Forschungen; hrsg. von A. Fischer, Bd. 1, Heft 6.

= Sächsische Forschungsinstitute in Leipzig; Forschungsinstitut für Orientalistik: Arabisch-islamische Abteilung, Nr. 3.

ה'ת כ'ן: I. המעין. II. הבאר: 1. במדבר. 2. במושב קבועים: חפירת הבאר, כלי החפירה עמקה וצורתה של הבאר, אפני-הבנין השונים, שאיבת המים, השקת. III. הבור: 1. מים נקיים ובלתי-נקיים. 2. אפני-הבנין השונים. 3. שטת-בורות. 4. בית-סהר. 5. מחסן תבואה. 6. שאול. IV. הבאר והמעין בחיי העם. V. לבקרת-הנוסח.

1142. Junker, Hubert. Prophet und Seher in Israel; eine Untersuchung über die ältesten Erscheinungen des israelitischen Prophetentums, insbesondere der Prophetenvereine. Trier, Paulinus-Verlag, (1927). 109 p. 14: 22.

ה'ת כ'ן: הנביאים והשור הדתי; חברות-הנביאים ויחסן לפולחן; הנביא כמבשר הפולחן; נושאי-הרוח בישראל; האכססות בחברות-הנביאים. באור תאולוגי לתופעה; התנוונות בחברות-הנביאים; שאלה בה; החוזה; ערכו הדתי של החוזה בישראל; מקור פנימי או מקור זר לנבואה האכססית בישראל?; רשימת מקומות התנ"ך הנזכרים בספר; ספחת.

*1143. Kalt, Edmund. Das Buch Isaias. Übersetzt und erklärt. Kaldenkirchen, Missionsdruckerei, 1927. 199 p.

*1144. Kelly, W. Notes on the book of Daniel. Kilmarnock, Ritchie, 1926. 280 p.

1145. Kennett, R[obert] H[at]ch. Old Testament essays. Cambridge, University press, 1928. VIII, [1], 270 p. 14: 21.

הספר מכיל שבעה מאמרים: הספורים הקדומים ביותר שבאותו חלק החומש הנקרא J; יחזקאל; הכהונה היהודית; אש המזבח; יום הכפורים; היסוד ההיסטורי של ס' תהלים; סקור התקופות המסורתיות והתפתחותה. רב המאמרים באו לחזק את השפה שהביע ק. ב. אנציקלופדיה של הדת והמסור של הסטונגס, בערך "ישראל". עקרה הוא כי ישראל התמוג במאה ה' 12 לפני סה"נ משכמים שונים, מן העברים שברחו ממצרים, משכמי לאח ורחל הארמיים, מן השכמים הפלשתינאיים ישראל יעקב ויצחק, והחברונים שחושבים את עצמם לבני אברהם.

*1146. Kent, C. Y. The growth and contents of the Old Testament. New York, Scribner.

*1147. Kessler, W. Die innere Einheitlichkeit des Buches Ezechiel. Herrnhut, Missionsbuchhandlung, 1926. VI, 61 p.

*1148. Knox, R. C. Knowing the Bible. New York, Macmillan, 1927.

ראה ק' 330 מספר 1155 Rashi. Lowe, J. H.

1149. Mac Fadyen, John Edgar. A guide to the understanding of the Old Testament. London, Clarke, (pref. 1927). 189, [1] p. 13: 19.

בספר זה שרש פרקיו נדפסו תחלה במכתבי-עת שונים של חכמי-התפישת המאחדת בסקולרני, רוצה המחבר לסקור את התנ"ך. מנקודת מבטו של האיש המודרני. ואלה פרקיו: חלק א': העמדה המודרנית: התנ"ך כספרות; כיצד לקרוא את התנ"ך; התנ"ך כיוצא שאין רוסה לו; היחס המודרני אל התנ"ך; הקשיוס המסוריים שבתנ"ך. חלק ב': הספרות שגם קרה: בקרת; חמשה חומשי תורה; הספרים ההיסטוריים; הנביאים; כתובים; השראת רוח ומופתים; טיוט חוכות הבקרת. חלק ג': הדת כפי שהיא מתבטאת בו:

ספורי האבות; עמוס; ירמיה; תהלים; ספורי-החכמה. לספר נספחה תוספת על שמוש המסיף בספר ירמיה.

1150. **Mader, Johann.** Allgemeine Einleitung in das Alte und Neue Testament. 4. verb. Aufl. Münster i. W., Aschendorff, 1928. VIII, 164 p. 14 : 22.

Lehrbücher zum Gebrauch beim theologischen Studium.

מהדורה חדשה של הסבוא הקתולית הידוע אשר יצא בפעם הראשונה ב 1908.

1151. **Meyouhas, Joseph.** Bible tales in Arab folk-lore; tr. from the Hebrew by Victor N. Levi. London, Knopf, 1928. [4], 240 p. 13 : 20.

את המקור העברי ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195 ושנה ה' ע' 28.

ספר זה הוא תרגום ספרו העברי של מר מיוחס שיצא לאור במקורו בהוצאת "דבר", וכולל את הספורים התנכיים שאסף המחבר במשך שנים רבות מפני הפלחים.

*1152. **Osborne, Hubert.** The Song of Solomon. New York, Appleton, 1927. XII, [1], 59 p.

1153. **Peruzzi, Angelo.** Il primo capitolo della Genesi. Studio biblico diviso in tre parti: terra, uomo, predestinazione. Wilkes-Barre, Pa., (Roma, typ. "La Speranza"), 1926. 174 p. 14 : 21.

המחבר משתדל לחנן על כתבי הקדש ובפרט על "בראשית" טרף א' מפני המוטיביונים.

בעקר בא להוכיח את תורת הגזירה הקדומה.

1154. **Quail, J. Arnold.** Your Bible: its ancestry and origins. London, Teachers and Taught, (1928). 96 p. 12 : 18.

מבוא פופולרי לילדים על התהוות התנ"ך והברית החדשה. רבו מקדש לתרגומים האנגליים של התנ"ך ולברית החדשה. והספר הקטן כלו כתוב מבחינה נוצרית.

1155. **Rashi.** "Rashi" on the Pentateuch: Genesis; tr. and annotated by James H. Lowe. (Part 1). London, Hebrew compendium pub. co., 1928—5688. 64 p. 15 : 24.

= Lowe's series of "Tutorial preparations for Rabbis", No. 2

המחבר מכין הוצאת רש"י בתרגום ובבאור אנגלי. למען הפיץ את ידיעת רש"י ברבים. ההוכחות הראשונה שיצאה לדוגמה מכילה 25 הפסוקים הראשונים של בראשית. היא ראוייה להתלהב רבה. המסברים בין כל פסוק ופסוק של דברי רש"י מובאים באריכות ונותנים לכל איש את האפשרות להבין בנקל את התרגום המדויק של דברי רש"י. אם יצליח המחבר לבצע את תכניתו יהיה זה ספר שמוש רב ערך.

1156. **Shafte, G. R. Holt.** Moses and Jesus; a working basis for sociology, by G. R. H. Shafte and A. Gordon James. London, Epworth press, (1928). 166 p. 12 : 19.

עשרת הדברות מפרשות כאן באור חברית החדשה. המחברים מדגישים שאין להפריד בין דת וסוציאליזם ומדברים על היסודות הסוציאליים של עשרת הדברות. גם בהתחשבות לתנאים חדישים. לכל פרק נספחו הרגילים.

1157. Sugden, Edward H. Israel's debt to Egypt. London, Epworth press, (1928). 224 p., illus. 13: 20.

ע' 214-216 ביבליוגרפיה.

הת כן: הקשרים ההיסטוריים בין מצרים וישראל; אברהם במצרים; יוסף במצרים; השעבוד ויציאת מצרים; קשרים עם מצרים בזמן מאוחר יותר; השפעת מצרים על דת ישראל; מושג אלהים; המילה; השבת; עשרת הדברות; החגים הגדולים; חק האזרחי; עבודת אלהים ומנהגים; השארת הנפש; המלכות; הלשון; הספרות; אמנות ואומנות; סכום.

1158. Torrey, Charles Cutler. The second Isaiah; a new interpretation. New York, Scribner, 1928. XII, [1], 477 p. 15: 22.

המחבר הוא פרופסור ללשונות-שם באוניברסיטה של יו. ספרו זה נחלק לשני חלקים עקריים: מבוא לשיעור ב/ ותרגום אנגלי עם סמון צורות המשקל. ואלה שמות ראשי הפרקים שבמבוא: שקיעת נביא גדול; התאוריה של נביא שיבת ציון; הפרקים על כרש ועל בבל; השקפה חדשה על הנבואה; נביא ומשורר; ספרו של המשורר וגורלו; חינם אל עמי הנכר; העבד והמשיח; צורות משקל ופרטים; סדור-מחדש לפי משקל ובית; קיום ספרותיים אפיקניים; האפרס הבקרה והבאור בזמן הזה. —לאחר התרגום נתן המחבר במבואות אל הפרקים השונים בצירוף באורים ותקוני-נוסח.

ראה ע' 326 מספר 1126 Volz, P. Der Prophet Jeremia

1159. Wardle, William Lansdell. Israel and Babylon. New York, Revell, (pref. 1925). XVI, 343 p. 13: 20.

בספר זה השתדל המחבר לסכם את הנחקר על יחסי בבל וישראל. ואלה ראשי פרקיו: הקדמה; אי, מצרים, בבל; אבות ישראל; תכונות אחדות בדת בבל; מקורות המונותאיסמוס העברי; ספרו-היצירה; גן-עדן ונפילה; הדורות שלפני המבול; המבול; שבת וה'; חקים; התאוריה הפן-בבלית; סכום. בראש הספר נתן המחבר ביבליוגרפיה של המקורות.

ראה ע' 326 מספר 1128 Whitham, A. R. The book of the Kings.

1160. Zoepfl, Friedrich. Der Kommentar des Pseudo-Eustathios zum Hexaëmeron. Münster i. W., Aschendorff, 1927. XI, [1], 59 p. 16: 24.

—Alttestamentliche Abhandlungen; hrsg. von A. Schulz, Bd. X, Heft 5.

בספר הזה עוסק המחבר בפרוש הקסמרון שנתפרסם בפעם הראשונה ע"י לאו אלמיוס והמיוחס לאפיסקופוס אבסמתיוס מאנטוכיה. המחבר סוקר תחלה את מסירת הספר בכתב-יד, מוסר את מצב הידיעות בנוגע לשאלת המחבר, ומראה אח"כ לאור נתוני המקורות, שהפרוש מלוקם מתוך ספרי אבסמיוס, בוליאוס, פיודורגוס, פילון, יוסף פליביוס, ומחברים אחרים נוצרים וזולתם.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

Billerbeck, P. Exkurse zu einzelnen Stellen d. Neuen Testaments. 1163 מספר 333 ראה ע' מחבר שני.

1161. Genz-Bettex, Ch. Der Siegeszug der Bibel unter den Nationen. Kassel, Oncken, 1928. 175 p. 12: 19.

ספר זה מקדש בעיקר לפעולת הברית-המסיון השונות בהפצת התנ"ך והברית החדשה בין אמות העולם. בפרק מיוחד הנקרא "הביבליה בין העם הנבחר והמוסלמים" מספר המחבר על פעולת ההפצה בא"י, ומביא קטע מתוך הדורח של "חברת מפיצי כתבי הקדש" האנגלית, שעל-פיו נמכרו בשנת 1925 בא"י 20722 אכסמפלים של התנ"ך והברית החדשה וחלקיהם.

1162. Луначарский, А[натолий] В[асильевич]. Личность Христа в современной науке и литературе (Об „Иисусе“ Анри Барбюсса); стенограмма диспута А. В. Луначарского с митрополитом Ал. Введенским. Москва, „Безбожник“, 1928. 41 стр. 15: 22.

בראש השער: „Центральный совет союзов безбожников“. מחברת זו היא סטנוגרמה של הוכוח, שהיה ביום 3 באוקטובר 1927 בין הקומיסר להשכלה ברוסיה, א. לונצ'רסקי, ובין המשרופולים הרוסי, המלומד א. ווירינגסקי, ושגרמו לו שני חבורי של המספר הצרפתי המפורסם אנרי ברבוס: הרומאן J'ésus le Juste (ישו הצדיק) והמסמח המדעית למחצה בשם J'ésus de Judas (היהדות של ישו). ברבוס, למרות כל הדריקציות שלו, עדיין מחייב את מציאותו של ישו, אלא שהוא מצייר אותו כרבלוציונר ולוחם בעד שנוי עיקרי של המשטר בימיו ובעד המונח-העם המדוכאים. ואף השקפה זו אינה מספקת ללונצ'רסקי: צריך להכחיש את מציאותו של ישו לגמרה. לתכלית זו קרא ל. את המשרופולים, ראש-הכנייה של הרת הפרובלמית, לזכות בענין זה; והוכוח נדפס עכשיו בצורה של מחברת מיוחדת על-ידי ה.מועצה המרכזית של אגודת-האטאיסטים.

אופן-ההוכחה, שישו לא היה ולא נברא, הוא זה הרגיל בספרות החצי-מדעית של מכחישי מציאותו של ישו בגרמניה מימי ברונז בויאר, קלס הוף ודרייוס: ישו אינו אלא מיתוס כסרודך הבבלי, אדונים הכנעני ודיוניסוס היוני, ועוד (עמ' 5—14). בימיו-פוליס עדיין לא ידע שום אדם שום דבר על ישו, ובכלל, אין שום ידיעות על מוצאו ומקום-פעולתו (עמ' 14—15 וביחוד עמ' 29). ואולם ל. משתדל גם לבטל את הרעיון, שיש איזו שאיפה סוציאלית של יושר ושיון במסורת על ישו (עמ' 18—26). ראיות מדעיות אין כאן; די להזכיר, שכדי לבטל את ההשקפה, שבישו נתגשמו הרעיונות של אהבה ושל צדק, אומר ל. שאמנם, שני הרעיונות הללו מתנגדים זה לזה, אבל, ראשית, שניהם מצויים באמונת-ישראל, ושנית, שני רעיונות אלה הם שני כשוים לשתי תנועות מעמדות שונות: „תנועתם של בעלי-הבתים הקטנים, שהיו צריכים, כמובן מאליו(!), להסתמך על העיקר של הצדק—העיקר של הגבאים באי-כחם של בעלי-הבתים שבכל ישראל, ואפשר, שבכל התרבות היס-תיכונות—ועל העיקר של האהבה, שנתפתח בסביבה פרולטרית סחורה של מחסרי-הכל ושהביע את האידאולוגיה של העניים, שיכולים להתקיים

רק על-ידי עזרה-של-גומלים" (עמ' 23). כמדומה לי, שפסקה זו נותנת ציור מספיק מאופן-ההוכחה וסן ה-מדעיות" של 5. — כשהוא מדבר על הספלות הרבולוציוניות ביהודה, הוא מונה שמות כאלה: "קנאים (זלזלים), סיקריים, נזירים, קנרים, שקוראים לעצמם גלילים בשימות" (שם). אף ה-נזירים הם רבולוציוניים; ואם "קנרים" הוא שבוש מן "קנאים", הרי, זלזלים, ו-קנאים הם דבר אחד. — ובתשובתו לוורדינסקי מדבר 5. כאשר מן הרצ-יוניסטים של המאה הריח או תחלת המאה ה-19: ממש: מחבריהם של האונגליונים, שהיו אנשים פשוטים, נתאספו ובאו לידי מסקנה שאי-אפשר לחיות אם יאמרו, שלא היה כלום, ועל-כן חברו קובץ כשרידי אנדות ומסורות — את האונגליון" (עמ' 29). לפיכך מחדש ה-כסרים הערומים של הראיסטים האנגליונים (Priestcraft) או של וול פיר (Prêtres rusés).

ואולם אף הבנתו של וורדינסקי אינה מדעית יותר מזו של לונצ'רסקי. את החוקר הפרוטסטנטי פרוש, נ. קליין הוא עושה לרב יהודי (עמ' 35). אדוארד מאיר הוא בשבילו ארנסט מאיר (שם) וספרו של הרנק: Das Wesen des Christentums נעשה למחזהו של ישו הנצרי" (שם). וספר כזה נדפס (כמו שכתוב על הרף שמעבר לשער) בסך 10,000 אכסספלים ונחשבו כפי מה שנראה מהקדמתם של האתאיסטים מוציאה ל-טרומיר-של-המדעי!

יוסף קלוצנר.

1163. Strack, Hermann Leberecht. Exkurse zu einzelnen Stellen des Neuen Testaments; Abhandlungen zur neutestamentlichen Theologie und Archäologie von Hermann L. Strack und P. Billerbeck. Teil I—II. München, Beck, 1928. VI, [1] p.p. 1—610; [4], 611—1323. 16: 24.

=Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch von Hermann L. Strack und Paul Billerbeck. Bd. IV.

Teil I: Zur Bergpredigt Jesu.— Das Beschneidungsgebot.— Das Passahmahl.— Vom altjüdischen Fasten.— Das altjüdische Synagogeninstitut.— Der altjüdische Synagogengottesdienst.— Das Schema.— Das Schemone-Esre (Achtzehngebet).— Die Tephillin (Gebetsriemen).— Die Çiçijioth (Schaufäden).— Der Synagogenbann.— Die Pharisäer u. Sadduzäer in der altjüdischen Literatur.— Stellung der alten Synagoge zur nichtjüdischen Welt.— Der Kanon des Alten Testaments u. seine Inspiration.— Der 110. Psalm in der altrabbinischen Literatur.— Der gute u. der böse Trieb.— Das Gleichnis von den Arbeitern im Weinberg Mt 20, 1—16 u. die altsynagogale Lohnlehre.— Zur altjüdischen Dämonologie.— Die altjüdische Privatwohlthätigkeit.— Die altjüdischen Liebeswerke.

Teil II: Ein altjüdisches Gastmahl.— Die Abgaben von den Bodenerzeugnissen.— Das altjüdische Sklavenwesen.— Aussatz und Aussätzige.— Der Prophet Elias nach seiner Entrückung aus dem Diesseits.— Diese Welt, die Tage des Messias und die zukünftige Welt.— Vorzeichen und Berechnung

der Tage des Messias.— Scheol, Gehinnom u. Gan Eden.— Allgemeine oder teilweise Auferstehung der Toten?— Gerichtsgemälde aus der altjüdischen Literatur.— Register.

1164. Weinell, H[einrich]. Biblische Theologie des Neuen Testaments: Die Religion Jesu und des Urchristentums. 4. völlig neubearb. Aufl. Tübingen, Mohr, 1928. xiv, [1], 517 p. 15:23.

= Grundriss der theologischen Wissenschaften. T. 3. Bd. 2.

ע' 10-13 ביבליאוגרפיה.

הספר, שעבר בעיון בהוצאת החדשה אך לראבוננו קצר במקצת, מציר תמונה של דת ישו והנצרות הקדומה על יסוד ההיסטוריה. המחבר התחשב היטב עם הקשרים שבניה ובין הדת היהודית. גם לשאלות המוסר נתן מקום רחב יותר ממה שנהוג בכלל.

Введенский, Ал. Личность Христа в современной науке и литературе. 1162 מספר 332 ראה ע' 1162

ה. חלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אהרן בן יוסף הכהן. עבודת הקרבנות. ראה ע' 290.

אסף, ש. תשובות הגאונים. ראה ע' 290.

אפשטיין, י. נ. להקים שם (רבינו ברוך מארץ יון). ראה ע' 292.

1165. [גנצפריד] גאנצפריד, שלמה. קצור שלחן ערוך ... עם מראה מקום ובאור המלים הקשות מאת חיים אליהו ... גולדין. הוצאה חדשה. ניו יארק, סטאר היברו בוק קאמפ, תרפ"ח. [12], 154, 150, 121, 137 ע' 15:21. ראה גם ע' 337 מספר 1172.

1166. הן יוסף יוזפא. ס' יוסף אומ"ן; כולל דינים ומנהגים לכל ימות השנה ובפרט מנהגי פרנקפורט ע"ג מאן ועניני מוסר ומדות אשר חיבר ... יוסף יוזפא האן נורלינגן ... הוצאה חדשה עם תיקונים והערות, תולדות המחבר ומפתח הענינים. פראנקפורט ע"ג מאן, דפוס הרמון, תרפ"ח. VII, 368 ע', שתי פכסיטיליות. 16:24.

ספר המנהגים היקר הזה שהוא עד היום דקו ומשקלת לבני פ"פ לא זכה לפרסום רב ע"י הפצה בדפוס. רק כמאה שנה אחרי הכתבו (נסתיים בשנת שי"ן) הובא לדפוס (תשי"ג בפ"פ). בדפוס שנית בווישומיר), וכבר מומן אול מן השוק. עתה הוצא מחדש מבני המנוח ר' אליעזר מיכאל עם הערות של "אבי אמו של אביהם" ר' משה מירנץ "אחד המיוחד מיקירי קהלתו", עם תקונים ומפתח הענינים. דפי מצב הדברים מוכן שאין לפנינו הוצאה מדעית. התקונים נעשים באופן ארעי ומקומות משבשים בעליל נשארו בלי הארה (ע' 130). 5 מלמטה בשיר של שבת קרא "פנה האיש למעשה ידיו". אגב השיר נתחבר בפרט וחדו מאבי ערב, זמן רב

מאד לפני סיום ספר המנהגים). הוצאה מדעות לפי כי. אחרי (שלא הונח לדפוס הראשון) הנמצא בארכיון (נובמבר ע' 505 מס' 1414) מכין לפי דברי ההקדמה VII הרב ד"ר יעקב הורוויץ.

מפתח הענינים נותן רק מושג קטן על התכן העשיר של הספר. מקצת החומר ע"ד החיים הפנימיים של יהודי פ"ס נתתי ב Gemeindeblatt der israelitischen Gemeinde Frankfurt a/M. כרך 7, מספר 4, וב"מספ"י הדברי, כרך ד', גליונות 4 וח'. ש. ד. גויסרין.

מוקצונסקי, י. מ. ס' בן השמשות. ראה ע' 298.

הכחן, פ. י. חוקה רבה. ראה ע' 336 מספר 1169.

לוי, ב. מ. אוצר הגאונים. ראה ע' 299.

לוי, ב. מ. דחקר שאילתות אחאי גאון. ראה ע' 301.

ליבוויץ, נ. ש. ספר שעשועים. ראה ע' 345.

מאירי, מנחם בן שלמה. ס' בית הבחירה על מסכת תגינה. ראה ע' 316 מספר 1103.

1167. מרמורשטין, אברהם. תשובות הגאונים. מכ"י אדלר ובודלויין ועוד עם הקדמה והערות מאתי אברהם מרמורשטין. ומלואים להערות ותקונים מאת המו"ל [חיים] ו[הודא] עהרענייך. דעווא, אוצר החיים, דפוס מארקאוויטש עם פריקדמאן, תרפ"ח. [2], 76 ע' 15: 23.

אף הקבץ הקטן הזה מעשיר את ידיעתנו בספרות הגאונים. ועלינו להודות על זה דפוס. מרמורשטין. התשובות נדפסו מכת"י של הגניזה הנמצאים בקמברידג'. אוכספורד ואס"ף אדלר, השייך עתה לביהמ"ד לרבנים מיסודו של ש"כ"ר. יש רק להצמער על השבושים הרבים שנפלו בקבץ זה. חלק מהם תקן בסוף הספר, אבל עוד נשארו רבים שלא תקנו. העוסק בכתב-היד של הגניזה יודע מה רב הוא העמל שצריך להשקיע המספ"ל בהן עד שתצא לו העתקה נכונה ומדויקת, ויש גם שבכל עמלו לא יצלח להציל את כל הכתוב בהן. קצת תשובות יצאו לקויות ומרוסקות עד שקשה להציל מהן דבר ברור. יש לציון שההדפסה נמשכה שנים אחדות, ובנתיים נדפס חלק מתשובות אלו בגנוי קדם חוב' ב' וג' ע"י סרופ. מרכס וד"ר לויין וקצתן נתפרסמו עתה בהעתקה סוגהת ע"י ד"ר לויין באוצר הגאונים לברכות I עמ' 96, 141, 143.

הנני להעיר בזה הערות אחדות:

עמ' ג' ש. 10: "על כל משמעון ... יש לו מסוף צ"ל: על כל מי שיש לו מסוף—שם ש. 12: "ואינו [סוף] צ"ל: [סוף]—שם ש. 3 מלמטה: "אגבם אינו כשורה ולא יפה אתם עושין" ופרש מה שזהו ר"ת: אדוננו גאון כל מתיבתא. אבל נראה שיש להניח: [מנה] אגבם אינו כשורה. ומה שכתוב בעמ' ד': הושבם אדגבם אם תלמיד חכמים וכו' (ואף כאן מפרש מ. שזהו ר"ת: אדוננו גאון כל מתיבתא) הנה בתורתן של ראשונים II עמ' 23 הגירסא: וה ש"ב כך אם תלמיד חכם וכו', ואולי י"ל: והשבים אר' ג' (=אדוננו גאון) כך. — התשובה בעמ' י"ז על דבר אותיות כמנפץ. חוכמה בחל' ס"ת שהדפיס אדלר בשם "גנוי מצרים" עמ' 33 על שם של רב שריא ורב האלי. וע"פ זה אפשר להשלים את החסר כאן. — את התחלתה של התשובה שנדפסה בעמ' ל"ג מכת"י

אוכספורד 2682 יש למצא בקמץ שהדפסתי בקבץ התשובות שהוצאתי עתה עמ' 214 מכת"י
אמנונין 1104, וכבר עמד ע"ז ד"ר לוי בנגזר קרב חוב' ד' עמ' 33, שהדפסתי שם ע"פ שני
כתב-ידים. — עמ' ל"ה. במקום: ג"כ צ"ב צ"ל: זכ' לב' (= זכרו לברכה). — עמ' ס"ד
התשובה שנוכח ברשימה בס' נ"ב בענין הא דאמ' ועירי נדפסה על ידי בשלמותה בקבץ
התשובות שבמדעי-היהדות ב' ס' ס"ד. — שם ס' נ"ח: בדויה, צ"ל: ברזיה, וזהו
בסנהדרין ע"ז ב'. — עמ' ס"ה ס' כ"ג: ראובן שיגר שני שלומים, צ"ל: שלוחים. —
עמ' מ"ז ס' צ"ג: האומר תנו חלק לפלוני בכור, צ"ל: בבור, ע"י כבא בתרא ס"ג
א'. — עמ' נ"ד: דהנן השותפין והעדים, צ"ל: דהנן השותפין והערים (= והערים). —
עמ' נ"א ס' מ': ראובן שבקש למכור חצרו וכו', נדפסה בקהלת שלמה ס' נ"א וחזרה ונדפסה
על ידי בשלמותה בקבץ שהוצאתי עמ' 114—116. שם גם נדפסה התחלתה של התשובה
בראובן שבנה פונדק במבוי ומכנים בו גוים. — עמ' נ"ב ס' מ': "נגדלית מהו לשון
אדם הקופין לשמואל". דברים אלו הם מחוסרי חכמה, אבל יש לקרא: לשון ארמי
קורין לשמואל [נגדלית], וזהו ראשיתה של התשובה שנדפסה בקבצו של הרכבי ס'
ש"ס. — עמ' נ"ט—ס'. התשובה המעניינת בענין החרת נדרים המשובשת כאן מאד נדפסה
בשלמותה בקבץ התשובות שבמדעי-היהדות ב' ס' צ"א. — עמ' ס"ב: למטה בתשובה. רב
היראי גוי שהביא... והתיר אין גוי נאמן כל עיקר" ויש להשלים את החסר ע"פ הלכות
פסקות ס' נ"ב והוא מיוחסת שם לרב נטרונאי, ונראה שגם כאן יש לקרא: נטרונאי בר
היראי. — עמ' ס"ג ס' י"א. ומי שמעיד עליו, וזהו כנראה התשובה הבאה בה"פ ס' צ"ד
ובמקומות אחרים בענין מי שחעיד עליו עד אחד בדבר עברה. — התשובות שנדפסו בעמ'
ס"ג—ס"ט מכת"י אדלר 1765 נדפסו בנתיים ע"י פרופ. מרכס בנגזר קרב חוב' ג' עמ' 64—77,
וכבר הוכחתי בקריית-ספר שנה ב' עמ' 183 שכל התשובות, חוץ סן הראשונה, אינן לרב יוסף
בר יעקב גאון מורא כי אם לרב יוסף ו' אביתור הספרדי.
קופר שמוך, י. נ. אהבת ציון וירושלים. ראה ע' 303.

1168. קל"ן, אברהם צבי, בארות אברהם. חוברת א'. שאלות
זתשובות לאו"ח ויו"ד... יו"ל עם קצת הערות והוספות ע"י בנו שמואל קל"ן.
מירנויא, דפוס יום טוב ליפמן קאמצבורג, תרפ"ח. IV, 94, [2] ע' 16 : 24.
1169. [קרוך] קראך, יעקב ליב. חזקה רבה; כולל רובי חסונות...
המדברות מענין... העמד דבר על חזקתו... אשר לקט... וחקר... בפלפול
ובסברא יעקב ליב קראך... סדרו והוציאו לאור פנחס יעקב הכהן. ליפסיא, דפוס
מייכער, תרפ"ז. XII, 256 ע' 25 : 36.

1170. [שוסטק] שאסמאק, זאב אריה. ס' הזחב בפניני התלמוד
בחרוזים... ונחלקו לשני חלקים באחד ועשרים פרקים... אין די בלעטער קעהר,
אלץ וואס מעהר, וואס די ווילסט זוך, אלעס איז אין דעם בוך. חלק א'. ניו יורק.
דפוס אדואס פרעס, תרפ"ז. 325, [3], תמונת המחבר. 15 : 23.

עברית, יודית, ואנגלית. שער גם באנגלית.
המחבר אסף בספר זה סימרות חז"ל שונים ומחלקם לפי הענינים. לכל מיטרא הוא
מקדים חרוזים אחרים ביודית מענין המיטרא, ומוסיף למטה תרגום אנגלי של דברי חז"ל.

1171. [שטרן] שטערן, אברהם. גפי אש; ביאור ... בשיטות הראשונים
וחידושי האחרונים ... בכל ענינים הנוגעים למשנה ... מסודר על ששה סדרי
משנה ... חלק ראשון על סדר זרעים ... גאלאנטא, דפוס נייפערד, תרפ"ד. XXIV,
360, 2 ע' 24 : 31.

חלק ב' (על סמ' שבת) ראה ק. ס. שנה ג' ע' 134.

Aptowitzer, V. Parteipolitik der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudoepigraphischen Schrifttum. 348 ע' ראה

1172. Ganzfried, Solomon. Code of Jewish law (Kitzur schulchan aruch); a compilation of Jewish laws and customs, by Solomon Ganzfried; tr. by Hyman E. Goldin. New York, The Star Hebrew book co., 1928. [11], 154, 150, 121, 137 p. 15 : 22.
ראה גם ע' 334 מספר 1165.

במראי-המקומות מרמז מר גולדוין לא רק למקום פסוקי התנ"ך ומאמרי-חז"ל הנוכחים בפנים, כי-אם גם למקור הדיונים בשו"ע ונושאי-כליו. — חבל שלא דיוק המפרש יותר כבאורי המלים הקשות. כך, למשל, הוא מפרש בחלק רביעי ע' 62 בן מקועה: "ולד שמוציאים אחר פתיחת במן הכהמה", במקום: "ולד הנמצא בכהמה לאחר שהיטתה; חלק א' ע' 150 הוא מפרש את דברי המחבר והמקום שהתחיל התולע להתרקם: "מקבל צורה של יצירה", במקום: יצור; שם ע' 109 הוא מפרש את המלה קילוח במלים: שטף, זרימה (במקום זרם). אולם כל אלה דקדוקים קטנים הם, ומראי-המקומות מועילים בודאי מאד ומקלים את שמוש של הקצור. וגם הדפוס היפה זכור לטוב.

ראה מספר 1173. Holtzmann, O. Die Mischna.

Jacobson, B. S. Die "Hilchoth Teschubah". Die "Hilchoth Deoth". 1174. ראה מספר 1174.

Löw, I. Die Flora der Juden. 369 ע' ראה

1173. Mishnah. Die Mischna; Text, Übersetzung und ausführliche Erklärung; mit eingehenden geschichtlichen und sprachlichen Einleitungen und textkritischen Anhängen ... hrsg. von Georg Beer, Oscar Holtzmann, Samuel Krauss. Giessen, Töpelmann, 1928. 16 : 24.

Seder V. Qodaschim. Traktat 9. (Vom täglichen Gemeindeopfer) ... von Oskar Holtzmann. 1928. VI, 81 p.

את הסדרים הקודמים ראה ע' 74.

1174. Moses ben Maimon. Die „Hilchoth Teschubah“, Die „Hilchoth Deoth“ des Maimonides; ins Deutsche übertragen und mit kurzen Noten versehen von Bernhard S. Jacobson. (Frankfurt a. M., „Hermon“, 5687—1926). [3], 104 p. 15 : 22.

— Hermon-Bücherei, Reihe II, Bd. 3.

תרגום נאמן של הלכות חשובה והלכות דעות מ"ד החזקה להרמב"ם. המתרגם הוסיף הערות שונות, מהן לשם ציון מקור דעת הרמב"ם בדבריו ח"ל, ומהן השואות ורמזות בדבריו ח"ל. גם ההערות שאין לעצם הענין מועילות.

1175. فرج، مراد. كلمة في ميراث البنت عند الاسرائيليين. [مصر].

1928. 10 ص 20:14

פרג', מראד: על דבר ירושת הבנות בישראל (בפרט לפי תורת הקראים).

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

1176. משה בן מימון. ס' מלות הגיון ... תרגמו לעברית רבי משה ברבי שמואל אבן-תבון. מהדורה שניה מונחה ומתוקנת. ורשת, (טרקלין). תרפ"ח. [4] 31 ע' 16:22.

קלוזנר, י. האופי היהודי של תורת שפינוזה. ראה ע' 288 מספר 966.

1177. קלצקין, יעקב. אוצר המונחים הפילוסופיים.

הלך א—ב. ברקין, אשכול, תרפ"ח. 338; 329 ע' 16:23.

= אוצר המונחים הפילוסופיים ואנתולוגיה פילוסופית. כרך שני. חלק א: א—ה.

חלק ב: ט—מ. (בהשתתפות ד"ר מ. נ. צובל).—יש גם שער ברומית. הקוראים העברים, ואף המשכילים שבהם, יקראו בברכה ספר זה, שעל ידו תוקל בהרבה הקריאה בספרי העיון שלנו, ובפרט באותם מימי הביניים, והרבה מושגים, שהוראתם היתה ממושטשת בשביל הקורא שאינו מומחה, יתבררו. מצד התכנית הכוללת את הספרות הפילוסופית לכל תקופותיה צדקו דברי ההקדמה על מלון זה שהוא "הראשון בספרות העברית"; הגם שבעבודות חלקיות במקצוע זה אין ספרותנו עניה כלל. השאיפה לסדור הפרטינולוגיה המחשבתית הביאה לידי נסיונות שונים בכל הדורות: אם בצורת ההרצאה השטחית (מעין "מלות ההגיון" להרמב"ם או ספריו של רמב"ל, לשון למודים, "דרך תבונות" וכו') ואם בצורת סדור של אלפא-ביתא (למן פרוש"י "המלות הנרות" של חריוז ושל אבן-תבון ועד לזמננו, כמאמריהם של מלצר ושל אפרת וספרו של זה על הפרטינולוגיה במורה נבוכים עם הערותיו החשובות של ל. גינצברג) ואם בצורת מפתחות בסופם של ספרי פילוסופיה, שהוצאו הוצאה מדעית. ומובן, שחמ"ר לשוני רב אצור גם במלונות הכלליים, של בני הדור למשל, שמחברי המלון שלפנינו כבר מצאוהו מוכן לצרכם ובדין הוא שישתמשו בו. ואולם אין בכל זה משום הפחתת תועלתו של הספר הספציאלי, שהוא גם מאסף לכל מה שנעשה בתוך תחומי המקצוע וגם יכול, מתוך התייחסותו, לעסק בפרטים טכניים-לשוניים שאינם טענין המלון הכללי ואפילו השלם ביותר.

אמנם, דוקא מלון מסוג שכני זה מענין גם תכנית מיוחדת במחשבת תורה; וצריך להעיר, שמצד זה אין כוונתו של הספר ברורה לגמרי, לא לפי מה שנאמר בהקדמה ואף לא לפי גוף הספר. מלון מקצועי, שענינו-חוג של ספרות מסוימת, אפשר לו רק באחד משלש האפנים האלה: א) פרוש המלות ותרגומן (אז יש מקום להוסיף לכל ערך או לכל הוראה באותו ערך ציטטה אחת או שתיים מן המצוינות ביותר, וכל המסעיף הרי זה משוכח); ב) מפתח כללי לאותו חוג-ספרות, מעין ה-Indices של אסט לאפלטון או של בוגין לאריסטו (או השלמות במראי המקומות היא תנאי הכרחי); ג) מלון עניני למקצוע, (שאו

צריך שתהא נתנת בכל ערך התפתחותו והשתלשלות הוראותיו והשנויים הענייניים-המפורס-
נולוגיים אצל הסופרים החשובים ביותר; מעין מה שעשה Bisler במלוןו הפילוסופי
בגרמניה). בספר שלפנינו — לפחות לפי מבנהו הכמותי — נראה שהכונה היא לאחד משני
האפנים ב' וג' או גם להרכבתם; אבל לפי כל אחד מהם יש בו תרכה מן החסר והיתר.
ברכס של הערכים ושנן כמה וכמה ציטטות. לפעמים עמוד שלם ויותר — שאינן מוסיפות
אף גון כל שהוא על ההוראה שבראש הערך. (כך מותר בקונקורדנציה אבל שם השלמות
ההכרחית מכפרת). אבל חסרים גם הגונים הענייניים, כלומר השנויים והחליפות בעמדתו
השטחית של אותו ערך אצל פילוסופים רפרזנטטיביים.

הנה לדוגמא, ערך ידועה, שיש בו עשרות ציטטות וביניהן גם שבע מתוך מקור
חיים — לרש"י — ודוקא השקפותיו על ידיעת האלהים וחשיבותה לשאלת החסר והצורה (מ"ח
ח' כ"ה ג') אינן בעי חכמה, שהוא בעל כמה עמודים, אנו מחפשים להגם אף זכר לחכמה
בתור תאר האלהות שקביעת מקומה השטחית, ובפרט אצל הרמב"ם (מ"ז א' מ"ט; ג' י"ג, כ"ה,
כ"ו וכו'), חשובה. כי כן בעי חפץ אין כלום מדבריו של ר"י אכן צדיק (עולם קטן, ג')
ע"ד החפץ המיוחס לאלהות, לעמדת זה כמה ציטטות מתוך ה.כוזרי שאינן מוסיפות כלום
(רק בעי חפץ מוזכרת העלת החפצית אצל אבן-צדוק, שאין לה חשיבות שטחית כלל).
בעי הרגשה חסרה הערתו הפסיכולוגית-ההכרחית החשובה של הרמב"ם ע"ד, הקדם
החרגשה לשכל (מ"ז ג' י"ג). בעי ס' מה ישנן ציטטות אחדות מתוך האמונה הרמב"ם
(א' ו') לאבן דאוד, אבל דוקא לא המצוינות שבאותו פרק (כגון: "והכח המדמה הוא הכנה
בבעל חיים ותכליתו או מלזה מוב מה שנדמה זה הכח מצד שהוא מדמה אל הכח השכלי");
ישנם גם שני מראי מקומות מאת הרמב"ם אבל חסרות דעותיו המכריעות בה ערכו
של כח זה, אם לשלילה (מ"ז א' ע"ג, הקד' י') ואם לחיוב (מ"ז ג' מ"ז). אמנם בעי
ד' ו' מובאים פסוקים מא' ע"ג, אבל בעי מדמה אין שום רמזה לעין שם; וכג' מ"ו
מובאות ציטטות בערך המיוחד מ' מה — אעפ"י שפרק זה דן בפרוש ובעצם על הכח
המדמה; הר"ב וקרשקש אינם נזכרים כלל. ע' לב מובאר רק בתור גרעין תוד' וכו'
אבל חסרה ההוראה של החלפה (מ"ז א' ל"ט ובשאר מקומות). בעי אור (ב' עמודים
וחצי) אין אף זכר לאור הנברא, פרובלימה שהעסיקה את כל הפילוסופיה בימי הביניים.
בעי אדם אין דבר על האדם ובפרט על עמדתו בעולם (למשל מעריה: האדם בתור תכלית
העולם או הרמב"ם בשמונה פרקים ואח"כ במ"ז וכו' וכו'); מוזכר רק "אדם גדול" בתור
כנוי לעולם, (אנכ תרגומו של כנוי זה אינו Makrokosmos אלא, כמובן, Makranthropos).
בעי מרכבה אין רמז להוראת מעשה מרכבה. חסרים לגמרי ערכים כגון: ברא, יצר,
סלאך, אהבה (זו שיש לה חשיבות טרמינולוגית יתרה, אצל הרמב"ם — ביהוד
מ"ז ג' כ"ח — ובפרט אצל קרשקש — אור ד' ב' ו'). על הדוגמאות האלה אפשר
לחוסף הרבה; ואף הציטטות המובאות מקופעות רוב — עד שענינן או שאינו ברור
למעין או שהוא גם מטעה — והריש לחוש לשיבוש ושתמש בציטטות מכאן. (כך
בעי מדמה הנזכר, או למשל, בעי החלפה ציטטה מתוך מ"ז א' י"ז: "החומר והצורה
וההעדר" ובמ"ז יש "וההעדר המיוחד"; וההבדל אצל הרמב"ם גדול, ע"י העדר). —
ואם אפוא לא השתלשלות-המשמעות העניינית והערך הפרמינולוגי-השטחית הם
המכוננים — כל שפעת מראי מקומות למה?

קשי אחד ישנו במלון שלפנינו שהוא מיוסר בשבע הענין: בעקרו חריתו מלון
לתרגומים, ענינו אפוא יותר לשון התבונים או חריו וכו' מאשר לשון יח"ל, הרמב"ם וכו'.

ללא צורך, ובפרט באותיות שהן גם אותיות-שמוש: ההא' תופסת כמעט השליש של כרך א' והמ' כמעט שני שלישים של כרך ב'. ואף זה לא תמיד בקונסקווציה; יש פעמים שאמנם נרשמו ב' אחד כל הבינונים ורק הבינונים ורק הבינונים ושמות-הפעל הובדלו, לדוגמא בע' אמת, דמה, חות, חדש, חדש וחדש וכ"כ התחדש ויתחדש — בע' חדש, ואילו הבינונים מחדש ומחדש וכ"כ מתחדש בערכים מיוחדים.

מעלה טובה היא במלון, שהוא מונה בכמה ערכים גם את שמושיהם בחבורם עם תארים שונים. הערכים כגון הקש, חכמה, כח, מאמר, משפט נוספו עליהם רשימות ארוכות של שנויי משמעות בקשר עם תארים או שמות. השקפות-לוחות אלו רצויות ומועילות מאד. אלא שלא דיוקו המחקרים להביא תמיד מראי-מקומות לבטויים השונים — וכמה הנחות, כשאין ראיתן בצדן, יוצאות סתומות ולפעמים גם סתורות זו את זו. למשל: "בעלי העיון" (ע' בעל) — Forscher, Mutakallimun, ואילו "חכמי העיון" (ע' חכם ו"כ חכמת העיון" ע' חכמה) — Denker, Forscher, Philosophen. אם יש הבדל בין שני בטויים אלה, שהאחד כולל את בעלי הכלאם והשני לא — היכן מקורו? והרי חשוב לו למעיין לדעת אם מיוחסת דעה ידועה לכל או אחת. דומה לזה: "חכמי המחקר" — Naturforscher, Philosophen, Mutakallimun, "בעלי המחקר" — במקום: forscher רק; בחכמת המחקר שוב: spekulative Wissenschaft במקום זה; ואף "מחקר" בתור סימן לכלאם אין לו ראיה הותכת, הציטטה היחידה בע' מחקר כוללת במלת "חכמי המחקר" גם את המדברים וגם את "חוקרים פילוסופים הם כח אריסטופליס וכו'". בע' בקורת יבואו ליג תארים לכל מיני בקורת, חיוביים ושליליים, מבלי שום ראיה מתוך הספרות; אם כן הרי אפשר להוסיף כהנה וכהנה גם כאן וגם בכל ערך, שחרי אין התארים הללו מיוחדים מאיזה צד שהוא.

לשכח יש גם את הערכים שאינם פעלים או שמות אלא מלות או אותיות ורק משמעותן או שמושן שונה בספרות הפילוסופית-התרגומית. מעין אלה, אמר ב' /, כאן, מבלי, מהם. אף כאן יש להעיר, שהסדר אינו אחדותי; למשל כאן נמצאת באות כ' (אף שהיא מצויה בעקר בצורת ב' כאן) ואילו מבלי, מהם נמצאות באות מ'. כמה מלות מסוג זה חסרות, למשל: אחד במובן "איחוי" או "מה" בשביל "מא" הערכית. כמו תכלית אחד, "שעור אחד" במובן תכלית-מה או שעור-מה; שמוש שהוא מצוי הרבה. חשובים מאד הם גם הערכים המרובים במתימטיקה ובתכונה וכו' שהכנסו ותועלתם מרובה לקורא העברי.

ועתה עוד אי-אלה הערות לכמה באורי-מלות — כפי שעלו לי אנכי על-על בע' בקשה יש גם התרגום Prinzip ואין ראיה על שמוש זה; חסרה ההוראה העקרית: Postulat (ד' הבקשות, של קנט!); רק בע' מבוקש, ישנן ההוראות הסדויקות: Bin zu Problem... Postulat; והרי אין בין זה ובין בקשה שום הבדל. הע' זר יבואר "משונה, תמוה" וכו' ויתורגם: sonderbar, absurd etc. נדרשים בהוראתם מצוינים: בדות, בטל, גנות, כזב, מגונה וכו', כפי ש"ז ערכים ממין זה. אבל זה מופעה. זר" מרושע. ענינים שאינם מורגלים ולא נמצאו אלא במיעוט (חריזי, פ"י המלות הזרות); משמעתו היא דוקא הדבר המיוחד מאיזה צד. כן גם אכ"ר תבון: "שהתורה לא תביט לדבר חזר (מרג' ג' /, ליד; מונק: qui est exceptionnel), וכ"כ מרג' א' ל"ם; מרג' ב' מ"ז. ע"י גם ע' זרות. והרי זהו גם הפרוש של המלים "הזרות", שאינן בודאי אכסוריות ואסילו לא זרות במובננו היום, כל' נכריות. (ראה הקדמתו של אכ"ר תבון ל"י המלות הזרות; המינים השונים שהכניס כיניחן — מהן אף כאלה הנמצאות במשנה

וכי או שכנה מהן בנינים חדשים) — אלא מיוחדות; ותרגומן הנכון בגרמנית לא יהא
 Fremdwörter אלא technische Ausdrücke — מסופקת בעיני הראיה (מתוך מ"ת.
 יסודי התורה) להוראת "איש, פרטי בעי גוף, אפסיר שידבר שם על גוף, אשר גולמו מחובר"
 וכי, הגוף המרכיב מחמה וצורה שונה מהגלם, שהוא חמר בלי צורה, כמו שמבאר
 בפרושם באותו חלק, בחל' יסודי התורה (ב' ד') באפנים שונים. — אי אפשר להסכים שהפעלה
 (ע' הפעלה) תתורגם affectus, הציטטה מס' הגדרים מורה על ההפך; וכי כיצד
 תורה הצורה הדקדוקית האקטיוית על מצב פסיבי? (קצקין השתמש, כמדומה, במלה זו
 גם בתרגום שפינוזה ואחר כך ראיתיה גם אצל אחרים). המלה העברית לאפקס היא הפעלות,
 הערך שלאחר כך, ושלשמושה זה ישנן כמה וכמה ראיות; לא מובנת כאן ההוספה im
 Plural: Affekte, וכי מה הבדל בין היחיד והרבים? הפעלה יכולה להיות רק על
 על עשית הרשם — affectio, ולחנם מרח המחבר לחדש בשביל כך את המלה הפעלית. —
 זהות בתור Identität אין לה שום יסוד; פרושה יכול להיות רק, Haecceitas, Diesheit,
 ודוקא הואות, שבצורה רשומה ההוראה האחרונה, אפשר יותר לפרשה כמובן אירגשוות. —

ישנם כמה ערכים שיש בהם הרחבת ההוראה וכמה שיש בהם צמצום ההוראה
 שלא בצדק. למשל: "בא זה אחר סור זה" (ע' בא) אינו כולל כבר את ההתחדשות, לבלי
 תכלית (Unendliche Aufeinanderfolge). מתוך הראיות מביא ע"ג, ב' הקדמה כי
 יוצא רק שהבחי תכלית אפשר בזה אחר זה (להוציא מה שבוח אצל זה ע' מ"ג ב'
 הקד' ב') — אבל מובן שזה אחר זה אפשר גם בתכלית; פרושו אפוא הנהו פשוט
 Nacheinander, Aufeinanderfolge. — הקפה כשהיא לעצמה אין פרושה, השגה
 והכרה מקפת (Umfassende Erkenntnis) — אלא אם כן היא מחוברת עם מלה
 המביעה את ההשגה, כמו "הכמה" בציטטה מ.אמונה רמ"ה וכי, במ"ג ג' כ' יש, ואמנם
 התקפה במה שאין תכלית וכי — אבל זה מוסב על מה שלמעלה ע"ד הסדע שהוא
 מקיף במה שאין לו תכלית, ואין זאת אלא חזרה מקוצרת. (מוגק מתרגם embrasse
 ומוסיף בסוגריים, לנאור: la science divine). — אין שום יסוד להוראה השניה של מ"ש
 במובן "גרידא בלבד" (bloss, nur etc.). הציטטה מכוזרי ה' י"ד, ממופשם הקשויה אינו
 שונה לא במקור (מן תגיד קראתהם) ואף לא בחוראה משאר המקומות בכוזרי — א'
 סיה' ה' י"ב — שהובאו ראיה על ההוראה הראשונה, חרגלה, של המלה קסל
 מתרגם אף כאן: abstrakte Spekulationen. — אין נמוק להוראה ב' של מספר בתור
 האר (Attribut, Qualifikation); הציטטה היחידה היא מ.עולם קמ"ג ג' — ששמים אותו
 מספר ומסופר — בצירוף פרושו של קופס; ואולם זה (G. d. Attributenlehre, S. 267)
 (Anm. 44) מנמק דוקא את השקפתו כך, שבכניסים כבורא: u. Theilung von Subject
 Prädicat; לפי זה הקריאה הנכונה הוא מספר. — הוא הדין בעי מ' עין (הוראה ב') בתור
 "נגוד למפשם, הדבר המוחש" וכי (Konkret, augenfällig etc.). בכל המקומות
 ב.אמונה רמ"ה א' ב', שמהם הסיוע העקרי, מעוין נדרף עם "רמוז" ונגודו הוא, בלתי נודע
 המהות, הדבר בסתם, חסרת איכות, מפשם (חסר) הצורה; פרושו של מעוין אפוא:
 מיוחד, מכוון, ולא יותר, ויל מתרגם: Absicht u. Zweck, entschieden ausgesprochen,
 (מעוין ורמוז), unentschieden (בלתי מעוין).

לעמ' זה יש צמצום ההוראה בדוגמאות אלו: ע' ון, הכח הון בתור
 Ernährungsvermögen. זהו אמנם תרגום מלולי נכון. אבל לפי ההוראה הסרמינולוגית
 הרי הון בתור חלק הנפש — והוא נקרא צומח' (ח' פרקים א') — זה המרכיב מכמה

כחות, שהחשוב שבהם הוא כח המוליד (עי' כחור'י ח' ו' והער'ת קס" ע' 2382), תרגומו נכון יותר: vegetative Seele, Vermögen. — הנהגה מבארת כחוקים... של קבוצ בני אדם בעלי תרבות (Gesittung, Zucht, staatliche etc. Ordnung) כעין הנהגת הבית, המדינה וכו'. אבל צמצום זה על בני האדם ונמוסותם בלבד אינו צודק, הרי יש גם הנהגה אל הית בעולם וגם הנהגה מצד הגלגלים, שהמקורן בפילוסופיה אינו קטן כלל. (עי' למשל, מר' ג' י"ה, כי' וגם מר' ב' ד' ה'). כשתודע אמת הנהגה על מה זה תפול — וכן בהרבה מקומות. — האמנה אינה רק, כמו אמנה: Glaube, Ueberzeugung etc.; דוקא הציטטה המובאה מר' א' נ' מבליטה את ההבדל: „האמונה (במקור: אלאעתקאר) היא האמנה (במק: אלתצדיק) כמה שיצויר" וכו'; מונק: la croyance. — או גם לעשות דבר glaubwürdig. אמנם נמצאת האמנה גם בטובנה הששום של אמנה, כן בראש ס' נ' שלפנינו (שלא הובא במלון) ובכמה מקומות. (אגב, מלה זו בודאי נגזרה כשם-הפעל מההפעיל האמן ואין צורך לחשב — כגויגצברג בציוניו לספרו של אפרת ע' 131 — כי האמנה היא scribal error של „אמנה" שבלשון התנאים). — מנין כי מתיר פרושו „האומר דבר מה על דרך מוחלס"? שתי ראיות טובות לדבר; מר' א' נ'ג: „בלתי מתירים מלת הרכבה, כאן מתרגם אמנם מונק: parler expressément אבל מעיר הוא למטה כי התרגום המדויק הוא lacher — כל' לפלט דבר. החסך מאמירה „מוחלסת"; מענינת הראיה השנית, מר' ב' מ"ה: „וכן דגאל המצאהו מתיר במאמר" וכו', כאן מעיר מונק (2, II, 340, Guide II) כי ההוראה המדויקת היא אמנם solvere, dimittere sermonem (ובכן כמו ברונמא א') אבל לפי המוכן צריך היה אכן תבון לתרגם את המקור „ולק אלק"י ב„אומר במוחלס" במקום התרגום המלולי „מתיר המאמר". אבל כיון שהמלון שלפנינו עברו — מנין לו כי הבין גם הכותב העברי „מתיר" כמובן החלל ולא כמובן „הפליט את המאמר"? — יש ערך מתוך (עומד בתוך וכו') על סמך ציטטה אחת. זמן ועת מתוך ביניהם. והרי אפשר לקרוא מלה זו מתוך או אפילו מתוך (שיש לו ערך כיווד). — ע' גרם — „מבה, ביחוד: בלתי ישרה" — אין שום ראיה מתוך הספרות.

יש ע' מנכרים — כת המג'בריה; הרי זאת טרנסקריפציה פשוטה ולמה לא לנקד את המלה כבטויה בלשונה? ושוב אם הזכרה כת זו או ה„אזרים" לכת החוסים בצ'כיה — למה אין ערכים אשעריה, מעתזלת וכיו"ב? באמת צריך היה מלון זה להכניס כמה שמות של אנשים (מעין בן דקלים או אבוהמיר שהמפרשים נוהגים להזכיר) וגם ספרים המוכרים ברגיל רק בשם המקצר (ס' השמע, ס' הכוונות וכו').

כאמור, אי-אפשר לו למסקף אלא להסתפק בעלעול בלבד ולהוציא אי-אלה דברים. המתגלים במקרה, הברוקה העקירה מושלת על המחבר, כי תקונן של שגיאות בהוראת-המלים יש לו אצלנו עוד חשיבות מיוחדת. המחבר ידבר בחקדמתו על תפקיד כפול שלמלון, השני הוא לעתיד, „להרחיב את גבולי הלשון העברית" וכו'. כאן, בהרחבה זו, התקלה שאפשר לה לצאת משעוה, גדולה הרבה יותר מזו של באור בלתי נכון למעין בספר מחקר. מחבר המלון הוא בן שם וסמך בעולמנו — ויש להשש שכמה מהסרמינים המושעים „יתקבלו" בלי חקירה יתרה. וכפרש במצבנו כיום „ש„מחזור" המלים אצלנו מחיר עד מאד — וחדרך מהמלון הפילוסופי עד לבית הספר ולעתון קצרה הרבה יותר משבשאר האומות. כבר אנו

נתקלים בכל יום בעתונים במלה זרות, בהוראת אידנשויות, בכל מיני צורות: זהה, זהר וכ' והמלה מופיעת מעקרה.

באותה הקדמה המחבר גם מוסר מודעה, שאין הוא, מן הכלשנים והמדענים, מון עקצני זה אין לה, כמרומה, מקום דוקא בספר כזה, שבאמת חרי הוא מענינם של הכלשנים ואנשי המדע. אי-אפשר גם שלא להעיר על עוד דבר אחד, היצוני, המלון נדפס בהדור נפרד, בהדור מיותר, ויש ופי שאינו נאה, כשאינו הולם את ענינו, המיהני, אם יש בעולם מלון נדפס בפזור שכזה ותתוך-החב בכריכתו—ומה גם מלון ספציאלי, פילוסופי, עברי, ונפקא מינה: למחיר, ספר זה, שתעודתו להיות ספר שמושי, מסופקני, אם חזוקים לו — שסוף סוף אינם בחזקת עשירות — ויכלו לקנותו.

ואולם עם כל האמור למעלה חיבים אנו להחזיק טובה מרבה למחברים על העבודה החשובה שהשקעה בספר זה ושיש בה לא רק משום שקידה בלבד אלא גם הרבה מוכי-טעם בהבחנה, עבודה ממין זה אינה חוזרת ונעשית לעתים תכופות ע"י אחרים—ובפרט אצלנו ובדורנו קצר-הרוח. ולפיכך זוהי הבקשה-החזקה שתאמר בסיום: שיוכח הספר לצאת בקרוב שנית, כשתכנינו ברורה יותר והוא מתקן, מרכז — ובכך אחד.

1178. **Breuer, Isaac.** Elischa. Frankfurt a. M., Kauffmann,

1928. 114, [1] p. 16: 24.

ספר זה הוא בעקר ספר-זכרון לאביה-המחבר, ביראת-כבוד מתאר הבן את אישיותו של אביו, ואגב-תאור מתבלטות דעותיו של המחבר על יחסי אבות ובנים לפי מוסר-היהדות.

1179. **Brown, Brian, ed.** The wisdom of the Hebrews; their

philosophy and religious teachings, their sayings and proverbs, as taken from the Talmud, the lives of the rabbis, and the writings of Josephus, Spinoza, and the most learned of the Hebrews of the past, introduction by Maurice H. Farbridge ... edited with a preface, by Brian Brown. New York, Brentano, [c1925]. xxii, [1], 280, [1] p. front., ports. 14: 21.

בע' 281 ביבליוגרפיה.

*1180. **Delbas, Victor.** Le Spinozisme. Cours professé à la

Sorbonne 1912—13. 2e edit. Paris, Vrin, 1927. 216 p.

1181. **Freudenthal, Jakob.** Spinoza, Leben und Lehre. Erster

Teil: Das Leben Spinozas. 2. Aufl. hrsg. von Carl Gebhardt. Zweiter Teil: Die Lehre Spinozas, auf Grund des Nachlasses von J. Freudenthal bearb. von Carl Gebhardt. Heidelberg, Winter, 1927. xvi, 350; v, 270 p. 18: 23.

= Bibliotheca Spinozana curis Societatis Spinozanae, T. 5.

*1182. **Friedländer, Michael.** Die jüdische Religion. 2. Aufl.

Frankfurt a/M., Kauffmann, 1927.

Gebhardt, K. Spinoza, Leben und Lehre. 1181

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה ע' 345 מספר 1184.

1183. Hevesi, Simon. Dalalat Alhairin. Majmuni útmutatójának ismertetése. Budapest, 1928. p. 161—340. 15 : 23.

= Magyar-zsidó szemle, negyvenötödik évfolyam, 1928. Május-augusztus, szám 5—8.

מחקר בדבר .סורה נבוכים.

1184. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2. völlig neu bearb. Aufl. in Verbindung mit Alfred Bertholet, Hermann Faber und Horst Stephan hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1928. 20 : 28.

Lief. 37—44. Bd. II. col. 1313—2068: Gossnersche Missionsgesellschaft—Hystaspes.

את הקודם ראה ע' 213. עם חבורות אלה מסתיים כרך ב'.

אלה הם הערכים הנוגעים בענינים יהודיים (חוץ משמות תנכיים).

Gottesdienst im AT, synagogaler—; Gottesfurcht; Gottesglaube in Israel, im nachbiblischen Judentum; Gotteskindschaft im AT; Graetz, Heinrich; Guttman, Julius; Haeretiker d. Urchristentums, Judentum; Haggada; Haime im AT; Halacha; Halleluja; Hammurapi; Handel im AT und Judentum; Hannas; Hebräer; Hillel; Himmelfahrt und Martyrium des Jesaias; Himmelfahrt Mosis; Hinnomtal; Hiobtestament; Hirten- und Beduinenleben in Israel; Hölle im A. T. und N. T.; Hoffman, David; Hoffnung im A. T.; Hoherpriester; Hypostasen im A. T.

1185. Tak, W., G., van der. Bento de Spinoza; zijn leven en gedachten over de wereld, den mensch en den staat... 's-Gravenhage, Nijhoff, 1928. xii, 239 p., pl., port. 11 : 18.

ע' [234]—239 ביבליוגרפיה.

ה. קבלה וחסידות.

אשכנז, י. עץ החיים מהאר"י. ראה ע' 298 מספר 1008.

בן יחזקאל, מ. ספר הסעשיות. ספר ג'. ראה ע' 292.

בקר, י. ר' נחמן מברצלוב. ראה ע' 293.

1186. גוטמן, מ[תתיה] י[חזקאל]. סגבורי החסידות; חלק

ראשון, חוברת ב'. ורשה, ישרון, תרפ"ז. 98 ע' 24:16.

(א) רבי אהרן מקרלין. (ב) רבי אפרים מסדילקוב.

ויטל, חיים. עץ החיים. ראה ע' 298.

1187. [ליבוובין] ליבאוויטש, נחמיה שמואל. מ' ששועים, כולל

סכת החרד וההתול בספרות התלמוד הזהר, ובספרי בעלי האמונות הקדמונים והאחרונים מסודרים לפי סדר הכתובים ופרשיותיהם, גם מכאן עד דור דור וליצניו, הלצות, ודברי בקרת שונים, עם הערות. ניו-יארק, בלדן פובלישינג קא., תרפ"ח. 136, 46 ע' 22:16.

עם שער אנגלי מיוחד.

1188. ספורי בעל שם טוב ... וואונדערליכע מעשיות פון די תלמידיו
בעל שם-טוב ... ווארשא, ריינערמאן, חש"ד, [38]—[51], 48 ע' 15: 22.
1189. פרענקעל, לוי יצחק. הרח"ק רבי אורי מסערעליסק; ביאגראפיע...
חלק א-ב. פשעמישל, פרוינד, 1927. 32; 24 ע' 13: 18.
על השער של החלק השני כתוב אחרי שם הספר. און ויין זוה"י.
1190. שטרנהרץ, נתן בן נפתלי חירץ. חיי מוהר"ן חלק שני ונקרא
בשם שבחי מוהר"ן הוא רבינו הקדוש ... מוה"ר נחמן [בן שמחה מברסלב] ... בזה הספר
יוסופ מעט מחיו ... ויוסופ מעט מאשר עבר עליו ... ומעט משיחותיו ... הדפסנוהו
מחדש בהוספות רבות — מכ"י. ורשה, ברסלב, תרפ"ח. 90 ע' 16: 23.
1191. Preis, Karl. Die Medizin in der Kabbala. Frankfurt
a. M., Kauffmann, 1928. 20 p. 15: 23.
= Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des
Judentums, Nr. 35.
1192. Scholem, Gerhard. Über die Theologie des Sabbati-
anismus im Lichte Abraham Cardozos. 1928. p. 123—139. 15: 23.
הוצאה מיוחדת מן Der Jude: Sonderheft zu Martin Bubers fünfzigstem
Geburtstag.
- ט. תפלה ועבודה, דרשות.
- וינטרויב. י. ד. מימי חירדן. ראה ע' 298.
- יוסף חיים בן אליהו מ בגדד. לשון חכמים. ח"א. ראה ע' 299.
- מ' מאיר בת עין והוא לקוטי הלכות ואמרות מהורות של התנא ...
ר' מאיר בעל הנם. ראה ע' 301.
- המגיד: מאסף דרשות. ראה ע' 312.
1193. מרגליות, ראובן. ילקוט מרגליות: חומר דרושי לשכתות
השנה מועדים וחזמרניות שונות ... לחיזוק התורה ... ובנין הארץ ... השקפות על
מדות היהדות, תעודתה ותקומתה. חמו"ד [בילגוריא, תרפ"ח?] 47, [1] ע' 17: 25.
1194. מדובסקי, שלמה. דרוש עשרת הדברות; דרוש פילוסופי
לבאר איך שכל דבור ודבר בא לעקור מלב עם הנבחר דתות ודעות קדומות ששררו
וששוררים גם עתה. ניו יארק, פרדס, תרפ"ח. 31 ע' 12: 19.
1195. פרישמן, דוד. אגרון עברי פולני: כולל מכתבים שונים ...
ונלוח לוח ... דרשות מודרניות לבר מצות, מואסטים למשחה, נשואין, לחתונת
כסף, לבעלי יובל ... ועוד. ווארשא, גילמאווסקי, תרפ"ו. 72, [8], 66 ע' 13: 19.

1196. מאליו, חיים, דרשות, רעדעס און דעקטשורס. ניו יארק, ב'י
שם דפוס, 1925. 231 ע', תמונת המחבר. 14 : 20.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אורמיראן, ח. מגלות, בכל עד סוף תקופת החשמונאים. ראה ע' 381.
אלנדר, א. חוכרת כוללת תולדות מארי סאלם אלשכזי ... ב. תולדות
הרב שלום שרעבי ... ג. ספר אוצר ספרי תימן. ראה ע' 290.

1197. [ברון] בארון, שלום. הרב צ. פ. חיות בתור חוקר
ומורה. חסיד, [ניו-יורק, תרפ"ח]. 8 ע' 16 : 24.

מאמר זה הנהו הרחבת נאומי באזכרה שנערכה לכבוד הרב ז"ל על-ידי ההנהלה
הציונית ובית-המדרש לחכמת-ישראל בניו-יורק.

1198. גלף, דוד. בית שלום; שבחי תולדות וקורות ... של ...
אדמיר מרן שלמה שפירא ... אכד"ק מונקאטש ... סיפורים ... שיחות ...
ומעשיות ... ובסופו מאמר אחד בשם צבי תפארת קצת מתולדות ומפקודות בנו ...
אדמיר מרן צבי הירש שפירא ... כההסח"ס, דרכי תשובה" ... [נאסף ונקבץ ע"י
ר' דוד געלבן]. אורשווא, דפוס גלאנץ, תרפ"ח. 4, 72, 4 דף. 15 : 23.
גריבסקי, פ. שלש כתובות הכאות כאחת. ראה ע' 296.

קלינסון, מ. דמויות וקומות; רשימות לתולדות והתפתחות הספרות
העברית החדשה. ראה ע' 374.

1199. דער אידישער ארבעטער; כרעסטאמאטיע צו דער געשיכטע
פון דער אידישער ארבעטער, רעוואלוציאנערער און סאציאליסטישער באוועגונג
אין רוסלאנד. צונויפגעשטעלט דורך א. קירזשניץ אונטער דער רעדאקציע און
סיט איינלויטונגען פון מ. ראפעס. באנד 2, העפט 1; באנד 3. 15 : 23.

באנד 2, העפט 1: די יארן 1904—1907. מאסקווע, צענטראלער פארלאג פאר די פעל-
קער פון פ.ס.ס.ר., 1925. 436 ע'.

באנד 3: די יארן 1908—1916; צווישן צוויי רעוואלוציעס. מאסקווע, שול און בוך,
1927. 361. [9] ע' — כרך ג' ע' 358—361 ביבליוגרפיה. כרך ב' ע' 377—404 הפרקציות
הסוציאליסטיות בציונות. את החלקים א—ג ראה פ.ס.ס. שנה ג' ע' 67 מספר 441.

1200. באנימאויטש, ישראל. סעמארן פון ישראל באנימאויטש; זאמל-
בוך פון זכרונות, ארטיקלען און מאטעריאלן, ארויסגעגעבן צום 40-יעריקן יובל
פון ישראל באנימאויטשעס פינאנסיאלער און געזעלשאפטלעכער טעטיקייט. אונטער
דער רעדאקציע און סיט א. הקדמה פון חיים לעווין. ווילנע, דרוק לעווין, 1928.
X, [2], 367 ע', תמונת המחבר. 15 : 21.

בעי 273—363 מסופר ע"ד חגיגת יובלו של המחבר בצירוף אדריסאות ומאמרים בעתונות על היובל זה.

1201. קאצאוויטש, ישראל איסר. דאס אייבונגע פאלק; יום טוב שמיטונגען און געדאנקען וועגן אידען און אידענטום. ניו יארק, (פינסקי-סול פרס), 1925. 314, [6] ע', תמונת המחבר. 15 : 23.

ק. אחד החברים הראשונים בציונות הרוסית, המפורסם ע"י האבטוביוגרפיה שלו בשם: „ששים שני חיי“, כתב את הספר הזה כדי לעזור בלב נכדיו האמריקאים חבה ליהדות ולחוק את ידיעתם אותה; ואמנם מסוגל לכך הספר הזה במדה מרבה. הוא מחבר מן מאמרים על החגים והימים הנוראים, אך נוסף לזה הוא מכיל ענינים מרבים מן דת ישראל, תולדותיהם, ספרותם. מספר גם על הנצרות, האסלאם, ההלניסמוס וכו'; הרי הוא כעין אנציקלופדיה יהודית בצורת מסות, כתובה בסגנון בחיר ובהתלהבות גדולה. קירושניץ, יא. דער אידישער ארכעטער. ראה 347 ע' מספר 1199.

1202. שעכטמאן, י[וסף]. ווער איז פארנאמווארטליך פאר די פאגראמען אין אוקריינע; לויט נייע נרמ פארעפענטליכטע מאטעריאלן און דאקומענטן. פאריז, Imprimerie scientifique et commerciale, 1927. 155, [1] ע' 12 : 18. הספר נכתב בקשר עם משפט שורצבורד.

1203. [Ahad Haam] Achad Haam; Gedenkreden gehalten von Nahum Sokolow und Martin Buber in der Eröffnungssitzung des XV. Zionistenkongresses in Basel, am 30. August 1927. London, Zentralbureau der zionistischen Organisation, 1928. 14 p. 15 : 23.

1204. Anchel, Robert. Notes sur les frais du culte juif en France de 1815 à 1831. Paris, Imprimerie Hemmerlé, 1928. 63, [1] p. 16 : 24. „Thèse complémentaire“. Université de Paris.

1205. Aptowitz, V[ictor]. Parteipolitik der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudoepigraphischen Schrifttum. (Wien), Kohut-Foundation, 1927. XXX, 326 p. 17 : 25.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut Memorial Foundation, Bd 5.

פרופ' אביגדור אפטוביץ, אחד מסובי חוקרי התלמוד והסדרש בימינו, הנה רעיון אמתי ונאה: החשמונאים היו במשך זמן מרבה כהנים גדולים וגשאים או מלכים כאחד. החסידים שבישראל לא היו יכולים להשלים עם העובדה, שאדם, שבלה הרבה מומנו על שדה הקטל ושפך דם לרוב, יבוא אל המקדש ויכנס לקדשי הקדשים ויכפר על עוונות עמו. והילכך היתה בעם התנגדות מרובה למלכים מבית-החשמונאי (עמ' 109—110, ועוד בכמה מקומות). נוסף על זה, רצו החשמונאים בימי-הצלתם להשכיח את מלכות בית דוד, שהרעיון המשיחי היה קשור בו, בבית זה, ורצו הם עצמם להיות משיחים לישראל או לנטע באומה את הצפייה למשיח מבית לוי במקום בית יחודה. — ואף דבר זה צריך היה להרגיו את החסידים שבישראל, שהיו נאמנים לבית דוד (עמ' 49 ואילך). — שני הרעיונות הללו הם נכונים, אבל לא חדשים: פרופ' א. עצמו מוכיר דרך אנב (עמ' 299), שרעיונות אלה כבר הם

מצויים בהיסטוריה ישראלית של קלונר, II, 117, 119. (ואפשר היה להוסיף גם ע"י 174, ועוד). ואילו היה פרוץ א. בא לחזק רעיונות אלה על-ידי הוכחות מן הספרות התלמודית הקדומה, שאמנם היה נגוד בין החשמונאים והחסידים שביניהם, והיה מסתפק במקומם מן המשינות והברייתות והדרשים הקדומים, שהנגוד לחשמונאים ברור בהם ביותר, היה מעשיר את הסחקר המדעי בנקודה מדעית חשובה.

ואולם הוא לא הסתפק במועט — ותפסת מרובה — לא תפסת. ככל מקום מן הספרות התלמודית והמדרשית, אף החרשה שבהרשות, שמצא — או נרסה לו שמצא — רמז קל שבקלים לנגוד לבית חשמונאי או לבית דוד, או רמז קל שבקלים להגנה על בית אהרן או בית דוד, — מיד שקע אותו בכנינו על הפוליטיקה המפלגתית של ימי החשמונאים — ויצא, אמנם, בנין גדול, אבל, לצערנו, בנוי על חול. אין מלה אחת של שבת כלפי דוד, שאין פרוץ א. רואה בה פוליטיקה אנטי-חשמונאית, ואין מלה אחת של גנאי כלפי דוד או אחד מביתו, שאין פרוץ א. רואה בה פוליטיקה חשמונאית; והפוכים הדברים כשהם נוגעים לאהרן וכניה. ולא רק בכל הנוגע לדוד ואהרן כך, אלא אף בכל הנוגע ליהודה, שדוד בא ממנו (ע"י 18—48, 66—78, 145—171, ועוד), וללוי, שאהרן (הנוע של בית חשמונאי) יצא ממנו (ע"י 137—142, 145—171, ועוד). כל ענין יהודה וחמר באגדות אינו אלא המצאה חשמונאית כדי לגנות את בית דוד (ע"י 66—81). ופרוץ א. אינו חושש להניע לידי מסקנה מתמיתה זו, שהוא מנעים אותה על ידי אותיות ספורות בפרס; במעט כל מה שנוסף ביהדות ובנצרות מעיקרי-התורות של הרעיון המשיחי. על הרעיון היסודי המקראי-הטהור בדבר משיח אינו אלא תוצאה מן הפוליטיקה המפלגתית של החשמונאים ומתנגדיהם (ע"י 82—123). משיח בן יוסף הוא תוצאה מן ההתנגדות לחשמונאים (ע"י 105—113); התחדשות התורה לימות המשיח ותחית המתים קשורות הן במלחמתם של החשמונאים ואויביהם הסדיניים (ע"י 116—123). ואפילו ברכת-בהנים קשורה מצד ידוע במלחמה זו (ע"י 174—183). האגדות והדרשות על לוי, יהודה, משה, אהרן, חור, בצלאל, כלב, פינחס, יוכבד, מרים, רואנ, אחיתופל, ועוד, ועוד, כולן יש להן יסוד מדיני בתקופת-החשמונאים.

הקורא רואה, שלפנינו כאן אחד מסיני הספרים, שנכתב על ידי בקי גדול במקצוע ידוע, שמפני שהוא שקוע כל ימיו במקצוע זה בלבד, הוא חווה בו חזות הכל. אבל זוהי דרך מסכנת מאד. על פי דרך זו אפשר להוכיח (ואמנם, כבר נמצאו מוכיחים באופן ידוע) שהיו בישראל כוסן מן חסנים שתי מפלגות שונות של מצודים בוכותו של אדם הראשון ושל מתנגדים לו, שהרי, מצד אחד, יש על אדם הראשון דברים מלאים תהלות ותשבחות מפליאות (שופריה דאדם הראשון, הקביה נעשה שושבין לאדם הראשון, כל ארץ, שגור עליה אדם הראשון, נתישבה, ועוד, ועוד), ומצד שני, יש עליו כל מיני דברי גנאי שבעולם (היה מין, כופר בעיקרי, משוך בערלתו, הוליד רוחין ושריין, ועוד, ועוד). כלום אפשר על יסוד רעוע זה של דברי אגדה לכנות בנין שלם של שיטות ומפלגות מדיניות? — ועכשיו — מן הכלל אל הפרטים.

א. גיינר שיער, שהאגדה על מינים וימרים יש לה יחס אל בני ימבריי, שנלחם בהם וינתן חשמונאי (חשמיא, מ, ליו—ליו), פרוץ א. מראה בצדק, שהנוסח העברי האמתי הוא יוחנן וסמרא, ויחנני ויניס הם קצור מן יוחנן — ינאי, עד כאן מדע. מכאן ואילך מתחלת ההשערה התלויה בשערה: מינים וימברים או יוחנן וסמרא הוא יוחנן הורקנוס, שקראו לו הפרושים אחר הפרוד בשם יוחנן סמרא, וכדי להסתיר את

השם המסכן (הפרושים) שלא חששו מלומר ליוחנן חורקנוס, שאמו נשכית במדוריעים, ומלחלתם במלכסנדר ינאי שש שנים רצופות חששו לשם מסכן (!) קראו לשני מכשמים מצריים בשם "יוחנן ומסרתי" וכשבא אלכסנדר ינאי והוסיף לדרג את הפרושים הוסב השם "יוחנן מסרתי" גם עליו, ולחבלות זו עשו מן "יוחנני" — "יוחנני" מפני ש"יוחנני מסרתי" והאלכסנדר" הם באחר בגימטריה 365 (פתיחה, עמ' XII — XIII), כלום חוקר רצין בפרוס' א' מסתין באמת בפסול זה? —

אם מדרש תהלים, קמ"א ב' מספר, שהקביה צות את משה לבחר בכהן גדול, ומשה חזר על השבטים ראובן, שמעון, דן, יוסף ויהודה, ובכל אחד מהם מצא פניהם, ואך בשהגיע לשבט לוי הסכים הקביה על ידו — מדרש, ששיבו האגדות הרגיל ברור ומבורר הוא — הרי בשביל פרוס' א' אין פסג בדבריה ששיותה זו בין ה' ובין משה אינה מיוסד אנדוה' מהורה אלא — שירה מדינית של החשמונאים (עמ' 19—20), ועל יסודות קלושים מעין זה הוא מחלים בודאות, שמעבר מאוחר (של "צואות ייב שבטים") השמים את המקום הסלא נדושים על בני שבט-יהודה (עמ' 22).

ואם יש בבמה וכמה מדרשים דברים קשים על דוד כחור בא ממאמ, או כחור גורם להריגתו של אוריה הַחֲתִי, או כחור חומא במעשה עם ב'ת-ש-ב-ע, או כחור בעלה של אביגיל לאחר שהתעלל דוד להרג את גב' בעלה הראשון (ובכן לא לפלא הוא כלל, שחשדו בו בעלי האגדה, שחשק באביגיל, שבאה אליו קודם שמת גב' — הרי בל זה יכול להולד רק (!) במוחו של פוליטיקאי חשמונאי (עמ' 24), ואם התלמוד מצייר את דוד כחור בעל "ידים מלוכלכות" ברם שפיר ושליה" הרי זה "מיוסד" אנטי-חשמונאי נגד הוצאת לעז על דוד ביחסו אל אביגיל! (שם סוף העמוד). — שבספר חשמונאים א' דוקא — זה הספר הכתוב ברות המדינית של בית-חשמונאי αὐτὸ ἐξοχῶν — מזכיר סתתיהו חשמונאי בצואתו קודם פטירתו לשבח גדול את כלב מיהודה ואת דוד, שמעל ידי חסידותו קבל כסא מושלים לעדי עדי (חשמיא, ב' ג'—ג'ז') — זה אינו בא בחשבון של פרוס' א', שהרי אינו נכנס לתוך המסגרת של המגמה שבספרו, ומוכן מאליו, שאם נקשו למנות את שלמה בין מי שאין להם חלק לעולם הבא, הרי אף כאן יש "זכר לרין של חובת" שדנו המצדדים בוכותה של המפלגה החשמונאית את שלמה" (עמ' 25), ואם בעל-האגדה מגנה את יהושע בן נון על שנשאר נאמן לשבועתו לגבעונים, הרי יכול לעשות כך רק (!) מור ליטיקאי בחום של ההתנגחות (עמ' 80), ושוב: מה שסתתיהו חשמונאי מזכיר לשבח את יהושע זה קודם פטירתו (חשמיא, ב' ג'ז') — אף זה אינו בא בחשבון כלל.

ופרק שלם (פרק ד', עמ' 81—48) הקדש בספר שלפנינו להתנפלויות עד כשרותו של דוד' כחור סלך, הדבר מניע לידי כך, שפרוס' א' מחלים בודאות נמורה, שהצדוקים וממו את הרעיון לעורר את המנהגיה, שתוציא פסק דין, שדוד היה ממוצא בלתי-בשרי (עמ' 81), הפרושים לא ידעו מה לעשות נגד מוסה זו, ובמעט הוציא הסנהדרין פסק דין, שדוד וכל ביתו הם ממוצא בלתי-בשרי, עד שמצאו הפרושים נגד רואג האדומי (הצדוקי) את יתרא תישראלי (הפרושי, עמ' 81—82), ואף על פי כן, מאשר הדברי, שהחבנית של הצדוקים נתשממה בפעם אחת ועלה בידם להעביר במנהגיה את הצעתם, שדוד הוא ממוצא בלתי-בשרי, ולהחליט זו היה יפוא כח כסך ומן ידוע, עד שנתכמלת על ידי רוב פרושי (עמ' 38, ועיין גם עמ' 89), ובכשרון דרמתי נאה, שקשה להאמין, שהוא נמצא בחוקר תלמודי כתי, נותן פרוס' א' שיתות וכוחות ארכות בפיהם של שארל, רואג, ואבנר (עמ' 82), או של חשמונאים ואנטי-חשמונאים (עמ' 60—63).

או דונם אחרת: ר' יוחנן מקשה: היתכן ששאל המדך לא הכיר את דוד כשובו מהכות את הפלשתיים לאחר שקדם-לכן כבר היה דוד מנגן לפניו ונעשה נושא כליו? (הרי ר' יוחנן עדיין לא ידע את השיטה של חלוקת המקורות בכתבי הקדש...): ור' יוחנן משיב על זה בדברי אגדה שונים, ועל זה מקשה פרופ' א. מצדו: האמנם יכול היה ר' יוחנן לחשב שדברי אגדה אלה הם פשוטו של מקרא? — כאילו אין לחקשות קושיה כזו על חמשים ממאה מדרשי אגדה מפי זה שבמפרותנו העתיקה! — והרי אף פרושו של פרופ' א. שבדבריו של ר' יוחנן על דוד לפניו רמו על הורקנוס המלך (עמ' 41—42), אינו אלא דרשה ממש, והדרשה מוספת וחולבת: דואג ואחיתופל ואף שמעי בן גרא, מתרו של דוד, הם הצדוקים ממפלגת החשמונאים ושמואל ואכנז הם הפרושים המצדדים בזכותו של בית דוד (עמ' 43).

בתהלות שלמה, ר"י מ"י, בא הכינוי היווני: ὁ βασιλεὺς τῆς ἰσραήλ, ופרופ' א. מנסח את המקור העברי כאן, במקום "לגרש בכיתים" — "לגרש מכלית" תמים, והיי הוא שם-ה' ובית ה' כאן הוא הסנהדריה (עמ' 45), ואולם הרי אין שום הוכחה שבזמנן של תהלות שלמה היו כותבים את שם ה' על ידי וייד אחת והיו מקצרים מלה מעין "מכית" על ידי "מכ", ואין גם הוכחה כל שהיא שהסנהדריה נקראה "בית ה'" על שישבה בלשכת הגזית, וכמו כן יותר קרוב להתלות, שהצדוקים נקראו "עברי בני אדם" בתהלות שלמה (ר"י ו-ח') לא על שהיו עבדים להחשמונאים (עמ' 55), אלא כך נקראו הם או הורקנוס ואריסטובולוס עצמם על שהשתעבדו לרומיים מימי פומפיוס ואילך או על שבקשו את עזרתם של הרתת מלך ערב ושל פומפיוס הרומי.

בתפלה שמונה עשרה מתיחסת ברכת "על הצדוקים ועל התמידים" לדעתו של פרופ' א. להפרושים: "הצדוקים" הם הפרושים המתונים וה"תמידים" הם הפרושים הקיצונים; וברכת "על גרי הצדק" מכונה היא נגד יוחנן הורקנוס, שניר את האדוםים בחוק-יד (עמ' 47); ואף ברכת ההפסדה: "שמחנו ה' אלהינו באלוהינו חנניא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך", מכונה אף היא נגד החשמונאים, כמו גם הברכה השביעית לתענית נשמים: "מי שענה לדוד ושלמה בנו בירושלים הוא יעננו ברוך משפיל הרמים" (עמ' 51), שברכה זו (ברוך משפיל הרמים) מובאה בתוספתא (תענית, א' י') בתור "משום סומכוס אפרו" — דבר זה לא נחשב כעינוי של פרופ' א. כמו שלא חשבו גם הדברי ששנות בצורת בימי הורדוס ידועות לנו הרבה יותר משנים כאלו בימי החשמונאים, והורדוס היה יותר מן "הרמים" משהיו החשמונאים, ואולם ככלל אין שום יסוד להכנים לכאן מאורע היסטורי, סומכוס ומיעו רצו לסגל ברכת זו שבתענית נשמים לברכת "מכניע דרים" שבשמונה-עשרה, ועל כן הוסיפו ברכת: "משפיל הרמים".

וכל שתי הסיקאות בדברי "תמלחות על מלכותו של משה" (עמ' 57—59), וכן גם על כהונתו (עמ' 59—60), אינן אלא דרשה נאה, השנויים באגדות השונות בעד מלכותו וכהונתו של משה ונגדן באו מתוך ש-אגדות חז"ל, כך דרכן של אגדות, שהדורשים בהן שונים הם זה מזה בתכונותיהם ובכונותיהם, וכל אחד מפיס כדמיונו ספורי-מעשיות ומסורות-אגדה ככל מה שהוא מוציא מן הכתובים על-דיו. אמסכות קלות — אמסכתא בעלמא — לצרף השעה והמקום, ואין אני צריך להטעים דבר זה לאחר מסובי חוקרי האגדה שלנו.

על ענין יהודה וחמר יש באמת במדרשי האגדה שלנו, בדבריו של פרופ' א. "דרשות לא תמימות לגמרי" (עמ' 66), אבל מה שקשה להכנים לו הוא—שיש

כאן כונה סדיצ'ה: מיהודה יצא בית דוד, וכבן כל מה שנאמר כנגדו של יהודה על יחסי אל תמר לא בא אלא מן החוג של המתנגדים למלכות בית דוד — מן החוג של בית-חשמונאי (עמ' 66—81). אבל אני עומד ושואל: על מי ועל מה אין האגדה דורשת תל-תלים של דרשות נאות ומגנות, ובפרט כשיש לה אחיזה חזקה כל כך בסקרא עצמו — בפרשת שלמה וברורה שבתורה גוסה? — פרוס' א' שואל: מפנימה מדבר באגדה על ענין ראובן ובלהה רק מעט ובלא התמסרות יתרה ועל ענין יהודה ותמר מדבר בה הרבה ודברים קשים ביותר? — ופסיק, שענין יהודה ותמר נעשה כלי-זין מדיני בידהם של המצדדים בזכותם של החשמונאים נגד בית דוד (עמ' 69—72). ואולם כלום אין תשובה יותר פשוטה מזה? — הספור על ראובן ובלהה רק מרומז הוא בתורה והתורה עצמה כפתה, ועל כן לא הרבו בעלי האגדה לגלותו; ואולם ענין יהודה ותמר מספר באריכות בתורה גוסה, ועל כן מצאו בעלי האגדה כאן כר נרחב לדרשותיהם.

ש. מספר היוכלות, וצאות ייב שבטים הם כעד משיח מביית לוי, וכבן — גם מבית חשמונאי — והו דבר אמתי וידוע (עין, למשל, י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, II, 74, 176, 179; הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב' ירושלים תרפ"ז, עמ' 190, 197, ועוד). אבל להוציא מזה משפט, שספרים אלה ספרי צדוקים הם, אי-אפשר בשום אופן. כאילו כל מי שהיה בימי החשמונאים בעד יוחנן הורקנוס ואלכסנדר ינאי היה צדוקי, כאילו לא היו גם פרושים, שהגנו על בית חשמונאי בימי הצלחתו, דבר, שמורה בו פרוס' א'. עצמו (עמ' 208, הערה 22). והדינים שבספר היוכלות, שאינם מתאימים לדיני הפרושים שבמשנה ושבתרייתות, אינם מוכיחים כלום. בימי החשמונאים עדין לא נתפתחה ההלכה כל כך ולא נקבעה בצורתה שבימי-המשנה: ההלכה הקדומה היתה שונה הרבה מן ההלכה המאוחרת והמקבלת בימי ר' עקיבה וחבריו. והרי האמונות והרעות המתאימות לרוחם של הפרושים מרבית הן בספר היוכלות, ובצאות ייב שבטים מאותן שהן מתאימות לרוחם של הצדוקים, ואף האגדות ומדרש הכתובים שבספרים הללו קרובים הם ביותר לאותם של הפרושים. — צדק, אמור, פרוס' א', כשהוא מביט את המעמדת המלכות מבית לוי שבספר היוכלות, ובצאות ייב שבטים; אבל לא צדק כשה שיינו יכול לשער, שאפילו ספרים אלה אי אפשר היה להם לסור מדרך התורה המקבלת בישראל באותו זמן ושלא ללכת כעקבותיהן של ברכות יעקב ומשה, שעל פיהן יהודה הוא מברך וראוי למלכות ולגדולה, ולחנם הוא חושב, שאם בצאות יהודה יש גם דברים טובים על יהודה, הרי זה אך כדי להסתיר את הכונה האמתית של המחבר, ולשמר למראית עין על האוביקטיביות של משיח מוסרי (עמ' 77—78). כאן לפנינו דוגמה מפורטת מן priestcraft של הראיפטים האנגלים או מן prêtres rusés של וולטר, וחבריו, והרי כך אפשר היה במאה שעברה לדרש את פרשת בלעם בתור מכונת נגד שמאל הרואה ואת סגלת רות — בתור מכונת נגד עזרא ונהמיה מנרשי הנשים הנכריות; וכיוצא באלו, וכי לא יותר פשוט הוא לשער, שיש דברים טובים על יהודה בצאות-יהודה או דברים רעים על בני לוי בצאות לוי? לא מתוך פוליטיקה חשמונאית ואנטי-חשמונאית (עמ' 80—81), אלא מפני שמחבריהם של הספרים הללו, עם כל נשיתם אחר בית חשמונאי, היו אנשים יראי-ה', מן החסידים הראשונים או מן הפרושים הקדומים, שלא יכלו להרשיע את יהודה לגמרי לאחר שהתורה מוכנה ומבטחת לביטוי מלכות-עולם, ולא יכלו להצדיק את הכהנים, שכבר הנביאים מרברים עליהם רעות וקשות? — ואם יש בצאות-שמעון (פרק ו') מקום, שלפי דעתו של פרוס' א', אינו יכול להיות שייך לא לחשמונאי ולא לאנטי-חשמונאי.

אין ואת אוסרת, שצריך לנסחו נוסחה מסודרת (עמ' 90-91). אלא ראונו לומר, שכאן יצא בעל הצוואה בעקבותיהם של הנכבאים וכתבי הקדש כולם, שעל פיהם הכהן הגדול והא מכית לוי והמלך — מכית-דוד.

וספני מה צריך לחשב, שבכרבת ההפסדה נאמרו הדברים: "על כסאו לא ישב ור ולא ינחלו אחרים את כבודי נגד החשמונאים דוקא (עמ' 101) ולא נגד בית הורדוס הור למחצה או אף נגד נציגי רומי הורים לגמרם, באי חכם של קיסרי רומי, ורים שישבו גם על כסא-דוד ונחלו את כבודי?"

הרכה יש לי להשיב על הפענוח, שמען פרום א. כלפי השערתו בדבר מוצאו של משיח בן יוסף (הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה כ"י, עמ' 313-322, ונגדו: Parteipolitik, SS. 105-106). מענות אלו מיוסדות הן כשתושבים ביתר עם פרום א. שאמונות ודעות עממיות נולדות כחשבון ודעת של מלמד וחוקר מישב, שאך ההגיון המושכל הוא מורה דרכו; ואולם בהסוני העם לא ההגיון הוא השליש העליון ודי לו לעם, אם הרגש הסוער שלו יכול להאחו באיוו השקפה דתית קדומה, שאפשר לסגלה לחביעות לבו בזמן ובמסכות ידועים על ידי שגוי צורתה, וכות היה משיח הלוחם מכית יוסף (אמנם, יש גם מקומות בודדים כאגדה על משיח לוחם משבטים אחרים, אבל מקומות כאלה סועטים ומאחרים הם). בכד אפן, דומר על הפתרון, שנתן פרום א. לחידה הגדולה של משיח בן יוסף: "אפשר, הוא הפתרון (בהיא חידעה)" (עמ' 109), דבר נוען הוא יותר מדאי.

שמיח בן יוסף מוכר להרג כרי שלא יחשב אליהו למשיח (עמ' 111-118) — הוא דבר, שאינו מיוסד על שום ראיות מוצקות, ודרך אגב: אין פרום א. מבדיל כל צרכן את האגדות העתיקות מן החדשות, הן אמנם, יש לפעמים חוסר עתיק באגדות מאוחרות, ופעמים, שמדרש מן המאה הי"א והי"ב כולל בת-קול של אמונות ודעות קדומות ביותר, אף על פי כן אסור להשתמש באגדה מסקור מאוחר כמו באגדה עתיקה: יש כאן חסיר סכנה של השפעות מאוחרות.

את ההבדל בין ימות-המשיח ובין "העולם הבא" (עמ' 119) הטעמתי בהרעיון המשיחי בישראל (עמ' 261-268) המעטה יתרה וספרות; וכן גם הכאתי שם (עמ' 266, הערה 1) מה שהביא פרום א. כ"גוספות" (עמ' 311) מיוצר קדושה לשבת, ואולם שהצדוקים כפרו בתחית חסותם כדי שאי-אפשר יהא להאמין, שמיח מכית דוד יהא גם כהן גדול (עמ' 122), ושפול לוס, כמו גם המחבר של המגרת אל העברים, הם תוצאה מן הפוליטיקה הספגלית כימי החשמונאים (עמ' 87, 123). — כל אלה הם דברים, שקשה להאמין בהם.

אם פילון האלכסנדרוני חושב, שהמלך צריך להכתר על ידי העם כולו במקום להכתר על ידי נביא, הרי כאן, לרעתו של פרום א., העם במקום הכהן הגדול, — והכתרתו של המלך על ידי הכהן הגדול הריהי מתורותיהם של החשמונאים (עמ' 125-129), וכך הוא הדבר גם אם התרגום המיוחס ליונתן סבגים את "אלעזר הכהן" במקום האורים והחומים (עמ' 131). כל זה הוא אך "תורה מדינית", שנעשתה חלכה או פרוש, והדברים הניעו לירי כן, שאפילו האגדה הנאה, שבת יפתח הוכרחה למות ספני שיפתח לא רצה ללכת ספני נאות-מלך לפינהם, ופינהם לא רצה ללכת ספני נאות-כהן-גדול ליפתח, — אף אגדה נאה ומוסרית מהורה זו אפילו היא, קשורה בפוליטיקה — כ"פוליטיקה ניטרלית", שהכתה בשוט-לשונה את החשמונאים ואת מתנגדיהם כאחד! (עמ' 144).

ובאגדה אחת על חור, אכי אכיו של בצלאל, ועל בצלאל עצמו, על יוכבד ועל מרים כתה, אגדה, שיש בה נאמת אי-הגיוניות ידועה, כמו שיש באגדות הרכה, מצא פרום

א. ש. מכנס, זה (של האגדה הנוי) געשע מוכן אס. וואים בו קמע של מלחמת דברים, שמצא מקום בקלוב מדיני—אס. לא במנהדריה, עצמה (I) — בין החשמונאים ומתנגדיהם (עמ' 140). ולא נתקרה דעתו של פרוס' א. עד שהביא את כל הוכחות המדיניות בצורת שיהא בין פרוסי מבני יהודה לבין אנשי-חשמונאים ולבין חשמונאים. ולא עוד, אלא שאפילו יודע הוא בדיוק, באיזה מקום באו שני קולות מספיקים (erster Zwischenruf, zweiter Zwischenruf). כמו בקלוב מדיני או בפרלמנט בימינו. מס' (עמ' 149—150) ועיון גם עמ' 155—156). וכל זה נשתמר בדיוק במשך מאות בשנים והגיע עד מדרשי תנחומא ושמות רבה ביהר עם ה-Zwischenrufe! —

ופעם אחת מניע פרוס' א. לידו כך שהוא מחליט ששני אמוראים ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמני נחקקו במחלוקת של חשמונאים ואנשי-חשמונאים (עמ' 160). בלא שיוכר באיזה אורח ולא הגיעה אליהם מחלוקת קדומה זו, שביניהם שוב לא היה לה ערך כל שהוא. ואם ר' אליעזר דורש מתוך הכתוב: "אספו לי חסידיו כורתיו בריתי עלי זבח", שיקומו לתחנת המתיים מבני דור הסדר רק משה ואהרן וכל חסידיו הדור משכס לוי — הרי אין שום צורך לראות בזה ביהר עם פרוס' א. מוצא חשמונאי מדיני (עמ' 167). אלא הדבר משום: משה ואהרן, מצד אחד, ובני שבט לוי, שהרגו בעוכרי העגל, מצד שני, מתאימים ביותר בשביל מדרש המלים: "חסידיו כורתיו בריתי עלי זבח" — ולא יותר, ואם לפי מדרש אחר, אף בשעת יציאת מצרים היו נמלים אך בני שבט לוי בלבד, אין זה געלה בכל מסק' כלל וכלל, שמדרש זה נאמר בדעתו של פרוס' א. אך בשגעון של מלחמת מדיניות. מתוך קונצרט סוער של נאצות (konzert) (עמ' 171). אלא בפשיטות, דבר זה יצא לו לבעל האגדה הדרשן, מתוך מדרש המלות, שנאמרו בגברת משה על לוי: "כי שמו אסרתך ובריתך ינצרו" (דברים, ליג, ט').

אני חושב, שכל מה שהבאתי עד עכשו יש בו די להראות, שהרעיון היסודי של פרוס' א. שהוא נכון כשהוא לעצמו, הביא את החוקר החשוב לידו השערות תלויות בשערה, ולא ללמד על עצמו יצא מתוך מדעי זה של פרוס' א. אלא על הרבה וחורבן ספרים בתכמת ישראל, שהתריפות היתרה מרחקת אותם סדרך האמת ההיסטורית, שלפעמים היא פשוטה לגמרה.

לסוף, עוד הערות בודדות אחדות.

בפתחה, עמ' XXI, אומר פרוס' א.: גם י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, II, עמ' 122 ואילך, מתלהב לקראת (schwärmt für) חתונתו של אלכסנדר [ינאי] עם אלמנתו של אחיו. הוא יודע, אמנם, את המכשולים, אבל הוא משכיחם (setzt sich aber über sie hinweg), ועל ידי כך הוא מוכרח ליחס ליוסף בן מתתיהו טעויות גסות אחדות. — ואולם, אם נקח את הספר "ההיסטוריה ישראלית" במקום המצוין, נראה, ראשית, ששם מבארים בפרטות המשה מכשולים, יותר ממה שמצא אפילו פרוס' א. עצמו; שנית, שהטעויות הגסות של יוסף בן מתתיהו תשארנה גם אם נחשב, ששלום-ציון, אשתו של אלכסנדר ינאי, אינה אלמנתו של אחיו, שהרי סוף-סוף תשארנה שתי הקושיות המוקשות שם: האין אפשר, שאלכסנדר ינאי היה רק בן 15—16 שנים כשנולד לו הורקנוס השני בנו, והאין אפשר, ששלום-ציון היתה זקנה מבעלה ביום שבה (עיון שם, עמ' 123)? — ולסוף, שלישית, קלוזנר אינו מתלהב כלל וכלל לקראת הוהות של שלום-ציון המלכה ושלום-ציון אשתו של

1206. Bato, Ludwig. Die Juden im alten Wien. Wien, Phaidon-Verlag, (1928). 262, [1] p., ports., pl., facsim. 13 : 19.

במו מספר את תולדות היהודים באוסטריה משנת 1000 בקרך עד 1848. התוצאה היא מופלגית ומושכת את לב הקוראים. תמונות שמאל אופנהימר, שמשון ורטהימר ומ. ל. בירמן צורפו למסר. המסר מכיל גם פרק קצר על תולדות החלוקה האוסטרית. חבל שאין ספחת בסוף המסר!

1207. Brandt, Hans. Der Staat und die Juden. (Königsberg), Königsberger Hartung'sche Zeitung, 1928. 46 p. 15 : 23.

בעי 8 ביבליוגרפיה.

Buber, M. 1215 מספר 358 ראה ק' 358

Buber, M. Achad-Haam. 1203 מספר 348 ראה ק' 348

1208. Ehrenpreis, Marcus. Das Land zwischen Orient und Okzident; spanische Reise eines Juden. Mit einem Brief an den Verfasser von Alfons Paquet... Berlin, Heine-Bund, [4], 1928. 231, [1] p., pl. 13 : 19.

"Nach dem schwedischen, 1927 erschienenen Original vom Verfasser in deutscher Sprache bearbeitet und wesentlich ergänzt."

את המקור ראה ק.ס. שנה ד' ע' 228.

1209. Фейгенберг, Рахиль. Летопись мертвого города; перев. с еврейского С[аула] М[оисеевича] Гинзбурга. Ленинград, Прибой, 1928. 182, [1] стр. 12 : 19.

את המקור ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

תאור מחירי של שהיפת היהודים באוקריינה, בעירה דובובה (פלך קיוב) בשנת 1919. אחרי הטבח נשארו בחיים (חוץ מאלה שברחו) רק 26 יחודים. תאור המגורמים בדרום פודוליה ובסביבת אודיסה בשנת 1919 נתנה המחברת במסורה. תחת המסר יש שני פרקים ב"ג' חרס"ג ע' 571 (תרגום מכ"י א. דרז'אנוב).

1210. Fischer, Josef. Tillaeg til Arkivalia XIX i Mindeskrikt i Anledning af Hundreedaarsdagen for Anordningen af 29. Marts 1814 ved Josef Fischer; udgivet af Danmark Loge U.O.B.B. No. 712 i Anledning af Professor D. Simonsens 75-aarige Fødselsdag, 1928. (Kjöbenhavn), Danmark Loge U.O.B.B. No. 712, 1928. 14, [1] p. 20 : 28.

Жаботинский, В. Е. Слово о полку; история еврейского легиона. 362 ראה ק' 362

1211. Jampel, Siegmund. Vorgeschichte des israelitischen Volkes und seiner Religion; mit Berücksichtigung der neuesten inschriftlichen Ergebnisse auf kritisch-historischer Grundlage

gemeinverständlich dargestellt. 2. völlig umgearb. und vielfach erweiterte Aufl. in 3 T. T. 1. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. [1], 160 p. 14 : 22.

T. I: Die Methoden.

מהרורה ראשונה של ספר זה יצאה לאור באותה הוצאה בשנת 1913. המחבר הרחיב עתה את ספרו על יסוד מה שנתגלה בינתיים, ועסי הודעה המויל יהיה הספר עתה בן שלשה חלקים. וזה תכן החלק הראשון: אמנות ולחיון; אדווד מאיר; הבקרה; סקנות סוצדקת ובלתי-סוצדקת; השערות מתוך הכרה או מתוך קלות-דעת; דבר אל חוקרי המקרא היהודים-ליברליים; ראשית יצירת התרבות; ראשית יצירת העמים; דבר אל חוקרי-המקרא היהודים-קונסרבטיביים; הכוון החששי במדע-המקרא הקתולי; סיום; הערות.

1212. Клячко, Л. М. За кулисами старого режима; воспоминания журналиста. Том. I. Ленинград, изд. автора, 1926. 155, [1] стр. 16:23.

המחבר היה עורך בעתונים הפרוגרסיביים הגדולים שלפני המהפכה במטרבורג (רימזי ואחרים), ועכשו הוא אחד מעורכי המאמרים היסטוריים "בזקקיא לימוסיס". בזמנו הוא היה יוצא ובא מאל ראשי השלטון והיה בקי בכל מה שמתרחש שם. לפעמים קרובות היה גם משתדל בעניינים יהודיים. יש להכות שזכרונותיו ימצאו חסר מענין, הכרך הראשון, הנוסר בראשית 1906 והמקיף רק את התחלת עבודתו היורגליסטית, מוסר לנו ידיעות מעטות בשאלת היהודים (ע' 106, 58, 133).

Львов, Л. Клячко, Л. М.

1213. Schulsohn, Samuel Josef. Die Geschichte der Juden in der Bukowina unter österreichischer Verwaltung 1774-1918. Abt. 1. Berlin, [Lamm], 1928. 45 p. 15 : 23.

Sonderabdruck aus dem "Jeschurun", Jg. XV, Heft 1/2, 3/4." Abt. I: Die Vertreibung der Juden aus der Bukowina. 1774-1783.

1214. [Simanovich] Simanovitsch, Aron. Rasputin der allmächtige Bauer (Uebersetzung aus d. Russischen und Bearbeitung des Manuskripts von P. Wolschski). Berlin, Hensel, 1928. 360 p. 13 : 19.

המחבר, ידידו של רספוטין, — אכר רוסי שנעשה קרוב למלכות ושנים אחדות היה למעשה השליט של רוסיה — מוסר את זכרונותיו על ר. בנגוד להמקובל. רספ. מתואר כאן כאישיות סימפטטית וגם כידיר היהודים, שהרבה פעל לטובתם בארמון המלך, אמנם לא תמיד בהצלחה. המחבר מספר על פגישות בין גדולי העסקנים היהודים במטרבורג ובין ר. (בזמן המלחמה) בענייני היהודים. הידיעות האלה עוררו קנפציה בזמן פרסום הספר. אחד מהנוכחים בספרו עזר ה. ב. סליוברג הכחיש את הידיעות הנוגעות לו. הספר נקרא בענין רב ובקלות (קשה לדעת מה הוא חלקו של המצב) לפני הקורא כמה תמונה בולטת ממזב היהודים ברוסיה בזמן המלחמה ולעניה.

Sokolow, N. Achad-Haam. 1203 מספר 348 ע' ראה

Українська академія наук. Київ. Жидівська історично-археографічна комісія. Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. Кн. 1. 317 ע' ראה

1215. Das werdende Zeitalter. Kohlgraben bei Vacha / Rhön. 1928. Heft 2. 17 : 24.

החוכרת הוקדשה למרמין בוכר ליום מלאה לו חמשים שנה.

1216. Wischnitzer, Mark. Die Jüdische Zunftverfassung in Polen und Litauen im 17. und 18. Jahrhundert. (Stuttgart, Kohlhammer, 1927?) p. [433] — 451. 14 : 22.

"Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte", XX. הדפסה מיוחדת מן : XX.

1217. Zielinski, Tadeusz. L'empereur Claude et l'idée de la domination mondiale des Juifs. (Bruxelles, Imprimerie médicale et scientifique, 1927.) 21 p. 15 : 24.

"Extrait de la Revue de l'Université de Bruxelles no. 2, décembre 1926. — Janvier 1927".

יא. עם ישראל בהרה.

הומרה האינוציטורית לקריאת הקונגרס העברי. ראה ע' 288.

1218. "תרבות", פולניה. התנועה העברית וקרבן תרבות. קבץ מאמרים ... בהשתתפות ה. ויצמן, מ. אוסישקין, מ. בוכר ואחרים ... ורשה, תרבות, תרפ"ח. 32 ע', צלומים. 16 : 23.

ווירטשאפט און לעבען; צוויימאנאליכער ווערנאל. ראה ע' 312.

1219. נאמבערג, ה[ערש] ד[וד]. מיון ריווק איבער רוסלאנד. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 292, [2] ע' 14 : 20.

— געזאמעלטע ווערק, 5 מער באנד.

בספר הרבה פרקים על חיי היהודים ברוסיה ועל החקלאות היהודית.

פארן פאלק; פאפולערע קאמפארטיווע צייטשריפט. ראה ע' 313.

1220. פוילן, געזעצן. אויסצוג פון דער פארארדנונג פונם פרעזידענט

פון דער רעפובליק פון 7 יוני 1927 וועגן אינדוסטרי-געזעץ. (דזיעניק אומטאו 53, 1927 יאר). ווילנע, צענטראלער יידישער האנדלסערקער פארבאנד אויף ווילנער

קאנט, 1927. 14 ע' 11 : 18.

בסוף הספר שער פולני.

1221. קרייניץ, מ[ירון]. די איינוואנדערונגס-מעגליכקייטן קיין דרום-אמעריקע און די דארטיגע אידישע ישובים (ארגענטינע, בראזיליע, אורוגואי). בערלין, היאט-עמיגרירעקט, 1928. 59, [1] ק' 15 : 23.

1222. שאלמאן, יוסף. באקעמפט די נויט און פאררעמערט אייער פרנסה! ווארשע, פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, 1928. 30 ק' 11 : 15.

1223. Campeano, M. Les troubles antisémites en Roumanie et la question antisémite en général. Paris, Giard, 1928. 13 p. 16 : 25.
„Extrait de la Revue internationale de sociologie, 36e année, nos. 1—2“.

1224. Conseil pour les droits des minorités juives. La situation de la minorité juive en Roumanie (The situation of the Jewish minority in Rumania). Memorandum présenté par les associations juives pour la Société des nations de Palestine, d'Autriche, de Tchécoslovaquie et de Bulgarie à la Commission des minorités de l'Union internationale des associations pour la Société des nations, lors de sa session à Bruxelles du 15 mars 1928. Paris, (imp. Voltaire), 1928. 55 p. 15 : 24.

בצרפתית ובאנגלית.

1225. Добин, Еф. Правда о евреях. 2-ое изд. Ленинград, „Красная газета“, 1928. 44, 1 стр. 13 : 18.
(Дешевая библиотека журнала „Юный пролетарий“.)

ספר-הסברה ; מטרתו להלחם באנטישמיות, שהתפשטה ברוסיה.

*1226. Groos, René. Enquête sur le problème juif. Paris. Nouv. libr. nat.

1227. Jewish theological seminary of America. New York. Rabbinical assembly. Proceedings of the twenty-seventh annual conference of the Rabbinical assembly of the Jewish theological seminary of America, Asbury Park, New Jersey, Tammuz 5, 6, 7, 5687; July 5, 6, 7, 1927. (New York, Barnes print. co.), 1927. 107 p. 14 : 21.

יב. ציוניות וידיעת ארץ ישראל.

בל קינד, י. ארץ ישראל של זמננו. ראה ק' 292.

ברנד, י. ח. כל כתבי ... כרך שביעי. ראה ק' 293.

- גריבסקי, פ. מ. אבני זכרון: כנות ציון וירושלים; זכרון לחובבים הראשונים, חוברת י"ב—י"ט, ראה ע' 296, מספרים 998—1000.
- ההסתדרות הציונית, תהנהלה בא"י, מחלקת העבודה, ידיעות מחלקת העבודה, ראה ע' 286.
- ההסתדרות הציונית, תהנהלה בא"י, תחנת הנסיון החקלאית, קונטרס א—ז, ראה ע' 297.
- ההסתדרות הציונית, תהנהלה בא"י, תחנת הנסיון החקלאית והמחלקה להתישבות חקלאית, מחלקת ההדרכה, חוברת י"ד—ט"ז, ערך כ—כת, ראה ע' 297, מספרים 1006—1007.
- וילקנסקי, י. ערכוב הרשויות, ראה ע' 298.
- ורדי, א. עיר תפלות, ראה ע' 288.
- זגורדסקי, מ. ספר הפרדים, ראה ע' 298.
- נישטט, מ. תפקידי קפת הפועלים בא"י (קפא"י) ברנע הנוכחי, ראה ע' 301.
- סילמן, ק. י. צבו ברוק, עדים לזכרוננו, ראה ע' 289.
- עין חרוד, קבוץ, חוזר על פעולות הקבוץ והמצב במשקים ובפלוגות; חמר אינפורמטיבי, ראה ע' 302, מספרים 1034, 1035.
- צמח, ש. התמורות וגורמיהן, ראה ע' 303.
- קוויצקוב, מ. העבודות העצמיות של הכפיר, ראה למטה מספר 1228.
- שבדרון, א. המפלצת של הגלות הנצחית, ראה ע' 288, מספר 966.
1228. השומר הצעיר, פולניח, העבודות העצמיות של הכפיר (א); טגר, מיכה קוויצקוב, (ווארשא), השומר הצעיר, [תרפ"ח], 30, [1] ע' 12 : 16.
- = ספרית המנהל מ. 2.
- שרנופולסקי, ש. ארץ ישראל — ארץ סרפא, ראה ע' 304.
- אונזער וועג; ארגאן פון צ.פ.מ. אין לעטלאנד, ראה ע' 312.
1229. אש, שלום, דער מזבח, ווארשע, קולטור-ליגע, 1928, 131 ע' 15 : 23.
- = נעזאמעלטע שריפטן, 22 באנד.
- עם תמונת המחבר, רשמי מסע מבקרו בא"י באביב תרפ"ו.
1230. באנען, ד. דער ווייסער טעראר אין פאלעסטינע, מאסקווע, (מאפ"ר), 1926, 43, [1] ע' 15 : 23.
- חוברת אנטי-ציונית.
1231. בער באראכאווס לעבן; (צו זיין צענטן יארצייט), דריטע אויפ-לאגע, ווארשע, נייע קולטור, (1927), 30, [1] ע', עם תמונת בורוכוב, 16 : 12.
- = יוגנט-ביבליאטעק, נוס. 1.
- נירשטאדט, מ. 15, יאר, פאלעסטינא-ארבעטער-פאנדר, ראה ע' 307.

1232. פארוואס זיינען מיר גענן רעוויזאניזם? (ו) לייב פירושם —
יצחק לופבאן. 2) די אפאזיציע — א. ציוני [יצחק וילקנסקי]. ווארשע, פאלק
און לאנד, 1927. 46, [1] ע' 12 : 17.

1233. פושקאף, סנחם. טיינע איינדרוקע פון ארץ ישראל ... ברוקלין,
הוצאת המחבר, 1928. 227 ע', תמונות המחבר ואשתו. 14 : 21.

1234. Ahad Haam. Al bivio; indagini spirituali di Ascer
Ginzberg (Achad Haam); tr. dall'ebraico di Dante Lattes. Firenze,
Casa editrice Israel, 5687—1927. VIII, 207, [1] p. 14 : 20.

*1235. Amico, Silvio D'. Pellegrini in Terra Santa, con inci-
sioni di I. Callot. Milano, Grafica moderna, 1926. 129 p.

1236. Aurenche, Henri. Vers Jérusalem; préface de E. Nau-
mann. Paris, Perrin, 1928. XII, 244 p. maps, pl. 13 : 20.

תאוריסטע של סתור קתולי, צרפתי. ע' 233—237. הוא מדבר על הציונות ומספר
על שיתח שהיתה לו עם ראש המנור בריסבון. הלה נבא שהציונות תעבר סן העולם בומן
קרוב. האוניברסיטה העברית היא לפי דבריו. מוסר אנגלי הנתסך ע"י בנקרים יהודים גדולים
של הארץ הזאת.

1237. Balfour, [Arthur James Balfour] Earl of. Opinions and
argument from speeches and addresses of the Earl of Balfour.

1910—1927. London, Hodder and Stoughton, (1927). 323 p. 14 : 21.

ע' Section V—Zionism : 258—231. מחלקה זו סבילה 3 נאומים של בלפור על
הציונות. נאום אחד. על בריטניה הגדולה והציונות, שנשא ב-12 ביולי 1920 באספה ציונית
גדולה ב-Albert Hall בלונדון (ע' 231—237). נאום שני על המנדט על ארץ ישראל
שנשא בבית הלורדים ב-21 ביוני 1922 (ע' 238—248). נאום שלישי שנשא ב-11 באפריל
1925 בפתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים (ע' 249—258).

"Barissia". Prag. Fünfzig Semester "Barissia". Festschrift
ראה ע' 363 מספר 1245.

*1238. Bova Scoppa, Renato. Dalla capitale del re dei re al
paese di Gesu. Savona, Brizio, 1926. 61 p.

ראה ע' 313 Cheruth; Hitachdut hanoar b'Hungaria.

*1239. Ciuti, Pio. La terra di Cristo. Impressioni di Palesti-
na. Napoli, tip. Giannini, 1925. 369 p.

1240. Cookinham, Henry Jared. The land of the Nazarene as
I saw it ... with original illustrations. Clinton, N. Y., c1927. [2],
106, [2] p. plates. 15 : 23.

Goadby, F. M. International and interreligious private law in Palestine. 309 ע' ראה

1241. Great Britain. Colonial office. Report by His Britannic Majesty's government to the Council of the League of nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1927 ... London, H. M. Stationery off., 1928. 130 p. 15:24.

1242. Hurwitz, Maximilian. Israel's stepchildren? An appeal on behalf of the Yemenite Jews in Palestine; issued by a group of American Jewish friends of the Yemenite Jews of Palestine. New York, (American relief society for the Yemenite Jews of Palestine), 1928. 28 p., illus. 13:26.

1243. Жаботинский, В[ладимир] Е[вгеньевич]. Слово о полку; история еврейского легиона по воспоминаниям его инициатора. Париж, (Склад издания: "Rassviet", Imprimerie d'art Voltaire), 1928. 186, [4] стр. 19:24.

מגלת הגדוד; תולדות הלגיון העברי ע"י זכרונותיו של מחוללו. והוא כמדומני הספר הראשון על הגדוד וגם ספר הזכרונות הראשון של ז'בוטינסקי. הוא מתחיל מהניסיונות הראשונים באלכסנדריה ב-1915 מספר על השתליונות המרובות בלונדון (זה חופס כמעט 1/3 הספר) ודרך אגב מעביר למגינת הרבה פוליטיקאים יהודים ולא יהודים שנפגש אתם על בואם לאי על ההתנדבות בא"י על השתתפותם הקצרה במלחמה וכבוש נקודה חשובה על הירדן אוס-אש-שרת וגומר בפרק הגדוד.

הגדוד נוסד באוגוסט 1917, התפרק בקיץ 1919, השרידים האחרונים - רק ב-1921. התנדבו בסיה 10,000 איש, בא"י היו החצי מהם. ע"י ארצות מגוריהם הם מתחלקים באופן כזה: מאמריקה - 34 אחוז, מאי - 30, מאנגליה - 28, מקנדה - 6, שבויים טורקים - 1, ומארגנטינה - 1. - בהבדל מהרבה ספרי זכרונות אין בספר הזה דברי קנטור כלפי מתנגדיו להפך הוא משתדל להבין אותם. לעמית זה הוא מספר באהבה רבה על אלה שעזרו לו, יהודים וגוים. דברים יפים הוא משמיע על האנגלים ידידיו, למשל המפקד סקוטס; יבביתו הקטן הוא ואשתו ישני ילדיו מתפללים בכל ערב ע"י מנהגי דתם הנוצרית ודרך אגב מתפללים הם בכל ערב, שאלהים יקים את עם ישראל בארצו ושזה יהיה התחלה של גאולת האנושיות כלה (ע' 163). ישנן בספר חקטריסטיקות מצוינות של שאר מפקדי הגדוד: פטרסון (גיכ נוצרי), אלי מרגולין, פ. סמואל, טרומפלדור (ע' 157-165, 21) ושל קבוצים שלמים; למשל של 3 אלמנטים של הגדוד: אמריקאים, אנגליים וארצי-ישראלים (ע' 166-174). - נפלאים הם תאורי הסביבה: ואיטליה בלונדון (ע' 47-50), אי אחר הכבוש (פרק יי) חג של האבי העובדת) ורוסיה ב-1915 (ע' 37-40). - נעיר על 2 שיאות; ריגה נכבשה ע"י הגרמנים לא ב-1915 אלא ב-1917 (Kriegsdepeschen, Berlin, 1917). Boll u. Pickard (ע' 2564) והמימרא הידועה "כך היה וכך יהיה" היא של המיניסטר מפרוב

ולא של סטולפיין. הספר הזה הוא אולי הדבר הטוב ביותר שיצא מתחת עטו של י"ב. ואחר מספרי הזכרונות המעולים של זמננו. המחבר מעיר שבדעתו להמשיך; הלאה שיקים את הבטחתו ויספר לא רק על מה שאחרי זה אלא גם על מה שלפני זה, אבל יעשה זה בעברית. — ההוצאה יפה. ישנן 42 תמונות אבל חסר מפתח. הספר יצא גם בהוצאת לוקסוס ב 100 אכסמפלים חתומים עם מעטפה אמנותית של הציר שיק. ב. שוחטמן.

*1244. Jannaway, F. G. A Bible student in Bible lands. Lampson Low, 1927. 212 p.

Jerusalem. Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-Jahrbuch. 316 ע' ראה

1245. Jüdisch-akademische Verbindung "Barissia". Prag. Fünfzig Semester "Barissia". Festschrift, hrsg. anlässlich des 50-semesterigen Stiftungsfestes der jüdisch-akademischen Verbindung "Barissia" Prag im K.P.J.V. Prag, Selbstverlag der Barissia, 1928. 174 p., ports. 15:22.

Kermack, S. G. A handbook of the law of criminal procedure in Palestine. 309 ע' ראה

1246. Kon, Pinchas. Geheimberichte über Herzls Besuch in Wilno im Jahre 1903. Zum 25. Gedenktage. [Wien], 1928. 10 p. 15:22. Sonderabdruck aus B'nai Brith Mitteilungen für Österreich, Jahrg. 28, Heft 6.

1247. Lattes, Dante. Il Sionismo. [I]—II. Roma, Cremonese, 1928. 188; 224 p., map. 12:17.

— Collezione Omnia, 6, 7.

המחבר הצליח לספר באופן מצומצם (ובכל זאת מקיף) את תולדות הציונות החל ממשלה הם ועד 1927. לגבי ספרים אחרים מצטין הספר ביחוד ע"י כך שנמסרים בו גם רעיונות וורטים רוחניים, הידועים רק במדה מועטת בין חוגי הציונות המערבית. כגון ברדיצבסקי, א. ד. גורדון וכו'. גם לתולדות רעיון האוניברסיטה העברית נחן מקום.

1248. Lindheim, Mrs. Irma L. The immortal adventure; introduction by Stephen S. Wise; illus. by J. Benor-Kalter. New York, Macaulay co., (1928). 279 p., plates. 16:23.

Mischar w'taasia. Sonder Nummer gewidmet der Leipziger Herbst Messe. 309 ע' ראה

1249. Oliphant, Mrs. Rosamond Dale (Owen). My perilous life in Palestine, by Rosamond Dale Owen, (Mrs. Laurence Oliphant.) London, Allen & Unwin, (1928). 346 p., port. 14:22.

המחברת היא נכדתו של רוברט מרין, ואשת מר. אוליפנט הנוצרי, ידיד הציונות הידוע, וספר זה הוא האבסטרקט שלה. ורק חלק מוקדש לחייה בארץ לפני המלחמה ואחריה. היא נמשכה לאי. בעקר מסעמים דתיים-נוצריים. בספר זה היא מספרת בלשון פשוטה אבל נלהבת את הנסיונות שנתנסתה בהם בארץ. להתיישבות היהודים בארץ היא מתחמת באהדה והיא מקוה שהתיישבות זו עלולה להביא ליריד התקרבות בין יהודים ונוצרים.

1250. Palestine. Blue book. 1926—27. London, typ. Waterlow, 1928. 142 p. 21 : 33.

1251. Ruppin, Arthur. Fragen des Palästina-Aufbaus; Referat gehalten auf dem xv. Zionisten-Kongress in Basel den 5. September 1927. London, Zentralbureau der Zionistischen Organisation, 1928. 36 p. 15 : 23.

1252. Schneider, Joh. Durchs Sichtbare ins Unsichtbare; Reisebilder aus Ägypten und Palästina. Giessen, Brunnen-Verlag, 1928. 141 p., pl. 14 : 20.

המחבר — נוצרי אדוק — עבר את הארץ בשנת 1926, וכונתו הייתה לילך בעקבות ישו וההתנלות הנוצרית. הוא מתאר אסופה בעקר את מסעות הנוצרים בארץ. אולם אין הוא עובר בשתיקה גם על מסעלי הציונים בארץ ומדבר בהתפעלות על תנועת השיבה לעבודת-האדמה ועל מה שנעשה בשנים האחרונות בארץ ע"י היהודים. נקודות הישוב היהודיות הנזכרות בו הן נהלל, מרתניה ובלפוריה. המחבר מומין את קוראיו לבקר את נקודות הישוב הציוניות המענינות הללו. לספר נספחו פתחי אור ימים מאד, ביחוד יפה תמונת הסגור מרמבא במדבר יהודה.

*1253. Simon-Eberhard, Max. Mit dem Asienkorps zur Palästinafront, ... mit einem Geleitwort von Generalmajor a. D. v. Frankenberg und Proschlitz, nebst 51 Bildern, 2 Karten, 1 Armee-marsch. 2., verm. und erweiterte Aufl. ... Berlin, Selbstverlag des Verfassers, 1927. 136 p.

1254. Stach, Piotr. X. Wrażenia z podróży do Ziemi Świętej. (Lwów, typ. "Tow. Biblioteka religijna"), 1927. 208 p. 14 : 20.

Przedruk z "Gazety koscielnej".

המחבר הוא כמר קתולי פולני, פרופסור ומנהל הסבון לסודי כה"ק וברית החדשה באוניברסיטה בלובוב. לפני כמה שנים הרצה בעירו על "הציונות ובנין אי"י ברוח אהרה (בגבולות ידועים) למפעלנו והוא מכיר בזכויות עמנו על ארצנו. תנועתנו מענינת אותו הן מן הצד הלאומי, בחשבו שתוציא חלק של היהודים מפולין, שבעריה מספרם גדול מכרבעי והמסחר והמלאכה בידיהם, והן מן הצד הדתי, בתקוות שהשאיפה התרופה לא"י תפתח תקופה חדשה ברבי עמנו ואולי זאת היא כונת ההשגחה העליונה שהיהודים יעזבו את עמדתם המתנגדת לנצרות ויקוים מה שנאמר בגארת לרומאים "שעם ישראל יכנס תחת כנפי הכנסייה." בשנת 1927 סיר את ארצנו כדי לבחן את השקפותיו על הציונות עפ"י מסעליו

ובספר שלפנינו הוא מוסר את רשמיו סבקורו בה ובקצור גם סבקורו באיטליה ובמצרים כקשר עם נסיעתו הגמ. שני החלקים הראשיים הם: "הענינים היהודיים והמצרות בא"י ושני הצדדים: "הנסיעה" וא"י תחת ממשלת אנגליה, ועוד תוספת על דעת רומא בענין האגודה "אוהבי ישראל". בין הפרקים העקריים שכתב השני נמצאים: "פעולת הציונים כשרה החנוך", "מסורת האוניברסיטה", "אסף האוטוגרפים" (אנכ: הוא מונה בשעות את הם בין המוסרים), "הישוב הציוני", "יהם היהודים לממשלת המנדט ולתושבים", "יהם הציונים לרת ולמצרות", "העבודה המסיונרית בין היהודים בארץ".

דעתו על מה שראה פה (הוא ראה רק מעט מאד מהישוב הכפרי) הוא ברות האחרת — בתחומים מסוימים — ומשדל הוא לשפט אוניקסיכית עד כמה שאפשר לו מתוך השקפותיו המיוחדות, גם בקרתו צודקת בכמה נקודות, אומר הוא שהציונים פעלו הרכה מאד בשנים האחרונות בשביל תחית הארץ, אבל שזוהי מעט בהתחשב עם העובדה שהיהודים הם מושלי העולם בשרה המיננים, גם מתירא הוא מפני התהוותה של הציונות שהפרכו בא"י ישמש לה רק מכשיר כדי להגביר את כוחותיו והשפעותיו הרותנים והחמריים של רב היהודים שישאר בין העמים. מרומם הוא את החלוציות אבל סוגש את הקפה הקטן ומציין שקשה לו לשפט אם יסתגל היהודי העירוני, שאינו נוטה לעבודה מפרכת, לתנאי הארץ וכנינה הקשה.

אבל בנגוד למשפטו על יסוד ראיות עיניו עומדים משפטיו הבנויים על הא"י — פורסציות שקבל בארץ, פה הוא נמצא כל תחת השפעות חוגים צוררים אותנו, וקל גם להביר מי הם החוגים האלו, כותב הוא למשל: "האמפריק הנוכחי ברלסינא מעריך כדכעי את הסכנות הנשקפות לבנסית מצד הפרוטסטנטים העשירים והציונים בעלי המרץ" (ע' 142). האמפריק, החבטא בענין זה כאפן דיפלומטי שא"י אינה מספיקה אמנם בשביל היהודים, אבל היהודים יספיקו בשביל א"י" (ע' 96). "האמפריק הזה העלה את המסת של הציונים בחתריסו במרץ ובאמץ לב נגד האתאיסמוס שלהם ושחיתת המדות שהכניסו בעזות מצח לעיר הקדושה" (ע' 50), וגלת הכתרת של הערכתו בנדון זה (היינו לאמתו של דבר: לא שלו כי"א של האינפורמטורים) הוא המשפט הבא: "הכנסת בתי זונות פוסכיים בערי א"י סבלי לתוציא מלכתחלה אף את ירושלים, המקום הקדוש בלי ספק לכל הנוצרים, היהודים והמוסלמים, כמו כן הרחקת לסודי הדת והמוסר של תורת משה מתוך בתי הספר — זוהי המוכה שבתעודות לרוח החיה בציונות" (ע' 49). אלו הם דבריו, אולם הן ידוע שדוקא הפועלים, שעל אי-דחיותם הוא מרכה להתמרמר, היו בין ראשי המתנגדים לבתים באדה ואפילו פרעו כהם לפני המלחמה ואחריה, ועתונות הפועלים עמדה ועומדת בקשרי מלחמה בהופעה זו, אכן יש בזה לראות דוגמה בולטת של סוף-דעות מבחיל השכית בחוגים ידועים בארץ לגבי ספעלנו — כדאי עוד לצין שאת תנועת העבודה ותוצאותיה, אתה מיסודות הציונות, מהותה ומוסרה, אינו מכיר, כנראה, כמעט כלום, כמו כן מענין שסחית הוא גם בסיעת הרב זונפלד ותוכירה שהנישה לקרדיגל האנגלי בנוגע לאפיקורסותם של הציונים.

בתוך דבריו על הצרף לתרים את המוסריות בקרב ההמון הקתולי בארץ, שבמצבה הנוכחי, אינה עלולה לעורר חכה לרת הנוצרית, בין המוסלמים והיהודים, הוא כותב: "יודעי פלשתינה מונים את לקויי-האופי האלה בתושביה: אי-הפץ לעבודה, שאיפה להכנסות קלות, רדיפה אחרי בצע, מרסה, שקרנות, שכרות, שבעות, שוא, נסיות אי-מוסריות מנעורים, התאכזרות לבעלי חיים, שנאה, רדיפת מדנים, כפית שובה ועוד; אבל לשם הצדקת הנוצרים הפלשתינאים יש להזכיר, שמצד המדני והכנסיתי חיו הם במשך זמן רב בתנאים אי-נורמליים ממש" (ע' 104).

1255. Szold, Henrietta. A message from Henrietta Szold to the women of Hadassah, addressed to the 14th annual convention, Pittsburgh, June 27, 28, 29, 1928. n. p., 1928. [4] p. 15: 23.

Viteles, H. Expansion of the orange industry in Palestine. ראה ע' 310.

1256. Zionist organization. Actions committee. Beschlüsse der 11. Tagung des Aktionskomitees. Berlin, 1928. 13 l. 22: 28.
בסכנות כתיבה.

1257. Zionist organization. Actions committee. Presse Bulletin von der Aktionskomiteesitzung. Berlin, Juli 1928. Berlin, 1928. 42 l. 22: 29.
בסכנות כתיבה.

1258. Zionist organization. Congress. Protokoll der Verhandlungen des xv. Zionisten-Kongresses Basel, 30. August bis 11. September 1927. London, Zionistische Organisation, 1927. XXXII, 534 p. 16: 23.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ב' ע' 38.

Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Agricultural Records. v. I. N. I.: Bulletin 1—8. 1071. מספר 310 וע' 976 מספר 290.
ראה ע' 290 מספר 976 וע' 310 מספר 1071.

1259. Der Zionisten-Spiegel; zehn Lesestücke aus dem Schrifttum der Zionisten u. ihrer jüdischen Gegner, für vorurteilslose deutsche Volksgenossen in allen Parteilagern ausgewählt von einem parteilosen Auslandsdeutschen. Leipzig, Weicher, 1927. 31 p. 15: 23.

— Der völkische Sprechabend, 3. Jg. 1927, Heft 46.

1260. تدهار، داود. الجرمون والجرائم تأليف داود تدهار تعريب

نسيم ملول. مصر، المطبعة اليوسفية، ١٩٢٨. ٩٤ ص 20: 14

את המקור העברי: דוד תדהר, מחסאים וחמאים בארץ ישראל, ראה ק.ס. שנה

א' ע' 12, את העבוד האנגלי ק.ס. שנה ב' ע' 8.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

1261: [איסברג] איסברג, י. רפסודיה עברית לפסנתר. ברלין, יובל, (1926). 15 ע' 24: 32.
חשער גם בגרמנית.

1262: וינברג, יעקב. נגונות-עם (מחוי החרודים) לפסנתר. ברלין, יובל, (1927). 15 ע' 24: 33.
חשער גם בגרמנית.

1263: ורשה. הקהלה העברית. לוח השמות העבריים. ורשה, הקהלה העברית, תרפ"ח. VII, [I], VIII, [I], 74, XI ע' 15: 22.
הפסנתר בעברית. יודית זפולנית.

יחוראי, ש. בטחובן. ראה ע' 303 מספר 1047.

לובוביץ, נ. ש. ספר שעשוקים. ראה ע' 345.

1264: ווילנע. אידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. עטנאגראפישע אנקעטעס. הקפט 1: יומטובים. ווילנע, (רפוס ציונמאן), 1928. 20 ע' 15: 22.
— יידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. סעריע "ארגאניזאציע-פון דער יידישער וויסנשאפט". נומער 4.

1265: רחמובסקי, ישראל. מיון דעבן און מיון ארבייט. פארוי, (רפוס בערעזניאק), 1928. 300 ע', 39 טבלאות, [3] ע' 18: 24.

אבטוגרפיות של אמנים הן אצלנו דבר בלתי-שכיח במעט ותולדות אמנים מעטות בכלל. לכן יש לקדם בברכה את הספר היפה הזה. המחבר ישראל רחמובסקי, בית-אב למשפחת אמנים יהודים בפריז, אמן-צורה-ומקשאי מפורסם האבטודיקט שידע להביא את אומנותו לרור. אמנות זכה להתפרסם עוד בחיותו צעיר: לפני כשלושים שנה הורעיש את כל אירופא מעשה-השיארה של סימפרנס סלך הסקיתים, מעשה שחסיק את כל עתונות אירופא במשך חדשים רבים והיה לסעין. מאורע דריפוס-בוער אנפין, כי רבים יחסו לענין זה חשיבות של נצחון ענין יהודי-כללי. והמעשה היה כך: סוחר עתיקות חומין אצל רחמובסקי. שנודע בתור אומן מהיר. כתר ברוח האמנות הסקיתית ונתן לו לשם כך ציורים רבים וחופש הקומפוזיציה. הכתה נעשה באמנות וביכלת רכה. ונמכר אחרי-כך לזכור בתור חפץ עתיק — השיארה של סימפרנס — בעדות מלומדן רינגל-לכנת העתיקות (הוא הולח גם את הכסף לקניה זו). הודות לקרמון-גנו. שהכיר את החפץ בתור זיוף ע"י חקמשים המלאכותיים שנעשו בכתר בכלי, חומן האמן לפריז לשם חקירה ולאחר שהוכיח את זהות עבודתו, שעשאה בלי כל כוונה להזיק. הורד הכתר מעל ראשו של סימפרנס ומגדולתו בלזכרי. כרם גם העבודות האחרות אינן נופלות מעבודה זו; מחוכן נשקפת היכלת הרבה והיר חזויות. בכל עבודותיו שבהן הוא מכקש גם את הקוריוז והועיר חגיע לירי אמנות מפליאה במלאכת הצורה-המקשאי וראויהם הם מעשיו שיציבו להם זכרון גם בספר.

בחדוד יהודי רב, ביכלת לא מועטה וביודות עסיסית ביותר. מספר המחבר את תולדות חייו ומציג לפנינו את הסביבה שבה נולד ונתחנך. עינו, עין הצורף המטפלת לפעמים (גם עכשו בהיותו בן 68) בגרגרים האטומיים של פיליגן ובונה מהן צורות, עין זו רואה גם את המקרה אותו לכל פרטי-הפרטים ורואה גם את המנהך והמעצב שבחיי היהודים: בעירות אוקרינה הנדחות. תוך כדי זה מגולל המחבר לפנינו אגב אורחא פרק-אתנוגרפיה רבים שגם סופרים ותיקים לא העלו על הספר למרות היות הדברים חאלה חשובים ביותר. מובן במעשה זה שהפרקים המספלים במעשה המיאה"ה והחקירות, כתובים בערנות וגקראים בענין מיוחד. מה שהמחבר מספר מחיו מראה על שמה בחלקו ואדם שלם ותמים. יחבתו לעבודה ודאי שתעורר בכל קורא חבה זו שהמחבר מפלל לה בהקדמתו.

לספר נלוים 40 דפוס-אור מעבודת האמן (בתוכם שני דפים מעבודות בנו הפסל שלמה רוחמבסקי — הפלקשות המצוינות הכתרת מיטפרינס והודות עשרתו וכן תמונות הוריו — בדף אחד תמונת המחבר). בין הציורים: המיאה"ה, רימון, שלד זעיר בזהב עם הגלוסקמא שלו (10 ס"מ ארכה, 4.4 ס"מ רחבה וגבהה 1) מזוזה זעירה וארון זהב 5" (הארון) — עם כנף, תחופס את תחזית הארון, — 11 ס"מ גבהו 1) ועוד ועוד. עבודות זעירות בזהב כסף ופיליגן מקשה וחשוב. יש בהן בעבודות אלה להראות על כשרון זה שרק במקרה יצא לאויר העולם ואשר כלי עבודתו היו מסמרים (ממש!)... בסך הכל ספר בלי פרטנויות מרובות המספר ארח חייו של אמן יהודי אחד מבני אותם הצורפים הנסתרים אשר למדו את מלאכתם לא באגודות מקצועיות ולא בכת"ה-הספר, נין ונכד לאלה שהחתימו אמנים-נוצרים על עבודותיהם בכדי להוציאן לשוק...

הוצאת הספר מהודרת ביותר. ההקדמה הפכסימילית ודפוס האור המצוינים משרים חן על הספר. הניר וההדפסה נבחרו בשום מעם. ליות מעם מוסיפים השולים הרחבות של העמודים. חבל שהאורטוגרפיה לא נשמרה בשלמות.

מ. ב. ר. ק. י. ס.

1266. שאצקי, יעקב. צושטייער צו דער געשיכטע פון דעם פארגאנג-פארענישן טעאטער. ווילנע, קלעצקין, 1928. ע' [277] — 299. 14 : 20.
טעאטראט-אפדוק פון יידיש טעאטער, כרך 3-4.

1267. Cohen, Irma [Henriette] (Loeb). The intelligence of Jews as compared with non-Jews. Columbus, Ohio State University press, 1927. VII, 43 p. 17 : 25.
= Ohio State University studies. Contributions in psychology, no. 8.

1268. Weissenberg, S[amuel]. Beiträge zur Frauenbiologie. (Die jüdischen rituellen Sexualvorschriften.) Berlin, Marcus, 1927. 29p. 17:26.
= Abhandlungen aus dem Gebiete der Sexualforschung, Bd. V. Heft 2.

יד. בלשנות.

זכרונות ועד השלשון. חוברת ו. ראה ע' 288.
קלעצקין, י. אוצר המונחים הפלומפיים. ראה ע' 338.

1273. Löw, Immanuel. Die Flora der Juden. Wien, Löwit,
1928. XIV, pp. [449]—807. 16: 24.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut Memorial foundation, Bd. IV.

I: Kryptogamas; Acanthaceae—Graminaceae.

Hälfte 2: Convolvulaceae—Graminaceae.

את החצי הראשון של חלק זה ראה ק.ס. שנה ג' ע' 280. חלק ב' ק.ס. שנה א'
ע' 109, חלק ג' ק.ס. שנה ב' ע' 34.

כפעם בפעם כאשר אנכי לוקח בירי את ארבעת כרכי "דשאת היהודים" של החכם
עמנואל לב מתעורר בי אליהם יחס של כבוד וחבה, ויש באצבעותי חדרגשה שהנני מחזיק
דבר שבקדושה.

ואם כל עשב ועשב יש לו מלאך המכה אותו ואומר לו גדל, הרי חתלסיר החכם
שלנו זכה להיות מלאך וגואל לעשבים רבים ולדשאים שונים ולשיחים ועצים יחודי.
כי מי כמותו ביר מהי הרכה (1) וסחי השלישית (2) ואת מהות האוהב, וכן כמח
וכמה צמחים אחרים, או מי ידע לפניו מעת גלות ישראל מארצו מהו החצב (3)

אבל — — — לצערנו אין בקר מהאבלי. אולם כל מיני האבליים כאן קל-ערך
הם כלפי העבודה היסודית העניקת השקועה בספר הזה. ומכיון שהסכמתי לכתב "בקרתי"
על ספרו של חז"ל לב מחבתי ההכרחית הוא לעסוק במקצת גם באבלי זה.

— בודאי שחסיים לו קצת לחץ לב שני דברים יסודיים: א) הכרת ברורה של דשאת
ארץ ישראל והחיים האינטרסיים אתם; ב) הכרת הפלנטור הערכי באי (מחזן דבריים
שנתפרסמו בדפוס). אבל לא על אלה נתעכב. אחד האבליים העיקריים הוא אשר במקום
גדולתו שם גם מחולשתו. הוא החסר בכל עבודתו הכבירה לדרך חבלשנות הנדולה והרחבה
המבוססת הרבה על החשואה הלשונית. דרך אשר אחזו בה כבר קדמונינו רבי שמעון בן לקיש
ורבי עקיבא ורבי ורבנן (ריח כ"ה א-ב, ומגלה ריח, א) ואשר הלכו והולכים בה החלשנים עד
היום הזה. אבל הדרך הזאת מתפתלת לפעמים לצדדיו, לשבילים ולמסלולים המסתבכים
והחומותיים והצאי הסינונימים ורבים קרבותיהם. הלא חסר הסינונימים
והתעוזה, וגם בצמחים המפורסמים ביותר כגון בשושנת העמקים ובחבלת השרון וחוונין ודומיהם.
והח' לב בשה כיב בדרכו עד אשר כמה פעמים דן ל"arig", דברים אשר אינם arig כלל.
הנה למשל בעמוד 729. כך א' הוא כותב: "לשן כלכתא—arig אורס, tr. αἶρας Geop. II 415
והנכון הוא שחשם. אורס" הוא חומנים לצמחים שונים ולאחד מהם, ל"arig Cephalaria-Syriaca
מכון השם. לשן כלכתא, על שם צורת עליו, ומאידך גיסא חומנים הוא השם. לשן
כלכתא—Cynoglossum המפורסם, וגם ל"arig Asperugo procumbens וגם ל"Plantago
major L (למי אשריון).

וחנה דוגמה עוד יותר קשה. בענין חבלת השרון. הוא כותב במפתח גמור ובחלום
(כרך ב' עמוד 156): "Das biblische ist die Zeitlose", וביסודו של מאמרו על
חבלת מונח האסמכתא על השם הסורי המצליח, כי המצליח לזידיה היא חבלת

(1) Reseda, עיין במפרו בכרך III, בעמ' 127—132.

(2) או השלושית, — Ad. Jussieu, Crozophora tinctoria (L.) Ad. Jussieu, כרך I עמ' 595.

(3) Urginea maritima L.

(כחילוף הכי והמי' בוסוף) המקום כאן אינו גותן אפשרות להביא את ההוכחות הדרושות (הן תבאנה במקום אחר). ובכלל, הבקרה המפורשת לספרו של הח' לב הוא ענין לשורת מאמרים רחבים. כאן נגיד רק מלים אחרות אלה: א) ה-Herbstzeitlose של הח' לב נמוצה יותר בחרי אי' ביהודה ובגליל, מאשר בשרון, וכבר מהפעם הוה אין השם הבצלת השרון הולמה כלל וכלל; ב) מהשם הסורי המצליח אין הוכחה. הגה דוגמאות: כל אחד יודע באי מהו אצלנו הנמש (تنش) הערבי, הלא הוא השיר הקוצני *Poterium spinosum*, הסירה העברית. ובמצרים מסמן השם הזה צמחים אחרים לגמרי אשר אין להם שום דמיון לממש שלנו, וכן ה-*خوخ* שלנו שבאי אינו ה-*خوخ* שבדמשק, ושנויים כאלה אינם דוקא מארץ לארץ. הגה באי גופא ה-*סלק* שבירושלים אינו ה-*סלק* שבראש פנה והעשבת אל גרמי שבדיר אמן אינו אותו שבסביבות בית לחם, וה-*אבו אריוש* (או *ארויס*) אשר בעמק יזרעאל אינו ה-*אבו אריוש* אשר בעין כרם (בעמק יזרעאל, ובכמה מקומות אחרים חנו שם לשבת—*Phalaris paradoxa*, L. — ובעין כרם לקו' 1 — *Echinops*), וה-*ח' עאלם* (حتى الماء) המפורסם בכל הארץ *Sempervivum tectorum*, L. — אינו ה-*ח' עאלם* אשר בכפר בית חנינא (כאן הם קוראים בשם הזה *Viscum cruciatum*, Sieb.), וכן אין בסחון ואין ראיה שהמצליח הסורית היא ההבצלת העברית. ואלו לא הלך הח' לב שולל אחר דמיון הצלצול שבשני השמות האלה היה מוצא שאין בין ההמצליח וההבצלת גם קרבת לשון, כי ההמצליח הסורית מורה על הצבע החמוץ (1) של ה-"Herbstzeitlose". וההבצלת העברית אינה כי אם "בצלת" בתחבאת החי. — וכל היסוד של המאמר הבצלת הבצלת השרון מחמוסם והבגין כלו מתפורר.

והוא הדבר גם בשושנת העמקים שלו (כרך ב', בעמודים 170, 205, 206), כי הוא נשען על השם שששן של המצרים, והוא הומונים לכמה וכמה צמחים שונים, ועוד: ה-*שושן* הלזה של המצרים שחלו הח' לב לשושנת העמקים נקרא אצלנו בסביבות יפן ובאשקלון ובעזה, ובכאן יונים ובכאן שבע וברפית בשם אחר לגמרי, בשם *ونك (زنبق)*. שגיאות שונות בענייני הפלנטולוג הערבי באי ובעניינים אחרים נגדו לתוך ספרו של הח' לב עיי אחרים מתוך הסמכו על החמר שאסף ממלומדים שונים ובהם אנשי שם. כן למשל הפעוה בכמה פרטים הגרף הדר *von Müllinen* בענין *Ceph. Syr.* דבריו של זה נדפסו תחלה ב-163, 298, *ZDPV XXXI* ומשם נכנסו לתוך ספרו של הח' לב (כרך א', עמ' 723). מעות קשה אחרת נכנסה לספרו של הח' לב (כרך ב', עמ' 193) עיי המלומד אהרנסון וז' בשם הערבי "קציב אל ראעי" (قصب الراعي) שהוא מושעה (הערבים קוראים לאותו הצמח קציב אל רי (قصب الري) ולא קציב אל ראעי). מעות זו גררה אחריה באור בלתי נכון בהוספת דרעיא, אשר יש מתקנים כן — וללא נכון! — את ההמשפחה אשר בשבת קים. כי (במקום אחר נתעכב על אלה). מעויות אחרות בשמות הערביים של צמחי אי' עברו אל ספרו של הח' לב גם מרשימת השמות שנתן דלמן בספרו של *Dinsmore* (Die Pflanzen Palästinas). כגון השם *Ud en-nadd* שמכיר דלמן *Asphodelus microcarpus*, Viv. — *Dins. 1673*; — כרך ב', עמ' 152), שאינו, לא לפי הוראתו ולא לפי ענינו שיד לצמח הזה כי אם *Urginea maritima*. למעטים אין הידיעות מספיקות כל צרכן; כגון השם *Schalamon* של דלמן (*Dins. 868*) — כרך א', עמ' 586

(1) וכן יסמן לנו הפרח של ה-"Herbstzeitlose" את הגון המדויק של הצבע החמוץ (חמוץ בגדים מבצרה) אשר הרכו להתפלפל עליו. וכן יהודה ואחרים נתנוהו לחמור ולחמר ואמר ואת ה"חמוץ" יש זהשוות "חמוץ".

אינו מיוחד אך ורק ל-Cephalaria Syriaca, ואנשי מקצוע בארץ הלכו וקראו עליו משפחה שלמה. מש' השלמונים (מש' Dipsacaceae) ולפעמים באו כך שיעות גם בדיוק הכתיב של השם. כך למשל השם Thuwai של Flora of Syria, Palestine Post (and Sinai p. 783) והשם tuwai של Dins (1673) — 25 ב' 152 אינם כי אם suwai (סוי); כך מבטאים וכותבים כל הערבים השונים בכל מקום שנמשתי אתם.

יש אשר ידועות בלתי מספיקות וי צרכן בדיוק הכתיב של השם הערבי השו את הח' לב הצדק מהפתרון הנכון של שם סורי. כזה הוא השם taradan אשר דלמן וכן חזר גרף Müllinen וכן אהרנסון הודיעו עליו שהוא נכתב אך ב"סית" וערכים רבים בירושלים ובמדינותיה ובינותם סחרי תבואה משך עשרות שנים מבטאים וכותבים תרין ב"חיו" (רדאן). עכשו ברור שהשם סורי, תרדא (כר בחלוף N. 7 2002) אינו verschrieben מן אירא (1000), כמו שמביא הח' לב בשם Duval (כר א' ע"ס 728) ולא αἰσος כמו שמחקן הח' לב בעצמו (שם ע"ס 729), אלא זהו התרדן הערבי. וכל התקון הוא אך בחלוקה של הריש השני ל"דלח" שבסורית אינו בצורת האות כי אם אך ורק בהעברה הנקודה ממעל לאות לתוכה, פליטה קולמוס אשר אינה רחוקה כל כך והשוה לשם אאיוון (כר בחלוף 25) אשר בהערה שם (N. 24) יש גורמים אחרים.

לפעמים נכנסו בדרך זו שגיאות בעבודות אשר לא בדקו אותן. דג צרכן. כך למשל (כר ב' בעמודים 97—98) סובאת בתוך הוכחה לדגוק, הגדרה האווב, העובדה (אשכ, הבואה דלמן ב' 124—8 Pal-Jahrb.) שהכתן הנניל בשומרון. הגיה לללמן 1912. שזם משתמשם לוחות הדם באווב. חזה מפני הכח הסודי. שיש לאווב שהוא מעקב את הקרשת הדם. העובדה זאת אין לה שום בסיס ראלי. בסיסי בכמה גסונוג מדויקים וסקרסקופיים את כח עכוב הקרשת הדם על ידי האווב וראיתי ונוכחי שאין שום סגולה כזו. לאווב ואובו מעקב את הקרשת הדם כלל. וסוכן שהראית סוכה חסודל הלחה של האווב. להוכחה דיוק הגדרה שמו פורחת באויר, ומאליה נופלת החשואה שהח' לב מוסרף לדברי דלמן (כר ב' ע"ס 98) שבדומה לזה אמר דאוסקורידס שחמר הגבינה שבחלב אינו מתגבן כל זמן שעלי מינחא מונחים בו.

ויש שכדרך תלמידו חכמים מאז ואמר הח' לב: "אינו יודע". אחרי דחותו את כל השרשים השונים והכאורים השונים שהציעו לבאור השם אווב "הנו מוסרף" (כר ב' 84): „Da wir auch die Etymologie zahlreicher anderer Gewächse, z. B. hitta, t'ena, nicht wissen, brauchen wir uns wohl auch hier über unser Nichtwissen nicht zu wundern." את פרוש האווב ולא בשרשי שפות זרות באורן כי אם בצמח גוסא בעלעליו: ביום קיץ למול השמש ראו בעלעליו — בעין ערומה! — אגלו שמן וערבים המורדים זבים מתעלה ומתנוצצים. אבותינו בעיניהם הבהירות ראו אותם ויקראו לצמח „אווב" (מחשש זוב בחוספת הא').

ולפעמים לפעמים רחוקות אמנם הנך פוגש בספריו דברים שהנך משתומם למצאם אצל הרח"ח לב. ביחוד כשיש לו ליטב איזה ענין ולישר הדורות. כך למשל בענין Asphodelus שהוא חושב אותה לעירית, אבל חזי על העירית. נאמר שחנה מאכל לבחמה (העירית שלקטה למאכל בחמה/ חוספתא שבנעית ח' ו- Asphodelus mic. הוא לא יאכל — חנו משיב: „In der Barayta wird es sich um Verfütterung der Knollen, nicht des Krautes handeln" והוא לא שם לב שחכמא שלקטה אינו מתאים

ד- Knollen התנונים באדמה? ועוד? לא רק הלשון קשה כאן אלא גם עצם הענין הוא אחר. כי "Knollen" אינם נאכלים אפילו על ידי העוים. כל הרועים אשר שוחחתי אתם בענין זה אשר לי את הדבר וגם עקרת את ה Knollen הללו והרועים ואנכי וחרו שלדנו את העוים שהמסמנה מהם ואף חרצו ופיהם גם לגעת לא הפצו ישנם אמנם חלקים חלקים קטנים ב- Asph. mic. הנאכלים על ידי העוים. אלה הם אך עצם ראשי העלים הצעירים וגם — דבר נפלא בידעת העוים לבחר את מאכלן — חלק קטן מן הקנה הנכוח של התפרחת. אותו החלק הנמצא מתחת לתפרחת. אולם על כל אלה הן לא ואמר, לקמה למאכל בהסתיי. וכל עצם התיחסות העוים ל- Asph. mic. היא מופרכת לסרות כל ההוכחות שצטרפן הדין באמנות רבה. (ואם לישב את הענין) אפשר לישבו בעליו היבשים של ה- Asph. את אלה ראיתי אמנם שהם נאכלים על ידי העוים ברצון. אבל ישנן עוד נקודות אחדות אחרות קשות לי במחקר הניסוי על העויות של הדין לב וקצר כאן המקום להתעקב עליהן). — ענין עוד הרבה יותר קשה הוא דבר החצב כתבת נח. בשבת קכ"ח, א' ובתוספתא פ"א ובמקומות אחרים נזכרים דברי ר' יודן, שהחצב הנו מאכל לצבאים, וקשה הדבר, כי ידוע שהחצב רד"ל שחומרים בו השדות, *Urginea maritima*, L. אינו נאכל ע"י החסות כלל, וכן כתב לו לה' לב הוסיף המפורסם הפרופ' Schweinfurth שהוא מצא תמיד את עלי החצב בלתי פגומים, ומסקנן הוא אם הצבאים אוכלים את עליו. לעמך זאת מעיד הפרופ' שווינפורט שראה בעיניו צבאים ועוים ואחרים אוכלים את מיני *Bellevalia* ו- *Allium* ו- *Urginea undulata* הדומים קצת לחצב ושנקראו אולי גם כן בשם חצב. ומתוך כך, שעליהם בודא, על הצמחים האלה, נאמר שהיו למאכל לצבאים. ובכן מסכים הדין, הרי שהוסר בזה גם הלשון של שאלת החצב שהוא מאכל לצבאים. ותימא שלא תמה הרה"ח: ל"מא מפלפלין את החצב מפני שהוא מאכל לצבאים? ולמה אמרו מפני שהוא מאכל לצבאים דוקא? (כתפחת התוספות בשבת קכ"ח, ב' על רבנן שתנו מפלפלין בשר תפוח מפני שהוא מאכל לצבאים? ל"מא ל"מא מפני שהוא מאכל לצבאים? ומשאר דברי רבנן שם בשבת קכ"ח, א' מוכח ומה שהחצב מיוחד לצבאים כמו שחבילו וסורות הן מאכל מיוחד לפלגים וכמו ששכרי וזכיות הם מיוחדים לנעמיות. ועדותו של שווינפורט שראה בעיניו שגם העוים ואחרים אכלו מן החצב האחר, מן מיני ה- *Bellevalia* ו- *Allium* ואחרים. — עדות זו היא אך לרעותא, כי את החצב דרבנן יאכלו אך הצבאים ולא עוים ואחרים. תחלה חשבתי לישב גם את ענין החצב כתבת נח בעליו היבשים אשר יאכלו גם ע"י בחסות ועוים כפי שראיתי בעיני, אולם דוקא משעם זה חזרתי כי מהבאר הלוח (ואת מתורנו הנכון יש לבקש בעליו הירוקים דוקא).

ויש להשתומם עוד שלא שאל את עצמן הרב היתכן שהחצב שחרבן הורו בו שמפלפלין אותו בשבת. והי' מסיני צמחים אחרים מאשר החצב המפורסם בעמ' שהם מתחמים בו שדותיהם וגם התרגלו לשמע עליו מפי רבנן כמה וכמה דינים שונים. — היתכן שהחצב שיותר למפלפלו בשבת יהי' חצב אחר לגמרי, ולא יסמנוהו רד"ל בשם לוי למען ציגו ולמען הבדילו. ומה מן החצב הרגיל שאסור למפלפלו בשבת. (כי העובדת שהצמח נאכל או אינו נאכל לצבאים אינו ידוע לכל בן בעמ' שהדבר הזה ישמש לו לסימן מובהק לרעת להתנהג על פיו בדיני הלל שבת. כמו שאין הדבר ידוע גם כיום לכל ערבי ופלסתי כי אם לבודדים, לבקאים שבהם וביחוד לרועים בקראים) ואם רד"ל לא ציגו את החצב הזה בשום ציון שהוא להבדילנו הרי בודאי החצב רשבת הוא החצב שבשאר דברי רד"ל ולא אחר. ואמנם הבקאים שברועים יבכר יהושפט ובדיר אבן ובהר מוכ ובעזה וביתר וחרו באבדירין

ובכפר מעלול, וגם בכמה מקומות אחרים אמרו לו — והעמדתו לו עדים לדבריהם — ששום דבר (כלומר, שום בחסות) לא תפעם מחבצול (מן *Urginea maritima*, מן החבצביל דילן) מלבד העזאל (הצבאים).

ורק ככה יובנו דברי רז"ל כהותם. והדברים דרבנן על החבצב כתבת נח, שהיו כאלו פמכשול ולפוקה בדרך הגדרת מחות החבצב, משמשים עכשיו כשהדברים הנם כפשוטם, לסמך ולסער חשוב להגדרה זו ¹.

ועוד דבר אחר מחובתי לציון. את הצער הרב שהספר היקר הזה מדבר בשפת לא לו, ולא בשפת צמחיה, והוא זר לכל יהודי שאינו זקוק לשפה הגרמנית. ואין שום מעם יסודי לדבר שהספר העוסק במיני צמחי הספרות היהודית, העתיקה, לא יכתב עברית, כי הן היהודי והן כל בן עם אחר המגיע להתעניין בצמחי התלמוד והמדרשים, חוקה עליו שמכין הוא עברית. ועוד: כמה ציטטים נהרגו בספר זה — באמנות מפליאה אמנם — תחת לתתם במקורם. ובציטטיו נתן שמו של הצמח בתרגום כפי דעתו של החוקר — דעתו החשובה אמנם מאד — אבל במקרה של שגיאות מי וכן... *errare* הן *humanum est*. במקרה זה יש אשר יתן בפי האיש בעל כרחו שם וצמח אשר חלו לא. התכוון אליו כלל ולא עלה על לבו. ציטטים אחדים כאלה תמצא בעמודים 158-159 ב-Zeitlose שזוכרנו.

למותר להגיד בסוף דברי שכל ההערות שהעירונו כאן אינן מפחיתות מערכם היסודי של ספריו שהננו מקדימים אותם ואת מחברם בכרכות מאליפות ובאמנות, ומצפים בשמחה לדרך הבא אשר יגמר וישלים את עבודתו הכבירה לחועלת ולכרכת לישראל ולבן עם אחר ויחדו. אפרים הראובני.

1073. فارحي، دلال. انتقاد كتاب الكنز في قواعد اللغة العربية.

הגהות פרחי על ספר המטמון. 'מصر', مطبعة علم الدين, 1927. 36 ص 14: 18.
בקרת אחרת על ספר המטמון ראה ע' 117 מספר 524.

¹ ועלי להודות שבעיני לא זכיתי עדין לראות את הצבאים (כלומר, את העזאל) אוכלים מעלי החבצב או את בצלו. הכאתי להם בכל מקום שמצאתים בירושלים (אצל חקונסול הצרפתי ואצל אחרים) הצובות, עלים צעירים, עלים מבוגרים, בצלים, ואך הריח הריחו אותם ולא מעמו מהם!

הפרוס' דלטן מעיד גם הוא בספרו 'החרש שעלי החבצב' נאכלים על ידי הצבאים *ohne dass diese etwas ihnen* (ואם מעיר *Arbeit und Sitte in Palästina*, p. 96). והנה (1): לפי דברי תיודים, ששאלתי אוכלים הצבאים לא את העלים בשלמותם כי אם אך את ראשיתם; וכן ציינו לו את הדבר גם הערבים אשר בסביבות נהלל אשר שם יש שיפגשו צבאים עזרים עדרים. (2) הדבר המיוחד הוא זה שאמרנו ששום בחסות אחרת איננה מועמדת סמך כי בתוך עליו נמצאות חבילות מחשבים וחניתות קצרות וארוכות לדקר מקרוב ומרחוק כל פה מועם אותם (למען לא ישחיתום). וי לששש את הוד בבצל או בעליו — וכאב צורב קשה לא ירפה ממנה משך שעות. ואך הבקאים ודועים הדבר שהצבי יוכל לו, וגם נח ידע הדבר, וזהו שצינו רז"ל.

- מזו: ספרות יפה עברית חדשה.
- אבן-זחב, א. ימי דוד; רומן היסטורי. ראה ע' 290.
- אברם, ג. בת-פרעה; רומן היסטורי. ראה ע' 290.
- אש, ש. אמריקה; ספורים. ראה ע' 292.
- בורגא, י. נפתולי אדם; ספור. ראה ע' 292.
- בן-חזקאל, מ. ספר המעשיות; מ' ג'. ראה ע' 292.
- בנג, ה. ליד הדרך; רומן. ראה ע' 292.
- ברנר, י. ת. כל כתבי; כרך שביעי. ראה ע' 293.
- ברקוביץ, י. ד. מחזות. ראה ע' 295.
- גורדון, י. ל. כתבי. ספר שני; ספורים. ראה ע' 295.
- גרינברג, א. צ. חזון אחד העליונות. ראה ע' 296.
- דיקנס, צ. דוד קפרילד; ראה ע' 296.
- המסון, ק. מסתורין; רומן. ראה ע' 296.
- זוטא, ת. א. בימים מקדם; מלחמת מצות. חרבן בית ראשון. ראה ע' 298.
- חורבן, י. ספורים. ראה ע' 298.
- זכין, ת. במזל מאדים. ראה ע' 298.
- יפה, א. ל. בפעמי הכליון; חזיון. ראה ע' 299.
- ירושלים. אגודת התחיה. שיר ושבתח... ראה ע' 299.
- לבנון, מ. י. שירים. ראה ע' 299.
- ספריה קטנה, מ—מ"א. ראה ע' 301.
- פלובר, ג. שלשה ספורים. ראה ע' 302.
- פרץ, י. ל. כתבי. ראה ע' 303.
- פרץ, י. ל. שמע ישראל; מנדל ברינה'ם. ראה ע' 304 מספר 1054.
- קונרד, ג'. המזל שחק לך; נעורים; ספורים. ראה ע' 303.
- קורצ'ק, ת. חזון אירופה. ראה ע' 303.
1271. [קלינמן] קלינמן, משה. דמויות וקומות; רשימות לתולדות והתפתחות הספרות העברית החדשה. פאריז, דפוס וולמיר, 1928. 334 ע' 15: 24.
- הכרך הזה אומר המחבר ב"התבטלות" הוא קבץ מאמרים ומסות בעניני ספרות:—
 חיוניות ספרותיים רעיונות ספרותיים "הערכת" סופרים וספרים: הוא מקיף את הזמן מתחלת
 של ספרותנו החדשה, מספרות ההשכלה ועד "אחריהם" וסביבתו. הספר הוא אחד מששת
 הכרכים אשר בהם אומר המחבר לקבץ את גדולי הפזורים על פני כתבי עת שונים. —
 עשרים מאמרים בלך והם: סודרו בשלש מחלקות: ראשונים (ספרות ההשכלה,
 שלש ארצות בהשכלה גבוהה מן העבר — אברהם מאפו והשפעתו, האחרון במשכילים —
 לדמותו של יליד אמצעים (בין שתי תקופות) בעל השחר, הפשטן — לילגבלום בן שלשה
 דורות — מנדלי מרס; חדשים (המאמרים החדשים, איש האשכולות — סוקולוב, ימיתו של

יפת-פרישמן' ההשכלה, עממיות - ותעיה: טרץ, הציונות והספרות העברית, הגשר הגדול - פינסקר, נשיא ישראל - הרצל, המורה הגדול - יאחד-העם, רבי קרובי שתי אוטופיות, החווה - ביאליק, הסופר המלומד - קלוזנר, כל המאמרים האלה דנים על התופעות הספרותיות מנקודת הראות של התחדשות הרוח ועבודת יצירה לאמית שאנו קוראים לה יתחיה. מבחינה זו יש בקבץ זה משום חדוש: הבלטת הצד הצבורי בהבנת התפתחותה של הספרות, צד שהמעטו לספל בו בספרותנו החדשה, ושהדגישו (בהצלחה יתירה) ביחס לספרות ההשכלה) הסופרים שכתבו רוסית לעברים: ש. גינזבורג, י. צינברג ואחרים.

ואמנם, במאמריו של מר קלינמן אנו מרגישים את הפובליציסטן הער, היודע לחוש את תנועות הצבור, להאזין להדם של צרכי הרבים בספרות ואפילו ליצירות שניתנו מעמדתם של חוגים ושכבות בתקופות ידועות (השוה, למשל, עמ' 20 - 21 על היוחספים וראשייהקהל), ומאמריו על התופעות הספרותיות של דורו שהן פחות או יותר, קשורות בקשר בלתי אמצעי עם שאלות החיים ותנועות הצבור, הם המוצאים ביותר. השוה למשל, מאמרו הנאה על ביאליק (החווה עמ' 279 - 319), שבו קדר את שיריו של ביאליק לפי סדר הזמנים, כדי להראות - ובצדק - כי ישירות ביאליק היתה כל אותן השנים הראי לחיי העם, נקודת האסוף לקיחתם הבורעים, נסוחם ובטויים; כי המשורר ידע לתפוס את המאורעות והחזיונות בשרשיהם ולחזות בהם חזון לאמי עמוק וחודר; או השיחה הנאה על פרישמן (עמ' 173 - 188), שאגרותיו של פרישמן, תפיסת התקופה וגונה הצבורי, שמועות והכרת אישית, כנראה, הצטרפו לציור שלם ומענין של הסופר; והוא הדין גם בחרקטריסטיקה של סוקולוב (ע' 163 - 172). ברם, גם כאן, יש לפעמים מן הצורך לראות את 'הצבוריות' יותר בהיקף ספרותי (השוה, למשל, עמ' 286; שירו של ביאליק 'בתשובתי' יש להבין רק מתוך 'הערכת העירה' שהחלה אצלנו בשנות השמונים, מנה ברוס ואחרים), ולא ביחס ישר... מאמריו על 'הראשונים', שיש בהם בודאי הרבה הערות נכונות וגישה צבורית מענינת, נותנים מקום רב להשגות, ביחוד מצד התאמת הזמנים ומצד השמוש הנכון בטרמינולוגיה הצבורית. בודאי אין, למשל, שום יסוד להאשים את ה-השכלה' בהתבוללות, ובוה צדק המחבר; אולם נכון הוא הדבר, שאידיאלי ההשכלה היו החאזרות והתמזגות מדיניות תרבותית עם התושבים המקומיים (השוה, למשל, עמ' 70 - 71, עמ' 132 - 133), ולא תמיד היה בשאיפות הללו משום תקון לאמי חיובי. ובכלל, אין לדבר על ה-השכלה' כעל תנועה בעלת פרצוף צבורי קבוע ומסוים במשך כל מאת השנים שהיתה שלטת בספרות העברית. וגם בהשכלת רוסיה יש להבדיל לא רק בין ליטא לזהליניה, אלא בין דורות ההשכלה; והציורים מהתנאים הצבוריים של ההשכלה גם הם לא מתקופה אחת הם. שחורר האכרים, 'החוכרים' וה'יוחספים', 'תקוני' ממשלת ניקולי בחיי היהודים, המסחר עם גרמניה, וישובה של דרום רוסיה, 'עבודת הצבא' ודלדול ההמונים - כל אלה העובדות השפיעו והשפיעו על ההשכלה, אבל הן היו לא בזמן אחד, השפעתן היתה שונה ואחרת - ואיני חושב, כי הקורא יקבל מושג נכון ואמתי מספרות ההשכלה מהציור הכללי של המחבר (עמ' 6 - 28), למרות שרב הדברים כשהם לעצמם נכונים הם... דבר זה הוא נכון גם ביחס ליליג, גם כאן צריך היה המחבר לסדר את יצירותיו של יליג בסדר כרונולוגי, כשם שעשה במאמרו על ביאליק, ולדון עליהם מתוך התכונות בתנועות הזמן והצבור - ואז היתה אולי, מתקבלת תמונה אחרת קצת מאישיותו הספרותית של יליג... בכל אופן השיג המחבר, כאמור, את מטרתו: הקורא את ספרו יראה הרבה תופעות ספרותיות בהארה צבורית-ציונית וימצא במאמריו יעדים וזכרון למהפכה הגדולה שקמה בתוכנו במשך שלשים השנה האלה, ושלמרות

שאנו כולנו גולדנו בתוכה וממנה אנו נזונים — כל כך קטנה היא הדרישה והחקירה בתולדותיה ובגלוייה.

קפת הספר. קבת. ראה ע' 304.

1272. רומנוב, פנתלימון [Panteleimon Romanow]. בינו לבונה;

ספורים; תרגם מ. כראסטר. ורשה, מדורת תרפ"ח. 113, [1] ע' 17:13.

ריגאי, י. שירת הזמיר לשירת החיים; שירים בפרוזה. ראה ע' 304.

רומונט, וול. סט. אכרים; ספור. ראה ע' 304.

שטיין, ת. ח. שאול המלך; ציור היסטורי. ראה ע' 304.

1273. [שינפלד] שיינפעלד, שלמה יצחק. ציונים בדרך החיים.

הציובם שלמה יצחק בן אהרן שיינפעלד. חלק שני. ניויורק, דפוס אריאם פרעס,

(1928). 255 ע' 20:14.

שערים; ספריה לשעורי ערב ולבתי הספר. ו-2. ראה ע' 304.

יז. ספרות יפה ירדית.

1274. אייזען, י. פשעמישל, שמחה פרוינד, 1925. 18:13.

[ספורים שונים]

דער איידים א מערדער. 48 ע' — דער נייער מלאך המות. 45 ע' — דער עקספרעס

מערדער. 46 ע' — דער פערשטעלטער דערעקטיוו-א מערדער. 46 ע' — דער קאספ' מיט די

שרים. 48 ע' — דער שווארצער פארברעכער. 46 ע'.

א ש, ש. דער מזבח. ראה ע' 360.

1275. באראבאן-יונגמאן. לעטלאנד. ארבעטער צידער. ריגא, דפוס

ספלענדור, 1928. [8] ע' 21:14.

מביל 7 שירים.

1276. בלאסקא איבאנעס [Blasco Ibanez]. פרויען-פיינט. (ראמאן).

יירוש — מ. זאמלער. (צווייטער באנד). ווארשע, גאלדפארב, 1928. 2, 161—332,

[1] ע' 20:14.

ברך א' ראה ע' 280.

בערדיטשעווסקי, י. ר. ראה המספר הבא.

1277. גז-ריווקין, י[הודה]. שטראלען; פאקטוע און פראקט. ניו יארק,

גלויבען, 1928. 319 ע', תמונת המחבר. 20:13.

1278. ווילשטינסקי, ה. יירושע טיפן אין דער פוילישער ליטעראטור.

ווארשע, קולטור-ליגע, (1928). 227, [1] ע' 23:15.

1279. ווערן, זשול [Jules Verne]. אויפן שאנסעלדאר; א געשיכטע פון א

טראגישער נסיעה; ראמאן. יירוש מ. לאנד. ווארשע, גימלין, [1928]. 251, [1] ע' 19:13.

1280. ווערן זשול [Jules Verne]. קאלט און ווארעם; גרויסער וויר-
סענשאפטלעכער ראמאן. יידיש: מ. גרין. טייל 1—3. ווארשע, א. גיטלין, [1928].
— 1, 308, [1]; [3], 309—574, [1]; [3], 575—851, ע' 14 : 21.

1281. טייטש, [משה] מייזע. א הויף אף משעכאטארסקע. מאסקווע,
אידישע סעקציע פון אלרוסלאנדישער אסאציאציע פראלעטארישע שרױבער („וואפפ“).
1926. 94 ע' 15 : 23.

1282. טייטש, משה. פאר צוואנציק יאר (1903—1923). געקליבענע
ווערק. ווילנע, קלעצקין, 1927. 296 ע' 12 : 19.

1283. לאטי, פיער [Pierre Loti]. די ליעכע פון דער מדבר; ראמאן.
ווארשע, צוקער, [1928]. 72 ע' 11 : 14.

1284. לעמאן, מאיר [M. Lehmann]. גיוואלסטע דערציילונגן פון מ.
לעהמאן. יידיש: מ. ראזנער. העפמ 1. ווארשע, ישרון, (דפוס גראפא), תרפ"ח. 79 ע' 16 : 24.
כולל את הספרים: א סדר-נאכט אין מאדריד; דער גמיון.
מיוזל, נ. דער מענדעלע-טורעם; — מעשיות וועגען מענדעלען. ראה שני
המספרים הבאים.

1285. מענדעלע מוכר-ספרים (ש. י. אבראמאווין). דער מענדעלע-
טורעם, אויפגעקליבען דורך נחמן מיוזל. ווארשא, פערלאג מענדעלע, 1928. 248,
[1] ע' 14 : 21.

= אלע ווערק פון מענדעלע מייזע. נייע פערבעסערטע אויסגאבע. 22. באנד.
מסרת המאסף לבחר מחמור הרב על מנדלי המפור בעתונים ומאספים שונים את
החשוב ביותר. במאסף נמצאים מאמרים ורשימות מאת פרץ, ברדיצ'בסקי, ש. גינצבורג, דובנוב,
דינזון, י. ד. ברקוביץ, ספקטור, יוסף, בעל מחשבות, ניגד, גורליק, נ. פרידלנדר, נדור,
אליסלנדר, קננובסקי, דוברושין, ח. צ'מרינסקי ונ. מיוזל.

1286. [מענדעלע מוכר-ספרים (ש. י. אבראמאווין)]. מעשיות וועגען
מענדעלען אויפגעקליבען דורך נחמן מיוזל. ווארשא, פערלאג מענדעלע, 1928. 220,
ע' 14 : 21.

= אלע ווערק פון מענדעלע מייזע. נייע פערבעסערטע אויסגאבע. באנד 21.
מהדקדמה: בכרך הזה אספנו מעשיות, שספרו על מנדלי ירדיו ומקורביו ושנפסו
בזמנם. בספר באו זכרונותיהם של שלום-עליכם, ציטרון, אניסקי, רבניצקי, קלזנר, בריינין,
שניאור, קופאי, משה כ"ץ, פוכמן.

נאטב ערג, ה. ד. מיין ריווע איבער רוסלאנד. ראה ע' 358.
סטעטפל, מ. אויף דער שוועל פון ליכטיקן מאג. ראה ע' 307.

1287. קארמאן, ע[זרא]. יידישע דיכטערנים; אנטאגאניע. (גע-
זאמעלט, צונויפגעשטעלט אין פארעפנטליכט מיט א פארווארט, ליטעראטור-
היסטארישען ארוינפיר, ביאגראפישע נאטיצן, טראנסקריבעציעס
און פאמאסטאטן פון די ווערק פון דיכטערנים אין דער אלט-יידישער [XVI—
XVIII יארה] און אין דער נייער [1888—1927] ליטעראטור. שוקאנא, שטיין, (1928).
LXXXIX, 390 ע' 17: 23.

עס פבליצירט וואסונגס המהרות. סצויר.

האנטולוגיה הוואט מחולקת לחמשה חלקים, עפ"י התקופות: (א) מחברות בעבר-ישיש
מהמאה הסי' הי"ז והי"ח. (ב) השירה החברותית-המגמתית שנוצרה ברוסיה בסוף המאה הי"ט
ובראשית המאה הכ'. (ג) תקופת המעבר הכוללת בערך את השנים 1905—1914. (ד) שירת
הזמן הזה באמריקה ובארצות אחרות. (ה) שירת רוסיה לאחר המהפכה. — הקורא מרגיש מיד
את החלל הריק שבין מחלקה א' ומחלקה ב'. המחבר אמנם מצטדק בהקדמתו בחסר-מקום
אולם נמוך זה בלבד בודאי שאינו מספיק בשעה שמחברים אנטולוגיה כזו המכוונת להראות
את יצירתה השירית של האשה ביוודית בכל הדורות. אולם גם מחלקה א' אינה כוללת יותר
מארבע משוררות: רויזל פישלס, טויבה פאן, געלה, חנה כ"ץ, ומהן השלישית שממנה ידוע
רק השיר האחד הנדפס כאן, ונכתב על ידי בהיותה בת י"ב. ספק הוא אם אפשר לכנותו בשם
שירה. למחלקה זו הוסיף המחבר צלומים פוטוסטטיים יפים של המקורות. רב השירים
שבאנטולוגיה נכללו במחלקה ד' ות' מחלקות אלה עולות גם באיכותן על המחלקות הקודמות.
אם כי גם בהן הפסלת באה בצד השירה האמתית. ובכל הספר ניכר רצון המחבר להרחיב
כמות הספר על חשבון איכותו. רבים מן השירים לא נדפסו עד כה בשום מקום, ונשלחו בכ"י
אל המחבר ע"י המשוררות עצמן. בסוף הספר נותן המחבר ידיעות ביוגרפיות על המחברות
ששיריהן נכנסו לאנטולוגיה, הרבה מתמונותיהן, וגם רשימת המקורות שמהן שאב כל השירים
נעתקו באורתוגרפיה של זמנם. — הספר יצא לאור בדפוס משובח ובסדר נאה מאד, ומתוך
כלו נכרת מסירותו של המחבר לנושאו.

1288. קרעפער, י[ונה]. פשעמישל, שמחה פרוינד, 1924—1927. 18: 13.

[ספורי-עם שונים, על פי רב מלוקטום מספרים עבריים:]

דער איינוואנדערונגס-קאמיסאר און זיין מוסער. 32 ע'. — אין די טעג פון דער
אינקוויזיציע. 32 ע'. — ארץ ישראל ערד. 32 ע'. — ביים בארג סיני. 32 ע'. — די בכורה.
32 ע'. — ברודער און שוועסטער. 32 ע'. — די גאלדענע קוגעל. 32 ע'. — די גאלדענע
רויזע. 32 ע'. — דער גייסעל. 32 ע'. — געוואלט ברענגען משיח. 32 ע'. — די געשענקטע
יאהרען. 32 ע'. — די גרויזאמע אינטריגע. 32 ע'. — דאן פערנאנדא. 32 ע'. — חנה די
שניידערקע. 32 ע'. — די סערקען פאר די טויערן פון וויען. 32 ע'. — יהודה המאמין. 32
ע'. — דאס יידישע הארץ. 32 ע'. — די יידישע פאהן פון פראג. 32 ע'. — דער לולב. 32 ע'. —
דער לעגיאנער. 32 ע'. — די מסירה. 32 ע'. — מקימי מעפר דל. 32 ע'. — משה קולון.
32 ע'. — נאפאלעאן און דער יידישער רענדאר. 32 ע'. — דער נדר צו פאהרען קיין ארץ
ישראל. 32 ע'. — על נהרות בבל. 32 ע'. — ר' נחום בריאנסקער און די גרעפין. 32 ע'. —
דער ניקאלייסקי סאלדאט. 32 ע'. — דער סולטאן און דוד המלך. 32 ע'. — דער סיביריאק.
32 ע'. — סנחריב'ס סוף. 32 ע'. — דער פאלקס-זענגער. 32 ע'. — דער פאלשער משיח. 32
ע'. — די פאמיליע אריאל. 32 ע'. — פון טויט לעבעדיג. 29 ע'. — דאס פערטריבענע שטעטל.

32 ע' - דער פעררעטער. 32 ע' - צווייטע און צושפרייט. 32 ע' - קאזאקען קומען. 32 ע' - דער קאזאק הנגול. 32 ע' - דער קרוש. 30 ע' - די קראנקענשוועסטער. 32 ע' - די רבי אייזיק ר' יעקעלס שוהל אין קראקא. 32 ע' - רבקה אברבנאל. 32 ע' - דער רייכער דאבאש און רבי לייב פיסטינער. 28 ע' - דער רוסישער קאמענדאנט. 32 ע' - דער רמ"א און דער בישאף. 30 ע' - דער רעגמענטס-ארצט. 32 ע' - שבת ראפטוב. 32 ע' - דאס יסעטיל מאטעלע. 32 ע' - שלומית בת דברי. 32 ע' - שמשון הגבורי. 32 ע' - דער שפיאן. 32 ע' - שפרינצה וויטאל. 32 ע' - דער שחדלן פון וויען. 32 ע' - ידי תפלין. 32 ע' -

יח. ספרות יפה לרעזיות על כרשאים יחודיים.

1289. Crane, Marcia. Called by the East. London, Stockwell, [1928?] 175 p. 13 : 20.

1290. Эльяшберг, Израиль. Раввин и проститутка; роман. 2-ое изд. (Москва), Московское товарищество писателей, 1928. 225, [1] стр. 14:21.

הוצאה א' נדפסה באותה שנה.

Фейгенберг, Р. Летопись мертвого города. 356

1291. Fleg, Edmond. Iézabel; Midrash ou histoire inspirée des Ecritures. Paris, Lipschutz, 1927. 97, [2] p. 17 : 24.

1292. Hegeler, Wilhelm. Pietro der Korsar und die Jüdin Cheirinca; Roman. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1925. [2] 259 p. 12 : 18.

1293. Jungmann, Max. Jochanan von Giskala; ein Schauspiel. Berlin, Horodisch & Marx, (1928). 85, [1] p. 14 : 21.

1294. Юшкевич, Семен. Леон Дрей; роман. Ч. 1—3. Москва, „Современные проблемы“, 1928. 195; 199; 210 стр. 13:18.

בראש הספר נקדולוג קטן שנדפס לפני כן בפרבריה.

1295. Opatoschu [Joseph]. Der letzte Waldjude; ein Roman. (Aus dem Jiddischen von Siegfried Schmitz). Berlin, Heine-Bund, 1928. 319, [1] p. 13 : 19.

1296. Spire, André. Quelques Juifs et demi-Juifs. (T.) I. Paris, Grasset, 1928. xx, 266, [1] p. 12 : 19.

החבן : Israel Zangwill. — Otto Weininger. — James Darmesteter.

ר.ט. ספרות הנער.

1297. [דעפא דניאל Daniel Defoe]. ראבינאן (קרווא). פון דייטש איבערזעצט ש. און ז. רייזען. ווארשא, גרמלין, (1928). 158 ע', ציורים. 15 : 21.
1298. Githens, Harry W. "Living pictures" of Bible stories. Indianapolis, Ind., Meigs pub. comp., [c 1927]. 110 p. 13 : 19.
בספר הזה נותן המחבר חוראות לסדור מחוות דרמטיים מהתנ"ך והבריית-החדשה: מבחר הפסוקים השייכים למחזה, סדור הבימה, חלבושות וכו'.
1299. Isaacs, Abraham S[amuel]. School days in Hometown. Philadelphia, Jewish pub. society of America, 1928. 162 p. 13 : 20.
בספר זה מתאר המחבר — בצורת ספור — את החיים במסד חנוכי יהודי באמריקה. מנהגי-הדת והמסוות המעשיות ממלאים תפקיד חשוב בתנוך זה.

כ. חנוך והוראה.

- א"י. מחלקת החנוך. שאלות בחינת הבגרות, 1928. ראה ע' 292.
- אירושע שול ארגאנוואציע. וועגן דער יידיש-וועלטלעכער שול. ראה ע' 314.
- *1300. Arnett, Edward Aldridge. Psychology for Bible-teachers. New York, Scribner, 1925. xxii, 241 p.
Bonser, Mrs. E. M. How the early Hebrews lived and learned. ראה ע' 327.
1301. Budapest. Országos rabbiképző-intézet. Ertesítő az 1927/28. Tanévről. Megelőzi: Adalékok a magyar zsidóság reformkorszakbeli történetéhez. Irta: Csetényi Imre. Budapest, (typ. Neustadt), 1928. 32, [1] p. 15 : 23.
דו"ח בית המדרש לרבנים בבודפשט. קדם לו מאמר על "תולדות היהדות ההונגרית בתקופת התקונים (ריפורמה)".
1302. Budapest. Pesti izraelita hitközség alapítványi realgimnaziuma. Ertesítő az 1927-1928 iskolaévről. Közzétette Goldberger Salamon, igazgató. Budapest, Az iskola igazgatósága, 1928. 71, [1] p. 14 : 22.
דו"ח הגימנסיה הראלית של קהלת פשט.
את הקורסים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 157 ושנה ד' ע' 263.

Csetényi, I. Adalékok a magyar zsidóság reformkor-
szakbeli történetéhez. 380 מספר 1301. ראה ק' 380

1303. Deutscher Verband zur Förderung der Universität Jeru-
salem. Bericht für die Jahre 1926 und 1927. Berlin, 1928. 15, [1] p. 15:23.

*1304. Hirschfeld, Robert. Hilfsbuch für den Unterricht in der
nachbiblischen Jüdischen Geschichte. Berlin, Poppelauer, 1926.

1305. Israelitische Taubstummen - Anstalt für Deutschland,
Berlin-Weissensee. Bericht über das 40.—44. Jahr 1923-1927 des
Vereins „Freunde der Taubstummen Jedide Ilmim“. Berlin, (typ.
Berliner Industrie-Druckerei), 1927. 24 p., illus. 14: 22.

כא. ספרי למוד.

1306. אורמאן, חיים. מנלות כבל עד סוף תקופת החשמונאים.
ווארשה, עבר, תרפ"ח. 34 ק' 15: 22.

= מקורות להיסטוריא ישראלית לשמוש בבתי ספר תיכוניים, חוברת א'.

1307. בוניסקי, ש. ארח ישראל; דלמוד דוני ישראל ומנהגיו ומערכתם...
ניו-יורק, בלד, תרפ"ח. 144 ק', ציורים. 13: 19.

ספר זה שכולו סנוקר, מכון לשמש ספר-למוד למנהגי-ישראל בבתי-הספר היהודיים
באמריקה. המחבר השתדל לשלב בכל ענין גם אגדות חז"ל מהענין הנדון.
ברוך, א. אלגברה. ראה ק' 293.

1308. גולדין, ח[יים] א[לדור]. המורה העברי; ספר להוראת הלשון
העברית ודקדוקה. — עברית-באנגלית. חלק א—ב. ניו-יורק, היכרו פאבלישינג
קאמפ, 1923—1924. 128; 159 ק' 14: 22.

1309. גולדין, ח[יים] א[לדור]. קריאה; לסוד הקריאה והכתיבה ק"פ
חשימה הקולית, עם ציורים, תפלות ושירים. עם הערות בשפת אנגלית. ניו-יורק,
היכרו פאבלישינג קאמפ, תרפ"ח. 96 ק' 15: 22.

מורה, ו. מ. שעורי הסתכלות בפיסיקה. ראה ק' 301.

1310. שניידר, מ[רדכי] ב[צלאל]. תורת הדקדוק; דקדוק בשמה
החרשה, מעשי וקל. מחלקה שנית. וילנא, דפוס פרודוציר, תרפ"ח. VIII, 120 ק' 17: 24.

1311. באומבערג, מרדכי. חזאת הכרכה; ספר לסוד לרת פאר שולע
און הוות. ערשטער טייל. בענדין, לעווין-אלמער, חשיר. 50 ק' 13: 21.

1312. זאבלודאווסקי, מרדכי. פיזיקע פאר פאך-שולעס, פאך-קורסן,
טיטל-שולעס און אליינלערנערס. ווארעסקוויט. אין טעקסט 39 צייכענונגען. ברא-
דיסטאק, אינדיצקי, 1928. 112 ק' 15: 23.

Alleman, H. C. Beginners Hebrew grammar. ראה המספר הכא.
Bentwich, J. S. English syntax for Hebrew-speaking students. 308 ע' ראה ע'

1313. Creager, Harold L. Beginners' Hebrew grammar, by Harold L. Creager ... with the collaboration of Herbert C. Alleman ... Boston, Heath, [c1927]. x, 356 p. 14: 20.

ספר-דקדוק זה מצטיין במספר רב של תרגילים. לנגד עיני המחבר היה בעיקר הדג
הלמודי, והוא משתדל להקל על התלמיד ע"י מתן דוגמאות וע"י הסברת הכללים והיוצאים
מן-הכלל. בסוף הספר קלון עברייאנגלי.

1314. Lowe, James H. Tutorial preparation for Mischnoh & Gemoro or Talmud without a master; a specimen of easy Talmudic dialects. London, Hebrew compendium pub. co., 1926. 66 p. 21: 33.

בחוברת זו מפרש המחבר את מסכת ברכות - משנה וגמרא - דף ב' עמוד א'.
הוא מתרגם ומפרש את דברי התלמוד ודברי רש"י באנגלית. בראש הספר נותן המחבר רשימת
מלים וניבים השגורים בתלמוד, ותרגומם באנגלית, וכן גם רשימת ראשית-כות שגורים.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית ויודית.

1315. אוגוסטינוס [Augustinus]. וידויי אוגוסטינוס הקדוש.
תרגום עברי עפ"י האוריינל תרומי עם מבוא קצר וחערות שונות מאת הסתרגם
פ. לברטוב. (לונדון, שלדון פרס, 1928). 126 ע' 14: 22.

עם שער אנגלי מיוחד. יצא בפעם הראשונה בלונדון, תרס"ח.

1316. איטונין, חיים קלמן. שמים וארץ; באור לתורת היחסות של
אלברט אינשטיין. בואינוס איירס, (דפוס קרסילובסקי ופרצובסקי), תרפ"ז. IV, 34
[3] ע', ציורים, תקונת המחבר. 14: 21.

עם שער מיוחד בספרדית והקדמה גם בספרדית.

ב, מ. תולדות הסוציאליזם והמלחמות החברתיות. ראה ע' 293.

1317. בולנפול, עקיבא. המדבר בלשון ערב المتكلم بالعربي חלק
א'. ראשית למודי שפת ערב ... ליודעי שפת עבר. קייראן (ליטא), כחוצאת המחבר
וש. שמערן, תרפ"ח. 73, [1] ע' 15: 21.

פ, ר. ז. הפסיכולוגיה של החמון והאנליזה של האני. ראה ע' 302.
רפואה; (בשביב תלמיד-רפואה ורופאים). ראה ע' 314.

1318. דער [אידישער] יודישער ראדיא אמאטאר. ווארשא, מעכניק,
1926. 16 ע' 14: 20.
נוס. 1: ווי אויף מאכט מען זיך אליין א ראדיא אפאראט? מיט 9 בילדער פון ב. פ.

1319. ארלאווסקי, ס. פאפולערע היגענישע עצות פאר יונגע פרויען
און מענער ... צו פערזענלעכע פון דער אלגעמיינער פערשפערעטער ווענערשער קראנקהייט,
דעם טריפער. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 32 ע' 15 : 22.
1320. גערלינג, [Reinhold Gerling]. דער מאנאפערשויין מיט
וועלכער מען טאר נישט חתונה האבן. עצות און אנווייזונגען. איבערזעצט פון
אליוש לאמבראזא. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 24 ע' 16 : 24.
1321. גערלינג, ריינהאלד [Reinhold Gerling]. דאס טיידל מיט וועלכער
מען טאר נישט חתונה האבן. עצות און אנווייזונגען. איבערזעצט פון אליוש
לאמבראזא. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 32 ע' 15 : 23.
1322. ווילנע. אידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. לינגוויסטישע
אנקעטעס. העפט 1: מין פון סובסטאנציעס. ווילנע, (דפוס ציונמאן), 1928. 15 ע' 15 : 22.
= יידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. סעריע. ארגאניזאציע פון דער יידישער
וויסנשאפט, נומער 5.
1323. זאבלודאווסקי, מיכל. דער פראקטישער עלעקטראמעכניקער, האנט
בוך פאר עלעקטראמעכניקערן שילער און אליוו לערער. ערשטער טייל: גרויסשטראם
און עלעקטרישע אינסטאלאציעס אים אלגעמיינ. ביאליסטאק, 1925. 158, [6] ע' 14 : 20.
1324. מוס, ע. קאמף פאר רעכט אויף ארבעט. [ווארשע], ביורא פאר
רעכט אויף ארבעט, [1927]. 37 ע' 12 : 17.
1325. פארעל, אויגוסט [August Forel]. אנאניום, סאדיום, סאזאכיום...
ווארשע, [גאלדפארב], 1928. 20 ע' 15 : 23.
1326. קאן, פנחס. דאס ערשטע, העברעאיש-יידישע ליענבוך פון דער
פויזשער שפראך און זיין מחבר דער ביסקופ יאן כרוזאסטאם גינטילא. ווילנע,
קלעצקי, 1928. 32 ע' 13 : 20.
לספר בספחה הקדמתו ש, גינטילו להספר הגיל בפולנית (3 ע'). סצור.

כג. שרירות.

*1327. Blackman, Philip. "Sichon Ivri: Hebrew self taught."
A manual of conversation. (London, Mazin).

1328. Бобрышев, И. Мелкобуржуазные влияния сре-
ди молодежи. Москва, Молодая гвардия, 1928. 137, [2] стр.
14 : 19

ע' 10-29 פרק על האנטישמיות ברוסיה.
1329. Bruns, Carl Georg. Minderheitenrecht als Völkerrecht.
Breslau, Kern, 1928. [2], 50 p. 16 : 24.
= Ergänzungsheft 2 zur Zeitschrift für Völkerrecht Bd. 14.

המחבר מנתח מצד החק הבין-לאומי את שאלת המעוטים הלאומיים. המחבר מחייב את זכויות המעוטים במלואן.

1330. *Festschrift, publication d'hommage offerte à P[aul] W[ilhelm] Schmidt*; 76 sprachwissenschaftliche, ethnologische, religionswissenschaftliche, prähistorische und andere Studien. Recueil de 76 études de linguistique, d'ethnologie, de science religieuse, de préhistoire et autres. Herausgeber (directeur) W. Koppers ... Wien, Mechitharisten-Congregations Buchdruckerei, 1928. xxix, [1], 977 p., illus., maps, pl., port. 20 : 28.

תלמידיו וידידיו של האנטרופולוג והאתנולוג המפורסם נתכנסו כאן למען כבודו בספר יובל זה למלאת לו 60 שנה. ספר-היובל מחולק לשלש קבוצות: (א) חכמת הלשון. (ב) אֶת-נולוגיה וחכמת-הדת. (ג) דברי ימי קדם (פרהיסטוריה) אנתרופולוגיה, סוציולוגיה וכו'. בראשית הספר ניתנה רשימה ביבליוגרפית של כתבי התנ"ה-יובל. קוראי "קריית ספר" יתענינו ביחוד במאמר הראשון הכתוב בידי רוקס גליבשטינר: "הסופרים של ארצות המזרח בימי קדם לאור חקירת בני-יפת".

1331. *Frazer, James George. L'homme, Dieu et l'immortalité*; tr. de l'anglais par Pierre Sayn. Paris, Geuthner, 1928. xiv, [1] 335 p. 19 : 24.

ספר זה נאמן למקור האנגלי שיצא-לאור בשנת 1927, ושבתכורו השתתף אז גם המתרגם הנוכחי. מטרת ההוצאה המקוצרת הזאת היתה, לתאר את המסקנות הכלליות שאליהן הגיע המחבר בחקירותיו את חיי החברה והדת בין העמים הפרימיטיביים, במשך שנים רבות, מבלי להעמיס על התאור את החמר ששמש יסוד לחקירה. המפתח המפורסם שבסוף הספר מקל על השמוש בספר, ובערכים *Prophètes, Purim, Juives, Hébreux, Semites* וכו' ימצא הקורא רמזים רבים לעניני יהדות.

1332. *Gargas, Siegismund. Die Minderheit; eine soziologische Studie*. Haag, Belinfante, 1926. 104 p. 16 : 25.

הפרק השני בספר זה מוקדש למעוטים גזעיים, דתיים, תרבותיים או לאומיים. מקום מיוחד בפרק זה תופסים היהודים.

1333. *Harris, Frank. Latest contemporary portraits*. New York, Macaulay co., (1928). 362 p. 15 : 22.

הספר מכיל 29 מאמרים על אישים שונים (Barbusse, Kropotkin, Bourget, Hardy, Sullivan, Flaubert, Deschanel, A. Besant, Caillaux etc. פאול אַרליך).

1334. *Index librorum prohibitorum. Index Romanus. Verzeichnis sämtlicher auf dem römischen Index stehenden deutschen*

Bücher, desgleichen aller wichtigen fremdsprachlichen Bücher seit dem Jahre 1750; zusammengestellt auf Grund der neuesten vaticanischen Ausgabe sowie mit ausführlicher Einleitung versehen von Albert Sleumer. 8. verb. und verm. Aufl. Osnabrück, Jonscher, 1928. 168 p. 13: 19.

הוצאה קטנה שבאה למלא מקום ההוצאה הרומית; גם ההוצאה הזאת היא שלמה. ממחברים יהודים מצאנו רק אחד שמענין הוא למצא את שמו: הינה הספר מכיל הקדמה ארכה המצדיקה את עריכת האינדקס בטענות מוזרות עד מאד. אגב, ההקדמה הזאת, שקבלה הסכמה מסעם הכנסיה, מלאה אנטישמיות.

*1335. Izoulet, Jean Bernard Joachim. ... Paris, capitale des religions; ou, La mission d'Israël ... Paris, Michel, 1926. xxiv, 306 p.

1336. Jensen, P[eter]. Das Gilgamesch-Epos in der Weltliteratur. Bd. 2. Marburg a. L., Ebel, 1928. xiv, 165, 376 p. 16: 24.

Bd. 2: Die israelitischen Gilgamesch-Sagen in den Sagen der Weltliteratur. Mit einem Ergänzungsheft, worin unter anderem vier Kapitel über die Paulus-Sage.

1337. Jewish health organization of Great Britain. Publication. No. 1—7. [London], Jewish health organization of Great Britain, (1927?) 11: 16.

No. 1: Your baby. [4 p.]. — No. 2: "Guides to good health". [4 p.]. — No. 3: דער וועג צום געזונט. [8 p.]. — No. 4: אייער קינד. [4 p.]. — No. 5: The care of the eyes. 5, [1] p. — No. 6: The training of children. 4 p. — No. 7: Jewish health sayings. 5, [1] p.

1338. Macmillan, John. Christ in the Hebrew alphabet. London, Marshall, [1928?]. 160 p. 13: 19.

המחבר משתדל להראות בצורה דרושית עד כמה שמשו כ"ב האותיות העבריות מקור של התעוררות רוח לנצח ולחורותיו.

1339. Пименова, Э[мелия] Н[ириалловна]. Жизнь и приключения Вамбери; предисл. Д. Н. Егорова. Ленинград, Брокгауз-Ефрон, 1928. 154, [2] стр. 14: 20.

(Открытия. Путешествия. Приключения.)

1340. Porteous, Alexander. Forest folklore, mythology, and romance. London, Allen & Unwin, (1928). 319 p. 14: 22.

ואלה שמות ראשי פרקיו: יערות בימי-קדם; יערות-אגדה; יער; חרשות; תושבים אנדיים ביערות ובחרשות; עצים; פולקור; אגדות. — לספר נספח מפתח מפורט.

1341. **Rahfs, Alfred.** Paul de Lagardes wissenschaftliches Lebenswerk im Rahmen einer Geschichte seines Lebens dargestellt. (Berlin, Weidmann,) 1928. 97, [1] p. 17 : 25.

= Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens. Bd. 4, Heft. 1.

ערך הביוגרפיה הזאת הוא שהאיש הממשיך את עבודת לגרד מודיע בפרוטרוט על עבודתו. בחרגום השבעים שומעים אנחנו כיצד שנה אח"כ את תכניתו הראשונה להוצאת השבעים, וגם לשונות בלתי ידועים של ל. על אדות מקורות הספר ההוא. וכן מודיע המאמר על כל יתר עבודותיו של ל. שלרבות מהן יש כידוע חשיבות יסודית למדע התנ"ך ולבלשנות העברית. — כמובן לא היה מקום במאמר כזה, לדבר על שנתא ל. לישראל.

1342. **Революционный восток; журнал Научно-исследовательской ассоциации при Коммунистическом университете трудящихся востока имени И. В. Сталина.** № 3. Москва, Коммунистический университет трудящихся востока имени И. В. Сталина, 1928. 317, [2] стр. 14:19.

[Редакционная коллегия: Г. Шумяцкий, А. Шестаков, К. Молотов и др.].

השער ותכן הענינים גם בצרפתית. ביבליוגרפיה ע' 311—317. ע' 278—290 מאמר על המרד הסורי. ובמאמר אחר (על תולדות פרס ע' 241—278) ישנן תעודות וידועות על מרמ בין אנגליה ורוסיה בנוגע למסלת הברזל הבקריית.

ראה ע' 384 מספר Schmidt, P. W. Festschrift. 1330

1343. **Schmidt, P[aul] W[ilhelm].** Der Ursprung der Gottes-idee; eine historisch-kritische und positive Studie. I. Historisch-kritischer Teil. 2. stark verm. Aufl. Mit einer Karte von Südost-australien. Münster i. W., Aschendorff, 1926. XL, 832 p. 17:25.

ביבליוגרפיה: ע' xxxii—xv.

אחרי מספר גדול של חקירות על דתות העמים הפשוטים שם לו שמידט את המטרה לחקר חקירה היסטורית ופסיכולוגית את מקור רעיון האלהות, כלומר את "דת הקדמונית" בכלל. פתרון השאלה שהוא יציע, יכיל רק הכרך השני של חבורו הגדול. החלק הראשון שמונח לפנינו במהדורה השנייה אינו אלא התאור הבקרי של כל הדעות שנאמרו עד עכשו בדבר מהות הדתות הפשוטות. החומר האתנולוגי שעליו מבוסס התאור, מתייחס כמעט רק אל עמי אוסטרליה; אך השטות שהובעו עד עתה לא נפקד כנראה מקום אחת מהן בבקרתו. כך נוצר ספר, שעם כל עשרו במחשבות ובידענות קוראים אותו בקצת אי נעימות: מאות רבות של חוקרים העביר תחת שבט בקרתו וכל אחד נגזר דינו בסגנון חריף למדי. רק מן הכרך השני יש לקוות לתענוג ממש ולהוראה כוללת, ולו צריכים לחכות כדי להעריך את תורת הידען הזה בעצמו, כי החלק הראשון מכיל רק קטעים מן התורה הזאת.

1344. Schmidt, Wilhelm. Rasse und Volk; eine Untersuchung zur Bestimmung ihrer Grenzen und zur Erfassung ihrer Beziehungen. München, Kösel u. Pustet, 1927. [7], 67 p. 16: 24.

ואלה ראשי פרקים: הגזע והגוף; הגזע והנשמה; הגזע והתרבות; הגזע הצמוני; סקירה וסך-הכל. הספר נכתב מתוך השקפה-עולם קתולית. המחבר זהיר בהגדרותיו. מבקר קשה את השטחיות והחפזון אשר בו דנו מחברי ספרים רבים על השאלות המסבכות של הגזע. הוא מתנגד לחיי הכרך ומציין את הסכנות הכרוכות בערבוב גזעים בעיר הגדולה. גדול לסי דעתו תפקידו של הכתר מבחינת השמירה על טהר הגזע.

1345. Woodburne, Angus Stewart. The religious attitude; a psychological study of its differentiation. Introduction by Shailer Mathews. New York, Macmillan, 1927. vi, [8], 353 p. 13: 19.

המחבר הוא מורה באחד מבתי-הספר הגבוהים במרס שבהודו. וזה חכן הספר: השיטה הפסיכולוגית בחקירת הדת; היחס בין דת ומגיקה; היחס בין דת ומדע; היחס בין דת ואמונות; היחס בין דת ומוסר.

מאמרים וחקירות.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ד. רוזנברג (אנקונדה).

(המשך; את החלקים הקודמים ראה חוב' א—ב ע' 142 וחוב' ג ע' 255).

XXX.

עין זכור.

ארכו של כה"י הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. יש לו שער והשם הנ"ל כתוב בראש השער. אמנם תכן כה"י הזה אינו שזה דם' עין זכור הנדפס. נראה שהוא מופס ראשון של ספר יעיר אוזן, אבל בכ"י שלנו לא נחלק ערין החמר לשני ספרים. ותכן כה"י שלנו רבו ככלו שזה לתכנו של מדבר קדמות הנדפס, אבל יש בו ג"כ ערכין שאינם נמצאים בס' מדבר קדמות. כה"י הזה תופס 78 דפים בלי נומרציה ומהם כמה דפים שנשארו חלקים.

XXXI.

קצר דברים.

כה"י הזה ארכו $10\frac{1}{2}$ ס"מ ורחבו 5 ס"מ, תופס 53 דפים בלי נומרציה. אין לו שער. השם הנתן לו בזה נמצא בראש הרף הראשון של כה"י. מכיל את תמצית עשר הדרשות שהמחבר דרש בשנות תקמ"א—תקמ"ג. בליוורנו ושנדפסו כבר בס' דברים אחדים.

XXXII.

קונטרס קצור דרושים.

ארכו של כה"י הזה 14 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. הוא תופס 48 דפים שעד 12 יש להם נומרציה במפרות ערכיות. לכה"י אין שער, נחתו לו את השם "קונטרס קצור דרושים" משום תכנו, שמכיל קצור של 7 דרשות, שהמחבר דרש בליוורנו בשנות תקנ"ז—תקנ"ח ושנדפסו כבר בס' אהבת דוד. אל הדרך הזה מצורפים עוד 3 דפים מקונט' אחר, המכילים קצור דרוש לשבת הגדול שנת תקנ"ג.

XXXIII.

קונטרס קטן.

כה"י הזה הוא בפורמט קטן מאד. ארכו רק 7 ס"מ ורחבו $4\frac{1}{2}$ ס"מ, אבל כתוב באותיות זעירות כ"כ עד כי על כל עמוד ישנן 16 עד 20 שורות. כה"י

תופס 142 דפים בלי נומריציה, אבל מהם כתובים רק הדפים פ"ז—קל"ד המכילים 530 הערות קצרות בעלות חשיבות ספרותית גדולה בכל מקצועות הספרות העברית. מלבד זה הותחלו על שני הדפים הראשונים רשימות הערות קצרות לש"ע ח"ם. לדרך הקטן הזה אין שער. אני כניתי בשם "קונטרס קטן" בגלל הפורמט הקטן שלו.

XXXIV.

קונט' ענינים שונים.

החוברת הזאת היא ספר-רשימות בלי חשיבות ספרותית (1). אולם אפשר להוציא ממנה קצת דברים שיש בהם תועלת. ארכה 18 ס"מ ורחבה 5 1/2 ס"מ ותופסת 46 דפים בלי נומריציה.

XXXV.

ג' קונטרסים של חשבוניות.

אלו הם שלשה כרכים קטנים בפורמט כ"ב קטן עד שאפשר היה לשאת אותם בכיס החזיה וכחם רשם המחבר את הכנסותיו ואת הוצאותיו. יש להם ג"כ חשיבות גדולה כשביד הביאוגרפיה של המחבר וכמו כן בשביל דבריו ימי שליחותו ומשלימים ג"כ באופן חשוב את הספר מעגל טוב (2). תחת הכתבת "הכנסה" באות רשימות הנדרות של הקהלות השונות. הרשימות האלה מפיצות אור על החרקטריסטיקה של הקהלות השונות שהמחבר נותן לנו ב"מעגל טוב". ההוצאות נחלקות לשתי קבוצות. קדם כל באות ההוצאות, "מכס הכולל חבון" שבשליחותו נסע. ההוצאות האלו הן תחת הכתבת: "הוצאה כללית". לכאן נכנסות ההוצאות בעד חמלונות, בעד עגלות (3), בעד האכל והמלבושים. כל ההוצאות האחרות באות על חשבון עצמו תחת הכתבת: "הוצאה לעצמי" כמו, למשל, סח שהוא מוציא לצדקה ולהעתיק כ"י (השוה כ"י, כרך א' דף א' ב'), בעד טבעת

(1) שם יש למשל בקצור נמרץ תכן הענינים על שו"ת בשמים ראש שהמחבר רשם אותו כנראה לצורך עצמו.

(2) הנה למשל, מעגל טוב הוצאת פריסן דף ס"ה, שורה 18 וכו': "בית שבת יום ג' אחר התפלה נועדו פרנסי קוניאן ויחידים ועבדו טיף דבר מועט אך ס' קאליסאן גראס-סיאני, גביר שם וכו' התנדב נדבה גדולה". המספר הזה מוכן לנו יותר אחרי שאנחנו יודעים מהלך שלנו בדרך I דף ג' א' שהגביר הגיל לבדו נדר Zecchini & 8 Lire, וכל אנשי הקהל ביחד נדרו רק Zecchino & 21 Lire. וכוה האופן הקונטרסים שלנו מאירים את כל ספר מעגל טוב.

(3) ביניהן גם סכומים גדולים. כך, למשל, הוצאת העגלה מבורדוס לפריז היא לא פחותה מ-398 פרנקים. השוה כרך א' דף נ"ט. הס' לון באמשטרם 150 פלוויניים. השוה כרך שני דף ג' ב'.

קדושין (1), בעד רץ כדי לשלח אותו לפירור שלשם הגיע בנו ר' רפאל ישעיה (2), בעד ניר לכתב את ספר קטן זכרונות, על שמן למאור למנוחת נפש אשתו הראשונה ניע וצדקה למנוחתה (השוה כרך א' דף י' ב').

הקונטרסים של חשבונות שבידנו הם מסין אחר מהפנקס הנזכר בספר "מעגל טוב" הוצאת פרימן בדרך ציט שורה 12 וכרך ק"ד שורה 13, שגם זה הוא פנקס של חשבונות.

אמנם הפנקס הנזכר בס' מעגל טוב, הוא פנקס הנדבות מטעם הפקידות ובו אשרו ראשי ורכני הקהלות השונות את רשימות הנדבות שנכנסו בו ומליצים בכתיבהם בעד השליחות, אבל לא נכנסו בו שום הוצאות (פנקסים כנ"ל נשתמרו לנו משליחותו הראשונה של רב חיר"א ומשליחותו של השדר"ר זאבי, בבית הספרים של בית המדרש לרבנים בניו יורק). לא כן הם הפנקסים שיש בידנו. בהם נכנסו גם ההוצאות מכיס הכולל (3) וגם ההוצאות מכיסו (4) של המחבר ואינם מאושרים מראשי הקהלות. נראה שרב חיר"א כתב אותם לצורך עצמו, כדי לחזק זכרונו בהם. יהיו איך יהיו, זה ברור לנו שאין הקונטרסים שבידנו מכילים כל החשבונות משליחותו השניה, וזה מכמה טעמים. תדע לך שהכרך הראשון מהקונטרסים מתחיל מיום 27 מבת תקל"ז, ושליחותו הראשונה חיתה מתחילה בחשון תקל"ז (5). ע"כ צריכים אנחנו לומר שהיה קונט' אחר או קונטרסים אחרים אחרים אשר מלאו את משך הזמן תקל"ז—תקל"ח. מלבד זאת חסרות בהם רשימות הנדבות מהולנדה (6) וגם רשימות ההוצאות מכיס הכולל אינן שלמות ובודאי גם הן היו נמצאות בקונטרסים שאינם עכשו בידנו. יום כ"ה אלול תקל"ט הוא, כנראה, היום שבו חדל להוציא הוצאות מכיס הכולל (7).

- (1) הוא נשא את אשתו השניה אחרי שובו משליחותו בו חשון תקל"ט בפיוה. עיין בספר מעגל טוב דפוס ליוורנו דף כ"ב ב'.
- (2) השות מעגל טוב הוצאת פרימן דף צ"ד, שורה 34.
- (3) רשימות הוצאות מכיס הכולל נמצאות בכרך הראשון, לדוגמה, דף ב'; מ"ד — מ"ח; נ"ז — נ"ט; ע"ד — ע"ה; בכרך השני דף א' — ד'.
- (4) רשימות הוצאות מכיסו נמצאות בכרך הראשון, לדוגמה, דף א'; י"ז — י"ד — כ"ב; ל"ח — ל"ח; מ"ב; מ"ח — מ"ט.
- (5) עיין בספר מעגל טוב הוצאת פרימן דף מ"ט שורה 10.
- (6) רשימות הנדבות מאיטליה ומצרפת נמצאות, לדוגמה, בכרך הראשון דף ג' — י"ז; י"ב — י"ד; ל"ז — ל"ח; מ"ח; ע"ב; ע"ג; ע"ד — ע"ה; (בעד ישיבת כנסת ישראל בלונדון); צ"ח — צ"ו (רשימות נדבות בחשבון הנם).
- (7) עיין בכרך ראשון דף י"ד ב' שם כתוב בלשון הזאת: "בכ"ט יום הששי כ"ה תשרי תקל"ט: גמרתי להוציא כל ההוצאות מכיס, וזה יפרנסני וכ"י."

הראשון משלשת הכרכים הנ"ל ארכו 7 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 98 דפים שלא היתה להם נומרציה בתחלה (1) ומכיל רשימות משנות תקל"ז—תקס"מ. הכרך השני ארכו 10 1/2 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 57 דפים בלי נומרציה ומכיל קדם כל את המשך הרשימה של הוצאות מכים הכולל מכ' טבת 2) עד כ"א סיון תקל"ח. (דפים א'—ד' א'). אחרי זה באות הרשימות של הוצאות מכים משנות תקס"א—תקס"ז (ד' א'; ה' א'—י"ג א') ומשנות תקס"ג—תקס"ה (דף י"ג ב'—י"ז ב') אח"כ רשימות ההכנסה של שנות תקס"א—תקס"ב (דף כ"א א'—ג' ב'). ימן כי המחבר לא עמד עוד בזמן הזה כשרותו של הכולל ע"כ מועילות לנו הרשימות הללו רק בתור חסר ביאוגרפי הנוגע למחבר בלבד.

הכרך השלישי ארכו 10 ס"מ ורחבו 7 ס"מ. הוא תופס 139 דפים בלי נומרציה ומכיל את הרשימות של הכנסותיו והוצאותיו משנות תקנ"ה—תקס"ג. מיום שיצא משרותו של הכולל, מקור הכנסותיו הוא מחבוריו והמחבר רושם בכרך שלנו באופן קבוע את משלוח ספריו עם הוראת מחירים. מן ההוצאות בתקופה הזאת מענינות אותנו ביותר ההוצאות שהמחבר הוציא בעד רכישת כ"ז ומפרים נדפסים.— מלבד זה יש לו אסף של 54 אגרות בעצם כתב ידו של ר' חיריא שכתב לבנו ר' רפאל ישעיה ולחכמים אחרים באנקונת, אבל אין אני מתעכב עליהם כאן, מפני שהוצאתי אותן קתה לאור עם מכוא והערות בחוברת ר' שנת אחת משרה של הצופה לחכמת ישראל¹ ושם בהקדמה דברתי עליהן. וגם לידורי מוהררי טולידאנו ר"ם במאנגייר יש לו קבץ אגרות מחכמי ארץ ישראל וביניהן יש כמה אגרות מר' חיריא ולרב חיריא וגם עליהן אין אני מדבר כאן מפני שהכונתי אותן לדפוס. ואדבר עליהן בעיה בהקדמה.

ויש לי ג"כ כ"ז סמ' שם הגדולים אבל הוא קטן הרבה בהקפו מהנרפם. לסוף אני נותן רשימה של חבורי מחברנו וכתביו שאמנם אין לי מהם כתבי יד, אבל הם נזכרים או בכ"הי תכתוארים למעלה או כתבורים הנדפסים של מחברנו ושל אחרים. אין אני בטוח שרשימה זו שלמה היא. את הקטלוגים של אוקספורד, כריטיש מוזיאום, ברלין, וינה, פרנקפורט ע"נ מיון, הסבורג, לנינגרד לא ראיתי מפני שאינם בידי, ואפשר שגם בהם יש איזה כ"ז מר' חיריא שלא נדפם.

- 1 אהל יוסף. הוא מצוטט במ' כבר לאדן דף קפ"ג ב' שורה 10 ונראה שהוא פ"י לס' תחלים.
- 2 אור הגנח. מוכא ברשימת הספרים של ר' יעקב רוקח בשם ר' אברהם

(1) מפני שיש לי צרך לצטט הקונט' תמיד, נתתי להם אני נומרציה בכתב עטרון.
(2) ביום זה הוא נמצא במסוף בראבאנש תחום המלכה ומתחיל לשלם בגילדן ההולנדי.

- כלפון במבוא אל, אגרות הרב חיד"א, ליוורנו 1867.
- 3 אורך ימים. נזכר ע"י גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל, דף ק"י, שורה 27.
- 4 ברית מנוחה. מובא ברשימת הספרים הנ"ל של ר' יעקב רוקח.
- 5 גופי תורה. נרשם בקטלוג כ"י הנמצא בקונט' ליוורנו II במספר 34, מצוטט בקונט' ליוורנו III צ"ה ב' ובס' פתח עינים ח"א דף קל"א א' שורה 5. משני המקומות יוצא שיש לנו כאן עסק עם פ"י דתהלים.
- 6 דברי שירה. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י, שורה 27.
- 7 דרך היים. נזכר שם בשורה 27.
- 8 קונט' דרך המלך. כח"י הזה רשום בקונט' 'פרדס התורה והחכמה' שהוציא לאור ר' יצחק באדה"ב בירושלם, כוח הלשון: סובב הולך על ספר האגור (לשונו באמצע), מצד ימין, 'דרך המלך' ומצד שמאל, 'חמדת יוסף'. ועשהו בטל ילדותו וחלקו לפרחים ועלים ובתוכו כתוב זה לשונו: "זיכני ה' וכשנת התק"ל אחר ל"ד שנים מ"ם קריתי זה והם בטלים מילי דקטנותא ומכאן לכל הכתוב בקונט' זה ישתקע ולא יאמר".
- 9 חדר זקנים. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ובס' מחזיק ברכה ח"א קט"ו ב', שורה 13. משני המקומות יוצא שהוא מכיל הנהגות דם' ארעא דרבנן ועפרא דארעא.
- 10 זכות אבות. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י.
- 11 ספר זכרונות. נזכר בקונט' חשבונות כרך א' דף י' ב', שרשם שם איזה הוצאה בעד ניר לכתב ספר קטן וזכרונות.
- 12 חדיא דארמותא. נרשם בקטלוג כ"י הנ"ל במספר 32. את תכנו הוא מצין במלה "ענינים".
- 13 חיק מתוק. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ותכנו מצוין ב"מעשי תמימים וניסי קדושים", ומלת "מתוק" היא ר"ת מזה.
- 14 טבור הארץ. נזכר ע"י גירונדי דף ק"י, שורה 26.
- 15 למנצח לדוד. שם.
- 16 לקיטת תורה. נזכר ב"Catalogue of Hebrew manuscripts in the collection of Elkan Nathan Adler, Cambridge 1921, p. 68.
- 17 מחזיק ברכה ח"ב. גירונדי, שם. הוא, כנראה, על חלקי אח"ע וח"מ.
- 18 מעשה דוד. מצוטט בס' כסא רחמים ל"ט א', שורה 38 בתוספות.
- 19 מצח הרצון. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב'. תכנו: "פ"י על ס' חסידים".

- 20 מקום דוד. נרשם בקטלוג "כ"י הנ"ל במספר 38 ונדפס ב"י זכרון משה ח"ג, ליוורנו 1849, דפים סב כ'—טו כ', אני מכיר אותו בכאן רק משום שנקלם מעיני כל הביבליוגרפים.
- 21 מרפא לשון. נרשם בקטלוג הנ"ל במספר 33, מובא ג"כ כאותו קונט' ליוורנו II ששם נמצא הקטלוג ושאת תכנו הוא מצין: "פירוש על נ"ך". מלבד זה מצוטט החבור הזה ב"י צוארי של דף קכ"ח ב', שורה 15.
- 22 מרפא לנפש. מובא ע"י יעקב רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 23 נפש חיים. שם.
- 24 עפרות זהב. מובא בקונט' ליוורנו צ"ה ב', את תכנו הוא מצין במלח: "לקוטים".
- 25 פירוש על הזוהר. כה"י הזה נמצא ביד נכד המחבר, ר' נסים זרחיה אוולאי בצפת וקרוב להדפסתו אבל יחד עם המחבר ע"י הרעש שהיה בשנת 1837 (השוה פיפרא: קול עזב ע"י ב', הערה 2).
- 26 פתוחי חומ"ס. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם ב, עניני ריח".
- 27 פס ירא. נרשם בקטלוג הנ"ל במספר 18 ותכנו: חדושים על הרמב"ם.
- 28 קונט' אמת. נרשם בקטלוג הנזכר במספר 41.
- 29 קורא בגרון. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם: גומטריאות, רמזים ונטריקון ר"ת המלח "גרון". כה"י הזה היה לפנינו מאוחר עם כה"י יוסף כסתר. ע"י מספר XXVII.
- 30 קרן לדוד. נרשם בקטלוג הנ"ל במספר 4 בזה הלשון: קרן לדוד והגהות מהרמ"ג ודרושי אמת וקצת ממני.
- 31 ראש יוסף. מובא ע"י רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 32 רוח דוד. שם.
- 33 רוח חיים. חצי החבור הזה נדפס ב"י לחם מן השמים ח"א וח"ב שיצא לאור ע"י נכדו משה אוולאי, ליוורנו 8—1845. אני מכיר אותו כאן רק מפני שהדפסתו נעלמה מעיני כל הביבליוגרפים. לפי עדותו של מוספיא היו בכל החבור 19 דרשות. שמונה מהן נדפסו בחבור הנ"ל.
- 34 שאלות ותשובות. החכם מוהר"ר יצחק בארהב רשם בקונטרסו פירוש התורה והחכמה A. 110. כ"י כששים דפים שו"ת אבל לא החליט, אם הן שו"ת הנדפסות או לא.
- 35 ספרי שליוחות והם פנקסות של חשבונות ובהם רשימת הנדבות שנרבו בקהלות שנבר בהן עם כתבים מהרבנים המליצים בעד שליוחות.

הפנקס משליחותו הראשונה נשתמר בבית הספרים של בית
המדרש לרבנים בניו יורק. ופנקס כזה משליחותו השנייה
נזכר בספר מעגל טוב הוצאת פרימן דף צ"ט שורה 12 וברף
ק"ר שורה 13.

- 36 שמות הנטין. נזכר בס' פתח עינים ח"ב דף ר"ז א', שורה 32.
- 37 שפת היאור. נרשם בקטלוג הנ"ל במספר 36. תכנו מצוין בתאר, סור".
- 38 תהלה בארץ. נראה לי שהספר הזה הוא ספר "יוסף תהלות" הנדפס
בליוורנו בשנת תקס"א. תדע לך שהחדושים שנדפסו בסוף
ספר "חיים שאל" בסוף הקונטרס, חדושי סופרים" בשם
סלא האמור" מקונטרס, תהלה בארץ" נמצאים אות באות
בספר "יוסף תהלות".
- החכם ר' חיים מיכל בספרו "אור החיים" דף שצ"ז שורה 28
חשב שהחדושים הנ"ל הנדפסים בחדר עם חדושים מקונטרס
ועד לחכמים" ו"טוב עין" בסוף ספר "חיים שאל" הם השמטות
מהקונטרסים הנ"ל ותמה תמיה גדולה, איך הדפים המחבר
השמטות קודם לספרים עצמם, שכן הספר חיים שאל נדפס
בשנת תקנ"ה וקונט' ועד לחכמים עם קונט' טוב עין נדפס
בשנת תקנ"ו, ודחק לתרץ כזה שהגיה את שנת הדפוס
של קונטרס ועד לחכמים וטוב עין לשנת תקנ"ד. ותמה
אני על החכם הנ"ל איך נעלם מעיניו הברור כי החדושים
שנדפסו בסוף ספר חיים שאל נמצאים ג"כ בקונטרסים הנ"ל, ואין
כאן השמטות כלל. לכן אומר אני שהחדושים שנדפסו בסוף
ספר חיים שאל לא נדפסו שם בתור השמטות, כמו שחשב
החכם הנזכר, רק ממעם שאמר לנו שם המחבר עצמו: כדו
שלא להגיה הניר חלק, וכזה הכל מיושב. הספר חיים שאל
נדפס באמת קדם לקונטרסים, ועד לחכמים" ו"טוב עין"
ו"תהלה בארץ" (שהוא הוא ספר יוסף תהלות) וחדושים אלו
לא נשמטו מקונטרסים הנ"ל, אלא שהמחבר הדפיס אותם
מהקונטרסים הנ"ל בעודם בכתב יד, כדי שלא להגיה ניר חלק
בסוף ספר חיים שאל. זה נראה לי ברור.
- 39 קונטרסים תשלומים שבת וקצת על דיני ש"ע מפורטים. הקונטרס הזה נרשם
בקטלוג הנ"ל במספר 14.

המחבר בקש את המערכת לפרסם את לוח המסורות שנפלו בשני החלקים
הקודמים של המאמר הזה, שנה ה', צד 142—162; 255—262.

צד	הערה	שורה	מקום	תקן
142		16	מוכירים	מקבילים
142	1		קאדים	קאסים
145		8	פאת רחל	פאת ראש
147	4		נפץ	ארץ
147	4		ביסס	רוחם
152		11	כאן חסרה שורה אחת וצריך להוסיף:	הרפים קעיו—ריב מבילים פרוש על הגדה של פסח הנרפס כבר בספר שסחת חרגל לרב חידא.
152		11	ביג—ביט	ריג—ריט
156		17	הנאון	הקונארים
160		9	סספר 44	סספר 42
160		14	בראש הרף	בראש הרף 38
160	3		עד כיש	עיד כיש (רית: על דבר כבוד שמו)
255		8	הראיב	הראים (רית: ר' אליהו מורחי)
257		13	רף ביד כי	רף ביד א'
259	2	29	פסידא	פס ידא
260	1	1	מהרא ג' אשר	מריא ג' אשר
261	1		הוצאת פרימן	הוצאת ליוורנו
262		12	צוארי שלו	צוארי שלל

מגנזי בית הספרים

מארכיונו של אחד-העם

יו"ל מכ"ז אשר בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

ע"י ב. שוחטמן

* V.

י. ה. רבניצקי אל אחד-העם.

המכתב הנדפס למטה הוא עפ"י תכנו מעין המשך למכתבי ליון לאחד-העם שנדפסו ביקרית ספרי שנה זו ח' אי"ב ע' 168—175. נושאם של כל המכתבים האלה הוא ההד שמצאו להן פרעות קשינוב בצבור העברי באודיסה. למעלה (ע' 168) העירונו שבאודיסה ההד היה חזק ביותר. המכתב ממציא לנו חמר חשוב ואותנטי ע"ד ראשיתה של ההגנה העצמית ברוסיה; הכותב היה ידידו של א"ה והיה שותף לו בפעולה להגנה זאת.

השאלה הזאת היתה זמן רב פרשה סתומה; מקורות בכתב לא יכלו להשתמר; אי אפשר היה לכתב בעתונות על ההגנה העצמית וגם מסוכן היה לשמר איזו תעודות.

לפני חדשים אחדים פרסם הפרופ' ש. מי דובנוב מאמר קצר אבל חשוב בשאלה זו (מגלת סתרים של א"ה, התקופה כ"ד, ברלין, שטיבל תרפ"ח. ע' 416—420). את המאמר אמנם כתב 25 שנה אחרי המעשה, אבל בו פרסם בפעם הראשונה את הטכסט המלא של הכרוז ע"ד סדור הגנה עצמית, שעליו מדובר במכתב הנ"ל.

אדעסא V. 25 (1) תרס"ג.

ידידו הנכבד וחוקר!

תפצתי לכתוב לך תיכף בצאת בתך מזה, כאשר הכמחתיך, אך לא ידעתי את כתבתך. רק אתמול נתקבל מכתבך לביתך, ששם הנך מודיע כי בקרוב תחיה ברוסמוב, ולכן שולח אני את מכתבי לחתם.

* ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 165—175.

(1) עפ"י חתאריך הרוסי שפגר מהאירופי ב"13 יום.

בלים כבר כתבו לך ע"ד הצירקוליארים⁽²⁾ שלנו. הסטוד. מריבוש⁽³⁾ הכינס באופן שאי אפשר היה לשלחם ע"י הפאסט⁽⁴⁾, ורק אחדים מהם מסרנו לאיוו ערים ע"י הזרמנות. כמה עקו. העתיק בני בכתיי נקי ושלחנו, אני ודובנוב, לערים שונות⁽⁵⁾. מאת פרוידענבערג רבי-העדה בקרמנצוג⁽⁶⁾ כבר קבלתי תשובה, וז"ל: "קבלתי היום את מכתבך החוזר, — ומעין זה אשר הצעתם כבר עשיתי בנצילי, כאשר ענין תחזינה מהמכתב-חוזר של קהלנו פה. האספה הסוקרמט בקרמנצוג תהיה כיום ג' כ"א סיון 3 יוני ש"ז. מהערים הקרובות יבואו שלשה-שלשה או חמשה-חמשה צירים. האספה תשלח את החלטותיה כעין הצעה במכתב חוזר לכל הקהלות, ולדעתי תקרא עצרה לאספה כללית של צירי קהלות ישראל ברוסיה כדי ליסד אורגן תמידו לעניני עמנו פה ברוסיה וכו'". לפי השמועה, תהי' אספה סוקרמט כזו גם בעיר הבירה. פרטי הדברים נדע בסוף חדש זה, כשיהיה ה' סעון עורך ה"וואסחאד" בעירנו.⁽⁷⁾

לא אדע אם כבר הודיעוך ע"ד קבלת צירי קישינוב אצל שר הפנים.⁽⁸⁾ השר דבר אליהם דברים רכים וקשים כאחד. בסגנון אם תאבו ושמעתם וכו'.

⁽²⁾ הכונה לכתוב של קבוצת סופרים עבריים באודיסה (מ 20 לאפריל 1903 ו. א. כשבועים אחרי הפרעות בקישינוב) בדבר סדור הגנה עצמית וקריאת "אספה כללית של נבחרים כל העדות הראשיות אשר בארצנו" שתספל חוץ משאלה זו גם בשאלת סדור האמיגרציה הכרוז. שבראשונה היה חתום ע"י אחד-העם, ביאליק, בן-עמי, דובנוב ורבינצקי. (אח"כ שנו ותחתמו "אגודת הסופרים העבריים") נתחבר ע"י הזמנתם ע"י אחד-העם ונשלח לכמה קהלות. ידיעות יותר מפורטות על הכרוז הזה וגם את הכרוז בעצמו ראה: ש. מ. דובנוב, "מגלת סתרים של אחד-העם" התקופה כ"ז, ע' 416-420. ראה גם אגרות א"ה כ' ג', מכתבים לרבינצקי ולקלוזנר ע' 127 ו-115. המכתב הראשון הוא תשובה על מכתבו של י. ח. ר. הנדס כאן. בו א"ה מתרעם על שהסירו את החתימות מהכרוז. בענינים כאלה חשוב מי הם המציעים — טען הוא. דובנוב קובע בצדק את הכרוז "כתוך המעולים שבמאמרי א"ה".

⁽³⁾ ישראל טרויש אח"כ עורך דין ואחד העסקנים והזירגליסטים הציוניים באודיסה. כעת בפריז עוזר של השבועון הציוני "רוסביט" (ברוסית). באותה שנה הוא וזיכטינסקי ארגנו את ההגנה העצמית באודיסה, שהיתה לפי דברי זיכטינסקי הראשונה ברוסיה. (זיכטינסקי יסלוב או פולק? זיא מגילת הגדוד. פריז 1923. ע' 39).

⁽⁴⁾ הכונה לצד הסכני של העתקת הכרוזים: כנראה כתב אותו בהקטורג' או במכונת כתיבה שסבן את המשלוח ע"י הפוסטה. ההערה הזאת היא מאת מר י"ח רבינצקי.

⁽⁵⁾ נשלחו בכמות של 100 אכסמפלרים בערך. דובנוב, מאמרו הנ"ל, ע' 417.

⁽⁶⁾ אברהם פריידנברג העורך והמריל של המאסף הציוני "סיוניסטיסטי אלמנך" (ברוסית). קיוב, 1903. שקדם להאורגן הרשמי של הציונים ברוסיה "יבדיסקיז ויון".

⁽⁷⁾ "מפי עורך היוסחוד" סעון חכינז לשמוע פרטים בדבר האספה הכללית של צירי קהלות ישראל ברוסיה, שהיחה צריכה למצוא מקום בעיר הבירה. הערת מר רבינצקי.

⁽⁸⁾ וי. ק. פלבה, אנטישמית וראקציונר ששמש במשרה זו בשנים 1902-1904. הריגתו ע"י פצצה ב-15 ביולי 1904 היתה מבשרת הרבולוציה של 1905.

מכת כל האמונות, לפי דבריו, הם היהודים הצעירים המתקרבים עם שונים, ואם יוסיפו היהודים ללכת בדרך זה, מרה תהיה אחריתם, שערי כל בתי הספר ברוסיה יסגרו לפנייהם מכל וכל, ועוד כאלה. (9) כמובן, לא נמצא בין הצירים (גרינברג 10) שלנו ושני עורכי דין מקישינוב: קניגשאטץ וגולדענשטיין) אף אחד שידע מה להשיב ואיך להשיב.

ומשוררנו ביאליק נשלח לקישינוב לאסוף חומר מדויק בשביל "מגלת איכה" החדשה. (11) הוא ישהה שם כחדש ימים, ואולי גם יותר. ובעוד ימים אחרים ימסע שמה גם הסמור. גליקסמאן (12) למטרה זו. הכסף הנדרש לזה נקבץ ועוד יקבץ ע"י אחרים מאנשי.

ובעירנו ששון ושמה: שר העיר החדש (13) כבר, עפ"י בקשת חגבאים, את ביהכ"נ הגדול ואח"כ גם את ביהכ"נ לברודים (14) בבקרתו. בביהכ"נ הגדול קבלוהו בכבוד מלכות, ובליל שבעות הציגו לפניו מחזה הוצאת ספרי התורה וכו'. הכל כראוי לעברי עבדים.

(9) מענה שגורה בפי כל השלימים ברוסיה הצארית. ב-1910 השמיע אותן השענות, בערך, פ. א. סטוליסין לפני משלחת של הוועידה והקומוסיה הרכנית. היהודים הזיקו הרבה לעצמם והשאירו זכרונות מעציבים. אם יחנכו היהודים את בניהם ברוח התורה והמסירה לכסא המלוכה או ישכח בקרב הימים הרושם הרע. "הר הזמני" 15 מרץ 1910, No. 66 ו-69. בעתונות של אותו זמן דברי מלכת אלה לא נזכרו. למשל "המסחר", שיצא בפטרבורג, הודיע על קבלת המשלחת בוו הלשון: "שלוחי קישינוב נתקבלו ב-11 למאי ע"י המיניסטר מלכה, שהודיע שאחוז בכל האמצעים כדי למנוע בעתיד פרעות נגד יהודים. (והסחר, 1903, No. 20 ע' 9).

(10) אברהם גרינברג, בעל אחוזות וסוחר גדול שגר בקישינוב ועבר לאודסה. היה גם ממיסדי חברת ישוב איז'ובסק (1892-1906, בין פינסק ואוסישקין) היה גם ראש הועד. (11) הדבר הזה החלם באמפת סופרים ופרנטי צבור שהשתתפו בה גם אורחים מקישינוב. מסרת גסיעתו היתה "לחקור את ערשי המאורעות ולרשום את כל אשר יראה וישמע לשם חרצאה מפורשת בשביל אחינו שבמערב" (עיון דובנוב, ע' 417). באונוער צייט" הקישינובי בגליון (1682 No.) מאחרון של פסח תרפ"ח, המוקדש למלאת 25 שנה מהפגרום הקישינובי, נדפס מאמרו של ר. בערמאן, מי שהיה מזכירו של ביאליק בקישינוב, בשם "ביאליק אין קעשענעוו". (12) דוד גליקמן, משורר ציוני ברוסיה. היה עוזר ב"הרשקא ויוז" ובעתונות ציונים אחרים.

(13) הגנרל ד. ג. אריסנוב. שנתמנה לשר העיר אחרי חגרה פ. ס. שובלוב שבסוף זמן שרותו היה שובא ישראל.

(14) השם הזה בא מפני שסדרוהו המשכילים מגליציה (עפ"י רב יוצאי עיר-הגבול ברודי בשנת 1840). זה היה בית הכנסת למקהלות (כול"ל) הראשון ברוסיה. אחר מראשי המשכילים הסופר הרוסי-היהודי אוסיפ רבינוביטש הקדיש לביהכ"נ זה מאמר מלא התלהבות, שנדפס באודיסקי וויסעניקי, 34 No., 1847, ראה כתבי אוסיפ רבינוביטש, אודיסה, הוצ. מרוד, 1888, כ' ג' ע' 373-380 (ברוסית). באביב 1925 החרם ע"י השלטונות.

ימים אחדים התארח בעירנו עורך „ה.....“ ח'..... (ברכש 15) ערך לכבודו
משתח חמים. גם אני וביאליק נקראנו ולא הלכנו שמה. בכלל יכול היה להבין
בעירנו, שדרכו לא יתכן בעיני רב המופרים.
עתה נמצא פה גלוסקין¹⁶. הוא יצא ביום השבת חבא לאי יחד עם
אוישקין¹⁷, שיבוא הנה ביום ד'.

דוכנוב 18) וביתו ועזבו את עירנו ביום 15 יוני. מתי תשוב אתה?

שלך י"ח רבניצקי.

קצרות.

מערכת ה„אנציקלופדיה ישראלית“ בקשה אותנו לפרסם
את הדברים הבאים:

בקשה למיל ולמחברים!

כדי שתתן האפשרות לאנציקלופדיה הישראלית מיסודו של „אשכל“ להשתמש
ביוחד בחלק הביבליוגרפי של מאמריה. במפרים החדשים במקצועות השונים של היהדות,
רואה לה המערכת הראשית צורך לפנות בבקשה למיל ולמחברים לשלוח לה את מפריהם
החדשים מסוג זה תפק להועעתם.

אנציקלופדיה ישראלית.

מערכת ראשית

Berlin-Charlottenburg 2, Bismarckstr. 106

¹⁵ שמואל ברכש. בנקאי, חובב ציון וציוני ידוע באודיסה. היה ממיסדי חברת ישוב
אי באודיסה והקולוניאל בנק העברי. נזכר כמה פעמים ביומניו של הרצל. מת באודיסה
בסוף הרעב 1922.

¹⁶ זאב גלוסקין—עכשו באי ראש חברת „גאולה“. אז גר בורשה והיה מנהל חברת
„כרמל“ ועסקן ספרותי (הצופה, אחיאסף).

¹⁷ מ. מ. אוישקין. נסע אז בתור מורשה ציוני ובתור בא כח של ועד חובבי ציון
בשביד לסדר עניני הועד הפועל ביפו ואח עניני האפק שנוסד אז. וכמו כן אח עניני חברת
„גאולה“ (חברה לקניית קרקעות בא"י). שנוסדה באותו זמן. אוישקין, גלוסקין וח. אתיונגר
(שניכ השתתף במשלחת זו) יסדו בקיץ תרס"ג את ההסתדרות של יהודי אי, כעין פרוטומים
של הועד הלאומי. השלה, כ' יא. ע' 575 השקפה עברית וגם דברי מר אוישקין.

¹⁸ עבר אז לויצנה לישיבת קבע.

מלואים ל"הספרות היפה בעברית"

מאת ד"ר מאיר בן אברהם הלוי.

ברשימת הספרים החשובה "הספרות היפה בעברית", שהוציא לאור לפני שנתיים בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, חסרים שני הספרים ולקמן, וצריכים לציון אותם מפני שגם בן-יעקב ואחרים לא ידעו מהם.

(1) לפני מספר 395 (עמוד 48):

"חזון למועד" "חברתו אני הצעיר וואלף עהרענקראנץ ובאריוער, נרפס בי אס ברפוס של צבי הירש גאדדנער, בשנת תרתי"א לפ"ק" (1858). — קבץ שירים בשמנה "מחולות"; כלי ספק זהו מראשית פרי עטו של המשורר העסמי הידוע.

(2) לפני מספר 1551 (עמוד 187):

"כור עגני" והוא ספור יפה ונחמד כתבנית ראבינואן החדש ... בשפת אשכנז ... חבר בלשון עברית ... מאת יצחק בן-משה רומש ... יצא שנית לאור ... איידשקוהנען ... תרל"ב [Bydtkuhnen 1872].

הספר השני כבר נכנס לרשותו של בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי (*).
בוקרשט, כיב מרחשון התרפ"ט.

(*) הערת המערכת: מר אברהם יערי אסף כינתים מלואים ל"הספרות היפה בעברית" (למעלה מ-250 מספרים), ואת רשימתו אנו עומדים לפרסם באחת התוכניות הבאות.

הודעת המערכת

לרגלי שאלות שנשאלנו, הננו מודיעים שאנחנו מפרסמים בקורות מדעיות על ספרים הנזכרים בעתון, אבל מחוסר מקום אין לנו האפשרות לפרסם גם תשובות מצד המחברים, עד כמה שאין התשובה נוגעת בענין ביבליוגרפי ממש.

תקן טעויות

חוברת א—ב ע' 78 שורה 9: מה שסמך מוטעת צ"ל מה שתמיד מוטעים.

ג' ע' 139 שורה 14: ילדי-המות צ"ל ילדי-המים.

ד' ע' 369 מספר 1273 צ"ל 1269.

ה' " " 373 " " 1073 " " 1270.

CONTENTS.

	P.
LIBRARY NOTES AND NEWS.	279
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications.	286
I. Periodicals: 286; II. Yearbooks and collections: 287;	
III. Books and pamphlets: 290.	
Hebraica and Judaica.	312
I. Periodicals: 312; II. Yearbooks and collections: 314;	
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic	
studies: 318; IV. Biblical studies: 324; V. Apocrypha and New	
Testament: 332; VI. Talmud and Midrasch, Rabbinic literature: 334;	
VII. Jewish philosophy and religion: 338; VIII. Cabbalah and	
Hassidism: 345; IX. Liturgy, ritual, sermons: 346; X. History and	
related subjects: 347; XI. The Jews of to-day: 358; XII. Zionism	
and Palestine: 359; XIII. Art, ethnography, folklore 367;	
XIV. Philology: 368; XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 374;	
XVII. Yiddish Belles-lettres: 376; XVIII. Belles lettres in other	
languages with Jewish themes: 379; XIX. Juvenile literature: 380;	
XX. Education and teaching: 380; XXI. Text-books: 381;	
XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 382;	
XXIII. Miscellanea: 383.	
STUDIES:	
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim	
Joseph David Azulai	388
FROM THE MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:	
B. SCHOCHETMANN: From the correspondence	
of Ahad-Haam	396
CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.	399

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER FOUR.

JERUSALEM, JANUARY 1929.

Annual Subscription 10 Sh.
Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press, Jerusalem